

De Internationale van Amsterdam

De Wereld van het Internationaal Vakverbond (IVV), 1913 – 1945.

Korte Inhoud

Inleiding	1
De Wereld van het Internationaal Vakverbond <i>(Amsterdam, Berlijn, Parijs)</i>	13
De Verscheurende roep naar Internationale Eenheid <i>(De Rode Verleiding van het Internationaal Vakverbond)</i>	67
Ondergeschikte of Partner <i>(De moeilijke relatie tussen het IVV als koepel van nationale centrales en de beroepsinternationalen)</i>	96
Genève <i>(De IAO en het sociale hervormingsprogramma van het IVV)</i>	114
Seeking for Problems <i>(De vrouwenwerking van het IVV)</i>	135
Isolationisme of leiderschap <i>(De American Federation of Labor en het Internationaal Vakverbond)</i>	145
Een vrije vakbeweging in een wereld zonder vrijheid <i>(Het IVV tegen fascisme en nazisme)</i>	165
Voorbij het Internationaal vakverbond <i>(De weg naar het Wereldvakverbond)</i>	196
Under Cover <i>(De geheime diensten van de internationale vakbeweging)</i>	222
Conclusies	243
Acroniemen	252
Bijlagen	255
Bibliografie	257

Inleiding

“The history of labor internationalism is a history of failure, of dreams disappointed, ideals compromised, and institutions corrupted” (Victor Silverman)¹.

Edo Fimmen had het al voorspeld in 1933 : “the judgement of history upon the labour movement in the years immediatly following the war, and especially upon the leaders of that movement, is not likely to be a merciful one.”²

In juli 1919 werd in Amsterdam het Internationaal Vakverbond (IVV) opgericht. Deze ‘Internationale van Amsterdam’³ verklaarde de oorlog aan de oorlog en wou de arbeiders bevrijden van het kapitalisme. Voor Edo Fimmen, een van de vaders van het IVV, was het al sinds 1923 duidelijk dat het anders zou lopen en hij drong lang maar tevergeefs aan op een meer daadkrachtige internationale vakbeweging. Het bracht hem herhaaldelijk in conflict met de leiders van het IVV, een conflict dat ten dele ook persoonlijk was.

Hiernaast staat een foto van die leiding, het Uitvoerend Bestuur van het Internationaal Vakverbond in 1930 : van links naar rechts zitten Léon Jouhaux (Frankrijk), Johannes Sassenbach (Duitsland), Walter Citrine (Groot Brittannië), Walter Schevenels (België), Theodor Leipart (Duitsland) en staan : Rudolf Tayerlé (Tsjechoslowakije), Corneel Mertens (België) en Hans Jacobsen (Denemarken). In 1930 was het IVV pas hersteld van een zware interne crisis en groeide naar een nieuw toppunt met 13,5 miljoen leden in 29 landen. Er was ook een nieuw en versterkt bestuur. Die bestuurders stralen wilskracht en zelfvertrouwen uit. Het ging goed en dat is te zien. De foto werd genomen in juli 1930 in Stockholm. De eerste onweerswolken hingen toen al in de lucht maar niemand kon vermoeden dat men aan het begin stond van een infernaal decennium van economische catastrofes, politieke crises en gewapende conflicten. Dat de wereld van het IVV onzeker en gevaarlijk was illustreert ook het zeer wisselende lot van de leden van het bestuur : *Léon Jouhaux* werd tijdens de oorlog gevangengezet door het Franse Vichy-regime en in 1943 gedeporteerd naar Duitsland. Na de oorlog werd hij leider van Force Ouvrière en in 1951 kreeg hij de Nobelprijs voor de vrede. *Johannes Sassenbach*, de Duitse algemene secretaris van het IVV, stond in 1930 dicht bij zijn pensioen, hij trok zich terug in Duitsland maar werd gearresteerd door de nazi’s en overleed in november 1940. De Britse voorzitter *Walter Citrine* was in 1928 aan het hoofd van het IVV gekomen en was samen met Ernest Bevin de leider van de Britse vakbeweging én van Labour. In 1935 werd hij ‘Sir’ Walter en in 1947 zelfs Lord Citrine. De Belgische adjunct algemeen secretaris *Walter Schevenels* volgde in 1931 Sassenbach op. Hij leidde de strijd van het IVV tegen het nazisme en de hulpacties van de internationale arbeidersbeweging voor de Spaanse republiek. Schevenels bracht de oorlog door in Londen en werkte mee aan de oprichting van

¹ Victor Silverman, *Imagining Internationalism in American and British Labor, 1939-1949*, (Urbana & Chicago, University of Illinois Press, 2000), p. 2.

² Edo Fimmen, algemeen secretaris van de International Transportworkers Federation, aan Walter Schevenels, algemeen secretaris van het Internationaal Vakverbond, 31 januari 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.2/7)

³ Dit was de roepnaam die aan het IVV door zijn communistische rivalen werd toegekend. Zoals het vaak gebeurt werd de roepnaam bekender dan de officiële en tot vandaag zal men in vele archief- en documentatiecentra tevergeefs zoeken naar dossiers betreffende het IVV, want ze staan gerangschikt onder ‘Amsterdam’.

het Wereldvakverbond. Hij trachtte met Britse steun algemeen secretaris te worden van opeenvolgend het Wereldvakverbond en het Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen (IVVV), hetgeen mislukte. *Theodor Leipart*, de leider van de Duitse vakbeweging, werd op 2 mei 1933 gearresteerd en zijn organisatie werd buiten de wet gesteld. Leipart wist zijn gevangenschap te overleven, maar stierf kort na het einde van de oorlog. De Tsjech *Rudolf Tayerlé* werd na de inval van de Duitsers in zijn land gearresteerd en is een van de 120.000 mensen die werden omgebracht in het kamp van Mauthausen. *Corneel Mertens* was de algemene secretaris van de Belgische socialistische vakbond, hij ging in 1939 met pensioen en kwam ziek uit de oorlog. *Hans Jacobsen*, de populaire Deense vakbondsleider ging in 1940 met pensioen en stierf in 1943.

De geschiedenis van de internationale vakbeweging mag dan een opeenvolging zijn van mislukkingen, foute analyses en tragische ontwikkelingen, vele van de mensen die deze geschiedenis maakten hebben er persoonlijk de tol voor betaald. De mislukking van het Internationaal Vakverbond moet dan ook gezien worden in het kader van het onvermogen om het primaire doel te realiseren : het redden van de vrede. In het licht van dergelijke catastrofes verbleken natuurlijk alle mogelijke positieve ontwikkelingen en dat straalt ook af op de historiografie. Bij vele auteurs klinkt ontgoocheling door vanwege het ogenschijnlijke ‘verraad’ van de georganiseerde sociaal-democratie aan het internationalistische ideaal. Het leidt er zelfs toe dat de vraag wordt gesteld of het wel zin heeft om de geschiedenis van de internationale vakbeweging te bestuderen aangezien het resultaat toch niets anders kan zijn dan een « an elegy for dashed hopes »⁴.

Dit is waarschijnlijk een van de redenen waarom de historiografie van de internationale vakbeweging zo weinig aandacht heeft gekregen. Maar daar is in korte tijd verandering in gekomen, want recent zien we als in een stroomversnelling een brede waaier van publicaties verschijnen van voornamelijk institutionele geschiedenissen van organisaties uit de internationale vakbeweging. Vooral voor de grote interprofessionele koepels begint ons beeld vrij compleet te worden⁵. Tot voor kort moesten we ons behelpen met de werken van oud-functionarissen Walter Schevenels⁶ en Hans Gottfurcht⁷ en het kritischer, maar toch vrij algemene werk van Lewis L. Lorwin⁸, alle meer dan veertig jaar geleden gepubliceerd. Nu beschikken we ook over een reeks publicaties die gebaseerd zijn op degelijk archiefonderzoek. Susan Milner schreef met « The Dilemmas of Internationalism » de geschiedenis van het International Secretariat of National Trade Union Centres⁹, met als leidraad het conflict tussen het Franse en Duitse vakbondsmodel. Vorig jaar verscheen « The International Confederation of Free Trade Unions » een algemene geschiedenis van het Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen (IVVV). Dit werk is het resultaat van een samenwerkingsverband van een groep onderzoekers (Antony Carew, Michel Dreyfus, Rebecca Gumbrell-McCormick, Marcel van der Linden en mezelf)¹⁰. Gedurende een viertal jaar heeft deze groep, in opdracht van de International Association of Labour History Institutions (IALHI), intens samengewerkt zodat het resultaat uiteindelijk een merkwaardig homogeen boek is dat de ontwikkeling van het IVVV als wereldomvattende koepel van de

⁴ Ira Katznelson, *ILWCH Rountable*, 1994.

⁵ Over de recente geschiedschrijving van de internationale beroepsbonden, zie verder, p. 95.

⁶ Walter Schevenels, *Fifty-five Years IFTU*, (Brussel, ITFU, 1956)

⁷ Hans Gottfurcht, *Die Internationale Gewerkschaftsbewegung im Weltgeschehen*, (Köln, Bund, 1966)

⁸ Lewis L. Lorwin, *The International Labor Movement. History, Policies, Outlook*, (New York, Harper, 1953)

⁹ Susan Milner, *The Dilemmas of Internationalism : French Syndicalism and the International Labour Movement, 1900-1914*, (Oxford, Berg, 1990)

¹⁰ Anthony Carew, Michel Dreyfus, Geert Van Goethem, Rebecca Gumbrell-McCormick, Marcel van der Linden, *The International Confederation of Free Trade Unions*, (Bern, Peter Lang, 2000)

« vrije » vakbeweging kadert in zijn historische ontwikkeling. Tenslotte zijn er enkele recente proefschriften. Patrick Pasture (Katholieke Universiteit Leuven) schreef met de « Histoire du Syndicalisme Chrétien International », de geschiedenis van het Christelijk vakbondsinternationalisme van bij de oorsprong tot 1975¹¹ en Reiner Tosstorff (Universität Mainz) heeft met zijn Habilitationsschrift de geschiedenis van de communistische Rode Vakbondsinternationale tussen 1921 en 1937 geschreven¹².

Met deze studie wil ik de lacune, die er momenteel nog is in de historiografie van de internationale « vrije » vakbeweging¹³ invullen. Centraal staat de instellingsgeschiedenis van het Internationaal Vakverbond van bij zijn oprichting in 1913, via de wederoprichting in 1919 in Amsterdam tot zijn ontbinding in 1945. Ik stel hierbij vooral vragen naar het beleid, de strategieën, de allianties en de ideeën. Discussies in congressen en resoluties worden hierbij betrokken, maar staan niet centraal¹⁴. Het IVV onderging een aantal zware interne crises en was een forum voor de verscheurende discussies binnen de internationale sociaal-democratie van het Interbellum. In dit werk wil ik onderzoeken hoe een bovenbouw van nationale vakbondsverantwoordelijken, samen met een kleine groep internationale functionarissen, deze problemen heeft aangepakt. Want dit moge van bij aanvang duidelijk zijn, de geschiedenis van de internationale vakbeweging is er een van een relatief beperkte leidende groep, de ‘leaders’ waarmee Fimmen het zo moeilijk had.

Het is mijn bedoeling dat dit werk elementen aandraagt voor verder onderzoek, dat ruimer moet zijn dan de zuivere instellingsgeschiedenis van de diverse organisaties en zich concentreert op de vraag hoe en waarom nationale vakbonden internationale samenwerkingsverbanden hebben opgericht en in stand gehouden. In een nog breder verband gaat het over de ontwikkeling van transnationale bewegingsorganisaties en de rol van de internationale vakbeweging hierin. Het is een debat dat past in de evolutie naar een grensoverschrijdend perspectief bij de studie van sociale bewegingen¹⁵.

Hoewel dit laatste aansluit bij nieuwe tendensen in de sociale geschiedschrijving, is de klassieke en van oorsprong marxistisch geïnspireerde institutionele historiografie al een tijdje in de verdrukking door nieuwe thema’s (gender, etniciteit, religie, ...), die zowel het werkveld

¹¹ Patrick Pasture, *Histoire du Syndicalisme Chrétien International*, (Paris, l’Harmattan, 1999)

¹² Reiner Tosstorff, *Moskau oder Amsterdam*, (Habilitationsschrift, Universität Mainz, 2000)

¹³ Wie beweert een geschiedenis te willen schrijven van de internationale vrije vakbeweging, roept onmiddellijk de vraag op wat dat vrije dan wel mag betekenen. Het is een concept dat vooral via de angelsaksische landen in de internationale vakbeweging belandde. Nationale vakbondsconfederaties hebben het gebruikt als een uitsluitingscriterium, waarmee concurrenten of tegenstanders de toegang tot het internationale niveau werd belet en waarvan de invulling nogal wisselend was en afhankelijk van de noden van het moment. De vrije vakbeweging was niet-communistisch en in principe niet schatplichtig aan politieke partijen en regimes. Toen het IVV in 1919 werd opgericht werd bij het bepalen van de toetredingscriteria echter ook sterk de nadruk gelegd op het ‘socialistische’ karakter, waarmee vooral neutrale en christelijke organisaties werden uitgesloten. De toegang van communisten werd belet door er ‘democratie’ en ‘vrijheid van vereniging’ aan toe te voegen. Het politiek-ideologische criterium boette geleidelijk aan kracht in, maar tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen alles in het teken stond van het winnen van de oorlog, leek het erop dat elke algemene voorwaarde zou wegvallen. Met het uitbreken van de koude oorlog en de oprichting in 1949 van het Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen zorgde het ‘democratische’ criterium opnieuw voor een onoverkombare breuklijn.

¹⁴ In het verleden werd de geschiedenis van internationale organisaties uit de arbeidersbeweging vaak bijna uitsluitend op basis van congresverslagen geschreven. Hiermee wordt een overdreven groot belang gelegd aan wat Jolyon Howorth omschrijft als : “Elaborate public relations exercises designed to impress governments and socialist militants alike” (Jolyon Howorth, “French Workers and German Workers : The Impossibility of Internationalism, 1900-1914”, *European History Quarterly*, 15 (1985), p. 72)

¹⁵ Marcel van der Linden, *Het naderende einde van de vaderlandse geschiedenis en de toekomstige studie der sociale bewegingen*, (Amsterdam, 1999)

verbreedden als de discipline opentrokken. Bovendien plaatst de hedendaagse historicus zich graag tussen het volk en ontwikkelt bij voorkeur een perspectief van onder uit. De institutionele invalshoek wordt ‘steriel’ genoemd, heeft een oubollig imago gekregen en leek lang geen interessante inbreng in het debat meer te kunnen leveren. Dit negatieve beeld werd uiteraard in belangrijke mate gevoed door een stroom van publicaties die eerder als “feestschriften” moeten gezien worden en waarinjarige organisaties op een onkritische en verheerlijkende manier werden bejubeld. Het was een geschiedschrijving die in functie stond van de actuele leiding van de organisatie, die er meestal ook de opdrachtgever en financier van was.

De hernieuwde aandacht voor de geschiedenis van de organisaties uit de internationale vakbeweging geeft ons de gelegenheid om de institutionele invalshoek te vernieuwen. Ik verwijs in dit verband ook naar de bijdrage van Ira Katznelson in het rondetafeldebat over de toekomst van de arbeidersgeschiedenis van *International Labor and Working-Class History*. Hierin pleit hij voor een “fresh look at the institutionalist scholarship”, weg van de “uncritical, atheoretical, and celebratory mode” of the “older labor history”. Hij wil een nieuwe ‘labor’ geschiedenis “that refuses to choose between currently fashionable alternatives” en die een manier zoekt om zogenaamd achterhaalde onderwerpen zoals institutionele geschiedenis te incorporeren in “the center of the discipline” om te komen tot “a labor history more multiple in its theoretical strategies, more ironic in its rhetorical stance, and more open in its search for understanding.”¹⁶

De geschiedschrijving van de internationale organisaties uit de vakbeweging heeft dan wel in enkele jaren veel vooruitgang geboekt, dit betekent niet dat het debat gesloten zou zijn, intengendeel, het is pas geopend.

Bronnen

Deze geschiedenis is geschreven zonder dat ik kon beschikken over het archief van het IVV. Het eigenlijke IVV-archief viel in juni 1940 ten prooi aan de roofzucht van de nazi's¹⁷. Een van de eerste voornemens bij het opstarten van dit onderzoek was dan ook een poging ondernemen om dit verloren archief terug te vinden. Deze zoektocht leidde naar de archieven van de nazi-inlichtingendienst Reichssicherheitshauptamt (RSHA), die zeer belangrijk bleken te zijn, maar geen gegevens bevatten betreffende het lot van het IVV-archief.

Vele van de door de nazi's geroofde archieven doken de voorbije jaren op in Rusland. Wouter Steenhaut heeft bij zijn zoektocht naar Belgische archieven in Moskou op mijn vraag eveneens naar sporen van het IVV-archief gezocht¹⁸. In Moskou werd echter niets gevonden, maar in 1997 vond Steenhaut tijdens onderzoek in de archieven van de OMGUS (Office of Military Government for Germany – United States) een spoor dat niet naar Rusland, maar naar Frankrijk wees¹⁹. Het OMGUS-archief bevat namelijk een ontvangstbewijs waarbij de

¹⁶ Ira Katznelson, “The ‘Bourgeois’ Dimension : A provocation About Institutions, Politics, and the Futur of Labor History”, *International Labor and Working-Class History*, 46, (1994), pp. 7-32.

¹⁷ Karl Heinz Roth and Karsten Linne, “Searching for lost Archives”, *International Review of Social History*, (38), nr 2, augustus 1993, pp. 163-207.

¹⁸ J. Lust, E. Marechal, W. Steenhaut en M. Vermote, *Een zoektocht naar archieven : Van NISG naar AMSAB*, (Gent, 1997)

¹⁹ W. Steenhaut, “Foreword”, A. Carew ..., o.c., p. 11

Franse Majoor E. Simon verklaarde op 15 november 1946 zes « cases » met materiaal van de « Fédération Syndicale Internationale » te hebben ontvangen van de militaire opperbevelhebber van de VS in Duitsland²⁰. De teruggave maakte deel uit van een geheel van 47 « cases » met archief- en bibliotheekmateriaal dat afkomstig was van Franse ministeries, de Alliance Israélite en verschillende vakbonden waaronder ook de Confédération Internationale des Syndicats Chrétiens. De omschrijving « cases » laat natuurlijk geen nauwkeurige inschatting toe van de omvang van deze overdracht, net zomin als de omschrijving bibliotheek/archief het mogelijk maakt om de waarde van deze documenten in te schatten. Dat de Amerikaanse autoriteiten de documenten van het IVV aan de Fransen overdroegen lijkt logisch omdat op het moment van de confiscatie in 1940 de zetel van het IVV zich in Parijs bevond. In 1946 bestond het IVV echter niet meer en het is niet duidelijk wat het Franse leger met dit materiaal heeft gedaan. Wouter Steenhaut heeft zich met kopieën van het ontvangstbewijs tot de Franse autoriteiten gericht, maar wacht al drie jaar op een antwoord.

Het lot van het IVV-archief dat in juni 1940 in Parijs werd geconfisceerd blijft dus tot op vandaag onduidelijk.

Vermits het de ambitie van dit werk was om de geschiedenis van het IVV te schrijven op basis van origineel archiefonderzoek, was het ontbreken van het archief van de organisatie zelf uiteraard een ernstige handicap. De enige mogelijkheid om die zoveel mogelijk weg te werken was zoeken naar IVV-materiaal of naar documenten betreffende het IVV in andere archieven. Een eerste en vanzelfsprekende optie was het IVV-archief dat zich in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) bevindt. Dit is echter niet het archief van het IVV (dat kan ook niet) maar een collectie die na de oorlog is samengebracht door Walter Schevenels en Annie Adama van Scheltema. Hoewel de collectie interessant is bevat ze weinig originele documenten, maar vooral concept-verslagen en overdrukken uit diverse publicaties.

Het IVV was een koepel van nationale vakbonden en onderhield relaties met bevriende nevenstructuren, de internationale beroepssecretariaten of IBS. Vandaar dat ik mijn zoektocht naar bronnen meteen heb gericht naar de archieven van de belangrijkste nationale confederaties die lid waren van het IVV, de archieven van de voornaamste leidinggevende personen en naar archieven van IBS.

Vele van deze archieven hebben echter hetzelfde lot ondergaan als het IVV-archief en zijn in de nazi-tijd verdwenen. Het was dus nodig om te zoeken in vakbondsarchieven van landen die niet bezet zijn geweest en toch een belangrijk rol in het IVV hebben gespeeld, wat mij automatisch leidde naar Groot-Britannië en de Verenigde Staten.

Het archief van het Trades Union Congress (TUC), bewaard op het Modern Records Centre van de Universiteit van Warwick, bleek een echte goudmijn. Het TUC had het voorzitterschap van het IVV in handen vanaf november 1920 tot aan de ontbinding van de organisatie in 1945. En hoewel de eerste voorzitters (A.A. Purcell en J.H. Thomas) geen sterke leiders waren, volgden de General Council en het International Committee van het TUC het werk van hun vertegenwoordigers in de internationale vakbeweging op de voet. TUC-delegaties en afgevaardigden maakten in de regel van elk van hun buitenlandse missies afzonderlijke en

---

²⁰ Allied Control Authority Reparation Deliveries and Restitution, Receipt for Cultural Objects, 15 november 1946 (NARA, OMGUS. Records of the Property Division – Ardelia Hall Collection, RG 260, nr 390/45/17-18/7-2 Box 39)

vertrouwelijke rapporten, die samen met de officiële notulen aan de bevoegde bestuursorganen werden voorgelegd. Dank zij deze interne rapportering werd het mogelijk om achter de schermen te kijken. Het TUC-archief is dus eigenlijk interessanter dan het eigen IVV-archief had kunnen zijn. Ook de continuïteit van deze serie maakt een goed inzicht mogelijk. Nadeel is natuurlijk dat in deze rapporten alles door de Britse bril bekeken wordt. Het Britse beeld werd vervolledigd met de consultatie van het archief van de General Federation of Trade Unions (GFTU), een naast het TUC opererende confederale structuur, die tussen 1901 en 1920 de Britse vakbeweging internationaal vertegenwoordigde en ook in 1919 de eerste voorzitter (W.A. Appleton) leverde van het IVV. Het archief van de GFTU was belangrijk voor de wederoprichting van het IVV in 1919 en de machtsstrijd met het veel grotere TUC, die in 1920 in het nadeel van de GFTU zou eindigen.

De archieven van de Britse organisaties gaven het onderzoek dus al een solide basis. Het was echter belangrijk om het perspectief te verruimen. Het archief van de American Federation of Labor (AFL), bewaard door de George Meany Memorial Archives in Maryland bood zeer belangrijk aanvullend materiaal maar de AFL is slechts gedurende een korte periode (1909-1919 en 1937-1945) lid geweest van het IVV. Het archief van het Deens Samvirkende Fagforbund i Danmark, bewees vooral dat kleine nationale centrales over zeer sterke persoonlijkheden moesten beschikken om echt gewicht in de schaal te leggen tegenover de mastodonten die de beweging domineerden. En de Denen hadden in het IVV weinig invloedrijke personen.

Toch bood de persoonlijke invalshoek nieuwe mogelijkheden. Het IVV mocht dan wel van zichzelf beweren te spreken in naam van vele miljoenen leden, in feite werd de politiek bepaald door een zeer kleine kring. De voorzitter, vice-voorzitters en de secretarissen vormden een Uitvoerend Bureau dat het echte machtscentrum was. Vaak was die kring nog kleiner en werden beslissingen genomen of voorbereid door de voorzitter en één secretaris, of door een vice-voorzitter en één secretaris. Daarom heb ik systematisch gezocht naar de persoonlijke papieren van de voornaamste leidinggevende figuren.

De belangrijkste persoonlijkheid was de Britse voorzitter van het IVV en algemeen secretaris van het TUC, Walter Citrine. Citrine werd voorzitter in 1928 en bleef het tot 1945. Zijn persoonlijke papieren worden bewaard op de British Library of Political and Economic Science (BLPES), de archief-afdeling van de London School of Economics. De belangrijkste documenten in dit archief zijn de dagboeken maar globaal gezien bevat het weinig vertrouwelijke of interne documenten, die zijn in het TUC-archief gebleven.

De Franse Algemene Secretaris van de CGT, Léon Jouhaux, was vice-voorzitter van bij de stichting in 1919 tot 1945. Zijn persoonlijk archief kon niet gelocaliseerd worden. Wel worden er belangrijke dossiers over Léon Jouhaux bewaard door : de Archives Nationale (Fonds F7-Police), de Préfecture de la Ville de Paris, en door het Musée de l'Armée de Terre.

Van de Belgische, Nederlandse en Duitse vakbondsleiders konden geen persoonlijke archieven worden teruggevonden, met uitzondering van de dossiers van Johannes Sassenbach, die tussen 1927 en 1931 algemeen secretaris was van het IVV. Het archief van Sassenbach bevat echter slechts enkele fragmenten over het IVV.

Van Samuel Gompers, de leider van de AFL, en een van de belangrijkste krachten achter de wederoprichting van het IVV in 1919, zijn de persoonlijke papieren uitgegeven op microfilm.

De persoonlijke papieren van Walter Schevenels, algemeen secretaris van het IVV van 1931 tot 1945, worden bewaard op het Hoover Institution on War, Revolution and Peace van de Stanford Universiteit in Californië.

Naast de archieven van nationale confederaties en leidende figuren binnen het IVV, heb ik de archieven onderzocht van de internationale organisaties die in nauw contact stonden met het IVV. In eerste instantie gaat het hier om de Socialistische Arbeiders Internationale (SAI), waarvan het archief wordt bewaard op het IISG. Daarnaast was ook het archief van de Internationale Arbeids Organisatie (IAO) van belang. Hoewel de IAO een officiële instantie is die in 1919 in het kader van de Volkenbond werd opgericht had de relatie met het IVV, vooral ten tijde van directeur Albert Thomas (1920-1932), ook een sterk informeel karakter. In het IAO-archief, dat wordt bewaard in het hoofdkantoor van de organisatie in Genève, werden de persoonlijke papieren van de opeenvolgende directeurs (Thomas, Butler en Winant) geconsulteerd.

Langs de kant van de Internationale Beroepssecretariaten heb ik het archief van de Internationale Transportarbeidersfederatie (ITF) grondig onderzocht. Het archief bevindt zich op twee locaties : Modern Records Centre (Warwick) en de Friedrich-Ebert-Stiftung (Bonn). Daarnaast werden ook de archieven van de Internationale Metaalarbeidersfederatie en de Internationale Kledingsfederatie, beide op de Friedrich-Ebert-Stiftung, geconsulteerd, maar deze bevatten weinig belangrijke documenten van voor 1945. Wel een belangrijk archief was dat van de International Ladies Garment Workers' Union (ILGWU), een organisatie²¹ die actief is in de Verenigde Staten en Canada. Onder impuls van haar leider David Dubinsky ontplooidde de ILGWU onder andere belangrijke initiatieven voor de ondersteuning van het vakbondsverzet tegen fascisme en nazisme. De archieven van de ILGWU en de persoonlijke papieren van David Dubinsky werden geconsulteerd in het Kheel Center van de Cornell University in Ithaca, New York.

Op meerdere momenten van haar bestaan genoot het Internationaal Vakverbond de bijzondere interesse van een aantal regeringen en publieke instanties. Vooral tijdens de twee wereldoorlogen en op momenten van internationale spanning hebben de hoogste autoriteiten van zowel Groot-Brittannië, de Verenigde Staten als Frankrijk zich actief met de internationale vakbeweging ingelaten. Dit vindt zijn weerslag in een aantal archieven, zoals die van President Roosevelt (Roosevelt Library, Hyde Park, New York), het State Department (NARA, College Park, Maryland), Winston Churchill (Public Record Office, Kew), Foreign Office (Public Record Office, Kew), en Ministère des Affaires Etrangères (Quai d'Orsay, Parijs). Meerdere regeringen hebben ook hun inlichtingen- en spionagediensten ingeschakeld om het IVV te controleren en te bewaken. Een aantal inlichtingendiensten heeft met mensen en organisaties uit de internationale vakbeweging samengewerkt en vooral de Duitse inlichtingendienst heeft de internationale vakbeweging actief bestreden. Hoewel vele landen de archieven van hun inlichtingendiensten voor de bestudeerde periode nog gesloten houden leverde de consultatie van een aantal archieven uit die sector bijzonder waardevol materiaal op. Het archief van het Duitse Reichssicherheitshauptamt (RSHA), dat ten tijde van mijn onderzoek bewaard werd in het Bundesarchiv Abteilungen Potsdam en in het Bundesarchiv te Koblenz bevat tientallen bundels over het IVV. Zeer recent heeft het Public Record Office een gedeelte van de archieven van de Special Operations Executive (SOE) vrijgegeven. In de VS was er het belangrijke en bekende archief van het Office of Strategic Services (OSS) dat, hoewel de

---

²¹ Maakt vandaag deel uit van de grote fusievakbond UNITE !.

declassificatie nog lang niet voltooid is, een schat aan gegevens bevat. De rapporten en analyses van het OSS zijn van een hoog kwalitatief niveau en zijn van groot belang voor het begrip van de evolutie naar een wereldvakverbond tijdens de Tweede Wereldoorlog. In Nederland tenslotte is het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (ING) bezig met een ontsluitingsproject voor het gedeelte van het archief van de Centrale Inlichtingendienst (CID) dat er bewaard wordt.

In de marge van het onderzoek heb ik een aantal archieven geconsulteerd die dossiers betreffende het IVV bevatten : Paul Tofahrn, Transport and General Workers' Union (Modern Records Centre, Warwick), Clemens Attlee (Bodleian Library, Oxford), Ernest Bevin (Churchill College, Cambridge), Marjorie Nicholson (University of North London), Abraham Plotkin (Kheel Center, Ithaca), National War Fund (NARA, College Park), Hans Gottfurcht, Walter Auerbach, Martin Plettl, Internationale Sozialistische Kampfbund, Restakten ADGB (Friedrich Ebert Stiftung, Bonn), Jef Rens (Studiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij, Brussel) en Jay Lovestone (Hoover, Stanford).

Voor een goed begrip.

Wie de geschiedenis van een organisatie bekijkt als het verhaal van een leven komt snel in de verleiding om dit chronologisch neer te schrijven. Dit levert echter te grote beperkingen op wanneer een aantal thema's en problematieken een meer grondige en afzonderlijke behandeling vragen. Het hele verhaal thematisch benaderen levert dan weer het nadeel op dat het overzicht verloren gaat. Daarom heb ik gekozen voor een tussenvorm. Het eerste en meest omvangrijke hoofdstuk is meteen ook een algemene inleiding, waarin het ontstaan en de evolutie van de Internationale van Amsterdam in zijn tijds kader wordt geplaatst. De hoofdrolspelers, zowel organisaties als personen, worden erin voorgesteld, denken en doen worden beschreven. Na dit eerste chronologische hoofdstuk volgen er acht thematische, waarin telkens een aspect van het IVV grondiger wordt behandeld. De kwesties die binnen het IVV tot discussies leidden en voor ernstige problemen zorgden komen erin aan bod : de verhouding tot de communisten, de verhouding met de beroepsinternationales, de verhouding tot de Internationale Arbeids Organisatie (IAO), de relatie met de Amerikaanse vakbeweging, de strijd tegen fascisme en nazisme. Daarnaast is er een hoofdstuk over de vrouwen binnen de internationale vakbeweging. Het is een kort hoofdstuk. Ik had ook graag een hoofdstuk geschreven over het IVV en de koloniale problematiek, maar dat zou slechts enkele paragrafen geteld hebben en werd daarom opgenomen in het chronologisch gedeelte. Het werk sluit met twee hoofdstukken die al een aanzet geven voor wat na 1945 te gebeuren stond : de evolutie naar een wereldvakverbond en de samenwerking met de Westerse inlichtingendiensten.

Het is mijn ervaring dat de leesbaarheid van een geschiedenis van internationale instellingen vaak wordt gehinderd door het veelvoudig gebruik van acroniemen. Zinnen zoals : « de relatie tussen het IVV en de IBS kwam onder druk omdat onder meer de ITF en de IMF meenden onvoldoende aan bod te komen binnen de IAO. » hebben iets van een geheimtaal. Ik heb getracht om voor organisaties die slechts sporadisch aan bod komen het acroniem niet te gebruiken, maar deze geschiedenis is nu eenmaal het verhaal van een koepel van organisaties en vele van hen worden zo vaak vermeld dat het gebruik van acroniemen niet te vermijden is. Dit levert geen problemen op voor wie vertrouwd is met de problematiek en met een beetje

inspanning is het helemaal niet moeilijk om ermee vertrouwd te raken. Er is natuurlijk de acroniemenlijst, maar omdat dit werk bulkte van de citaten lijkt het me nuttig om hier meteen enkele vertalingen te geven.

De organisatie die door vele van haar tijdgenoten de Internationale van Amsterdam werd genoemd, heette dus officieel Internationaal Vakverbond of IVV. In vele citaten zult u echter vertalingen lezen van de naam en zijn acroniem : International Federation of Trade Unions (IFTU), Fédération Syndicale Internationale (FSI) en Internationale Gewerkschaftsbund (IGB). IVV – IFTU – FSI – IGB : telkens gaat het om dezelfde organisatie.

Naast het IVV was er ook een hele reeks beroepsinternationales, de Internationale Beroepssecretariaten of IBS. In de meeste citaten komt echter de Engelse naam voor : International Trade Secretariats of ITS. De belangrijkste van deze IBS was de International Transportworkers Federation of ITF. De ITF was dus een ITS.

Daarnaast maken een hele reeks nationale centrales of confederaties hun opwachting. De belangrijkste zijn het Britse Trades Union Congress (TUC), de Franse Confédération Générale du Travail (CGT), de Duitse Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund (ADGB), de Belgische Syndikale Kommissie (SK), de Amerikaanse American Federation of Labor (AFL) met hun rivaal het Congress of Industrial Organizations (CIO) en het Nederlandsch Vakverbond (NVV). Ik heb geprobeerd om de naam van alle nationale centrales in de oorspronkelijke taal te geven. Maar in sommige citaten wordt ofwel verwezen naar een min of meer letterlijke vertaling of vaak gewoon naar het land, zoals : ‘the Finnish TUC’, ‘the Belgian Central’ of ‘les organisations Suisses’.

Het IVV had enkele rivalen, waarvan de communistische Rode Vakbondsinternationale (RVI) de belangrijkste was. De RVI wordt echter ook vaak de Profintern genoemd en in citaten vindt men vaak de naam Rote Gewerkschaftsinternationale (RGI) of Red International of Labour Unions (RILU).

Het IVV had in zijn dagelijkse werk ook te maken de Socialistische Arbeiders Internationale (SAI). In vele citaten wordt de naam Labour and Socialist International (LSI), gebruikt. Van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) is de Engelse vertaling International Labour Organization (ILO) en de Franse, Organisation International de Travail (OIT).

Bedanking

Sinds 1982 heb ik het geluk om mee te werken aan de uitbouw van Amsab, het Instituut voor Sociale Geschiedenis in België. Als onderzoeker en departmentsverantwoordelijke was ik betrokken bij talrijke projecten die resulteerden in publicaties en tentoonstellingen. In 1990 realiseerde ik in het Belfort van Brugge een tentoonstelling over de internationale geschiedenis van 1 Mei. Eén van de leden van het beschermcomité was Johnny Vanderveken, de toenmalige algemene secretaris van het IVVV. Via hem kwamen we in contact met André Dewill, die als financieel directeur van het IVVV ook verantwoordelijk was voor de archieven. Er zijn weinig organisaties in de arbeidersbeweging die hun archieven goed bewaren en het IVVV was hierop geen uitzondering. Gelukkig was er wel voldoende historisch bewustzijn en betrokkenheid om een permante oplossing te zoeken voor het

papieren erfgoed. De archieven werden overgemaakt aan het IISG, dat ze intussen inventariseerde²².

Intussen waren ook gesprekken gestart over een mogelijke geschiedschrijving van het IVVV, naar aanleiding van de 50ste verjaardag in 1999. Dit mondde uiteindelijk uit in de publicatie van een algemene geschiedenis van het IVVV, waarin ik een bijdrage verzorgde over de tussenoorlogse periode²³. Op aanmoediging van Amsab-directeur Dr. Wouter Steenhaut en voorzitter Prof. Dr. Herman Balthazar diepte ik mijn onderzoek verder uit met het oog op een doctoraal proefschrift. Prof. Dr. Marcel van der Linden stelde me voor om dit proefschrift te verdedigen aan de Universiteit van Amsterdam. Ik ben met plezier op dit voorstel ingegaan al was het maar opdat op die manier de Internationale van Amsterdam in zekere zin thuiskomt.

Gedurende mijn ruim vijf jaren van onderzoek bezocht ik een dertigtal archiefcentra en maakte kennis met evenveel ontsluitingssystemen. Ik plooidde me naar 30 verschillende interne reglementen, vulde getrouw registers in, vroeg schriftelijk aan bewaargevers de toestemming tot consultatie, wendde me tot overheden om embargo's op te heffen, liep steeds op zak met pasfotootjes voor allerhande lid- en toegangskaarten en betaalde de meest uiteenlopende inkomgelden. Het is mijn ervaring dat wie netjes de regels volgt doorgaans vlot en hoffelijk wordt geholpen. Maar er zijn uitzonderingen. Eén maal is het me overkomen dat ik alle beproevingen had doorlopen en alle obstakels had geruimd, mijn komst schriftelijk had gemeld vanuit België, telefonisch had bevestigd, mijn foto liet nemen voor een badge en 100 ffr. toegang betaalde, om het bewuste dossier dat ik wou zien uiteindelijk niet te zien. Mijn dank aan de Archives Nationale de France moet men dan ook niet te letterlijk nemen.

Maar dat was de uitzondering. In sommige archieven ontmoette ik zeer plichtsgetrouwe en vriendelijke mensen die meer deden dan redelijker wijze van hen kon worden verwacht. Ik denk daarom met dankbaarheid terug aan Richard Storey, Christine Woodland en Richard Temple van het Modern Records Centre in Warwick, Christine Coats van de University of North London, Klaus Mertsching van de Friedrich Ebert Stiftung, Remo Becci van de International Labour Organization, Bob Reynolds van de George Meany Memorial Archives, Richard Strassberg en Patricia Sione van het Kheel Center en Tab Lewis, John Taylor en Milton Gustafson van de National Archives en Records Administration.

Een bijzonder woord van dank gaat naar het personeel van het IISG. Ik heb er verschillende maanden gewerkt en naar ik vrees uitgebreid beroep gedaan op de medewerkers van de leeszaal en de magazijnen.

Ik dank ook de collega's die me hun manuscripten lieten inzien, Dieter Nelles en Reiner Tosstorff en mijn collega's van het IVVV-project : Michel Dreyfus, Rebecca Gumbrell-McCormick, Tony Carew en Bart De Wilde. Ik dank Katrien Van De Genachte en Renilde Kerstens voor het nalezen van mijn teksten en Martine Vermandere voor de assistentie bij het onderzoek.

Een bijzonder woord van dank gaat uiteraard naar mijn promotor Prof. Dr. Marcel van der Linden, niet alleen voor de uitnodiging om naar Amsterdam te komen maar ook voor zijn zorgvuldige lectuur van mijn teksten en zijn commentaar.

---

²² Erhan Tuskan, *Inventory of the archives of the International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU)*, (Amsterdam, IISG, 1998)

²³ Geert Van Goethem, "Conflicting Interests : The International Federation of Trade Unions (1919-1945)", in : A. Carew et al .....*The International Confederation of Free Trade Unions*, o.c., pp. 73 – 163.

Aan Wouter Steenhaut en Herman Balthazar ben ik veel verschuldigd. Ons parcours gaat terug tot 1977, toen ik mij als licentiaatsstudent begon te interesseren voor de arbeidersgeschiedenis. Het is een keuze die bepalend is geweest voor alles wat ik tot nog toe heb gedaan. Ik heb het me nog geen moment beklaagd en dat is zeker mee te danken aan de steun, begrip en vriendschap van Wouter en Herman.

Tegenover mijn huisgenoten past geen dank, maar verontschuldigen. Mijn vrouw Hilde en mijn beide kinderen, Els en Jeroen, kunnen u in navolging van Willem Elsschot wel iets vertellen over « de man die zij hun vader heetten, bewegingloos en zwijgend bij het vuur gezeten »²⁴. Mijn aanwezigheid was niet alleen voelbaar, er was ook niet naast te kijken. Tientallen dozen met kopieën uit archieven en publicaties maakten bijna twee jaar deel uit van onze huisraad. Ik zal ze missen, maar de kans bestaat dat ik de enige ben.

---

²⁴ Uit *Het Huwelijk* van Willem Elsschot.

De wereld van het Internationaal Vakverbond

Amsterdam, Berlijn, Parijs.

*“Den Arbeit – De Wereld !”*²⁵

Het Internationaal Secretariaat

Internationalisme en nationalisme worden vaak als tegenstrijdige begrippen voorgesteld, maar de internationale vakbeweging is van bij haar oorsprong zowel een strijdtoneel van nationale belangen geweest als een hefboom naar internationale ontwikkeling. Die internationale vakbeweging is dan ook gegroeid vanuit nationale structuren en als contact- en overlegorgaan van de leidende elite van die structuren.

Het nationale kader was trouwens voor de hele arbeidersbeweging, toen die zich in het laatste kwart van de 19° eeuw als massabeweging begon uit te bouwen, de enige realiteit. En het was een realiteit die van land tot land verschilde, zowel economisch als politiek. Deze bewegingen werden in toenemende mate reformistisch en ook dit resulteerde in een grotere belangstelling voor het nationale gegeven. Het reformisme concentreerde zich op haalbare hervormingen en op de uitbouw van een organisatorische tegenmacht. Dit veronderstelde een prioriteit van de nationale op de internationale actie. Maar ook de tijdsgeest bevorderde het nationalisme in alle Europese landen, of zoals Horace Davis het schrijft “nationalism had become so much a way of life, for the working class as for everyone else, that even the workers who talked about internationalism practiced nationalism as a matter of course”²⁶.

Het waren de Duitse sociaal-democraten, die vanaf ongeveer 1870 als eersten het reformistische model gingen uitbouwen. Pas nadat dit proces ook in andere Europese landen volop bezig was, kwamen er initiatieven tot internationale samenwerking, zonder dat er hiermee een poging werd ondernomen om alle onderlinge verschillen op te heffen. Toen in 1889 de Tweede Internationale werd opgericht was dit een bevestiging van het credo van de sociaal-democratie naar Duits model met zijn nadruk op de uitbouw van een breed verenigingsnetwerk op nationale basis. De Tweede Internationale was de koepel, die in principe dit volledige veld moest omsluiten. Het terrein van de Internationale was allesomvattend en beperkte zich niet tot het politieke, wel integendeel. Veel van de door de Internationale behandelde thema's, zoals de 8-urige werkdag en de sociale wetgeving waren van nature ook vakbondsproblemen. Tegen de eeuwwisseling werd de aandacht van de Tweede Internationale zelfs in overgrote mate opgeslorpt door kwesties die in belangrijke mate, hoewel niet exclusief, tot het vakbondsterrein behoorden. Bovendien bestond de Tweede Internationale voor ongeveer de helft uit vakbondsorganisaties²⁷. Een zekere

²⁵ Motto van de Algemene Centrale van Hout- en Bouwwerkers, Antwerpen.

²⁶ Horace Davis, *Nationalism & Socialism. Marxist and labor theories of nationalism to 1917*, (New York, Monthly Review Press, 1967), p. 132

²⁷ Georges Haupt, *Socialisme et syndicalisme : les rapports entre partis et syndicats au plan international: une mutation ?*, Jaurès et la classe ouvrière, (Paris, Les Editions Ouvrières, 1981)

taakverdeling of specialisering was dan ook een logische ontwikkeling, maar ook deze voltrok zich eerst op het nationale terrein.

In de meeste geïndustrialiseerde landen waren de vakbonden aanvankelijk een heterogene groep van regionale en/of beroepsgerichte organisaties. Tussen 1888 en 1905 boekten die zowat overal een dermate grote ledenwinst dat ze massaorganisaties werden. Eén van de gevolgen hiervan was een toenemende nood aan gecoördineerde samenwerking op nationaal vlak. Rond de eeuwwisseling²⁸ zien we dan ook de oprichting van een hele reeks nationale confederaties : Confédération Générale du Travail (1895, Frankrijk), Syndicale Kommissie (1898, België), Nationaal Arbeids-Secretariaat (1893, Nederland), Generalkommission der Gewerkschaften (1890, Duitsland), De Samvirkende Fagforbund i Danmark (1898, Denemarken), Landsorganisationsen i Sverige (1898, Zweden), Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon (1899, Noorwegen) . In deze ontwikkeling weerspiegelde zich ook de Marxistische opvatting dat het proletariaat op twee terreinen moest strijden, het politieke en het economische. De vraag of dit echter ook in afzonderlijke structuren moest gebeuren, en welke de verhouding tussen die structuren zou zijn, zorgde zowel op het nationale als het internationale niveau voor scherpe meningsverschillen.

Los van deze discussies, tekenende zich rond de eeuwwisseling volgens verschillende lijnen en vanuit diverse perspectieven wel een onmiskenbare trend af, waarbij vakbewegingen een grotere autonomie begonnen na te streven, zonder daarbij echter te willen breken met de politieke partijen. Partij en vakbond werden als twee zijden van eenzelfde munt, met elk een duidelijk omliggende opdracht en profiel.

De stichting, in 1901, van een internationaal contact- en overlegorgaan tussen leidende functionarissen van de diverse Europese nationale vakcentrales was dan ook een uiting van de drang naar grotere zelfstandigheid van vakbonden. Het idee om deze jonge nationale vakcentrales op geregelde basis met elkaar in contact te brengen was afkomstig van de voorzitter van de Deense vakbeweging J. Jensen, die hierover in 1900 het fiat kreeg van Isaac Michel van de Britse General Federation of Trade Unions (GFTU). De Duitser Carl Legien²⁹, met achter zich de machtige Duitse vakcentrale, de “Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands”, met zijn meer dan één miljoen leden, was in staat en bereid om de administratieve en logistieke lasten op zich te nemen. Het Internationaal Secretariaat der Nationale Vakcentrales (IS) werd daarop gesticht tijdens een conferentie in Kopenhagen op 21 augustus 1901³⁰. De opdracht van het IS bleef aanvankelijk beperkt tot het uitwisselen van informatie en de ondersteuning van de ontwikkeling van nationale vakcentrales in de diverse landen. Inhoudelijke kwesties bleven de bevoegdheid van de Tweede Internationale. Hierdoor kreeg de organisatie later het stempel van “brievenbus-organisatie”³¹, hoewel binnen het IS

²⁸ Het Britse TUC, opgericht in 1868, was de oudste nationale vakbondsstructuur, maar bleef tot de oprichting van de General Council in 1921 een los samenwerkingsverband van autonome beroepsgroepen.

²⁹ Carl Legien (1861-1920) : Duits vakbondsleider. Was van opleiding draaier en sloot zich in 1885 aan bij de verboden SPD. In 1887 stichtte hij in Hamburg een vakbond van draaiers, waarvan hij voorzitter werd. In 1890 werd hij de eerste voorzitter van de “Generalkommission der Gewerkschaften”. Legien was een overtuigd reformist en zag in de vakbeweging niet alleen een strijdorgaan, maar ook een vormingsinstrument. Tijdens de oorlog steunde hij de tendens die binnen de SPD de oorlogskredieten wilde stemmen. In 1919 werd hij de eerste voorzitter van de ADGB.

³⁰ De Stichtende leden waren: Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland, Denemarken, Zweden, Noorwegen, Finland en België, met een totaal van 1.168.000 leden.

³¹ De uitspraak dateert uit 1925 en is afkomstig van A. Lozovskij, de leider van de communistische vakbondsinternationale.

een aantal ontwikkelingen startten, samen met een zekere organisatorische cultuur die de organisatie lang zouden overleven.

Het IS speelde een belangrijke rol bij de toenemende ideologische gelijkschakeling op reformistische basis van de Europese vakbeweging en in de evolutie naar organisatorische onafhankelijkheid en politieke profilering van vakbonden. Maar dit was een evolutie in een conflictuele sfeer, waarbij de meest politiek ingestelde organisaties, zoals de Franse CGT, ook de minst reformistische waren.

Het IS kende daarom een bewogen en incidentrijke geschiedenis met een confrontatie van twee tegenstrijdige vakbondskoncepten; het syndicalistische dat voornamelijk gedragen werd door de Franse CGT en het sociaal-democratische van de Duitse vakbeweging. Voor de door de Duitsers aangevoerde meerderheid binnen het IS was de zaak simpel. De vakbondsinternationale was ondergeschikt aan de politieke. Historica Susan Milner concludeerde dan ook dat “The IS consciously limited its competence and authority, and it deferred to the Socialist International on almost all matters of general significance”³². De echte discussies over de verhouding tussen partij en vakbond werden daarom niet binnen het IS, maar wel binnen de Tweede Internationale gevoerd, waar ze voor grote verdeeldheid zorgden. In 1907 zou het congres in Stuttgart van de Internationale de kwestie zelfs als een brandend twistpunt aanpakken³³ en ook in 1910 in Copenhagen, zorgde ze voor grote verdeeldheid. En terwijl de Tweede Internationale verdeeld bleef over de verhouding tussen de politieke en de economische organisaties, wou het IS door de strikte begrenzing van zijn activiteiten die het zichzelf oplegde, de politieke splijtzwam vermijden.

Het IS had trouwens geen monopolie. Naast de internationale van de nationale organisaties bestonden als sinds 1890 internationales van beroepsfederaties; de Internationale Beroepssecretariaten (IBS). Tegen het moment dat het IS werd opgericht bestonden er al 17 IBS en hun aantal steeg tot 28 tegen 1914. Het was een ontwikkeling die door de leiding van de nationale confederaties met wantrouwen werd ontvangen. Voor IS-secretaris Legien was de uitbouw van IBS “verfrüht und überflüssig” en diende internationale samenwerking uit te gaan van “gefestigten zentralistische Organisationen”³⁴. Maar de Duitse vakbeweging zou, gezien haar getalsterkte, ook hier de ontwikkeling kunnen sturen. Van de 28 IBS hadden er 24 hun zetel in Duitsland, wat betekende dat ze net als het IS ook financieel en logistiek van de Duitse organisaties afhankelijk waren³⁵.

De ideologische discussie binnen de Tweede Internationale klonk ook door op vakbondsgebied, met ook daar een sociaal-democratische strekking die groeiende was en een syndicalistische die stilaan in de verdrukking geraakte. De syndicalisten konden echter binnen de vakbeweging langer weerstand bieden. Maar er waren niet alleen syndicalisten, het IS telde ook belangrijke neutrale, niet-politiek geprofileerde leden. De belangrijkste hiervan was de

---

³² Susan Milner, *The dilemmas of Internationalism, French syndicalism and the International Labour Movement, 1900-1914*, (Oxford, Berg, 1990), p.9. Over de geschiedenis van het Internationaal Secretariaat, zie ook : Michel Dreyfus, “The Emergence of an International Trade Union Organization (1902-1919), in : A. Carew, M. Dreyfus, G. Van Goethem, R. Gumbrell-McCormick, *The International Confederation of Free Trade Unions*, (Bern, Peter Lang, 2000), pp. 27-71.

³³ Georges Haupt, *Socialisme et syndicalisme*, o.c., p. 29.

³⁴ Sabine Hanna Leich en Wolfgang Kruse, *Internationalismus und nationale Interessenvertretung. Zur Geschichte der internationalen Gewerkschaftsbewegung*. (Köln, Bund, 1991), p. 45.

³⁵ De IBS met een zetel buiten Duitsland waren : de Internationale Mijnwerkersfederatie en de Internationale Textielarbeidersfederatie, beiden in Engeland, het Wereldverbond van de Diamant in België en de Internationale Federatie van Handelsbedienden in Nederland.

American Federation of Labor (AFL). Daarnaast was er de Britse General Federation of Trade Unions (GFTU). Het Britse Trades Unions Congres, tegen 1900 al een gevestigde instelling met een lange traditie, bleef afwezig in het IS³⁶. Het TUC had trouwens evenmin een duidelijke politieke affiliatie en was eerder een los samenwerkingsverband van autonome beroepsbonden, zonder krachtig uitvoerend orgaan. Britse vakbonden die nood hadden aan internationale connecties deden hiervoor een beroep op de onderscheiden IBS. Het idee dat het TUC zelf actief zou worden op het internationale forum werd vooral verdedigd binnen kringen van de Labour Party en zou pas algemene ingang vinden tijdens de oorlog³⁷.

Na enkele moeilijke beginjaren voldeed de IS-formule echter niet langer en begonnen steeds meer stemmen op te gaan voor ruimere bevoegdheden. De contactdagen, die de congressen van het IS in feite waren, moesten worden vervangen door echte congressen en de organisatie diende een meer coördinerende rol op zich te nemen. De pleitbezorgers van deze nieuwe strategie waren niet de sociaal-democraten, maar integendeel de Franse CGT en de American Federation of Labor, met haar legendarische leider Samuel Gompers³⁸. De CGT, die niet deelnam aan de Tweede Internationale, was al sinds de start van het IS voorstander van een meer inhoudelijke opdracht voor de internationale vakbeweging. De Fransen trachtten op die manier hun eigen syndicalistische accenten door te drukken, door onder andere naast de strijd voor de 8-urendag ook de kwestie van de algemene werkstaking op de agenda te brengen. Maar Legien zag hierin een “projet concurrentiel avec l’Internationale socialiste”³⁹ en verwierp daarom elke poging in die richting. Dit was de reden waarom de CGT zich tussen 1905 en 1909 terugtrok uit de organisatie⁴⁰. Ook de AFL had politiek-strategische redenen om te pleiten voor een meer actieve en autonome internationale vakbeweging. De Amerikanen verwierpen namelijk elke inmenging van de politiek in de vakbeweging in hun eigen land en konden dus moeilijk op internationaal vlak akkoord gaan met een volledige onderwerping van de vakbonds- aan de politieke internationale. Alleen al door hun getal was dit woord van de Amerikaanse vakbeweging een krachtig signaal, dat niet door de Europese organisaties kon worden genegeerd.

De Duitse leiding zou echter vasthouden aan haar standpunt, maar diende vormwijzigingen te aanvaarden. Op het congres van 1913 in Zürich volgde daarom de omvorming van het IS tot Internationaal Vakverbond (IVV). De naamsverandering gebeurde naar aanleiding van een

---

³⁶ Tot 1919 zou de Britse vakbeweging internationaal door de General Federation of Trade Unions (GFTU) worden vertegenwoordigd. TUC en GFTU worden door sommige auteurs met elkaar verward. Walter Schevenels schrijft in zijn geschiedenis van het IVV dat de GFTU de voorloper was van het TUC. Dit klopt niet. De GFTU (1899) is een soort herverzekeringskas voor vakbonden, die tot vandaag een autonoom bestaan leidt, los van het TUC. De GFTU was van bij zijn ontstaan – ook om financiële redenen – eerder op verzoening dan op strijd gericht en verenigde tegen 1914 ongeveer een kwart van de Britse vakbondsleden. Sommige beroepsbonden zijn trouwens zowel lid van het TUC als van de GFTU. Over de geschiedenis van de GFTU zie Alice Prochaska, *History of the General Federation of Trade Unions 1899-1980* (London, Allen & Unwin, 1982)

³⁷ Marjorie Nicholson, *The TUC overseas: the roots of policy*, (London, Allen & Unwin, 1986), p. 6

³⁸ Samuel Gompers (1850 – 1924) : Amerikaans vakbondsleiders, afkomstig uit een Nederlands-joodse familie en sigarenmaker van opleiding. Emigreerde op 13 jarige leeftijd naar de Verenigde Staten. Werd actief in de vakbeweging via de sigarenmakersbond waarvan hij voorzitter werd. Gompers was in 1886 een van de stichters en ook de eerste voorzitter van de American Federation of Labor (AFL) Hij bouwde de AFL uit tot een machtige organisatie, die evenwel politiek neutraal zou blijven.

³⁹ Georges Haupt, o.c., p. 42.

⁴⁰ Hoewel de CGT de enige syndicalistische organisatie was binnen het IS en zich oppositioneel opstelde tegenover de reformistische meerderheid, weigerde ze deel te nemen aan internationale activiteiten van de syndicalisten, zoals het congres van Londen in 1913. Zie hierover : Wayne Westergard-Thorpe (ed.), “The Provisional agenda of the International Syndicalist Congress, Londen 1913”, *International Review of Social History*, 26, 1981, pp. 92-103.

AFL-resolutie waarin meer algemene doelstellingen werden geformuleerd voor een internationale vakbeweging, zoals: “the protection and advancement of the rights, interests and justice of the wage-workers of all countries and the establishment of international fraternity and solidarity”⁴¹. Op het congres zelf stelde de Amerikaanse afgevaardigde echter dat hij genoeg nam met een naamsverandering, een suggestie waarop Legien graag inging. De naamsverandering was daarom meer de uitdrukking van een ambitie tot vernieuwing dan de start van een nieuwe organisatie. Het IVV zette de werking van zijn voorganger gewoon verder en de omvorming van het IS tot IVV was dan ook niet meer dan een cosmetische ingreep⁴².

Dit kan opnieuw verklaard worden door de vrees van de Duitse en Oostenrijkse sociaal-democratie voor concurrerende stromingen binnen de arbeiderswereld. Zij gingen er van uit dat het slechts mogelijk was om een krachtdadige internationale vakbeweging uit te bouwen, nadat op het nationale terrein alle bewegingen zich hadden geconformeerd aan het sociaal-democratische model. Volgens die filosofie, onder andere verwoord door Theodor Leipart⁴³, was het van het grootste belang dat de bewegingen in de verschillende landen naar hetzelfde doel werkten: “this uniformity of aims, together with certain agreed principles, form the foundations for the effectiveness of the International Federation of Trade Unions”⁴⁴. Een van de nevenaspecten hiervan was dat het IS zich gesloten en selectief ging opstellen. In regel zou slechts één nationale centrale per land worden erkend, hetgeen een middel was om de ideologische gelijkschakeling te voltrekken.

Het IS is dus, ondanks zijn ogenschijnlijk onbeduidende rol, een belangrijk instrument geweest in het eenvormigheidsstreven van de Duitse vakbeweging. Hoewel het verhaal van het IS ogenschijnlijk ook dat van de overwinning van het Duitse op het Franse model was, zou de Franse radicale traditie de oorlog overleven en met concepten zoals de Algemene Staking nog bij verschillende gelegenheden voor verscheurende discussies zorgen.

1914-1918.

Tegen het begin van de oorlog had de Duitse leiding van het IVV de organisatie uitgebouwd tot een goed geoliede machine, die voor haar aangesloten leden een belangrijke ondersteunende functie had op het gebied van documentatie en informatieuitwisseling. Het secretariaat werd bemand door een staf van 12 voltijdse medewerkers, die met vier Engelsen, vier Zwitsers, een Amerikaan, een Deen en twee Duitsers⁴⁵ een sterk internationaal karakter had. Na het uitbreken van de vijandelijkheden viel de activiteit van het IVV echter nagenoeg stil. De staf werd ontslagen of was zelf vertrokken en de publicatie van het bulletin, de “Correspondance Syndicale”, werd noodgedwongen stilgelegd. Maar hoewel de

⁴¹ *Eight International Conference of the Secretaries of National Trade Union Centres*, 1913, Zürich, p. 35

⁴² Susan Milner, *The Dilemmas of Internationalism*, o.c., p. 170

⁴³ Theodor Leipart (1867-1947) : Duits vakbondsleider en net als Legien draaier van beroep en vooraanstaand lid van de reformistische en pragmatische stekking binnen de Duitse vakbeweging. Volgde Legien na diens overlijden in 1920 op als voorzitter van de ADGB. Hij bleef aan het hoofd van de Duitse vakbeweging tot deze in 1933 door de Nazi's buiten de wet werd gesteld. Leipart werd gearresteerd maar wist de oorlog te overleven, hoewel hij geen deel meer zou hebben aan de wederopbouw van de Duitse vakbeweging.

⁴⁴ Th. Leipart, “Die Stellung der Gewerkschaften in der internationalen Arbeiterbewegung”. Geciteerd door Susan Milner, o.c., p. 234.

⁴⁵ Carl Legien, *Bericht Für die Jahre 1913 bis 1919*, (Berlijn, IGB, 1919), p. 3.

vakbondsinternationale nog nauwelijks enige activiteit ontplooid, werden de internationale contacten toch niet allemaal verbroken. Voorzitter Legien voerde namelijk een actieve internationale correspondentie, waarmee hij trachtte op zijn minst een persoonlijke band met de leiding van een aantal aangesloten organisaties in stand te houden⁴⁶.

De oorlog had de internationale vakbeweging echter in drie kampen verdeeld. Aan de kant van de entente-landen tekende zich al snel een Brits-Franse as af, die de ambitie had om de samenwerking uit te bouwen: “with a view to maintaining the existing understanding, and the organising of joint efforts”⁴⁷. De vakbonden uit de geallieerde landen wensten niet langer met de Duitse vakbeweging geassocieerd te worden en drongen aan op een verplaatsing van de zetel van het IVV⁴⁸. Legien kwam hen gedeeltelijk tegemoet. In overleg met Jan Oudegeest⁴⁹ van het Nederlandsch Verbond van Vakverenigingen (NVV), werd in Amsterdam een zogenaamd ‘Verbindingsbureau’ opgericht. Dit volstond echter niet voor de bonden uit het geallieerde kamp. Ze zagen er een maneuver in van de Duitsers, want volgens de Fransen was Oudegeest “dévoué à Legien”⁵⁰. De vooroorlogse Duitse dominantie had blijkbaar in de ogen van de publieke opinie het IVV in zijn geheel verdacht gemaakt. W.A. Appleton⁵¹ van de GFTU beweerde zelfs dat “it will take some years even to convince large numbers of our people that the International Secretariat is not a part of the German system of espionage”⁵². Om elke betrokkenheid met de voormalige Duitse collega’s te doorbreken werd dan ook in juli 1916 op een conferentie in Leeds beslist om in Parijs een correspondentiebureau op te richten, dat onder de leiding van Léon Jouhaux⁵³ zou staan.

⁴⁶ Johannes Sassenbach, *Erinnerungen*, Faksimile (Berlin, Trafo, 1999), p. 103

⁴⁷ GFTU, Management Committee, minutes, juli 1915 (GFTU-archives)

⁴⁸ De Britse transportarbeiders stelden de vraag in september 1914, gevolgd door de Franse CGT in februari 1915. Ze stelden aanvankelijk voor om de IVV-zetel te verplaatsen naar het neutrale Bern. (Résumé de l’activité du Centre de Correspondance de Paris, IISG, IVV-archief, nr 5)

⁴⁹ Jan Oudegeest (1870-1950): Nederlands vakbondsleider en sociaal-democratisch politicus. Oudegeest werd geboren in een streng christelijk gezin en trad op 11-jarige leeftijd in dienst van de Nederlandse Spoorwegen. Hij werd actief in de belangenverdediging van het spoorwegpersoneel en na een eerste spoorwegstaking van 1903 werd hij onbezoldigd bestuurder van de spoorwegvakorganisatie. Jan Oudegeest verwierp het anarchisme en sloot zich al in 1896 aan bij de Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP). In 1905 was hij een van de medeoprichters van het Nederlandsch Verbond van Vakverenigingen (NVV), waarvan hij ook in betaalde dienst kwam, eerst als secretaris en vanaf 1908 als voorzitter. Onder zijn impuls werd het NVV in 1907 lid van het Internationaal Secretariaat der Nationale Vakcentrales. Het was de start van een intensief internationaal engagement, dat twintig jaar zou duren. Na zijn ontslag uit het IVV in 1927 trok Oudegeest zich terug in Nederland waar hij voorzitter werd van de SDAP, tot 1934. Hij beëindigde zijn loopbaan als lid van de Nederlandse Eerste Kamer in 1936.

⁵⁰ Nota IIème Bureau, 27 september 1915 (Musée de L’armée, EMA2/SCR – carton 923, dossier 7.2.15) De Nederlandse en de Zweedse centrales waren samen met Duitsland de enigen die gedurende de hele oorlog hun lidgeld aan het IVV bleven betalen.

⁵¹ William A. Appleton (1858– 1940): Brits vakbondsverantwoordelijke. Algemeen secretaris van de kleine Kantwerkersbond. Een elitaire organisatie van ambachtshandelaars die meer de karakteristieken had van een gilde dan van een moderne vakbond. Appleton trachtte tevergeefs op te klimmen tot een meer verantwoordelijke positie binnen het TUC. Toen dit mislukte richtte hij zich tot de General Federation of Trade Unions (GFTU) In 1903 werd hij bestuurder van de GFTU en in 1907 algemeen secretaris. Hij zou deze functie houden tot 1938. Appleton was een vakbondsmans van de oude stijl. Hij was een sterk voorstander van ambachtelijke bonden, met hoge lidgelden en een ruime dienstverlening. Hij was ook een absolute tegenstander van elke band tussen de vakbeweging en de Labour Party.

⁵² W.A. Appleton aan Samuel Gompers, 12 oktober 1914 (Samuel Gompers Papers)

⁵³ Léon Jouhaux (1879-1954): Werd in 1909 algemeen secretaris van de Confédération Générale du Travail (CGT), een functie die hij behield tot 1947, waarna hij voorzitter werd van de C.G.T-Force Ouvrière (CGT-FO), hetgeen hij bleef tot zijn dood in 1954. Parallel met zijn leidende functie binnen de Franse vakbeweging stond Léon Jouhaux gedurende al die jaren ook internationaal aan de top: ondervoorzitter van het IVV van 1919-1945, ondervoorzitter van het Wereldvakverbond (1946-1948) en ondervoorzitter van het IVVV (1949-1954). De internationale loopbaan van Jouhaux startte tijdens de Eerste Wereldoorlog, met zijn optreden op de conferenties

Een tweede kwestie die voor verdeeldheid zorgde tijdens de oorlogsjaren was de vraag, wie, waar en wanneer een internationale conferentie zou samenroepen. Zowel het geallieerde, het neutrale als het Duitse kamp trachtten het initiatief naar zich toe te trekken in het besef dat wie de agenda kon bepalen en de uitnodigingen versturen ook in belangrijke mate de uitkomst kon beïnvloeden. Samuel Gompers van de AFL pleitte vanaf het begin van de oorlog voor de organisatie van een internationale arbeidsconferentie op dezelfde plaats en hetzelfde moment als de vredesconferentie. Midden 1915 trachtte Oudegeest in samenspraak met Legien een conferentie te organiseren, maar stootte op een nagenoeg algemene afwijzing. Meer overeenstemming was er over het principe dat de factor Arbeid, vertegenwoordigd door de vakbondsorganisaties, een belangrijke rol diende te eisen bij de komende vredesonderhandelingen. Het geallieerde kamp steunde in 1916 in Leeds de conclusies van een rapport van Léon Jouhaux waarin hij pleitte voor “clauses ouvrières à faire insérer dans le traité de paix”⁵⁴. Ook het TUC schaarde zich achter een voorstel tot “participation of labour in peace negotiations”⁵⁵. De nota van Jouhaux werd een jaar later ook op de conferentie van organisaties uit de neutrale en de as-landen te Bern besproken en aanvaard en zou uiteindelijk als basis dienen voor het eisenprogramma dat onmiddellijk na de oorlog door de internationale vakbondsconferentie van februari 1919 in Bern werd vastgelegd. Ondanks de breuk tussen de verschillende kampen groeide op deze manier een consensus over een nieuwe rol voor de vakbeweging als participant in een nieuw te vormen internationale gemeenschap en werd het kader voor een hervormingsprogramma uitgetekend.

Daarnaast beroerden ook de perikelen van een mogelijke internationale conferentie in Stockholm in sterke mate de vakbondsgemoederen. Uiteindelijk heeft deze conferentie voor de internationale vakbeweging weinig belang gehad. Op 8 juni 1917 kwam een beperkt gezelschap, op uitnodiging van Legien bijeen “afin de traiter préalablement les problèmes de législation social”⁵⁶, die op de eigenlijke conferentie door de afgevaardigden van de diverse politieke partijen zouden worden besproken. Door de te geringe representativiteit van de in Stockholm aanwezige organisaties kon men enkel beslissen om later een nieuwe internationale vakbondsconferentie samen te roepen in Zwitserland.

Na de intrede van de VS in de oorlog en de Russische revolutie kwam alles echter in een stroomversnelling. Beide gebeurtenissen versterkten de invloed van de arbeidersbeweging,

---

van Leeds (1916) en Bern (1919). Tijdens de vredesonderhandelingen van Versailles was hij een van de Franse onderhandelaars in de commissie voor Labour Legislation. Na de Eerste Wereldoorlog was hij een van de drijvende krachten achter de wederoprichting van het IVV, waarvan hij ondervoorzitter werd. Hij was een van de opposanten van Edo Fimmen, die hij niet als een ziener maar als een dromer beschreef. Jouhaux steunde ook onverkort de anti-communistische lijn van het IVV en bevestigde hiermee de breuk binnen de CGT met de communistische vakbeweging in Frankrijk. Na de hereniging van de CGT in 1935 veranderde zijn positie evenwel. De CGT bleef lid van het IVV en Léon Jouhaux werd een van de belangrijkste pleitbezorgers van de internationale eenheid. Jouhaux bracht een groot deel van de Tweede Wereldoorlog door in gevangenschap, aanvankelijk als gevangene van het Vichy-regime in Frankrijk, maar vanaf 1943 in een Duitse gevangenis. Na de Tweede Wereldoorlog trad Jouhaux in 1947 uit het door communisten gedomineerde CGT en richtte Force Ouvrière op, waarvan hij voorzitter werd. In 1949 werd hij de eerste ondervoorzitter van het IVVV en in 1951 ontving hij de Nobelprijs voor de vrede. Hij was nog volop actief, toen hij in 1954 plotseling overleed.

⁵⁴ Résumé de l'activité du Centre de Correspondance de Paris (IISG, IVV-archief, nr 5)

⁵⁵ TUC, Parliamentary Committee, Minutes, 20 december 1916 (MRC, TUC-archives, 292/20/4). Het TUC zette hiermee definitief de stap naar het internationale toneel. Na een incidentrijke gezamenlijke vergadering van TUC en Labour op 31 juli 1917 waarop de internationale situatie van de arbeidersbeweging werd besproken, maakte het TUC duidelijk dat ze voortaan betrokken wou worden bij de internationale werking van de Britse arbeidersbeweging. Door Labour werd dit uiteindelijk aanvaard en voortaan zou het TUC deelnemen aan alle delagaties van Labour, ook aan de strikt politieke.

⁵⁶ Union Syndicale Internationale, *Rapport pour 1913-1917*, (Berlin, C. Legien, 1917), p.14

vooral in het geallieerde kamp. In de VS was de AFL een van de steunpilaren van president Woodrow Wilson en wat de jonge Sovjet-Unie betrof waren de socialistische partijen, die deel uitmaakten van de diverse geallieerde regeringen, de aangewezen kanalen om de nieuwe leiders van het Kremlin ervan te overtuigen in de oorlog te blijven.

De oktoberrevolutie was bovendien een signaal voor de gevestigde politieke en economische machten dat men maar beter rekening kon houden met de eisen van de arbeidersbeweging indien men rampen wou vermijden. Dus kreeg ook de vraag naar een grote inbreng van de arbeidersbeweging in de komende vredesconferentie positieve aandacht.

De grote commotie die vanaf 1917 de diverse participanten beroerde heeft hier ten dele mee te maken. Er was namelijk het gevoel dat er belangrijke dingen stonden te gebeuren en dat de leiding van de arbeidersbeweging daarop een aanzienlijke invloed zou kunnen hebben. Leiders van arbeidersorganisaties betraden het forum van de grote staatsmannen, of zoals Gary Bush het stelde : “national centres of the allied powers were interested in building a role for themselves in the creation of a framework for the eventual peace negotiations”⁵⁷

Binnen het geallieerde kamp tekenden zich twee tendensen af. Enerzijds het Britse Labour, aangevoerd door Arthur Henderson⁵⁸, dat geloofde in een vrede door vergelijk en wou deelnemen aan de conferentie van Stockholm. Henderson had hier zelfs zijn portefeuille in de regering voor over. Hij wilde zo snel mogelijk overgaan tot een herstel van de Tweede Internationale en zou de eerste gelegenheid die zich stelde om met het vijandige kamp in gesprek te treden aangrijpen. Anderzijds was er Gompers van de AFL die elk gesprek met de Duitsers afwees zolang de oorlog duurde. Gompers was niet geïnteresseerd in het herstel van de politieke internationale, waarmee hij niets wou te maken hebben, maar streefde wel naar het herstel van de vakbondsinternationale en had zelfs de ambitie om die te leiden. Daarnaast zag hij voor zichzelf en zijn organisatie een belangrijke rol bij de vredesonderhandelingen.

Tussen deze beide uitersten situeerden zich de diverse bewegingen zowel uit het geallieerde als het neutrale kamp. De Franse CGT stelde zich aarzelend op, was minder streng dan de AFL in haar afwijzing van de Duitsers, maar wilde meer dan het TUC een herstel van het IVV. Bij de Belgen domineerde de afkeer van de Duitsers, die ze niet wensten te ontmoeten, noch in de politieke, noch in de vakbondsinternationale. De Nederlanders van hun kant hadden gedurende de hele oorlog een vrij goede verstandhouding gehad met het Duitse kamp en waren in staat om een brug te bouwen, maar werden gewantrouwd door de Amerikanen. De Britse GFTU volgde nauwgezet de AFL-lijn in de ijdele hoop dat ze op de AFL zouden kunnen rekenen in hun concurrentiestrijd met het TUC. En dat TUC, tenslotte, betoonde een groeiende interesse voor de internationale problematiek, wou zowel vertegenwoordigd zijn in de politieke als in de vakbondsinternationale en was druk doende daarover afspraken te maken, zowel binnen Labour als met de GFTU.

De Duitsers zouden na de militaire nederlaag hun dominante positie van voor de oorlog volledig moeten prijsgeven. Hoewel ze het debat inhoudelijk mee trachtten te beïnvloeden, werden ze na de oorlog voor bijna tien jaar de woestijn in gestuurd. Waarschijnlijk hebben de

---

⁵⁷ G. Busch, *Political Role of International Trade Unions*, (New York, St. Martin's Press, 1983), p. 19

⁵⁸ Arthur Henderson (1863-1935) : Brits socialistisch politicus. Parlements lid sinds 1903, minister in het oorlogskabinet vanaf 1915. Nam ontslag wegens de Stockholm-kwestie. Hervormde de Labour Party op socialistische grondslag en werd in 1925 voorzitter van de Socialistische Arbeiders Internationale (SAI), een functie die hij behield tot 1929. Brits minister van Buitenlandse Zaken van 1929 tot 1931 en voorzitter van de ontwapeningsconferentie in Genève tussen 1932 en 1935. Winnaar van de Nobelprijs voor de vrede in 1934.

Duitsers daarom geprobeerd om een alliantie te sluiten met de Nederlanders en de Fransen. Volgens de Franse ambassade in Zwitserland zou er in augustus 1918 een geheime conferentie plaatsgevonden hebben van socialistische groepen uit de drie kampen, waaraan vertegenwoordigers uit Nederland, Duitsland, Frankrijk en Zwitserland deelnamen⁵⁹. Het IVV was hier door Legien vertegenwoordigd. Het is niet duidelijk wat de uitkomst van deze conferentie is geweest, maar het zou kunnen verklaren waarom de CGT zich zo weigerachtig ging opstellen tegenover de AFL⁶⁰.

Bern en Versailles.

Dé kernvraag tegen het einde van de oorlog werd dus : waar en wanneer zal er een internationale ‘labour’-conferentie worden georganiseerd ? De “Inter-Allied and Socialist Conference” van 17-19 september 1918, georganiseerd door de Britse Labour partij van Henderson was de gelegenheid om binnen het geallieerde kamp hierover een compromis te bereiken⁶¹. Ogenschijnlijk haalde Samuel Gompers hier zijn slag thuis: de conferentie besliste geen contacten te leggen met “enemy labour” voor het einde van de oorlog, aanvaardde het volledige 14-punten programma van de Amerikaanse president Wilson⁶² en sloot zich aan bij de oude eis van Gompers: de organisatie van een “international labour conference” op hetzelfde tijdstip en dezelfde plaats als de officiële vredesconferentie. De organisatie van deze conferentie werd toevertrouwd aan het viermanschap: Emile Vandervelde⁶³, Albert Thomas, Arthur Henderson en Samuel Gompers. “ce résultat constitue le triomphe du programme défendu par M. Gompers”⁶⁴, concludeerde de Franse ambassade in Londen.

De eenheid tussen de organisaties uit de geallieerde landen was echter broos en een aantal problemen bleef onuitgesproken. Henderson, Vandervelde en Thomas waren nauwelijks geïnteresseerd in een vakbondsinternationale en des te meer in de politieke afloop van de oorlog, de nieuwe situatie die zich aandienende in hun verschillende landen en de rol die hierin voor hun socialistische partijen was weggelegd. Gompers van zijn kant bleef zich verzetten tegen elke mogelijke alliantie van de vakbeweging met politieke partijen en wou een nieuwe vakbondsinternationale, die zich politiek neutraal zou opstellen.

⁵⁹ Nota van de Franse Ambassade in Bern, 30 augustus 1918 (Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France, Y internationale 378)

⁶⁰ Nota van Samuel Gompers betreffende een vergadering van de AFL-delegatie met het bestuur van de CGT op 23 januari 1919 (Samuel Gompers Papers, General Correspondence)

⁶¹ Dit was de tweede conferentie dat jaar. Ook in februari was in Londen een soortgelijk overleg geweest, maar daar had de AFL niet aan deelgenomen.

⁶² Zie Thomas Knock, *To end all wars. Woodrow Wilson and the quest for a new world order*, (Oxford, Oxford University Press, 1992)

⁶³ Emile Vandervelde (1866 – 1938) : Belgisch politicus en econoom. Sloot zich in 1885 aan bij de pas opgerichte Belgische Werklieden Partij (BWP) en was in 1889 medeoprichter van de Tweede Internationale. In 1894 hoorde hij bij de eerste groep socialistische volksvertegenwoordigers in België. In 1900 werd hij voorzitter van het Bureau van de Tweede internationale. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd hij in 1916 de eerste socialistische minister in een Belgische regering. Na de oorlog was hij opeenvolgend minister van Justitie, minister van Buitenlandse Zaken en minister van Volksgezondheid. Hij was intussen ook voorzitter geworden van de BWP en voorzitter van de Socialistische Arbeiders Internationale (SAI)

⁶⁴ Telegram van Paul Combon, Franse ambassade Londen, 21 september 1918 (Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France, Y internationale 378)

Het wantrouwen van de geallieerde regeringen tegenover de Duitse socialisten en vooral de schrik dat de vredesconferentie een forum zou bieden aan radicaal socialistische elementen indien ze op dat moment in Parijs werden toegelaten, torpedeerde echter het geallieerde voorstel. Voor de Franse en Britse regeringen kon er geen sprake zijn van een arbeidersconferentie op dezelfde plaats en hetzelfde moment als de vredesconferentie, maar ze verzetten zich niet tegen de organisatie van zo'n conferentie in een neutraal land. Gompers mocht pleiten wat hij wou, dat het niet in zijn bedoeling lag "to meet with a political party", maar dat hij enkel een conferentie wou van "a new international federation of labor"⁶⁵, hij kreeg slechts gehoor in de VS. De Amerikaanse delegatie zou echter wel naar Europa reizen om deel te nemen aan de vredesconferentie van Versailles, waarin Samuel Gompers als voorzitter van de "Commission on International Labour Legislation", een vooraanstaande rol zou spelen.

Arthur Henderson zag nu de kans om zijn idee door te drijven voor een algemene conferentie tussen partijen en vakbonden van de drie blokken. Hij gebruikte hiervoor het mandaat dat in Londen aan het viermanschap Vandervelde-Thomas-Henderson-Gompers was gegeven en riep voor januari 1919 in het Zwitserse Lausanne een conferentie samen van de geallieerde groepen die ook in Londen aanwezig waren geweest⁶⁶, terwijl hij met de secretaris van de Tweede Internationale, Camille Huysmans⁶⁷ en de Zweed Hjalmar Branting⁶⁸ afsprak op het hetzelfde moment en dezelfde plaats een conferentie samen te roepen van de organisaties uit de neutrale en centrale landen⁶⁹.

Deze conferentie zou uiteindelijk niet in Lausanne, maar wel in Bern plaatsvinden tussen 5 en 9 februari 1919. Vanuit vakbondsoogpunt is ze belangrijk geweest door de formulering van een breed hervormingsprogramma en wegens het perspectief op de heroprichting van een nieuw Internationaal Vakverbond. Het was in het kader van deze conferentie dat een afzonderlijke vakbondssessie werd georganiseerd, waaraan voor het eerst in vier jaar

---

⁶⁵ Nota van Samuel Gompers betreffende zijn gesprekken met Mr. De Billy van de Franse High Commission, 30 december 1918 (Samuel Gompers papers)

⁶⁶ Samuel Gompers zou Henderson achteraf verwijten dit mandaat te hebben misbruikt en ook Emile Vandervelde beschuldigde Henderson van voortvarendheid. Zowel de Amerikaanse als de Belgische organisaties zouden de oproep van Henderson niet beantwoorden.

⁶⁷ Camille Huysmans (1871-1968) : Belgisch socialistisch politicus. Als secretaris van de Tweede Internationale (1905-1922), was Huysmans tijdens de Eerste Wereldoorlog betrokken bij de organisatie van een internationale vredesconferentie in Stockholm. Na de oorlog werd hij in België minister van Onderwijs (1925-1927). Als Burgemeester van Antwerpen en voorzitter van het Belgisch Parlement was hij in de dertiger jaren sterk geëngageerd in de internationale strijd tegen fascisme en nazisme. De Tweede Wereldoorlog bracht hij door in Engeland. Na de oorlog was hij korte tijd eerste minister (1946-47) en minister van Onderwijs (1947-49) Over Huysmans, zie : Jan Hunin, *Het enfant terrible Camille Huysmans, 1871-1968*, (Amsterdam, Meulenhof, 1999)

⁶⁸ Karl Hjalmar Branting (1860-1925) : Zweeds sociaal-democraat. Was een van de stichters van de Zweedse sociaal-democratische partij in 1889. Tussen 1896 en 1902 was hij het enige sociaal-democratische parlamentslid in Zweden. In 1917 werd hij minister van Financiën in een coalitieregering met de liberalen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij samen met Huysmans voorstander van een onderhandelde vrede. Tussen 1920 en 1925 werd hij drie maal eerste minister en in 1921 won hij de Nobelprijs voor de vrede. Over Branting, zie : N. O. Franzén, *Hjalmar Branting och hans tid : en biografï*, (s.l., Bonniers, 1985)

⁶⁹ Arthur Henderson aan Samuel Gompers, 30 december 1918 (Samuel Gompers Papers) Aan H. Branting schreef Henderson : "que Vandervelde, Thomas, Gompers et moi-même exécutons nous-mêmes notre mission en ce sens que nous convoquons les organisations qui étaient groupées au congrès tenu en Février 1918 entre les socialistes alliés. Dans ces conditions, je vous propose également de convoquer les socialistes neutres. Les puissances centrales sont averties qu'elles ont à prendre elle-mêmes leurs dispositions. Huysmans serait le secrétaire de la conférence" (Nota van de Franse legatie in Genève, 4 januari 1919, Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France, Y internationale 395)

vakbonden uit de drie kampen deelnamen⁷⁰. De toon van zowel de Britse als Franse afgevaardigden was er een van verzoening⁷¹.

Omdat in Bern zowel partijen als vakbonden samenkwamen, stelde zich meteen opnieuw de vraag naar de onderlinge verhouding. Het feit dat de vakbonden afzonderlijk wilden vergaderen plaatste het Britse TUC dat wel een mandaat had om deel te nemen aan de politieke maar geen duidelijk mandaat om deel te nemen aan de vakbondsconferentie in een moeilijke positie. Beide conferenties zouden immers volgens de TUC-delegatie verschillende standpunten kunnen formuleren over dezelfde kwestie. Volgens Jouhaux kon dit echter niet, want « la conférence syndicale décide le questions touchant les intérêts ouvriers »⁷². Toch verlieten de Britten de conferentie, om de dag nadien terug te komen. Ook de Zweden, Oostenrijkers en de Duitsers beweerden enkel over een mandaat voor de socialistische conferentie te beschikken, hoewel dit ook een voorwendsel kan geweest zijn om niet over de zetelkwestie te moeten spreken.

Hoewel Bern geen reguliere conferentie was, was het debat wel interessant. Oudegeest, die pas enkele dagen na de opening arriveerde, had zich de nieuwe mentaliteit nog niet eigen gemaakt. Bij de discussie over de Volkenbond formuleerde Jouhaux enkele politieke eisen: de afschaffing van de nationale legers, de internationalisering van de wapenindustrie en de controle op de distributie van de grondstoffen. Oudegeest herinnerde er echter aan dat in voorgaande internationale vakbondsconferenties was beslist dat « only questions of administration and organization should be dealt with at the international trade union conferences »⁷³. Ook de Duitser Janson zat nog in de vooroorlogse traditie en wees op de eenstemmigheid die tot hiertoe heerste op internationale vakbondsconferenties « when only Trade-Union questions were on the agenda ».⁷⁴

De Fransen repliceerden echter dat : « if the new Trade-Union International should like to remain without ideals, without a final purpose, it could not long be a unity. It would be disrupted and its separate parts would join the political international »⁷⁵. Uiteindelijk werd een comité gevormd dat een compromis formuleerde, waarin niet meer openlijk werd gerefereerd aan de politieke antioorlogsdoelstellingen, maar dat stelde dat de Volkenbond naast een politieke ook een economische opdracht had op het vlak van de controle op de grondstoffendistributie, de regulering van financiële markten en transport en het ontwikkelen van een arbeidswetgeving. De grote morele autoriteit op dat moment van de Franse CGT en de verzwakte positie van de Duitsers resulteerden dus in meer politiek geïnspireerde standpunten van de internationale vakbeweging, een evolutie die in zich in de komende maanden zou voortzetten.

Een van de centrale discussiepunten in Bern was het internationaal programma voor sociale hervormingen. De Franse, Duitse en Britse afgevaardigden slaagden erin, verder bouwend op de besluiten van de congressen van Leeds (1916) en Bern (1917) een programma te ontwerpen dat de leidraad moest zijn voor de arbeidersvertegenwoordigers in de

⁷⁰ Er waren in totaal 54 afgevaardigden uit 17 landen : Alsace-Lorraine, Bohemen, Bulgarije, Canada, Denemarken, Frankrijk, Oostenrijk, Duitsland, Groot-Brittannië, Griekenland, Nederland, Hongarije, Italië, Noorwegen, Spanje, Zweden en Zwitserland. De Franse delegatie was met 12 leden veruit de grootste.

⁷¹ *Report of the International Conference of Trade Unions, held from the 5th until the 9th of february 1919 in the Maison du Peuple at Berne*, (s.l.,s.d.)

⁷² idem, p. 5

⁷³ idem, p. 26

⁷⁴ idem, p. 27

⁷⁵ idem, p. 28

“Commission on International Labour Legislation” van de Vredesconferentie, die op datzelfde moment in Parijs in sessie was onder voorzitterschap van Samuel Gompers. Dit programma van Bern eiste de veralgemeende invoering van een hele reeks sociale wetten inzake het verenigingsrecht, de 8-urige werkdag, de werkloosheidsverzekering, gelijk loon voor gelijk werk voor vrouwen, minimumloon en een internationale instelling voor arbeidswetgeving, waarin de georganiseerde arbeidersbeweging officieel moest vertegenwoordigd zijn. Gompers weigerde echter de besluiten van Bern te erkennen en zou zijn eigen standpunten in de commissie doordrukken, tot grote ontgoocheling van o.m. Léon Jouhaux.

Meer onenigheid was er in Bern over het probleem van de structuur en de zetel van het toekomstige IVV. De conferentie geraakte er niet uit en besloot om een volwaardige IVV-conferentie samen te roepen. De enige vraag die restte, was wie de uitnodiging zou versturen. Na enige discussie werd beslist deze opdracht toe te vertrouwen aan het correspondentiebureau in Parijs en aan het verbindingssecretariaat van Amsterdam⁷⁶. Ook dit zou kunnen wijzen op een coalitievorming. In de marge van de conferentie van Bern vond namelijk volgens de Franse inlichtingendiensten een nieuw geheim overleg plaats tussen Oudegeest, Legien en Jouhaux waarbij er een overeenkomst werd bereikt dat de zetel van het IVV zou worden overgebracht van Berlijn naar Amsterdam en dat “Oudegeest en aurait la direction”⁷⁷ (bedoeld wordt het voorzitterschap). De Nederlandse verantwoordelijken van het Amsterdamse verbindingsbureau, Edo Fimmen⁷⁸ en Jan Oudegeest, hebben dan gedurende de maanden die volgden op Bern contact opgenomen met de diverse nationale zetels en slaagden erin voldoende nationale centrales te vinden die wilden deelnemen aan het wederoprichtingscongres van het IVV in juli 1919 in Amsterdam. Samen met Jouhaux werden ook de agenda en het programma vastgelegd, dat een duidelijke politieke inslag had.

De conferentie van Bern was ook een verdere stap in de ideologische harmonisering van de Europese nationale vakbewegingen. Hoewel de conferentie expliciet weigerde om alle organisaties die zich niet beriepen op de klassenstrijd van deelname aan het IVV uit te sluiten, werd het hervormingsprogramma dat moest zorgen voor een snelle verbetering van de leef- en werkvoorwaarden van de arbeidersklasse gekoppeld aan een langetermijnperspectief : “the suppression of capitalist society”⁷⁹. Hiermee sloten de deuren zich voor de confessionele vakbonden en voor die van “bourgeois-liberal”⁸⁰ signatuur. De vooroorlogse problemen

⁷⁶ idem, p. 16

⁷⁷ Nota van de Franse Ambassade, 19 februari 1919 (Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France, Y Internationale 395)

⁷⁸ Edo Fimmen (1881-1942) : Als kind van Duitse ouders kwam Edo Fimmen kort na de eeuwwisseling in contact met de Nederlandse anti-militaristische beweging. Hij was in 1905 een van de medestichters van de Nederlandse bediendenvakbond de Algemeene waarvan hij in 1907 secretaris werd, terwijl hij vanaf 1910 ook secretaris was van het Internationale Handlungsgehilfen Sekretariat. In 1915 werd Fimmen benoemd tot secretaris van het NVV. Tijdens de oorlog leidde hij met Oudegeest het IVV-Verbindingsbureau in Amsterdam. Onmiddellijk na de oorlog werd hij in juni 1919 secretaris van de ITF en in juli van het IVV. Hij combineerde beide functies tot zijn ontslag als IVV-secretaris in november 1923. Daarna concentreerde hij zich op zijn werk voor de ITF, die hij uitbouwde tot de best georganiseerde en meest actieve beroepsinternationale van de tussenoerlogse periode. Hij kwam daardoor met regelmaat in conflict met de leiding van het IVV, die hij passiviteit verweet. Na de machtsovername van de Nazi's in Duitsland trachtte Fimmen met de ITF een ondergrondse Duitse vakbeweging uit te bouwen en sloot daarbij tegen de zin van de IVV-leiding politieke allianties met links-radicalen organisaties. Hij kreeg tegen het einde van de jaren dertig echter in toenemende mate last van een slechte gezondheid, waardoor hij de leiding van de ITF steeds vaker toevertrouwde aan Jaap Oldenbroek. In 1941 trok hij voor een herstelkuur naar Mexico, maar overleed er een jaar later.

⁷⁹ *Report of the International Conference of Trade Unions, held from the 5th until the 9th of february 1919 in the Maison du Peuple at Berne*, (s.l.,s.d.) , p. 22

⁸⁰ idem, p. 16

raakten stilaan opgelost, nu het Britse TUC zich politiek had gelieerd aan de nu duidelijk sociaal-democratische Labour partij en de meerderheidstroming binnen de Franse CGT het syndicalisme had afgezworen. Tegen wie hem hierover kritiseerde repliceerde Léon Jouhaux : “pour arriver à la révolution il ne s’agit pas seulement d’organiser l’émeute, ce qui est toujours facile, mais d’organiser l’ordre des choses qui doit remplacer celles que l’on s’est donné mission de détruire”⁸¹.

In Bern kon echter de eenheid binnen de internationale vakbeweging niet worden hersteld omdat belangrijke partners afwezig bleven. De AFL week, blijkbaar tot ongenoegen van zelfs de Amerikaanse regering⁸², geen millimeter van het voornemen om niet met vertegenwoordigers van de centrale machten te spreken voor het formele einde van de oorlog en het ondertekenen van het vredesverdrag. De Belgische Syndicale Kommissie deelde dit standpunt en de Britse GFTU was door het TUC tot haar grote ongenoegen niet eens uitgenodigd⁸³. Daarnaast wezen de in Bern aanwezige vakbonden ook het idee van Huysmans af, die een structurele internationale samenwerking wou tussen de drie grote takken van de socialistische beweging : partij, vakbond en coöperatie. Volgens Edo Fimmen was de tijd nu rijp voor een vakbondsinternationale⁸⁴, terwijl de Oostenrijker Grünwald het had over de “wish to be a real International”⁸⁵. Ook wie niet in Bern aanwezig was, dacht in dezelfde richting : “the bona fide trade union movement of various countries should have some sort of Federation with a closer relationship than has existed heretofore, and in such a Federation I am firmly convinced that the politicians from any of the political parties of any of the countries should be rigidly excluded.”, schreef Appleton aan Gompers⁸⁶. Daarmee was ook de grote discussie die het IS voor zovele jaren had gedomineerd, opgelost. Er kwam een volwaardige en autonome vakbondsinternationale, met een breed, actiegericht en al bij al vrij gematigd hervormingsprogramma.

Eén van de belangrijkste redenen waarom de nationale confederaties zo’n spoed zetten achter de wederoprichting van het IVV, was de nakende internationale arbeidsconferentie die in het najaar van 1919 in Washington moest plaatsvinden. Op deze conferentie zou één van de grote eisen van de arbeidersbeweging, namelijk de oprichting van de Internationale Arbeids Organisatie (IAO), ingewilligd worden. De hervormingsgezinde vakbonden hadden de ambitie om mee de leiding te nemen van deze nieuwe internationale instelling. Maar om deze leidersambitie waar te maken was er nood aan een representatieve spreekbuis en dat moest het IVV worden.

Amsterdam : to have a go at Gompers

---

⁸¹ Dossier Jouhaux (Archives Nationale, F7/15972/3)

⁸² Ronald Radosh, *American Labor and the United States Foreign Policy: The Cold War and the Unions from Gompers to Lovestone*, (New York, Random House, 1969), p 283.

⁸³ Het TUC had op haar congres van september 1918 in Derby beslist dat de Britse arbeidersbeweging voortaan op het internationale forum door de meest representatieve organisatie diende te worden vertegenwoordigd, dus door het TUC.

⁸⁴ Interview met Edo Fimmen in *Het Volk*, 18 juli 1919

⁸⁵ *Report of the International Conference of Trade Unions, held from the 5th until the 9th of february 1919 in the Maison du Peuple at Berne*, o.c. , p. 16

⁸⁶ W.A. Appleton aan Samuel Gompers, 12 oktober 1914 (Samuel Gompers papers)

“ een nieuwe organisatie, een nieuwe tactiek en nieuwe actie zullen toonen, dat de internationale organisatie der vakbeweging van 1919, niet meer dezelfde is, als die van 1914 en de voorafgaande jaren”⁸⁷, was de ambitieuze stelling van Edo Fimmen bij de start van het oprichtingscongres, op 28 juli in Amsterdam.

Voordien was er een korte bijeenkomst geweest van het “oude” IVV, “for the purpose of hearing the views of the Belgian Labour Party”⁸⁸. Voor de Belgische delegatie, onder leiding van Corneel Mertens⁸⁹, was het “nodig eerst over het verleden te diskuteren om daarna aan de toekomst te beginnen”⁹⁰. De Belgische Syndicale Kommissie eiste namelijk dat de Duitse delegatie via een publieke schuldbekentenis de toegang tot de internationale vakbeweging zou afkopen. Die schuldbekentenis kwam er en werd uitgesproken door Johannes Sassenbach⁹¹. Het was een zwakke verklaring, waarin werd erkend dat het Belgische volk onrecht was gedaan, maar waarin ook de houding van de Duitse vakbonden werd gerechtvaardigd. Sassenbach beweerde dat men in Duitsland in de eerlijke overtuiging was geweest dat de oorlog een verdedigingsoorlog was. Hadden ze geweten hoe alles precies in elkaar zat, dan hadden de Duitse arbeiders zich volgens hem met alle middelen tegen de oorlog verzet, maar ze hadden het dus niet geweten : “Falls zu Beginn des Krieges alles bekannt gewesen wäre, was in der letzten Zeit veröffentlicht wurde, wären wir nicht von unserer Regierung belogen worden, so wäre jedenfalls die Stellung der deutschen Arbeiterschaft und ihrer Vertreter vielfach eine andere gewesen”⁹². De Belgen namen echter genoegen met de verklaring en openden daarmee niet alleen de deur voor de Duitsers, maar ook voor zichzelf.

De oorlog was echter in de geesten nog aanwezig. De Nederlandse organisatoren hadden de delegaties uit de diverse kampen in verschillende hotels ondergebracht en “Auf der Strasse

⁸⁷ Edo Fimmen in *Het Volk*, 18 juli 1919

⁸⁸ C. Bowerman aan Samuel Gompers, 18 januari 1919 (Samuel Gompers papers)

⁸⁹ Corneel Mertens (1880 – 1951): Belgisch vakbondsleider en socialistisch politicus. Kind uit een arm Antwerps arbeidersgezin, ging op 11 jarige leeftijd als boekbinder werken. Hij werd secretaris van de vakbond van de boekbinders en slaagde in 1911 voor het examen van secretaris van de Belgische vakbondscentrale, de Syndicale Kommissie. Hij bleef tijdens de Eerste Wereldoorlog in het land en nam de leiding van de vakbeweging in handen. Onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog trad hij voluit op het voorplan als medeoprichter en vice-voorzitter van het IVV, werknemersafgevaardigde bij de IAO en voorzitter van de werknemersgroep. In 1921 werd hij algemeen secretaris van de Belgische Syndicale Kommissie, in 1925 senator en in 1927 afgevaardigde van de Belgische regering voor de Conférence Economique Internationale. Mertens en zijn Syndicale Kommissie slaagden er in die eerste naoorlogse jaren in om een belangrijk programma van sociale hervormingen door te voeren, zoals de 8-urige werkdag en de oprichting van paritaire comités. Hij streed tegen de groeiende invloed van de communisten binnen de vakbeweging, onder andere door de 'motie-Mertens', waarmee communisten werden uitgesloten van bestuursfuncties in vakbonden aangesloten bij de Syndicale Kommissie. Ook op internationaal vlak waren dit zijn voornaamste aandachtspunten. Hij was een gematigd hervormer met een absolute afkeer van samenwerking met de communistische vakbeweging. Kort voor de Tweede Wereldoorlog ging hij op pensioen..

⁹⁰ De Belgische Vakbeweging, 1919, nr. 8, p.73

⁹¹ Johannes Sassenbach (1866 – 1940) : Duits vakbondsfunctionaris, zadelmaker van beroep en reizend ambachtsman. Sloot zich aan bij de vakbond van de zadelmakers en trok naar Berlijn om te studeren. Sassenbach werd actief in de Duitse arbeidersopvoeding, de Berlijnse sociaal-democraten en de Generalkommission der Gewerkschaften. In 1922 werd hij secretaris van het IVV en van 1927 tot 1931 algemeen secretaris. Na zijn pensioen trok hij zich terug in Duitsland. Hij werd door de Nazis gearresteerd en zijn omvangrijke bibliotheek werd in beslag genomen. Sassenbach stierf korte tijd na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

⁹² Verklaring van Johannes Sassenbach (IISG, IVV-archieef, nr 7). Deze paragraaf is later geschrapt uit het officiële protocol, dat twee jaar later, in 1921, als een bijlage van het officieel IVV-orgaan, The International Trade Union Movement, verscheen. Sassenbach suggereert zelf in zijn memoires dat een dergelijke ingreep heeft plaatsgevonden. Hij beweerde zich te moeten baseren op de tekst die in het officiële verslag was afgedrukt, omdat hij nergens nog een spoor had gevonden van een eerdere tekst met een sterkere verklaring. J. Sassenbach, *Erinnerungen*, o.c., p. 104.

sah man an einander vorbei”⁹³. Sassenbach herinnerde zich later dat telkens wanneer hij met een afgevaardigde uit een van de ‘entente’ landen sprak, hij in de blik van zijn Duitse collega’s het verwijt las “als ob ich im Begriffe sei, Landesverrat zu begehen”⁹⁴. Die gespannen sfeer blijkt ook uit de persverslagen : “De oorlogsstemming doet zich nog geducht gelden; telkens voelt men de elektriciteit in de lucht”⁹⁵. Zelfs kwesties van orde zorgden voor problemen en vooral Samuel Gompers was vaak onverzettelijk en ging herhaaldelijk in de aanval tegen Legien. Ook de pers zelf en de publieke opinie bleven gevoelig voor nationalistische sentimenten. Berichten in de Duitse pers over de schuldbelijdenis van Sassenbach leidden tot een storm van protest in Duitsland, waarna de rest van de Duitse delegatie⁹⁶ op de vijfde congresdag verklaarde “Dass wir erst nach Abgabe der Erklärung Sassenbachs in Amsterdam eingetroffen sind und dass wir ihren Wortlaut nicht billigen können”⁹⁷, een verklaring waarmee de Duitsers zich opnieuw met één been buiten de internationale plaatsten.

Het eigenlijke stichtingscongres van het IVV vond plaats in het Amsterdamse concertgebouw in aanwezigheid van vakbondsconfederaties uit 14 landen⁹⁸. Samen vertegenwoordigden ze 17.740.000 leden. Met uitzondering van de AFL waren het alle Europese organisaties. Van de meest geïndustrialiseerde landen was enkel Italië afwezig, maar dat had te maken met paspoortproblemen. Samuel Gompers kon echter wel zijn prestige versterken door het mandaat dat hij hield vanwege de Pan American Federation of Labor (PAFL)⁹⁹, een enkele weken voordien opgericht internationaal verbond van vakverenigingen uit Noord- en Zuid-Amerika. In principe werd slechts één nationale organisatie per land tot het congres toegelaten, met evenwel drie uitzonderingen: de Britse delegatie, die als één groep optrad,¹⁰⁰ maar een gemengde samenstelling had van GFTU en TUC, de Nederlandse, waar naast het NVV ook het syndicalistische NAS¹⁰¹ deelnam en de Duitse, waar naast de Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands ook de eveneens syndicalistische Vereinigung Deutscher Gewerkschaften met 60.000 leden was vertegenwoordigd¹⁰².

⁹³ J. Sassenbach, *Erinnerungen*, o.c., p. 104.

⁹⁴ idem, p. 106.

⁹⁵ Het Volk, 2 augustus 1919

⁹⁶ Sassenbach en Legien waren enkele dagen eerder in Amsterdam dan de rest van de tienkoppige Duitse delegatie. Sassenbach schrijft in zijn memoires dat hij zijn verklaring persoonlijk had opgesteld, maar wel aan Legien had laten lezen alvorens ze publiek te maken. Omdat hij geen opmerkingen kreeg van Legien was hij van mening dat deze ermee kon instemmen (J. Sassenbach, *Erinnerungen*, o.c., p. 105)

⁹⁷ *Bericht über den Internationalen Gewerkschaftscongress abgehalten im “Concertgebouw” in Amsterdam vom 28. Juli bis 2. August 1919*, Die Internationale Gewerkschaftsbewegung, Anhang II, Juli 1921, p. 38.

⁹⁸ VS, België, Bohemen, Denemarken, Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Spanje, Zweden, Zwitserland.

⁹⁹ De PAFL was enkele weken voor het congres van Amsterdam, op 7 juli 1919 gesticht en had leden in de volgende landen : Argentinië, Chili, Costa Rica, Dominicaanse Republiek, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Mexico, Peru en de Verenigde Staten. Over de PAFL, zie : Snow Sinclair, *The Pan-American Federation of Labor*, (Durham, Duke University Press, 1964), Harvey A. Levenstein, *Labor Organizations in the United States and Mexico*, (Westport, Greenwood, 1971), Gregg Andrews, *Shoulder tot shoulder ? : the American Federation of Labor, the United States, and the Mexican Revolution, 1910-1924*, (Berkeley, University of California Press, 1991)

¹⁰⁰ Omdat TUC en GFTU elkaar het recht betwistten om de Britse arbeidersbeweging internationaal te vertegenwoordigen. Een gemengde commissie moest de knoop doorhakken en kwam betreffende de conferentie in Amsterdam tot het besluit “to be represented as one national organization” (TUC, Parliamentary Committee, minutes, 11 juni 1919 (MRC, TUC-archives, 292/20/4)

¹⁰¹ Over de geschiedenis van de NAS, zie : M. Buschman, *Tussen revolutie en modernisme: geschiedenis van het Nationaal Arbeids-Secretariaat in Nederland, 1893-1907*, (Den Haag, Amrit, 1993)

¹⁰² Voor beide syndicalistische organisaties zou dit hun enige deelname zijn aan een IVV-congres. De syndicalistische bonden die niet wilden kiezen tussen reformisme en Bolsjewisme stichtten met de International Working Men’s Association in december 1922 hun eigen internationale. Over de IWMA, zie : Wayne Thorpe,

Het principe dat “Only one National Centre of Trade Union from each country shall be admitted”¹⁰³ zou overeind blijven tot aan de vorming van het Wereldvakverbond bij het einde van de Tweede Wereldoorlog. Voor de leden van het IVV bood dit duidelijk voordelen. Omdat het IVV veruit de grootse vakbondsinternationale was en als dusdanig zowel op propagandistisch als representatief vlak een toonaangevende positie innam, kon een confederatie via lidmaatschap van het IVV haar nationale positie versterken en concurrerende organisaties internationaal isoleren. Deze nieuwe tactiek had naast organisatorische ook inhoudelijke consequenties. De nieuwe vakbondsinternationale wilde een krachtige actie en een homogene politiek kunnen ontwikkelen en steunde daarom de meest representatieve confederatie van elk land. De beweging werd dus opgebouwd vanuit nationale interprofessionele organisaties ter promotie van de internationale actie “on all questions of mutual trade union interest”¹⁰⁴. Zeker tijdens de aanvangsjaren, toen nagenoeg alle IVV-leden geconfronteerd werden met communistische dissidenties, werd Amsterdam hiermee een burcht van de sociaal-democratie. Jan Oudegeest had in zijn inleiding duidelijk gesteld dat Amsterdam enkel het lidmaatschap aanvaardde van « des organisations enfin qui offrent un caractère nettement anti-bourgeois et qui sont orientées dans le sens du socialisme ». Deze benadering bood het grote voordeel van de ideologische gelijkschakeling op sociaal-democratische basis, want dat was de dominante strekking in alle Europese landen, met uitzondering van Italië. Deze politiek van het IVV creëerde echter ook veel vijanden. Ook voor organisaties van christelijke en neutrale strekking waarmee in principe geen fundamentele programatorische verschillen bestonden bleef in Amsterdam de deur onverbiddelijk dicht. Zelfs intern waren er op dit punt problemen te voorspellen zowel met de GFTU als de AFL. Voorlopig werden die klippen echter omzeild, want ook Gompers gruwde van verdeeldheid en wou sterke en representatieve nationale structuren. De AFL vreesde vooral een mogelijke politieke dominantie vanuit de verfoeide socialistische hoek. In Engeland was de discussie tussen TUC en GFTU nog niet afgerond. Het was echter een typisch Brits probleem, want beide federaties waren eerder complementair dan concurrentieel en zowat 80 % van de GFTU leden waren tevens TUC-lid. Het TUC was echter in volle evolutie op weg naar een moderne, meer centraal geleide en meer politiek geïnspireerde vakbeweging naar continentaal model. De GFTU werd in die zin eerder een artefact uit vervlogen tijden. Voorlopig maakten beiden echter wel een overeenkomst “for proportional representation as a policy in connection with the new international”¹⁰⁵

Toch zou in Amsterdam niet ten gronde over de politieke richting worden gediscuteerd. De opdracht die het IVV voor zichzelf formuleerde, werd vrij vaag en algemeen omschreven als het promoten van de belangen en de inspanningen van de aangesloten organisaties, het bestrijden van ‘De Reactie’, het voorkomen van oorlog en de ontwikkeling van een internationale arbeidswetgeving. Het was een foto van de realiteit waaraan “toute idée maîtresse” ontbrak¹⁰⁶. De statuten voorzagen echter wel de mogelijkheid tot gezamenlijke actie en strijd. De vooroorlogse conferenties, die informele ontmoetingen geweest waren van functionarissen, werden omgevormd tot volwaardige congressen, met gemandateerde

---

“*The Workers Themselves*”. *Revolutionary Syndicalism and International Labour, 1913-1923*, (Dordrecht, etc, Kluwer, 1989)

¹⁰³ Statuten (IISG, IVV-archief, nr.3)

¹⁰⁴ *Report of the Proceedings of the international trade union congress, held in Concertgebouw, Amsterdam, July 28th-August 2nd, 1919*, The International Trade Union Movement (ITUM), Supplement II, juli 1921, p. 32.

¹⁰⁵ GFTU, report 1918, p. 8 (GFTU, GFTU-archives)

¹⁰⁶ Georges Lefranc, *Les expériences syndicales internationales des origines a nos jours*, (Paris, Montaigne, 1952), p. 23.

afgevaardigden. De besluiten van deze congressen waren echter slechts richtinggevend voor de aangesloten nationale organisaties wier autonomie werd gewaarborgd.

Als bestuursorganen kwamen er een Bureau, een Management Committee en een congres. Het Bureau bestond uit de secretarissen, voorzitter en ondervoorzitters. Het Bureau, aangevuld met vertegenwoordigers van 10 landengroepen¹⁰⁷, vormde het Management Committee¹⁰⁸, dat tweemaal per jaar vergaderde en het hoogste orgaan was tussen de congressen, die om de twee jaar zouden doorgaan¹⁰⁹.

Tot daar waren er weinig problemen. Die kwamen er echter wel omdat het vertrouwen tussen de organisaties een zware slag kreeg nadat de Duitse delegatie bij het begin van de vijfde congresdag afstand had genomen van de al zwakke verklaring van Sassenbach. De Frans-Duits-Nederlandse coalitie zou dit trouwens niet overleven¹¹⁰. Het voorstel om Amsterdam tot zetel te kiezen werd nog unaniem aanvaard. Bij de verkiezing van de uitvoerende functies liep het fout en staken de oorlogstegenstellingen opnieuw de kop op. Jan Oudegeest werd door de Zweed Arvid Thorberg voorgedragen als voorzitter. Samuel Gompers stelde W.A. Appleton voor, die door hem werd omschreven als “capable a tous les égards /(et)/ en même temps impartial”¹¹¹, een duidelijke verwijzing naar zijn antipolitieke ingesteldheid, tegen de door Gompers nog steeds niet geheel onverdachte Jan Oudegeest. Appleton werd gekozen met 31 stemmen, tegen 18 voor Oudegeest. Een tweede probleem ontstond bij de verkiezing van de eerste ondervoorzitter, waarvoor zowel Jouhaux als Legien kandidaat waren. De Fransman Léon Jouhaux werd gekozen, waarmee de ex-geallieerden het iets te duidelijk maakten dat de Duitsers buiten spel stonden. Daarop weigerden zowel Duitsland als Oostenrijk verder deel te nemen aan de stemmingen en kandidaten te noemen voor het tweede ondervoorzitterschap, dat dan naar de Belg Corneel Mertens ging. Alle uitvoerende mandaten kwamen dus in handen van de vroegere geallieerden. Bij wijze van genoegdoening benoemde het congres twee Nederlandse algemene secretarissen “comme représentants des nations Germaniques”¹¹². Aan Edo Fimmen - die enkele maanden voordien al benoemd was tot secretaris van de Internationale Transportarbeiders Federatie (ITF) - en Jan Oudegeest werd gevraagd die opdracht te aanvaarden, wat ze na overleg met het NVV inderdaad deden. “En zoo is Fimmen, die ’s morgens als een schuldeloos wicht, met heel andere bedoelingen, was opgestaan, ’s avonds als sekretaris van de Internationale der vakbeweging naar bed gegaan.”, concludeerde Het Volk¹¹³.

¹⁰⁷ 1. Verenigde Staten 2. Zuid- en Centraal Amerika 3. Groot-Brittannië en zijn kolonies 4. België, Frankrijk en Luxemburg 5. Spanje, Italië en Portugal 6. Duitsland en Duits Oostenrijk 7. Rusland en de Baltische provincies 8. Tjechoslowakije, Polen en Joegoslavië 9. Griekenland, Hongarije, Zwitserland en de Balkanlanden 10. Denemarken, Finland, Noorwegen, Nederland en Zweden.

¹⁰⁸ Vanaf 1924 veranderen deze namen; het Bureau wordt Uitvoerend Bureau en het Management Comité wordt de Algemene Raad, die van dan af nog één maal per jaar samenkomt.

¹⁰⁹ In 1920 organiseerde het IVV een buitengewoon congres in Londen. Het eerste reguliere congres vond plaats in Rome in 1922 en daarna volgden de congressen, niet om de twee, maar om de drie jaar : Wenen (1924), Parijs (1927), Stockholm (1930), Brussel (1933), Londen (1936), Zürich (1939)

¹¹⁰ Volgens het goed ingelichte dagblad Het Volk was er een afspraak dat zowel Jouhaux als Legien vice-voorzitter zouden worden. Door het terugkrabbelen van de Duitsers kreeg de nieuwe coalitie echter te weinig steun om haar projecten door te drukken. Daardoor keerden de Fransen waarschijnlijk terug naar het Brits-Amerikaanse kamp.

¹¹¹ *Compte rendu du congres syndical international tenu à Amsterdam, 28 juillet au 2 août 1919*, (Amsterdam, FSI, 1921), p. 40

¹¹² idem, p. 41

¹¹³ Het Volk, 2 augustus 1919

De stemming over de mandaten was natuurlijk een stemming over het verleden en hier kwam de oude oorlogscoalitie nog naar boven, maar het inhoudelijke debat ging over de toekomst, en daar tekenden zich andere tendensen af. Dit bleek onder meer bij de discussie over het sociaal hervormingsprogramma. De Europese organisaties waren het erover eens dat niet het arbeidscharter van Versailles, maar het programma van Bern het uitgangspunt moest zijn voor de toekomstige actie. Ook voor de pers was het duidelijk “dat Gompers alleen zit. De leiders der vakbeweging in Europa zijn het in dit opzicht onverbreekelijk eens”¹¹⁴. Op de eerste internationale arbeidsconferentie later dat jaar in Washington zou men het programma van Bern alsnog trachten te realiseren. Deelname aan de conferentie van Washington werd bovendien afhankelijk gemaakt van een aantal voorwaarden : het IVV eiste voor zichzelf de exclusiviteit van de werknemersvertegenwoordiging op en alle regeringen, dus ook Oostenrijk en Duitsland, moesten uitgenodigd worden. Het isolement van de AFL werd nog groter bij de stemming op het einde van het congres van een aantal politiek geïnspireerde resoluties, waaronder een over de “socialisatie van de productiemiddelen”. Een resolutie waartegen Samuel Gompers zich hardnekkig zou verzetten.

De AFL was blijkbaar niet echt welkom in Amsterdam en er werden niet bepaald inspanningen gedaan om tegemoet te komen aan de duidelijke en bekende standpunten van de Amerikanen. In zoverre zelfs dat men zich de vraag kan stellen of bij een aantal organisaties niet de intentie bestond om het zonder de Amerikaanse vakbeweging te doen. In een Brits veiligheidsrapport werden Jan Oudegeest in elk geval sterke woorden in de mond gelegd : “we have invited America to the Amsterdam conference and hope she will respond, if only because we want to have a go at that man Gompers. It is about time that farce was ended”¹¹⁵. Gompers trok er zijn conclusies uit en de AFL zou niet aansluiten. Eenheid was voor Amsterdam blijkbaar belangrijker dan omvang.

Een laatste discussiepunt ging over de hoogte van de bijdragen, en hiervan hing meteen ook de mogelijke slagkracht van de beweging af. De chaotische internationale monetaire toestand was er misschien de oorzaak van, maar het IVV werd een hoge toelage toegekend, met name £ 1 per duizend leden¹¹⁶, in principe ruim voldoende om een volwaardige werking uit te bouwen. Dit zou de opdracht worden van de twee Nederlandse initiatiefnemers, Jan Oudegeest en Edo Fimmen, die op gelijke basis werden aangesteld als secretarissen van het nieuwe IVV.

Een nieuwe internationale op een oud continent

De Internationale van Amsterdam werd geboren in een wereld in volle transformatie. De oktoberrevolutie en de naschokken van de oorlog maakten Europa bijzonder instabiel. Amsterdam stond voor de opdracht zich te organiseren voor zijn nieuwe taken : vertegenwoordiging in de nieuwe internationale instellingen, cöördinatie van internationale acties, woordvoerder van de vakbondsinternationale op het internationale forum. Eerst moest

¹¹⁴ Het Volk, 4 augustus 1919

¹¹⁵ Telegram van de Britse Ambassade in Den Haag aan het Foreign Office in Londen, 5 juni 1919 (PRO, FO 371/3848)

¹¹⁶ In het verslag dat TUC delegatielid Stuart Bunning bij zijn terugkeer tegenover het Parliamentary Committee van het TUC uitbracht, was deze financiële kwestie zelfs het voornaamste punt. Het TUC kon dit, met de lage bijdrage die ze bij haar aangesloten bonden ontving, niet betalen en zou zich verplicht zien een bijzondere heffing op te leggen (TUC, Parliamentary Committee, minutes, 14 augustus 1919 (MRC, TUC-archives 292/20/4)

de beweging zijn nut en levenskracht bewijzen, want er doken onmiddellijk levensbedreigende krachten op. De eenheid, die bij het oprichtingscongres nog zo broos was gebleken, diende te worden versterkt en dit resulteerde in een politieke en geografische beperking. Het IVV werd een internationale van organisaties uit het geïndustrialiseerde westen van Europa. Op het Amerikaanse continent bleven enkel Argentinië, Peru en Canada als lid over. Het zou in elk van deze landen eerder om een formeel lidmaatschap gaan, want tot 1937 zou geen enkel Amerikaans land een actieve rol spelen en ook in het Uitvoerend Bestuur kwam geen Amerikaanse vertegenwoordiging. In Afrika en Azië zou het IVV tot 1927 geen leden tellen, met uitzondering van de General Federation of Jewish Labour, die zich in 1923 aansloot, maar dit was eveneens een “slapend” lidmaatschap.

Nochtans waren in koloniale landen tekenen merkbaar van een beginnende nationale bewustwording en een onafhankelijkheidsstreven. De arbeidersbewegingen in die landen waren echter zwak en er was nauwelijks sprake van industriële massaproductie. De afstand met Amsterdam was dan ook groot, zowel geografisch als economisch. Het IVV was immers in belangrijke mate een verzameling van organisaties uit landen met een gevorderde industriële ontwikkeling en voerde zeker in zijn beginjaren geen actieve ondersteuningspolitiek voor organisaties uit minder geïndustrialiseerde landen, laat staan uit kolonies. Het koloniale vraagstuk was een heikel punt waarover binnen het IVV niet werd gesproken. Toen in het najaar van 1921 onder impuls van Fimmen een brede campagne werd aangekondigd onder andere in Brits India, riep het TUC een van haar afgevaardigden bij het IVV, J.B. Williams¹¹⁷, op het matje. Williams kon zijn Parliamentary Committee echter sussen met de stelling dat er helemaal niets zou worden ondernomen omdat er geen geld was.¹¹⁸ De interesse van het IVV voor de kolonies beperkte zich in de beginjaren tot het probleem van de grondstoffen.

Het IVV was niet alleen geografisch beperkt, maar ook ideologisch. Het voorbeeld van de AFL werd gevolgd door de GFTU. Er was een toenemende spanning tussen voorzitter Appleton en het secretariaat wegens de politieke manifesten die vanuit Amsterdam blijkbaar zonder goedkeuring van de voorzitter werden verstuurd. Appleton verweet het secretariaat groothedswaanzin. Het IVV permitteerde het zich om regeringen en volkeren de les te lezen, wat leidde tot “both hilarity and annoyance”¹¹⁹. De IVV-voorzitter kwam echter in zijn land onder toenemende druk. De spanning tussen het TUC en de GFTU verhoogde nog doordat Amsterdam eiste dat de Britten zich aanpasten aan de regel dat slechts één organisatie per land lid kon zijn van het IVV. Fimmen vroeg aan GFTU en TUC om een fusie te overwegen¹²⁰ maar die fusie kwam er niet. Het TUC besliste integendeel dat ze voortaan alleen de Britse vakbeweging internationaal zou vertegenwoordigen, zodat W.A. Appleton tot ontslag werd gedwongen¹²¹. Ook het vertrek van W.A. Appleton kan gezien worden als een politieke zuivering. Appleton, die werd opgevolgd door J.H. Thomas¹²², was benoemd op

¹¹⁷ Joseph Bevir Williams (1872 – x) : functionaris van de Britse Musicians Union. Lid van het Management Committee van het IVV en de General Council van het TUC.

¹¹⁸ TUC, Parliamentary Committee, minutes, 15 september 1921 (MRC, TUC-archives 292/20/4)

¹¹⁹ GFTU, Management Committee, minutes, 4 juni 1920 (GFTU-archives)

¹²⁰ GFTU, Management Committee, minutes, 18 mei 1920 (GFTU-archives)

¹²¹ Als officiële reden voor zijn ontslag gaf Appleton politieke motieven. Het jaarrapport voor 1920 van de GFTU noemde als oorzaak “the failure of the Parliamentary Committee of the Trades union congress to observe either the letter or the spirit of its obligations” (GFTU archives, Report 1920)

¹²² J.H. Thomas (1874 - 1949) : Brits vakbondsverantwoordelijke en socialistisch politicus. Algemeen secretaris van de National Union of Railwaymen (1918-1924 en 1925-1931), voorzitter van het TUC in 1920. Combineerde zijn vakbondsliepbaan met een politieke en was parlementslid voor Labour van 1910 tot 1936. In 1924 werd hij minister, wat meteen de aanleiding was voor zijn ontslag als IVV-voorzitter.

aandringen van Gompers en had nooit het vertrouwen genoten van de continentale bonden. Appleton pleitte net als Gompers voor een politiek neutrale vakbeweging en zag zijn ontslag zelfs als een bevrijding : “I shall be free to preach peace within the nations as well as peace between the nations”¹²³.

Rechts was dus al verdwenen toen het IVV, nauwelijks één jaar na zijn oprichting in Londen in 1920 congresseerde. Het gevaar en de concurrentie kwamen op dat moment van links. In Moskou was in 1919 een Internationale Vakbondsraad opgericht en op het tweede congres van de Komintern in 1920 werd de omvorming van deze raad tot Rode Vakbondsinternationale (RVI)¹²⁴ aangekondigd. Het was het begin van een strijd op leven en dood tussen Moskou en Amsterdam¹²⁵, waarvan in 1920 de uitkomst nog lang niet te voorspellen was. De Noorse en de Italiaanse federaties zweefden immers tussen beide en zowat alle belangrijke nationale centrales hadden te kampen met min of meer gestructureerde communistische dissidenties. Daarnaast hadden ook belangrijke figuren uit de Britse vakbeweging sympathie voor het communisme en trachtten Russische beroepsbonden aansluiting te vinden bij de beroepsinternationales. Dit alles gebeurde in een sfeer van absolute vijandigheid en heftige polemiek, waarbij Amsterdam een van de favoriete schietschijven werd van het internationale communisme. In oktober 1920 had Komintern-voorzitter Zinovjev¹²⁶ vanuit Berlijn het IVV “un boulevard de la bourgeoisie” genoemd terwijl hij Legien en Jouhaux afschilderde als “les agents du capital”. Voor hem waren “les syndicalistes jaunes plus dangereux que les gardes blancs”¹²⁷.

Vrede en revolutie.

De Internationale van Amsterdam was geboren midden de hoop en verwachting die het einde van de oorlog hadden gewekt, zowel op het vlak van de sociale en politieke ontvoogding als inzake het behoud van de vrede. De fundamentele vraag rees welke de rol van een internationale vakbeweging was in deze nieuwe tijden. Bij het oprichtingscongres was er al overeenstemming over een bredere en meer politieke opdracht. De stelling van het IVV dat geen enkel domein van de menselijke activiteit uitgesloten was voor de vakbeweging, hield in dat de vakbeweging ook op elk moment en over elk onderwerp zijn mening klaar had. Het ontbrak het IVV echter aan een algemene beginselverklaring, zodat het formuleren van politieke standpunten het werk was van congressen, maar vooral van het dagelijks bestuur, dat in die beginjaren sterk werd gedomineerd door de Nederlandse secretarissen. Binnen dit secretariaat was er een potentieel probleem tussen Fimmen en Oudegeest die zowel karakterieel als politiek sterk van elkaar verschilden.

¹²³ W.A. Appleton aan Jan Oudegeest, 22 november 1920 (GFTU archives, Management Committee, minutes)

¹²⁴ Deze organisatie wordt ook vaak de Profintern genoemd.

¹²⁵ Zie Reiner Tosstorff, *Moskau oder Amsterdam, 1921-1937*, (Habilitationsschrift, Universität Mainz, 1999)

¹²⁶ Grigorij Jevsejevits Zinovjev (1883-1936) : medestander van Lenin, werd in 1919 lid van het pas opgericht Politbureau en voorzitter van de Komintern. Tijdens Lenins ziekte maakte hij met Stalin en Kamenev deel uit van een coalitie tegen Trotski. Zinovjev had de ambitie Lenin op te volgen, maar moest het leiderschap aan Stalin laten. In 1926 viel hij een eerste maal in ongenade, maar werd nadien opnieuw tot de partij toegelaten. In 1935 werd hij samen met Kamenev eerst tot tien jaar gevangenis en in 1936 ter dood veroordeeld. Hij werd in 1988 gerehabiliteerd.

¹²⁷ Telegram van informant Charles-Laurent uit Berlijn, 16 oktober 1920 (Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France, Y internationale 379)

Het oprichtingscongres van Amsterdam mocht dan in 1919 nog een voorzichtige koers hebben aangehouden, van 1920 af volgde het IVV de snelle radicalisering binnen de Europese arbeidersbeweging. Voor Edo Fimmen was de tijd voorbij “when the Trade Union Movement concentrated all its forces exclusively on the struggle for higher wages, shorter hours of labour and the introduction of social legislation”¹²⁸. Het doel lag hoger : “the liberation of the working classes, the abolition of all wars and the attainment of World Peace” en Jan Oudegeest leek hem daar aanvankelijk in te volgen : “World revolution is to lead the people to Socialism”¹²⁹, schreef hij in het eerste nummer van “The International Trade Union Movement”, het nieuwe tijdschrift van het IVV. Het IVV gaf hiermee een eensgezind beeld van radicaliteit en revolutionaire ingesteldheid. De realiteit was echter veel complexer. Indien men Fimmen kan omschrijven als de man van de emotie, dan was Oudegeest de man van de rede. Zijn radicale taal werd hem opgedrongen door de omstandigheden en zelf sprak hij in dit verband van de noodzaak om “stoom uit te laten”¹³⁰.

Voor Fimmen was het ernst. Bij de eerste gelegenheid, op het buitengewoon IVV-congres in Londen, ging hij uitdrukkelijk in op de nieuwe opdracht van de vakbeweging : “before the war it was a generally accepted idea that Trade Unions action should be limited to purely Trade Unions matters, viz., the question of hours, wages, safety, social legislation, etc., while everything else should be left to the purely political organizations. I believe that all of us have learnt a lesson during and since that, viz., that the Trade Unions must extend their sphere of activity, and that no question affecting the interests and welfare of the worker should escape their attention.”¹³¹. Tot daar sprak Fimmen ongetwijfeld namens een overgrote meerderheid, maar hij ging verder en formuleerde meteen ook een nieuwe doelstelling voor die nieuwe vakbeweging en die was zuiver politiek¹³²: “The workers must be convinced that the primary struggle is not for betterment of labour conditions ... We must impress upon the minds of the workers the great important fact that in the changed times in which we are living the struggle for the improvement of wages and working conditions is after all only of secondary importance”¹³³. Volgens Fimmen had het weinig zin om her en der op nationaal gebied strijd te voeren voor verbetering van de arbeidsvoorwaarden, zelfs indien die strijd succesvol zou zijn : “the workers must rather save up their energy in order to be able to devote themselves heart and soul to the great international struggle against reaction, the great international struggle for the freeing of humanity.” Fimmen was van mening dat die eindstrijd niet lang op zich zou laten wachten en dat de arbeiders hun krachten dienden te sparen “for the great fight which they may be called upon any moment to undertake”¹³⁴. Jan Oudegeest was het daar niet mee eens en pleitte voor de weg van de geleidelijkheid. De strijd die aan de gang was, was volgens hem de echte revolutie, maar “if socialism has to come through the *violent* destruction of capitalism”, dan maakte de vakbeweging volgens hem haar eigen werk van de afgelopen decennia gewoon kapot. Jan Oudegeest zag het hervormingsproces als een langetermijnstrategie, zelfs wanneer hij sprak over het radicale thema van de socialisatie van

¹²⁸ The International Trade Union Movement (ITUM), 1921, 2, p. 2.

¹²⁹ ITUM, 1920, 1, p. 2.

¹³⁰ Ger Harmsen, “Jan Oudegeest”, *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland*, Deel 7, (Amsterdam, IISG, 1998) p. 161

¹³¹ *Report of the special international trades union congress*, Londen, 1920, ITUM, Supplement IV, p. 14

¹³² Sigrid Koch-Baumgarten, *Edo Fimmen, Eisenfaust im Seidenhandschuh. Eine Politische Biographie*, (niet uitgegeven verhandeling), p. 6.

¹³³ Edo Fimmen, “Memorandum on the International Situation, and the Position of the International Trade Union Movement Thereto Submitted to the Special International Trades union congress, held in London, November 22nd tot 27th, 1920”, ITUM, Supplement IV, p. 84.

¹³⁴ *Report of the special international trades union congress, London, o.c.*, p. 17.

de productiemiddelen : ‘Unless we desire to seriously impair production for a long time, the process of socialisation must be a steady constructive task of reorganization’¹³⁵. Daarom was hij ook van mening dat “Socialism will come /.../ by a slow process which will gradually make the capitalist system superfluous”¹³⁶.

Er was dus binnen het IVV-secretariaat een duidelijke tegenstelling tussen de meer radicale en revolutionair ingestelde Edo Fimmen en de meer hervormingsgezinde Jan Oudegeest. Het was een klassieke tegenstelling binnen de socialistische arbeidersbeweging tussen radicaal en gematigd of tussen wat Jan Dhondt de geduldigen en de ongeduldigen noemde¹³⁷. Voor twee leiders van een grote organisatie, die op voet van gelijkheid stonden en dagelijks moesten samenwerken creëerde dit echter problemen, vooral ook omdat het conflict tussen revolutionairen en hervormers de hele arbeidersbeweging van dat moment verdeelde en verzwakte.

Die meningsverschillen bleven aanvankelijk onder controle. Het radicalisme van Fimmen was functioneel voor de reformistische vakbeweging, die in vele landen aan een snel hervormingsprogramma werkte. De vakbonden waren zich kort na de Eerste Wereldoorlog goed bewust van hun nieuwe rol en de macht die de belangrijke aanwas van de ledentallen in nagenoeg alle landen met zich had meegebracht: “they felt that they controlled their own destiny and that it lay in industrial action”¹³⁸. Dat die actie zich ook buiten het strikt economische terrein kon situeren, toonde niet alleen het IVV. Een aantal machtige Britse vakbonden dreigde zelfs met een algemene staking tegen een mogelijke inmenging van de Britse regering in de Russisch-Poolse oorlog. Het klimaat keerde echter al in 1921. De arbeidersbeweging stond nationaal plots onder zware druk van een rechtse reactie en linkse dissidenties. De oester sloot zich. Radicale stellingen werden stilaan verdacht en de beweging was, na jaren van explosieve groei, nu eerder op consolidatie dan op avontuur aangewezen.

De Politieke Internationale

Intussen werd het IVV na de oorlog ook geconfronteerd met het feit dat de politieke internationale zich niet herstelde. Sommige partijen zweefden tussen de Tweede en de Derde Internationale en vormden de zgn. Twee-en-een-halfde Internationale. Het IVV beweerde dat de afwezigheid van een politieke internationale de vakbeweging verplichtte om zich op het politieke terrein te begeven : « In this respect, the activities which were formerly covered by the Political International will be carried on by ourselves in anticipation of better times ». Er was echter een belangrijke uitzondering : « of course we should not think of going into details, for example, in regard to colonial policy or similar questions »¹³⁹.

¹³⁵ Jan Oudegeest, Memorandum on the Socialisation of the Means of Production Submitted to the Special International Trades union congress, held in London, November 22nd to 27th, 1920, ITUM, Supplement IV, p. 100.

¹³⁶ *Report of Proceedings at the Fourth Ordinary Congress of the IFTU*, Paris, 1-6 august 1927, (Amsterdam, IVV, 1927), p.150

¹³⁷ Jan Dhondt, “Besluiten (1876-1885)”, in : Jan Dhondt (ed.), *Geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in België*, (Antwerpen, Ontwikkeling, s.d.), p. 372.

¹³⁸ V.L. Allen, “The re-organization of the TUC, 1918-1927”, *British Journal of Sociology*, XI, 1960, p. 27.

¹³⁹ *First Report on the Activities of the International Federation of Trade Unions*, July 1919 – December 1921, ITUM, Supplement V, April 1922, p. 64

Hoe verhiel het IVV zich tot de twee socialistische internationales ? Amsterdam wou niet kiezen voor een van beiden en trachtte te werken in de richting van de eenheid : « In order to maintain unity we were compelled to break the ties which formally existed – although not officially – with the political movement and to go entirely our own way »¹⁴⁰.

Om de internationale vakbeweging voor verdeeldheid te sparen vroeg het IVV zijn leden om niet deel te nemen aan het congres van de Tweede Internationale te Genève in 1920 en aan het congres van Wenen in 1921. Het IVV kon dit echter ook niet opleggen en ondanks aandringen van Fimmen zou het TUC wel een delegatie naar Genève sturen¹⁴¹. Daarna heeft het IVV verschillende malen geprobeerd om de twee vleugels van de beweging samen te brengen, maar dit verliep moeilijk, hetgeen voor het IVV bewees « how necessary it is that as long as this powerful political organization does not exist we should enter the political arena »¹⁴².

De moord op de Duitse progressieve industrieel en politicus Rathenau¹⁴³ en de toenemende spanningen in Duitsland forceerden een doorbraak. Op 19 en 20 juli 1922 zagen, op verzoek van de Duitse vakbeweging, delegaties van de drie organisaties elkaar in Amsterdam. Op de agenda stond de situatie in Duitsland, waarover een gezamenlijk manifest werd gepubliceerd. Er werd ook beslist om een gezamenlijke commissie naar Duitsland te sturen. Toen de toestand nog verslechterde en het oorlogsgevaar toenam met de bezetting van het Ruhrgebied werd opnieuw samen vergaderd. In de loop van 1923 groeiden beide politieke internationales dan nog meer naar elkaar, wat resulteerde in een oprichtingscongres van de Socialistische Arbeidersinternationale (SAI) van 21 en 22 mei in Hamburg¹⁴⁴. Tijdens de voorbereidende besprekingen en in de ontwerpstatuten kwam het idee van een structurele verhouding tussen de vakbonds- en de politieke internationale opnieuw naar boven. Dit leidde in de pers al tot speculaties dat de politieke en de vakbondsinternationales zouden fuseren, wat het IVV verplichtte via een persbericht duidelijk te maken dat het « is and always will be absolutely independent of all political internationals »¹⁴⁵. Uiteindelijk stelde de SAI in haar statuten : « the unity of the trade union movement as it is represented in the International Federation of Trade Unions (Amsterdam) to be absolutely essential for realising the emancipation of the working class »¹⁴⁶, terwijl SAI-secretaris Friedrich Adler¹⁴⁷ op het IVV-congres van Wenen bekleemde dat « in future we shall continue to work each in our field, but jointly »¹⁴⁸.

---

¹⁴⁰ idem, p. 65

¹⁴¹ TUC, Parliamentary Committee, minutes, 10 mei 1920 (MRC, TUC-archives 292/20/4)

¹⁴² *First Report on the Activities ...*, o.c., p. 66.

¹⁴³ Zie Peter Berglar, *Walther Rathenau : ein leben zwischen Philosophie und Politik*, (Graz, Styria, 1987)

¹⁴⁴ Zie Julius Braunthal, *History of the International, 1914-1943*, (Hannover, Nelson, 1963) en Robert Sigel, *Die Geschichte der Zweiten Internationale 1918-1923*, (Frankfurt/Main, Campus, 1986)

¹⁴⁵ IFTU, Press Reports, 25 augustus 1922

¹⁴⁶ *Report on activities of the International Federation of Trade Unions during the years 1922 and 1923*, (Amsterdam, IFTU, s.d.), p. 102

¹⁴⁷ Friedrich Adler (1879 – 1960) : zoon van Victor Adler, één van de leiders van de Oostenrijkse sociaal-democratie. Startte zijn loopbaan als academicus (fysica en wiskunde) aan de universiteit van Zürich. Van 1911 tot 1914 was hij secretaris van de Oostenrijkse sociaal-democratische partij. Hij nam ontslag uit deze functie als protest tegen de oorlogspolitiek van zijn partij. In 1916 vermoorde hij de minister-president Karl Graf Stürgkh. Hij werd ter dood veroordeeld, maar kreeg genade en het vonnis werd niet voltrokken. Kort voor het einde van de oorlog kreeg hij zelfs amnestie. Hij kwam uit de oorlog als een links-radicaler socialist. Hij verzette zich echter tegen de toenemende invloed van de communisten en wou de eenheid bewaren. Internationaal hoorde hij bij de zgn. Weense Internationale, die een middenpositie tussen communisme en reformisme innam. Bij de oprichting van de Socialistische Arbeidersinternationale in 1923 werd hij de algemene secretaris. Deze functie zou hij houden tot zijn emigratie naar de Verenigde Staten in 1940. Na de oorlog keerde hij terug naar Europa en vestigde zich in Zwitserland, waar hij stierf.

¹⁴⁸ *Report on activities ... 1922 and 1923*, o.c., p. 222

Op die manier begon dus een nieuwe relatie tussen de vakbonds- en de politieke internationale. Hoewel zeker in kringen van de SAI een zeker superioriteitsgevoel bleef bestaan, wat vaak tot wrevel leidde binnen het IVV, was de SAI ook qua middelen en structuur niet opgewassen tegen de mastodont die Amsterdam binnen enkele jaren tijd geworden was.

Activisme

Amsterdam was inderdaad met grote ambities gestart, met het behoud van de vrede bovenaan de agenda en het geloof dat internationale massa-acties in geval van oorlogsdreiging de vrede zouden kunnen redden. De internationale vakbeweging leek vastbesloten: “Die Katastrophe der internationalen Solidarität von 1914 darf sich nicht wiederholen”¹⁴⁹. Ook de methode bleek vast te liggen: “the Trade Union movement of all countries should resort to general withdrawal of labour and to international boycott”¹⁵⁰. De werking die Amsterdam in zijn eerste jaren ontplooiden stonden dan ook nagenoeg uitsluitend in dit teken. De vakbondsinternationale gebruikte haar industriële slagkracht uitsluitend in functie van deze politieke doelstelling.

Tijdens de eerste twee werkjaren van het IVV slaagde de organisatie erin om een viertal omvangrijke internationale acties op touw te zetten : de boycot van het Horthy regime in Hongarije, de boycot van de munitietransporten naar Polen en humanitaire hulpacties aan het “Hongerende Wenen” en aan “Hongerend Rusland”¹⁵¹.

Vooraf de boycot van het Hongaarse fascistische regime van Horthy was bijzonder spectaculair. Het was een reactie op de vervolging van vakbondsfunctionarissen en activisten door het regime van de “Witte Terreur”. De actie startte in februari 1920 met diplomatieke druk, via de IAO en de diverse “entente-regeringen” en met manifesten, waarin gedreigd werd met een internationale boycot. Aangezien dit op het terrein weinig effect had, riep het IVV van 20 juni af de boycot uit. De actie zou duren tot 9 augustus en het is onmogelijk om precies in te schatten wat het effect is geweest. Uiteindelijk bleek de boycot voor het al zwaar getroffen Oostenrijk ernstige gevolgen te hebben, onder andere voor de energievoorziening en op 1 augustus besliste een gemeenschappelijke vergadering van de Oostenrijkse vakbeweging en het IVV (Fimmen) om de boycot te stoppen.

De actie, die naar buiten als een groot succes werd voorgesteld, zorgde voor wrevel en onenigheid binnen het IVV-Bureau. De Britse voorzitter Appleton moest immers vaststellen dat, zonder dat volgens hem hierover concrete afspraken waren gemaakt, in juni telegrams vanuit Amsterdam vertrokken waren die opriepen tot een boycot¹⁵². Bij de overige leden van het Bureau was er vooral sprake van onverschilligheid. Secretaris Edo Fimmen was de drijvende kracht en niemand, behalve Appleton, had blijkbaar zin om met hem in conflict te gaan, hetgeen niet belette dat Fimmen hen hun passiviteit zou verwijten : “The great mistake

¹⁴⁹ Edo Fimmen in : ITUM, 1922, p. 70

¹⁵⁰ ITUM, 1920, 6, Supplement IV, p. 18

¹⁵¹ Zie Máté Molnár, “The international trade unions’ boycott against the ‘white terror’ of the Horthy regime in Hungary, 20 June – 8 August 1920, and the contra-boycott” in : Bob Reinalda (eds), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945*, (Amsterdam, IISG, 1997), pp. 155-163. Bob Reinalda, “The boycott of munitions transports to Poland, July-August 1920, and its aftermath”, in : Bob Reinalda (eds), *oc*, pp. 164-166. En Axel Wörner, “Die Rolle des IGB während der Solidaritätsbewegung ‘Hände weg von Sowjetrußland’ in den Jahren 1919:1920”, *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, 21, (1979), pp. 573-582.

¹⁵² GFTU, Twenty-second Annual Report, (GFTU, GFTU-archives)

was that none of the National Trade Union Federations, except perhaps the Austrian Federation, ever believed that the boycott would be actually proclaimed”¹⁵³. Het zou ook later een van Fimmens grote ergernissen blijven dat ondanks alle resoluties die op internationale bijeenkomsten werden gestemd, nationale centrales zouden blijven handelen in functie van het moment en hun eigen belang.

De boycot van de munitietransporten naar Polen was een reactie op het gewapende conflict tussen Polen en de jonge Sovjet-Unie : “The Federation regarded itself as the pioneer of universal peace, as the absolute enemy of all wars and acted accordingly”¹⁵⁴. Vanuit die optiek werden door het IVV, samen met de ITF, die deze beslissing had genomen op haar congres van maart 1920 in Christiana, tijdens de zomer van 1920 de munitietransporten naar Polen zo sterk mogelijk verhinderd. Deze actie had wat de ITF betrof een vrij groot succes, de nationale centrales en dus het IVV waren hier minder bij betrokken, maar ook dit zorgde voor onenigheid. De afgevaardigde van de Poolse vakbeweging Komisja Centralna Związkow Zawodowych, S. Zulawsky, protesteerde tegen het feit dat het IVV, “without consulting us beforehand, without precisely knowing the circumstances, took the matter into its own hands by proclaiming the boycott of Poland”¹⁵⁵.

Daarnaast stuurde de organisatie een reeks onderzoekscommissies naar conflictgebieden zoals Opper-Silezië, het Saargebied en Oostenrijk, terwijl de grote humanitaire acties voor Wenen en Rusland zowel propagandistisch als financieel een succes waren. Het IVV ontwikkelde zich hiermee op korte tijd tot een actieve NGO en werd de organisatorische motor achter zowat alle hulpacties van de internationale arbeidersbeweging van dat moment¹⁵⁶. Deze acties zetten ook de naam IVV op de internationale agenda, het waren identiteitsbevestigende campagnes. Het primaire doel was echter, zoals Fimmen het al had gesteld, het behoud van de vrede, de oorlog aan de oorlog. Voor Fimmen was oorlog altijd een gevolg van de ‘Reactie’, van een imperialistische politiek waarvan de arbeiders geen heil te verwachten hadden en waaraan ze dan ook niet konden deelnemen. Oorlog was daarom een uitwas van het kapitalisme en een eensgezinde arbeidersklasse had het wapen in handen om dit te beletten : “l’arme puissante de la grève en masse et du boycottage international”¹⁵⁷.

Op de tweede IVV-conferentie van 1922 in Rome, midden in de opbouw van de militaire voorbereidingen voor de bezetting van het Ruhr-gebied, bekrachtigde het IVV deze standpunten en werd een comité samengesteld, waarin ook vertegenwoordigers van de internationale federaties van Metaal-, Mijn-, Fabrieks- en Transportarbeiders werden opgenomen. De radicale taal roept een beeld van eensgezindheid op, maar onder de oppervlakte rommelde het behoorlijk. De Britten geloofden niet in de algemene staking en waren sceptisch, maar Fimmen zette door. Met steun van de CGT werd zelfs beslist een

¹⁵³ *Report of the International Trades union congress, held at Rome, 1922*, ITUM, Supplement X, p. 25

¹⁵⁴ *First Report on Activities ...*, o.c., p. 48.

¹⁵⁵ *Report of the International Trade Union Congress, held at Rome, 1922*, o.c., p. 18

¹⁵⁶ De Internationale Rode Hulp (IRH) werd pas in 1921 opgericht en zou zich in haar beginjaren concentreren op hulp aan de jonge Sovjet-Unie. Over de IRH, zie : Sonja Buchman, “Clara Zetkins Kampf gegen den Faschismus in der internationalen proletarischen Solidaritätsbewegung 1921-1933”, *Zur Frauenpolitik des faschistischen deutschen Imperialismus 1933 bis 1945*, (Leipzig, 1983), pp. 85-93. Carola Tischler “Vom Helfer zum Verräter ? : Reaktionen der Internationalen Rote Hilfe auf die Massenverhaftungen deutscher Emigranten in der Sowjetunion 1936 bis 1938”, Hermann Weber (ed.), *Kommunisten verfolgen Kommunisten*, (Berlin, 1993), pp. 292-302.

¹⁵⁷ ITUM, 1922, supplement IV, p. 69

“grève préalable” te voeren in geval van oorlogsdreiging¹⁵⁸. “The whole international is not worth a rap if it cannot prevent a war in future”, stelde Edo Fimmen in Rome¹⁵⁹.

Le Syndicalisme Nouveau

Rome was ook het toneel van een voorzichtig eerherstel voor de Duitse vakbeweging. Zowel de verkiezing van Theodor Leipart tot vice-voorzitter als de keuze voor Wenen als volgende congresplaats konden in die zin worden geïnterpreteerd en werden door de waarnemers van die tijd althans op die manier gezien¹⁶⁰.

In Rome waren ook nieuwe leden aanwezig : Griekenland, Letland, Polen, Bulgarije, Tsjechoslowakije, Joegoslavië en Hongarije. Het totale ledental steeg hiermee tot bijna 24 miljoen¹⁶¹ en dit was een voorlopig hoogtepunt, want in Rome zelf maakt de Noorse federatie bekend dat ze zich terugtrok uit onvrede met de politiek die tegenover Moskou werd gevoerd. Enkele maanden na het congres begon de vervolging van de Italiaanse vakbeweging door de Italiaanse fascistten. In de volgende twee jaren zou de aanhang van het IVV terugvallen met meer dan 8 miljoen leden.

Fimmen en Oudegeest konden het werk alleen niet meer aan en vroegen de benoeming van bijkomende secretarissen. Op het vredescongres van Den Haag werd daarop Johannes Sassenbach benoemd als derde algemene secretaris, terwijl de Brit J.W. Brown tot assistent-secretaris werd benoemd. Na protest van het TUC, dat het niet nam dat de Britten bijna de helft van de kosten droegen en geen recht zouden hebben op een volwaardig secretaris, werd Brown in augustus 1923 op dezelfde rang gebracht als zijn collega's. Vanaf dat moment had het IVV dus vier algemene secretarissen, die op complete voet van gelijkheid stonden. Het IVV was financieel gezond en kon zijn staf aanzienlijk uitbreiden tot 48 voltijdse personeelsleden, de secretarissen genoten een ruime verloning, er was een degelijk uitgegeven periodiek dat verscheen in drie talen en ook de huisvesting werd op een hoger niveau gebracht. Het huis in de Vondelstraat werd verlaten voor een ruim en prestigieus pand in de Tesselschadestraat, een prachtig gebouw met art nouveau decoratie in de betere wijken van de stad. Met dit alles konden het IVV en zijn goed betaalde leidende functionarissen voor de buitenwereld een zeker prestige ophouden dat nationale confederaties niet altijd hadden. Dit was dan weer aanleiding was tot een zeker naijver, onder meer vanwege de Nederlandse organisaties, die dit alles van dichtbij zagen gebeuren.

Het hoogtepunt van dit 'grote' IVV was het internationaal vredescongres van Den Haag. Met de organisatie van deze vredesconferentie beklemtoonde het IVV eens te meer zijn militant anti-militarisme. De drijvende kracht achter de conferentie was opnieuw Edo Fimmen, die er een wereldverzameling van anti-oorlogskrachten van wilde maken en daarom ook organisaties uit de Sovjet-Unie had uitgenodigd. Het congres werd georganiseerd tussen 10 en 15 december 1922 en werd door niet minder dan 700 afgevaardigden bijgewoond.

¹⁵⁸ Interne nota van de Franse ambassade in Rome, 28 april 1922 (Archives du Ministère des Affaires Etrangères de France, fonds Y internationale, 381)

¹⁵⁹ *Report of the International Trades Union Congress, held at Rome, 1922*, o.c., p. 78

¹⁶⁰ Interne nota van de Franse ambassade in Rome, 28 april 1922 (Archives du Ministère des Affaires Etrangères de France, fonds Y internationale, 381)

¹⁶¹ *First Report on the Activities ...*, o.c., p.14

In zijn rede herhaalde Edo Fimmen zijn credo “In War, the workers are always the losers, Capitalism always wins”, daarom moest de arbeidersbeweging zich verzetten tegen alle oorlogen die in de toekomst dreigden uit te breken “with all the means at the disposal of the Labour Movement and prevent the actual outbreak of such wars by proclaiming and carrying out a General International Strike”¹⁶². Het congres trad hem bij in een aantal resoluties, met echter één belangrijke uitzondering. Betreffende de dreigende bezetting van het Ruhrgebied riep het IVV de bemiddeling in van de Volkenbond. Volgens Oudegeest omdat “we do not want to go further in words than we are able to attain by deeds”¹⁶³

Het zou echter precies dit verschil tussen woord en daad zijn dat vanaf begin 1923 het IVV in een zeer zware crisis zou storten. Een crisis waarbij de politieke, structurele en financiële problemen op elkaar zouden inwerken op een wijze die het IVV bijna fataal zou worden.

Black January

Op het moment dat in Den Haag het vredescongres doorging was het Ruhrgebied nog niet bezet en toen dat een maand later wel gebeurde, stelde zich het probleem hoe het IVV zou reageren. Het Bureau kwam op 8 en 9 januari 1923 samen om zich te beraden over mogelijke acties. Het kwam slechts tot een protest en de eis voor een “scheidsrechterlijke” oplossing, via de Volkenbond. De Duitse ADGB¹⁶⁴ verzette zich tegen een algemene staking. En ook het anti-oorlogscomité dat op het IVV-congres van 1922 te Rome was opgericht om de leiding van een anti-oorlogsactie op zich te nemen, kwam niet tot concrete maatregelen.

Deze passiviteit was een zware ontgoocheling voor Edo Fimmen, die de leiding van de betrokken nationale centrales publiek aanviel op hun gebrek aan actiebereidheid. Binnen het Bureau betoogde hij dat volgens hem de Ruhr-bezetting een bewijs was van de groeiende reactie. En in de strijd tegen de reactie, stelde Fimmen, is de eenheid van de arbeidersklasse van het grootste belang. Daarom pleitte hij ervoor een vorm van overeenkomst te zoeken met de Russische vakbeweging¹⁶⁵. Met deze analyse stond Fimmen binnen het IVV-Bureau op dat moment alleen. Edo Fimmen was echter niet alleen IVV-secretaris, hij was ook secretaris van de ITF. Hij nam contact op met de Russische vakbondsleiders, die hij had ontmoet op het congres van Den Haag en die nog steeds in Berlijn verbleven. In mei 1923 organiseerde hij dan, zonder medeweten van het IVV-bestuur, in Berlijn een gezamenlijke conferentie van de ITF met de Russische transportbond.

Deze conferentie zou uiteindelijk geen resultaten geven, Fimmen kreeg het integendeel nu ook binnen de ITF moeilijk. Bij het IVV was zijn positie echter onhoudbaar geworden en in november 1923 nam hij ontslag. Niet alleen was er een zwaar politiek meningsverschil en handelde een secretaris tegen de instructies van zijn Bureau, maar bovendien bracht deze actie onrust in de diverse nationale centrales, die nu onder toenemende druk kwamen van de communistische minderheden. Het kwam ook tot een zwaar bevoegdheidsconflict tussen het IVV en de belangrijkste beroepsinternationale, de ITF. De discussie over de verhouding van

¹⁶² *Report of the International Peace Congress, held at The Hague under the auspices of the International Federation of Trade Unions, December 10 – 15 1922*, (IFTU, Amsterdam, 1922), p. 201.

¹⁶³ ITUM, III, nr. 2, 1923, p. 5

¹⁶⁴ Over de ADGB, zie : Gerard Braunthal, *Socialist Labor and Politics in Weimar Germany. The General Federation of German Trade Unions*, (Hamden, Archon, 1978)

¹⁶⁵ Edo Fimmen aan Fred Bramley, 16 november 1923 (MRC, TUC-archives 292/915.5/3)

het IVV met zijn beroepsinternationales zou vanaf dat moment niet meer van de agenda verdwijnen.

De politieke en structurele problemen kwamen echter niet alleen. Tegen het midden van 1923 onderging het IVV ook de gevolgen van de zware monetaire crisis in Europa. Het IVV had in principe recht op een bijdrage van 1 Pond Sterling per 1000 aangesloten leden, maar de nationale centrales mochten dit in eigen deviezen betalen. De hyperinflatie in Duitsland en de ontwaarding van de Mark had dan ook zware gevolgen voor de begroting. Daarboven kwam nog het inkomstenverlies ingevolge de sterke teruggang van het ledental. Dit was niet enkel te wijten aan het vertrek van de nationale centrales van Noorwegen, Argentinië, Peru en Griekenland, maar ook aan de scherpe ledendaling in een aantal belangrijke nationale centrales. Die dalende tendens was nagenoeg algemeen, maar toch bijzonder spectaculair bij sommigen van de steunpijlers van het IVV. De ADGB was 1,5 miljoen leden kwijt, het TUC 2,3 miljoen en de Franse CGT 750.000, na de splitsing met de communisten. De Italiaanse organisaties waren zo goed als bezweken onder de druk van het fascisme, waardoor nog eens 2 miljoen leden werden verloren. Op drie jaar tijd verloor het IVV bijna 8 miljoen leden, ongeveer 1/3 van het totaal en vemits de bijdragen van de nationale centrales berekend werd op basis van de aangesloten leden, betekende ook dit een zware financiële klap.

Uiteindelijk zou het IVV enkel kunnen overleven door de bijdrage van het Britse TUC in sterke Britse ponden. Dat TUC stond echter bijzonder kritisch tegenover Amsterdam en toen het secretariaat zich in 1923 bovendien tot de Britten wendde met de vraag om bijkomende middelen besloot het in te grijpen en een onderzoek uit te voeren naar “the constitution, methods of working, and financial position of the Federation with a view to making such alterations as would lead to its functioning satisfactorily”¹⁶⁶. Deze doorlichting was vrij ontluisterend voor Oudegeest en Fimmen en had het over onzorgvuldige boekhouding, slecht beheer, te grote staf en discutabele praktijken. Binnen het Management Committee moesten de secretarissen soortgelijke kritiek slikken. De Zwitser K. Dürr¹⁶⁷ sprak er schande over “how lavishly” met het geld werd omgegaan en de Duitser Leipart verweet Fimmen te veel geld te hebben uitgegeven voor de aankoop van het nieuwe huis en een drukkerij in Duitsland. Fimmen aanvaardde de verantwoordelijkheid, maar stelde dat de moeilijkheden in eerste instantie te wijten waren aan de chaos op de wisselmarkten¹⁶⁸.

Het gevolg was in ieder geval dat het IVV verplicht werd tot een drastische ingreep en niet minder dan de helft van het personeel diende te ontslaan. Fimmen werd als secretaris niet vervangen en Jan Oudegeest werd in de praktijk de leider van het secretariaat. Hij werd bijgestaan door de oude Duitser Johannes Sassenbach en de jonge Brit J.W. Brown. Alle drie bleven ze evenwel de rang van algemeen-secretaris behouden, hetgeen snel opnieuw tot problemen zou leiden.

An all-inclusive International.

¹⁶⁶ TUC, General Council, 12 december 1923 (MRC, TUC-archives 292/20/7)

¹⁶⁷ Karl Dürr (1875-1928) : reizend ambachtsman en vakbondsleider in Zwitserland. Dürr was tussen 1916 en 1928 de algemene secretaris van de Zwitserse vakbeweging. Hij was aanvankelijk anarchist maar tijdens de Eerste Wereldoorlog evolueerde hij naar rechts en werd de belangrijkste leider van de reformistische tendens in de Zwitserse vakbeweging. Hij was ook lid van de Sozialdemokratische Partei der Schweiz en afgevaardigde in het regionaal parlement van Bern.

¹⁶⁸ IFTU, Management Committee, minutes, 3 augustus 1923 (MRC, TUC-archives 292/915/4)

Op het IVV-congres van Wenen in 1924 werden de zware interne problemen en de diepe meningsverschillen stilzwijgend toegedekt. De politieke situatie in Europa had zich gestabiliseerd en ook economisch begon het beter te gaan. Binnen de continentale bonden was de strijd met de communisten beslist, in die zin dat ze er nergens in geslaagd waren om een nationale centrale over te nemen, zodat ook de spanningen verminderden. In Groot-Brittannië was er echter een Labour-kabinet aan de macht gekomen dat van het aanknopen van handelsbetrekkingen met de Sovjet-Unie een van zijn belangrijkste programmapunten had gemaakt. In het verlengde hiervan ging ook het TUC zich inzetten voor het doorbreken van het internationaal isolement van de Russische vakbeweging.

Binnen het IVV leidde dit tot nieuwe onrust. Vooreerst moest men in Wenen weer op zoek naar een voorzitter, omdat J.H. Thomas tot het kabinet van Ramsay MacDonald¹⁶⁹ was toegetreden. Tot ontzetting van de continentale bonden droeg het TUC de kandidatuur voor van A.A. Purcell¹⁷⁰, wiens pro-Sovjet sympathieën maar al te goed gekend waren. Niettemin werd Purcell verkozen, want het TUC was de rijkste nationale centrale en het IVV at bij wijze van spreken uit zijn hand. Hij zou echter nooit het vertrouwen genieten van de overige leden van het Bureau, noch van het secretariaat, met uitzondering van de Britse secretaris J.W. Brown. Er was echter geen keuze “Leider sind wir zur Zeit von den Engländern finanziell abhängig und müssen manches schlucken, was sonst zurückgewiesen worden wäre”¹⁷¹

Er ging nu geen vergadering van Bureau of Algemene Raad meer voorbij zonder dat de Britse delegaties de eenheidskwestie op tafel wierpen en hun continentale collega's trachtten duidelijk te maken dat “It was unkind of the continentals to be so intolerant of fellow proletarians”¹⁷². Omdat het TUC niet de gewoonte had om zich de les te laten spellen, ging het door, om desnoods op eigen kracht te realiseren wat op het continent werd afgewezen. In februari 1925 richtte het TUC een «Anglo-Russian Joint Advisory Council» op met de “All Union Central Council of Trade Unions” (AUCCTU). Binnen het TUC ontwikkelde zich tegenover het IVV dus een bijzonder kritische en zelfs afwijzende houding, waardoor de Britse vakbeweging een oppositionele relatie ontwikkelde met de internationale vakbeweging, die ze eigenlijk hoorde te leiden.

---

¹⁶⁹ James Ramsay MacDonald (1866-1937) : Brits gematigd socialistisch politicus. Werd in januari 1924 premier van een minderheidskabinet dat vooral op het vlak van de buitenlandse politiek succesvol zou zijn. In eigen land kreeg hij echter scherpe kritiek, ook binnen zijn eigen partij. Zijn regering viel al in oktober 1924. In 1929 nam hij de leiding van een nieuw minderheidskabinet van Labour dat nog minder populair zou zijn dan het vorige. Labour had geen antwoord op de economische crisis en de enorme werkloosheid die er het gevolg van was. Op 24 augustus 1931 viel de regering maar MacDonald vormde tegen een meerderheid van zijn eigen partij een regering van nationale eenheid met de conservatieven en de liberalen. Het gevolg was een historische nederlaag van Labour bij de parlementsverkiezingen van oktober 1931. MacDonald bleef echter verder regeren met conservatieven, liberalen en een handvol socialistische getrouwen, tot hij in juni 1935 werd opgevolgd door Baldwin.

¹⁷⁰ A.A. Purcell (1872-1935) : Brits vakbondsleider en socialistisch politicus, werd actief in de vakbeweging via de meubelmakersbond. In 1919 werd hij lid van het Parliamentary Committee van het TUC en in 1923 werd hij verkozen tot parlements lid voor Labour. Was in 1920 aanwezig in Moskou bij de voorbereidende gesprekken die leidden tot de oprichting van de aan Amsterdam concurrentiële Internationale Vakbondsraad. Sympatisant van de Britse Minority Movement en stichter in 1925 van het tijdschrift “Trade Union Unity”. Purcell zou evenwel nooit tot de Communistische Partij toetreden. Zijn links radicalisme was meer gebaseerd op emotie dan op ideologie en meer impulsief dan systematisch. Na zijn turbulent IVV-voorzitterschap tussen 1924 en 1927 keerde hij terug naar de Britse politiek. Hij verloor echter in 1929 zijn zetel in het Lagerhuis en verdween ook uit het nationaal bestuur van het TUC, om vakbondssecretaris in Manchester te worden.

¹⁷¹ J. Sassenbach, *Erinnerungen*, o.c., p. 162

¹⁷² Daniel F. Calhoun, *The United Front. The TUC and the Russians, 1923-1928*, (Cambridge, University Press, 1976), p. 412.

Het continentale afwijzingsfront bleef echter intact en het zouden integendeel de interne Britse problemen zijn die tot een katharsis leidden, die de voorwaarden creëerden voor een vergelijk. Het minderheidskabinet van MacDonald had nauwelijks een jaar stand gehouden en in 1926 was Groot-Brittannië het toneel van een verbeterd strijd tussen het TUC en de nieuwe conservatieve regering. Een algemene staking, die op 4 mei startte als een mijnwerkersstaking¹⁷³, legde het land gedurende twee weken nagenoeg lam, terwijl de regering met een netwerk van vrijwilligers het openbare leven en de economie draaiende trachtte te houden. De staking eindigde met een nederlaag voor het TUC, dat meer dan een half miljoen leden verloor, maar ze betekende ook het einde voor de radicale tendens binnen de Britse vakbeweging. Het oude radicale anti-kapitalisme moest wijken voor “a policy of demanding a voice in the formation of industrial, economic and social policy”¹⁷⁴. Draggers van deze nieuwe politiek waren de ervaren secretaris van de TGWU, Ernest Bevin¹⁷⁵ en de jonge algemene secretaris van het TUC, Walter Citrine¹⁷⁶. Beiden zouden deze politiek ook trachten door te zetten op het internationale forum.

¹⁷³ Karl Georg Herrmann, “Der Britische Bergarbeiterkampf 1926 und die Internationale Gewerkschaftsbewegung : Schwierigkeiten eines ‘kämpferischen’ Internationalismus”, in : Frits van Holthoorn en Marcel van der Linden (eds.), *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940*, (Leiden, Brill, 1988), vol. II, pp. 489-517. Zie ook B.M. Zabarko, “Die internationale Solidarität mit dem Bergarbeiterstreik 1926 in Grossbritannien”, *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, 28, (1986), pp 630-634 en Keith Laybourn, *The General Strike of 1926*, (Manchester, University Press, 1993)

¹⁷⁴ H. Clegg, *A History of British Trade Unions*, (Oxford, Clarendon, 1964), p. 464.

¹⁷⁵ Ernest Bevin (1881-1951) : Brits vakbondsleider en socialistisch politicus. Was van oorsprong religieus geïnspireerd en kwam kort na de eeuwwisseling in Bristol in contact met de vakbondswereld. Hij werd plaatselijk secretaris van de Havenarbeidersbond en kwam in 1913 in het nationaal bestuur van de Havenarbeiders. Na de Eerste Wereldoorlog kreeg hij nationale bekendheid door onder andere zijn acties tegen de munitietransporten. Hij slaagde erin om tussen 1920 en 1923 een aantal bonden te fuseren tot de machtige Transport and General Workers’ Union (TGWU). Samen met Walter Citrine werd hij na 1926 de sterke man binnen het TUC. Ze deelden dezelfde ideeën over de rol van de vakbeweging maar onderhielden een moeilijke persoonlijke relatie. Bij het begin van de oorlog trad Bevin toe tot het oorlogskabinet van Churchill. Hij werd minister van Arbeid, een functie die hij behield tot 1945. In het kabinet Attlee werd hij minister van Buitenlandse Zaken en bleef dit tot een maand voor zijn dood.

¹⁷⁶ Walter Citrine (1887-1983) : Brits vakbondsleider, kind uit een vissersgezin en autodidact. Sloot zich in 1911 aan bij de Electrical Trades Union (ETU) en trad in 1914 in betaalde dienst van deze bond. Hij mislukte in zijn politieke ambitie en concentreerde zich op een vakbondslampbaan. In 1920 werd hij adjunct algemeen secretaris van de ETU en in 1924 assistent algemeen secretaris van het TUC. Na de plotse dood van algemeen secretaris Fred Bramley, klom hij twee jaar later al op tot de hoogste functie in de Britse vakbeweging. Samen met Ernest Bevin zou hij in de volgende jaren de grondlegger worden van het nieuwe TUC. Zijn belangrijkste doel was de geleidelijke verbetering van de levensstandaard van de werknemers door middel van de participatie van de vakbeweging in het economisch leven. Hij liet zich hierbij niet afleiden door ideologische tegenargumenten. In 1928 werd hij voorzitter van het IVV en bracht zijn nieuwe inhoudelijke benadering én zijn organisatorisch talent mee naar de internationale vakbeweging, die hij in zeer korte tijd hervormde tot een diplomatiek instrument dat in belangrijke mate ten dienste stond van de buitenlandse politiek van het TUC. Citrine werd in 1935 geridderd en behoorde sindsdien tot het Britse establishment. Het was een bewijs van de integratiewil van de TUC-top waarmee hij zowel bewondering, kritiek als afgunst oogste. Tijdens de oorlog ontpopte Citrine zich als een invloedrijk diplomaat, die belangrijke missies vervulde voor de Britse regering, zowel in de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten. Ook zijn engagement voor een wereldvakverbond met de communisten moet in die zin begrepen worden. Het wereldvakverbond moest het diplomatieke vehikel worden van de vakbeweging op het internationale forum. De communistische regimes zouden volgens Citrine, indien ze voldoende werden geconfronteerd met het scherpe verschil in welvaart tussen hun landen en het Westen, geleidelijk hun autocratische politiek versoepelen. Walter Citrine werd in 1945 nog de eerste voorzitter van het nieuwe Wereldvakverbond, maar verdween in 1946 uit de vakbeweging nadat de Labour-regering hem benoemde tot een van de directeurs van de Coalboard, het orgaan dat de genationaliseerde mijnindustrie moest leiden. In 1946 werd hij Lord van Wembley, in 1947 voorzitter van de Central Electricity Authority en van 1958 tot 1962 lid van de U.K. Atomic Energy Authority.

De staking leidde ook tot een breuk in de relaties tussen de Britse en de Sovjet bonden. De beslissing van het TUC om de algemene staking na een week af te blazen, zorgde voor woedende reacties in Moskou, waar de Britten openlijk werden beschuldigd van sabotage en verraad¹⁷⁷. Binnen de Britse vakbeweging werd nu, net als op het continent, de rekening vereffend met de communistische minderheid. De problemen die het TUC met de Sovjetbonden had gehad bleken eveneens de analyse van de continentale bonden en hun afkeer van samenwerking met de Sovjets te bevestigen. Het TUC moest zijn beleid wijzigen en zou niet langer pleiten voor internationale eenheid, maar het wantrouwen tegenover de IVV-leiding bleef, en dat was wederzijds.

De Nobelprijs

Tegen 1927 was het ledencijfer van het IVV verder gezakt tot 13,5 miljoen, een verlies dat grotendeels aan de Duitse vakbonden was toe te schrijven. In de rest van Europa was de daling afgeremd en her en der kondigde zich een licht herstel aan. Het IVV breidde verder uit met enkele nieuwe Europese leden, Memelland en Litouwen, en zelfs enkele buiten-Europese: Argentinië (confederación Obrera Argentina)¹⁷⁸, en de Industrial and Commercial Workers' Unions van Zuid-Afrika¹⁷⁹.

De financiële problemen groeiden echter naar een climax, toen einde 1926 bleek dat van de 24 aangesloten nationale centrales, slechts 15 aan hun financiële verplichtingen hadden voldaan. Men was verplicht geweest het gebouw te hypothekeren en het drukkersbedrijf in Duitsland te verkopen. Tot overmaat van ramp besliste het TUC haar bijdragen op te schorten in afwachting van de resultaten van een nieuwe doorlichting. De Britten eisten nog meer besparingen¹⁸⁰, maar het Bureau kaatste de bal terug door hieraan ontslagen binnen het secretariaat te koppelen, waardoor de positie van de Britse secretaris Brown werd bedreigd. Oudegeest zag een uitweg in de Nobelprijs en probeerde vooral in 1926 om die financieel belangrijke prijs voor het IVV te verkrijgen. Hij heeft zwaar gelobbyd, onder andere bij Albert Thomas, de IAO-directeur. Het IVV had volgens Oudegeest het geld van de Nobelprijs hard nodig: "de façon à ce que nous puissions sortir enfin de cette terrible impasse où notre action est engagée à fond par défaut de moyens financiers"¹⁸¹. Toen ook dit mislukte verdween voor hem elk perspectief op een dynamisch IVV. Tegenover J. De Roode, de Nederlandse medewerker van Thomas, beschreef hij de uitzichtloosheid van zijn situatie. "La manque d'argent étouffait toute perspective". Hij wist zich bovendien in zijn werk gehinderd

¹⁷⁷ TUC, "summarised History of Anglo-Russian Joint advisory council" (University of North London, Marjorie Nicholson Papers, Box 4)

¹⁷⁸ Gesticht in februari 1926 was dit een afscheuring van de Union Sindical Argentina die tot 1922 bij het IVV was aangesloten en ingevolge interne problemen met communisten en syndicalisten van het internationale toneel verdween. Het was een zwakke organisatie die nadien fuseerde met de "Union Sindical Argentina", tot de "Confederación General del Trabajo", die in 1934 het lidmaatschap opnieuw aanvroeg. Korte tijd daarna kwam het echter weer tot interne spanningen maar de organisatie bleef bij het IVV aangesloten. In 1939 telde ze nog 263.000 leden.

¹⁷⁹ Bleef tot 1935 formeel lid van het IVV. Het ging echter om een papieren lidmaatschap. De bond stond ingeschreven met 1.000 leden en betaalde geen lidgeld.

¹⁸⁰ TUC, International Committee, minutes, 1 december 1926 (MRC, TUC-archives 292/901/1)

¹⁸¹ Jan Oudegeest aan Albert Thomas, 11 november 1926 (ILO, Albert Thomas Papers Cat-5-0-6) Zie ook briefwisseling van Oudegeest met diverse persoonlijkheden in Nobelprijscmité en de Deense vakbeweging (ABA, IFTU 564 11)

door “la présence de deux collègues dont le plus capable est malgré tout un homme absolument insignifiant, et dont l’autre est un intrigant”¹⁸².

Toch trachtte men inhoudelijk te werken, hoewel het ook op dit gebied zeer moeilijk liep. Zo werden in 1926 twee congressen georganiseerd over migratie. Op een eerste regionale conferentie in Luxemburg, met deelname van vakbonden uit Duitsland, Luxemburg, Frankrijk, Italië en België besprak men de problemen die een plots opkomende en omvangrijke migratie uit Oost-Europa met zich brachten. De conclusie was dat men zou trachten de vakbeweging in de betreffende landen te versterken. Een tweede congres vond plaats in Londen en kon de interesse opwekken van organisaties uit Canada, Australië, Nieuw Zeeland, Palestina, India en Mexico. Deze conferentie werd echter een flop, de meningsverschillen bleken onoverbrugbaar en de conferentie sloot zonder één besluit te formuleren.

1927 : Het congres van de afrekening

De confrontatie kwam in 1927 op het congres van Parijs, waar de problemen die al drie jaar gisten tot een explosie leidden en de top van de beweging werd weggeblazen.

Het TUC trok met een offensieve agenda naar Parijs: de zetel moest weg uit Amsterdam, er moest één algemene secretaris komen en dat moest de Brit Brown zijn en het mandaat van Purcell als voorzitter moest verlengd worden¹⁸³. Uit deze opdracht bleek echter ook dat de liefdesrelatie tussen de Britse en Sovjet bonden voorbij was. De delegatie mocht de eenheidskwestie namelijk enkel in het kader van het activiteitenverslag aankaarten en daarmee kon de discussie enkel nog over het verleden gaan.

In zijn openingsrede¹⁸⁴ maakte voorzitter Purcell een vlijmscherpe en niet bepaald vleiende analyse van de organisatie en verweet hij het IVV zijn Eurocentrisme: “We have not yet fully developed the world sense. Nor have we fully grasped the fact that millions of coloured people /.../have become fully proletarianised”¹⁸⁵. Voor Purcell was het IVV een zwakke organisatie : “weak in direct power and influence, weak in finance, weak in disciplinary control over those forces that give it adherence”. Bijgevolg hield hij een sterk pleidooi voor “a great, all-embracing, strong and firmly united international” en voor wie eraan twijfelde wat hij onder all-embracing verstond, voegde hij eraan toe : “we need the young and powerful Russian Trade Union movement in our International”¹⁸⁶.

Het was Léon Jouhaux, die namens het Uitvoerend Bureau reageerde op Purcells woorden en stelde dat de rede van de voorzitter door de overige leden van het Bureau, met uitzondering van Brown, niet werd aanvaard : “Speaking in the name of Mertens, Leipart, Oudegeest, and Sassenbach, and myself, we do not accept the ideas which Purcell has expressed”. De korte

¹⁸² J. De Roode aan A. Thomas, 23 augustus 1927 (ILO, Albert Thomas Papers CAT-7-660)

¹⁸³ TUC, International Committee, minutes, 17 maart 1927 (MRC, TUC-archives 292/901/1)

¹⁸⁴ Volgens de Belgische vice-voorzitter Corneel Mertens was deze rede niet door Purcell zelf geschreven : “Het was ten spoedigste gekend door wie deze rede was opgesteld geworden en welke betrekkingen dezen persoon met Moskou heeft” (Ontwikkeling, IX, nr. 9 (1927), p. 270)

¹⁸⁵ A.A. Purcell, Address to the International Trades union congress (MRC, TUC-archives,292/916/1)

¹⁸⁶ idem

verklaring van Jouhaux werd ontvangen “with prolonged cheers”¹⁸⁷. Hiermee lag het conflict tussen continentalen en Britten open op de congresvloer. Jouhaux kreeg de steun van de Duitser Peter Grassmann¹⁸⁸, die stelde dat “the present unsatisfactory position of the IFTU was by no means due to its financial difficulties alone/./there must be complete harmony of leadership: any person who is an obstacle to this absolutely indispensable requisite must resign his post”¹⁸⁹. Het was duidelijk dat de overgrote meerderheid binnen het IVV de problemen wou oplossen via een ontslag van de voorzitter. Dat was echter zonder de Britten gerekend.

De bom barstte op de tweede congresdag, toen secretaris Brown een vertrouwelijke correspondentie tussen secretaris Jan Oudegeest en vice-voorzitter Léon Jouhaux publiek maakte. Brown beweerde dat hij sinds zijn aanstelling de aanwezigheid had gevoeld van “a net of intrigue, which dooms all activities to sterility”¹⁹⁰ en deze brief bewees dat volgens hem. Dit schrijven van 6 november 1924 was een episode in de discussie tussen Amsterdam en Moskou, waarbij de Russische vakbeweging voor het eerst een positief signaal gaf. Oudegeest schreef daarop naar Jouhaux dat dit het moment was om in de aanval te gaan en hij stelde voor dat hijzelf, Jouhaux en Mertens vooraf zouden samen komen om in voorbereiding van het Uitvoerend Bestuur van 1 december 1924, deze en andere kwesties te bespreken zonder “the Englishman Hicks”¹⁹¹. Brown bewees hiermee onweerlegbaar dat de continentale leden van het Bureau inderdaad samenspanden tegen de Britse bestuurders, waardoor het TUC zijn wantrouwen bevestigd zag. Walter Citrine stelde dan ook in een striemende rede de vraag: “is the IFTU anti-British? Is the British movement to stand on one side and have the policy of the IFTU decided by Oudegeest en Jouhaux?”¹⁹². Hij concludeerde dat “there is a cancer in the heart of this International body”¹⁹³ en stelde dat vele bij het IVV aangesloten bonden wel eens zouden kunnen besluiten om af te haken: “If there are intrigues both on the part of Moscow and on the part of the IFTU, they will feel inclined to say in Shakespeare’s words “A plague on both your houses”, and decide to keep free of both”¹⁹⁴.

“The intrigues come from the British side”, repliceerde Oudegeest, “we have till now managed to have a certain influence. We have obtained seats on various bodies, and we are making our views heard in regard to economics”, maar deze invloed dreigt verloren te gaan. Tot het TUC gericht zei hij: “The workers will hold you responsible /.../not the British workers only, but the whole of the continent will condemn you”¹⁹⁵.

Het werd secretaris Brown door de overige bonden niet in dank afgenomen. Door zijn “intrige” verloor hij de steun van de continentale bonden en de TUC-kandidaat algemeen

¹⁸⁷ *Report of Proceedings of the fourth ordinary congress of the International Federation of Trade Union. Held at [...] Paris, from August 1st to 6th 1927*, (Amsterdam, IFTU,1927), p. 35

¹⁸⁸ Peter Grassmann (1873-1939) : Duits vakbondsverantwoordelijke en sociaaldemocratisch politicus. boekdrukker, werd voorzitter van de ADGB in 1924, functie die hij behield tot de Duitse vakbeweging in 1933 buiten de wet werd gesteld. Hij was ook volksvertegenwoordiger voor de SPD. Hij werd op 2 mei 1933 door de nazi’s gearresteerd en in de gevangenis mishandeld.

¹⁸⁹ *Report of Proceedings...Paris*, (Amsterdam, IFTU,1927), p. 44

¹⁹⁰ idem, p. 50.

¹⁹¹ idem, p. 85. Hicks verving Purcell die op dat moment in de Sovjet-Unie was.

George Hicks (1879 – 1954) : algemeen secretaris van de Amalgamated Union of Building Trade Workers van 1921 tot 1941. Hicks was ook een Labour politicus. Hij was lid van het Lagerhuis van 1931 tot 1950 en voorzitter van Labour in 1927.

¹⁹² Stenografisch verslag van het IVV-congres van Parijs 1927, interne TUC nota (TUC-archives-292/916/1)

¹⁹³ *Report of Proceedings...Paris*, (Amsterdam, IFTU,1927), p. 82

¹⁹⁴ idem, p. 83

¹⁹⁵ idem, p. 84

secretaris werd tot ontslag gedwongen. Ook de vader van het IVV, Jan Oudegeest, nam ontslag¹⁹⁶. Hij kon niet langer functioneren zonder het vertrouwen van het machtigste IVV-lid, het TUC, en het werd helemaal onmogelijk toen hij de TUC-bestuurders in het IVV beschuldigde van “cell building within our secretariat”, want dat was blijkbaar de conclusie die hij trok uit de “attacks from the agents of Russia, Purcell and Brown”¹⁹⁷. Van de weeromstuit werd de oude Johannes Sassenbach de nieuwe algemene secretaris.

Ook voorzitter Purcell deelde in de brokken. Met uitzondering van het TUC had geen enkele van de bij het IVV aangesloten bonden nog vertrouwen in de voorzitter. Zijn kandidatuur haalde slechts één stem op zeventig stemgerechtigden. De continentale leden kozen G. Hicks als nieuwe Britse vertegenwoordiger in het Uitvoerend Bestuur, maar deze weigerde. Het Britse TUC, de financiële pijler van het IVV, stond met één voet buiten de internationale vakbeweging.

Bittere Britten

De TUC-delegatie kwam verbitterd en bijzonder verontwaardigd terug uit Parijs. De delegatie rapporteerde aan haar General Council en ook hier gingen stemmen op om de relatie met het IVV te “herzien”. Voorlopig kwam het echter niet zo ver, maar het TUC was zich wel bewust van de noodzaak om de internationale relaties aan een grondige evaluatie te onderwerpen. De evaluatie-nota¹⁹⁸ die hierop werd gemaakt is een merkwaardig document, waarin het TUC zelf tot de vaststelling kwam dat er tussen haar en het IVV geen inhoudelijke conflicten waren. Wel werden er problemen vastgesteld betreffende de manier van werken op diverse terreinen, zoals de autoriteit van het IVV over de aangesloten organisaties en de rol van het IVV binnen de IAO.

Het eerste punt verwees naar de recente stakingen in Groot-Brittannië, waar het Uitvoerend Bestuur van het IVV zichzelf een rol had toegeëigend buiten de wil om van het TUC. Het tweede was eveneens een typisch Brits probleem. Diverse beroepsbonden waren niet aangesloten bij hun IBS, omdat deze structuur niet compatibel was met het Britse systeem¹⁹⁹, wat tot gevolg had dat deze beroepsorganisaties geen toegang hadden tot onderhandelingen over internationale conventies op niveau van de IAO. Volgens het TUC lag hier een rol voor het IVV, volgens het IVV was dit echter specifiek terrein voor de IBS.

Het TUC beseftte echter wel degelijk dat het IVV eigenlijk de enige weg was om zijn internationale contacten uit te bouwen. De IBS waren voor vele Britse bonden belangrijk, vooral omdat ze meer dan het IVV op wereldschaal werkten. Maar de relaties met deze IBS, verliepen in belangrijke mate via het IVV. Het TUC was ook bijzonder geïnteresseerd in het optreden binnen de IAO, dat wel voor verbetering vatbaar was, maar waar het IVV hoe dan ook een leidende rol speelde in de werknemersgroep. Ten slotte moest het TUC vaststellen dat

---

¹⁹⁶ Volgens Johannes Sassenbach was dit slechts een tactisch maneuver en had Oudegeest nooit de bedoeling gehad om werkelijk ontslag te nemen. Maar omdat niemand hem vroeg om te blijven was hij wel verplicht om te gaan. Na het congres werd wel beslist dat Jan Oudegeest zijn functie als secretaris van de werknemersgroep binnen de IAO zou behouden. Het TUC protesteerde hiertegen, maar kon het ook niet beletten, omdat ze de zittingen van het Bureau boycotten. Enkele maanden later werd Oudegeest voorzitter van de Nederlandse SDAP. Voor de IAO-conferentie van 1928 werd hij vervangen door Ad Staal als secretaris van de werknemersgroep.

¹⁹⁷ *Report of Proceedings...Paris*, (Amsterdam, IFTU,1927), p. 83

¹⁹⁸ TUC, International Committee Report, 27 november 1927 (TUC-archives, MRC 292/915.2/2)

¹⁹⁹ De IBS waren ingedeeld naar bedrijfstak (metaal, mijnen, transport, textiel ...), terwijl de organisatiebasis voor de Britse bonden het beroep was.

de relaties met de Sovjet-bonden verbroken waren en dat de relaties met bonden uit de Commonwealth weliswaar in uitbouw waren, maar nog in een zeer pril stadium verkeerden.

Het TUC kwam dan ook tot het besluit dat de problemen met de continentale bonden van de afgelopen jaren vooral te maken hadden met misverstanden rond de houding tegenover de Sovjets en de overtuiging die blijkbaar op het continent leefde dat het TUC door communisten gedomineerd werd. Er was dus een duidelijk signaal nodig en dat kwam er op het TUC-congres van september 1927 in Edinburgh waar de Britse vakbeweging formeel de Sovjet-bonden de rug toekeerde. Eén maand na de dreiging het IVV te verlaten, conformeerde het TUC zich aan de positie van de continentale bonden. Het kwam er nu op aan een eerbaar compromis en een werkbare basis te vinden voor een hernieuwde samenwerking.

Op 8 november 1927 vond dan het grote overleg plaats tussen het nieuwe IVV-secretariaat en het TUC. Het werd een moeilijk gesprek, waarin duidelijk werd dat de problemen niet zozeer inhoudelijk of ideologisch waren; het ging om wederzijds wantrouwen en de vrees voor gezichtsverlies. Uiteindelijk bleek alles te draaien om het voorzitterschap. Het IVV was het met het TUC eens dat de voorzitter Brits moest zijn, maar men vroeg wel om iemand aan te duiden die het vertrouwen van de anderen genoot. Het TUC wou Purcell echter niet zomaar laten vallen, want deze had tenslotte slechts uitgevoerd wat het TUC-bestuur hem had opgedragen. Een oplossing bleef uit en het TUC besefte dat een handhaving van de kandidatuur van Purcell tot een feitelijke breuk met het IVV zou leiden²⁰⁰. Pas na de Algemene Raad van het IVV, van januari 1928, opende zich de weg voor een compromis: het TUC kreeg het principiële gelijk dat ze het recht had om zélf een kandidaat-voorzitter aan te duiden, maar Purcell trok zich uit eigen beweging terug, wat door het TUC werd aanvaard "with profound regret"²⁰¹. Daardoor kwam de plaats vrij voor een nieuwe Britse kandidaat en het TUC schoof de jonge algemene secretaris, Walter Citrine, naar voor.

Stabiliteit en integratie.

Het IVV, dat in 1927 nog op het punt stond uiteen te springen, herstelde zich in minder dan een jaar tijd. Citrine was voorzitter en Sassenbach secretaris, waardoor de macht mooi verdeeld was tussen de twee sterkste federaties. Het was ook duidelijk geworden dat het beperkte Uitvoerend Bureau onvoldoende representativiteit had, zelfs voor Europa. Op het congres van Parijs werd het comité uitgebreid met twee vice-voorzitters, één voor Noord- en één voor Oost-Europa. De Deen Carl Madsen²⁰² werd verkozen, maar vroeg een jaar later al ontslag en werd opgevolgd door zijn landgenoot Hans Jacobsen²⁰³. Ook de Tsjech Rudolf Tayerlé²⁰⁴ werd lid van het Uitvoerend Bureau. De oude twistpunten leken weggesmolten.

²⁰⁰ TUC, nota aan het International Committee, november 1927 (MRC, TUC-archives, 292/915.2/2)

²⁰¹ TUC, International Committee, minutes, 11 mei 1928 (MRC, TUC-archives, 292/901/1)

²⁰² Carl Frederik Madsen (1862 – 1944) : Deens vakbondsverantwoordelijke en socialistisch politicus. Schoenmaker van opleiding, secretaris (1908-1928) en voorzitter (1913-1925) van de Deense vakbondscentrale. Lid van de Deense Landestinget (senaat) tussen 1920 en 1936.

²⁰³ Hans Jacobsen (1872 – 1943) : Deens vakbondsverantwoordelijke, kleermaker en voorzitter van een lokale kleermakersbond in Aarhus (1905-1914), secretaris van de nationale Kleermakersfederatie (1914–1919), secretaris (1919-1928) en schatbewaarder (1929-1940) van de Deense vakbondscentrale, De Samvirkende Fagforbund.

²⁰⁴ Rudolf Tayerlé (1877-1942) : Sociaal-democratisch politicus en leider van de Tsjechische vakbeweging. Werd na de Duitse inval in Tsjechoslowakijë gearresteerd en stierf in het concentratiekamp van Mauthausen.

De Britten hadden aan hun samenwerkingsexperiment met de Russen een pijnlijk trauma overgehouden, de relaties met de IBS waren min of meer gestabiliseerd, de economie groeide en de vakbewegingen in de diverse landen konden zich concentreren op wat de meesten als hun voornaamste opdracht zagen: de verbetering van de materiële levenssituatie van hun leden.

De nieuwe IVV-leiding zat volledig op dezelfde golflengte. Geen woord meer over wereldrevolutie, socialisatie of algemene staking. Citrine, die openlijk de verdiensten van de vrije markt prees, sprak niet over een omverwerping van het kapitalisme, maar eerder over een omvorming door middel van een geleidelijk proces, waarin de vakbeweging één van de pijlers van de economie werd: “the future of Trade Unionism is interwoven with the future organization of economic life. We are tending towards a form of economic organization in which the Unions will be a part, and an integral part of the machinery of industrial control. The ‘overthrow of Capitalism’ will be accomplished not so much by large-scale industrial conflict as by steady and sustained pressure of the organized workers under unified leadership in the direction of extending the authority and responsibility of the Unions in the sphere of industrial administration.”²⁰⁵. Doel van dit alles was “to obtain improvement here and now for our members”²⁰⁶.

Net als zijn voorganger Purcell was Citrine zich bewust van de geografische beperktheid van het IVV: “he did not wish to leave any stone unturned which might tend to strengthen the IFTU in the East and West”²⁰⁷. Het IVV werd daarmee ook een verlengstuk van de buitenlandse politiek van de Britse vakbeweging. De nieuwe voorzitter nam onmiddellijk initiatieven voor grote rondreizen, die het IVV in contact brachten met vakbonden uit Turkije, Syrië, Libanon, Palestina, Irak en Egypte. In 1928 werd in principe de aansluiting goedgekeurd van het “Arbeiterverband für Südwestafrika”, maar met de voorwaarde dat “the organization shall not lay down the principle of excluding native workers from membership”²⁰⁸. Het IVV maakte hier echter niet echt een punt van, want toen de bond beweerde dat “the natives of South-West Africa, most of whom are unskilled workers, do not as yet organise at all”²⁰⁹, liet men de voorwaarde vallen²¹⁰. In de loop van 1929 werden contacten gelegd met de vakbewegingen van Australië, China, Nederlands-Indië, Ceylon, Japan, Portugal en de Verenigde Staten²¹¹. Vooral met de Verenigde Staten bleken nog fundamentele meningsverschillen te bestaan. Het IVV besloot om persoonlijke contacten te leggen en geregeld een delegatie naar de VS te sturen. Men had dezelfde intentie voor Zuid-Azië en het Verre Oosten. Het IVV had sporadische contacten met de Indiase en Japanse groepen en nam zich in 1931 voor om naar Azië te gaan. De financiële implicaties van deze missie waren echter bijzonder zwaar en het Uitvoerend Bestuur stelde vast dat het onmogelijk zou zijn om de kosten van meer dan één persoon te dragen en dat zowel de nationale centrales als de IBS in de buidel zouden moeten tasten. Daar bleef het echter bij, “Im Prinzip sind sich alle rührend einig, aber keiner scheint zur praktischen Durchführung bereit”, concludeerde Citrine²¹². Intussen sloten de Indian National Trade Union Federation²¹³, met 134.000 leden

²⁰⁵ Walter Citrine in *The Shop Assistant*, 19 januari 1929.

²⁰⁶ Walter Citrine, Diaries, (BLPES, Walter Citrine Papers, 1/6)

²⁰⁷ IFTU, Executive Committee, 19-20 november 1928, minutes (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

²⁰⁸ IFTU, Executive Committee, 16 januari 1928, minutes (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

²⁰⁹ *Congress Stockholm 1930. The Activities of the International Federation of Trade Unions, 1927-1930* (Amsterdam, IFTU, 1930), p. 15.

²¹⁰ Willy Buschak, ‘Der Internationale Gewerkschaftsbund (IBG) und die Koloniale Frage in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen’, Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung, 20. Linzer Konferenz, 1984. *ITH-Tagungsberichte*, 21, p. 24

²¹¹ IFTU, General Council, minutes, 23-25 mei 1929 (MRC, TUC-archives 292/915.3/1)

²¹² IGB, Protokoll Vorstandssitzung vom 26. April 1931 in Madrid, (IISG, IVV-archieef nr 74)

en de Persatoean Vakbonden Pegawai Negeri uit Nederlands Indië, met 32.000 leden, zich aan bij het IVV. In 1928 sloot ook de Confederación Obrera van Argentinië opnieuw aan, maar men verloor bijna onmiddellijk opnieuw contact. Pogingen om de Mexicaanse CROM tot aansluiting te bewegen bleven voorlopig zonder resultaat. Uit al deze contacten bleek dat er niet echt een visie was op de ontwikkeling van een georganiseerde arbeidersbeweging in de niet-geïndustrialiseerde en koloniale landen. Binnen het IVV leefde de overtuiging dat een organisatie van onderuit moest groeien en dat hulp van buitenaf niet kon renderen. Het IVV was dus wel in principe geïnteresseerd in samenwerking met bestaande en levenskrachtige organisaties uit alle continenten, maar een combinatie van factoren leidde ertoe dat dit eerder theorie bleef : gebrekkige communicatie, te grote afstanden, de kostprijs en de politieke of economische crises in Europa²¹⁴.

Op het organisatorische vlak lieten de gevolgen van het congres van Parijs zich nog lange tijd voelen. De beslissing om uit Amsterdam weg te gaan zinde achteraf eigenlijk niemand binnen het Uitvoerend Bureau. Verschillende kandidaturen werden besproken, maar uiteindelijk ging de keuze tussen in Amsterdam blijven of verhuizen naar Berlijn. De knoop werd pas doorgehakt op het congres van 1930 in Stockholm, maar vooraf waren TUC en ADGB tot een overeenkomst gekomen. Zetel en voorzitterschap gingen naar een groot land, terwijl de leiding over het secretariaat naar een ander land zou gaan. Omdat het voorzitterschap nu Brits was, lag het in de lijn van de verwachting dat de zetel naar Duitsland zou gaan. De Nederlandse, Belgische en Franse vakbonden verzetten zich tegen een verhuizing naar Berlijn. Hun argument was enerzijds dat Amsterdam een symbool was geworden van de hele beweging : “It was under the banner of Amsterdam that we had fought for the restoration of the International, that we had combatted the Communist disruption of the trade unions and that we had set on foot our propaganda against war and on behalf of peace”²¹⁵. Maar er was nog een reden, de Nederlander Kupers drukte de vrees uit dat de groei van het nazisme in Duitsland “might interfere with the efficiency of the IFTU”²¹⁶. Peter Grassmann weerlegde dit echter, hij wees erop dat een verhuizing in het belang was van het IVV en dat de Duitse vakbeweging in staat was “to repel any future reactionary attempt”²¹⁷. Hij ontwikkelde bovendien een merkwaardige redenering die inzicht biedt in de manier van denken binnen de top van het IVV : “the feelings of the 10.000.000 members who were in favour of removal also deserved consideration”²¹⁸. Niemand had ooit de moeite gedaan om de mening van die leden te vragen, maar de top bediende zich van het ledental als argument in de discussie. Op 1 juli 1931 verhuisde de Internationale van Amsterdam naar Berlijn en nam zijn intrek in het HansaHaus in de Köpernickstrasse.

Deze discussie rond zetel en secretariaat is illustratief voor de manier waarop binnen de internationale vakbeweging werd gezocht naar een evenwicht tussen nationale belangen. De twee grootste en dus meest gewichtige nationale centrales verdeelden mooi de invloed. Een

---

²¹³ Het IVV onderhield sinds 1930 goede contacten met de “Federation of Trade Unions of India”, die een verzameling was van niet-communistische bonden. In 1933 fuseerde deze organisatie met de vakbond van het spoorwegpersoneel tot de National Trades Union Federation, met zetel in Bombay die vanaf 1934 lid werd van het IVV.

²¹⁴ Willy Buschak, ‘Der Internationale Gewerkschaftsbund (IBG) und die Koloniale Frage in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegern’, in : Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung. 20. Linzer Konferenz, 1984. *ITH-Tagungsberichte* 21, pp. 19-30.

²¹⁵ Léon Jouhaux op het congres van Stockholm, *Congres Stockholm 1930 ...*, o.c. (Amsterdam, IFTU, 1931), p. 309

²¹⁶ Evert Kupers, idem, p. 308

²¹⁷ *Congres Stockholm 1930...*, o.c., p. 309

²¹⁸ idem.

soortgelijke evenwichtsoefening ontstond rond de benoeming van het nieuwe secretariaat. Door het ontslag van Oudegeest en Brown, was de bijna gepensioneerde algemene secretaris Johannes Sassenbach aan het roer gekomen. Hij kreeg de Belg Walter Schevenels²¹⁹ als adjunct en toen die bij het afscheid van Sassenbach op 1 februari 1931 het algemeen secretariaat overnam²²⁰, werd de Tsjech Georg Stolz tot nieuwe adjunct benoemd. Na Sassenbach kon immers noch een Duitser noch een Brit worden aangesteld, omdat dit het evenwicht zou doorbroken hebben.

De nieuwe economie.

Walter Citrine was geen man van emoties en strijd, maar van overleg en onderhandelen. Dit verklaart zijn bijzondere aandacht voor dossierkennis. Het had de internationale vakbeweging tot dan toe echter ontbroken aan een degelijk onderzoeksinstrument en de oprichting van een economisch departement was dus functioneel voor het IVV nieuwe stijl.

Om dit departement te ondersteunen werd in 1929 een comité van deskundigen aangesteld met de opdracht voor het IVV een algemeen economisch programma te schrijven. Het werd een moeilijke klus, vooral omdat er grote meningsverschillen bleken over de theoretische benadering. De deskundigen²²¹ konden uiteindelijk een compromis bereiken over een vrij pragmatisch economisch hervormingsprogramma dat de onmiddellijke materiële lotsverbetering van de arbeiders beoogde, terwijl de “socialistische maatschappij” het einddoel bleef. Het economische programma had een internationaal en een nationaal luik. Internationaal werd opnieuw een sterk geloof geuit in samenwerking en bemiddeling. De internationale instellingen dienden voor de vakbeweging grotere bevoegdheden te krijgen. Het IVV wou dat binnen het kader van de Volkenbond een economisch agentschap zou ontstaan dat regulerend kon optreden tegenover trusts en kartels. De internationale handel diende te worden bevorderd door het bestrijden van protectionisme en het standaardiseren van handelstarieven als een eerste stap naar hun afschaffing. Daarnaast was er een roep om muntstabiliteit en om een egalisatie van de arbeidsvoorwaarden via internationale conventies. Het IVV bleef het belang van de IAO beklemtonen als hefboom voor een algemene en

²¹⁹ Walter Schevenels (1894 – 1966): Internationaal vakbondsfunctionaris. Als zoon van een vakbondssecretaris werd hij op jonge leeftijd provinciaal secretaris van de Antwerpse Provinciale Metaalbewerkerbond. In 1929 werd hij, na een selectieproef, benoemd tot adjunct algemeen secretaris van het IVV. In tegenstelling tot zijn voorgangers had hij geen verleden als activist. Zijn benadering van de functie was dan ook veel bureaucratischer. Hij ontpopte zich tot een trouw uitvoerder van de Citrine-lijn: anti-communistisch en anti-fascistisch, meer diplomatiek dan activistisch en bovenal bureaucratisch. Dit resulteerde in herhaalde conflicten met de activistische ITF van Edo Fimmen. Schevenels leidde het IVV in een zowel politiek als financieel dramatische periode, waarbij het bestaan zelf van de organisatie meerdere malen in gevaar kwam. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verbleef hij in Londen, waar hij de TUC-lijn zou blijven volgen. De poging van het TUC om hem aan het hoofd te plaatsen van het nieuwe Wereldvakverbond mislukte en hij moest zich tevreden stellen met de functie van adjunct algemeen secretaris. Bij de oprichting van het IVVV had hij de ambitie om de nieuwe algemene secretaris te worden, maar zijn samenwerking met communisten tijdens de periode van het Wereldvakverbond werd hem door de AFL kwalijk genomen. Na 1949 werd hij secretaris van de European Regional Organization van het IVVV en verdween daarmee definitief van het eerste plan.

²²⁰ De Nederlandse administratief directeur van het IVV, Ad Staal, had zich ook kandidaat willen stellen voor deze functie. Hij ging echter in op een aanbod van Albert Thomas om naar de IAO te komen, nadat hem door Johannes Sassenbach was duidelijk gemaakt dat hij niet op diens steun kon rekenen, “denn ich hielt es nicht für angängig, dass sowohl an der Spitze der politischen Internationale wie der gewerkschaftlichen Internationale ein Jude stehe. Das hat nichts mit Antisemitismus zu tun”. (J. Sassenbach, *Erinnerungen*, o.c., p. 177)

²²¹ Hans Arons, Wilhelm Eggert (ADGB), Maurice Harmel (CGT), Arthur Pugh, William Milne-Bailey (TUC) en Andries Sternheim (IVV)

wereldwijde verbetering van de levensomstandigheden van de arbeiders. Op nationaal gebied pleitte het IVV voor planning en rationalisatie. Het programma voorzag een belangrijke rol voor de overheid als economisch actor en initiatiefnemer in sectoren zoals transport, energie en grondstoffen. De uitbreiding van de eigen markt kon gerealiseerd worden door een verhoging van de koopkracht²²².

Het IVV stelde een reeks maatregelen voor om dit programma in de praktijk te brengen binnen het monetair chaotische en protectionistische Europa. Het wegnemen van de handelsbelemmeringen en de creatie van stabiele munten diende de basis te leggen voor een meer rationele economische orde. Dit systeem diende te worden bekroond met een internationale arbitrage via “the creation of economic parliaments or councils”²²³, waarin de internationale vakbeweging vertegenwoordigd diende te zijn.

Het was een optimistisch model dat geloofde in stabiele economische groei, te realiseren door een politiek van hoge lonen en stijgende koopkracht. Vele Europese vakbondsleiders waren namelijk onder de indruk van de welvaart in de Verenigde Staten, waar moderne productiemethoden hand in hand gingen met hoge lonen, een sterke economische groei en een blijvende stijging van de welvaart. Van de socialisatie van de productiemiddelen, nauwelijks 10 jaar voordien hét kernbegrip van het economisch denken van het IVV, bleef in dit programma niets meer over.

Eén van de belangrijkste hervormingen die het IVV bepleitte en propageerde, was een verdere vermindering van de arbeidsduur met behoud van loon in de strijd tegen de structurele werkloosheid, hoewel binnen het IVV zelf nu ook tegenstand ontstond tegen algemeen geldende conventies²²⁴. De Duitse vakbeweging opteerde voor het nationale kader en stond afwijzend tegenover pogingen om van bovenaf hervormingen op te leggen. Toch zou het IVV-congres van Stockholm van 1930 pleiten voor de snelle invoering van de 44-urige werkweek, als etappe in de strijd voor een verdere verkorting van de arbeidsduur²²⁵.

Op het moment dat het nieuwe economische programma in 1930 werd goedgekeurd, was het in feite achterhaald door de plotse en scherpe wereldcrisis. Het groeimodel waarin de internationale vakbeweging zo graag had willen geloven had tot een catastrofe geleid, en men had niet onmiddellijk recepten klaar voor een remedie

Nieuwe samenwerking met de SAI

Bijna onmiddellijk na het congres van Stockholm begon een periode van meer intense samenwerking tussen SAI en IVV. Crisismomenten dreven de beide takken van de internationale sociaal-democratie naar elkaar, want na de economische catastrofe volgden de politieke rampen in Duitsland en Spanje. Op 28 oktober 1930 werd in Keulen een gemeenschappelijk comité opgericht dat de strijd tegen de werkloosheid en de strijd tegen het

²²² Economic programm of the International Federation of Trade Unions, nota aan de General Council van 23-25 mei 1929 (IISG, IVV-archief, nr. 71)

²²³ IFTU, Executive Committee, 21-23 maart 1929, minutes (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

²²⁴ In 1931 werd door de ADGB nog een brochure uitgegeven : “Die 40-Stunden-Woche”, waarin de Duitse vakbeweging zich tegen een veralgemeende 40-uren week uitsprak.

²²⁵ Congres van Stockholm, Rapport van Commissie II betreffende het sociale programma (IISG, IVV-archief, nr 35)

fascisme zou coördineren. Op hun eerste vergadering werd een reeks maatregelen uitgewerkt tegen de crisis, die aansloten bij het economische programma van het IVV. De nadruk lag op symptoombestrijding - « lessen the suffering of its victims »²²⁶ : geen loonsverlagingen, behoud van koopkracht, werkloosheidsverzekering, herverdeling van de arbeid door vermindering van de werkduur en vrede. De samenwerking met de SAI had op het denken van de vakbeweging wel een radicaliserend effect. De taal werd scherper en het kapitalisme werd gebrandmerkt als verantwoordelijke voor de crisis.

Centraal in het anti-crisis recept van SAI en IVV stond de strijd tegen de werkloosheid door de vermindering van de werkduur en ook op dit vlak bracht de crisis een radicalisering, want nadat het IVV in 1930 op zijn congres in Stockholm nog had gepleit voor de 44-urenweek, werd op de Algemene Raad van april 1931 in Madrid de invoering van de 40-urige werkweek geëist. In combinatie met massale overheidsinvesteringen was dit voor de internationale vakbeweging de oplossing voor de massale werkloosheid in Europa. Het was een kritiek op de deflatiepolitiek van de meeste Europese regeringen, waarmee de internationale vakbeweging zich aansloot bij het nieuwe economische denken. Het IVV pleitte voor een grotere rol van de overheid in de economie en een anti-cyclisch ingrijpen. De enorme werkloosheid in Europa moest bestreden worden via massale overheidsinvesteringen, voornamelijk in infrastructuurwerken, in combinatie met een vermindering van de werkduur.

Op hun eerste bijeenkomst in Keulen hadden SAI en IVV ook ruime aandacht voor het uitdijende fascisme. Niet alleen in Italië, maar ook in Finland, Polen, Oostenrijk en Duitsland stond de democratie onder druk. Er kwam vanuit de internationale arbeidersbeweging echter geen duidelijke strategie. Naast waarschuwingen en veroordelingen kwam men niet verder dan de oproep « to support the fight against Fascism by every suitable means »²²⁷ . Beide internationales richtten wel een gemengde ontwapeningscommissie op, die een eisenbundel voorbereidde voor de ontwapeningsconferentie van de Volkenbond van 1932. SAI en IVV organiseerden in voorbereiding op deze conferentie in mei 1932 een gemeenschappelijke demonstratie in Zürich, waaraan afgevaardigden van 32 vakbondsconfederaties en 22 socialistische partijen deelnamen. Op de meeting, die gezamenlijk werd voorgezeten door Walter Citrine als IVV-voorzitter en Emile Vandervelde, de voorzitter van de SAI werd een petitie gepresenteerd tegen oorlog en fascisme die door 14 miljoen mensen was getekend. In mei 1933 werd de toestand in Duitsland dan besproken op een crisisvergadering van SAI en IVV in Parijs, wat resulteerde in een oproep aan de arbeiders « to continue incessantly their implacable fight against the enemies of peace, democracy and social progress »²²⁸ . Van gezamenlijke acties, zoals een boycot, was echter geen sprake.

Het einde van de internationale droom.

Tot 1930 overheerste binnen het IVV het geloof in de nieuwe internationale instellingen. De onmacht van de IAO bij het bestrijden van de crisis en het falen van de Volkenbond bij het

---

²²⁶ *Brussels Congress 1933. Report on activities of the International Federation of Trade Unions, 1930-1932*, (Berlin, IFTU, 1933), p. 106

²²⁷ *idem*, p. 97

²²⁸ *idem*, p. 97

veilig stellen van de vrede zouden dit geloof doen omslaan in een toenemende twijfel en wanhoop.

Het actieprogramma tegen de werkloosheid, met de invoering van de 40-urige werkweek als recept voor : “the creation of work, the reduction of working hours, the strengthening of purchasing power”²²⁹, kon niet worden gerealiseerd zonder nieuwe algemene conventies binnen het kader van de IAO. Even zag het er gunstig uit toen de IAO in januari 1933 op een voorbereidende conferentie de invoering van de 40-urige werkweek goedkeurde, maar veel verder is het niet meer gekomen. Het voorontwerp werd noch op de IAO-conferentie van 1933, noch op die van 1934 of 1935 omgezet in een conventie. Wel werden enkele sectoriële conventies afgesloten voor de glasindustrie en de textielindustrie.

Nadat Hitler in Duitsland aan de macht was gekomen, was ook de tijd van de grote algemene conferenties eigenlijk voorbij. De complete mislukking van de “World Economic Conference”, die in juni 1933 onder auspiciën van de Volkenbond werd georganiseerd, was hiervan de pijnlijke illustratie. Het IVV trok naar deze conferentie met haar drie kerneisen : de handhaving van de koopkracht, de verkorting van de arbeidstijd en het opstarten van een programma van grote internationale werken²³⁰. Na vijf weken eindigde de conferentie echter zonder enig resultaat. De grootmachten zaten op verschillende sporen en konden geen algemene afspraken maken voor het bestrijden van de economische crisis. Voor organisaties zoals de Volkenbond en de IAO betekende dit het einde van een tijdperk²³¹. Het geloof in regulerende internationale instanties dat kort na de Eerste Wereldoorlog was ontstaan verviel en daarmee ook een belangrijk deel van de bestaansreden van een internationale vakbeweging. De naties plooiden terug op zichzelf en concentreerden zich op de opbouw van de eigen financiële en economische mogelijkheden.

Fascisme en nazisme

De opkomst van het Italiaanse fascisme had binnen het IVV aanvankelijk weinig beroering gewekt²³². Na de moord op Matteotti²³³ werd samen met de SAI een Internationaal Solidariteitsfonds opgericht dat hulp moest bieden aan de slachtoffers van het fascisme. Ook het Parijse bureau van Italiaanse politieke en vakbondsvluchtelingen ontving financiële steun. De vakbondsectie van dit bureau stond onder de leiding van Bruno Buozzi²³⁴, maar het IVV

²²⁹ IFTU, General Council, 16-18 maart 1932, minutes (MRC, TUC-archives 292/915.3/1)

²³⁰ De Belgische Vakbeweging, 1933, p. 214

²³¹ Antony Alcock, *History of the International Labour Organization*, (London, Macmillan, 1971) , p. 109.

²³² De Franse CGT had nochtans in het najaar van 1922 geprobeerd om contacten te leggen met de Italiaanse collega's om een gezamenlijke strategie te bepalen. Het telegram van de CGT aan de CGL werd echter door Mussolini onderschept en kwam nooit ter bestemming. (Bericht van de Franse ambassade in Rome van 9 november 1922, Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France, Fonds Y International 382)

²³³ Giacomo Matteotti (1885 – 1924) : leider van de socialistische oppositie tegen Mussolini. Na een striemende kamerrrede tegen het fascisme op 30 mei 1924 werd hij ontvoerd door vijf speciaal daartoe uit de gevangenis losgelaten misdadigers. Op 10 juni werd hij door hen even buiten Rome vermoord. Een aantal van de meest vooraanstaande fascistenaars had tot de moord aangespoord en ze mogelijk gemaakt. Mussolini was eveneens medeplichtig. Pas in 1947 werden de nog in leven zijnde hoofdverdachten veroordeeld.

²³⁴ Bruno Buozzi (1881-1944) : Italiaans vakbondsverantwoordelijke. Algemeen secretaris van de metaalarbeidersbond FIOM vanaf 1909 en lid van het hoofdbestuur van de CGL vanaf 1912. Hij behoorde tot de reformistische vleugel van de Italiaanse socialistische beweging en weigerde in 1926 de ‘technische’ samenwerking die Mussolini de Italiaanse vakbeweging aanbood. Hij vluchtte naar Parijs, waar hij de leiding nam van de door het IVV erkende CGL- in ballingschap. Na de Duitse inval in Frankrijk werd hij echter

geloofde niet dat deze manier van werken enig effect zou hebben. Het IVV was en bleef er van overtuigd dat « No country can develop its trade unions with the aid of foreign money »²³⁵. Om die reden werd ook na 1928 niet actief deelgenomen aan de strijd tegen het Italiaanse fascisme.

Toen de donkere wolken zich boven Duitsland samenpakten, reageerde de internationale vakbeweging helemaal anders. Het IVV zat nu zelf in het oog van de storm omdat haar zetel sinds 1931 in Berlijn gevestigd was en de Duitse vakbeweging, in tegenstelling tot de Italiaanse, een van de pijlers vormde van het IVV.

De opkomst van het nazisme werd daarom met bezorgdheid gevolgd, maar toch liet het IVV zich nog verrassen door de snelheid waarmee Hitler aan de macht kwam. Dit kan ten dele verklaard worden door de sussende en geruststellende woorden van de leiding van de Duitse vakbeweging, die van mening was dat alles niet zo'n vaart zou lopen. Leipart verzekerde dat «they were well prepared for action when time arrived »²³⁶. Eén van de weinigen die zich binnen de internationale vakbeweging bewust was van het gevaar was de algemeen secretaris van de ITF, Edo Fimmen, die in 1930 al te verstaan had gegeven dat de ITF bereid was elke actie van het IVV te ondersteunen “legal or illegal”. Fimmen zag in de ontwikkelingen in Duitsland de bevestiging van zijn gelijk en stelde bitter vast dat « our movement has completely failed to realise the significance and the seriousness of developments in Europe since the end of 1922, and has not taken, either nationally or internationally, the steps that it should have done to defend the working class from the dangers of reaction and fascism »²³⁷. De ADGB wees echter elke internationale hulp af²³⁸ en deed er alles aan om een goede verstandhouding te krijgen met het nieuwe regime. In het laatste nummer van de “Gewerkschaftszeitung” verscheen een artikel over de komende nationaalsocialistische 1 Mei, die ook voor de socialistische beweging een “Tag des Sieges”, zou zijn in hun “Kampf für die Gestaltung der deutschen Nation”²³⁹.

Achteraf werd dit de Duitsters door velen binnen de internationale vakbeweging, ook door Citrine, kwalijk genomen. Volgens een getuigenis van Abraham Plotkin, die als jong vakbondsfunctionaris van nabij de gebeurtenissen meemaakte en later in de VS zijn herinneringen neerschreef hadden de Duitse vakbonden echter wel degelijk een strategie, met name die van “supporting the lesser evil”²⁴⁰, maar werd dit doorkruist door de interne onenigheid. Uiteindelijk werd men geconfronteerd met een semi-militaire macht waar niet mee te praten viel. Het enige alternatief dat nog restte was een burgeroorlog, maar dit betekende de uitlevering van de arbeiders aan de machinegeweren van de Nazi's. Daarom temporiseerden de Duitse vakbonden volgens Plotkin, hoewel ze wisten dat ze zelf het eerste slachtoffer dreigden te worden ... “they had the courage to remain to the end”. Volgens Plotkin werd trouwens einde maart 1933 nog ernstig overwogen om een algemene staking af te kondigen, maar “One single factor alone made the trade union leaders realize that to call a

gearresteerd en uitgeleverd aan Italië, waar hij gevangen bleef. In 1943 kwam hij vrij en dook onmiddellijk onder om mee te werken aan de voorbereiding van een eenheidsvakbeweging met katholieken en communisten. Hij werd echter opnieuw gearresteerd en in de nacht van 3 op 4 juni vermoord door de Duitsers.

²³⁵ IFTU, Executive Committee, minutes, 21-22 mei 1928 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

²³⁶ Walter Citrine, *Men and Work: an autobiography*, (Londen, G. Routledge & Sons, 1936), p. 338

²³⁷ Edo Fimmen aan Walter Schevenels, 11 februari 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.2/7)

²³⁸ Over de houding van de ADGB, zie : Willy Buschak, *Arbeit im Kleinsten Zirkel. Gewerkschaften im Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, (Hamburg, Ergebnisse Verlag, 1993), pp. 19-46.

²³⁹ Gewerkschaftszeitung, 29 april 1934. Geciteerd door W. Buschak, *Arbeit im Kleinsten Zirkel*, o.c., p.42.

²⁴⁰ Abraham Plotkin, *The last days of the German Labour Movement*, manuscript , p. 20 (AsdD, GTB-archief, Box 1)

general strike would be suicidal and that was the bitter fact of eight millions of unemployed
 1,241.

Algemeen secretaris Schevenels stelde in maart 1933 openlijk de vraag of ze het lot van vijf miljoen vakbondsleden konden toevertrouwen aan leiders als Leipart, Tarnow²⁴² en Grassman. Toen het IVV besloot om de leiding van de Duitse vakbeweging links te laten liggen en te reageren was het te laat. De ADGB nam niet deel aan de Algemene Raad van april 1933 in Zürich, hoewel Schevenels bij Leipart, Grassmann, en nog anderen op hun aanwezigheid had aangedrongen²⁴³. Volgens Abraham Plotkin waren er op dat moment onderhandelingen tussen de ADGB en de leiding van de Nazi-partij²⁴⁴. Hierdoor stopten de raids op vakbondshuizen. De Nazi's eisten van de vakbeweging "their dissasociation from the "Marxist" internationals" en de vakbonden "were willing to make concessions to safeguard the gains they had won under the Weimar constitution"²⁴⁵. Daardoor scheen de lucht in de loop van april wat op te klaren.

De afwezigheid van de ADGB veroorzaakte vertwijfeling binnen het IVV. Op een vraag van onder andere de Nederlandse centrale om de leiding te nemen van een internationale consumentenboycot werd niet ingegaan, maar er werd wel beslist om uit Duitsland te vertrekken. In april 1933 zou het IVV-secretariaat na 24 moeilijke maanden in Berlijn, verhuizen naar Parijs. Een verhuizing die werd mogelijk gemaakt door de medewerking van de Franse regering²⁴⁶ en de CGT, die het IVV lokalen ter beschikking stelde in haar hoofdzetel op de Avenue d'Orsay. Minder dan een maand later werd de Duitse vakbeweging buiten de wet gesteld. Leipart en Grassmann werden samen met andere bestuurders en functionarissen van de ADGB gearresteerd en het IVV verloor in één klap ongeveer 1/3 van zijn leden.

Het pacifistische dilemma : oorlog aan het fascisme.

Met de doorbraak van het nazisme in Duitsland en de militaire dreiging die daaraan verbonden was, startte binnen de internationale arbeidersbeweging opnieuw de discussie over de algemene staking als mogelijk wapen tegen oorlog.

---

²⁴¹ idem, p. 9

²⁴² Friz Tarnow (1880 – 1951) : Duits vakbondsleider. Secretaris van het Deutscher Holzarbeiterverband en lid van het Uitvoerend Bestuur van de internationale houtbewerksfederatie. Werd vanaf september 1928 lid van het hoofdbestuur van de ADGB. Vluchtte in 1933 via Nederland naar Denemarken van waar hij meewerkte aan de uitbouw van de Geade, waarvan hij in 1938 voorzitter werd. Hij werd echter door de jongere generatie gewantrouwd. Tarnow bracht de oorlog door in Zweden en keerde in 1946 naar Duitsland terug waar hij deelnam aan de wederopbouw van de Duitse vrije vakbeweging.

²⁴³ Walter Citrine aan Martin Plettl, 22 juli 1935 (AdsD, Martin Plettl papers 1/MPAA000035)

²⁴⁴ zie hierover : Henryk Skrzypczak, "Stabilisierung, Krise, Diktatur : hätten die Gewerkschaften die Weimarer Republik retten können ?", in : Heinz Oskar Vetter (ed.), *Aus der Geschichte lernen die Zukunft gestalten*, (Köln, Bund, 1980), pp. 139-190. Michael Schneider, "Die Stellung des Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbundes zu den Regierungen Brüning bis Hitler", in : Wolfgang Luthardt, *Sozialdemokratische Arbeiterbewegung und Weimarer Republik. Materialien zur gesellschaftlichen Entwicklung, 1927-1933*, (Frankfurt, Suhrkamp, 1978) Michael Schneider, *Unterm Hakenkreuz : Arbeiter und Arbeiterbewegung 1933 bis 1939*, (Bonn, Dietz, 1999)

²⁴⁵ Abraham Plotkin, *The last days of the German Movement*, (niet uitgegeven manuscript), p 10.

²⁴⁶ Op vraag van Léon Jouhaux gaf de Franse minister van Buitenlandse Zaken de instructie aan zijn departement "pour que le retour du personnel et des archives soit facilité", (Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France, Y internationale 388)

Het IVV voerde dit debat op haar congres van 1933 in Brussel. Het besluit was dat er bij oorlog een algemene staking van de arbeidersklasse “in the agressor country” moest komen, en dat land werd gedefinieerd als hetgene “which refuses arbitration”²⁴⁷. De oude theorie dat oorlog een uitwas was van het kapitalisme, waartegen de arbeidersklasse door middel van een algemene staking diende te reageren, werd hiermee verlaten. Nu werd er niet alleen gesproken van een agressor, maar werd ook het onderscheid gemaakt tussen dictaturen en democratieën. De last en de verantwoordelijkheid voor de organisatie van het verzet werd in deze formule echter in grote mate doorgeschoven naar de arbeidersbeweging binnen het “agressor”-land. Bij meerdere nationale centrales groeide daarom de twijfel. Zowel de Britse als de Nederlandse vakbeweging wezen er op dat het contradictorisch was een algemene staking te willen organiseren in een dictatuur, terwijl precies in die landen geen georganiseerde arbeidersbeweging meer bestond. Toen het IVV bovendien op 24 augustus 1933 samen met de SAI een resolutie aanvaardde die stelde dat “der Generalstreik das letzte Mittel der Arbeiterklasse gegen den Krieg bleibt”²⁴⁸, kreeg men een zeer uitdrukkelijke afwijzing van Ernest Bevin: “to lead the working people to believe that a General strike of that character would be an effective weapon against war would be misleading them.”²⁴⁹. Waarom? de Amerikanen doen niet mee, Duitsland en Italië zijn fascistische dictaturen, in Frankrijk is de vakbeweging te zwak, Rusland heeft geen vrije vakbeweging en in Azië is het eveneens onmogelijk. Een algemene staking zou dus slechts in enkele landen mogelijk zijn en zou bovendien nog eens de werkende bevolking van die landen als eerste treffen²⁵⁰.

Een nieuw wapen was de consumentenboycot. Onmiddellijk na de machtsovername van Hitler waren de nationale centrales van Zwitserland, België, Frankrijk en Nederland al overgegaan tot een boycot van Duitse producten. Het IVV, dat op de Algemene Raad van Zürich nog niet tot een eenvormig besluit kon komen, besliste op haar Brussels congres om de bestaande initiatieven te veralgemenen tot “a general boycott against German goods and products”²⁵¹. Toen voorzitter Citrine het besluit na het congres echter in een concrete actie wou omzetten kwam er van de nationale centrales nauwelijks respons, zodat het plan een stille dood stierf²⁵².

Het gebrek aan eensgezindheid binnen de internationale vrije vakbeweging was ook bijzonder pijnlijk voor de vele gevluchte Duitse vakbondsfunctionarissen, zoals Valentin Hartig²⁵³, van de Internationale der Openbare Diensten, die zich in de steek gelaten voelde. Aan Abraham Plotkin beschreef hij wat zich tijdens het congres te Brussel had voorgedaan: “at a certain moment, Plettl²⁵⁴ and myself sitting one beside the other cried, we could not help us, we shed tears: it was a dead moment in the congress, the votes had to be counted and this moment was used by the president to ask to collect for the children of our persecuted German comrades. A girl was sent round for the collect and the delegates were expected to give 10 Belgian francs

²⁴⁷ *Brussels Congress 1933. The Activities of the International Federation of Trade Unions, 1930-1932*, (Berlin, IFTU, 1933), p. 404

²⁴⁸ Resolutie IVV-SAI, 24 augustus 1933 (ING, CID-archief 5957a)

²⁴⁹ TUC, International Committee, minutes, 19 december 1933 (MRC, TUC-archives 292/901/3)

²⁵⁰ idem

²⁵¹ *Brussels Congress...., o.c.*, p. 393

²⁵² TUC, International Committee, minutes, 17 januari 1934 (MRC, TUC-archives, MRC 292/901/3)

²⁵³ Valentin Hartig (1889 – x) : secretaris van het Duitse Verbands der Gemeinde- und Staatsarbeiter en vanaf 1930 secretaris van de Internationale der Openbare Diensten. Emigreerde in 1933 naar Frankrijk waar bij de verbindingsman van de Spode met de CGT werd en medewerker van de Geade.

²⁵⁴ Martin Plettl (1881- 1963) : functionaris van de Deutscher Bekleidungsarbeiter-Verband en voorzitter van de International Clothingworkers Federation. Werd in 1933 gedurende korte tijd gearresteerd, maar vluchtte in oktober van dat jaar naar New York, van waaruit hij contacten onderhield met de leiding van de ondergrondse Duitse vakbeweging.

each. At this moment we cried both. We thought of our people at home, hoping the International would do something for them, our people who are always the most severely attacked because they were internationalists. And the only practical help for them was a collect for which each delegate gave 30 – today may be 40 – American cents. And the delegates receiving allocations for their attending the congress of 100 – 400 Belgian francs. We wept.”²⁵⁵

De Duitsers en Oostenrijkers moesten inderdaad ondervinden dat internationale solidariteit binnen de arbeidersbeweging moeilijk toepasbaar was wanneer de eigen belangen in gevaar kwamen. Op zijn Uitvoerend Bestuur van 13-16 november 1934 besprak het IVV de explosieve situatie die in Frankrijk was ontstaan als gevolg van de aanwezigheid van naar schatting 1 miljoen vluchtelingen. Vele Franse vakbonden toonden zich bezorgd over de ontregeling van de arbeidsmarkt die hiervan het gevolg was en sommige van hen pleitten zelfs voor uitwijzingen. Ook het Nederlandse NVV liet weten de vluchtelingenstroom financieel niet meer aan te kunnen²⁵⁶. Het IVV wilde hierop reageren door het Matteottifonds uit te breiden en rechtstreekse steun te geven aan nationale centrales die zelf niet in staat waren om de kosten verbonden aan de opvang van dergelijke massa's vluchtelingen te betalen²⁵⁷. Men kon echter niet voorbij aan de vaststelling dat het vluchtelingenprobleem in Europa een dergelijke omvang had aangenomen dat het de mogelijkheden van het IVV of elke private organisatie overschreed.

De leiding van het IVV was er zich goed van bewust dat een internationale vakbeweging onmogelijk vanuit zichzelf de internationale ontwikkelingen kon sturen. Vandaar dat men lange tijd zijn hoop op de Volkenbond had gesteld. Het mislukken van de grote ontwapeningsconferentie en de afzijdigheid van de Volkenbond bij de herbewapening van Duitsland brachten het vertrouwen dat de Volkenbond zou ingrijpen indien naties de internationale verdragen schonden een zware klap toe. IVV-voorzitter Citrine maakte deze vaststelling op het IVV-congres van 1936 in Londen. Nu Duitsland zich uit de internationale instellingen had teruggetrokken en het Rijnland opnieuw bezet en nu Italië Abbessinnië had aangevallen was het duidelijk dat men niet op de Volkenbond moest rekenen. Citrine schetste daarop de contouren van een nieuwe doctrine. “Labour stands for the rule of law”, stelde hij, dus blijven we gehecht aan het collectieve systeem van de Volkenbond. “we will not serve or support any government which becomes involved in war by its own aggressive act”²⁵⁸. Dit betekende dus dat indien de regeringen loyaal bleven tegenover de Volkenbond ze de steun van de vakbeweging kregen “to fulfil their obligations and develop their armed resources accordingly”. Citrine zegde hier dus met zoveel woorden dat de internationale vakbeweging zou meewerken aan de oorlogsinpanningen van de diverse democratische regeringen.

Ook Edo Fimmen steunde deze nieuwe politiek en was in feite de enige die daaruit publiek de consequentie trok. In onze strijd tegen de oorlog hadden we vroeger een duidelijke formule stelde hij : “general strike, sabotage of mobilisation, etc”, maar is deze oude formule nog wel geldig ? We kunnen niet voorbij aan het feit dat ook in “bourgeois democracy, the workers had something to lose and therefore something to defend”, dus moeten we onze politiek aanpassen. Het zou niet verantwoord zijn om onze leden op te roepen om te handelen volgens

²⁵⁵ Valentin Hartig aan Abraham Plotkin, 4 september 1933 (Kheeler Center, Abraham Plotkin collection Box 1 ff 17)

²⁵⁶ IFTU, Executive Committee, minutes, 9-10 november 1938 (MRC, TUC-archives 292/901/5)

²⁵⁷ TUC, International Committee, minutes, 20 november 1934 (MRC, TUC-archives 292/901/4)

²⁵⁸ *The activities of the International Federation of Trade Unions, 1933-1935. Congress London 1936*, (Paris, IFTU, 1937).

‘the letter of the old formulas and rise against their own government, with the idea that they were thus fighting against war’. Integendeel, we moeten ons verdedigen tegen het fascisme en “it might be said that this would mean war”²⁵⁹.

De cirkel is hier rond. Fimmen als organisator van het anti-oorlogscongres “oorlog aan den oorlog”, pleitte hier voor “oorlog aan het fascisme” en dus voor oorlog.

Bondgenoten

Het verlies van vijf miljoen Duitse en Oostenrijkse leden bracht het IVV ook financieel in moeilijkheden. De werking zou belangrijk moeten ingeperkt worden, tenzij de internationale vakbeweging zich anders zou gaan organiseren. Vanuit dit perspectief kwam het structurele probleem, de verhouding met de beroepsinternationales, opnieuw bovenaan de agenda. Onder impuls van voorzitter Citrine werkte de algemene secretaris een plan uit voor een complete reorganisatie. Het was dus een schema dat, zoals Citrine het uitdrukte tussen het IVV en de IBS een “relationship of a departmental character”²⁶⁰ instelde, met een duidelijke hiërarchische structuur.

Voor het IVV was er natuurlijk een tweede weg om uit de problemen te geraken: het ledenverlies goedmaken door het aansluiten van nieuwe landen. Voorzitter Citrine was daarbij in eerste instantie geïnteresseerd in Engelstalige landen en met name in de VS. Tussen het TUC en de American Federation of Labor was gedurende de hele periode van Amerikaans internationaal isolement namelijk een band blijven bestaan, hoewel die niet veel verder ging dan het bijwonen van elkaars congressen. Voor voorzitter Citrine drongen de internationale ontwikkelingen echter een steviger band op. De schokgolf na de machtsovername van Hitler leek hiertoe de voorwaarden te creeëren. Ook aan de overkant van de oceaan was er een grote beroering ontstaan, vooral bij de joodse gemeenschap. In New York waren dit veelal sociaal-democraten, meestal inwijkelingen uit Oost-Europa. Het waren vaak ambachtslui en velen van hen werkten in de kledingsector. Hun vakbond, de International Ladies Garment Workers Union (ILGWU), van voorzitter David Dubinsky²⁶¹, zou één van de sterkste voorstanders worden van het doorbreken van het internationaal isolement van de AFL. De AFL werd namelijk gedomineerd door beroepsbonden met een vrij traditionele en corporatistische instelling, die internationale activiteiten eigenlijk een verspilling vonden van tijd en geld. Ze waren echter ook zowel anticommunisten als antifascisten en dus steunde de AFL het voorstel van Dubinsky voor de oprichting van een solidariteitsfonds, dat de strijd van het IVV tegen het nazisme mee zou financieren. Maar van lidmaatschap was voorlopig geen sprake.

Sommigen binnen het IVV mochten dan hun hoop vestigen op de VS, anderen zagen het licht in het Oosten. De dreiging die van het nazisme uitging, opende opnieuw perspectieven voor

²⁵⁹ *The Activities of the International Federation of Trade Unions, 1933-1935*, (Paris, IFTU, 1937), p. 433.

²⁶⁰ Walter Citrine aan Walter Schevenels, 8 mei 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.5/7)

²⁶¹ David Dubinsky (1892 – 1982) : als David Dobniewski geboren in het Russisch-Poolse Brest Litovsk. Zoon van een joodse bakker. Leidde in Polen een succesvolle staking van bakkers en bracht er 18 maanden in de gevangenis door, waarna hij op transport naar Siberië werd gezet. Hij wist te ontsnappen en emigreerde naar de VS, waar hij kleermaker werd. In Amerika werd hij opnieuw vakbondsmilitant in de New Yorkse kledingvakbond. In 1929 werd hij secretaris-schatbewaarder van de International Ladies Garment Workers’ Union (ILGWU), waarvan hij in 1932 de voorzitter werd. In 1935 werd hij ook een van de vice-presidenten van de AFL, een functie die hij tussen 1937 en 1940, de jaren dat zijn bond zich uit de AFL had teruggetrokken, opgaf. Na de oorlog was hij in 1949 een van de medestichters van het IVVV. Zie ook zijn autobiografie : David Dubinsky, *A Life With Labor*, (New York, Simon & Schuster, 1977)

een samenwerking met Moskou. De lancering, door de Komintern, van de Volksfront-idee bracht vooral een aantal continentale vakbonden onder nieuwe interne druk om op zijn minst gesprekken aan te gaan met hun communistische rivalen. Na de hereniging van de Franse vakbeweging in 1936 breidde die druk zich ook naar het IVV uit. Voor Walter Citrine en het TUC was daar echter geen denken aan. Citrine was er zich ook goed van bewust dat indien het IVV zou ingaan op de voorstellen van Moskou, de kans voor een aansluiting van de Amerikanen onbestaande zou zijn. Hij haastte zich dan ook om de AFL gerust te stellen: “there is no united front movement in any of the countries than France and Spain, and the International Federation of Trade Unions is opposed to it”²⁶².

Het IVV dacht ook aan de bundeling van antifascistische krachten, maar trachtte de politieke splijtzwam die het “Volksfront” was te vermijden: “This agreement should be reached not only between all sections of the working class movement as such - Trade Unions, political and youth organizations - but ought also to be extended to groups which are to-day still regarded as bourgeois.”²⁶³. Het IVV zocht dus eerder een bondgenootschap langs rechts dan langs links. De gematigde en pragmatisch ingestelde top van de vakbeweging richtte zijn aandacht op de door de crisis getroffen middenklassen, die hun heil bij extreemrechts dreigden te gaan zoeken²⁶⁴. Op de Algemene Raad van Kopenhagen van mei 1935 drukte men het zo uit: “importante que soit cette unité ouvrière, il ne faudrait cependant pas que le prix en soit notre isolement par rapport aux autres couches de la population, des paysans, des artisans, des classes moyennes, des employés et des petits fonctionnaires”²⁶⁵. Het IVV wilde samenwerking met nagenoeg iedereen, maar niet met de communisten en men wist zeer goed dat de AFL er net zo over dacht: “our action against Fascism, like our efforts for the transformation of society and safeguarding of world peace, is only conceivable as a fight of the democratic and pacifist world”²⁶⁶. In dit perspectief paste het voorzitterschap van Walter Citrine van de “British Non-Sectarian Anti-Nazi Council”²⁶⁷, een pluralistische organisatie die wereldwijd actief was en naast massademonstraties ook een handelsboycot van Duitsland beoogde.

Voor het concrete ondergrondse werk in Duitsland was men echter aangewezen op de eigen brede beweging, een samenwerking dus met de beroepsinternationales. Daartoe was al op de Algemene Raad van Weymouth van 1934 een coördinatiecomité opgericht, maar de relatie tussen beide structuren was toen al verziekt en de financiële problemen van het IVV maakten de zaak er niet makkelijker op. Het kwam nagenoeg onmiddellijk tot spanningen over de aanwending van de aanzienlijke fondsen die de Oostenrijkers uit het land hadden weten te smokkelen²⁶⁸, maar er waren ook politieke meningsverschillen. Zo werd samenwerking met communisten door een aantal IBS zoals de ITF, absoluut niet zo negatief bekeken als door de leiding van het IVV. Zowel het IVV als de IBS werkten met verschillende partners en in verschillende netwerken. Het wantrouwen dat deze groepen tegenover elkaar koesterden, gevoed door een reeks arrestaties die alleen door verraad verklaarbaar waren, entte zich ook op de toch al niet optimale verhouding tussen Walter Schevenels en Edo Fimmen. Die laatste velde over Schevenels een zwaar oordeel: “Er is zu allem imstande, nur nicht zu etwas, wo

²⁶² AFL, Executive Council, minutes, 8-21 oktober 1936 (GMMA, AFL-CIO archives)

²⁶³ idem

²⁶⁴ Georges Lefranc, *Les expériences syndicales internationales des origines à nos jours*, (Paris, Mouton, 1952), p. 31.

²⁶⁵ La lutte contre le Fascisme, General Council Kopenhagen, 1935 (IISG; IVV-archieef, nr 56)

²⁶⁶ AFL, Executive Council, minutes, 8-21 oktober 1936 (GMMA, AFL-CIO archives)

²⁶⁷ Zie hierover: Charmian Brinson, *The Strange Case of Dona Fabian and Mathilde Wurm. A study of German political Exiles in London during the 1930's*, (Bern, Peter Lang, 1997), pp. 342-349.

²⁶⁸ Zie briefwisseling tussen Robert Bratschi en Edo Fimmen (AsdD, ITF-archieef, mappe 13)

Wahrheit, Ehrlichkeit und Treue eine Rolle spielen”²⁶⁹. Het gevolg was dat het coördinatiecomité nooit echt heeft gefunctioneerd, het werd op de Algemene Raad van september 1937 in Warschau zelfs ontbonden. Zowel het IVV als de ITF gingen hun eigen weg, de internationale vakbeweging zou er niet in slagen om een echte tegenbeweging in Duitsland tot stand te brengen.

Na de mislukking van het Duitse avontuur verlegde het IVV zijn accent naar een coördinatie van de diverse Duitse vakbondsgroepen die buiten Duitsland ontstaan waren en die zich vooral bezighielden met hulp aan gevluchte kameraden en met antinazi-propaganda. Ook hier waren de middelen echter zeer beperkt, mede omdat zich intussen een nieuwe catastrofe had aangediend.

Spanje

Spanje was al jaren een zorgenkind van de internationale arbeidersbeweging. Toen in het najaar van 1934 belangrijke socialistische leiders voor de rechtbank werden gebracht en onder anderen Largo Caballero²⁷⁰ en Ramón González-Peña²⁷¹ de doodstraf dreigden te krijgen, organiseerde het IVV een wereldwijde protestcampagne. IVV en SAI stuurden een gemeenschappelijke delegatie naar Spanje, die de rechtse regering ervan moest trachten te overtuigen de gevangen politieke en vakbondsleiders, die de doodstraf riskeerden, vrij te laten. Na de de linkse verkiezingsoverwinning in februari 1936 werd de democratie echter hersteld. Op het IVV-congres van juli 1936 was de kort voordien nog gevangen Francisco Largo Caballero aanwezig en kreeg hij een emotionele verwelkoming. Dit belette hem niet om het IVV sterk op de korrel te nemen. Hij had kritische bedenkingen betreffende de actie van het IVV tegen het fascisme, die hij beschreef als « only an oratorical exercise »²⁷². Volgens Caballero liet de steun van het IVV aan de Spaanse zaak veel te wensen over en hij uitte een zware beschuldiging : « the Spanish comrades had the mortifying impression that there was a kind of imperialism within the IFTU, that countries were divided into first-rate and second-rate nations »²⁷³. Dat Spanje niet in de bovenste schuif van het IVV lag, werd ook bewezen door de stemming over het Uitvoerend Bestuur. Dat diende op elk congres opnieuw te worden gekozen en meestal ging dit zonder problemen. Ook nu werden de voorzitter en vier uittreedende vice-voorzitters²⁷⁴ herkozen, maar voor de overblijvende zetel waren zowel Caballero als de Nederlander Kupers kandidaat. Tegen de binnen het IVV geldende ‘geografische logica’ in haalde Kupers het met 44 stemmen tegen slechts 14 voor Caballero.

²⁶⁹ Edo Fimmen aan König, 3 januari 1936 (AsdD, ITF-archief, mappe 16)

²⁷⁰ Francisco Largo Caballero (1869-1946) : Spaans sociaal-democratisch vakbondsleider en politicus. Leider van de Unión General de Trabajadores (UGT) en minister van Arbeid in de coalitieregering met de republikeinen. Naarmate de situatie in Spanje meer uitzichtloos werd radicaliseerden de standpunten van Caballero. Hij kwam hiermee dicht bij de communisten te staan, maar zorgde voor tweespalt bij de socialisten. Tussen september 1936 en mei 1937 was hij eerste minister en minister van Oorlog. De interne conflicten in het republikeinse kamp maakten een einde aan zijn politieke loopbaan. Hij vond asiel in Frankrijk maar werd tijdens de oorlog door de Duitsers in Dachau gevangen gezet. Largo Caballero overleefde het concentratiekamp, maar stierf kort na de oorlog in zijn Parijse ballingsoord.

²⁷¹ Ramón Ganzález Peña (x – 1952) : Baskisch socialist, leider van de mijnwerkersopstand van Asturië. Werd in 1934 ter dood veroordeeld, maar kreeg een jaar later genade. Werd parlementslid en engageerde zich bij het uitbreken van de burgeroorlog in het leger. Hij werd ook voorzitter van de Unión General de Trabajadores (UGT) en was er een tegenstander van Largo Caballero. Van 1938 tot 1939 was hij minister van Justitie.

²⁷² *The Activities of the International Federation of Trade Unions, 1933-1935, o.c., p. 426*

²⁷³ Idem

²⁷⁴ Jouhaux, Mertens, Jacobsen, Tayerlé

Na het congres van Londen werd het IVV al snel geconfronteerd met een verslechterende situatie in Spanje. De fascistische rebellie veroorzaakte een golf van solidariteit binnen de sociaal-democratische bewegingen van democratisch West-Europa. In alle landen werden massaal kleding, voedsel en medicijnen ingezameld, die door de beide internationales, in een gecoördineerde actie, werden verdeeld onder de Spaanse bevolking. SAI en IVV hebben tijdens deze campagne op een structurele manier samengewerkt. Tussen juli 1936 en november 1937 werden niet minder dan 11 gemeenschappelijke vergaderingen gehouden die uitsluitend aan het Spaanse probleem waren gewijd. De samenwerking inzake Spanje is dan ook voor de hele tussenoerlogse periode het enige voorbeeld van een gecoördineerde internationale hulpactie in al zijn aspecten.

Vier windstreken.

Toen het IVV in de zomer van 1936 in Londen congresseerde, kon men moeilijk voorbij aan de vaststelling dat wat een wereldvakbeweging zou moeten zijn, stilaan wel een érg regionale organisatie was geworden²⁷⁵. Op de vraag in welke richting het IVV uitbreiding moest zoeken, kwam in Londen zelfs als antwoord : in alle richtingen. Het IVV lanceerde een oproep naar de vakbewegingen van de Verenigde Staten, de Sovjet-Unie, maar ook naar Australië, Nieuw-Zeeland, Latijns-Amerika en Japan. Het IVV zocht op deze manier moeizaam naar evenwicht tussen voorstanders en tegenstanders van de Volksfrontgedachte. Voor de voorstanders was de oproep tot internationale eenheid zoals ze vervat zat in de resolutie van enorme betekenis en stond de deur voor Moskou nu open. De tegenstanders trachtten zich echter in te dekken via een resolutie betreffende de “vrijheid van vereniging”, die een definitie trachtte te geven van wat een “vrije” vakbeweging moest zijn. Tegenover de regeringen moest een vakbeweging vrij en onafhankelijk zijn, en dit was “indissolubly bound up with democratic rights and liberties”, waaronder het recht op vrije meningsuiting²⁷⁶.

De oproep van Londen kende een vrij grote respons, in die zin dat het IVV tussen 1936 en 1939 zijn ledental zag stijgen van ruim 13 tot meer dan twintig miljoen leden. Dit was in belangrijke mate te danken aan de ledenwinst van sommige nationale bonden, die soms spectaculair was. De Franse CGT bijvoorbeeld telde voor de eenheid maar 600.000 leden, en was tegen einde 1939 goed voor meer dan vier miljoen leden. Ook het TUC zat opnieuw in de lift. Daarnaast sloten een aantal belangrijke nieuwe buiten-Europese landen aan : Mexico, Nieuw-Zeeland en ... de Verenigde Staten.

De aansluiting van de AFL kwam er slechts na lang aarzelen. Het Britse voorzitterschap hechtte bijzonder aan dit lidmaatschap - niet zozeer of misschien zelfs helemaal niet om redenen van vakbondspolitieke aard - maar des te meer in functie van een Brits-Amerikaans bondgenootschap met het oog op de oorlog die zich aankondigde. Citrine zocht uitdrukkelijk zijn heil in het oude “common-english” sentiment en liet aan de AFL weten dat “the

²⁷⁵ In Duitsland en Oostenrijk was de vrije vakbeweging buiten de wet gesteld. De vakbeweging van Bulgarije, Litouwen, Letland en Estland stonden volledig onder regeringsvoogdij en ook de bonden van Griekenland en Hongarije moesten onder regeringstoezicht werken. De nationale centrale van Argentinië liet al tijden niets meer van zich horen en betaalde zijn lidgelden niet. Ook Roemenië en Polen betaalden niet langer en in Zuid-Azië bestond de aangesloten bond uit Nederlands Indië niet meer en kon de Indiase federatie haar lidgelden niet betalen.

²⁷⁶ *The Activities ... 1933-1935*, o.c., p. 461

preservation of our institutions will depend more upon the consolidation of the forces of our English speaking people, than any other force in the world”²⁷⁷.

In 1936 trok Walter Citrine naar de VS, waar de ontwikkelingen van de laatste jaren de kansen op een doorbreken van het internationaal isolement van de AFL hadden doen stijgen. Vooreerst was het algemene klimaat er veranderd ten gunste van een meer internationale oriëntatie en verantwoordelijkheid, hetgeen ook bleek uit de toetreding van de VS tot de IAO. Daarnaast werd de AFL nu geconfronteerd met een bedreigende dissidentie van de Congress of Industrial Organizations (CIO); een ‘linkse’ afscheuring, aanvankelijk geleid door woelwater J.L. Lewis van de mijnwerkersfederatie UMWA²⁷⁸. Het CIO bestond voornamelijk uit grote industriële bonden, en had vanaf zijn ontstaan interesse betoond voor het internationale niveau. Omdat de AFL absoluut de toegang van haar rivaal tot de internationale scène wou beletten, besliste ze in april 1937 om zich bij het IVV aan te sluiten: “the time has come when the American Federation of Labor as the representative body of organized labor in America should accept this invitation”²⁷⁹.

Het AFL-lidmaatschap werd dan op de Algemene Raad van 1937 in Warschau officieel door het IVV aanvaard, hetgeen niet zonder slag of stoot gebeurde. Het CIO had namelijk zijn aanhang binnen de leiding van het IVV. Zowel Corneel Mertens als Léon Jouhaux spraken hun voorkeur uit voor het meer linkse CIO, dat bovendien ook kon rekenen op de steun van een aantal IBS die bij het CIO aangesloten bonden onder hun leden telden²⁸⁰. Citrine moest al zijn gewicht in de schaal werpen en er zelfs mee dreigen uit het IVV te stappen indien de overige bonden de AFL zouden afwijzen. De aanwezigheid van ondervoorzitter Matthew Woll²⁸¹ van de AFL en de tussenkomst van David Dubinsky bij de Clothingworkers International ten gunste van de AFL, versterkten echter de AFL-kandidatuur, zodat Woll aan zijn bestuur kon medelen dat “Walter Citrine is delighted that the AFL is again in the IFTU”²⁸².

Voor het TUC was de buit daarmee binnen en toen een half jaar later, in november 1937, een IVV-delegatie naar Moskou trok om er met de Sovjet-bonden te onderhandelen over een mogelijke aansluiting bij het IVV, bleef voorzitter Citrine zelfs thuis. Deze onderhandelingen resulteerden echter in een overeenkomst, maar Citrine stelde vast dat “apparently the IFTU representatives had gone beyond their mandate, and had agreed to recommend certain conditions which amounted to a United Front”²⁸³. Met 25 stemmen tegen 3 kreeg Citrine de steun van de General Council van het TUC “in rejecting the terms of the Central Council of trade unions of the U.S.S.R.”. De Algemene Raad van Oslo in mei 1938 verwierp na een debat van twee dagen de voorwaarden van de Sovjets. Het anti-Sovjet kamp won het pleit

²⁷⁷ AFL, Executive Council, minutes, 8-21 oktober 1936 (GMMA, AFL-CIO archives)

²⁷⁸ zie hierover: Robert H. Ziegler, *The CIO, 1935-1955* (1995, University of North Carolina Press)

²⁷⁹ AFL, Executive Council, minutes, 9-22 april 1937 (GMMA, AFL-CIO archives)

²⁸⁰ AFL, Executive Council, minutes, 21 augustus – 2 september 1937 (GMMA, AFL-CIO archives)

²⁸¹ Matthew Woll (1880-1956): migreerde vanuit Luxemburg op 11 jarige leeftijd naar de VS. Fotografeerder van beroep, werd hij in 1906 voorzitter van de International Photo-Engravers Union of North America en in 1919 vice-president en lid van het Uitvoerend Bestuur van de AFL. Hij werd na de dood van Gompers verantwoordelijk voor het binnen de AFL weinig belangrijke International Relations Committee, maar zou vanuit die functie toch gedurende drie decennia een van de kernspelers blijven in het buitenlands beleid van de AFL. Woll was een van de meest conservatieve en meest anti-communistische leiders van de AFL.

²⁸² AFL, Executive Council, minutes, 21 augustus – 2 september 1937 (GMMA, AFL-CIO archives)

²⁸³ TUC, International Committee, minutes (MRC, TUC-archives 292/901/5)

volledig, want de Council besliste ook om geen verdere onderhandelingen meer te voeren met de Sovjet bonden²⁸⁴

1940

Het existentiële gevaar waarmee het IVV sinds 1933 was geconfronteerd, resulteerde tegen 1940 in een minder Europees gerichte internationale, met belangrijke leden op andere continenten. De oorlogsdreiging waarmee alle landen geconfronteerd waren, betekende ook dat er nog weinig ruimte was voor sociale strijd. Het was nu aan de vakbonden om zich in te schakelen in een oorlogseconomie, als een partner van de regeringen, en er op toe te zien dat de arbeidsvoorwaarden niet onder bepaalde standaards zakten.

Van een algemene anti-oorlogsstaking was lang geen sprake meer. Het Uitvoerend Bestuur kwam in november 1938 naar aanleiding van een nieuwe crisis met Tsjechoslowakije enkel met een oproep tot “an international conference of Governments to which all States should be invited”²⁸⁵ en in oktober 1939 pleitte Léon Jouhaux zelfs tegen degenen die voorstander waren van wat hij een “premature peace” noemde²⁸⁶. Een resolutie zei dat “the executive of the International Federation of Trade Unions declares that, it is completely on the side of the democratic nations which are fighting to save human liberties in the development of social progress.”²⁸⁷

Vakbonden en regeringen waren ook partners op het gebied van de buitenlandse politiek en het is opvallend hoe naadloos de internationale politiek van de diverse nationale centrales die van hun regeringen volgde. De vakbonden van de neutrale landen riepen voor 8 en 9 november 1939 een conferentie bijeen in Brussel waaraan organisaties deelnamen uit Luxemburg, Nederland, Denemarken, Noorwegen, Zweden, Finland en België, terwijl de Zwitsers zich hadden verontschuldigd. Op deze conferentie bevestigden de organisaties uit deze landen hun steun aan de neutraliteitspolitiek die hun regeringen aanhielden en ze beklemtoonden dat ze bereid waren een constructieve rol te spelen en met hun regeringen samen te werken. Daarnaast stelde het congres dat de problemen die door de oorlog worden veroorzaakt “peuvent trouver une solution favorable et adéquate par des relations, inspirées de confiance réciproque, entre les délégués des organisations patronales et ouvrières”²⁸⁸.

Ook de Frans-Britse as lag voor de hand en kreeg onmiddellijk een vakbondsluik via de « Anglo-French Trades Unions Council », die voor de eerste maal in december 1939 samenkwam.

En daarnaast conformeerde het TUC zich aan de nieuwe buitenlandse doctrine van Labour, zoals ze door Ernest Bevin werd gedefinieerd. Groot-Brittannië dreigde dan wel stilaan geïsoleerd te worden binnen Europa, maar was dat niet op wereldniveau. Voor Bevin moest de Britse Commonwealth de nucleus worden van een nieuwe wereldorde van politieke stabiliteit en economische samenwerking. Hij zag het echter nog breder en wou de

²⁸⁴ TUC, interne nota betreffende de General Council van Oslo, 17-12 mei 1938 (MRC, TUC-archives 292/915.3/2)

²⁸⁵ TUC, International Committee, minutes, 9-10 november 1938 (MRC, TUC-archives 292/901/5)

²⁸⁶ idem, 13 – 14 oktober 1939

²⁸⁷ idem

²⁸⁸ TUC, interne nota betreffende conferentie van neutrale landen, 8-9 november 1939 (MRC, TUC-archives 292/910/2)

Commonwealth laten samenwerken met de Skandinavische landen, Nederland, België, Frankrijk, de USA, en ...de Sovjet-Unie, met als resultaat : “a real pooling of the whole of the colonial empires and their resources”²⁸⁹. Bevin zocht hiermee naar de mogelijkheden om een voldoende sterke economische basis te ontwikkelen om de militaire dreiging van Duitsland te bedwingen.

Naar vakbondstermen vertaald betekende deze nieuwe doctrine dat - in het hoger belang van de vrede - samenwerking met de Sovjet-bonden zich opdrong. Het TUC maakte daarop een bocht van 180° en lanceerde een pleidooi voor een internationale eenheidsvakbond met de Russen. De CGT zat op dezelfde lijn en stelde dat een eventuele Britse-Franse-Sovjet as, noodzakelijkerwijze een verlengstuk op vakbondsgebied moest krijgen. Eigenlijk wilden Jouhaux en Citrine verder gaan en door internationale samenwerking binnen de vakbeweging de diplomatieke betrekkingen tussen de drie regeringen verbeteren en de kansen op een Oost-West front verhogen²⁹⁰. Met uitzondering van de Britten bleef binnen het IVV echter het afwijzingsfront van Oslo intact.

Het eindspel.

Ondanks alle voortekens liet het IVV zich nog verrassen door de Duitse aanval op België en Frankrijk in juni 1940. Beide secretarissen konden echter op eigen kracht Londen bereiken, dat tijdens de oorlog het centrum zou worden van de internationale vakbeweging. Niet alleen het IVV, maar ook de belangrijkste IBS, waaronder de ITF, waren tijdens de oorlog actief in Groot-Brittannië. Nog meer dan tijdens de voorgaande jaren zou het IVV nu onder de vleugels komen van het TUC. Afhankelijk van het nut dat het IVV voor de Britse vakbeweging kon hebben werd de internationale ingeschakeld, of integendeel buiten de ontwikkelingen gehouden. Het IVV kwam van pas bij de controle over de verschillende organisaties van buitenlandse arbeiders in Groot-Brittannië en bij het voorbereidend studiewerk voor de na-oorlogse vakbeweging. Het IVV was daarentegen blijkbaar niet nuttig, of misschien zelfs een handicap voor de buitenlandse politiek van het TUC en zijn pogingen om door middel van een samenwerkingsverband met de Amerikaanse en Sovjet-bonden een nieuw wereldomvattend internationaal vakverbond tot stand te brengen. Walter Citrine leefde namelijk volgens het adagium dat “he who payes the piper should call the tune”²⁹¹. Voor het IVV bestond er geen andere mogelijkheid dan te spelen volgens de instructies van de Britten.

Besluit

De chaos die de Eerste Wereldoorlog in Europa had veroorzaakt, deed ook bij de leidende elite van de internationale arbeidersbeweging de wens ontstaan naar een nieuwe maatschappelijke orde die dergelijke ontsporingen voor de toekomst zou kunnen beletten. De schijnbaar wetmatige creatie van ongelijkheid door het kapitalisme en het gevaar voor steeds nieuwe conflicten ingevolge het nationalisme dienden geneutraliseerd door internationale arbitrage en wetgeving. Instellingen als de Volkenbond en vooral de Internationale

²⁸⁹ Alan Bullock, *The Life and Times of Ernest Bevin*, (London, W. Heinemann, 1960), p. 633.

²⁹⁰ Een Nazi-spion (OKW) meldt dit in een V-bericht van 24 juli 1939 (BAP, RSHD-archief, Pst.3/363)

²⁹¹ Walter Citrine op het Uitvoerend Bestuur van september 1937.

Arbeidsorganisaties waren hiertoe aangewezen, zij het van bij de aanvang ontoereikende, instrumenten.

Binnen dit kader situeerde zich de wederoprichting van het Internationaal Vakverbond, dat de spreekbuis moest worden van de vakbeweging op dit nieuwe internationale forum. In een periode van ideologische radicalisering en versnelde implementatie van sociale hervormingen was, op zijn minst in de ogen van de leiding van het IVV, voor deze organisatie een militante activistische rol weggelegd, zowel inzake de handhaving van de vrede als bij het doordrukken van radicale hervormingen in socialistische zin. Socialisering van de produktiemiddelen en algemene staking in geval van oorlog waren de centrale ordewoorden in de eerste jaren van het IVV.

Dit radicalisme schrikte de Amerikaanse vakbeweging, de AFL, af, waardoor het IVV het bijna volledige Amerikaanse continent verloor. Anderzijds voltrok zich ook binnen de internationale vakbeweging de scheiding met de communisten, die een Rode Vakbondsinternationale oprichtten, die echter hoofdzakelijk een Sovjet-aangelegenheid zou zijn. De wereld van het IVV bestond in feite dus slechts uit het geïndustrialiseerde gedeelte van West-Europa, waar een vrij hoge mate van ideologische overeenstemming bestond tussen de verschillende arbeidersbewegingen van sociaal-democratische strekking.

De bezetting van het Ruhr-gebied in 1923 was een eerste test voor het radicalisme van het IVV. Maar de leiders van de diverse betrokken nationale centrales schrokken terug voor de gevolgen van een algemene staking in hun eigen land, terwijl het IVV-secretariaat verdeeld was.

Met de ontgoocheling omwille van deze nieuwe illustratie van onmacht van de internationale arbeidersbeweging begon een periode van verwarring en interne strubbelingen. Meningsverschillen betreffende de verhouding tussen het IVV en de beroepsinternationales en inzake de houding tegenover de communisten bleken niet oplosbaar. De crisis werd versterkt door de interne tegenstellingen binnen het Uitvoerend Bureau, met op een bepaald moment vier algemene secretarissen, een ondoorzichtig financieel beleid en een zwak en gecontesteerd Brits voorzitterschap.

De machtigste federatie, het Britse TUC, was een reus op lemen voeten, met een geringe financiële slagkracht, weinig autoriteit over de aangesloten bonden en een beperkte internationale ervaring.

Een mislukte algemene staking in 1926 en een faliekant afgelopen samenwerkingsexperiment met de Sovjet-bonden, braken binnen het TUC de machtspositie van de linkse tendens waardoor de weg vrijkwam voor de gematigde hervormers Bevin en Citrine. Dit opende eveneens perspectieven voor een vergelijk tussen de continentale en de Britse bonden, hetgeen werd gerealiseerd door de nieuwe voorzitter, Walter Citrine.

Samen met Walter Citrine kwamen ook de nieuwe ideeën, waarbij meer nadruk kwam op de inschakeling van de vakbeweging in het economisch systeem teneinde die invloed aan te wenden voor de materiële lotsverbetering van de leden. Citrine wou ook uit de Europese bolster breken en was vooral geïnteresseerd in nauwe contacten met de Amerikaanse vakbeweging en een aantal organisaties uit Engelstalige gebieden zoals Australië en Nieuw-Zeeland.

De doorbraak van het nazisme in Duitsland brak het nieuwe elan en voor de vrije vakbeweging werd de wereld jaar na jaar kleiner. Het optimistische geloof in de mogelijkheden van internationale instellingen werd de kop ingedrukt door het faillissement van de Volkenbond en het gebrek aan slagkracht van de IAO. Het IVV moest ook zijn eigen zwakte erkennen en stapte definitief af van de “algemene staking” als formule om oorlogagressie te bekampen.

Intussen slaagde het IVV er wel in haar steeds smallere Europese basis te verbreden door de aansluiting van o.a. de Amerikaanse vakbeweging. Een eenheidsfront met de Sovjet-vakbeweging was even dichtbij, maar het waren dezelfde Amerikanen die dit hielpen beletten.

Naarmate duidelijk werd dat een nieuwe oorlog niet te vermijden zou zijn, stemden de nationale vakbondscentrales hun buitenlandse politiek af op die van hun respectieve regeringen. Het IVV verloor hierdoor in feite zijn bestaansreden en werd, zeker na het uitbreken van de oorlog, enkel nog in stand gehouden in functie van de noden van zijn broodheer, het TUC.

De verscheurende roep naar internationale eenheid

De rode verleiding van het Internationaal Vakverbond.

“It has been the aim of the international labor movement from its beginning to unify the labor forces of all countries on a common program” (Lewis L. Lorwin)²⁹²

Voor de West-Europese vakbondsleiders was de Russische vakbeweging een grote onbekende, zowel voor als tijdens de Eerste Wereldoorlog. De contacten tussen het IVV en de vakbonden van Tsaristisch Rusland waren informeel geweest en toen na de oktoberrevolutie het nieuwe regime zich vestigde, aarzelde de internationale vakbeweging om haar positie te bepalen. Bij de eerste internationale samenkomst na de oorlog in februari 1919 in Bern, werd een “groet” gezonden aan de Russische Revolutie, maar tegelijk werd ook een hervormingsprogramma opgesteld dat meteen voor een duidelijk onderscheid zorgde tussen reformisten en revolutionairen.

Van een mogelijke splitsing van de arbeidersbeweging in een communistisch en een sociaal-democratisch blok was echter voorlopig nog geen sprake. Het oprichtingscongres van het IVV in Amsterdam kon enkel vaststellen dat geen Russische vakbonden aanwezig waren, maar dat was niet verwonderlijk gezien de internationale isolatie van de jonge Sovjet-Unie en de bijna onoverkomelijke paspoort- en communicatieproblemen. Toch baarde die afwezigheid zorgen en het congres besloot dat het één van de eerste opdrachten van het pas verkozen Bureau zou zijn om een onderzoek te verrichten naar de Russische vakbeweging, « afin que les centrales syndicales puissent être renseignées et se prononcer ensuite en toute connaissance de cause sur les moyens d’aider le mouvement syndical russe »²⁹³, een resolutie waaruit opnieuw vooral onzekerheid en voorzichtigheid valt af te lezen. Het IVV heeft getracht om deze resolutie in de praktijk te brengen en poogde om via de Deense centrale de Russische vakbonden te contacteren. De Denen stuurden brieven naar de vakcentrales van Petrograd, Mosko en Odessa, maar deze kwamen als onbestelbaar terug²⁹⁴.

De eerste reacties van Amsterdam op de nieuwe politieke realiteit in Rusland was dus afwachtend, maar niet afwijzend, maar dit zou niet lang duren. M. Tomskij²⁹⁵ van de Russische “All Union Central Council of Trade Unions” (AUCCTU), reageerde op de wederoprichting van het IVV door het een Amsterdamse “Komödie” te noemen. Hij hekelde hiermee het feit dat de tot voor kort nog heftige oorlogstegenstanders nu vrede sloten en samenwerkten in de Volkenbond, die volgens hem de oorlog tegen de Sovjet-republiek ondersteunde²⁹⁶. Dit zou ook in de komende jaren het uitgangspunt van Moskou blijven. De “Amsterdamse” vakbondsleiders waren nationalisten, die tijdens de oorlog hun

²⁹² Lewis L. Lorwin, *The International Labor Movement*, (New York, Harper, 1953), p. xiii

²⁹³ *Compte Rendu du Congrès Syndical International, 28 juillet – 2 août 1919*, Le Mouvement Syndical International, Supplément II, Juillet 1921, p. 53

²⁹⁴ Zie briefwisseling tussen Samvirkende Fagforbund i Denmark en IVV, december 1919 (ABA, IFTU 554 9.3)

²⁹⁵ Michail Pavlovich Tomskij (1880-1936) : kwam in 1920 aan het hoofd van de Russische vakbeweging, voor wie hij een meer onafhankelijke rol voorzag dan zowel Lenin als Trotski wilden toestaan. Na een korte verbanning werd hij in 1922 lid van het Polibureau. Tomskij stond dicht bij Nikolai Bukharin en werd samen met hem slachtoffer van de zuiveringen van Stalin. Hij pleegde zelfmoord in 1936.

²⁹⁶ Reiner Tosstorff, *Moskau oder Amsterdam, Die Rote Gewerkschafts-Internationale, 1921-1937*, o.c., p. 54

oorlogvoerende regeringen hadden gesteund en nu samenwerkten met de klassevijand in de Volkenbond en de IAO, die omschreven werden als instrumenten van het imperialisme.

De Russische Bolsjewieken waren echter verrast door de snelle wederoprichting van het IVV. Ze waren nog te zeer geconcentreerd op hun interne strijd en de moeizame stabilisering van het nieuwe regime. Bovendien waren ze internationaal nagenoeg volledig geïsoleerd en ontbrak het hen aan informatie en inzicht inzake de snelle politieke evolutie in Europa. De Bolsjewieken interpreteerden de golf van sociale onrust in de wereld als een kans op een internationalisering van de revolutie en verkeerden in de overtuiging dat de sociaal-democratie de politieke strijd had verloren. De vakbonden waren als massaorganisaties voor hen het aangewezen revolutionaire instrument, dat ze koste wat kost in handen wilden krijgen. Daarom was het herstel van de internationale vakbeweging voor Moskou dan ook geen goed nieuws en werd er heftig op gereageerd. In het najaar van 1920 begon dan een waar offensief en kwam de Internationale van Amsterdam in het spervuur van de communistische kritiek. Zinovjev, de voorzitter van de Communistische Internationale, verklaarde in november 1920 dat “Amsterdam is the last stronghold of the bourgeois régime”²⁹⁷. Moskou verwierp het morele recht van de sociaal-democraten om de arbeidersbeweging te leiden en riep de arbeiders op zich van die leiding te ontdoen: “Die Amsterdamer internationale Vereinigung der ‘freien’ Verbände ebenso zu zertrümmen, wie wir die Brüsseler II. Internationale Zertrümmert haben, ist die wichtigste laufende Aufgabe der Proletarische Revolution”²⁹⁸. Daarmee was het grote woord eruit. Moskou wou Amsterdam vernietigen. Het zou één van de belangrijkste argumenten worden waarmee de anti-communisten elke latere poging tot toenadering of samenwerking te lijf gingen.

Maar er was meer. De vijandige kreten uit Moskou konden dan vervelend zijn voor Amsterdam, het echte gevaar voor de sociaal-democratische vakbondsleiders school natuurlijk in de pogingen vanwege communisten om hun nationale bewegingen te destabiliseren. Ze kenden immers het voorschrift van Lenin dat communisten niet in eerste instantie dienden te streven naar eigen organisaties, maar moesten werken binnen de bestaande structuren met het doel de leiding ervan over te nemen. Het entrisme dus, door Lenin omschreven als “the use of all stratagems and artifices, the adoption of illegal methods, occasional silence, occasional concealment of the truth, for the sole purpose of penetrating the trade unions, staying there and still carrying out the communist assignment.”²⁹⁹ Op het tweede congres van de Kommunistische Internationale in 1920 verklaarde Zinovjev: “Amsterdam represents a real power; millions of workers are represented there ... We must split them and win them over to our side ... and bring them under the control of the Communist International”³⁰⁰. Deze teksten waren in het najaar van 1920 al gekend in West-Europa. Voor de leiding van de sociaal-democratisch georiënteerde vakbonden was het een sterke waarschuwing die leidde tot uitsluitingen of neutralisering van communisten, zodat het resultaat precies het omgekeerde was van wat Lenin wilde.

Intussen gingen de ontwikkelingen in Moskou zelf grotendeels aan het IVV voorbij. De jonge Sovjet-Unie oefende aantrekkingskracht uit op links-radicalen socialisten uit West-Europa. Op politiek vlak kreeg de Komintern vorm, waarin de nieuwe communistische partijen onderdak

²⁹⁷ Geciteerd door Denis MacSHANE, *International Labour and the origins of the Cold War*, (Oxford, University Press, 1992), p. 32

²⁹⁸ Open brief aan de leden van de Kommunistische Arbeiderspartei Deutschlands, nr. 11, 1920. Geciteerd door R. Tosstorf, *Moskau oder Amsterdam ...*, o.c., p. 77.

²⁹⁹ Geciteerd in: G. Busch, *The political role of International Trade Unions ...*, o.c., p. 22

³⁰⁰ Geciteerd door Julius Braunthal, *History of the International*, o.c., p. 175.

kregen. Op vakbondsgebied lag de kwestie moeilijker. Enerzijds was er de richtlijn om te blijven werken binnen de bestaande organisaties en hen niet te splitsen, maar anderzijds werd onder impuls van de Komintern wel gewerkt aan een met Amsterdam concurrerende vakbondsinternationale³⁰¹. Op 15 juli 1920 werd in Moskou de Internationale Vakbondsraad opgericht, die de strijd met Amsterdam moest aangaan. De dictatuur van het proletariaat was de centrale doelstelling. Daartoe dienden de vakbonden zich te organiseren in een revolutionaire bond en samen te werken met de politieke organisaties. Dit betekende echter niet dat een oproep werd gelanceerd voor de stichting van communistische vakbonden. Communisten in de vakbond kregen de opdracht om binnen de bestaande organisaties te blijven en cellen te bouwen, terwijl de Internationale Vakbondsraad het proces tot revolutionarisering van de vakbeweging zou leiden.

Aan de oprichting van de Internationale Vakbondsraad namen ook vertegenwoordigers deel van organisaties die banden hadden met Amsterdam. D'Arganona voor de Italiaanse Confederazione Generale del Lavoro (CGL) en Alfred Rosmer³⁰² van de minderheidsgroep van de Franse CGT tekenden zelfs het manifest dat bij de oprichting werd gepubliceerd. Daarnaast was ook bekend dat een Britse delegatie, bestaande uit Robert Williams, van de Labour partij, maar ook van de ITF en A.A. Purcell van het TUC aan de besprekingen had deelgenomen. Op het moment van de oprichting waren ze echter niet meer aanwezig in Moskou. Daarnaast was er ook steun van de syndicalistische Confederación Nacional del Trabajo (CNT) uit Spanje en van organisaties uit Bulgarijë, Georgië en Joegoslavië. Voorzitter werd A. Lozovskij³⁰³ die, meer dan Tomskij van de Russische vakbeweging, het vertrouwen genoot van de partijleiding. De Internationale Vakbondsraad ging onmiddellijk in de aanval en lanceerde in augustus 1920 een scheldmanifest richting Amsterdam : « the International Federation at Amsterdam is a cloak for yellow trade union leaders ; for leaders siding with imperialism »³⁰⁴.

Globaal bekeken bestond de Internationale Vakbondsraad dus uit vakbonden die verbonden waren met partijen die lid waren van de Komintern, minderheidsgroepen van sociaal-democratische organisaties en syndicalisten. Dit was echter geen blok, want tussen al deze groepen waren grondige meningsverschillen, zowel van politieke aard (dictatuur van het proletariaat en leidende rol van de partij) als van strategische (al dan niet een afzonderlijke internationale). Die eenheid was dus broos en dat was ook in Amsterdam geweten aangezien, Léon Jouhaux, de vice-voorzitter van het IVV, zich in september 1920 al tot de Zwitserse syndicalisten zou gewend hebben met de vraag “s’il pouvait compter sur l’appui des Syndicalistes Suisses pour lutter contre les tentatives de désorganisation de l’Internationale Syndicale en contre le sabotage communiste »³⁰⁵.

³⁰¹ R. Tosstorf, *Moskau oder Amsterdam ...*, o.c., p 114

³⁰² Alfred Rosmer (Pseudoniem voor André Griot), (1877-1964) : Frans syndicalist en communist. Maakte tijdens de Eerste Wereldoorlog deel uit van de syndicalistische en pacifistische minderheid binnen de Franse CGT. Na de oorlog pleitte hij voor de aansluiting van de CGT bij de Communistische Internationale, hoewel hij tegenstander was van een opsplitsing van de vakbeweging. Bij de strijd die volgde na het overlijden van Lenin koos hij de zijde van Trotski en werd in 1924 uit de Communistische Partij gezet.

³⁰³ Lozovskij, Solomon Abramovich (1878-1952) : pseudoniem voor Dridzo. Russisch vakbondsleider en staatsman. Partijlid vanaf 1901, vervoegde in 1903 de Bolsjewieken. Na ballingschap in Parijs en Genève, keerde hij in juni 1917 terug naar Rusland, waar hij secretaris werd van de All-Russian Central Trade-Union Council. Leidde tussen 1921 en 1937 de Profintern. In 1937 werd hij lid van de Opperste Sovjet en in 1939 werd hij onderminister van Buitenlandse Zaken. Tussen 1940 en 1949 leidde hij het Sovjet-informatiebureau. Onder de personencultus van Stalin werd hij gearresteerd en geliquideerd.

³⁰⁴ The International Trade Union Movement (ITUM), nr 1, 1921, p. 21

³⁰⁵ Nota van informant Lebrun (Service Historique de l’Armée de Terre, fonds EMA2/SCR/Carton 923, dossier 7.2.175)

In de officiële mededelingen van de Internationale Vakbondsraad was van deze verdeeldheid echter geen spoor en overheerste het optimisme. Toen in oktober de Internationale Vakbondsraad zich in een publicatie voorstelde, toonde Lozovskij zich bijzonder gesterkt in zijn voorspelling dat het IVV ten dode opgeschreven was en hij beweerde dat Moskou de steun genoot van 9 miljoen vakbondsleden. Hij kwam tot deze berekening door een optimistische optelsom van de 5 miljoen Russische aangeslotenen, met de leden van de organisaties waarvan de leiding de oprichtingsverklaring van de Internationale Vakbondsraad mee had ondertekend. Zijn brochure, die ook in Duitsland werd verspreid, droeg de titel “Moskau tegen Amsterdam” en was ondubbelzinnig : beiden stonden aan verschillende zijden van de barricade. Samenwerking, laat staan eenheid, was onmogelijk. Lozovskij publiceerde zijn brochure tijdens een propaganda-ronde door Duitsland, die hem onder meer in contact bracht met de leiding van de ADGB. Hij slaagde er evenwel niet in om nieuwe organisaties voor zich te winnen, hoewel het verwijt dat Amsterdam meewerkte aan de IAO, en er samen met regeringen en patroons aan dezelfde tafel zat, in meer radicale kringen een zeker gehoor vond.

Een maand later volgde dan in Londen een buitengewoon congres van het IVV. Tussen 22 en 27 november 1920 kwamen 107 afgevaardigden van 19 nationale centrales en 24 beroepsinternationales (IBS) samen om de problemen die volgden uit de economische en politieke chaos van de oorlog te bespreken. Dit congres had een zeer hoog politiek gehalte. Onder impuls van het ‘linkse’ Nederlandse secretariaat verscherpte en radicaliseerde het IVV in Londen zijn programma. In radicale resoluties werd onder meer aangedrongen op de socialisatie van de productiemiddelen en werd de oorlog aan de oorlog verklaard. Of de aanvallen vanuit Moskou en de toenemende problemen met communistische minderheden binnen diverse nationale centrales die radicalisering in de hand hebben gewerkt, is niet zeker. Dat er wel degelijk in het hoofd van sommigen een verband was, bewees de tussenkomst van G. Dumoulin³⁰⁶ van de Franse CGT, bij het debat over de “socialisatie van de productiemiddelen”, dat wat hem betrof een antwoord vormde op de « insults that have been hurled »³⁰⁷ tegen de internationale van Amsterdam.

Ook Amsterdam was geen blok, dat bewezen de tussenkomsten van de Italiaanse Confederazione Generale del Lavoro (CGL) en van de Noorse Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon. Beide organisaties hadden een nauwe band met hun politieke partij, die bij de Derde Internationale was aangesloten. Voor de CGL had d’Aragona deelgenomen aan de gesprekken die leidden tot de oprichting van de Internationale Vakbondsraad, waarvan hij trouwens het oprichtingsmanifest had ondertekend. Moskou had dus eigenlijk een spreekbuis op dit IVV-congres, maar d’Aragona sprak een voor de omstandigheden matige taal. De scheldpartijen bleven uit, hoewel hij zware kritiek uitte op de houding tijdens de oorlog van de nationale centrales van België, Frankrijk en Duitsland. Hij verweet hen de zijde te hebben gekozen van « the bourgeoisie instead of showing their solidarity with the international proletariat »³⁰⁸. Verder verklaarde hij de ambitie te hebben « to bring about a complete

³⁰⁶ Georges Dumoulin (1877-1963) : Frans vakbondsverantwoordelijke en mijnwerker, werd in 1918 adjunct confederaal secretaris van de CGT, maar verliet, ontgoocheld door de splitsing, de vakbeweging. Hij werd door Albert Thomas gerecruteerd als medewerker van de IAO in 1924, waaraan hij tot aan de dood van Thomas in 1932 verbonden bleef. Dumoulin was evenwel actief gebleven in de socialistische beweging en werd na de wedervereniging Algemeen Secretaris van het CGT-departement du Nord, een functie die hij hield tot 1938. Tijdens de oorlog werkte hij samen met het Vichy-regime. Na de oorlog werd hij omwille van deze collaboratie bij verstek ter dood veroordeeld. Hij leefde ondergedoken tot zijn straf in 1951 werd kwijtgescholden.

³⁰⁷ *Report of the special international trades union congress ... Londen, 1920, o.c., p. 59*

³⁰⁸ idem, p. 63

transformation of the Trade Union movement with a view to effecting a rapprochement with the Third International ». Ook de Noorse vakbeweging sprak een soortgelijke taal, maar het was duidelijk dat dit geïsoleerde stemmen waren. Uiteindelijk stemde de rest van het congres, met tegenstem van Noorwegen en onthouding van de Italianen, een resolutie waarin de aanvallen van “The so-called Moscow Trade Union International” werden veroordeeld, maar waarin ook de oproep werd gelanceerd aan de « workers of Russia /.../ to join the International Federation of Trade Unions »³⁰⁹. Deze resolutie werd aanvaard, nadat Edo Fimmen tijdens het congres verslag had gegeven van de initiatieven die het IVV sinds zijn stichting had genomen om contacten te leggen met de Russische vakbeweging : “We repeatedly wrote to them. We did not receive a direct answer/.../However, we then found out through the press and various proclamations about the slanderous statements and the abuse, and all the nonsense/.../which was being produced by the Russian trade union movement about our international”³¹⁰.

Het IVV negeerde dus het bestaan van de Internationale Vakbondsraad en stelde de representativiteit van de Russische vakbeweging in vraag. Amsterdam poneerde dat de Russische organisaties in handen gevallen waren van een despotische leiding, die handelde tegen de wil van het proletariaat. Men zou zich daarom in de toekomst rechtstreeks richten tot de ‘arbeiders van Rusland’. Voor het IVV was de vakbondsinternationale van Moskou een « pseudo-international »³¹¹, waarmee geen gesprek mogelijk was. Deze houding zou het IVV tot de uiteindelijke ontbinding van de communistische vakbondsinternationale in 1937 volhouden. Er zou nooit een rechtstreeks contact komen tussen de beide rivaliserende internationales.

Op de vergadering van het Management Committee van 18-20 mei 1921 ging Amsterdam nog een stap verder in zijn strijd tegen de communistische invloed in de vakbeweging en stemde een uitsluitingsclausule : « it shall not be permissible for the Trade Union Organizations to be affiliated to two Trade Union internationals at the same time. Consequently every organization which affiliates to the political Trade Union International of Moscow places itself automatically outside the International Federation of Trade Unions »³¹². Dat men op dat moment al inzag vanuit welke hoek de problemen te verwachten zouden zijn, bewees de uitdrukkelijke waarschuwing dat « in particular, the International Trade Secretariats, are hereby instructed to apply these principles »³¹³. Het was dus in deze kritieke fase duidelijk dat de bal in het kamp lag van de nationale centrales én de IBS.

Deze resolutie bewijst ook dat de bijna unanieme afwijzing van Moskou door het IVV in Londen een meer complexe realiteit versluisde in de diverse nationale centrales, maar ook binnen de IBS, want wie sympathiseerde met de “enige arbeidersstaat in de Wereld” genoot een zeker aanzien en radicale allure³¹⁴. Elke organisatie telde communistische sympathisanten, soms in een gestructureerde tendens, die nagenoeg overal in de minderheid bleven. In Duitsland was de metaalarbeiderscentrale openlijk pro-Moskou en vormde de communistische fractie een “revolutionäre Minderheit im ADGB”. In Groot-Brittannië was er de shopsteward beweging die de communistische minderheid binnen het TUC

---

³⁰⁹ idem, p. 61

³¹⁰ idem, p 15

³¹¹ ITUM, nr 2-3, 1921, p. 3

³¹² ITUM, nr 4, 1921 p. 113

³¹³ idem

³¹⁴ Denis MacSHANE, *International Labour ...*, o.c., p. 34

vertegenwoordigde maar slechts een marginale invloed had. Moskou oefende echter een zekere verleiding uit op sommige invloedrijke TUC-leiders. Zelfs algemeen secretaris Fred Bramley³¹⁵ had sympathie voor het Sovjet-experiment, hoewel hij zelf zeker geen communist was. De nationale centrale met de grootse interne problemen was de Franse CGT, waar de communistische minderheid zich einde 1921 afscheurde en de CGTU oprichtte³¹⁶. Deze scheuring, het tumult waarmee ze gepaard ging en het krachtsverlies voor de CGT dat er het gevolg van was, maakten grote indruk op de leiding van de andere nationale centrales en vestigden de reputatie van communisten als “scheurmakers”. Dit was zowat het ergst mogelijke verwijt dat kon gemaakt worden door organisaties wiens grootste goed in hun moeizaam opbouwproces precies hun organisatie was.

Ondanks deze ogenschijnlijk groeiende steun bleven de communisten echter minderheden, behalve in de Italiaanse en Noorse centrales, die binnen het IVV organisaties van tweede en derde rang waren, zonder vertegenwoordiging in het Management Committee, dat een sociaal-democratische burcht bleef.

Ook bij een aantal belangrijke Internationale Beroepssecretariaten klopte Moskou met verwachting aan de deur. De houding van Moskou tegenover deze IBS was fundamenteel anders dan tegenover het IVV. Hier was geen sprake van vernietiging of afscheuring, wel integendeel zelfs. De Russische organisaties zouden trachten om bij hun respectieve IBS aan te sluiten. Vooral bij de Internationale Transportarbeiders Federatie (ITF) konden de Russen verwachten dat hun toenaderingspogingen gunstig zouden worden onthaald. Tenslotte was ITF-voorzitter Williams³¹⁷ in Moskou aanwezig geweest bij de eerste gesprekken die tot de stichting van de Internationale Vakbondsraad leidden. De ITF was echter ook het domein van de door Moskou verguisde IVV-secretaris Edo Fimmen. Toen een Russische delegatie in december 1920 een gesprek had met de ITF – leiding, ging de discussie grotendeels over de kwestie Amsterdam of Moskou. Fimmen verdedigde het IVV door te wijzen op het revolutionaire karakter, dat Amsterdam volgens hem had. Voor Fimmen was het doel van de vakbeweging inderdaad niet in eerste instantie de materiële lotsverbetering van haar leden, maar de preventie van oorlog en de omverwerping van het kapitalisme. Politiek zat Edo Fimmen daarmee dichterbij Moskou dan bij zijn medebestuurders van het IVV, maar de communisten hielden vast aan hun confrontatiestrategie en zetten de polemiek verder. De ontmoeting eindigde zonder resultaten en met wederzijdse verwijten³¹⁸. Het gevolg was dat Fimmen, waarschijnlijk vanuit een verdedigingsreflex als leider van zijn organisatie, een heftige opponent werd van de communisten. En toen de Britse vertegenwoordiger van de

---

³¹⁵ Fred Bramley (1874 – 1925) : Brits vakbondsleiders. Meubelmaker, secretaris van de Furnishing Trades Association vanaf 1912. In 1915 werd hij lid van het Parliamentary Committee van het TUC en volgde enkele jaren later Bowerman op als algemeen secretaris. Bramley had een grote bewondering voor het sovjet-experiment en wou het internationale isolement van de Sovjet-Unie doorbreken. Hij was evenwel zelf geen communist.

³¹⁶ Jean Louis Robert, “1921 : la scission fondatrice ?”, in *Le Mouvement Social*, 172, (septembre 1995), pp. 101-108.

³¹⁷ Robert (Bob) Williams (1881-1936) : Brits havenarbeider en vakbondsleider. Was reeds op jonge leeftijd actief in de havenarbeidersbond, waarvan hij in 1912 secretaris werd. Williams was een van de initiatiefnemers voor de hervorming van het TUC na de Eerste Wereldoorlog. Na de oprichting van de Transport and General Workers Union (TGWU), de grote fusievakbond van Ernest Bevin, taande evenwel zijn invloed. Williams hoorde tot de linkervleugel van de Britse arbeidersbeweging en was een van de stichters van de Communist Party of Great Britain. Hij werd echter al in 1921 uit de partij gezet en verzoende zich met Labour.

³¹⁸ R. Tosstorff, “Unity between ‘Amsterdam’ and ‘Moscow’? Edo Fimmens’s relationship to the communist Trade Union Movement”, in : Bob Reinalda, *The International Transportworkers Federation ...o.c.*, p. 94.

Internationale Vakbondsraad, J.T. Murphy³¹⁹, het ITF – congres van april 1921 in Genève wou bijwonen, werd hij zelfs niet als deelnemer toegelaten. Hij werd verwezen naar de galerij, van waaruit hij trachtte tussen te komen en daardoor het hele congres tegen zich kreeg³²⁰.

Ook bij de andere grote IBS mislukten de Russische aansluitingspogingen. Enkel de Internationales van de Posterijen (Postal, Telegraph and Telephone International), de Metaal (International Metalworkers Federation) en die van de Voeding (International Union of Food and Allied Workers) hadden minder bezwaren tegen een Russische lidmaatschap. Ten opzichte van de IMF trachtte de Russische metaalarbeiderscentrale te argumenteren dat ze gewoon de opvolger was van de metaalbond van Petrograd, die voor 1914 lid was geweest van de IMF. Een aansluitingsvraag was dus overbodig. Paspoortproblemen verhinderden echter een direct contact tot midden 1922³²¹. Uiteindelijk zou het enkel de Internationale Unie der Voedingsarbeiders zijn die de Russische vakgenoten als kandidaat-lid zou aanvaarden.

Dit gebrek aan succes hinderde Moskou echter niet in de uitbouw van zijn internationale structuren. In juli 1921 werd de Internationale Vakbondsraad omgevormd tot de Rode Vakbondsinternationale (RVI), zodat er nu naast een “Komintern” ook een “Profintern” kwam, die zich zou manifesteren als internationale leiding van de communistische vakbeweging. Op dat moment zag de situatie er voor de Moskou-gezinde vakbeweging echter al heel wat minder beloftevol uit dan het jaar voordien. De sociaal-democratische stroming, belichaamd door Amsterdam, was zowel op het niveau van de nationale centrales als op dat van de beroepsinternationales, dominant. En in plaats van terrein te winnen, verloor de Profintern, kort na zijn stichting de steun van de enige twee westerse nationale centrales, de Italiaanse en de Noorse. In Italië was het op politiek vlak tot een splitsing gekomen tussen communisten en socialisten. De CGL, die in hoofdzaak bestond uit de reformistische vleugel van de Italiaanse arbeidersbeweging, verbrak zijn band met Moskou en besliste om lid te blijven van het IVV. De Noren van hun kant trachtten in februari 1922 een brug te bouwen tussen Amsterdam en Moskou. Op 17 februari vond in Brussel een vergadering plaats op vraag van de Noorse AFL om de mogelijkheid te onderzoeken « of forming a unity front of the organised working class against the growing World Reaction »³²². De vertegenwoordigers van het IVV lieten de Noren echter duidelijk verstaan dat van een samenwerking met de Profintern geen sprake kon zijn, een gesprek met de Russische vakbeweging was daarentegen wel mogelijk. Uiteindelijk zouden de Noren zich in oktober uit het IVV terugtrekken, ze weigerden echter ook om tot de Profintern toe te treden. De Franse CGTU werd Moskous enige steunpunt van belang in het westen.

Den Haag

Toen het IVV in april 1922 zijn congres in Rome kon organiseren met de CGL als gastheer, was dit ogenschijnlijk de triomf van Amsterdam over Moskou. In Rome leidde de eenheidskwestie niet opnieuw tot zware meningsverschillen. Het IVV beperkte zich tot een bevestiging van het standpunt dat twee jaar voordien in Londen was ingenomen. De centrale discussie in Rome was niet de relatie met Moskou, maar wel de houding tegenover het militarisme en een eventuele nieuwe oorlogsdreiging.

³¹⁹ John Thomas Murphy (1888-1966): een van de stichters van de Communist Party of Great Britain en lid van de communistische Minority Movement binnen het TUC.

³²⁰ ITF, *Rapport sur le Congrès International, 18-22 avril 1921*, (Amsterdam, ITF, 1922), p. 19.

³²¹ D. MacSHANE, *International Labour...o.c.*, p. 33

³²² ITUM, 1922, nr. 2, p. 12

Enkele maanden na het congres van Rome, in december 1922, organiseerde het IVV zijn groot internationaal anti-oorlogscongres in Den Haag. De geest van Fimmen waarde door alles wat met deze conferentie te maken had. Het IVV trachtte zich, onder de impuls van zijn secretaris, aan het hoofd te zetten van de internationale anti-oorlogsbeweging. Het congres van Den Haag was een poging om alle krachten, die in de ogen van het IVV dezelfde anti-oorlogsententie hadden, te verzamelen en achter dezelfde kar te spannen : “the idea of the bureau was to coalesce all the forces available to combat war and militarism”³²³ en voor Edo Fimmen hoorden daar ook de Sovjets bij.

Voor het eerst kreeg een Sovjet-delegatie hiermee de gelegenheid om actief deel te nemen aan een internationaal congres van de socialistische arbeidersbeweging. Conform de lijn van het IVV werden voor het congres van Den Haag geen uitnodigingen gestuurd naar de Profintern, maar wel naar de Russische vakbeweging, die op deze uitnodiging inging. Dit verhinderde de Russen evenwel niet om gedelegeerden te sturen, die slechts formeel de All Union Central Council of Trade Unions vertegenwoordigden. Enkel Lozovskij was hier lid van, maar hij was natuurlijk vooral de leider van de Profintern, Karl Radek³²⁴ vertegenwoordigde eigenlijk de Komintern en Theodor Rothstein³²⁵ het kommissariaat voor Buitenlandse aangelegenheden³²⁶. De rest van de Russische delegatie kon Den Haag slechts later bereiken ingevolge problemen met de visa.

Het vredescongres van Den Haag beklemtoonde het belang van de eenheid van de internationale arbeidersbeweging in de strijd tegen de oorlog en riep op “to put an end to the division which exists in the Trade Union Movement and to invite the minorities to rejoin their national federation”³²⁷, een verklaring die in de lijn lag van wat Amsterdam tot dan had gezegd. Het congres, dat zowat het hoogtepunt was van Edo Fimmen als vredesapostel, legde echter ook de meningsverschillen bloot binnen het IVV. Tegen de door Fimmen verdedigde stelling dat de internationale arbeidersbeweging door directe actie en een internationale staking een eventuele oorlog kon beletten, stond Léon Jouhaux, de vice-voorzitter van het IVV, die eerder zijn hoop stelde op internationale arbitrage en de Volkenbond. Deze politieke accentverschillen bleven echter onopgemerkt zowel bij de communistische deelnemers aan het congres als in de perscommentaren.

Met hun deelname aan het vredescongres boekten de Sovjets uiteindelijk geen directe resultaten. Het was duidelijk dat ze dit congres hadden gebruikt als propagandaforum en niet in de richting van een compromis wensten te werken. Zij stemden trouwens tegen alle resoluties. Belangrijker waren echter de persoonlijke contacten van de delegatie, die aangroeide naarmate het congres vorderde. Ze slaagden erin om in de rand van de conferentie informele contacten te leggen met een aantal IBS. Fimmen en Williams namens de ITF en

³²³ TUC, General Council, minutes (TUC-archives, MRC 292/20/7)

³²⁴ Karl Radek (1885-1939) : nauw medewerker van Lenin en leider van de linkse Bolsjewieken. Trachtte in de vroege jaren twintig de revolutie naar Duitsland uit te breiden. Lid van het Centraal Comité van de KPSU en van het Uitvoerend Comité van de Komintern. Werd als medestander van Trotski uit de partij gezet en verbannen, maar kon na zelfkritiek in 1929 terugkeren. Werd in 1936 gearresteerd en kon door te getuigen tegen andere beschuldigen zijn straf tot 10 jaar beperken maar stierf in een strafkamp.

³²⁵ Theodore Rothstein (1871-1953) : was voor de Eerste Wereldoorlog als politiek vluchteling actief in de Britse vakbeweging. Keerde na de oorlog terug naar Rusland, waar hij een loopbaan in de diplomatie startte. Was tussen 1923 en 1930 lid van het Volkscommissariaat voor Buitenlandse aangelegenheden.

³²⁶ R. Tosstorff, *Moskau oder Amsterdam...*, o.c., p. 420.

³²⁷ *Report of the International Peace Congress, Den Haag, 10 – 15 december 1922*, (Amsterdam, IFTU,1923) p. 201.

Robert Dissman³²⁸ namens de International Metalworkers' Federation (IMF) hadden gesprekken met de Russische afgevaardigden³²⁹. Deze informele contacten op het niveau van de beroepsinternationales leidden evenmin tot concrete resultaten, maar een toekomstige samenwerking leek niet helemaal uitgesloten. Toch zou Lozovskij ontgoocheld³³⁰ uit Den Haag vertrekken naar Berlijn, waar hij gedurende de volgende maanden zou verblijven.

De Ruhr-bezetting

Een maand na het vredescongres werd het Duitse Ruhrgebied bezet door Franse en Belgische troepen in het kader van de door het vredesverdrag aan Duitsland opgelegde verplichting tot herstelbetalingen. Meteen rees de vraag hoe het IVV, gezien zijn radicale standpunten, zou reageren. Het IVV-Bureau beperkte zich echter tot een schriftelijk protest en de eis voor een "scheidrechterlijke" oplossing, via de Volkenbond. De ADGB liet bij monde van Th. Leipart weten dat een algemene staking op dat moment in Duitsland niet te organiseren was. Op 15 en 16 januari kwam het anti-oorlogscomité samen en verklaarde zich bereid om in principe de actie die het IVV zou ondernemen te ondersteunen, zonder dat evenwel werd ingegaan op de vraag van Fimmen naar een 24-urenstaking in Duitsland, België, Frankrijk en Groot-Brittannië. Op 17 januari volgde dan een nieuwe bureauzitting, waarop men besloot af te wachten en op 26 januari kwam er dan een gemeenschappelijke zitting van het IVV met de uitvoerende besturen van de beide politieke internationales, die echter ook geen oproep tot actie lanceerde. Lozovskij dreef zelfs de spot met de besluiteloosheid van de internationale sociaal-democratie: "Hallo! Fimmen, Vandervelde, wo bleibt Euer internationaler Streik?"³³¹.

Maar toch veranderde de toon, want in Moskou was er een nieuw ordewoord gelanceerd: het Eenheidsfront. Tijdens het tweede congres van de RVI was de eenheidsfrontpolitiek officieel aanvaard als een tactiek om de internationale reactie te bekampen. Deze politiek werd tijdens de Ruhr-crisis voor het eerst in Duitsland in praktijk gebracht door de oprichting in maart 1923 van een internationaal actiecomité dat de opdracht kreeg om samen met de internationale sociaal-democratie en het IVV te onderhandelen over gemeenschappelijke strijdmogelijkheden³³². Communisten en socialisten dienden samen te strijden tegen de gevaren van oorlog en tegen het nieuwe fenomeen dat in Italië de kop opstak: het fascisme. Het IVV wees deze toenaderingspoging echter formeel af door Moskou erop te wijzen dat de splitsing van de internationale vakbeweging precies de verantwoordelijkheid van de RVI was geweest³³³.

Toch was er ook binnen het IVV beweging. Edo Fimmen was zwaar ontgoocheld door de besluiteloosheid van de internationale vakbeweging en begon dit ook publiek te zeggen. Eerst in de Nederlandse pers op 6 januari al, dan tijdens een toer door Duitsland waarin hij de

³²⁸ R. Dissman (1878-1926): Duits metaalarbeider en links sociaal-democraat, volksvertegenwoordiger voor de SPD vanaf 1920.

³²⁹ R. Tosstorff, *Moskau oder Amsterdam...*, o.c., p. 421

³³⁰ Volgens de Franse inlichtingendienst was de Sovjet-delegatie sterk ontgoocheld terugkomen uit Den Haag en was Lozovskij er meer dan ooit van overtuigd "que le "profintern" ne pouvait rien avoir de commun avec l'Internationale d'Amsterdam dont il fallait à tout prix amener la dissolution" (Geheime nota van de Franse Ambassade in Berlijn, niet gedateerd - Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France, Série Y Internationale 383)

³³¹ Inprekorr, Nr. 16, 24 januari 1923, p. 109, geciteerd door R. Tosstorff, *Moskau oder Amsterdam ...o.c.*, p. 423

³³² R. Tosstorff, *Moskau oder Amsterdam...*, o.c., p. 424.

³³³ *Report on the activities... 1922 and 1923*, o.c., p. 91.

passiviteit van de ADGB aankloeg en ten slotte in het artikel “Black January” dat hij liet verschijnen in het mededelingsblad van de ITF³³⁴. Hieruit bleek dat Fimmen een probleem had met de leiding van een aantal nationale centrales, die hij verweet hun plicht niet te hebben gedaan, door toe te geven aan het nationalisme dat de rangen van de arbeidersklasse zou binnengeslopen zijn. Hij verweet hen ook op internationale congressen radicale resoluties te stemmen, zonder erbij stil te staan dat op die woorden ook wel eens daden konden volgen. Fimmen ging echter verder. Hij zag in de Ruhr-bezetting een teken van groeiende reactie, die de arbeidersklasse dreigde te verzwakken. En in de strijd tegen de reactie was volgens hem de eenheid van de arbeidersklasse van het grootste belang. Daarom wou hij trachten een vorm van overeenkomst te bereiken met de Russische vakbeweging³³⁵. Binnen het Management Committee en het Bureau van het IVV stond hij met die analyse echter alleen, en kon hij niet rekenen op enig begrip. Hij werd zelfs publiek aangevallen door onder andere vice-voorzitter Corneel Mertens: “Et voilà que, brusquement, Fimmen fait l’entente avec ceux qui sont la cause de la division dans les rangs ouvrier”³³⁶.

Edo Fimmen liet zich niet afremmen en daardoor werd het politieke probleem van de Eenheid en de relatie met de communistische vakbeweging ook een persoonsgebonden probleem. Een functionaris hoort nu eenmaal de richtlijnen van zijn bestuur uit te voeren. Dat hij publiek het IVV beleid kritiseerde was op zich al erg genoeg, maar Fimmen deed meer dan dat. Zijn artikel “Black January” had hij immers oorspronkelijk in het tijdschrift van het IVV willen publiceren, wat hem door het Bureau was geweigerd. Door in het ITF-blad dat bewuste artikel toch te publiceren, creëerde hij een vertrouwensbreuk die niet te herstellen zou zijn. Hij had verdeeldheid gebracht binnen het IVV en hij had verdeeldheid gebracht tussen de twee machtigste organisaties van de internationale vakbeweging, het IVV en de ITF. Op de bureaumeeting van 11-12 maart 1923 werd hij hierover zwaar aangepakt door voorzitter Thomas : “Mr. Thomas had condemned Mr. Fimmen’s attitude in such terms that Mr. Fimmen showed he felt it”³³⁷. Edo Fimmen beriep zich in zijn verdediging op zijn recht zijn mening te uiten “as an individual and as secretary of the ITF”, maar beloofde toch om niets meer te ondernemen dat zou ingaan tegen de beslissingen van het Bureau of het Management Committee³³⁸.

De polemiek bleef echter duren en op de bureauzitting van april vroeg de ADGB het ontslag van secretaris Fimmen. Dit werd geweigerd, maar het Bureau vroeg Fimmen uitdrukkelijk om diens loyauteit³³⁹. Op datzelfde moment was hij echter al, vanuit zijn functie als ITF-secretaris en in overleg met ITF voorzitter R. Williams en zijn medesecretaris N. Nathans³⁴⁰, maar zonder medeweten van zijn collega Oudegeest en van het IVV-Bureau, een gezamenlijke conferentie van de ITF met de Russische transportcentrale aan het voorbereiden³⁴¹. Na de conferentie van Den Haag had de ITF de contacten met de Russische vakbondsverantwoordelijken in stand gehouden. Een eerste plan om de Russen te spreken

³³⁴ ITF Newsletter, 3, 1 februari 1923, p 15-17.

³³⁵ Edo Fimmen aan Fred Bramley, 16 november 1923 (MRC, TUC-archives 292/915.5/3)

³³⁶ De Belgische Vakbeweging, 12, 1923.

³³⁷ TUC, Rapport Van Fred Bramley over de zaak Fimmen, 25 maart 1925 (MRC, TUC-archives 292/151/1)

³³⁸ IFTU, Management Committee, minutes, 11 maart 1923 (MRC, TUC-archives 292/151/4)

³³⁹ Rapport Bramley, o.c.

³⁴⁰ Nathan Nathans (1883 – 1937): Nederlands vakbondsactivist en functionaris van de ITF. Nathans kwam in de vakbeweging via de Nederlandse spoorwegvakbond. In 1915 werd hij nationaal secretaris en in 1922 secretaris van de Railwaymen’s Section van de ITF. In 1924 werd hij benoemd tot adjunct van Edo Fimmen met wie hij nauw zou samenwerken. Hij kwam om het leven bij een vliegtuigcrash.

³⁴¹ Zie correspondentie Edo Fimmen (AsdD, ITF-archief, Mapped 9)

tijdens een internationale zeeliedenconferentie van mei 1923 in Londen³⁴², ging niet door. Enkele weken later, op 23 en 24 mei kon de ontmoeting uiteindelijk in Berlijn plaatsvinden. Voor de ITF waren naast secretarissen Fimmen en Nathans ook de Brit Williams, de Duitser J. Döring en de Fransman Marcel Bidegary³⁴³ aanwezig. De Russische vakbeweging was vertegenwoordigd door drie afgevaardigden van de transportarbeidersbond én door Lozovskij, de voorzitter van de RVI. Beide delegaties gingen ermee akkoord om aan hun respectieve besturen voor te stellen een gezamenlijk actiecomité op te richten in voorbereiding van een eenheidsfront.

Onmiddellijk na de conferentie begonnen echter de moeilijkheden, ook binnen de ITF. Het protocol van de besprekingen werd door J. Döring en door M. Bidegary bekritiseerd. Een essentiële passage waarin de communisten verklaarden hun strijd tegen de sociaal-democratische organisaties te zullen staken was er niet in opgenomen en Döring vreesde dat de Duitse organisaties onder die omstandigheden de tekst zouden verwerpen³⁴⁴. Fimmen deed daarop een passionele oproep aan Döring om “die Flinte niet ins Korn zu werfen”³⁴⁵, maar het was te laat, de schuur stond al in brand. De voorzitter en secretaris van het ITF kregen een storm van kritiek over zich heen vanuit alle hoeken, vooral nadat Lozovskij via de communistische pers over de conferentie berichtte en daarmee de afgesproken vertrouwelijkheid doorbrak. Binnen de profintern wist men immers ook niet goed wat van dit initiatief te denken en door te zorgen voor een maximale publiciteit hoopte men Amsterdam te isoleren³⁴⁶. Voor hen was het belangrijk dat er nu een bres geslagen was in de muur van het IVV en men was van mening dat de ITF niet op zijn stappen kon terugkeren zonder een risico op splitsing³⁴⁷.

De kwestie leidde bijna tot het ontslag van Fimmen in de ITF, maar aangezien het voltallig Uitvoerend Bestuur op de hoogte was geweest en akkoord was gegaan met de organisatie van de conferentie kon dit niet, zonder de positie van de andere bestuurders in gevaar te brengen. Op zijn Algemene Raad van 17-18 juni besloot de ITF dan om akte te nemen van de resultaten van de conferentie, zonder er verder gevolg aan te geven. De ITF bleef van mening dat de internationale eenheid wenselijk was en riep het IVV op om die eenheid op het niveau van de IBS mogelijk te maken, maar nam zelf geen initiatief meer. De berg had een muis gebaard. De beslissing van Lozovskij om de afgesproken vertrouwelijkheid te doorbreken had de verdedigers van de eenheid in een onmogelijke positie gebracht en versterkte de positie van de anti-communisten.

Stond de positie van Fimmen binnen de ITF door deze hele affaire op het spel, binnen het IVV was ze onhoudbaar geworden. In een eerste reactie op de conferentie van Berlijn stelde het IVV-Bureau een week later dat « only the decisions and resolutions of the Congresses of the International Federation of Trade Unions can determine the attitude and propaganda of the leaders entrusted with the secretariat »³⁴⁸, een directe aanval op Fimmen. Zijn proces werd gemaakt op het Management Committee van 3 augustus, waar hij zich moest verdedigen

³⁴² Edo Fimmen aan J. Döring van de Transportarbeidersbond in Berlijn, 19 april 1923 (AsdD, ITF-archief, Mappe 9)

³⁴³ Marcel Bidegaray (1875-1944) : secretaris van de Franse spoorwegvakbond en lid van het confederaal bestuur van de CGT. Kwam onmiddellijk na de oorlog onder scherpe kritiek van de communistische fractie in zijn organisatie, die in 1921 als eerste federatie de scheuring met de communisten doorvoerde.

³⁴⁴ J. Döring aan E. Fimmen, 28 mei 1923 (AsdD, ITF-archief, Mappe 9)

³⁴⁵ E. Fimmen aan J. Döring, 29 mei 1923 (AsdD, ITF-archief, Mappe 9)

³⁴⁶ R. Tosstorff, *Moskau oder Amderstam..., o.c.*, p. 431

³⁴⁷ idem, p. 434

³⁴⁸ ITUM, 1923, nr. 4/5, p. 8

tegen de beschuldiging deelgenomen te hebben aan een conferentie met Russische transportarbeiders, “Contrary to the resolutions of the International and without the knowledge of his colleagues”. “There were angry words and exciting scenes”³⁴⁹ tijdens deze vergadering, waarop Fimmen de volle laag kreeg van alle nationale vakbondsleiders. Jouhaux stelde dat “Fimmen’s action has lowered the prestige of the International Federation of Trade Unions and put the leaders of the various national centres in a difficult position”. Hij noemde de communisten verder “unreliable and untrustworthy”³⁵⁰. T. Leipart van de ADGB eiste opnieuw het ontslag van Fimmen en wou dat het IVV in een resolutie duidelijk maakte dat ze “emphatically rejects the views repeatedly expressed by Secretary Fimmen”. Van samenwerking met communisten kon ook voor hem geen sprake zijn, want “it is absolutely necessary for the Trade Unions and for the possible succes of their action that the working-class movement in all countries adheres strictly to the principles of democracy and socialism”³⁵¹. Corneel Mertens van de Belgische Syndicale Kommissie verwierp de kritiek van Fimmen op de leiding van de nationale centrales : “Fimmen is not right in alledging that the leaders are not doing their duty” en stelde dat de vakbondseenheid “must be effected inside the national federations affiliated with the IFTU and inside the IFTU itself”. Gesprekken met de Russische organisaties waren volgens hem enkel mogelijk “as soon as these can be regarded as the genuine mandatories of the Russian Trade Unions”³⁵². Ook vanuit het TUC kwam kritiek bij monde van J.B. Williams : “we cannot permit the secretaries to act against official decisions”, hoewel hij eraan toevoegde dat de kwestie in Engeland niet zo gevoelig lag. Het protest was zo scherp en algemeen dat Edo Fimmen onmiddellijk vaststelde dat een verdere samenwerking niet mogelijk was. Hij beklemtoonde dat de houding van het IVV tegenover de Ruhr-bezetting hem sterk had ontgoocheld, maar beweerde steeds “in good faith” te hebben gehandeld. Hij bleef van mening dat alle eerlijke voorstellen tot samenwerking moesten onderzocht worden, want “the Russian trade unions are trying to free themselves from the Communist Party”³⁵³. Door met hen te onderhandelen zullen ze aangemoedigd worden om in die richting verder te werken. “I regard the united Front as the only means of saving the working class”³⁵⁴, was zijn besluit

De IVV-top aarzelde echter om het ontslag van Fimmen te aanvaarden. Het was immers duidelijk dat zijn vertrek verscheurende gevolgen zou kunnen hebben in diverse organisaties, want Fimmen had een hoge morele autoriteit. Er was ook aarzeling bij de formulering van het standpunt met betrekking tot de eenheidskwestie. Corneel Mertens zocht een compromis; het IVV zou zich niet tegen de eenheid verzetten - hij noemde dit zelfs “of supreme importance” - maar eenheid was enkel mogelijk in het kader van de nationale centrales en het IVV en dus volgens de statuten van het IVV. Jouhaux bood hierop aan Fimmen een uitweg. Indien hij zich bij deze zienswijze aansloot, dan kon hij blijven. Edo Fimmen stemde echter als enige tegen de motie Mertens en veroorzaakte hiermee bewust zijn eigen ontslag. Hij ging wel in op de vraag om niet onmiddellijk te vertrekken en een geschikt moment af te wachten. Maar toen

³⁴⁹ Rapport van Fred Bramley over Management Committee van 3 augustus 1923 (MRC, TUC-archives 292/915/4)

³⁵⁰ IFTU, Management Committee, Minutes, 3 augustus 1923 (MRC, TUC-archives 292/915/4)

³⁵¹ idem

³⁵² idem

³⁵³ De stelling dat Russische vakbonden en organisaties die lid waren van de Profintern totaal onderworpen waren aan de de KPSU en dat elke onafhankelijkheid in denken en doen volledig werd geëlimineerd is ontstaan na het Bolsjeviseringsproces en de daaruit volgende catastrofes van de zgn. Derde Periode (1928-1933) Dat de realiteit tot 1925 veel complexer was wordt onder andere aangetoond in : Kevin Macdermott, *The Czech Red Unions, 1928-1929. A study of their relations with the communist party and the Moscow Internationals*, (New York, Columbia Press, 1988)

³⁵⁴ IFTU, Management Committee, Minutes, 3 augustus 1923 (MRC, TUC-archives 292/915/4)

midden oktober de ADGB zich verwonderd afvroeg waarom Fimmen nog steeds op post was, vertrok hij, want hij wilde niet de indruk wekken zich vast te klampen aan een goed betaalde job³⁵⁵.

Het nieuwe TUC

Toen Edo Fimmen in september als gast het TUC-congres in Plymouth bijwoonde liet hij de Britten verstaan dat dit zijn laatste optreden als IVV-secretaris zou zijn. Hij weigerde de steun die ze hem aanboden. Fimmen wou er zich niet toe verbinden de zwijgplicht die het IVV van hem als secretaris eiste te respecteren en kon het ook niet meer opbrengen om de politiek van het IVV te verdedigen³⁵⁶. De Britten besloten daarop dat er in de gegeven omstandigheden niet veel voor Fimmen te doen was, maar het TUC “expressed regret at the circumstances which had ended in Mr. Fimmen’s severance from the Federation”³⁵⁷.

Wie gedacht had dat nu Fimmen weg was, de belangrijkste opponent van de IVV-politiek was uitgeschakeld, had zonder de Britten gerekend. Het Britse TUC en de Labour partij, die in de woorden van J.B. Williams in de praktijk een eenheidsfront hadden, want er waren communisten zowel binnen labour als binnen het TUC, keken met andere ogen naar de kwestie dan de continentale Europese vakbondsleiders. Binnen de Britse vakbeweging werd met een zekere bewondering gekeken naar de eerste resultaten van de Sovjet-economie en het TUC eiste van de Britse regering dat ze het internationale isolement van de Sovjet-Unie zou doorbreken.

Na een krappe verkiezingsoverwinning bracht Ramsey Macdonald in december 1923 een minderheidsregering van Labour op de been, waarin IVV-voorzitter Thomas minister werd, waardoor hij binnen het IVV ontslag moest nemen. Eén van de belangrijkste realisaties van deze regering, die een jaar later al zou vallen, was precies het doorbreken van het internationale isolement van de jonge Sovjet-Unie door het herstel van de handelsbetrekkingen. Het was een uiting van sympathie vanwege Labour voor de Russische regering en haar pogingen tot een sociale revolutie, zonder dat men daarmee het communisme goedkeurde³⁵⁸. Eén van de Russische delegatieleden die met Macdonald kwam onderhandelen was M. Tomskij, de voorzitter van de Russische vakbondsfederatie. Hij werd door het TUC met veel respect ontvangen en onderhouden, hetgeen de deur opende voor meer persoonlijke en goede relaties tussen de Britse en de Russische vakbeweging.

Eén van de neveneffecten van de toetreding van Labour tot de regering was dat de meer gematigde leden van de General Council van het TUC minister werden, waardoor het veld open lag voor de meer links georiënteerde leden. Dit had belangrijke gevolgen voor het TUC, maar ook voor het IVV, waar niet alleen Thomas verdween, maar A.A. Purcell als zijn vervanger lid werd van het Bureau. Purcell was in 1920 in Moskou aanwezig geweest bij de stichting van de Internationale Vakbondsraad. De komst van Purcell naar Amsterdam wekte bij de leiders van de continentale bonden afgrijzen. Bovendien kwam binnen het TUC ook het

³⁵⁵ Edo Fimmen aan Fred Bramley, 16 november 1923 (MRC, TUC-archives 292/915.5/3)

³⁵⁶ Edo Fimmen aan Fred Bramley, 16 november 1923 (MRC, TUC-archives 292/915.5/3)

³⁵⁷ TUC, International Committee, Minutes, 10 december 1923 (MRC, TUC-archives 292/901/1)

³⁵⁸ H. Clegg, *A History of British Trade Unions since 1889. Vol II, 1911-1933*, (Oxford, Clarendon, 1985), p. 363.

voorzitterschap van het invloedrijke International Committee in handen van de eveneens linkse G. Hicks³⁵⁹.

Op zijn congres van september 1923 in Plymouth besliste het Britse TUC formeel om, de internationale vakbondseenheid op de agenda van het IVV te plaatsen. Net zoals de kwestie Fimmen via de betrokkenheid van de machtige ITF en enkele andere beroepsinternationales bedreigend was voor de interne cohesie van Amsterdam, was dit Britse streven dat ook. De sterkste nationale centrale en financiële hoeksteen van het IVV was in de ogen van velen een onbetrouwbare partner geworden.

De nieuwe Britse IVV-delegatie trad voor het eerst aan op 8 november 1923, een week na het ontslag van Edo Fimmen en de dag voordat een vergadering met de IBS zou plaatsvinden waarop het IVV-bestuur eens en voorgoed de deur voor Moskou wou afgrenzen. Meteen werd duidelijk dat niet alleen de eensgezindheid in de eenheidskwestie verdwenen was, maar ook dat het machtige TUC veel omzichtiger werd behandeld dan de solitaire Fimmen. Purcell stelde dat “the English desire to know what is being done by the International Federation of Trade Unions with a view to establishing unity”³⁶⁰. Deze vraag bracht de rest van het bestuur in verwarring en was aanleiding tot een Babylonische discussie over de vraag onder welke voorwaarden en met welk objectief eventuele onderhandelingen met de Russen mochten doorgaan en of aan het aanknopen van gesprekken al dan niet voorafgaande voorwaarden mochten worden gekoppeld. Léon Jouhaux werd er wanhopig van en vreesde dat het zelfs niet mogelijk zou zijn eenheid te brengen in eigen kring, laat staan met anderen. Het enige punt waarover allen, ook de Britten, het eens waren, was dat het IVV niets te maken wilde hebben met het RVI. Dit stelde Leipart in staat om een compromis te formuleren door aan het Bureau de toestemming te geven : “to participate in negotiations with the National Russian Trade Union Executive to the exclusion of the Red Union International, on the sole basis of the Rules and general policy of the International Federation of Trade Unions in order to attempt to establish international working-class unity”. Dit was echter slechts een tactische zet om de eenheid binnen het IVV te bewaren, want hij voegde eraan toe dat “even the most far-reaching concessions on our part would not have the effect of securing the co-operation of the leaders of the Communist movement”³⁶¹. Voor de Britten was het echter een stap in de goede richting en ze gingen akkoord in de veronderstelling dat er werkelijk onderhandelingen zouden starten³⁶².

Het was van het grootste belang dat er binnen het IVV-bestuur van 8 november een akkoord was, omdat de dag nadien het Management Committee met de IBS samenkwam om de kwestie te bespreken. Men was er immers van op de hoogte dat binnen diverse beroepsinternationales de discussies nog niet afgerond was. De Russen hadden de IBS als achterdeur om het IVV binnen te komen ontdekt en legden contacten met verschillende organisaties. In september had de IBS van de voeding als eerste en voorlopig enige beroepsinternationale de Russische voedingscentrale als lid toegelaten. Ook de Internationale Metaalarbeiders Federatie (IMF) had contacten gehad met de Russische vakgenoten. Vertegenwoordigers van IMF en de Russische Metaalarbeiders bond ontmoeten elkaar in september 1922 in Stockholm, in december 1922 in de rand van het vredescongres van Den Haag en in mei 1923 in Friedrichshafen. Ook op deze ontmoetingen stelden de

---

³⁵⁹ Idem, p. 379.

³⁶⁰ IFTU, Management Committee, minutes, 8 november 1923 (MRC, TUC-archives 292/915/10)

³⁶¹ alle citaten idem

³⁶² TUC, General Council, minutes, 12 december 1923 (MRC, TUC-archives 292/20/7)

Russische onderhandelaars zich vrij tegemoetkomend op³⁶³. De Fransman Léon Jouhaux toonde zich bezorgd om deze ontwikkeling en vond dat de IBS “adopted measures which are at variance with the decisions of the IFTU”, maar voor de Brit Purcell konden de pogingen van de IBS om in contact te komen met Russische vakbonden beschouwd worden “as attempts to see how the land lies /.../it would be wrong on our part to oppose these attempts”. Een overgrote meerderheid volgde echter het voorstel van het Bureau, zoals het eerder door Corneel Mertens was geformuleerd. Eenheid was enkel mogelijk op basis van de statuten van het IVV. De IBS verklaarden zich in meerderheid akkoord om het IVV te consulteren bij elk initiatief dat verder ging dan het strikte beroepsdomein. Op basis van de resolutie Mertens werd op 11 december 1923 een nieuw schrijven aan Moskou gericht, waarop pas op 7 februari 1924 een afwijzend antwoord werd ontvangen. Deze radicale houding van de Russen was een zegen voor het anti-communistische afwijzingsfront binnen het IVV.

Voorzitter Purcell

Het was de bedoeling dat op het tweede regulier IVV-congres van 1924 te Wenen de interne verdeeldheid omtrent de eenheidsvraag zo goed mogelijk werd toegegedekt. Het IVV-secretariaat kon echter niet beletten dat het Britse TUC in het offensief ging. Fred Bramley noemde het een anomalie dat de Britse regering “should be prepared to negotiate with representatives of the Russian Government, while we refuse to do so in our field”. Hij werd hierin gesteund door de ITF en de Denen, met als gevolg dat het congres de ontwerpresolutie van het Bureau, waarin werd gesteld dat “there is no object in the International Federation of Trade Unions taking any further steps”³⁶⁴, moest wijzigen en een meer gematigde koers ging varen, die het machtige TUC niet bruskeerde. In een nieuwe tekst ‘betreunde’ het IVV de blijvende afwezigheid van de All Union Central Council of Trade Unions en kreeg het Bureau de opdracht om de contacten voort te zetten “with the object of securing the inclusion of Russia in the international trade union movement through the necessary acceptance of the Federation Rules and conditions”³⁶⁵. Dit was in feite opnieuw een bevestiging van de motie Mertens, maar nog iets diplomatischer geformuleerd. Toch was hiermee een stap gezet die op zijn minst de indruk wekte dat eventuele eenheidsonderhandelingen een kans maakten. Later, op de Algemene Raad van februari 1925, zou Jan Oudegeest echter beweren dat deze resolutie een geste geweest was naar de Britten gezien de bijzondere politieke omstandigheden – een labour regering die handel met Rusland wou³⁶⁶.

Nog in Wenen werd A.A. Purcell tot IVV-voorzitter verkozen in opvolging van Thomas. Het was binnen het IVV vanzelfsprekend dat de grootste nationale centrale, die ook de grootste financiële bijdrage leverde, recht had op het voorzitterschap. Omdat Purcell dat jaar voorzitter was van het TUC, schoven de Britten hem naar voren. En hoewel dit zowat iedereen deed huiveren – “Ein Mensch ohne Kultur, ohne Wissen und ohne Erfahrungen”³⁶⁷ -, zagen de overige organisaties zich verplicht om de kandidatuur te aanvaarden. Achteraf zou blijken dat dit met de grootste tegenzin was gebeurd en dat er van bij de aanvang afspraken gemaakt waren om Purcell te isoleren.

³⁶³ Denis MacSHANE, *International Labour...*, o.c., p. 33

³⁶⁴ *The Activities ...1922 and 1923*, o.c. p. 93

³⁶⁵ idem, p. 367

³⁶⁶ TUC, intern rapport over de Algemene Raad van februari 1925 (MRC, TUC-archives 292/151/3)

³⁶⁷ J. Sassenbach, *Erinnerungen*, o.c., p. 162.

Van 8 tot 22 juli, aansluitend op het vijfde Komintern-congres, hield de Profintern zijn derde congres in Moskou, waar de eenheidsvraag en het IVV-standpunt van Wenen uiteraard de belangrijkste gepreksonderwerpen waren. Vooral Tomskij van de Russische vakbeweging stond vrij positief tegenover het IVV-aanbod. Ondanks zekere meningsverschillen werd uiteindelijk in een resolutie de bijeenroeping van een internationaal eenheidscongres gevraagd. De Russische vakbonden wilden de eenheid realiseren door middel van een fusie, na een algemeen congres, terwijl Amsterdam dus eigenlijk sprak over een toetreding van de Russische vakbeweging, die zich dan ook aan de bestaande statuten diende te onderwerpen. Met dit alles kwam echter wel de bestaansreden van de Profintern in vraag, wat tot nieuwe spanningen leidde tussen Tomskij en Lozovskij, spanningen die evenwel waarschijnlijk voor het IVV verborgen bleven.

Na het IVV-congres van Wenen bleef het TUC erop aandringen dat het IVV-secretariaat contact zou opnemen met de Russische vakbeweging. Uiteindelijk werd in juli, zes weken na het congres, door Oudegeest de eenheidsresolutie naar de AUCCTU gestuurd, waarna er een nieuwe correspondentie tussen Amsterdam en Moskou op gang kwam. In een eerste reactie vroeg de Russische federatie in een schrijven van 26 juli 1924 aan het IVV de organisatie van een onvoorwaardelijke internationale conferentie. Het IVV reageerde op 11 september 1924, met het voorstel dat voordat men kan overgaan tot onderhandelingen het wenselijk zou zijn « to have something in writing as a basis for discussion »³⁶⁸.

Op 23 oktober 1924 viel een nieuwe brief uit Moskou in Amsterdam in de bus. Blijkbaar was de boodschap positief onthaald, en de Russen bevestigden hun streven naar een « alliance of trade unions with an orientation genuinely anti-capitalist ... To create one single Trade Union International would be the convening of a general joint congress, of a World congress of labour »³⁶⁹. Het is deze brief die aanleiding was tot de fameuze geheime correspondentie tussen Jan Oudegeest en Léon Jouhaux³⁷⁰. Oudegeest toonde zich ten overstaan van Jouhaux overtuigd van « a sincere desire on the part of the Russians to cooperatie with us » en dan komt het : « therefore it seems to me it is time we passed to the attack »³⁷¹. Oudegeest suggereerde vervolgens hoe dit kon gebeuren : door bijvoorbeeld de Russen te vragen naar hun houding tegenover de IAO en naar de destabilisering van de nationale centrales via de communistische cellen. Oudegeest vroeg Jouhaux om hierover vooraf overleg te kunnen hebben met hem en Mertens, dus zonder de TUC-leden van het Bureau.

De actie van Oudegeest bevestigt het vermoeden dat de publieke stellingname van Amsterdam in de eenheidskwestie slechts één doel diende : het behoud van de interne eenheid binnen het IVV. Dit vermoeden wordt nog versterkt door het gegeven dat Jan Oudegeest er door de IAO-directeur Albert Thomas op het einde van 1925 van op de hoogte werd gebracht dat de Russen volgens Tomskij de RVI zouden willen liquideren om tot het IVV te kunnen

³⁶⁸ ITUM, 1924, nr.4, p. 20

³⁶⁹ idem, p. 21

³⁷⁰ Deze brief viel in de handen van de Britse IVV-secretaris J.W. Brown, die hem op het IVV-congres van 1927 in Parijs publiek zou maken. Het opduiken van deze brief was de rechtstreekse aanleiding tot het ontslag van zowel Brown als Oudegeest. Een commissie die op het congres van Parijs de authenticiteit van de brief moest onderzoeken, kwam tot de vaststelling dat de brief inderdaad echt was. Oudegeest, die pas toegang tot de brief te hebben geschreven nadat hem de originele kopie was voorgelegd, verdedigde zich met de stelling dat er waarschijnlijk een fout was opgetreden bij de vertaling. De brief heeft voor het verdere verloop van de eenheidsdiscussie echter verder weinig belang en bevestigt enkel de grondige tegenstelling tussen de Britse en de continentale vakbondsverantwoordelijken zowel op politiek als persoonlijk vlak.

³⁷¹ *Report of proceedings at the Fourth Ordinary Congres of the IFTU..., o.c., p. 79*

toetreden³⁷². Met uitzondering van de Britten en Denen bestond er binnen het IVV geen bereidheid om communistische organisaties als lid te aanvaarden, onder welke voorwaarden ook. Een nationale centrale was echter moeilijker te controleren dan een functionaris en de stug volgehouden actie van het TUC in de richting van de eenheid stortte het IVV in een crisis die bijna drie jaar zou duren.

De Anglo-Sovjet romance³⁷³

Op de TUC-conferentie van 1924 in Hull was voor het eerst een Sovjet-delegatie aanwezig, die werd aangevoerd door Tomskij. In zijn toespraak tot het congres hield hij een sterk pleidooi voor internationale eenheid op vakbondsvlak. Wat hij zei was vrij gelijklopend met wat Fred Bramley enkele weken voordien op het IVV congres van Wenen had gezegd. Tomskijs woorden kregen dan ook in Hull een algemene waardering, waarna Purcell voorstelde dat de General Council van het TUC de opdracht zou krijgen om het IVV aan te sporen tot internationale eenheid³⁷⁴. Dat de General Council een opdracht vanwege een congres ernstig nam, zou het IVV in de komende maanden ondervinden.

Na Hull werden de Britten uitgenodigd voor een tegenbezoek aan Moskou, dat plaatsvond in de winter 1924. Ze werden er bijzonder warm ontvangen. Een van de delegatieleden was A.A. Purcell, die zonet in Wenen tegen de zin van de anti-communistische meerderheid van het IVV tot voorzitter was verkozen. Purcell zou achteraf beweren dat hij in Moskou niet optrad in zijn hoedanigheid van IVV-voorzitter, maar binnen het IVV-Bureau werd dit niet aanvaard en secretaris Oudegeest bracht in een persbericht van 18 december 1924 zelfs openlijk kritiek uit op zijn eigen voorzitter. De persverslagen van dit bezoek en de aanwezigheid van hun eigen voorzitter deden de meeste nationale centrales vrezen voor nieuwe moeilijkheden met hun communistische minderheden. Russen en Britten waren in Moskou overeen gekomen “that if necessary, united action should be taken by the All Russian Trade Council and the British Trades Union Congress, for the purpose of facilitating and promoting international unity”³⁷⁵. Dit was dan, na een jaar van sluimerende onenigheid, het begin van een openlijke confrontatie tussen het Britse TUC en de nationale centrales van het Europese continent. Een conflict dat uitdijde naar het secretariaat, waar de Britse secretaris J.W. Brown voortdurend met Oudegeest overhoop lag. In Wenen had men de zaak nog kunnen toedekken, van nu af aan zou de strijd ook op het publieke forum gevoerd worden.

De afspraken tussen het TUC en de Russische AUCCTU werden vastgelegd in een schrijven van Bramley aan M. Tomskij : aan het IVV zal worden gevraagd om een onvoorwaardelijke conferentie te organiseren met afgevaardigden van de Russische vakbeweging en de Britse en de Russische vakbeweging komen overeen “to act jointly for the purpose of promoting International Unity”, want, bevestigde Bramley “In Great Britain we take the view that the

³⁷² Brief van [Bauer], directeur van het IAO-bureau in Berlijn, van 12 december 1925, waarin hij verslag geeft van een vertrouwelijk gesprek met Tomskij over de toenaderingspoging tot Amsterdam en over de werking van het Anglo-Sovjet comité. In de marge van deze brief schreef Thomas dat hij hem in januari aan Oudegeest zou tonen. (ILO, Albert Thomas Papers Cat 5-0-9)

³⁷³ Over de relatie tussen het TUC en de Sovjet vakbeweging, zie : Daniel F. Calhoun, *The United Front. The TUC and the Russians, 1923-1928*, (Cambridge, University Press, 1976) en V.L. Allen, *The Russians are coming. The politics of anti-sovietism*, (Shipley, The Moor press)

³⁷⁴ Walter Citrine, *Men and Work: an autobiography*, (Londen, Hutchinson, 1964), p. 89

³⁷⁵ TUC, Nota van Fred Bramley over de Algemene Raad van het IVV van februari 1925 (MRC, TUC-archives, 292/151/3)

development of an all-inclusive International is desirable”³⁷⁶. De rest van het IVV, met uitzondering van de Denen, bleef echter vasthouden aan het standpunt dat men open stond voor een gesprek met de Russische vakbeweging, maar dat toetreding enkel kon op basis van de statuten van Amsterdam. De kwestie zat dus muurvast en het gevaar van een scheuring binnen de internationale vakbeweging werd acuut toen het TUC besliste om los van het IVV zijn eigen politiek verder te zetten.

Toen de Algemene Raad van het IVV in februari 1925 samenkwam, groeide de crisis naar een climax. Het TUC was op dat moment niet tot een compromis bereid, noch nationaal, noch internationaal. Op nationaal vlak bevond de Britse vakbeweging zich in de aanloop van één van de moeilijkste industriële conflicten uit haar geschiedenis, een algemene staking, die zou uitmonden in een regelrecht fiasco. De initiatieven die op het internationale vlak werden genomen, moeten mee in dit kader worden gezien. Het TUC raakte stilaan grondig geïsoleerd en stond onder een enorme druk, waaronder het dreigde te bezwijken.

Ook de rest van het IVV was, na het omstreden bezoek van Purcell aan Moskou, niet langer bereid om de Britten tegemoet te komen. Purcell en Bramley konden pleiten wat ze wilden in februari 1925, ze botsten op een muur van kritiek, hetgeen Bramley tot wanhoop bracht: “It appears to be impossible to discuss Russian affairs without getting excited/.../ you can discuss any other subject under the sun without getting into that panicky state of trembling fear and excitement and almost savage ferocity which you get into when you are discussing Russian affairs”³⁷⁷. Zijn voorstel voor een onvoorwaardelijke conferentie met de Russen werd verworpen met een overgrote meerderheid van 13 stemmen tegen 6³⁷⁸. Men liet het echter niet tot een breuk komen, de deur bleef op een kier. Op voorstel van de Nederlander R. Stenhuis³⁷⁹ verklaarde het IVV zich bereid “to convene a conference in Amsterdam with the All-Russian Council of Trade Unions with a view to an exchange of opinions as soon as possible after the All-Russian Council of Trade Unions intimates its desire to be admitted to the IFTU”³⁸⁰.

De Britten en ook de Russen zagen hierin echter een manoeuvre om nieuwe obstakels op te werpen. Daarop besloot de General Council van het TUC op 25 februari 1925 in te gaan op een suggestie van Tomskij voor de vorming van een Anglo-Russian Joint Advisory Council. Deze ARJAC werd formeel opgericht tijdens de conferentie van de Britse en Russische vakbeweging van 6 tot 8 april 1925 in Londen³⁸¹, en het TUC nam zich voor om, indien het IVV op zijn standpunt bleef, “to convene a Conference and act in a mediatory capacity between the Russians and the I.F.T.U.”³⁸². Het TUC-congres van september 1925 in Scarborough bevestigde dit en gaf aan de General Council de opdracht “to secure world-wide unity of the Trade Union Movement through an all-inclusive International Federation of

³⁷⁶ TUC, interne nota betreffende de International Unity, International Committee, 1927 (MRC, TUC-archives 292/915/9)

³⁷⁷ TUC, Nota van Fred Bramley, februari 1925 (MRC, TUC-archives, 292/151/3)

³⁷⁸ stemden voor: Edo Fimmen (ITF), Carl Madsen (Denemarken) en de Britten Purcell (TUC), Bramley (TUC), Brown (secretaris) en A.J. Cook (Miners International)

³⁷⁹ Roel Stenhuis (1885 – 1963): Nederlands vakbondsverantwoordelijke en sociaal-democratisch politicus. Van 1910 tot 1921 voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Fabrieksarbeiders en vanaf november 1919, voorzitter van het NVV. Stenhuis was van 1920 tot 1927 algemeen secretaris van de Internationale Federatie van Fabrieksarbeidersbonden. Stenhuis was ook parlamentslid en verliet in 1933 de vakbeweging.

³⁸⁰ TUC, Nota van Fred Bramley, februari 1925 (MRC, TUC-archives, 292/151/3)

³⁸¹ Het comité zou vijf maal samenkomen: Londen 17 september 1925, Berlijn 8-9 december 1925, Parijs 30 juli 1926, Berlijn 23 augustus 1926 en 29 maart – 1 april 1927.

³⁸² TUC, Nota van Fred Bramley, februari 1925 (MRC, TUC-archives, 292/151/3)

Trade Unions”. Voor de Russische vakbeweging was dit “the greatest victory yet achieved for working-class solidarity and unity.”³⁸³

Op 1 december 1925 trachtten delegaties van het IVV en van het TUC zonder resultaat de meningsverschillen uit te praten. Op de Algemene Raad van december 1925 werden enkel de posities van februari bevestigd. Het TUC drukte hierover haar “deep regret” uit, maar beklemtoonde tezelfdertijd “that we continue to press for such a conference to be held”³⁸⁴.

Intussen werd in heel Europa de druk op sociaal-democratische organisaties opgevoerd via een min of meer gestructureerde eenheidsbeweging, die internationaal vorm kreeg rond een aantal tijdschriften, zoals Trade Union Unity in Groot-Brittannië, Unité in België, Eenheid in Nederland en Die Einheit in Duitsland. Eén van de drijvende krachten was opnieuw Edo Fimmen, die nu echter ook een dermate grote tegenstand in de ITF ontmoette, dat hij zich einde 1927 verplicht voelde om zich uit al deze initiatieven terug te trekken³⁸⁵.

Eén van de gevolgen was wel dat het TUC nu voor het eerst in eigen land geconfronteerd werd met een georganiseerde communistische oppositie. De stichting van de communistische Minority Movement, in Londen op 24-25 augustus 1924, was door de Britse vakbeweging zeker niet met applaus ontvangen. Dit bewijst onder meer de kribbige reactie van Bramley op het bericht dat een Sovjet-delegatie aan het congres van de Minority Movement zou deelnemen, bericht dat werd gelanceerd door het IVV. De Britten gaf hierop blijk van zenuwachtigheid en beschuldigden het IVV-secretariaat ervan het TUC bewust in moeilijkheden te willen brengen³⁸⁶. Het TUC liet echter aan Tomskij weten dat hun aanwezigheid “would tend to militate against the succes of the efforts we are making to bring about international trade union unity”³⁸⁷, waarop de Russen beslisten geen delegatie te sturen. Dit overtuigde het TUC er dan weer van dat deze zich wel degelijk wilden schikken naar bepaalde voorwaarden. Het TUC zou in het vervolg een duidelijk onderscheid maken tussen de Russische vakbeweging en de communisten in West-Europa. Eenheid met de Russen was volgens de Britten van belang zowel voor de ontwikkeling van de economie als voor de wereldvrede. Men mocht volgens Fred Bramley de Russische communisten dan ook niet verwarren met de communisten in eigen land : “do not be misled by the types of irresponsible individuals that you will find in your respective countries”³⁸⁸.

De interne problemen die het TUC tijdens en na de algemene staking in een diepe crisis zouden storten, leidden uiteindelijk naar een drastische verandering van het Britse standpunt. De relaties met de Russen kregen immers een serieuze dreun toen in juni 1926, na het afbreken van de algemene staking, de Russische vakbeweging het TUC openlijk van verraad beschuldigde. Dit werd gevolgd door een nieuwe aanval in september, toen Tomskij van de Britse regering geen inreisvisum kreeg om het TUC-congres bij te wonen en hij de schuld hiervan in de schoenen van het TUC schoof³⁸⁹.

Toch kwam het niet onmiddellijk tot een breuk, maar binnen de Anglo-Russian Joint Advisory Council werden de Britten door de Sovjets wel met hun eigen standpunten

³⁸³ Walter Citrine, visit to Russia (BLEPS, Walter Citrine Papers, 1.4)

³⁸⁴ TUC, General Council, minutes, 16 december 1925 (MRC, TUC-archives 292/20/7)

³⁸⁵ R. Tosstorff, Unity ..., o.c., p. 103

³⁸⁶ TUC, General Council, minutes, 29 december 1924 (MRC, TUC-archives 292/20/7)

³⁸⁷ IFTU, General Council, minutes, 6 februari 1925 (MRC, TUC-archives 292/151/3)

³⁸⁸ idem

³⁸⁹ TUC-nota, “summarised History of Anglo-Russian Joint advisory council”, 1927 (University of North London, Marjorie Nicholson Papers, box 4)

geconfronteerd. In februari 1926 kwam uit Moskou de vraag wanneer het TUC nu eindelijk zijn voornemen om zélf, los van het IVV, een initiatief te nemen, in praktijk zou brengen. In mei volgde dan het incident waarbij het TUC vanuit Moskou van verraad werd beschuldigd, waardoor de vriendschap plots sterk verkilde. Tijdens de vergadering van de ARJAC van 23 augustus 1926 in Berlijn was er dus al een diepe kloof tussen beide partners, maar toch kwamen ze nog overeen dat het TUC binnen het IVV zou pleiten voor de organisatie van een onvoorwaardelijke conferentie. Het was G. Hicks die deze opdracht uitvoerde op de Algemene Raad van het IVV van 12-14 januari 1927. Zijn voorstel werd echter opnieuw weggestemd. Nadien verslechterde de verstandhouding tussen Britten en Russen nog verder maar toch werd op de ARJAC van maart 1927 nog afgesproken om verdere fricties en misverstanden te voorkomen. Kort nadien verscheen er echter een interview met Tomskij in het communistische “The Workers Live” waarin hij verklaarde zich door de afspraken binnen de ARJAC niet gebonden te weten en op 28 juni beschuldigen de Sovjets in een mededeling het TUC van “sabotage, opposition, procrastination and evasion”³⁹⁰. Daarop schortte het TUC de werking van de ARJAC voorlopig op. Op het TUC-congres van september 1927 van Edinburgh werd dan beslist om niet verder met de Russen te praten “so long as their present attitude and policy are maintained”³⁹¹.

Dit was meteen ook het voorlopige einde van de eenheidsdiscussie binnen het IVV. Het Britse TUC zou zich na het IVV-congres van 1927 in Parijs conformeren aan het continentale standpunt. Meer zelfs, de bittere ervaring van het Anglo-Sovjet Committee maakte van het TUC in het volgende decennium één van de meest onverzettelijke anti-communistische organisaties. De Britten moesten echter eerst nog de prijs betalen voor hun koppigheid uit het verleden. Zowel voorzitter Purcell als secretaris Brown overleefden de kwestie niet. Het IVV had de Britten en hun geld echter nodig, zodat er snel een basis ontstond voor een hernieuwde samenwerking, met ditmaal een niet gecontesteerd Brits voorzitterschap.

Walter Citrine

Met Walter Citrine kwam een overtuigende anti-communist aan het hoofd van het IVV : « the communist is as alien to the working class movement as the conservative. That is the line upon which I have been proceeding since I have been Secretary of the TUC »³⁹².

Het duurde echter jaren voor de eenheidsvraag opnieuw op de agenda van de internationale vakbeweging kwam. Het anti-communisme van het IVV werd gecounterd door een nieuw ultra-links sectarisme in Moskou, waarbij sociaal-democraten als fascistische huurlingen werden afgeschilderd, « Trying to reach any agreement with them would be just ludicrous »³⁹³. Opnieuw was er een externe dreiging nodig, met in zich een potentieel oorlogsgevaar, om dit status quo te doorbreken. De machtsovername door het nazisme in 1933, met het verlies van de machtige Duitse vakbeweging en het toenemende succes van autoritaire bewegingen in de rest van Europa, maakten dat sociaal-democraten en communisten opnieuw gingen nadenken over samenwerking, zowel op het nationale als het internationale terrein.

³⁹⁰ Knipsels uit *The Workers's Live* (University of North London, Marjorie Nicholson Papers, Box 4)

³⁹¹ TUC-nota, “summarised History of Anglo-Russian Joint advisory council” (University of North London, Marjorie Nicholson Papers, Box 4)

³⁹² Walter Citrine, *Diaries, a visit to Italy, 1928* (BLPES, Citrine papers, dossier 1.5)

³⁹³ D. Calhoun, *The United Front. The TUC and the Russians*, o.c., p. 392.

Het IVV ondervond bovendien dagelijks dat de vakbeweging alleen de strijd tegen het fascisme niet kon voeren. In zijn openingsrede op het IVV-congres van Brussel van 1933 stelde voorzitter Citrine dan ook dat eenheid noodzakelijk was, « we must present a United Front to the enemy », maar « it must be based upon the principles of democracy and freedom. We cannot ally ourselves with those who deny these principles »³⁹⁴. Hij zocht dus de eenheid binnen de democratische wereld en liet zeer duidelijk blijken dat hij dit vooral zocht over de oceaan : « I appeal particularly to the Trade Unionists of the United States. They too inherit the great tradition of freedom and democracy which is ours ». Deze beklemtoning van democratie en vrijheid van vereniging liet weinig ruimte voor samenwerking met Russische organisaties. De Britse IVV-leiding zag meer brood in de samenwerking met wat tien jaar voordien nog zou omschreven zijn als « burgerlijke » krachten dan met radicale elementen ter linkerzijde.

Het tot stand komen van het volksfront in Frankrijk in de zomer van 1934 was echter eveneens een nieuw gegeven, dat in de volgende maanden aan belang zou winnen omdat de Komintern dit als model ging promoten. Er kwam daardoor ook in de andere landen nieuwe druk van communistische bewegingen die, in tegenstelling tot tien jaar voordien, niet langer marginale groepjes waren. De Franse vakbeweging volgde op zekere afstand de politieke ontwikkelingen en in maart 1936 fuseerden CGT en CGTU³⁹⁵. De communisten hadden behoorlijk wat water in de wijn gedaan om de fusie mogelijk te maken, onder andere door te aanvaarden dat de CGT lid bleef van het IVV. Bovendien verwierven communisten nu opnieuw binnen het IVV een niet onbelangrijke positie en zou de anti-communistische taal van Léon Jouhaux heel wat matiger worden.

Intussen waren de Russen een nieuw charmeoffensief gestart. In 1935 waren de emoties om wat zich in 1926 had voorgedaan in zoverre bekoeld dat het voor de Britse vakbeweging mogelijk leek om een uitnodiging voor een bezoek van de algemene secretaris, Walter Citrine, aan de Sovjet-Unie te aanvaarden. Citrine trok dus, net als zijn voorganger Purcell, niet in zijn hoedanigheid van IVV-voorzitter naar Moskou, maar dit keer leidde dat niet tot een interne crisis. Hij kon er dan ook moeilijk van verdacht worden een « agent van Moskou » te zijn.

Het bezoek vond plaats tussen 14 september en 28 oktober 1935 en zou geen succes worden. Op 23 september ontmoette hij de opvolger van M. Tomskij, N. Shvernik³⁹⁶, die meteen het onderwerp van de internationale vakbondseenheid aankaartte. Citrine repliceerde dat hij geen mandaat in die zin had en dat de Britse arbeidersbeweging in staat was de strijd tegen oorlog en fascisme te voeren « without the assistance of the communist party »³⁹⁷. Op de vraag of het TUC bereid was om een gezamenlijk comité met de Russische vakbeweging op te richten, antwoordde hij met een verwijzing naar de « bitter experience » van 1926 en naar zijn positie als IVV-voorzitter, « we must not be drawn into any action which would be misunderstood by the IFTU ». Daarop haalden de Russen de trukendoos boven. Ze informeerden Citrine

³⁹⁴ *The Activities ... 1930-1932*, o.c., p. 326

³⁹⁵ Danielle Tartakowski, « La réunification de 1936 », in Pierre Cours-Salies, René Mouriaux (eds), *L'unité syndicale en France. Impasses et chemins (1895-1995)*, (1995, Syllepse), pp. 79-87.

³⁹⁶ Nikolai Mikhailovich Shvernik (1888-1970) : Russisch vakbondsverantwoordelijke en communistisch politicus. Shvernik werd in 1925 lid van het Centraal Comité van de KPSU en was een trouw volgeling van Stalin. Leidde de Sovjet vakbeweging van 1930 tot 1944. Voorzitter van de Opperste Sovjet van 1946 tot 1953 en lid van het Politbureau tot aan de dood van Stalin in maart 1953. Werd na de dood van Stalin gedegradeerd, maar wist zich te handhaven en werd van 1957 tot zijn pensioen in 1966 opnieuw volwaardig lid van het Politbureau.

³⁹⁷ Walter Citrine, *Diaries (BLEPS, Walter Citrine Papers, 1.19)*

« vertrouwelijk » dat er gesprekken gaande waren tussen de Komintern en de SAI, dat er in verschillende landen, waaronder België, een eenheidsfront op stapel stond en dat enkel de Britse en Tsjechische socialisten nog in de weg stonden³⁹⁸. Het IVV zou ook al beslist hebben om contacten te leggen met de Profintern. Dit bracht Citrine, die wekenlang afgesneden was van elke communicatie en de berichten dus niet kon controleren, in verwarring. De Sovjets overspeelden echter hun hand door hem op verschillende « volksvergaderingen » publiek onder druk te zetten door middel van een vragenregen over de internationale eenheid. Hij kwam tot de conclusie dat « the whole thing was a frame-up » en de bom barstte op 21 oktober tijdens een ontvangst op het Paleis van de Arbeid in Moskou. Tijdens een gesprek dat opnieuw ging over dezelfde eenheidskwestie, bleek een persoon die niet persoonlijk aan Citrine was voorgesteld, Lozovskij, de voorzitter van de Profintern te zijn. Citrine vermoedde dat hij in een valkuil was getrapt, opgezet om hem te compromitteren en verliet woedend de bijeenkomst : « You have tried to trick me. It is the old story, you can't play straight. »³⁹⁹

Zijn conclusie, eens terug in Londen, loog er dan ook niet om en hij maakte een vernietigend rapport over de Russische vakbeweging, die volgens hem over « no real independence » beschikte en « an organ of the Soviet Government » was. De vakbond was afhankelijk van de regering en de regering was in handen van de partij⁴⁰⁰. Intern verklaarde hij bovendien dat « he has observed less hesitation to express one's opinion in Germany than in Russia »⁴⁰¹. Later zou hij over zijn bezoek nog een boek publiceren, « I searched for the Truth in Russia »⁴⁰², waarin hij deze conclusies uitgebreid zou illustreren. Wat Citrine en het TUC betrof was hiermee het laatste woord over de eenheidskwestie gezegd, maar ditmaal kwamen de problemen van het continent.

De nieuwe CGT

De berichten die Citrine in Moskou kreeg betreffende het politieke eenheidsfront, mogen dan in belangrijke mate wensdromen van de Sovjets geweest zijn, er was politiek één en ander in beweging in Europa, waardoor het IVV het geleidelijk aan moeilijk zou krijgen om zijn principieel afwijzende houding te handhaven.

Op de Algemene Raad van het IVV van 27-29 augustus 1934 had Léon Jouhaux nog verklaard dat « the ouvertures of the Communists and of the Red International of Labour Unions at Moskou for the united front and for unity of action are manoeuvres devoid of any sincere intention »⁴⁰³. Anderhalf jaar later was hij de baas van een met de communistische CGTU herenigde CGT en moest hij zijn standpunten aan de nieuwe situatie in Frankrijk aanpassen⁴⁰⁴. De eengemaakte CGT zou van nu af gaan pleiten voor internationale eenheid. Ze werd daarin gesteund door de Spaanse en de Noorse confederaties.

³⁹⁸ Het bezoek van Citrine viel samen met het begin van de oorlog tussen Italië en Abessinië, hetgeen de aanleiding was voor een initiatief van de Komintern, die een uitnodiging richtte naar de uitvoerende besturen van SAI en IVV voor een gezamenlijke actie tegen de oorlog. Op 7 oktober zou het Uitvoerend Bestuur van de SAI deze uitnodiging afwijzen. Niet alleen de Britten en de Tsjechen waren tegen, maar ook de Zweden, Denen en Nederlanders. Zie hierover, Julius Braunthal, *History of the International*, o.c., p. 482.

³⁹⁹ Walter Citrine, verslag van bezoek aan Rusland, (BLPES, Walter Citrine Papers, dossier 1.21)

⁴⁰⁰ Nota van Walter Citrine, 26 november 1935 (Kheeler Center, David Dubinsky Papers, 5780/2, box 47, ff 1a-b)

⁴⁰¹ Hans Gottfurcht aan Walter Schevenels, 31 december 1942 (AdsD, Hans Gottfurcht Box 21)

⁴⁰² Walter Citrine, *I Searched for the Truth in Russia*, (London, Routledge, 1936)

⁴⁰³ TUC, Rapport betreffende de Algemene Raad van Weymouth, 27-29 augustus 1934 (MRC, TUC-archives 292/901/4)

⁴⁰⁴ Zie hierover : Guy Bourd , *La d faite du front populaire*, (Paris, Maspero, 1977)

De kwestie werd voor het eerst grondig besproken op het IVV-congres van juli 1936 in Londen. De socialistische verkiezingsoverwinningen in Frankrijk en Spanje, en de geslaagde algemene stakingen in Frankrijk en België lagen nog vers in het geheugen, vandaar dat het « volksfront » - concept op dit congres een gunstig onthaal kreeg. Temidden van een oprukkend fascisme zag de internationale vakbeweging de zon door de wolven prikken. De oproep tot eenheid van de Noorse, Franse en Spaanse afgevaardigden werd dan ook positief ontvangen, temeer omdat Léon Jouhaux de politieke lont uit het debat haalde door zijn stelling dat « Any appeal to unity issued by the Congress should be a universal appeal, addressed to all »⁴⁰⁵. Vanuit die optiek was het mogelijk om een oproep te richten aan « the national centres of America, Australia, New Zealand, the Far East, USSR, and all other non-affiliated Trade Union Centres, with a view to establishing a united Trade Union Movement Throughout the world. »⁴⁰⁶

De tegenstanders van de eenheid met de communisten hadden echter nog een slag achter de arm. In Londen betuigde het IVV ook zijn fundamentele gehechtheid aan de « vrijheid van vereniging ». De resolutie die in dit verband werd gestemd, moet worden gelezen in samenhang met de eenheidsoproep en was, zoals later zou blijken, door de indieners bedoeld als mogelijk wapen tegen een Volksfront met de communisten.

Het was met deze resoluties in de achterzak dat Citrine naar Washington trok en er in 1937 in slaagde om de AFL aan te sluiten. De weg naar Moskou was blijkbaar langer, want het IVV-secretariaat beperkte er zich toe een schriftelijke vraag tot aansluiting te sturen naar de Russische vakbeweging, een eerste maal op 29 oktober 1936. De enige reactie was een nieuw extreem polemiserend artikel in de Pravda tegen de « verantwoordingslosen, reaktionären Amsterdamer Führer »⁴⁰⁷, desondanks herhaalde het IVV op 23 januari zijn vraag. Op de Algemene Raad van juni 1937 kwam er echter vanuit Franse hoek scherpe kritiek op de verschillende manier waarop het IVV de Russische en de Amerikaanse vakbeweging behandelde⁴⁰⁸. Algemeen secretaris Schevenels zag zich daarom verplicht om de Russische vakbeweging opnieuw te contacteren met de vraag tot een gesprek, waarop dit keer zeer prompt een positieve repliek kwam. Volgens het bericht van een Duitse spion had dit te maken met de vorderende onderhandelingen tussen Komintern en SAI, waarbij de Komintern, in het belang van de eenheid, de wens van de SAI zou hebben willen inwilligen om te verzaken aan zijn eigen communistische vakbonden. Het internationale vakbondswerk zou zich dan volgens die afspraken verenigen binnen het IVV⁴⁰⁹.

Het IVV week echter niet af van zijn oude standpunt dat praten met de Russische vakbeweging mogelijk was, maar niet met de Profintern. Binnen de Komintern was altijd kritiek blijven leven op het bestaan zelf van de Profintern. Fractiewerk van communisten binnen bestaande vakbonden was belangrijker dan eigen organisaties, die zich desnoods moesten ontbinden. Deze kritiek werd ook herhaald op het zevende Kominterncongres van 1935, dat de Volksfront-strategie bevestigde. Daartoe was men van communistische zijde nu tot veel meer toegevingen bereid dan voor 1928 (al nam men zich voor deze te omzeilen), en

⁴⁰⁵ *The Activities ...1933-1935*, o.c., p.421

⁴⁰⁶ idem, p. 459

⁴⁰⁷ Pravda, 1 januari 1937. Geciteerd in Erwin Oberländer, Die Moskauer Verhandlungen zwischen IGB und Sowjetgewerkschaften, November 1937, *International Review of Social History*, 1980, pp. 350-394.

⁴⁰⁸ IFTU General Council, Warsaw, 30 juni – 3 juli, Summarised Minutes (MRC, TUC-archives, 292/915.2/3) en TUC, Report of the General Council meeting of the International Federation of Trade Unions, and the conference of International Trade Secretariats, Warsaw, 30 juni – 3 juli (MRC, TUC-archives, 292/915.2/3)

⁴⁰⁹ V-bericht van II a1, 11 september 1937 (BAP, Reichssicherheitshauptamt abteilung IV, Pst. 3/391)

richtte de aandacht zich meer naar de controle van organisaties dan naar programma en ideologie⁴¹⁰.

Het volksfront was voor de communisten vooral bedoeld om de eenheid op nationaal vlak te herstellen, maar binnen de Komintern bleef Lozovskij het bestaansrecht van zijn organisatie verdedigen en pleiten voor een fusie van de beide internationales, het IVV en de RVI. Komintern voorzitter Dimitrov was het hier echter niet mee eens en betoogde dat de Profintern zich moest aanpassen aan de veranderende omstandigheden en zich indien nodig moest ontbinden. In een brief aan Stalin van 27 januari 1936 noemde hij de Profintern zelfs een hinderpaal op de weg naar de eenheid⁴¹¹. Het was deze strekking die het haalde en vanaf april 1936 begon de liquidatie van de Profintern, die in februari 1937 al zou voltooid zijn. Er is dus een merkwaardige gelijktijdigheid tussen de ontbinding van de Profintern en de toenadering naar het IVV, maar de vraag of die ontbinding inderdaad een tactische zet geweest is om de toetreding tot het IVV af te kopen, valt ook vandaag nog niet te beantwoorden. In ieder geval is het verdwijnen van de RVI geen element geweest in de besluitvorming binnen het IVV.

Toen de Russen positief reageerden op de brief van Schevenels van 8 juli 1937 en een IVV-delegatie naar Moskou uitnodigden, zorgde dit voor onrust binnen het Uitvoerend Bureau, dat schrik had dat de Russen niet zozeer wilden onderhandelen over aansluiting bij het IVV, maar wel over een eenheidsfront. Daarom werd het mandaat van de delegatie strikt omschreven : « the delegation would only discuss the affiliation of the Russian Trade Unions to the IFTU »⁴¹². Dus wel aansluiting, maar geen fusie en zeker geen volksfront.

De vraag rees dan wie naar Moskou zou gaan. Een voorstel om het hele Uitvoerend Bureau te sturen stootte meteen op tegenkanting van Corneel Mertens, die weigerde te gaan. Bovendien vreesde Citrine dat, indien ze allemaal zouden gaan, ze in Moskou onder druk zouden worden gezet om onmiddellijk een akkoord te tekenen. Een voorstel om enkel Jouhaux en adjunct-algemeen secretaris Stolz, die goed Russisch sprak, te sturen, werd door Citrine afgewezen, want Citrine wou niet dat de Russen de indruk kregen dat « the situation in France is the situation in this international »⁴¹³. Citrine wou echter zelf ook niet mee gaan en stelde daarom voor dat Walter Schevenels zou vertrekken, omdat de algemene secretaris op dergelijk belangrijke gesprekken niet mocht ontbreken. Dat argument was echter evengoed van toepassing op de voorzitter en de afwezigheid van Citrine mag dan ook verwondering wekken, gezien het belang van deze missie. Het is niet onmogelijk dat Citrine niet bepaald happig was om naar Moskou terug te keren, nadat hij er twee jaar voordien met slaande deuren was vertrokken. Hij drong er trouwens op aan dat de onderhandeling niet in Moskou zou plaatsvinden omdat « he feared the Moscow atmosphere »⁴¹⁴. Of wou hij zijn handen vrij hebben en had hij een vermoeden van wat er kon gebeuren ?

Moskou, november 1937

⁴¹⁰ R. Tosstorff, *Moskau oder Amsterdam...*, o.c., p. 533

⁴¹¹ idem, p. 535.

⁴¹² IFTU, Executive Committee, summarised minutes, 15-16 september 1937 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁴¹³ IFTU, Executive Committee, detailed minutes, 15 september 1937 (MRC, TUC-archives 292/915.8/2)

⁴¹⁴ IFTU, Executive Committee, detailed minutes, 12-13 januari 1938, Affiliation of the Trade Unions of the USSR (MRC, TUC-archives, 292/915.2/3)

De historische onderhandelingen vonden plaats tussen maandag 22 november en zaterdag 27 november in het Paleis der Arbeid in Moskou. Voor de Central Council of Trade Unions waren aanwezig : N.M. Shvernik, P.G. Moskatov en K.I. Nikolaieva en voor het IVV dus Jouhaux, Schevenels en Stolz.

Van bij de aanvang van de onderhandelingen bleek dat de Russen vooral aandacht hadden voor de internationale strijd tegen oorlog en fascisme, en dat ze hiervoor een concreet programma wensten dat « should consist in fighting against the agressor by means of strikes, in opposing the production of material of war for the agressors, in refusing to loss their ships »⁴¹⁵. Daartoe wou men eenheid op internationaal vlak, maar ook in de verschillende landen waar die nog niet bestond. Moskatov voegde eraan toe dat wat hen betrof er geen onderscheid te maken viel tussen de internationale eenheid en de aansluiting bij het IVV, waardoor de discussie dus eigenlijk over begrippen ging die door beide delegaties verschillend werden geïnterpreteerd.

Daarop werden van Sovjetzijde zes voorstellen voorgelegd, met name een versterkte strijd tegen fascisme en oorlog en het gebruik hiertoe van alle methodes van propaganda en agitatie, de organisatie in alle landen van « working-class sanctions against agressor states », hiermee werd bedoeld stakingen, transportboycot ... verder hulp aan Spanje en China en streven naar vakbondseenheid in die landen waar die nog niet bestond (hierbij werden uitdrukkelijk de VS genoemd) en steun aan het eenheidsfront en volksfront waar dat wel bestond. Daarnaast werden drie organisatorische voorwaarden gesteld : de organisatie van een buitengewoon congres « in order to strengthen the unity of the Trade Union Movement » en de hervorming van het systeem van voorzitters en algemene secretarissen. Ze stelden voor dat het IVV in de toekomst drie voorzitters en drie algemene secretarissen zou hebben, van wie telkens één voor hen zou voorbehouden zijn en dat het lidgeld dat de Sovjets zouden betalen niet zou gebruikt worden voor propaganda tegen de Sovjet-Unie.

De afwezigheid van Citrine zou achteraf van doorslaggevend belang blijken, want de delegatie ging nagenoeg met alles akkoord en kwam terug met een tekst die Citrine nooit zou hebben aanvaard. Schevenels was niet opgewassen geweest tegen Jouhaux, die door de Russen als delegatieleider werd aangezien en er zelf ook naar handelde⁴¹⁶, hetgeen volgens Schevenels het werk enorm bemoeilijkte omdat er binnen de delegatie op meerdere momenten meningsverschillen waren. Léon Jouhaux zat dan ook in een moeilijk parket, want hij wist dat zijn houding in Moskou een onmiddellijke invloed kon hebben op zijn positie binnen de Franse CGT, waar hij dagelijks met communisten aan tafel zat.

Nadat Schevenels aan hem had gerapporteerd, was Citrine van oordeel dat de delegatie « had gone beyond their mandate, and had agreed to recommend certain conditions which amounted to a United Front »⁴¹⁷. Bovendien had de delegatie volgens Citrine een zware fout gemaakt, want het protocol « ignored the essential point, namely whether the Russian Trade Unions conform to the rules and regulations of the I.F.T.U. »⁴¹⁸. Dit was een verwijzing naar het principe van de « vrijheid van vereniging », dat een jaar voordien nog uitdrukkelijk op het IVV-congres van Londen was bevestigd. De General Council van het TUC was daarom van

⁴¹⁵ Minutes of the Meeting Between Delegations of the International Federation of Trade Unions and of the Central Council of Trade Unions of the USSR (Kheel Center, Dubinsky Papers, Box 47)

⁴¹⁶ Vertrouwelijk schrijven van Walter Schevenels aan Walter Citrine, 2 december 1937 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁴¹⁷ TUC, International Committee, minutes, 21 december 1937 (MRC, TUC-archives 292/901/5)

⁴¹⁸ Walter Citrine aan Corneel Mertens, 14 december 1937 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

mening dat de resultaten van de delegatie « should be repudiated »⁴¹⁹. Citrine trad hierover in correspondentie met voorzitter William Green⁴²⁰ van de AFL en wist zich van diens onvoorwaardelijke steun te verzekeren. Green schreef aan Citrine dat « we should not want to be identified in any way, shape or manner with the Soviet Trade Unions »⁴²¹.

Citrine trok dus goed gewapend naar het Uitvoerend Bureau van 12 en 13 januari 1938. Het werd een van de meest stormachtige vergaderingen uit het hele bestaan van het IVV, tijdens dewelke zowat alle IVV-prominenten om beurt met ontslag of de terugtrekking van hun organisatie dreigden. Léon Jouhaux stelde dat de delegatie zich volledig aan haar mandaat had gehouden en enkel had onderhandeld over een mogelijke aansluiting van de Russen bij het IVV. Hij bleef het resultaat verdedigen en stelde dat men dit akkoord ook in het bredere kader van de internationale situatie van het moment moest zien « It was not possible for him to refuse the adhesion of the Sovjet Trade Unions when his country had concluded a pact with the USSR. »⁴²². Hij stond echter alleen. Mertens, die met ontslag dreigde indien het protocol werd aanvaard, had geen goed woord voor het werk van de delegatie, « the delegation had very much exceeded its instructions » en de Russen hadden « impossible conditions » gesteld. Citrine sloot zich hier bij aan en benadrukte dat de Sovjets enkel spraken « about unity and not about affiliation ». Volgens hem was de delegatie volledig buiten het mandaat gegaan « if the delegation had really admitted all this, it seemed difficult that they should remain in office ». De houding van het TUC stond vast : « there was not the slightest chance of the TUC agreeing to a single word of this agreement, and that, if the IFTU ratified it, there would no longer be any place there for the TUC ». Hij voegde eraan toe dat de AFL dezelfde houding zou aannemen, er was dus « a danger of division in the IFTU ». In zijn repliek ontkende Jouhaux dat er sprake was van eenheid, er was enkel gesproken over aansluiting « the word unity had been inserted, although where there was mention of unity with the IFTU, this could not mean anything else than affiliation and nothing else ». Op de dreiging van Citrine dat het TUC uit het IVV zou stappen, repliceerde Jouhaux dat indien de uitkomst van de discussie in zijn nadeel mocht uitvallen, de CGT zou blijven, « although he would himself resign » en « he was not in the habit of allowing himself to be taken for an idiot », waarop hij de vergadering verliet. Daarop werd in afwezigheid en tegen de wil van Léon Jouhaux een motie goedgekeurd waarin het Uitvoerend Bestuur de voorwaarden van Moskou als onaanvaardbaar verwierp.

Het woord was dan aan de Algemene Raad van Oslo, waarop een definitieve beslissing moest genomen worden. Citrine organiseerde intussen het verzet en richtte zich opnieuw tot de AFL, die besliste om in Oslo dezelfde houding als het TUC aan te nemen⁴²³. Tegen dit Amerikaans-Britse blok was geen kruid gewassen. Enkel Léon Jouhaux en de nationale centrales van Frankrijk, Spanje en Mexico wilden de Russische voorstellen aanvaarden. De Algemene Raad van Oslo deed echter meer dan de voorstellen verwerpen. Volgens het TUC was de situatie sinds het IVV-congres van Londen in 1936 dermate gewijzigd dat de Londense resolutie moest worden teruggetrokken. Het was nu immers weer gebleken dat het eenheidsdebat dermate verscheurend was dat een uiteenvallen van de internationale vakbeweging niet ondenkbaar was. Daarom besliste het anti-sovjet blok om de kwestie te ontmijnen en « not to

⁴¹⁹ TUC, General Council, minutes, 22 december 1937 (MRC, TUC-archives 292/915.8/2)

⁴²⁰ William Geen (1872-1952) : Amerikaans vakbondsverantwoordelijke. Begon zijn loopbaan in de Amerikaanse vakbeweging als secretaris-schatbewaarder van de United Mine Workers of America (1912-1924) en werd na het overlijden van Samuel Gompers in 1924 voorzitter van de AFL.

⁴²¹ William Green aan Walter Citrine, 4 januari 1938 (MRC, TUC-archives 292/915.8/2)

⁴²² IFTU, Executive Committee, 12-13 januari 1938, Affiliation of the Trade Unions of the USSR, detailed minutes (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁴²³ AFL, Executive Council, minutes, 25 april – 5 mei 1938 (GMMA, AFL-CIO archives)

proceed further with negotiations with the Central Council of Trade Unions of the USSR ». Jouhaux waarschuwde nog dat, gezien de instabiele situatie in Europa, te verwachten viel dat « very shortly some of their Governments, in order to be able to face the European situation, let alone a world situation, would be appealing to the Russian Government and asking for its help, whereas they, the representatives of the workers, would have declared they wanted no contact with the Russian organizations »⁴²⁴. De anti-sovjet coalitie hield echter stand en het IVV sloot, met veertien stemmen tegen zeven, de deur voor de neus van Moskou.

Peace seeking nations

Normaal was dit het einde van de discussie geweest. De opening die in Londen was gecreëerd, was opnieuw een tactische zet gebleken ten behoeve van een belangrijke nationale centrale, de CGT. Opnieuw was duidelijk geworden dat een overgrote meerderheid binnen het IVV eigenlijk niets met de communisten noch in hun eigen land, noch uit Moskou te maken wilde hebben.

De woorden die Jouhaux in Oslo sprak, zouden echter al gauw profetische betekenis krijgen. Wat hij voorspelde gebeurde precies. De verslechterende internationale toestand en het acute oorlogsgevaar leidden ertoe dat o.a. in Groot-Brittannië een nieuwe doctrine werd gelanceerd, die erop gericht was om met een verbond van « peace seeking nations » Duitsland te omsingelen. Gedurende maanden werden onder andere met de Sovjet-Unie contacten onderhouden, zonder dat de Britse regering erin slaagde een overeenkomst te bereiken. Door Labour werden ze hiervoor sterk bekritiseerd. Voor Labour-topman Hugh Dalton⁴²⁵ impliceerde het Peace Front “one Power and one Power only of any account, and that is Russia”⁴²⁶. Een gemengde Labour en TUC delegatie ging hierover praten met de Britse Eerste Minister. Ze hadden een uitvoerig gesprek over de internationale situatie, waarbij de Eerste Minister zijn buitenlandse politieke en militaire strategie uiteenzette : « if war broke out as a result of German agression, Germany should find herself involved on the eastern as well as on the western front »⁴²⁷.

Bij de bespreking van de mislukte onderhandelingen van het IVV met de Russische bonden op het TUC congres van 1938 in Blackpool, kwam er daarom een sterk pleidooi voor eenheid. Het congres keurde weliswaar de houding van de General Council goed, maar vroeg meteen een nieuw eenheidsinitiatief. Daarop vroeg het TUC in maart 1939 aan het Uitvoerend Bestuur van het IVV « to extend a further invitation to the Russian trade unions to affiliate on the basis of the statutes and rules of the IFTU »⁴²⁸.

Deze verbazende wending van het TUC in het eenheidsdossier moet dus gezien worden als een poging om de buitenlandse politiek van de Britse regering te ondersteunen en derhalve sloot de Britse vakbeweging zich aan bij het eenheidspleidooi van de Franse. Zowel de Franse

⁴²⁴ IFTU, General Council, Oslo, 17-22 mei 1938, summarised report (MRC, TUC-archives, 232/915.2/3)

⁴²⁵ Hugh Dalton (1887 – 1962) : jurist, hoogleraar en Labour-politicus. Als overtuigd anti-fascist maar evenzeer vanuit zijn anti-Duitse ingesteldheid slaagde hij er samen met Ernest Bevin in om Labour ervan te overtuigen de herbewapeningspolitiek van de conservatieve Britse regering te steunen. Hij werd minister in het oorlogskabinet van Churchill en onder andere verantwoordelijk voor de uitbouw van de inlichtingendienst SOE.

⁴²⁶ Ben Pimlott, *Hugh Dalton*, (London, Cape, 1985), p. 350

⁴²⁷ Cabinet Prime Minister, onderhoud met TUC - Labour delegatie, 23 maart 1939 (PRO, Prem 1/322)

⁴²⁸ TUC, General Council, minutes, 22 maart 1939 (MRC, TUC-archives, 292/20/7)

als de Britse regering waren dit standpunt trouwens, volgens informatie van de Duitse veiligheidsdiensten, ook gunstig gezind⁴²⁹.

Op het congres van Zürich van juli 1939 bleef Citrine volledig binnen deze redenering : “a union of peace seeking nations could save peace”⁴³⁰. Nu de Britten hun positie hadden gewijzigd, zag de stemverhouding er volledig anders uit, maar de rest van het afwijzingsfront bleef intact. Het was de AFL die zich als leider ervan aandiende. William Green had al aan het TUC laten weten dat hij de Britse houding absoluut niet begreep, hij zag “no sound reason which would justify any change in the position assumed by the International Federation of Trade Unions at the Oslo conference”⁴³¹, gezien het echte probleem, namelijk de status van de Sovjet-vakbeweging, niet was veranderd. Het IVV diende te bestaan uit “free, democratic national centres existing in democratic countries”. De incorporatie van de Sovjet-vakbeweging “would develop disunity, internal strife, and perhaps the ultimate destruction of the International Federation of Trade Unions”. Dus, schreef Green, indien het voorstel van het TUC in Zürich zou aanvaard worden, dan zal de AFL zich onmiddellijk buigen over de vraag “of withdrawing from further affiliation with the International Federation of Trade Unions”. Het was uiteindelijk de Amerikaanse stem die de doorslag gaf en de Britse resolutie werd verworpen met 37 stemmen voor en 46 tegen.

In dezelfde logica was de afsluiting van het Sovjet-Duitse niet-aanvalspact, zes weken later, de reden om de eenheidsbeweging niet verder te zetten.

Besluit.

De discussie over internationale eenheid op vakbondsvlak tussen communisten en sociaal-democraten zorgde dus vier maal binnen twintig jaar voor een verscheurend debat, hoewel de discussies inhoudelijk nauwelijks te vergelijken zijn. In 1923 was de eenheidskwestie een « Fimmen-kwestie », waarbij het IVV wel degelijk sterk verveeld zat met de actie van zijn algemeen-secretaris en waarbij die actie voor onrust zorgde in enkele nationale centrales, maar niet tot zware problemen leidde tussen de nationale centrales onderling.

Dit veranderde toen, onmiddellijk na het Fimmen-debat, het Britse TUC niet alleen intern ging pleiten voor internationale eenheid, maar bovendien zelf stappen in die richting ging zetten. Het feit dat het TUC de financiële steunpijler van het IVV was en dat de IVV-voorzitter in persoon sterk in deze kwestie was geëngageerd, maakte het tot een potentiële splijtzwam. De Brits-Russische liefde was echter van korte duur en het experiment smaakte voor de Britten dermate bitter dat ze tot 1939 binnen het IVV tot de grootste tegenstanders van samenwerking met organisaties uit de Sovjet-Unie konden gerekend worden.

Met de oproep tot het Volksfront en de realisatie op het terrein van eenheid tussen communisten en socialisten in Spanje en Frankrijk begon een voor het IVV bijzonder ingewikkeld tactisch spel. Door de deur open te zetten voor organisaties uit de hele wereld trachtte men de vis te verdrinken, maar Moskou had nu zijn eigen mensen binnen het IVV. De intrede van de AFL versterkte de rechterflank van het IVV echter in voldoende mate om de voorstanders van de eenheid met Moskou de pas af te snijden.

⁴²⁹ V- bericht van OKW, 24 juli 1939 (BAP, Reichssicherheitshauptamt Abteilung IV, PSt. 3/451)

⁴³⁰ TUC, intern rapport Britse delegatie, IVV congres Zürich, 5-8 juli 1939 (MRC, TUC-archives 292/915.16/1)

⁴³¹ William Green aan Walter Citrine, 15 juni 1939 (Kheel Center, ILGWU-Papers, 5541 ff 3)

Toch blijft de episode van november 1937 bijzonder merkwaardig. Het was het eerste en het enige rechtstreekse gesprek tussen Amsterdam en Moskou. Men kan zich afvragen welke tactische en politieke overwegingen daarbij een rol hebben gespeeld en of die überhaupt iets met vakbondsinternationalisme te maken hadden. Erwin Oberländer heeft de indruk « Dass die Verhandlungen vom November 1937 sowohl für die skeptische Mehrheit innerhalb des IGB als auch für die Sowjetgewerkschaften in erster Linie den Charakter eines Tests hatten, wie weit die jeweils andere Seite nach sechzehn Jahren der Konfrontation entgegenkommen würde »⁴³². Op basis van de interne documenten van het IVV, de gedetailleerde verslagen van het Uitvoerend Bestuur en de correspondentie van voorzitter Citrine, lijkt het me vast te staan dat er geen sprake is geweest van een bewuste zet in die richting. Het lijkt er meer op dat de onderhandelingen een tactische zet geweest zijn voor de anti-communistische meerderheid binnen het IVV om eens en voorgoed de deur te kunnen sluiten. Zelfs indien de Sovjets met alles wat het IVV wilde hadden ingestemd, dan bewijst de correspondentie tussen Citrine en Green dat ze nooit als lid zouden zijn aanvaard.

Toen de discussie in feite gesloten was, werd ze opnieuw geopend door het Britse TUC, ditmaal uitsluitend vanuit het quasi militair-strategisch perspectief van de verdediging van Groot-Brittannië en het Britse streven naar de politieke en militaire omsingeling van Nazi-Duitsland. Het wantrouwen tegenover de communisten was binnen het IVV daarvoor te sterk, hoewel de AFL nodig was om de meerderheid in stand te houden.

---

⁴³² Erwin Oberländer, o.c. , p. 359

Ondergeshikte of Partner

De moeilijke relatie tussen het IVV als koepel van nationale centrales en de beroepsinternationalen⁴³³.

« *Nur innerhalb der Berufe herrscht der wahre Kampfgeist* », (Charlie Cramp)⁴³⁴.

De eerste Internationale Beroepssecretariaten (IBS) ontstonden lang voor er sprake was van een algemene vakbondsinternationale. In de rand van de twee internationale arbeiderscongressen van 1889 in Parijs, waaraan minstens 470 vakbondsafgevaardigden deelnamen⁴³⁵, kwamen verschillende beroepsgroepen informeel samen, hetgeen in de loop van het volgende jaar werd gevolgd door de oprichting van de eerste beroepsinternationalen. De internationale federaties van de Typografen en Drukkers, de Hoedenmakers, de Sigarenmakers en Tabaksbewerkers en de Schoenmakers gaan terug tot 1889, terwijl de Metaal, Hout en Textielvakbonden tijdens het tweede congres van de Tweede Internationale, van 1891 te Brussel, de gelegenheid vonden om organisatorische banden aan te knopen. Toen in 1901 het Internationaal Secretariaat van Nationale Vakbondsfederaties (IS) werd gesticht waren er 17 IBS actief, een groep die tegen 1914 aangroeide tot 28⁴³⁶. Het was een heterogene verzameling met zowel organisaties van ambachtelijke beroepen zoals schoenmakers, hoedenmakers, kleermakers, e.d.m. als organisaties van de industriearbeiders in textiel, metaal, transport, bouw en mijnbouw. Slechts enkele van deze IBS, zoals die van de Transport en die van de Metaal, zouden zich ontwikkelen tot volwaardige organisaties.

De Internationale Beroepssecretariaten waren ontstaan vanuit een aantal functionele behoeften, zoals de overdracht van het lidmaatschap en de eraan verbonden rechten bij

---

⁴³³ Tijdens de voorbije jaren zagen een hele reeks monografiën het licht over diverse beroepsinternationalen : over de International Metalworkers Federation : Denis MacShane, *International Labour and the Origins of the Cold War*, (Oxford, University Press, 1992), over de Miners' International Federation : Karl Georg Herrmann, *Die Geschichte des Internationalen Bergarbeiterverbandes, 1890-1939*, (Frankfurt am Main, Campus Verlag, 1994) en Peter Rütters, *Der Internationale Bergarbeiterverband 1890-1993: Entwicklung und Politik*, (Köln, Bund Verlag, 1995) Over de International Transportworkers Federation : Hartmut Simon, *Die Internationale Transportarbeiter-föderation. Möglichkeiten und Grenzen internationaler Gewerkschaftsarbeit vor dem Ersten Weltkrieg*, (Essen, Klartext Verlag, 1993), Bob Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation. 1914-1945. The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997) en Sigrid Koch-Baumgarten, *Gewerkschaftsinternationalismus und die herausforderung der Globalisierung. Das Beispiel der Internationalen Transportarbeiterföderation (ITF)*, (Frankfurt am Main, Campus Verlag, 1999) Over de International Federation of Free Teachers : Hermann Schnorbach, *Lehrer im internationales Gewerkschaftsbund : Entstehung und Entwicklung des Internationalen Berufssekretariats der Lehrer von 1918 bis 1945*, (Weinheim/München, Juventa, 1989) Over de International Union of Food and Allied Workers Associations : Peter Rütters, *Chancen internationaler Gewerkschaftspolitik. Struktur und Einfluss der Internationalen Union der Lebens- und Genussmittelarbeiter-Gewerkschaften (1945-1985)*, (Köln, Bund, 1989), Sigvard Nyström en Peter Rütters, *History of the IUF*, (Bonn, Friedrich-Ebert-Stiftung, 1989). Over de Internationale van Hout- en Bouwwerkers : K. Carl en Br. Köbele (eds.), *Auf der Suche nach Solidarität : Eine Geschichte der Internationalen Bau- und Holzarbeiterbewegung*, (Köln, Bund Verlag, 1993).

⁴³⁴ Concemore, "Charlie", Cramp (1876-1933) : Brits spoorwegarbeider en vakbondsman. Cramp stond in 1913 aan de wieg van de National Union of Railwaymen, waarvan hij in 1918 de voorzitter werd en een jaar later de algemene secretaris. Hij was ook actief in de Labour partij als lid van het nationaal uitvoerend bestuur (1918-1928) en nationaal voorzitter (1924-1925). Van 1929 tot 1932 was hij lid van de General Council van het TUC.

⁴³⁵ Karl Georg Herrmann, *Die Geschichte des Internationalen Bergarbeiterverbandes*, o.c., p. 18

⁴³⁶ Michel Dreyfus, "The emergence of an International Trade Union Organization", in : Anthony Carew...: *The International Confederation of Free Trade Unions*, (Bern, 2000, Peter Lang), pp 25-68.

migratie en het beletten van internationale stakingsbreking. Daarnaast was er interesse voor informatie-uitwisseling over tarieven, lonen en allerlei gegevens betreffende het beroep. Ideologische en politieke discussies kwamen in principe niet aan bod. Vermits de internationale van de nationale vakbondsconfederaties, het IS, voor de oorlog eveneens weinig meer was dan een informatie- en contactorgaan, waren er tussen de beide vormen van vakbondsinternationales weinig raaklijnen en dus ook weinig mogelijkheden tot samenwerking of conflict.

Het duurde tot 1913 vooraleer een voorstel voor een meer structurele band tussen beide organisatievormen werd gesuggereerd. Op het congres van het IS in Zürich vergaderden voor het eerst afgevaardigden van nationale confederaties en IBS samen en bespraken er een voorstel om de krachten te bundelen en kosten te besparen op het vlak van vertalingen, secretariaat en administratie⁴³⁷. De mogelijke kostenbesparing door samenwerking op organisatorisch vlak werd ook later een van de belangrijkste argumenten van diegenen die een meer organische samenhang tussen beide structuren bepleitten. De meeste IBS waren echter niet gevoelig voor dit argument, omdat ze zowel op het vlak van huisvesting, personeel als dienstverlening doorgaans de gast waren van een grote beroepscentrale die het leeuwendeel van de kosten op zich nam. Dit betekende in de praktijk dat de overige bonden slechts zeer lage lidgelden moesten betalen, een belangrijk argument om het status-quo te bepleiten. Het gevolg hiervan was dat de IBS in regel zwakke organisaties waren met weinig eigen middelen, die overleefden op kosten van de sterke Duitse beroepsbonden⁴³⁸.

Ook het International Secretariaat functioneerde op die manier en was in feite slechts levensvatbaar dankzij de gastvrijheid van de Duitse vakbeweging. Die Duitse vakbeweging en dus ook het IS legde in deze ontwikkelingsfase de prioriteit op de uitbouw van stevige nationale structuren. Vakbonden dienden eerst aan te sluiten bij lokale federaties, de volgende stap was de nationale vereniging en pas daarna kwam de internationale, « affiliation to national centres constituted the first and primary duty of unions »⁴³⁹.

In tegenstelling tot het IVV zouden de IBS geen enkele rol van betekenis spelen tijdens de Eerste Wereldoorlog en ook bij de wederoprichting van het IVV in 1919 was er van de IBS geen sprake. De vraag welke de meest aangewezen organisatiebasis zou zijn voor de internationale vakbeweging, het beroep of de nationaliteit, stelde zich dan ook niet bij het oprichtingscongres van juli 1919 in Amsterdam, waaraan geen enkele beroepsinternationale deelnam. Het IVV bestond volgens Art. 3 van de statuten uit « des Centrales Nationales des Syndicats des travailleurs des différents pays »⁴⁴⁰, en hierover was geen discussie. Ook in de taakomschrijving werd met de beroepsinternationales geen rekening gehouden, hoewel men kon weten dat ze zouden heropgericht worden. De Internationale Transportarbeidersfederatie (ITF) was trouwens enkele maanden voordien, in april 1919, in hetzelfde Amsterdam heropgestart.

Onafhankelijk, maar verbonden

⁴³⁷ *Eight International Conference of the Secretaries of National Trade Union Centres*, 1913, Zürich, geciteerd in S. Milner, *The Dilemmas of Internationalism...*, o.c., p 42-43

⁴³⁸ 24 van de 28 IBS hadden hun zetel in Duitsland.

⁴³⁹ Susan Milner, *The Dilemmas of Internationalism*, o.c., p. 105

⁴⁴⁰ *Compte rendu du congrès international à Amsterdam, 28 juli – 2 augustus 1919*, ITUM, 1921, Supplement II, p 29.

Toen het IVV nauwelijks een jaar later in Londen een bijzonder congres samenriep, zag het zich geconfronteerd met een hele ploeg nieuwe spelers op het internationale terrein. Ondanks het gebrek aan formele richtlijnen werden tot het congres 18 IBS toegelaten. Ze kregen het statuut van waarnemer en hadden spreekrecht, maar geen stemrecht⁴⁴¹. Het was ook in Londen dat Edo Fimmen voor het eerst expliciet zijn geloof uitdrukte in het internationalisme van de IBS: “it is especially the task of the International Secretariats to prevent the forces of the working classes being split up in national groups”⁴⁴².

Tegen het eerste statutaire IVV-congres van Rome in 1920 bestonden er 29 beroepsinternationales⁴⁴³, waarvan sommige meer dan een miljoen leden vertegenwoordigden: Fabrikswerkers (2.400.000), Landarbeiders (2.100.000), Metaalbewerkers (3.500.000), Mijnwerkers (2.600.000), Textielarbeiders (1.600.000) en Transportarbeiders (2.700.000). Andere daarentegen waren dwergen: Bontbewerkers (14.000), Diamantarbeiders (24.000), Kappers (18.500), Pottenbakkers (12.000).

De Duitse dominantie was verleden tijd. Van de 29 bonden hadden er nog slechts vijf hun zetel in Duitsland en dat waren dan nog, met uitzondering van de Bouwvakarbeiders, kleine bonden. De grote IBS hadden hun zetel in Amsterdam (Transportarbeiders, Fabrieksarbeiders, Bedienden), Bern (Metaal) of Londen (Textiel, Mijnwerkers). Alleen op het gebied van de middelen en structuur was er weinig nieuws. Alle IBS, met uitzondering van de Transportarbeidersfederatie, waren onderontwikkeld op gebied van organisatie en personeel. De nationale beroepscentrales hielden de knip op de beurs.

De nieuwe opdracht van de internationale vakbeweging na de Eerste Wereldoorlog, met een grotere aandacht voor algemene politieke thema's, maar eveneens met het dagelijkse concrete werk binnen het kader van de Internationale Arbeids Organisatie, was dermate ruim geformuleerd, dat er in principe weinig ruimte was voor andere spelers op hetzelfde terrein. De beroepsinternationales waren echter, alleen al door hun bestaan een feit. Dit rijke palet van organisaties was ook de uitdrukking van de levenskracht van de niet-communistische vrije vakbeweging. De verhouding van voor 1914, waarbij beide organisatievormen een parallel bestaan leidden, werd nu meer complex met meer mogelijkheden voor samenwerking, maar ook voor conflict.

In de eerste discussie betreffende de onderlinge verhoudingen klonk vooral bezorgdheid over de mogelijkheid dat twee verschillende organisatievormen, die uiteindelijk dezelfde leden vertegenwoordigden, namens die leden tegenstrijdige standpunten zouden innemen. Er werd daarom gezocht naar een hiërarchische verhouding, een strikte terreinafbakening en vooral een *modus vivendi*. Op hiërarchisch vlak lagen de zaken duidelijk. Tom Shaw⁴⁴⁴, de internationale secretaris van de Textielarbeidersinternationale werd op het IVV-congres van

⁴⁴¹ *Report of the special congress...., London, 22 – 27 november 1920, o.c., p. 10*

⁴⁴² *idem, p. 16*

⁴⁴³ *First Report on the Activities of the International Federation of Trade Unions, ITUM, 1922, Supplement, V, p. 22*

⁴⁴⁴ Tom Shaw (1872 – 1938) : Brits vakbondsleider en socialistisch politicus. Shaw was slechts tien jaar toen hij begon te werken in de textielindustrie in Lancashire. Na zelfstudie werd hij vrijgestelde van de weversbond en nadien secretaris van de textielfederatie van Noord Engeland. In 1911 werd hij secretaris van de Internationale Textielarbeidersfederatie. Shaw was ook voor de Labour Party actief op het internationale front en speelde een rol bij de oprichting, na de Eerste Wereldoorlog, van de Socialistische Arbeiders Internationale (SAI). Van 1918 tot 1931 was hij lid van het Lagerhuis, In 1924 werd hij minister van Arbeid en tussen 1929 en 1931, minister van Oorlog. Na de nederlaag van Labour in 1931 keerde hij de politiek de rug toe en keerde terug naar zijn functie in de nationale en internationale vakbeweging.

1922 in Rome niet tegengesproken, toen hij wees op het gevaar “that the International Secretariats will be more and more drawn into discussing questions of general policy, and coming to decisions independent of, and which might even clash with the decisions of the Congress »⁴⁴⁵. Daarom kon er volgens hem geen sprake van zijn dat IBS standpunten zouden innemen over « broad general principles », dat was duidelijk de opdracht van het IVV. Edo Fimmen was het daarmee eens. Algemene vraagstukken « should be discussed and decided only at the plenary congress of the International Federation of Trade Unions », en « the only question is, how far the International Secretariats can co-operate in the carrying out of these decisions »⁴⁴⁶. Een vraag waarop hij zelf het antwoord formuleerde in zijn voorstel « to foster closest relations with the Trade Secretariats », door middel van « joint annual conferences of secretaries of the Trade Secretariats and the IFTU »⁴⁴⁷.

Na het congres van Rome werden in een apart overleg tussen het Bureau van het IVV en de IBS de afspraken verder op punt gesteld. De opdracht van de beroepsinternationales werd beperkt tot «the practical application of decisions taken in connection with general international actions »⁴⁴⁸, daarnaast kon elke IBS zich uiteraard bezighouden met specifieke aan de eigen industrie verbonden kwesties. Hieruit volgde dat de IBS geen stemrecht hadden op de IVV-congressen maar dat IVV én IBS op geregelde basis met elkaar overleg zouden plegen. Het ging dus om een relatie van onafhankelijkheid, maar verbondenheid.

Deze formule nam onmiddellijk een eerste concrete vorm aan in het permanent anti-oorlogscomité dat de opdracht kreeg om de besluiten van het congres van Rome uit te voeren. Naast het Management Committee van het IVV bestond deze commissie uit telkens een vertegenwoordiger van de Internationales van Transport, Mijnwerkers, Metaalarbeiders en Fabrieksarbeiders, later aangevuld met een afgevaardigde van de Openbare Diensten.

De regeling zoals ze in Rome werd getroffen, leek voor alle partijen een goede zaak. Het IVV gold als spreekbuis en overkoepelende autoriteit van de internationale vakbeweging en was het terrein van de nationale centrales, terwijl het strikte beroepsgebied tot de autonome bevoegdheid van de beroepssecretariaten hoorde. Beide werkten samen via geregeld overleg en met respect voor elkaars autonomie. De praktijk zou zeer snel aantonen dat het niet zo simpel was.

De achterdeur van Moskou.

Vrede was het eerste ordewoord van het IVV, dat in 1922 in Den Haag het internationale vredescongres organiseerde waaraan, naast alle organisaties uit de internationale socialistische beweging ook niet-politieke vredesgroepen deelnamen. Voor het eerst zouden ook IBS volwaardig aan een algemeen internationaal congres kunnen deelnemen.

Toen na het vredescongres de internationale toestand op korte tijd nog verslechterde en Belgische en Franse troepen het Duitse Ruhr-gebied bezetten, kon men verwachten dat het IVV, gezien de radicale standpunten die het had ingenomen, in actie zou komen. Het gemengde anti-oorlogscomité van IVV en IBS beraadde zich inderdaad, maar kwam niet tot

⁴⁴⁵ *Report of the International trade union congress, held at Rome, 20-26 april 1922*, ITUM, 1923, supplement X, , p. 21

⁴⁴⁶ *idem*, p. 23

⁴⁴⁷ *First Report on the activities, o.c., ...p. 23.*

⁴⁴⁸ *The activities of the International Federation of Trade Unions, 1922-1924*, (Amsterdam, IFTU, 1924), p. 35.

een eensluidend standpunt en dus niet tot daden. Voor Edo Fimmen was dit, ook op persoonlijk vlak, een zware ontgoocheling en hij stelde zijn antimilitarisme boven de loyaliteit aan structuren en bondgenootschappen. De strijd tegen het militarisme noodzaakte de internationale eenheid met communisten. Vermits dit binnen het IVV ondenkbaar was, gebruikte Fimmen zijn functie in de ITF om toch zijn doel te bereiken. Daarmee werd de discussie betreffende de structuren verbonden met de verscheurende eenheidskwestie.

Op 9 en 10 november 1923 trachtte een gezamenlijke conferentie van het IVV-Bureau met de IBS de kwestie uit te praten. Er kwam een protocol dat voortaan de onderlinge relaties zou regelen. Het bouwde verder op de overeenkomst van Rome en voegde er nieuwe elementen aan toe. Zo zouden de IBS voortaan drie afgevaardigden krijgen in het Management Committee, zou in de toekomst aan elk IVV congres een conferentie met de IBS vooraf gaan en konden de IBS met raadgevende stem aan de IVV-congressen deelnemen. Ook nu werd echter beklemtoond dat de IBS geen « final decisions in regard to general questions which lie outside the domain of their respective trade » zouden nemen, zonder voorafgaande consultatie van het Management Committee. Wat betreft het lidmaatschap van de IBS werd de deur dichtgedaan voor Moskou. Het IVV werkte een ingewikkelde formule uit, die de expansie van de IBS niet mocht afremmen, maar toch moest uitsluiten dat communistische organisaties zouden toetreden⁴⁴⁹. Edo Fimmen, die nauwelijks een week voordien ontslag had genomen als IVV-secretaris, lag ook op deze conferentie dwars en samen met de ITF stemden ook de internationales van de Kleding, Voeding, Metaal, Lederwerkers en Steenhouwers tegen. De principiële discussie over de structurele verhouding verliep daarmee grotendeels in het verlengde van de discussie over de eenheid. Het zou nu ook een machtsstrijd worden tussen voornamelijk de kaders van het IVV en de ITF⁴⁵⁰.

Wenen 1924

De afspraken die in november 1923 werden gemaakt, dienden te worden bekrachtigd op het congres van 1924 te Wenen. De interne financiële crisis, die een gevolg was van de monetaire chaos en het onvermogen van diverse nationale centrales om hun financiële verplichtingen te voldoen, stelde de structurele discussie voor het eerst in een ander daglicht. Tijdens de Algemene Raad van 29 en 30 mei, die het eigenlijke congres vooraf ging, stelde de Zwitser K. Dürr, als eerste op een officiële vergadering van het IVV, de fundamentele vraag. Misschien, zegde Dürr, hebben we wel een vergissing begaan door de nationale centrales als organisatiebasis te nemen, in plaats van de IBS. In een milieu van uitsluitend afgevaardigden van nationale centrales viel zijn opmerking niet goed en Corneel Mertens repliceerde enkel dat hij dit dan maar in 1919 had moeten zeggen, bij de wederoprichting van het IVV⁴⁵¹. De

⁴⁴⁹ IFTU, Rapport, gezamenlijke conferentie, p.14

Lid worden van een Beroepsinternationale mochten alleen nog :

“a. Organizations which are affiliated with their respective National Trade Union Centres, which in turn are affiliated with the International Federation of Trade Unions.

b. Organizations which are in no way associated with any other International (e.g. organizations belonging to the Norwegian Federation of Trade Unions, which Federation is not affiliated with any of the existing Internationals)

c. Organizations which belong to a non-affiliated National Trade Union Centre which does not make propaganda against the International Federation of Trade Unions (e.g. organizations belonging to the American Federation of Labor)

d. Organizations not affiliated with their National Trade Union Centre, if this latter belongs to a Trade Union International which is opposed to the International Federation of Trade Unions.”

⁴⁵⁰ Over de moeilijke relatie tussen IVV en ITF, zie : Geert Van Goethem, “The ITF and the struggle between the professional and interprofessional structures within the International Federation of Trade Unions”, in, Bob Reilanda, *The International Transportworkers Federation. 1914-1945*, o.c., pp. 106-116.

⁴⁵¹ IVV, Algemene Raad, Wenen, 29 en 30 mei 1924, protocoll, (IISG, IFTU-archief, nr. 11)

idee was echter wel gelanceerd, niet door een afgevaardigde van een IBS, maar van een nationale centrale en zou in de komende jaren geregeld opduiken en voor polemieken zorgen.

In de aan het congres voorafgaande conferentie met de IBS en op het congres zelf werd de discussie van november 1923 nog eens overgedaan. Edo Fimmen, die intussen gebroken had met het IVV, stelde voor het eerst de hiërarchische verhouding ter discussie. Tot dan was door niemand betwist dat het IVV en dus de nationale centrales de algemene leiding hadden over de beweging. Fimmen stelde dit nu in vraag. Volgens hem was het onhoudbaar dat de IBS zich zonder meer aan de besluiten van het IVV moesten onderwerpen. Sommige nationale centrales hadden immers slechts een fractie van de leden van sommige IBS, en hij stelde duidelijk dat « die I.T.F. dem I.G.B. nicht Gefolgschaft leisten könne, wenn die eigenen Interessen dadurch gefährdet werden »⁴⁵².

Het voorstel om 3 afgevaardigden van beroepsinternationales in het Management Committee op te nemen, voldeed de ITF niet. Edo Fimmen noemde het zelfs een “farce”. De ITF trachtte de vertegenwoordiging uit te breiden tot vijf mandaten. Namens het TUC ging Albert Purcell echter in de aanval door elke vertegenwoordiging van de IBS in het IVV af te wijzen, waarop ITF-voorzitter Robert Williams hem verweet dat hij het “Deutschland über alles” wou vervangen door een Groot-Brittannië “über alles”⁴⁵³. Hierop werd het oorspronkelijke voorstel ter stemming gelegd en met 9 stemmen tegen 6 aanvaard. Edo Fimmen werd samen met A. Cook⁴⁵⁴ van de Mijnerwerkersinternationale en J. Smit⁴⁵⁵ van de Bedienden voorgedragen tot vertegenwoordiger van de IBS in het IVV.

Op het eigenlijke congres kreeg dit voorstel echter opnieuw zware tegenwind van de Britten en nu ook van de Zweden, hetgeen Fimmen verplichtte de « farce » te verdedigen : « The trade secretariats are fully in accord with what has been proposed, but with nothing less than that. »⁴⁵⁶, waarna het voorstel werd goedgekeurd, met tegenstemmen van Britten, Zweden en Bulgaren. De nieuwe regeling werd ook opgenomen in de statuten, waarin de internationale beroepssecretariaten nu ook voor het eerst werden genoemd en dus erkend.

Na Wenen volgde een kalmere periode voor de relatie tussen IVV en IBS. De crisis tussen het TUC en de continentale bonden eiste alle aandacht. Toch bleef de discussie over de organisatorische opbouw van de internationale vakbeweging op de agenda. De regeling van Wenen voldeed immers niet, noch voor de IBS, noch voor de IVV-leiding. Jan Oudegeest kaartte de kwestie opnieuw aan in het Uitvoerend Bureau met de wens om de IBS in te schakelen in de « dagelijkse werking van het IVV ». Dat zou kunnen indien ze alle hun zetel in Amsterdam hadden. Op deze manier zou het mogelijk zijn « to ensure unity in action, to prevent waste in administrative and financial matters, and to ensure strict delimitation of functions »⁴⁵⁷. Oudegeest was hiermee de eerste die de idee van volledige integratie van de

⁴⁵² idem

⁴⁵³ *The activities of the International Federation of Trade Unions... 1922 and 1923*, o.c., p. 197

⁴⁵⁴ In oktober 1925 vervangen door Frank Hodges van de mijnwerkersinternationale.

⁴⁵⁵ G.J.A. Smit (1879 – 1934) : Nederlands vakbondsverantwoordelijke. Boekhouder en grondlegger van het bediendensyndicalisme in Nederland. Tussen 1910 en 1919 was hij penningmeester van de Algemeene Nederlandsche Bond van Handel- en Kantoorbedienden. Hij kwam hier in conflict met zijn secretaris Edo Fimmen, die hij onzorgvuldigheid verweet. In 1919 werd hij voorzitter van de Algemeene, tot zijn dood in 1934. Vanaf 1920 was hij ook secretaris van het Internationaal Verbond van Handels- en Kantoorbedienden en Technici.

⁴⁵⁶ *Report of the Third Ordinary Congress of the International Federation of Trade Unions, Vienna, 2 – 6 juni 1924*, (Amsterdam, IFTU, s.d.), p. 243

⁴⁵⁷ IFTU, Nota van Jan Oudegeest, 1925 (MRC, TUC-archives 292/151/3)

IBS in het IVV lanceerde. Tegen oktober 1925, ruim een jaar na Wenen werkte hij dit voorstel uit in een nieuw (6-punten) protocol, dat door de Beroepsinternationales echter als totaal onbespreekbaar werd verworpen. Daarop werd een nieuwe gemengde commissie aangesteld die de structuur van het IVV moest onderzoeken. Voor de IBS waren C. Ilg (Metaal), L. Maier (PTT), F. Hodges⁴⁵⁸ (Mijnwerkers) en J. Smit (Bedienden) lid van deze werkgroep⁴⁵⁹. Op een vergadering van 15 februari 1927 bereikte deze werkgroep een akkoord over een reeks voorstellen die aan het congres van dat jaar in Parijs zouden worden voorgelegd⁴⁶⁰.

Fimmen versus Oudegeest

Tussen 1924 en 1927 stond de discussie betreffende de verhouding tussen beroepsinternationales en IVV niet langer in het brandpunt van de actualiteit, maar toch kwam er een ruim inhoudelijk debat. Het waren de twee voormalige collega's Jan Oudegeest en Edo Fimmen, die een polemiek voerden, waarin ongetwijfeld de persoonlijke kwestie mee een rol speelde. Toch is de argumentatie die ze ontwikkelden interessant, omdat ze duidelijk maakt dat we hier te maken hebben met twee tegengestelde visies op het internationalisme en de rol van de internationale vakbeweging. Enerzijds was er Edo Fimmen voor wie de internationale vakbeweging slechts nut had indien die gericht was op internationale directe actie, hetgeen volgens hem het best te organiseren was door middel van de internationale beroepssecretariaten en anderzijds Jan Oudegeest, die een visie had op de rol van de internationale vakbeweging, die nog het best als parlementair kan worden omschreven, en voor wie de nationale centrales de meest aangewezen vertolkers waren van de verschillende nationale standpunten. We behandelen de discussie hier op basis van de geschriften van Edo Fimmen en de discussie tijdens het IVV-congres van Parijs van 1927.

Edo Fimmens woelige jaren als IVV-secretaris en de strijd die hij voerde om zich in een snel veranderende en gevaarlijke wereld consequent recht te houden, leidden in 1924 tot de publicatie van een essay, « Labour's alternative. The united states of Europe or Europe Limited », waarin hij zijn economische en politieke analyse uiteenzette. Hij had het over economische concentratie en internationalisering van het kapitalisme, het gebrek aan eenheid binnen de internationale arbeidersbeweging en ook de vraag op welke manier de internationale strijd moest worden georganiseerd.

Zijn voornaamste conclusie was dat tegenover een verenigd kapitalistisch blok een internationale vakbeweging stond die ideologisch verdeeld was tussen een « vrije », een « religieuze », een « communistische » en een « anarchistische » internationale. Daarnaast waren er dan nog de beroepsinternationales, waarvan de onderlinge verhouding eigenlijk niet georganiseerd was en die niet meer dan een « morele » band hadden met de internationale tot welke richting ze zich bekenden. Bovendien speelde dit alles zich dan nog bijna uitsluitend in

---

⁴⁵⁸ Frank Hodges (1887-1947) : Brits vakbondsleider en socialistisch politicus. Begon zijn loopbaan op twaalfjarige leeftijd in de mijnen van Wales maar wist zich door avondschool op te werken. In 1918 werd hij secretaris van de Miners' Federation of Great Britain en vanaf 1920 secretaris van de Internationale Mijnwerkers Federatie (IMF) Parallel aan zijn vakbondslapbaan ontwikkelde zich ook een politieke carrière als parlamentslid voor Labour en minister in het kabinet Macdonald. Hodges vervreemde echter van zijn politieke achterban en ging nauw aanleunen bij de conservatieven, die hem benoemden in de directie van de Central Electricity Board. Hij werd eveneens bestuurder van bedrijven in verschillende sectoren (mijnen, textiel en metaal)

⁴⁵⁹ IVV-ITS conferentie, 10 oktober 1925 (MRC, ITF 159.1.3.15)

⁴⁶⁰ *Rapport sur l'activité de la Fédération Syndicale Internationale, 1924-1926*, (Amsterdam, FSI, 1927), p. 29

Europa af, de arbeiders van andere continenten vielen bijna volledig buiten enige vorm van internationale organisatie.

Fimmen analyseerde ook de manier waarop de vakbeweging was opgebouwd. Locale organisaties binnen de bedrijfstakken volgden de concentratiebeweging van het kapitalisme en gingen samenwerken in beroepsfederaties op nationaal niveau, om daarna samen een nationale centrale te stichten. Vandaag, betoogde Fimmen, heeft het kapitalisme zijn nationale grenzen doorbroken en daarom is nu ook directe internationale actie noodzakelijk. De internationalisering van het kapitalisme maakt de organisatie binnen beroepsinternationales, die nauwer met elkaar moeten gaan samenwerken, nu tot eerste doel, want de interdependentie van lonen en arbeidsvoorwaarden is groter binnen eenzelfde industrie dan op het nationale vlak. De strijd verplaatst zich van het nationale naar het internationale industriële niveau en het zijn de Beroepsinternationales die deze strijd zullen moeten voeren. Een vakbondsinternationale, opgebouwd uit nationale centrales, kan dan ook de internationale strijd niet aan, het zijn integendeel de beroepsinternationales die samen een nieuwe internationale moeten vormen. Fimmen sprak daarop het doodvonnis uit over het IVV zoals het georganiseerd was : « the existing international trade-union federations, formed out of the national unions of the separate trades and industries, must be superseded by an international of the I.T.S. From the organizational standpoint the present I.F.T.U. is out of date »⁴⁶¹. Als voorlopige tussenformule suggereerde hij een IVV op dubbele basis, waarin IBS en nationale centrales op gelijke voet werden behandeld, dit was voor hem « the only way of avoiding the need for the creation of yet another trade-union international »⁴⁶².

In zijn rapport aan het congres van Parijs ging Jan Oudegeest uitgebreid in op deze argumentatie. Oudegeest zag in de ontwikkeling van plaatselijke vakbonden naar nationale beroepsbonden, die dan de nationale centrales vormden, die op hun beurt een internationale centrale oprichtten, een natuurlijke gang van zaken. Waarom vormden de nationale beroepsbonden eerst immers hun nationale centrales lang voor er sprake was van internationale beroepsbonden ? Omdat het nationale kader zowel op politiek als economisch vlak het meest aangewezen was. Volgens hem was het nationale kader wel degelijk belangrijker dan het internationale kader van een specifiek beroep. De interdependentie van de verschillende beroepen op nationaal vlak was groter dan binnen een bepaalde industrie. En dat was ook het geval voor de sociale wetgeving, betoogde Oudegeest, kijk maar naar de IAO, ook daar zijn de naties de organisatorische basis.

Een internationale vakbeweging, volledig opgebouwd op basis van de beroepsinternationales zou volgens Oudegeest op korte termijn de nationale centrales overbodig maken en dat was gevaarlijk, want de opdracht van het IVV was veel breder dan de gezamenlijke opdracht van alle IBS samen. Die opdracht omvatte namelijk ook strijd tegen het militarisme, strijd tegen de kartelvorming, de migratieproblematiek en de tariefpolitiek ...allemaal algemene kwesties die beter konden aangepakt worden vanuit de internationale samenwerking van nationale organisaties.

Dit betekende voor Oudegeest niet dat de samenwerking tussen IVV en IBS niet gewenst zou zijn, maar wat men absoluut moest vermijden was « the formulation of separate programmes or the pursuit of divergent policies. »⁴⁶³. Het belangrijkste was de eenheid van actie, en die

⁴⁶¹ Edo Fimmen, *Labour's alternative. The United States of Europe or Europe Limited*, (Londen, The Labour Publishing Company, 1924), p. 117

⁴⁶² idem p. 118

⁴⁶³ idem p. 149

eenheid was voor Oudegeest enkel mogelijk indien de nationale centrales als organisatorisch uitgangspunt behouden bleven.

Fimmen repliceerde : « Personne n'est satisfait de la F.S.I. actuelle » en een van de belangrijkste redenen was precies « la structure organique périmée qui répond de moins en moins aux nécessités de la lutte syndicale actuelle »⁴⁶⁴. De vraag die rees was of de beslissing van 25 jaar geleden om de vakbondsinternationale uit nationale centrales samen te stellen de juiste geweest was, en voor hem was het antwoord negatief. De evolutie van het kapitalisme naar internationale samenwerking en de vorming van internationale trusts en consortia zouden volgens Fimmen in de zeer nabije toekomst de syndicale strijd van een nationaal naar een meer internationaal kader verleggen. En deze internationale ontwikkeling van het kapitalisme moest logischerwijze gevolgd worden door internationale samenwerking : « une communauté de lutte internationale pour la sauvegarde des intérêts collectifs de toutes les catégories professionnelles » en dat kon enkel via « une internationale syndicale, composée des organismes professionnels internationaux »⁴⁶⁵. Dat betekende natuurlijk niet dat de nationale centrales zouden verdwijnen, maar Fimmen vergeleek hun opdracht met die van de gewestelijke organisaties in de verschillende landen.

Uiteindelijk bleek toch dat de hele discussie in belangrijke mate neerkwam op de zuivere machtsvraag. « Ce que est et reste intolérable », stelde Fimmen is dat het IVV zijn wil oplegt aan de IBS zonder dat deze een gelijkaardig recht hebben. En dat men van de IBS een discipline vraagt, terwijl de nationale centrales handelen afhankelijk van hun nationale belang, « les Secrétariats professionnels doivent refuser d'être considérés et traités comme des organisations en tutelle des troisième ou quatrième rang. ». Wat Oudegeest wil is « tenir davantage que par le passé les Secrétariats professionnels sous la férule de la F.S.I. »

Oudegeest verwoordde de mening van het overgrote deel van de nationale centrales, terwijl Fimmen ook binnen de groep IBS tegen een groeiende weerstand moest opboksen. Veel IBS schrokken namelijk terug voor de rol die hen in het scenario van Fimmen werd toebedeeld. Niet alleen waren ze hiervoor organisatorisch niet uitgerust, maar ze hadden er ook de middelen er niet voor. Zelfs indien ze de lidgelden drastisch zouden verhogen, dan nog was de organisatiebasis van een aantal IBS gewoon te klein en zouden fusies zich opdringen, hetgeen inging tegen een algemene tendens, zelfs van de kleinste organisaties, om absoluut vast te houden aan de eigen autonomie.

Dit bleek in 1927 tijdens het IVV-congres, waar een voorstel van de Oostenrijkse centrale voorlag, die een reorganisatie wou op basis van een dubbele structuur, hetgeen ook door Fimmen al als compromis was naar voor geschoven. In hun motivatie sloten de Oostenrijkers nauw aan bij de argumentatie van Fimmen en ze voegden eraan toe dat nagenoeg nergens nationale vakbewegingen worden opgebouwd uit regionale organisaties, bijna overal vormen de industriebonden de basis. Waarom van dit principe afwijken voor de internationale structuren⁴⁶⁶ ? In een voorbereidende conferentie was er echter, ook bij de IBS, onvoldoende steun voor dit voorstel, zodat zelfs een voorstel om het naar een commissie voor onderzoek te sturen werd verworpen met 8 stemmen tegen 8. Enkel de Internationale van de Voeding steunde volop de ITF⁴⁶⁷. In Parijs werd ook de rechtstreekse vertegenwoordiging van de IBS

⁴⁶⁴ IVV, Nota van Edo Fimmen, La structure organique de la F.S.I., 1927 (IISG, IFTU-archief, nr.15)

⁴⁶⁵ idem

⁴⁶⁶ *Report of Proceedings at the Fourth Ordinary Congress of the International Federation of Trade Unions, Paris, 1-6 august 1927*, (Amsterdam, IFTU, 1927), p. 73

⁴⁶⁷ *Report of Proceedings ... , Paris, 1927, o.c., p. 73*

in het IVV afgeschaft. Het systeem werkte niet omdat deze afgevaardigden bij gebrek aan algemene conferenties van de IBS enkel zichzelf konden vertegenwoordigen. In de plaats kwam een jaarlijkse conferentie van afgevaardigden van IVV en IBS aan de vooravond van de samenkomsten van de Algemene Raad. Jan Oudegeest kon tevreden meedelen dat « the I.T.S. do not wish to form part of the basis of the I.F.T.U. »⁴⁶⁸

Parijs was echter ook het dieptepunt van de interne crisis binnen het IVV, het toppunt van de chaos en de verwarring, met als klap op de vuurpijl het ontslag van Jan Oudegeest. Het IVV was dus toe aan een grondige interne evaluatie en het lag voor de hand dat de organisatorische kwestie als een van de kernvragen op de agenda werd geplaatst.

Dit keer ging het niet alleen over theorie of over macht, maar ook over de praktijk. Binnen de IBS groeide namelijk de onvrede over de wijze waarop het werk binnen de werknemersgroep van de IAO was georganiseerd. Die werknemersafgevaardigden bestonden uitsluitend uit vertegenwoordigers van nationale centrales en er was nog geen methode ontwikkeld die inspraak van beroepsorganisaties in specifieke dossier die voor hen van belang waren, kon garanderen. De IAO ging zich trouwens steeds meer toeleggen op deelconventies voor specifieke beroeps categorieën, hetgeen de betrokken beroepsinternationales uiteraard bijzonder interesseerde. Zo waren er conventies betreffende arbeidsongevallen in de haven, verbod op nachtwerk in bakkerijen, gebruik van loodwit in verf, werktijd en loon van huisbedienden en bescherming van glaswerkers. Daarnaast hadden ook meer algemene kwesties zoals de verkorting van de arbeidsduur en de invoering van het minimumloon directe consequenties in de verscheiden industrieën, zodat de IBS ook in die aangelegenheden inspraak wilden. Het IVV voorzag wel consultaties en overleg, maar dit was facultatief en leidde soms tot misverstanden.

De kwestie stond op de agenda van het eerste overleg tussen IVV en IBS in het kader van een Algemene Raad in januari 1928 in Berlijn en het was opnieuw Edo Fimmen die zich opstelde als advocaat van de IBS : “as time goes on, the work at Geneva is more and more specialised : now it would be the clothing workers, now the seamen, now the food-workers who were the most closely interested in the question under discussion”. Maar, argumenteerde Fimmen, op de internationale zeemansconferentie van 1926 bijvoorbeeld, was er “not a trace of cooperation”, tussen de werknemersafgevaardigden. Daarom, telkens wanneer in Genève kwesties op de agenda staan “which are of interest to some specific internationale trade secretariat, as well as to the national centres, I beg that action may be taken in the closest collaboration with such international trade secretariat.”⁴⁶⁹ De conferentie kwam echter niet verder dan de afspraak dat het uitvoerend bestuur van het IVV, in nauw contact met de diverse nationale centrales, de “guiding principles” zou opstellen. Die zouden dan op een aan de eigenlijke IAO-conferentie voorafgaande samenkomst van de werknemersgroep worden besproken. Van een rechtstreekse vertegenwoordiging van de IBS was geen sprake, ze kregen enkel een consultatieve bevoegdheid.

Tussen 1927 en 1930 onderging het IVV ingrijpende organisatorische veranderingen : een nieuwe zetel, een nieuwe voorzitter en een nieuwe algemeen secretaris waren hiervan de meest zichtbare elementen. Daarnaast was er ook meer dan vroeger aandacht voor een praktische aanpak, waarbij minder belang werd gehecht aan theorie en ideologie, en meer aan

⁴⁶⁸ TUC, General Council, minutes, 30-31 juli 1927 (MRC, TUC-archives, 292/915.3/1)

⁴⁶⁹ TUC, General Council, minutes, 17-20 januari 1928 (MRC, TUC-archives, 292/915.3/1)

efficiëntie en rendement. Dat was een mentaliteit, die ook zijn invloed zou hebben op het debat over de structuren.

Dat deze discussie nog lang niet was afgerond bewees het congres van 1930 in Stockholm. In de aanloop van dit congres kwamen opnieuw voorstellen betreffende een mogelijke aanpassing van de structuur. Opnieuw was het de ITF die de vraag stelde, maar wel op een iets voorzichtiger manier door te vragen dat het congres de opdracht zou geven aan het Uitvoerend Bureau « to study the question of constructing the Trade Union International on the basis of the International Trade Secretariats and the National Centres »⁴⁷⁰.

Tijdens de discussie die hierover in de aan het congres voorafgaande conferentie van IVV en IBS werd gevoerd, bleek opnieuw dat er binnen de IBS absoluut geen eenstemmigheid bestond. Louis Van Berckelaer⁴⁷¹ van de Diamantarbeidersinternationale verwoordde de vrees van de kleinere IBS dat de voorstellen van de Transportarbeiders als gevolg zouden hebben dat « the IFTU would come under too one-sided an influence » omdat « only 2 or 3 International Trade Secretariats possessed really complete organization machinery »⁴⁷². J. Smit van de Bediendeninternationale beklemtoonde nogmaals het intrinsiek internationalistische karakter van de IBS: « As a rule, the individual national centres did their own work without regard to the conditions in other countries. The individual unions were however being forced, chiefly owing the creation of international trusts and cartels, to unite internationally in their trade secretariats, so that they were of necessity obliged to have stronger international interests than the national centres. »⁴⁷³ Bij de stemming bleek de verdeelheid totaal want 12 IBS steunden het ITF-voorstel, terwijl het door 11 werd verworpen. In grote lijnen waren de grotere en meer industriële bonden voor, terwijl het merendeel van de kleinere en ambachtelijke organisaties zich ertegen uitsprak. Er was nu echter voor het eerst een meerderheid voor een voorstel dat de deur kon openen naar een grondige hervorming.

Op het eigenlijke congres kreeg dit voorstel de steun van het Britse TUC, dat een « reorganization of the International federation of Trade Unions on the basis of representation of the Internatioanal Trade Secretariats » voorstelde en van Oostenrijk dat een wijziging van de statuten vroeg « in view to incorporating the International Trade Secretariats into the structure of the IFTU »⁴⁷⁴. Met deze steun leek het erop dat eindelijk een doorbraak in deze kwestie zou kunnen worden geforceerd. Het secretariaat slaagde er echter in om met de steun van de overige nationale centrales alle voorstellen samen te voegen in een afgezwakte resolutie die het uitvoerend bestuur de opdracht gaf « to study the question of the closer linking up of the IBS with the structure of the IFTU »⁴⁷⁵. En hoewel Edo Fimmen zich verheugd toonde dat de IBS nu binnen enkele jaren « on equal terms »⁴⁷⁶ aan de congressen zou kunnen deelnemen, zou de kwestie tijdens de jaren die volgden een heel andere wending krijgen.

⁴⁷⁰ *Congress Stockholm. The activities of the International Federation of Trade Unions, 1927-1930*, (Amsterdam, IFTU, 1931), p. 258

⁴⁷¹ Pierre-Louis Van Berckelaer (1872-1936) : Belgisch vakbondsverantwoordelijke en socialistisch politicus. Van Berckelaer was diamantslijper en werd in 1912 voorzitter van de Antwerpsche Diamantbewerkerbond. In 1921 werd hij verkozen tot senator voor de Belgische Werklieden Partij (BWP) en bleef dit tot zijn overlijden.

⁴⁷² *Congress Stockholm. The activities ... 1927-1930*, o.c., p. 255

⁴⁷³ Idem, p. 256

⁴⁷⁴ Idem, p. 272

⁴⁷⁵ IFTU, proposal of the International Trade Secretariats (IISG, IFTU-archief, nr 36)

⁴⁷⁶ *Congress Stockholm. The activities... 1927-1930*, o.c., p. 311

De Britten en de IBS

Het IVV-secretariaat was niet gelukkig met wat zich in Stockholm had voorgedaan. De steun van de Britten aan de IBS dreigde de machtsbalans in het voordeel van de beroepsinternationales te doen doorslaan. De kwestie had ook teveel het karakter van een persoonlijke vete tussen Edo Fimmen en zijn oude werkomgeving. Men was in het secretariaat dan ook niet bepaald gehaast om de opdracht die in de resolutie van Stockholm vervat zat, uit te voeren. De onvrede wegens de verspilling van energie en middelen en allicht ook wegens de chaotische en oncontroleerbare wirwar van internationale vakbondsorganisaties groeide, niet in het minst bij de leiding van het TUC.

Op het congres van Stockholm had het TUC zich voor het eerst actief in het debat gemengd, met een ogenschijnlijk vergaand voorstel tot reorganisatie van het IVV op basis van de IBS. Het is niet duidelijk wat het TUC er in 1930 toe bewoog om dit voorstel te doen, maar het is wel duidelijk dat dit haaks stond op wat het TUC in dit verband tot dan toe had gezegd.

Het Britse TUC was eigenlijk nooit gelukkig geweest met de grotere rol die sommige IBS zich geleidelijk gingen toeëigenen. Al tijdens de voorbereiding van de vredesconferentie van Den Haag in 1922 verzette het TUC zich tegen een mogelijke aanwezigheid van sommige beroepsinternationales en dreigde zelfs om weg te blijven van het congres. Het TUC noemde het “inadvisable for such secretariats to take part in these gatherings of the various national centres owing the risk of duplicate representation”⁴⁷⁷. Ook in de voorbereiding van de diverse discussies op de congressen van Wenen (1924) en Parijs (1927) was het TUC een van de meest uitgesproken tegenstanders van een bevoegdheidsuitbreiding van de IBS. Toen in 1924 werd voorgesteld om een zekere structurele band te creëren door aan de IBS een aantal zetels in het Management Committee toe te kennen, stemden de Britten tegen. Ook in de aanloop van het congres van 1927 kreeg de Britse delegatie van haar General Council de duidelijke instructie dat « the council delegates should oppose the suggestion that the secretariats should be allowed to affiliate to the IFTU »⁴⁷⁸. De Britten hadden dus altijd eerder een « anti-IBS » houding aangenomen.

In 1930 veranderden de Britten plots totaal van koers. In de voorbereiding van het congres van Stockholm besliste het TUC dat het IVV-congres een mogelijke reorganisatie « on the basis of representation of the international trade secretariats » moest bespreken⁴⁷⁹. Dit was een gevolg van het ongenoegen van het TUC met het IVV, waarin volgens de Britten teveel nationalistische spelletjes werden gespeeld. Daarom zou het beter zijn om de internationale vakbeweging te organiseren zoals het TUC was georganiseerd, namelijk op basis van de verschillende professionele organisaties. Het TUC was van mening dat dit op zijn minst een onderzoek verdiende.

Het was ook een uiting van de onvrede van de Britse beroepsbonden, die zich eigenlijk niet goed raad wisten met die IBS. De beroepsinternationales, en zeker de grote, hadden immers een bepaalde industrietak als basis voor hun organisatie, terwijl nagenoeg alle Britse bonden het beroep als basis hadden. Zo kon het dat sommige Britse vakbonden bij geen enkele IBS waren aangesloten, terwijl andere, zoals de machtige Transport and General Workers Union (TGWU) van Ernest Bevin, indien ze zich goed wilden laten vertegenwoordigen, zich bij

⁴⁷⁷ TUC, General Council, minutes, 26 september 1922 (MRC, TUC-archives 292/20/7)

⁴⁷⁸ TUC, General Council, minutes, 27 juli 1927 (MRC, TUC-archives 292/20/7)

⁴⁷⁹ TUC, General Council, minutes, 23 april 1930 (MRC, TUC-archives 292/20/7)

verschillende IBS moesten aansluiten. De traditionele Britse vakbondsorganisatie was niet compatibel met die van de internationale secretariaten. Het financiële speelde echter ook een rol, want Bevin argumenteerde dat zijn bond niet alleen aan de IBS diende af te dragen, maar via het TUC ook nog eens aan het IVV. Die dubbele factuur woog te zwaar.

In het voorjaar van 1932 wijdde het International Committee van het TUC een debat aan deze kwestie. Algemeen stelde men vast dat er teveel overlapping en te weinig coördinatie was. Het TUC werkte haar voorstel van enkele jaren voordien verder uit en stelde dat het IVV en IBS « one organic structure » moesten vormen, « either wholly on the basis of the secretariats or else built upon the basis of the national centres with the secretariats transformed into departments confined to their special industrial or craft activities »⁴⁸⁰. Het TUC zag echter in dat de vergelijking tussen de nationale beroepsbonden en de IBS niet opging, omdat de meeste IBS nauwelijks een permanente structuur bezaten en ook niet in staat waren om een zeker gezag uit te oefenen over de aangesloten organisaties. Daarom moesten de nationale centrales als organisatiebasis behouden blijven en moest de structuur worden omgevormd tot een IVV, « with more or less autonomous secretariats /.../grouped into one organic structure »⁴⁸¹. In afwachting zouden de beroepsinternationales worden ingedeeld in zes groepen, die elk ook in het uitvoerend bestuur van het IVV zouden vertegenwoordigd zijn. Doel van dit alles was een meer efficiënte internationale vakbeweging die, en dat was zeer belangrijk, goedkoper zou kunnen werken : « Indeed, it is to be assumed that the financial adjustments involved in establishing the one international organization such as been proposed would considerably diminish the heavy expenses which have now to be met »⁴⁸². En dit kon, volgens het TUC, door alle organisaties in één hoofdbureau samen te brengen, waar verschillende diensten gemeenschappelijk konden worden georganiseerd. Alle lidgelden zouden dan door het IVV als koepel worden geïnd, en 1/3 daarvan zou als toelage naar de zes departementen kunnen gaan⁴⁸³.

Tijdens de volgende jaren, tot aan de oprichting van het Wereldvakverbond in 1945, zou dit in grote lijnen het standpunt blijven van het TUC en het zou dus ook, naarmate de internationale vakbeweging op het continent verzwakte en het TUC een steeds meer dominante rol ging spelen, de hele discussie op een bepaalde manier beïnvloeden. De IBS, die tot dan toe in de aanval waren geweest met hun eis om meer invloed te krijgen binnen het IVV, werden in het defensief gedrongen en moesten zich gaan verdedigen tegen de plannen voor een geïntegreerde internationale vakbeweging, waarin ze hun autonomie in belangrijke mate dreigden te verliezen.

Voorlopig diende het TUC rekening te houden met een hardnekkige tegenstand. Op de conferentie van maart 1932 in Bern werd het Britse voorstel besproken en meteen ook met een grote meerderheid van 16 tegen 7 verworpen. Het voorstel werd trouwens gelanceerd midden in een nieuwe bevoegdheidsdiscussie tussen de leiding van IVV en ITF over verschillende dossiers⁴⁸⁴ waarin de ITF zich naar de mening van het IVV te autonoom opstelde, terwijl de leiding van de ITF niet te spreken was over de manier waarop het IVV-

⁴⁸⁰ TUC, International Committee, minutes, 17 februari 1932 (MRC, TUC-archives 292/901/3)

⁴⁸¹ TUC, Nota aan het International Committee, 8 februari 1932 (MRC, TUC-archives 292/915/9)

⁴⁸² TUC, International Committee, minutes, 17 februari 1932 (MRC, TUC-archives 292/901/3)

⁴⁸³ TUC, Nota aan het International Committee, 8 februari 1932 (MRC, TUC-archives 292/915/9)

⁴⁸⁴ In Canada had de ITF de Canadian Brotherhood of Railway Employees als lid toegelaten. Een organisatie die niet was aangesloten bij het door het IVV erkende Trades and Labor Congress of Canada. In Griekenland steunden ITF en IVV bonden die met elkaar in conflict leefden.

secretariaat zijn studieopdracht uit Stockholm had uitgevoerd⁴⁸⁵. Volgens de ITF was het ondenkbaar dat het IVV zich zou ontwikkelen tot « einer wahrhaften Internationale /.../ solange sich der IGB auf den Landeszentralen aufbaut »⁴⁸⁶. Indien de internationale vakbeweging gericht moest zijn op internationale directie actie, dan kon dat voor de ITF enkel door middel van de beroepsinternationales. De ITF bleef echter pleiten zonder gehoor te vinden en was niet sterk genoeg om zijn wil op te leggen, maar wel sterk genoeg om pogingen om zijn autonomie aan te tasten te weerstaan. Er was een externe factor nodig om deze patstelling te doorbreken.

Het huis stuikt in elkaar

Wat in 1932 nog ondenkbaar leek, was tegen 2 mei 1933 een feit. De Duitse vakbeweging werd buiten de wet gesteld en het IVV verloor meer dan 1/3 van zijn leden. Naast de politieke en organisatorische problemen die dit met zich bracht, stelde dit het ook de organisatorische kwestie in een nieuw daglicht. Het werd nu een kwestie van overleven, want de Duitse vakbeweging was ook financieel een van de steunpilaren van de internationale vakbeweging geweest en het hele apparaat dreigde bij gebrek aan middelen stil te vallen. Tijdens het uitvoerend bestuur van april 1933 van Zürich, dat de problemen na de nazi-machtsovername besprak, stelde voorzitter Citrine onmiddellijk dat ingevolge het verlies van de Duitse bonden het Britse voorstel tot integratie van de volledige beweging opnieuw diende te worden overwogen⁴⁸⁷.

Op het IVV-congres van Brussel van 1933 was er, enkele maanden na de catastrofe in Duitsland, nog geen duidelijkheid over wat er stond te gebeuren. De Duitse vakbonden hadden hun lidgelden tot aan het congres nog betaald en er stelde zich dus geen acuut financieel probleem. De algemeen secretaris Walter Schevenels trachtte intussen goede raad te geven aan de IBS. Volgens hem waren er twee manieren om hun leefbaarheid te garanderen : enerzijds kostenbesparing door fusie en anderzijds kostenbesparing door hergroepering in één stad⁴⁸⁸. Beide voorstellen lagen, niet toevallig, in de lijn van wat het Britse voorzitterschap over deze kwestie dacht. Het congres was echter niet bij machte om een besluit te nemen en gaf de Algemene Raad de volmacht om een eventuele reorganisatie door te voeren, zonder dat daarvoor de goedkeuring van een congres noodzakelijk was⁴⁸⁹.

Schevenels had het handig gespeeld in Brussel door zijn bezorgdheid te uiten over de leefbaarheid van de IBS, terwijl het in feite ging over de leefbaarheid van het IVV. Walter Citrine had er hem in de aanloop van het congres al op gewezen dat de nieuwe situatie in Duitsland het Britse voorstel betreffende een « relationship of a departmental character » nieuw leven inblies. « If we can do this it is possible that the affiliation fees, which have so far been paid to the trade secretariats, could be utilised by the IFTU »⁴⁹⁰.

⁴⁸⁵ Einbau der ISB in den IGB, nota aan de conferentie van ITS en IVV afgevaardigden, Bern, 17 maart 1932 (IISG, IFTU archief, nr. 121)

⁴⁸⁶ Einbau der ISB in den IGB, nota aan de conferentie van ITS en IVV afgevaardigden, Bern, 17 maart 1932 (IISG, IFTU archief, nr. 121)

⁴⁸⁷ TUC, intern rapport betreffende het Uitvoerend Bestuur van 8-11 april 1933 te Zürich (MRC, TUC-archives 292/915.3/6)

⁴⁸⁸ *Brussels Congress. Report on the activities of the International Federation of Trade Unions, 1930-1932*, (Berlin, IFTU, 1933), p. 333.

⁴⁸⁹ idemp. 53.

⁴⁹⁰ Walter Citrine aan Walter Schevenels, 8 mei 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.5/7)

Schevenels trok aan het werk en tekende op basis van de ideeën van Citrine een schema uit voor een nieuw IVV. Hij wist dat er grote tegenstand en zelfs wantrouwen bestond bij de IBS en dat een volledige samensmelting te hoog gegrepen zou zijn. Hij trachtte dan ook de meest gevaarlijke klippen te omzeilen met een voorstel dat voor beide groepen leefbaar zou moeten zijn. De vraag welke de organisatiebasis diende te zijn, was voor hem duidelijk : "in respect of the management of the international trade union movement and the determination of its policy, tactics, guiding principles and general demands, there seems no doubt that ././the IFTU should be based on the national centres"⁴⁹¹. De IBS bleven voor Schevenels wel van groot nut "as regards the establishment of statistics on wages, conditions of work and all other specific details of the trade in question", daarom moesten beide organisatievormen behouden blijven. De financiële problemen die een gevolg waren van het verlies van de Duitse organisaties waren echter zeer reëel en er stelde zich een probleem voor de levensvatbaarheid van alle organisaties, doordat in totaal ongeveer 40 % van de inkomsten verloren gingen. Dit financiële probleem wilde Schevenels oplossen door een volledige reorganisatie van de hele internationale vakbeweging. Zijn plan bestond uit twee fasen : reconstructie en concentratie. Het reconstructieschema voorzag in een IVV op dubbele basis, waarbij de IBS 's drie vertegenwoordigers op 11 zouden krijgen in het uitvoerend bestuur. Op congressen zouden de IBS dan elk één stem krijgen (tegen ongeveer 66 voor de nationale centrales), op voorwaarde dat ze zich eerst gehergroepeerd hadden. Deze hergroepering, de tweede fase van Schevenels' plan, voorzag in de concentratie van de 29 bestaande IBS in eerst 12 en daarna zes groepen. De bijdragen zouden voortaan rechtstreeks aan het IVV worden betaald, dat 20 % van de totale inkomsten zou doorschuiven naar de nieuwe departementen⁴⁹².

Dit voorstel van de IVV-leiding en het TUC hervormde de internationale vakbeweging op een wijze waarmee de meeste nationale centrales instemden. Schevenels maakte echter een belangrijke fout. In plaats van zijn ontwerp enkel naar de voorzitter te sturen, werd het naar ALLE leden van het uitvoerend bestuur gestuurd⁴⁹³, waardoor het snel de ronde deed en ook op de tafel kwam van de ITF, dat niet aarzelde om aan de alarmbel te trekken. De ITF stelde vast dat het IVV op zoek was naar « fresh sources of income » en dat dit de reden was voor het voorstel : « It is shortage of money, and not recognition of the justification of the proposals put forward so long ago by the ITF ././ which lies at the root of the scheme you now put forward »⁴⁹⁴. De ITF noemde het hele schema dan ook "inacceptable". Men was wel bereid om te spreken over « embodiment » van de IBS in het IVV, maar dan wel op voet van gelijkheid met de nationale centrales. En dit keer kon de ITF rekenen op de steun van nagenoeg alle internationale secretariaten. De blunder van Schevenels had zware gevolgen, want nu was de indruk gewekt dat het IVV zonder overleg zijn voorstellen aan de beroepscentrales wou opdringen. Tom Shaw, de anders zo gematigde internationale secretaris van de Textielarbeidersinternationale werd kwaad : « you simple sat down, and sent round a document without consultation with the secretariats././Get off the pedestal, get off it././ if you meet in solemn conclave and decide what is advisable, and say you must swallow all this, you will get nowhere. Men are not build that way »⁴⁹⁵. Van de 29 IBS sprak enkel de

⁴⁹¹ Nota van Walter Schevenels, "Suggestions and proposals for readapting the international organizations of the Trade Union Movement to the situation created by the loss of the German organizations and their affiliation fees", 25 september 1933 (MRC, TUC-archives 292/915/9)

⁴⁹² TUC, interne nota betreffende de incorporatie van de IBS in het IVV, 5 december 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.5/7)

⁴⁹³ Walter Schevenels aan Walter Citrine, 20 november 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.5/7)

⁴⁹⁴ Edo Fimmen aan het Uitvoerend Bestuur van het IVV, 3 maart 1934 (MRC, TUC-archives 292/915.5/7)

⁴⁹⁵ TUC, interne nota betreffende Algemene Raad van Weymouth, augustus 1934 (MRC, TUC-archives 292/915.5/7)

International Federation of Employees in Public services zich in gunstige zin over het voorstel uit. Alle anderen waren tegen. Schevenels kon dan ook niet anders dan concluderen dat “even the smallest International Secretariats are bent on maintaining their full autonomy at any cost”⁴⁹⁶.

Het coördinatiecomité.

Daarmee stond de IVV-leiding op de Algemene Raad van augustus 1934 in Weymouth (U.K), waar de kwestie werd besproken, weer op nul. Het twee fasen-plan, waarvan was gehoopt dat het makkelijker verteerbaar zou zijn voor de IBS, kreeg dermate veel tegenwind dat de IVV-leiding concludeerde dat “it will perhaps be best to return to this first idea, e.a. the total reconstruction of the IFTU by the complete amalgamation into a single organization of all existing international organizations”⁴⁹⁷.

Op deze Algemene Raad stond echter nog een andere belangrijke kwestie op de agenda : de organisatie van het ondergrondse werk in nazi-Duitsland. En, het lijkt haast onvoorstelbaar, maar de beide kwesties werden aan elkaar gekoppeld. Een coördinatiecomité van IVV en IBS moest de verschillende op Duitsland, Saarland en Oostenrijk gerichte initiatieven van de internationale vakbeweging coördineren en een oplossing uitdokteren voor het probleem van de interne structurele verhoudingen.

Tijdens de eerste vergadering van dit comité, op 3 oktober 1934, kwam het al tot een bevoegdheidsconflict tussen het TUC en de IBS met zetel in Nederland, die afzonderlijke conferenties hielden over het ondergrondse werk in Duitsland en zich daarmee volgens het TUC en ook het IVV-bureau op een terrein begaven dat het beroepsbelang oversteeg. Het was de start van een hele reeks conflicten die echter nagenoeg allemaal betrekking hadden op de ondergrondse activiteiten en dan ook in het betreffende hoofdstuk worden behandeld.

Het organisatorische deel van de opdracht kwam daardoor in de verdrukking, ook omdat er geen nieuwe elementen opdoken. Bovendien bleven de IBS het IVV grondig wantrouwen, zoals blijkt uit wat Edo Fimmen hierover aan Tom Shaw schreef : « I rather agree with you that the whole coordination business seems to have no other purpuse than to get money from the secretariats and for the rest to have it on with them »⁴⁹⁸. Pas in 1937, toen het comité al op zijn laatste benen liep, werd een discussie aan het onderwerp gewijd. Aan het Uitvoerend Bestuur werd de vraag gesteld om in de toekomst afgevaardigden van de IBS te laten deelnemen aan de vergaderingen van het Uitvoerend Bestuur, in een adviserende functie⁴⁹⁹. De Algemene Raad van Warschau in 1937 wees dit echter af. Het IVV was er trouwens in geslaagd om door middel van nieuwe aansluitingen zijn ledental opnieuw op het oude peil te krijgen en was dus grotendeels uit de financiële problemen geraakt, zodat er ook van die kant geen echte druk meer op de ketel stond. De onvrede was echter wel gebleven en het TUC kloeg over de « vested interests, bringing about a certain passive attitude »⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Report on the reorganization of the IFTU and the plan for centralising the ITS, General Council, Weymouth, 27-28 augustus 1934 (MRC, TUC-archives 292/915.3/7)

⁴⁹⁷ TUC, interne nota betreffende Algemene Raad van Weymouth, augustus 1934 (MRC, TUC-archives 292/915.5/7)

⁴⁹⁸ Edo Fimmen aan Tom Shaw, 8 augustus 1935 (AdsD, ITF-archieff, mappe 15)

⁴⁹⁹ TUC, International Committee, minutes, 29-30 april 1937 (MRC, TUC-archives 292/901/4)

⁵⁰⁰ TUC, interne nota betreffende de reconstructie van het IVV, 7 maart 1934 (MRC, TUC-archives 292/915.5/7)

Walter Schevenels lanceerde dan in oktober 1938 een nieuwe poging om de zaak te deblokken. Via een rondschrift vroeg hij voorstellen vanwege de IBS, die dan zouden besproken worden op de voorconferentie met de IBS in het kader van het IVV congres van 1939 te Zürich. Dit initiatief werd echter opnieuw doorkruist door een incident met de ITF, dat illustratief is voor de totaal verziekte sfeer. De ITF wou de IAO-conferentie van 1939 vooraf voorbereiden, los van de nationale centrales. Dit ging in tegen de traditie waarbij het de nationale centrales waren die hun standpunten voor de IAO-conferenties vastlegden in overleg met hun nationale industriebonden. Toen de ITF hierover door Walter Schevenels werd aangesproken, reageerde Edo Fimmen dat de bij de ITF aangesloten bonden zich het recht voorbehielden een gezamenlijk standpunt te formuleren « before communicating their views to other bodies »⁵⁰¹. De ITF had zich echter weer iets vergalopperd. Op de voorconferentie van 4 juli 1939 te Zürich werd bevestigd dat de nationale centrales de bevoegde instanties waren « to draw up the report and reply to the questionnaires of the ILO and that there should be no change in that practice »⁵⁰². De conferentie besloot eveneens om een voorstel van de internationale van Hout- en Bouwwerkers te aanvaarden die uit alle discussies van de voorbije jaren blijkbaar had besloten dat beide organisatievormen beter op een facultatieve dan op een organische wijze zouden samenwerken en daarom voorstelden dat een nauwer contact tussen het IVV en de IBS tot stand kon komen « through more frequent joint meetings of these organizations, at which current questions should be brought up for debate. »⁵⁰³

Dit voorstel, dat niet fundamenteel verschilde van de eerste regeling die in 1922 in Rome was afgesproken, beëindigde dan een discussie, die de twee voornaamste organisaties uit de internationale vrije vakbeweging, het IVV en de ITF, van 1924 tot 1940, over zowat alle belangrijke kwesties, met elkaar in conflict had gebracht. Het debat, dat als een Fimmen-kwestie was gestart rond het politieke probleem van eenheid met de communistische vakbeweging, werd nadien een zuivere machtsconfrontatie tussen kaders van de twee structuren. Een confrontatie die op essentiële momenten verlamdend werkte op de actiemogelijkheden van de internationale vakbeweging in zijn geheel.

Het Britse voorzitterschap had die discussie met toenemende ergernis moeten aanzien. De Britse vakbeweging, die zichzelf zware financiële inspanningen moest opleggen om de internationale vakbeweging überhaupt in stand te houden, zou bij de eerste gelegenheid die zich stelde het debat afsluiten en definitief kiezen voor een integrale vakbondsinternationale, waarin de beroepsinternationales zouden geïncorporeerd zijn door middel van een departementale structuur.

Besluit

De internationale vakbeweging die onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog werd opgericht, was van nature het representatieve orgaan van de nationale vakcentrales. De ambitie om van die vakbeweging een politiek instrument te maken in de strijd tegen oorlog en voor socialisme leidde al na enkele jaren tot frustraties en ontgoochelingen. Internationale directe actie in functie van politieke doelstellingen was onlosmakelijk verbonden met dit model. Nationale

⁵⁰¹ Edo Fimmen aan Walter Schevenels, 27 juli 1938 (IISG, IFTU-archief, nr 123)

⁵⁰² Conferentie van IVV-IBS, Zürich 4 juli 1939 (MRC, ITF-archief 915.2.2)

⁵⁰³ idem

centrales waren echter onwillig of niet in staat om deze te organiseren. Dit tot ontgoocheling en verbittering van de machtigste functionaris van de internationale vakbeweging, Edo Fimmen, die tussen juli 1919 en november 1923 algemeen secretaris was van zowel het IVV als de ITF, de belangrijkste beroepsinternationale.

Na de breuk met Fimmen ontwikkelde zich tussen het IVV en zijn voornaamste beroepsinternationale een concurrentiële en conflictuele relatie. Tussen 1924 en 1932 was de ITF in het offensief met pleidooien voor het beroep als organisatiebasis van een nieuwe internationale vakbeweging en de eis tot deelname in het IVV bestuur. Binnen de groep van IBS vond de ITF voor deze eisen echter onvoldoende steun en ook weinig nationale centrales konden worden overtuigd. In tegenstelling tot de nationale centrales waren de nationale industriële organisaties niet in staat of bereid om de zware financiële kosten die de uitbouw van een slagkrachtige internationale vakbond met zich meebracht te dragen. Enkel in de transportsector en in mindere mate in de metaalindustrie en de mijnbouw kwamen er professioneel uitgebouwde IBS.

Toen het verlies van de Duitse vakbeweging de financieringsbasis van het IVV dreigde onderuit te halen, werden de IBS voor de IVV-top een aantrekkelijk financieel alternatief. De voorgestelde schema's betreffende een organische opbouw met de IBS als departementen van een inclusieve internationale vakbeweging boden echter een te eenzijdig voordeel aan het IVV. De IBS hechtten aan hun autonomie en wezen de hervorming bijna unaniem af. Toch zou de departementale structuur vooral onder impuls van de Britse vakbeweging, die met toenemende ergernis tegen het gebrek aan efficiëntie en het verlies aan middelen aankeek, het model worden voor een nieuwe internationale vakbeweging.

Genève

De IAO en het sociale hervormingsprogramma van het IVV

« *Le social devra vaincre l'économique. Il devra le régler et le conduire, pour mieux satisfaire à la justice* » (Albert Thomas)⁵⁰⁴.

De verwachting dat na de oorlog ook voor de arbeidersklasse een nieuwe wereld, met meer rechtvaardigheid en kansen, zou aanbreken, leefde tijdens de oorlog in de verschillende kampen. Tijdens de conferenties van Leeds (1916) en Bern (1917) werd onafhankelijk van elkaar, maar met medeweten van elkaars standpunt, door een versplinterde internationale vakbeweging de basis gelegd van een programma van sociale hervormingen. De « wereld van de arbeid » eiste een plaats aan de onderhandelingstafel van de komende vredesconferentie en gezien de belangrijke positie van verschillende leiders van de arbeidersbeweging in hun respectieve regeringen, werd die eis ook ernstig genomen. In Frankrijk, België en Groot-Brittannië waren socialisten in de regering getreden en in de VS was de vakbeweging een van de pijlers van de Wilson-administratie. In Duitsland was het kanselier Prins Max von Baden zelf die had verklaard dat in de komende vredesonderhandelingen de bescherming van de arbeid aan bod zou moeten komen⁵⁰⁵.

Binnen de diverse regeringen was er een sterke wil om politieke problemen in de toekomst via overleg op te lossen, hetgeen de reden was voor de oprichting van een Volkenbond⁵⁰⁶. Deze Volkenbond zou dan een afzonderlijke arbeidssectie krijgen, eveneens met een permanent karakter en dit zou de Internationale Arbeids Organisatie, de IAO, worden. De IAO werd gebouwd op de funderingen die gelegd waren door de International Association for Labour Legislation, een zuiver studiecentrum, met zetel in Basel. Het zou een van de belangrijkste instrumenten worden voor de wereld van de arbeid en de vakbeweging in het bijzonder om op internationaal vlak een grotere invloed te verwerven.

Ook binnen de meer gematigde vleugel van de arbeidersbeweging leefde de overtuiging dat wat de bevolking wilde, na de ellende van de oorlog, eigenlijk tweeledig was : een zekere stabiliteit in het leven en vrede. De internationale instellingen die nu werden opgericht zouden hiervoor zorgen. Er moest gestreefd worden naar het verminderen van de spanningen tussen de staten en naar het verminderen van de interne spanningen binnen de staten⁵⁰⁷.

⁵⁰⁴ Albert Thomas (1878 – 1932) : Frans socialist en volgeling van Jaurès. Werd in 1910 volksvertegenwoordiger en in 1912 burgemeester van Champigny sur Marne. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd hij minister en was samen met Henderson en Vandervelde nauw betrokken bij zowel de vredesonderhandelingen van Versailles als de pogingen om de Tweede Internationale nieuw leven in te blazen. Na de oorlog werd hij de eerste directeur van de IAO als Frans tegengewicht voor het Britse voorzitterschap van de Volkenbond (Eric Drummond). Over Drummond, zie : James Barros, *Office without power. Secretary-General Sir Eric Drummond, 1919-1933*, (Oxford, Clarendon Press, 1979)

⁵⁰⁵ Antony Alcock, *History of the International Labour Organization*, (London, Macmillan, 1971), p. 18.

⁵⁰⁶ Over de geschiedenis van de Volkenbond, zie : Ruth Henig, *Versailles and after, 1919-1933*, (London, New York, Routledge, 1995) en F.S. Northedge, *The League of Nations. Its life and times, 1920-1946*, (Leicester, University Press, 1986)

⁵⁰⁷ Zowel Albert Thomas als W.A. Appleton gebruikten deze uitspraak.

Het bevorderen van sociale wetgeving werd meteen een van de belangrijkste en meest beloftevolle opdrachten van het IVV⁵⁰⁸. De diverse nationale confederaties geloofden sterk in het internationale niveau voor het veralgemenen van sociale hervormingen. De IAO was het forum waarop dit moest worden afgedwongen en het IVV was het instrument om die strijd te voeren. De snelle wederoprichting van de internationale vakbeweging na de oorlog, in tegenstelling tot de politieke internationale, moet dus ook in dit kader worden bekeken. Het feit dat er een internationaal orgaan voor sociale wetgeving zou komen maakte afspraken en overleg tussen de verschillende nationale vakbondsconfederaties noodzakelijk en was dus een belangrijk element in de snelle heling van de wonden die de oorlog had geslagen. Het is daarom geen toeval dat IAO en IVV, op enkele maanden na, even oud zijn.

De verschillende pogingen om nog tijdens de oorlog een internationale conferentie met afgevaardigden uit de verschillende kampen te organiseren mochten dan zijn mislukt, toch was men aan beide zijden overtuigd van de noodzaak om een minimumprogramma op te stellen dat zou gelden voor alle landen en als richtsnoer kon dienen voor de vertegenwoordigers van de arbeid op de vredesconferentie. De hardnekkige weerstand van vooral de Amerikaanse AFL heeft belet dat zo'n algemene conferentie zou plaatsvinden, maar de overige centrales, met uitzondering van de Belgen, zouden de internationale socialistische conferentie van februari 1919 in Bern aangrijpen om nog voor het formele einde van de oorlog een gemeenschappelijk programma te formuleren. Bij de oprichtingsconferentie van het IVV, in juli 1919 in Amsterdam, werd dit eisenplatform van Bern ongewijzigd goedgekeurd.

In dit programma van Bern ontwikkelde de internationale vakbeweging een globale visie, samengevat in 15 punten, die de uitvalsbasis moest zijn voor zowel nationale als internationale initiatieven inzake sociale wetgeving⁵⁰⁹. Centraal stonden de eisen voor de 8-urige werkdag, de 48-urige werkweek en het verenigingsrecht. Daarnaast had het programma aandacht voor specifieke bescherming van vrouwen- en jongerenarbeid, verplicht onderwijs, het minimumloon, veiligheid en hygiëne op de werkvloer, verzekering tegen arbeidsongevallen, beperkende maatregelen voor thuisarbeid en het wees een verbod op de migratie af. Er was opvallend minder aandacht voor de uitbouw van een stelsel van sociale verzekeringen. Het programma somde weliswaar de domeinen op waar sociale verzekeringen dienden tot stand te komen (ziekte en invaliditeit, ongevallen, pensioenen, weduwen en wezen, moederschap), maar het is duidelijk dat deze vooralsnog geen prominente plaats innamen.

Voor de uitvoering van dit programma eiste men in Bern de oprichting van een « permanent committee composed of representatives of the States belonging to the League of Nations and of representatives of the international trade-union federation to an equal number »⁵¹⁰. Dit comité moest dan op zijn beurt « conferences for the promotion of international labour-protection » samenroepen, die de opdracht kregen « [to] adopt binding resolutions within the scope of their competency ». Met andere woorden een « International Labour Parliament », dat niet enkel resoluties stemde, maar « also international laws having the same efficacy (legal power) as national laws »⁵¹¹. Daarnaast eiste men de opname in het Vredesverdrag van een « Labour Charter » als apart hoofdstuk.

⁵⁰⁸ *First Report on the activities...*, o.c., p. 25

⁵⁰⁹ *Report of the International Conference of Trade-Unions, Bern, 5-9 februari 1919*, o.c., pp. 22-25

⁵¹⁰ *Idem*, p. 25

⁵¹¹ *Idem*, p.21

Met dit hervormingsprogramma nam de internationale vakbeweging ook stelling in de discussie over « democratie » of « dictatuur », die op dat moment nog de politieke internationale verdeelde. Het programma van Bern betekende voor de internationale vakbeweging dat « the principles of democracy were accepted »⁵¹². Dit programma zou gedurende ruim een decennium de inspiratiebron zijn voor elke actie van het IVV op het gebied van de internationale sociale wetgeving. Pas met de crisis van de jaren dertig kwam er een verdieping van het sociale programma.

Op het moment dat de verschillende organisaties elkaar in Bern ontmoetten, was de « Labour Commission » van de internationale vredesconferentie in vergadering. De commissie telde vijftien leden, uit negen verschillende landen. Twee van de afgevaardigden hadden directe banden met het IVV, Samuel Gompers, de voorzitter van de commissie en Léon Jouhaux, die als plaatsvervanger zetelde in de Franse delegatie⁵¹³. De commissie begon op 1 februari en eindigde haar werk op 24 maart. De stem van de internationale arbeidersbeweging zou er sterk doorklinken, ook al omdat Europa op dat moment het toneel was van verschillende opstanden. De schrik van regeringen om een deel van hun soevereiniteit te verliezen, haalde echter de bovenhand. De discussie over de pariteit was een eerste indicatie. In Bern had de internationale vakbeweging een gelijke vertegenwoordiging gevraagd van werknemers en regeringen. Daarover werd in Versailles opgemerkt dat de werkgevers op een even grote vertegenwoordiging recht hadden als de werknemers en dat het niet kon dat regeringen zwakker zouden staan dan werknemers en werkgevers samen. Dus zou de verhouding 2-1-1 worden bij de stemmingen, maar 1-1-1 in de mandaten. Waar het IVV zijn slag grotendeels thuishaalde, was in de samenstelling van de werknemersgroep. Art. 389 bepaalde dat de werknemersafgevaardigden dienden te worden aangeduid « in agreement with the most representative organizations », en dat waren in alle deelnemende landen bij het IVV aangesloten organisaties. Een laatste fundamenteel punt was de vraag naar het statuut van de conventies. De eis van Bern, verdedigd door Jouhaux en gesteund door Italië, maar niet door voorzitter Gompers, dat conventies automatisch bindend zouden zijn, werd door een overgrote meerderheid verworpen⁵¹⁴. In de plaats kwam een systeem waarbij de conventies achteraf door de nationale parlementen dienden te worden geratificeerd. Van enig automatisme was geen sprake meer en er waren bovendien slechts zeer beperkte sanctiemogelijkheden. Hierdoor was de grote droom van een internationaal superparlement als hefboom voor de sociale ontwikkeling meteen de kop in gedrukt. Het feit dat Samuel Gompers zich in deze discussie had gedragen als een Amerikaans patriot zou hem nadien in Amsterdam betaald worden gezet.

Paragraaf II van hoofdstuk XIII van het vredesverdrag werd het zgn. « Labour Charter », dat in negen punten een aantal algemene principes noemde, die de leidraad moesten zijn voor de toekomstige sociale wetgeving : vrijheid van vereniging, arbeid is meer dan enkel koopwaar, een salaris moet voldoende koopkracht geven voor het levensonderhoud, gelijk loon voor gelijk werk, bescherming van vrouwen- en kinderarbeid ... Het was een universele verklaring, met de vrije markteconomie als uitgangspunt, die echter geen rekening hield met de grote verschillen inzake economische ontwikkeling tussen de verschillende landen⁵¹⁵. Het Charter was ook vager en minder verreichend dan het 15-puntenprogramma van Bern en werd daarom negatief onthaald tijdens de oprichtingsconferentie van het IVV van juli 1919. De vakbondsinternationale was dan ook van oordeel dat dit charter niet kon gelden « comme

⁵¹² *First Report on the activities...*, o.c., p. 27

⁵¹³ Antony Alcock, *The International Labour Organization*, o.c., p. 26

⁵¹⁴ idem, p. 28

⁵¹⁵ Georges Lefranc, *Les expériences syndicales des origines à nos jours*, o.c., p. 26.

l'expression intégrale des revendications des classes ouvrières de tous les pays »⁵¹⁶. Voor Samuel Gompers waren de Amsterdammers daarmee hyperkritisch, « Le monde ne s'est pas fait en un jour », stelde hij. Voor Léon Jouhaux kon er echter geen sprake zijn van compromissen, Bern was voor hem een minimum-programma.

De kritische stemming in Amsterdam met betrekking tot het Charter moet natuurlijk ook gezien worden in het kader van de voorbereiding van de eerste internationale arbeidsconferentie die later dat jaar in Washington zou plaatsvinden. Om in oktober in Washington een duidelijke politieke lijn te hebben en klare doelstellingen werd het Charter getoetst aan het programma van Bern. De verschilpunten waren dan de uitvalsbasis voor een nieuw offensief met als hoofddoel een algemene conventie over de 8-urendag.

Voor de deelname aan Washington stelden zich echter ook politieke problemen. Het IVV verklaarde zich slechts onder twee voorwaarden akkoord om eraan te participeren : alle werknemersafgevaardigden moesten een door het IVV erkende organisatie vertegenwoordigen én alle landen moesten kunnen participeren (dus ook Oostenrijk en Duitsland)⁵¹⁷.

Beide voorwaarden, die formeel in tegenspraak waren met de bepalingen van het Vredesverdrag, zorgden voor de nodige beroering in diplomatieke kringen en creëerden, zoals Gompers aan Appleton schreef “a situation of great embarrassment”⁵¹⁸. De zomer van 1919 was dan ook het toneel van actief overleg tussen hoofdzakelijk de Britse en Amerikaanse regeringen en het TUC en de AFL, waarin de mogelijkheden werden afgetast om aan de wensen van Amsterdam tegemoet te komen zonder het Vredesverdrag te ondergraven, dat door de meeste landen trouwens nog niet eens geratificeerd was. Het was duidelijk dat deze regeringen een eventuele boycot van Washington door het IVV ten allen prijze wilden vermijden. Voor Samuel Gompers was het slagen van Washington een erezaak : “I am actuated solely by a desire to leave no stone unturned to make the coming convention a complete and absolute succes”⁵¹⁹.

Ook het IVV zelf wou maar wat graag een oplossing vinden. Het Uitvoerend Bureau overlegde met de Engelse minister Georges Barnes⁵²⁰, voorzitter Appleton trok naar Washington om de voorbereiding op de voet te volgen, Jouhaux bemiddelde bij de Franse premier Clemenceau en secretaris Oudegeest stond in contact met de Amerikaanse Ambassade in Londen, hetgeen ambassadeur Davis tot het besluit bracht dat : “they are evidently anxious to find reasons for attending Washington”⁵²¹.

⁵¹⁶ *Compte rendu du Congrès Syndical International, Amsterdam, 28 juillet – 2 août 1919*, o.c., p. 44

⁵¹⁷ Volgens Harold Butler waren er ook economische redenen waarom het IVV de deelname van Duitsland en Oostenrijk eiste. Léon Jouhaux zou namelijk gevreesd hebben dat de 8-urendag in Europa niet kon gerealiseerd worden indien de Duitsers niet meededen. (Sir Harold Butler, *Confident Morning*, (London, Faber and Faber, s.d.), p. 183.

⁵¹⁸ Samuel Gompers aan W.A. Appleton, 25 augustus 1919 (Samuel Gompers Papers, general correspondence)

⁵¹⁹ Samuel Gompers aan W.B. Wilson, secretary of Labor, 8 september 1919 (Samuel Gompers Papers, general correspondence)

⁵²⁰ George Barnes (1859-1940) : Brits socialistisch politicus. Was in 1906 bij de eerste volksvertegenwoordigers van Labour. In 1916 werd hij minister van Pensioenen in de regering van Lloyd George en in 1917 volgde hij Arthur Henderson op als minister van Onderwijs. Toen Labour zich in 1918 uit de regeringscoalitie terugtrok besloot Barnes zijn ministerpost te houden. Hij wou op die manier zijn invloed doen gelden tijdens de vredesconferentie en de oprichting van de ILO. Hij zou na de oorlog echter geen rol van betekenis meer spelen.

⁵²¹ Telegram van Ambassadeur Daves aan Department of State in Washington, Londen 19 augustus 1919 (NARA, RG 59 555 E 1/52)

Het gezamenlijke lobbywerk van TUC, GFTU, AFL en IVV leverde uiteindelijk resultaten op en op 9 oktober 1919 kon voorzitter W.A. Appleton vanuit Washington bevestigen dat “the German and Austrian governments have been informed that they will be admitted in Washington with equal rights as all other nations, in accordance with the decision taken at Amsterdam”⁵²². Noch de Oostenrijkse, noch de Duitse delegaties zouden uiteindelijk aan Washington deelnemen, maar hun regeringen hadden de uitnodigingen wel aanvaard en legden op die manier de basis voor een toekomstige medewerking aan de IAO. Het IVV beschouwde dit als een overwinning⁵²³. De tweede eis kon niet formeel worden hardgemaakt, maar omdat toch al was overeengekomen dat de werknemersafgevaardigden werden aangeduid in overleg met de “meest representatieve” organisatie, waren de afgevaardigden in de praktijk nagenoeg allemaal lid van een bij het IVV aangesloten confederatie. Het IVV ging hierdoor niet officieel, maar wel informeel de leiding nemen van de werknemersgroep binnen de IAO. Corneel Mertens nam het voorzitterschap waar, terwijl Jan Oudegeest secretaris werd en de feitelijke leider. Via de werknemersgroep was het IVV ook vertegenwoordigd in het bestuurlijk orgaan van de IAO, het zgn. “Governing body”.

Intussen was in de VS de aandacht verschoven naar de eigen binnenlandse problemen. Op het moment dat de conferentie in Washington moest plaatsvinden, waren er stakingen in de staalindustrie, de koolmijnen en de havens. Bovendien was het Amerikaanse Congres zich opnieuw isolationistisch gaan opstellen, het weigerde het vredesverdrag te ratificeren en weigerde ook de nodige kredieten voor de organisatie van de conferentie⁵²⁴. Tot overmaat van ramp werd President Wilson ook nog ernstig ziek.

De conferentie van Washington zou uiteindelijk toch een belangrijke stap zetten in de door het IVV gewenste richting. Het was meteen ook een eerste manifestatie van deze ambitieuze nieuwkomer op het internationale terrein. De IVV-leiding zelf was trouwens behoorlijk tevreden over haar prestatie : “The Washington Conference was a battle-field where the strategic and tactical value of our newly formed International and its value as an organization was put to the test for the first time and successfully”⁵²⁵. Ontwerp-conventies en aanbevelingen werden gestemd op het vlak van de arbeidsduur (8-urendag, 48-urenweek), werkloosheid (oprichting van werkgelegenheidsagentschappen), vrouwenwerk (moederschapsverlof, verbod op nachtarbeid), bescherming inzake veiligheid en hygiëne en kinderarbeid (verbod voor kinderen onder de 14 jaar en verbod op nachtwerk voor jongeren beneden de 18). Het IVV was dan ook euforisch over de resultaten van de conferentie : “These results were entirely on the lines of the Leeds and Berne programme”⁵²⁶. Al deze akkoorden bevatten echter vele bijzondere en uitzonderingsclausules en ze werden pas van toepassing na ratificatie door elke afzonderlijke staat. Bovendien had de discussie betreffende de 8-urige werkdag duidelijk gemaakt dat er zowel bij regeringen als aan werkgeverskant nog grote tegenkantingen bestonden. De vraag naar arbeid was hoog in deze herstelfase na de oorlog en de conventie bepaalde dat uitzonderingen mogelijk waren. Een hele reeks landen wist ook vrijstelling te verkrijgen.

De informele maar intieme relatie van Amsterdam met Genève.

⁵²² TUC, Parliamentary Committee, minutes, 9 oktober 1919 (MRC, TUC-archive 292/20/4)

⁵²³ *First report ont the activities*, o.c., p. 30

⁵²⁴ Anthony Alcock, *The International Labour Organization*, o.c., p. 37

⁵²⁵ *First report on the activities*, o.c., p. 33

⁵²⁶ idem, p. 32

Tijdens de eerste sessie van het Governing Body in Parijs van 26 tot 28 januari 1920, had Léon Jouhaux nog zware kritiek op de manier waarop de IAO verplicht was te functioneren - « International Conventions should be enforced without the necessity of ratifications by each government separately, so that an international legislature would be really brought into existence »⁵²⁷ - maar dit was een achterhoedegevecht. De organisatie was gestart, volgens de regels die tussen de diverse regeringen waren afgesproken, en werd een van de nieuwe internationale instellingen, die in het moeilijke kader van de onmiddellijke naoorlog zowel haar nut als bestaanrecht moest bewijzen.

De Fransman Albert Thomas, een van de topmensen van het internationale socialisme, werd gekozen als eerste directeur van de IAO en de organisatie moest zich vestigen in het « neutrale » Genève, zeer tot ongenoegen overigens van Thomas. Ondanks de kritiek op het niet-bindend karakter van de conventies bleef het IVV sterk geïnteresseerd in de werking van de IAO. Dit had ook te maken met het vertrouwen dat de IVV-top stelde in Albert Thomas, een vertrouwensband die leidde tot een informele relatie tussen de leiding van het IVV en de directeur van de IAO, die verder ging dan de status van Thomas als tweede in rang van de internationale diplomatie eigenlijk toeliet.

Onmiddellijk na zijn benoeming richtte Thomas zich tot het IVV voor steun bij de opbouw van zijn organisatie. Hij was er zich van bewust dat dit experiment van internationale samenwerking, op een moment van grote nationalistische emoties in vele landen, zijn eigen levenskansen zou moeten scheppen. Op 5 maart 1920 bracht Albert Thomas een bezoek aan Amsterdam om te onderzoeken op welke manier IAO en IVV konden gaan samenwerken. Voor beiden was duidelijk « que les relations entre le Bureau International du Travail et l'Internationale Syndical ne peuvent être que des relations officieuses, mais comme le dit Fimmen, elles doivent être intimes »⁵²⁸.

Hieronder werd verstaan dat er zich, naast de formele samenwerking op het niveau van de werknemersgroep, een informele relatie zou ontwikkelen tussen de IAO en het IVV. Het ging er vooral over misverstanden en conflicten te voorkomen door een geregelde uitwisseling van informatie en indien nodig persoonlijke contacten. Het IVV zegde toe om aan de IAO-directeur de data en de agenda van de bureauvergaderingen mee te delen en alle nodige informatie en documentatie door te sturen. Thomas van zijn kant zou het IVV op de hoogte brengen van de ontwikkelingen van de arbeidswetgeving in de verschillende landen en het IVV bijvoorbeeld waarschuwen indien in een bepaald land een ratificatie in gevaar zou komen. In de toekomst zouden ook de vergaderingen van het Governing Body gezamenlijk worden voorbereid : « on tâchera de se rencontrer et de parler un jour avant »⁵²⁹.

Dit was het begin van een goede verstandhouding en nauwe samenwerking, misschien niet zozeer tussen het IVV en de IAO als organisaties, als wel tussen hun leiders, Thomas en Oudegeest, waarbij Thomas al het mogelijke deed om vanuit zijn positie de IVV-leiding in te lichten en te ondersteunen en waarbij Jan Oudegeest de IAO binnen de internationale vakbeweging aanpreef en verdedigde.

Die propaganda voor zijn nieuwe organisatie was een van de zorgenkinderen van Thomas. De IAO lag zwaar onder vuur in de meer radicale kringen binnen de arbeidersbeweging en was

⁵²⁷ *First Report on the Activities*, o.c., p. 95

⁵²⁸ Nota van Albert Thomas, 12 maart 1920 (ILO, Albert Thomas Papers CAT 5-0-6)

⁵²⁹ idem

gestart met een aantal handicaps. Enerzijds was er het systeem van conventies, waardoor er slechts indirecte ingrepen mogelijk waren en anderzijds stond de instelling onder de paraplu van de Volkenbond, was er financieel afhankelijk van en diende zich ook te plooiën naar de « *savoir vivre* » van de internationale diplomatie. Een van die gevolgen was dat de IAO zich noodgedwongen moest vestigen in de hoofdzetel van de Volkenbond, het moeilijk bereikbare en geïsoleerde Genève. Albert Thomas verliet met tegenzin Parijs en vreesde zijn persoonlijk politiek isolement, maar ook de onbekendheid van Genève voor organisaties uit de arbeiderswereld. Een van zijn eerste initiatieven was daarom een voorstel aan het IVV om voortaan alle internationale congressen van de vakbeweging in Genève te laten plaatsvinden « *en vue de faire connaître aux masses ouvrières non seulement ce que nous sommes et ce que nous voulons, mais même que nous existons* »⁵³⁰. Op die manier zou men, volgens Thomas, « *faire à la fois d'Amsterdam et de Genève, en quelque sorte, les pôles attractifs du syndicalisme international* ». Jan Oudegeest had hier echter geen oren naar, want de organisatie van een congres in een bepaald land was voor het IVV telkens een belangrijk propagandamoment en bovendien wees hij er Thomas op dat een te sterke identificatie van de IAO met de vakbeweging gevaarlijk zou kunnen zijn « *pour une institution encore toute jeune et qui doit encore gagner la confiance de certains gouvernements et surtout des patrons* »⁵³¹.

De onbekendheid van de vakbeweging met het werk in Genève trachtte Thomas dan maar grotendeels op te vangen door een veelvoud van contacten, zowel persoonlijk als schriftelijk, en een actieve representatiepolitiek. Hij liet zich ook grondig informeren over de ontwikkelingen binnen het IVV en werkte met een kring van vertrouwelingen en informanten, die hem op de hoogte brachten van de interne keuken. Voor het IVV was zijn belangrijkste vertrouweling de Nederlander J.J. De Roode⁵³², die zeer goed geïntroduceerd was in kringen van de Nederlandse socialisten en als dusdanig in Amsterdam dan ook goed geïnformeerd was over wat zich binnen het IVV afspeelde. De Roode die tussen 1920 en 1926 als medewerker van Thomas de relaties tussen de IAO en de werknemersgroep verzorgde, stuurde ook na zijn vertrek bij de IAO geregeld vertrouwelijke nota's naar Thomas en werd voor die informatieopdracht ook betaald⁵³³.

Sind die Amsterdammer Gelbe ?

De IAO was voor het IVV een van de centrale instrumenten voor de wederopbouw na de oorlog. Het IVV stelde grote verwachtingen in de nieuwe internationale instellingen, zoals onder meer bleek op het congres van Londen van 1920. Het IVV eiste er dat de Volkenbond en de IAO een rol zouden krijgen in de distributie van de grondstoffen en het bestrijden van de chaos op de wisselmarkten. Een consequentie van deze benadering was dat het IVV, na een korte activistische periode tot 1923, minder geneigd werd om zelf directe internationale acties te ondernemen en meer en meer een beroep ging doen op Volkenbond en IAO. Toch zat er ook veel tegenstrijdigheid in deze benadering, want het IVV had tijdens zijn eerste jaren ook fundamentele kritiek op de Volkenbond en noemde de instelling « *a league of capitalist*

⁵³⁰ Albert Thomas aan Jan Oudegeest, 4 augustus 1920 (ILO, Albert Thomas Papers CAT 5-0-6)

⁵³¹ Jan Oudegeest aan Albert Thomas, 11 augustus 1920 (ILO, Albert Thomas Papers CAT 5-0-6)

⁵³² Justus Johannes De Roode (1866-1945) : Journalist bij het Nederlandse sociaal-democratische dagblad Het Volk, waarvan hij opeenvolgend parlementair verslaggever en hoofdredacteur was. Na de Eerste Wereldoorlog werd hij vanaf 1920 medewerker van de IAO in Genève, waar hij terecht kwam op het secretariaat van Albert Thomas. Hij ontwikkelde een zeer vertrouwelijke band met Thomas, maar keerde in 1926 naar Nederland en de journalistiek terug. Hij werd hoofd buitenland bij het Volk tot zijn pensionering in 1934.

⁵³³ In 1927 voorzag Thomas hiervoor een bedrag van 1500 Zw. Fr. (ILO, Albert Thomas Papers CAT-7-660)

governments which aims above all at furthering the interests of the capitalists »⁵³⁴. Deze kritiek op de « nationalistische » Volkenbond was echter in grote mate tactisch, want het liet het IVV toe ten dele mee te gaan met de links-radicalen kritiek op de internationale instellingen. In één adem werd hierbij het onderscheid met de IAO gemaakt, waarin de georganiseerde arbeidersbeweging wel volop zijn invloed kon laten gelden en op voet van gelijkheid werd behandeld.

De samenwerking van de vakbeweging met regeringen en patroons was echter niet vanzelfsprekend. Het was zelfs een van de voornaamste en steeds herhaalde kritieken vanuit communistische hoek en de basis voor hun beschuldigende vraag « sind die Amsterdamer Gelbe ? ». Naarmate de druk vanuit de communistische kringen steeg en ook binnen het IVV de spanning toenam, groeide ook de kritiek op de IAO als organisatie en de werking erin van het IVV. De IVV-leiding kwam tussen twee vuren. Enerzijds wou ze de IAO verdedigen tegen de kritiek van links, maar ze moest daarbij een eind mee in de vaststelling dat de IAO lang niet de resultaten gaf die men ervan verwachtte. Anderzijds moest ze ook de IAO verdedigen tegen de aanvallen van werkgeverszijde en van sommige regeringen, die de afgesloten conventies in vraag stelden en haar bevoegdheden wilden inperken. Het IVV steunde de IAO leiding in haar strijd voor het behoud van die bevoegdheden, « what the workers wanted the International Labour Office to be was not an institution for scientific research but an institution which did practical work »⁵³⁵. Indien de IAO-bevoegdheden werden ingekrompen dan zou het IVV alle interesse in de instelling verliezen en er zich uit terugtrekken.

Ook de resultaten van Washington kwamen onder vuur. Reeds op één van de eerste vergaderingen van het Governing Body, van 22 tot 25 maart 1920, trachtten de werkgevers, gezien de economische crisis, restricties op de 8-urendag door te drukken. In oktober werd nog duidelijker wat er aan de hand was. Directeur Thomas concludeerde in zijn rapport dat « it appeared that a wave of reaction was at present passing over several European countries »⁵³⁶. In verschillende landen waren regeringen aan de macht die zich verzetten tegen ratificatie en in Spanje werd de vakbeweging door de regering zelfs vervolgd. Hoewel de samenwerking binnen de IAO tussen de drie groepen prima verliep, bleek het er op het terrein dus anders aan toe te gaan. In juli 1921 werd de IAO er officieel van op de hoogte gebracht dat Groot-Brittannië de conventie over de 8-urendag niet zou ratificeren⁵³⁷, omdat daarmee het bestaande systeem van overeenkomsten tussen werkgever en werknemer werd aangetast. In Frankrijk was er een grote tegenstand en men wilde niet ratificeren voor Duitsland dat had gedaan. Duitsland zelf riep de grote behoefte aan arbeid in, gezien het extra werk dat nodig was om de herstelbetalingen te kunnen uitvoeren, Zwitserland weigerde te tekenen, Polen had bedenkingen, in Italië werd de kwestie op de lange baan geschoven en de Belgen wachtten tot de Engelsen getekend hadden.

Edo Fimmen was dus op het IVV-congres in Londen niet voorbarig geweest in zijn kritiek: « It appears that the conventions arrived at in Washington were merely the result of the bourgeois and capitalist classes being somewhat afraid of the Labour movement in 1919, but to-day, in the belief that we are not as strong as they thought, they are opposing the application of the very conventions which they themselves helped to vote »⁵³⁸.

⁵³⁴ Jan Oudegeest in ITUM, I, nr. 1, 1921, p.2

⁵³⁵ *First report on the activities...*, o.c., p. 107

⁵³⁶ idem, p. 106

⁵³⁷ Anthony Alcock, *The International Labour Organization*, o.c., p. 56

⁵³⁸ *Report Special Congres... Londen, 1920*, o.c., p. 14

Albert Thomas, die als « fraternal delegate » aanwezig was op alle IVV-conferenties tot aan zijn dood in 1932, trachtte tijdens zijn 'groet' aan het congres deze kritiek te weerleggen, maar moest toch toegeven dat de IAO zijn beloften niet helemaal waarmaakte. « I feel even more than others the wide divergence between the generous impulses of 1919 and the stern realities of to-day ». Hij wees erop dat het niet de IAO was die verantwoordelijk was voor de niet-ratificatie van de conventies en hij wees ook op het manke instrumentarium dat de IAO bij haar oprichting ter beschikking had gekregen : « the clumsy system of international conventions which has been imposed upon us out of respect for national sovereignty »⁵³⁹. Thomas trachtte tijdens deze traditionele gastredes op de IVV-congressen niet alleen zijn instelling te verdedigen, maar ook de positie van de IVV-leiding te versterken tegen de kritiek van links. In 1924 ging hij tijdens het IVV-congres van Wenen in op de relatie tussen de IAO en het IVV : « the working-class uses the ILO as it uses parliaments, to do its work, but it does not thereby cease to resist capitalism »⁵⁴⁰ en hij vergeleek ook de situatie van voor de oorlog met de voortgang die de arbeidersbeweging in zijn geheel had geboekt : « When I remember how discussion between the working classes took place before the war, in cafés or in the small building of some trade union, and then think of the regular meetings of the workers' leaders at the Geneva conferences, I see great signs of progress »⁵⁴¹.

Toch bleef de kritiek aanhouden. Tijdens de moeilijke periode tussen 1923 en 1927 bleven de IAO zelf en de werking van het IVV binnen het kader van de IAO onderhevig aan sterke tegenkanting binnen het IVV. Deze kritiek was in belangrijke mate gelijklopend met de linkse oppositie binnen de internationale vakbeweging, waarvan Edo Fimmen het boegbeeld was. Fimmen, die beweerde geen ideologische bezwaren te hebben tegen het werk in Genève, liet zich echter bij diverse gelegenheden superkritisch uit over de resultaten die op het niveau van de IAO werden bereikt. Gedeeltelijk had dit ook te maken met de dominante positie van het IVV in de werknemersgroep en de ondergeschikte rol die aan de internationale beroepssecretariaten werd toebedeeld. Fimmen had binnen het IVV weinig succes met zijn pogingen om de IBS bredere bevoegdheden te geven. Hij richtte zich ook herhaaldelijk naar Thomas met de vraag dat de IAO meer aandacht aan de IBS zou besteden, die zich volgens Fimmen snel aan het ontwikkelen waren « à la suite de la concentration internationale du capitalisme »⁵⁴².

Hij was echter aan het verkeerde adres, want Thomas stond wantrouwig tegenover Fimmen en diens opening naar de communisten en werkte nauw samen met de rest van het IVV-bestuur tegen Fimmen: « Fimmen n'a pas désarmé, mais le bloc Oudegeest, Jouhaux, Mertens et J.H. Thomas promet de continuer la collaboration et de l'assurer tous les jours »⁵⁴³. Nauwelijks een jaar later was J.H. Thomas echter verdwenen en vervangen door de 'communist' Purcell, die minder openlijk de IAO zou aanvallen, maar zich intern toch zeer kritisch opstelde. Het anti-communistische blok bleef ook zonder de Engelsen in stand en Albert Thomas voerde mee de strijd tegen de communistische invloed in de vakbeweging. Toen in 1927 in Griekenland de communisten dreigden de meerderheid in de vakbeweging te grijpen, waarschuwde hij Oudegeest en drong erop aan dat een afgevaardigde van het IVV naar het congres werd gestuurd om het tij alsnog te keren : « je crois qu'il faudrait envoyer quelqu'un de premier ordre, Mertens par exemple, si Jouhaux, ni toi ne peuvent y aller ». Zijn besluit

⁵³⁹ *Report of the International Trade Union Congress... Rome, 1922*, o.c., p. 60

⁵⁴⁰ *Report on the activities, 1922 and 1923*, o.c., p. 259.

⁵⁴¹ *Idem*, p. 259

⁵⁴² Edo Fimmen aan Albert Thomas, 3 april 1924 (ILO, Thomas Papers CAT 7-327)

⁵⁴³ Note sur la conversation avec M. Oudegeest, 27 januari 1922 (ILO, Albert Thomas Papers CAT 5-0-7)

was alleszins dat met de communisten niet samen te werken viel, « pour moi, la scission s'impose »⁵⁴⁴, concludeerde hij. De directeur van de IAO die aandrong op een splitsing van een vakbondsconfederatie van een bij de IAO aangesloten land, zou indien dit indertijd was uitgelekt allicht het voortijdige einde hebben kunnen betekenen van Thomas' mandaat.

Purcell van zijn kant trachtte zijn kritiek te richten op de te grote belasting die het werk in Genève, zowel in tijd als middelen, voor Amsterdam betekende. Volgens hem besteedden de secretarissen een te groot deel van hun aandacht aan de IAO die volgens hem trouwens voor het IVV niet echt zo belangrijk was omdat het IAO-werk vooral van belang was voor de niet-georganiseerden. Purcell kantte zich ook tegen de uitnodiging die aan IAO-directeur Thomas gericht werd om het congres van Wenen toe te spreken.⁵⁴⁵

In *l'Humanité* van 14 juli 1925 kondigde Edo Fimmen zelfs het « failliet van Washington »⁵⁴⁶ aan. Tijdens een rondreis in Noorwegen ging hij nog verder en viel ook de IAO aan : « das Arbeitsamt in Genf ist völlig wertlos für die Arbeiter »⁵⁴⁷. Zijn kritiek in dit verband op het IVV, dat de « Burgfrieden » sloot en « die Interessen der Arbeiter im Stich » liet, zonder dat dit enig resultaat zou hebben opgeleverd, bewijst dat hij althans in zijn publieke verklaringen wel degelijk het ideologische aspect van het werk in Genève in vraag stelde. Het maakte Fimmen bij het IVV nog minder populair en Corneel Mertens haastte zich om persuittrekels met deze uitspraken naar Albert Thomas te sturen « pour votre édification de la mentalité de cet homme »⁵⁴⁸.

Toch bleef het IVV zijn activiteiten binnen de IAO verdedigen. Hoewel onvolmaakt werd de IAO door het IVV ingeschat als een nuttig instrument, waardoor nu meer kon gedaan worden dan het formuleren van eisenprogramma's : « social legislation developed from the propagandist stage and became practical international policy »⁵⁴⁹. En de ontwikkeling van die sociale wetgeving was, volgens het rapport dat de Duitser Th. Leipart op het IVV-congres van 1924 in Wenen presenteerde, één van de voornaamste opdrachten van de internationale vakbeweging. Het IVV was, volgens Leipart, wel verplicht om de IAO te gebruiken gezien het gebrek aan sociale wetgeving in vele landen. Het IVV bleef dus de IAO beschouwen als een hefboom en bleef vasthouden aan de strategie om door middel van het internationale niveau resultaten te verkrijgen op nationaal gebied.

Ten slotte was er ook binnen IVV-kringen die in principe positief stonden tegenover de werking in het IAO, kritiek op de manier waarop de IVV-leiding het werk in Genève coördineerde. Op het IVV-congres van 1927 in Parijs kwam er zowel van de Duitser Grassmann als van de Nederlander Stenhuis kritiek over het gebrek aan leiding in de werknemersgroep. Peter Grassman stelde vast dat er gebrek was « both of unanimity and of adequate preparation : there must be more cohesiveness in the Workers' Group ». Dit was een kritiek op Jan Oudegeest, die echter op dit congres zijn zwanenzang beleefde en kort nadien ook als leider van de werknemersgroep werd vervangen.

De christenen

⁵⁴⁴ Albert Thomas aan Jan Oudegeest, 18 maart 1927 (ILO, Albert Thomas Papers 5-0-7)

⁵⁴⁵ IVV, Uitvoerend Bureau, notulen, 29-30 mei 1924 (IISG, IFTU nr. 11)

⁵⁴⁶ *l'Humanité*, 14 juli 1925

⁵⁴⁷ Corneel Mertens aan Albert Thomas, Juli 1925 (ILO, Albert Thomas Papers CAT 7-327)

⁵⁴⁸ idem

⁵⁴⁹ *First report on the activities*, o.c., p. 26

Bij de start van de IAO eiste het IVV de exclusiviteit van de werknemersafvaardiging. Deze onmogelijke eis werd, met instemming van het IVV, in de praktijk ingewilligd door middel van de formule dat de regeringen de werknemersafgevaardigden zouden aanduiden in samenspraak met de « meest representatieve » organisaties. Onmiddellijk na de oorlog was dit in nagenoeg alle landen een centrale die ook lid was van het IVV, omdat de Sovjet-Unie en de VS geen lid waren van de IAO.

In enkele Europese landen kregen de sociaal-democratische vakbonden echter vrij vroeg in de jaren '20 concurrentie van een christelijke vakbeweging. In 1920 werd het Internationaal Christelijk Vakverbond opgericht, dat 3 miljoen leden zou tellen en organisaties had in elf Europese landen⁵⁵⁰. Voor wie de archieven en rapporten van het IVV doorneemt, lijkt het wel of deze christelijke vakbeweging nauwelijks heeft bestaan. Het IVV wees consequent elk contact af en beschouwde de « christenen » als scheurmakers, net als de communisten. In plaats van een confrontatiestrategie werd tegenover het Internationaal Christelijk Vakverbond eerder een negatie-strategie gehuldigd. Toch zou het IVV op enkele momenten in de tussenoerlogse periode gedwongen worden om met het Internationaal Christelijk Vakverbond te spreken over vormen van samenwerking of erkenning.

Toen in 1921 de Nederlandse regering de algemene secretaris van het Internationaal Christelijk Vakverbond, P.J.S. Serrarens⁵⁵¹, wou benoemen tot werknemersafgevaardigde voor de IAO-conferentie van dat jaar, dreigde het IVV ermee om de conferentie te verlaten indien die de aanstelling van Serrarens zou bekrachtigen. Jan Oudegeest stelde in één adem ook de verdere medewerking van het IVV aan het Governing Body in vraag.⁵⁵² De afwijzing door het IVV was dermate radicaal dat ze ook in kringen van gelijkgestemden op onbegrip werd onthaald. « Votre lettre me fait trembler »⁵⁵³, schreef Albert Thomas, want indien het IVV dit dreigement zou uitvoeren, vreesde Thomas dat dit zou resulteren in « la mort du Bureau ». Hij stelde daarop voor om te bemiddelen bij een verzoeningspoging tussen beide internationales, hetgeen had moeten leiden tot een « entente ». Later herinnerde Thomas zich dit gesprek, dat plaatsvond op 1 oktober 1920 in Genève als « la première rencontre tumultueuse »⁵⁵⁴ tussen de leiding van beide internationales. Het resultaat van deze vergadering was dat er wel een zekere werkafsprake werd gemaakt, waarbij het Internationaal Christelijk Vakverbond eveneens enkele faciliteiten in de IAO, zoals een verbindingsfunctionaris, werden toegekend⁵⁵⁵, maar van erkenning en mandaten was geen sprake.

⁵⁵⁰ Patrick Pasture, *Histoire du syndicalisme Chrétien International. La difficile recherche d'une troisième voie*, (Paris, L'Harmattan, 1999), p. 81

⁵⁵¹ Petrus Josephus (Jos) Serrarens (1888 – 1963) : Nederlands vakbondsverantwoordelijke en katholiek politicus. Van opleiding was hij onderwijzer. Trad in 1916 in dienst van het Nederlandse Rooms Katholiek Vakbureau. Was een van de stimulerende krachten achter het in 1920 opgerichte Internationaal Christelijk Vakverbond (ICV), waarvan hij van bij de stichting de algemene secretaris werd. Serrarens was pleitbezorger van een vrije, onafhankelijke vakbeweging en kante zich zowel tegen Fascisme en Nazisme als tegen het Communisme. Tijdens de Tweede Wereldoorlog leefde hij bijna drie jaar ondergedoken, maar na de oorlog nam hij de draad van zijn nationale en internationale loopbaan weer op. Hij bleef algemeen secretaris van het ICV tot 1952, toen hij lid werd van het Europese Hof van Justitie, een functie die hij behield tot zijn pensionering in 1958. In eigen land was hij tevens een vooraanstaand katholiek politicus, als lid van de Eerste (1929-1937) en de Tweede Kamer (1937-1952)

⁵⁵² Jan Oudegeest aan Albert Thomas, 1 augustus 1921 (ILO, Albert Thomas Papers CAT 5-0-6)

⁵⁵³ Albert Thomas aan Jan Oudegeest, 5 augustus 1921 (ILO, Albert Thomas Papers CAT 5-0-6)

⁵⁵⁴ ILO, Albert Thomas Papers CAT 7-681

⁵⁵⁵ ILO, Albert Thomas Papers Cat 7-681

Toen de Nederlandse regering Serrarens toch aanstelde, diende het NVV hiertegen zelfs klacht in bij het Internationale Hof voor Justitie in Den Haag, maar kreeg geen gelijk. Het Hof besliste op 26 juni 1922 dat regeringen bij de aanduiding van hun afgevaardigden van werkgevers en werknemers rekening dienden te houden met de diverse ideologische stromingen⁵⁵⁶. Hiermee werd het principe van het feitelijke monopolie van het IVV binnen de IAO, als « meest representatieve organisatie », juridisch volledig ondergraven. Het IVV zou dit het Internationaal Christelijk Vakverbond niet zo snel zou vergeven en de relaties, die al bijzonder moeilijk waren, werden na dit arrest zo goed als verbroken.

De Internationale Economische Conferentie, die in 1927 onder de auspiciën van de Volkenbond werd georganiseerd, was voor het ICV een nieuwe gelegenheid om haar erkenning door de internationale instellingen af te dwingen. Zowel in Nederland, België als Spanje ontving de christelijke vakbeweging de nodige steun van de respectieve regeringen, waardoor hun deelname aan deze conferentie, in ieder geval via regeringsdelegaties, niet te vermijden was. In de aanloop van de internationale economische conferentie zocht het IVV steun voor zijn voorstel inzake een permanente opvolgingscommissie. Het Internationaal Christelijk Vakverbond wilde dit voorstel steunen indien ze vooraf zekerheid kreeg over haar vertegenwoordiging. Op 19 november 1926 kwamen Oudegeest en Jouhaux met Henri Pauwels, de algemene secretaris van het Belgische Algemeen Christelijk Vakverbond, in de burelen van de IAO samen om dit probleem te bespreken⁵⁵⁷. Het was het tweede rechtstreekse, zij het niet-officiële gesprek, tussen beide concurrerende internationales. Jouhaux en Oudegeest verklaarden er dat ze zich in principe niet tegen onderhandelingen tussen beiden verzetten, « mais que peut-être des résistances pouvaient se produire nationalement »⁵⁵⁸. Ze kwamen overeen dat de christelijke internationale een officiële brief zou schrijven en dat de aanvraag « sera prise en considération avec la volonté de chercher une possibilité d'entente ». Hierop ontwikkelde zich dan inderdaad in de loop van 1927 een briefwisseling, waarbij het IVV verklaarde bereid te zijn tot samenwerking, op voorwaarde dat deze samenwerking zich beperkte « à des questions nettement définies sur terrain internationale », zodat de nationale centrales zich hierdoor niet verbonden hoefden te voelen⁵⁵⁹, waarmee het ICV volmondig instemde⁵⁶⁰. Uiteindelijk duurde het tot 15 maart 1928 voordat beide partijen officieel aan tafel gingen zitten voor een gesprek, dat leidde tot de overeenkomst dat het ICV kon deelnemen aan het bestuur van de werknemersgroep.

Deze overeenkomst beëindigde de rechtstreekse conflicten tussen beide internationales, maar was zeker niet de start van een echte samenwerking, hoewel de mentaliteit nu toch wel aan het veranderen was. Toen het Internationaal Christelijk Vakverbond in 1930 opnieuw een zetel in de 'Governing Body' vroeg, erkende Corneel Mertens dat « It could not be denied that the Christian representatives had hitherto cooperated with us and that Serrarens had been a good member of the Bureau of the Workers' Group »⁵⁶¹, terwijl Grassmann van de ADGB eraan toevoegde dat in Duitsland al 12 jaar met de christelijke vakbonden werd samengewerkt en dat die samenwerking goede resultaten gaf. Hij vond het dan ook normaal dat « The Christians now demanded the extension of national conditions to the international sphere ».

⁵⁵⁶ Patrick Pasture, *Histoire du syndicalisme Chrétien International*, o.c., p. 119.

⁵⁵⁷ Samenvattend verslag van deze vergadering, 19 november 1926 (ILO, Thomas Papers CAT 5-0-7)

⁵⁵⁸ ILO, Albert Thoma Papers, CAT 7-681

⁵⁵⁹ Jan Oudegeest aan ICV, 3 maart 1927 (ILO, Thomas Papers CAT 5-0-7)

⁵⁶⁰ P.J.S. Serrarens aan IVV, 30 maart 1927 (ILO, Thomas Papers CAT 5-0-7)

⁵⁶¹ Deze en volgende citaten : IFTU, General Council Stockholm, 5 juli 1930 (MRC, TUC-archives, 292/915.3/1)

Deze discussie ging echter niet alleen over principes en ideologie, maar ook over macht, mandaten en invloed. Uiteindelijk gaf dit de doorslag en het IVV bleef zich verzetten tegen een grotere representatie van het Internationaal Christelijk Vakverbond, want « It was in part a question of their giving up places to the Christians ». « there could be no question of weakening our position on the Governing Body for the sake of the Christians », concludeerde de leider van de werknemersgroep, Corneel Mertens.

Pas bij de start van de Tweede Wereldoorlog kwam het binnen het IVV opnieuw tot een discussie over mogelijke samenwerking met christelijke vakcentrales. Na de stichting van het Anglo-French Trade Union Committee, in 1939, werd Walter Schevenels, in de marge van een bijeenkomst van de IAO in Genève, gecontacteerd door P.J.S. Serrarens, die vroeg « whether some collaboration between the two Trade Union Internationals could be arranged »⁵⁶². Gaston Tessier⁵⁶³ van de Franse Christelijke vakbond, CFTC, vroeg concreet de opname van zijn organisatie in het Anglo-French Committee. Binnen het IVV werd die toenaderingspoging, ondanks de omstandigheden, opnieuw lauwtjes ontvangen. Het TUC was ronduit afwijzend : « in general we regarded the Christian Unions as rather hostile in policy to the Trade unions on the continent »⁵⁶⁴ en de CGT maakte een onderscheid met de situatie in Frankrijk waar inderdaad een soort godsvrede bestond en organisaties van verschillende strekkingen samenwerkten. Léon Jouhaux sprak er zich tegen uit om dit op het internationale vlak door te trekken. Uiteindelijk werd beslist « that no future action should be taken with regard to the Christian Unions »⁵⁶⁵.

Van crisis naar crisis

Na het woelige verloop van het congres van Parijs en het ontslag van secretaris Oudegeest besliste het Uitvoerend Bureau van het IVV op 17 september 1927 dat Oudegeest het secretariaat van de werknemersgroep voorlopig verder zou uitoefenen. In Groot-Brittannië was hiertegen protest zowel van het TUC⁵⁶⁶ als de Transport and General Workers' Union (TGWU), « as being a continuity of the double dealing, which has so demoralised the International movement »⁵⁶⁷. Oudegeest bleef echter niet lang, hij werd voorzitter van de Nederlandse Sociaal Democratische Arbeiders Partij, en werd na de IAO-conferentie van 1928 vervangen. Met het einde van het tijdperk Oudegeest begon een nieuwe fase in de relatie tussen IVV en IAO. Het « intieme » karakter dat de samenwerking tussen Thomas en Oudegeest karakteriseerde, was niet langer aanwezig in de relatie tussen Thomas en de nieuwe algemene secretaris van het IVV, de Duitser Johannes Sassenbach. Zijn opvolger, de

⁵⁶² TUC, intern rapport van Walter Citrine betreffende het IFTU-Executive Committee van 13-14 maart 1940 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁵⁶³ Gaston Tessier (1887-1960) : bediende en leider van de christelijke vakbeweging in Frankrijk. Toen in 1919 in Frankrijk de Confédération Française des Travailleurs Chrétiens (CFTC) werd opgericht werd hij benoemd tot algemeen secretaris. In 1920 was hij aanwezig bij de oprichting van de Christelijke Vakbondsinternationale en in 1921 werd hij algemeen secretaris van de Christelijke Bedienden Internationale. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij actief in het Franse verzet. Na de oorlog nam hij zijn functies bij de CFTC weer op. In 1948 werd hij voorzitter en in 1952 volgde hij Léon Jouhaux op als Frans werknemersafgevaardigde bij de IAO.

⁵⁶⁴ TUC, intern rapport van Walter Citrine betreffende het IFTU-Executive Committee van 13-14 maart 1940 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁵⁶⁵ idem

⁵⁶⁶ TUC, International Committee, minutes, 20 oktober 1927 (MRC, TUC-archives 292/901/1)

⁵⁶⁷ Ben Tillet, TGWU aan TUC, 26 september 1927 (MRC, TUC-archives 292/915/6)

jonge Belg Walter Schevenels, had evenmin dezelfde autoriteit en allure als Oudegeest en de nieuwe voorzitter, Walter Citrine, had weinig aandacht voor de IAO.

De generatiewissel in het IVV markeerde ook een nieuwe aanpak van het werk in Genève. Er kwam een nieuwe werkmethode binnen de werknemersgroep. Om de misverstanden uit het verleden te vermijden en een grotere coördinatie te verkrijgen, werden de antwoorden van de diverse nationale centrales op de vragenlijsten van de IAO uitgewisseld en nadien gebundeld in een rapport. Verder besliste het IVV op zijn Algemene Raad van 1928 in Berlijn dat in de toekomst de jaarlijkse IAO-conferenties zouden worden voorbereid met een tweedaagse conferentie van de werknemersgroep in een poging « to link up the International Federation of Trade Unions and the Workers' Group at Geneva as closely as possible »⁵⁶⁸. Dit betekende echter niet dat de nationale centrales een grotere rol aan de IBS wilden toebedelen. Op de Algemene Raad van mei 1929 in Praag kregen de IBS de kritiek dat ze teveel voor de eigen beroepsbelangen opkwamen en de neiging hadden « to lose sight of the interests of the Movement as a whole »⁵⁶⁹, hetgeen tot een scherp protest van Edo Fimmen leidde die intussen het belang van de IAO voor een bij uitstek internationale industrie als de transportsector erkende⁵⁷⁰.

Nadat de golven van het IVV-congres van 1927 waren uitgedijd en de organisatie een nieuwe start had genomen, groeide ook de interesse voor een uitbreiding van de activiteiten op het gebied van de sociale wetgeving. Tot dan was het basisprogramma in grote lijnen nog altijd dat van Bern, waarvan de krachtlijnen in feite al in 1917 waren geformuleerd. Nu kwam stilaan het moment, na de moeilijke hersteljaren en nadat het offensief van de 'reactie' blijkbaar aan kracht had ingeboet, voor een verdieping van het sociaal eisenplatform. De man die dit op zich zou nemen was de Belgische vice-voorzitter van het IVV, Corneel Mertens, die meteen ook in Genève de leidersrol van Oudegeest zou overnemen. Opvallend was dat het IVV nu meer het belang van het nationale kader voor de sociale wetgeving ging beklemtonen. Dit was een belangrijke kentering in de IAO-politiek van het IVV. Tot dan had men de strategie gehuldigd om via het internationale niveau hervormingen op het nationale terrein af te dwingen. Nu kwam de klemtoon meer op het nationale niveau te liggen, waar sterke vakbewegingen via de banden met hun verwante politieke partijen sneller betere resultaten konden boeken. Het was wellicht een teken van ontgoocheling in de resultaten van de IAO, hoewel dit niet publiek werd gezegd.

Vanaf 1928 lanceerde de internationale vakbeweging ook nieuwe algemene strijdthema's : het minimumloon, de bescherming tegen arbeidsongevallen en het betaald verlof. De voornaamste eis, die vanaf 1930 naar voren werd geschoven, was echter opnieuw de werktijdverkorting, aanvankelijk tot 44 uur, maar Corneel Mertens voegde er onmiddellijk aan toe dat « even the 40-hour week would not be out of place in view of the present position of rationalisation, mechanisation and the intensification of work »⁵⁷¹. Het grote verschil tussen

⁵⁶⁸ *Congress Stockholm 1930. The activities ... 1927-1930*, o.c., p. 82

⁵⁶⁹ TUC, intern rapport betreffende de Algemene Raad van 23 – 25 mei 1929 in Praag (MRC, TUC-archives 292/915.3/1)

⁵⁷⁰ Pas in 1931 zou het IVV erkennen dat met name de Seamen's Section van de ITF nauwer bij het werk in Genève moest betrokken worden. Deze sectie hechtte nog meer dan andere ITF-sectoren belang aan de IAO. Sinds 1920 was er immers een Joint Maritime Commission, die bestond uit vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers en die advies gaf aan de IAO in maritieme kwesties. Als gevolg hiervan aanvaardde de IAO meer aanbevelingen en conventies voor zeelui dan voor om het even welke andere beroeps categorie. Zie hierover : Bob Reinalda : "Success and failure : ITF's sectional activities in the context of the International Labour Organisation", in : Bob Reinalda (eds.), *The International Transportworkers Federation*, o.c., pp. 130-151.

⁵⁷¹ *Congress Stockholm 1930. The activities... 1927-1930*, o.c. p. 300

dit nieuwe programma en dat van Bern is de nadruk die het legde op een omvattend stelsel van sociale verzekeringen. In de nota die Mertens op het IVV-congres van 1930 in Stockholm presenteerde, was sprake van negen onderscheiden vormen van sociale verzekering, met voor het eerst ook « family allowances »⁵⁷², een vorm van sociale uitkering waartegen in het ‘oude’ IVV nog grote weerstand had bestaan omdat men van mening was dat loonsverhoging beter was dan dit soort toelagen. Het IVV stond in 1930 slechts aan het begin van de discussie en wou vooral aan de nationale centrales een aantal uitgangspunten voorleggen, die dan als basis zouden dienen voor een actie die in de eerste plaats op het nationale niveau te voeren was.

In 1930 in Stockholm werd ook duidelijk dat de IAO nu algemeen door het IVV werd geaccepteerd en niet alleen door degenen binnen de IVV-top die aan het IAO-werk participeerden. De radicale kritiek was verstomd en dit wordt nog het best geïllustreerd door IAO-directeur Thomas in zijn groet aan het congres : « The first time was at the London Congress, when the two secretaries of that time were not quite sure whether it would be advisable to admit a representative of the International Labour Office ; at Rome, too, there was not complete agreement as to my presence; at Vienna and Paris I was likewise rather uncertain whether I was looked on kindly by the President; but here, at Stockholm, I have the feeling of being certain that I am welcome and among friends. »⁵⁷³

De IAO had een moeilijk startdecennium achter de rug, dat vooral in het teken stond van de strijd voor de ratificatie van de 8-uren conventie. In de tweede helft van de jaren twintig slaagde Thomas erin de conventie niet alleen te behoeden voor herziening maar ook een aantal landen ervan te overtuigen de tekst te tekenen. Tegen 1929 was de conventie onvoorwaardelijk geratificeerd in België, Bulgarije, Chili, Tsjechoslowakije, Griekenland, India, Luxemburg, Portugal en Roemenië, terwijl Oostenrijk, Italië, Letland en Spanje voorwaardelijk hadden getekend. Frankrijk had in 1927 getekend op voorwaarde dat ook Groot-Brittannië en Duitsland dat zouden doen⁵⁷⁴. Niettegenstaande de ontgoocheling wegens de weigering van de grootste industriële staten om de 8-urenconventie te ratificeren, bleef de IAO het kader voor belangrijk werk inzake sociale wetgeving, zowel offensief als defensief. In 1930 stond de forced labour, het ‘slavenwerk’, op de agenda en werd een conventie aanvaard. In voorbereiding van deze conferentie had het IVV er bij de aangesloten nationale centrales op aangedrongen dat ze zouden proberen « to get native representatives, nominated as the technical experts »⁵⁷⁵. Met uitzondering van de Franse CGT ging geen enkele organisatie erop in met als argument « how difficult it is to find natives possessing the requisite knowledge » en het Uitvoerend Bestuur besloot dan maar dat « not further steps are to be taken in this matter »⁵⁷⁶. Hoewel het IVV de conventie heeft gesteund en er zeker een bereidheid was voor een betere bescherming van wat « native labour » werd genoemd, was dit voor hen zeker geen prioriteit. Een principiële standpunt kwam er enkel van de Spaanse centrale, die als enige een totaal verbod op « forced labour » eiste, want « it is impossible that civilisation can permit the continuance of such atrocities and allow human beings to be treated like beasts of burden or worse »⁵⁷⁷.

---

⁵⁷² idem, p. 348

⁵⁷³ idem, p. 283

⁵⁷⁴ Lex Heerma van Voss, “The International Federation of Trade Unions and the Attempt to Maintain the Eight-Hour Working Day (1919-1929)”, in F. Van Holthoorn & Marcel van der Linden (eds.), *Internationalism in the Labour Movement 1830-1940*, Contributions to the History of Labour and Society 1, E.J. Brill, Leiden, 1988, vol. 2, p. 531.

⁵⁷⁵ IFTU, Executive Committee, minutes, 19-20 november 1928 (TUC, MRC 292. 915.5/3)

⁵⁷⁶ idem

⁵⁷⁷ ILO Conference 1929, Report of the secretariat of the IFTU, p. 10.

De economische crisis en de enorme werkloosheid verschoof echter vlug opnieuw de aandacht naar de eigen problemen. Samen met de SAI werden crisisrecepten uitgewerkt met als centraal actiepunt de 40-urige en vijfdaagse werkweek. De Algemene Raad van het IVV in Madrid in april 1931 bevestigde deze eis: « In this way the trade union struggle for the reduction of working hours was lifted out of the purely social sphere and made the central point of the great fight of the working class against unemployment »⁵⁷⁸.

Deze eisen vielen in Genève zeer slecht zowel bij werkgevers als regeringen. In 1932 trachtte de werknemersgroep de kwestie voor het eerst en zonder succes op de agenda te krijgen. Ook de vraag naar een bijzondere conferentie werd afgewezen. Daarop zocht het IVV opnieuw contact met de SAI, met de vraag om de partijen ervan te overtuigen via parlementaire weg druk op hun regeringen te zetten. Want zo vond Mertens: « let us not forget that what we do at Geneva is merely the outcome of what is done in the different countries »⁵⁷⁹.

Ook binnen het IVV werd internationale samenwerking minder vanzelfsprekend. In Duitsland was het woord 'internationaal' bijna een scheldwoord geworden en de Duitse vakbeweging stond onder een sterke druk van extreem rechtse hoek wegens haar internationale connecties. De ADGB was hier gevoelig voor en dit was niet onopgemerkt gebleven bij Albert Thomas die de ADGB erom kritiseerde, waarop Th. Leipart repliceerde dat de toestand in Duitsland dermate catastrofaal was en de werkloosheid zo hoog dat « alle nationalen Kräfte » moesten samenwerken om op het nationale niveau oplossingen te vinden⁵⁸⁰.

De terugval op nationale posities was dus niet zonder gevaar en extreemrechts was een te duchten machtsfactor in verschillende Europese landen. Het IVV was binnen het kader van de IAO reeds in 1923 met het fascisme geconfronteerd, toen de fascistische Confederazione Nazionale delle Corporazioni Sindacali⁵⁸¹ een eigen werknemersafgevaardigde, Edmondo Rossoni, naar Genève stuurde. Ondanks protest van de werknemersgroep bij monde van Léon Jouhaux, die hiervoor buiten het congresgebouw werd aangevallen door fascistische militanten⁵⁸², werden de geloofsbriefjes van Rossoni door alle werkgevers- en regeringsafgevaardigden goedgekeurd. Tussen 1923 en 1935 zou deze discussie zich elk jaar herhalen, maar het resultaat bleef hetzelfde. Het IVV kon niet beletten dat de Italiaanse fascistie aanwezig bleven in Genève⁵⁸³.

Die Italiaanse aanwezigheid werd zelfs bijzonder vervelend toen het Governing Body tijdens een bijzondere zitting van september 1932 de vraag van de Italiaanse afgevaardigde inwilligde om zo snel mogelijk het probleem van de arbeidsduur te behandelen. Deze vraag van de Italiaanse fascistie sloot dus aan bij een eis van het IVV, wat hen in een moeilijke positie bracht. Het IVV zag zich verplicht de Italiaanse vraag te steunen en « took the practical and reasonable standpoint and voted in favour of the Italian proposal »⁵⁸⁴. Daarop werd met 16 stemmen tegen 6 beslist om het probleem van de arbeidsduur op de agenda te plaatsen van de conferentie van 1933, waardoor de fascistie een niet onbelangrijk politiek succes haalden, hoewel het IVV bleef herhalen dat « it was the International Trade Union Movement which really took the first step »⁵⁸⁵.

⁵⁷⁸ *Brussels Congress 1933. Report on activities ... 1930-1932*, o.c., p. 75

⁵⁷⁹ idem, p. 372

⁵⁸⁰ Th. Leipart aan Albert Thomas (ILO, Thomas Papers CAT 7-476)

⁵⁸¹ Zie hierover: Ferdinando Cordova, *Le Origini dei Sindacati Fascisti*, (Roma, G. Laterza & Figli, 1974)

⁵⁸² Service Historique de l'Armée de Terre, fonds EMA2/SCR/Carton 923, dossier 7.2.175

⁵⁸³ Anthony Alcock, *The International Labour Organization*, o.c., p. 69-73.

⁵⁸⁴ *Brussels Congress 1933. Report on activities... 1930-1932*, o.c., p. 78

⁵⁸⁵ *Brussels Congress 1933...*, o.c., p. 373.

In 1933 maakten ook de Nazi's hun opwachting in Genève, maar hun verblijf zou van korte duur zijn. Toen Robert Ley, van de nazi-vakbond Deutsche Arbeitsfront (DAF) in juni 1933, als vertegenwoordiger van de christelijke vakbeweging de IAO-conferentie wou bijwonen, werd hij niet toegelaten. Ley verliet voortijdig Genève en in oktober 1933 liet Duitsland weten dat het zich uit de IAO terugtrok. Bovendien werd de Duitse afgevaardigde in de werknemersgroep, W. Leuschner, bij zijn terugkomst in Duitsland gearresteerd, wat leidde tot een scherp protest van het IVV. De Duitse regering liet echter weten dat deze arrestatie niets te maken had met het werk van Leuschner bij de IAO en niemand bezat blijkbaar de middelen noch de wil om in te grijpen.

Butler en Winant : de afstand groeit

In 1932 stierf onverwacht de Franse IAO-directeur Albert Thomas. Thomas die voordien een politieke carrière achter de rug had, werd opgevolgd door de Brit Harold Butler⁵⁸⁶. Butler was een Brits ambtenaar, die tijdens de Eerste Wereldoorlog de onderhandelingen rond het Labour Charter en de oprichting van de IAO mee had gevoerd. Hij was als diplomaat zeer goed geïntroduceerd in regeringskringen maar had, in tegenstelling tot zijn voorganger, minder interesse voor de politieke aspecten van het werk binnen de IAO. Butler was ook een totaal ander type directeur dan Thomas, die een « absolutistisch » bewind had gevoerd en het Governing Body zag als zijn adviesorgaan⁵⁸⁷. Butler stelde zich als ambtenaar ten dienste van het Governing Body en verwachtte instructies.

Butler had zijn aanstelling te danken aan een afspraak tussen de Franse en de Britse regeringen. Op hetzelfde moment was namelijk ook de functie van algemeen secretaris van de Volkenbond vacant. De Fransen kregen de Volkenbond toegewezen en de Britten de IAO. De Belgische, Franse en Duitse vakbeweging waren het met deze gang van zaken niet eens en onthielden zich bij de benoeming van Butler, waardoor deze geen unanimitie haalde⁵⁸⁸.

Het Franse ministerie van Buitenlandse Zaken typeerde Butler achteraf als « le type parfait du bon fonctionnaire du 'civil service' », wiens « initiatives dans le domaine de la législation du travail resteront aussi peu nombreuses que timides »⁵⁸⁹. Butler had echter wel een Britse kijk op de IAO, die hij een te continentaal-Europese organisatie vond, een gevoel waarmee hij ook tegenover het IVV stond. Bij de verkiezing indertijd van Walter Citrine tot IVV-voorzitter stelde hij in zijn felicitatiebrief dat « the proposals which came to us from Amsterdam were

---

⁵⁸⁶ Harold Butler (1884 -1951) : Brits diplomaat. Na zijn opleiding in Oxford (Balliol College) en Eton (All Souls College), werd Harold Butler op 22-jarige leeftijd ambtenaar. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd hij in 1917 een van de eerste medewerkers van het nieuwe Ministry of Labour en in december 1918 werd hij benoemd tot lid van de labour section van de Britse delegatie bij het congres van Versailles. Na de conferentie werd Butler secretaris van het Organizing Committee van de eerste Internationale Arbeidsconferentie in Washington. In Januari 1920 moest hij het algemeen-secretariaat van de IAO echter aan de Fransman Albert Thomas laten. Butler werd zijn adjunct en volgde hem na zijn dood in 1932 op. In 1938 verliet Butler de IAO om terug te keren naar Oxford, waar hij benoemd werd tot Warden van het Nuffield College. Tijdens de oorlog werd hij benoemd tot "British Minister in charge of information services in Washington". Zie ook zijn autobiografie : Sir Harold Butler, *Confident Morning*, (London, Faber and Faber, s.d.)

⁵⁸⁷ Frances Perkins, Secretary of Labor aan Isador Lubin, 27 februari 1941 (F.D. Roosevelt Library, Isador Lubin Papers)

⁵⁸⁸ Corneel Mertens aan Hendrik de Man, 6 juli 1932 (Amsab-Centrum Antwerpen, Papieren Hendrik de Man, HDM 590)

⁵⁸⁹ Nota van de Franse consul in Genève, 23 april 1938 (Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France, SDN, BIT 2302)

sometimes too clearly continental in flavour »⁵⁹⁰ en sprak dat hoop uit dat dit met Citrine zou veranderen.

Vanuit zijn ruim internationaal blikveld had Butler ook aandacht voor de buiten-Europese aanwezigheid op de conferenties en in het Governing Body. « Butler realised that the centre of gravity of the world was shifting and that it was necessary, if the effectiveness of the Organization was to be maintained, that the centre of gravity of the Organization should also shift ; the expanding industrial and economic power of the non-European continents, inevitably accompanied by their growing preoccupation with social problems, rendered indispensable a reorientation of the work of the Organization »⁵⁹¹.

Net als Citrine in het IVV, probeerde Butler in de IAO versterking te zoeken aan de overkant van de oceaan. Een van zijn eerste acties als algemeen directeur ging richting VS en hij slaagde er in 1934 in om de Amerikaanse regering ervan te overtuigen lid te worden van de IAO. Daarnaast was het ook Butler die, naast de algemene jaarlijkse conferentie in Genève, startte met de organisatie van regionale conferenties, een idee dat hij in 1934 vooraf met president Roosevelt had besproken⁵⁹². De eerste regionale conferentie vond in 1936 in Chili plaats en de tweede in 1939 in Cuba. Een gelijkaardig initiatief voor Azië moest ingevolge de politiek instabiele situatie worden uitgesteld. Daarnaast organiseerde hij eveneens bijzondere conferenties voor specifieke industrieën. Zo vond in 1937 in Washington de internationale textielconferentie plaats. Deze technische tripartite conferenties kunnen gezien worden als de voorlopers van de industrial committees die na de oorlog werden gesticht⁵⁹³.

Met het IVV als instelling onderhield Butler echter geen vertrouwelijke contacten zoals zijn voorganger dat wel had gedaan. De briefwisseling tussen beide instanties bleef formeel en afstandelijk. Zowel Jouhaux als Mertens, de twee voornaamste IVV-afgevaardigden binnen de IAO, probeerden naast Butler een adjunct te zetten met wie ze wel nauw konden samenwerken⁵⁹⁴, maar dit mislukte. Butler onderhield wel een meer vertrouwelijke relatie met Citrine, maar dit waren slechts zeer sporadische contacten, omdat Citrine zich niet veel met het werk in Genève kon inlaten. Toch zou de IAO-directeur een bemiddelende rol spelen in de onderhandelingen die leidden tot de toetreding van de AFL tot het IVV. Door het feit dat de AFL geen lid was van het IVV, stelde zich namelijk in Genève een probleem met een Amerikaanse vertegenwoordiging in de werknemersgroep, die door het IVV werd gedomineerd. « I think it is very desirable that there should be direct contact between the A.F. of L. and the Workers' Group »⁵⁹⁵, schreef Butler in december 1934 aan Leifur Magnusson, het hoofd van de IAO-bureau in Washington. Butler zou in de volgende jaren via de Amerikaanse Minister van Arbeid Frances Perkins⁵⁹⁶ trachten het AFL-lidmaatschap van het

⁵⁹⁰ Harold Butler aan Walter Citrine, 28 september 1928 (ILO, Harold Butler Papers, XR/25/3.4)

⁵⁹¹ "Memoriam Harold Butler", *International Labour Review*, LXIII, nr. 4, april 1951, p. 358

⁵⁹² ILO, Harold Butler Papers (ILO, XT/61/4/1)

⁵⁹³ Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft vooral de Britse minister van Arbeid, Ernest Bevin, erop aangedrongen dat de ILO ook een industriële pijler zou oprichten. Naast de algemene conferenties moest de mogelijkheid geschapen worden om tijdens afzonderlijke conferenties de specifieke noden van industrieën te bespreken. In 1945 gaf het Governing Body van de ILO groen licht voor de eerste industrial committees. John Price, een vertrouweling van Bevin, werd hoofd van dit nieuwe departement. Zie hierover : John Price, *ILO:50 years on*, (London, Fabian Society, 1969)

⁵⁹⁴ Briefwisseling Hendrik de Man met Corneel Mertens en Walter Schevenels, juni-november 1932 (Amsab-Centrum Antwerpen, Papieren Hendrik de Man, HDM 590 en HDM 595)

⁵⁹⁵ Harold Butler aan Leifur Magnusson, 28 december 1938 (ILO, Harold Butler Papers, XH/6/61/5)

⁵⁹⁶ Zie Naomi E. Pasachoff, *Frances Perkins : Champion of the New Deal* (Oxford, Oxford University Press, 1999)

IVV te bevorderen, maar het is zeer de vraag of deze inspanningen enige indruk hebben gemaakt op de eigengereide leiding van de AFL.

Nadat Butler in 1938 ontslag had genomen in de IAO om de leiding op zich te nemen van het Nuffield College in Oxford, werd hij vervangen door de Amerikaan John G. Winant⁵⁹⁷. Van dat moment was het helemaal afgelopen met de informele en vertrouwelijke contacten tussen het IVV en de IAO. Winant en Citrine onderhielden immers een moeilijke persoonlijke relatie. Tegenover N. Butler, een ambenaar van het Britse Foreign Office, omschreef Winant Citrine als « an over-zealous obstetrician »⁵⁹⁸. De voornaamste contactpersoon uit de werknemerskringen werd de Amerikaanse werknemersafgevaardigde Robert J. Watt, die echter zelf geen officiële functie binnen het IVV had. De informele en intieme band ten tijde van Thomas evolueerde tot een formele en afstandelijke relatie doordat zowel de goede persoonlijke verhoudingen als de ideologische band wegvielen.

Het einde van een droom

Intussen slaagde de IAO er niet in om algemene maatregelen te nemen om de crisis te bekampen. Het ontbrak nochtans niet aan voorstellen : vermindering van de arbeidsduur, veralgemening van de werkloosheidsverzekering, een programma van grote publieke werken en het vergemakkelijken van migratie waren maatregelen die op het niveau van de IAO werden besproken, maar het kwam nauwelijks tot resultaten.

Enkel op het vlak van de vermindering van de arbeidsduur werd, na jaren moeizaam onderhandelen, een beperkt resultaat bereikt. De werknemersgroep en het IVV, die voorstander waren van een algemene conventie, naar het voorbeeld van die betreffende de 48-urige werkweek in 1919, moesten genoegen nemen met enkele deelconventies voor specifieke industrieën. De discussie die tussen 1931 en 1936 de agenda van de IAO domineerde en uiteindelijk tot een zeer beperkt resultaat leidde, betekende ook het einde van het geloof van het IVV in de ooit zo beloftevol geschenen internationale instellingen. Léon Jouhaux concludeerde in 1936 dat « the future held no more hope »⁵⁹⁹ en hij stelde in één adem de verdere medewerking van de internationale vakbeweging in de IAO in vraag.

Het IVV-congres van 1936 in Londen kon trouwens moeilijk voorbij de vaststelling dat op het nationale niveau wel belangrijke resultaten geboekt werden. Zowel in Frankrijk als België waren na stakingen belangrijke stappen gezet in de richting die het IVV aangaf, zowel inzake werktijdverkorting als betaald verlof. Daarom werd nogmaals de nadruk gelegd op « strong national action which alone is capable of exerting the requisite influence both on governments

---

⁵⁹⁷ John G. Winant (1889 – 1947) : Amerikaans republikeins politicus die tegen de meerderheid van zijn eigen partij de sociale hervormingen van President Roosevelt steunde. Winant had al een belangrijke politieke loopbaan achter de rug als gouverneur (1924 – 1934) van de staat New Hampshire toen hij in 1935 door Roosevelt werd gevraagd om de eerste voorzitter te worden van de Social Security Board. Toen de Verenigde Staten lid werden van de IAO startte Winant een internationale loopbaan als opeenvolgend adjunct-directeur en directeur van de IAO. Tussen 1941 en 1946 was hij Amerikaans Ambassadeur in Londen. Na de dood van Roosevelt trok hij zich uit het publieke leven terug en pleegde kort nadien zelfmoord. Zie ook zijn autobiografie : John G. Winant, *Letter From Grosvenor Square*, (Houghton Mifflin, 1947)

⁵⁹⁸ Intern rapport van N. Butler, 14 augustus 1942 (PRO, FO/371/30700)

⁵⁹⁹ Anthony Alcock, *The International Labour Organization*, o.c., p. 111.

and on employers »⁶⁰⁰. Voor zover ze nog aanwezig was, werd de idee van het internationale terrein als hefboom voor de implementatie van sociale wetgeving verlaten. Ad. Staal, voormalig kaderlid van IVV en nu functionaris van de IAO, stelde dat « the International Labour Organization was no Super-State which could at its own will promulgate social legislation /.../ this mistaken idea still seemed to stick in the minds of a great many of the rank and file »⁶⁰¹.

Intussen was er echter ook een nieuwe oorlogsdreiging en een nieuwe wapenwedloop, hetgeen eveneens zijn invloed had op de discussie over de werktijdverkorting. Aangezien Duitsland volop bezig was zich te bewapenen en zich toch niets aantrok van wat in Genève werd beslist, konden de andere landen moeilijk tot werktijdverkorting over gaan. In zijn laatste rapport was afscheidnemend IAO-directeur Butler dan ook bijzonder somber. Zowel de economische expansie als de individuele vrijheid werden gedomineerd door de « obsession of national defence. The social situation was a reflection of this state of affairs »⁶⁰².

Ook het IVV koesterde in 1939 nog weinig illusies : « Twenty years ago a great hope was born with the adoption of the « charter of Labour » and the creation of the International Labour Organization, but to-day this hope has grown very dim »⁶⁰³.

Besluit

De mislukking van de IAO was een van de gevolgen van de mislukking van de vrede. De ontwikkeling die de IAO doormaakte verliep in belangrijke mate parallel met die van andere initiatieven op het vlak van internationale samenwerking, inclusief het IVV. Het enthousiasme en het optimisme bij de start kregen een snelle en harde opdoffer in de crisis van de vroege jaren twintig. Tijdens die periode werden ook de oorspronkelijke doelstellingen bijgesteld en de verwachtingen gemilderd. Het herstel was echter nauwelijks ingezet, toen eerst een nieuwe economische crisis en onmiddellijk daarna een opeenvolging van politieke en militaire incidenten het bestaan zelf van die internationale instellingen ging bedreigen.

Toch heeft het IVV al die jaren een bijzonder groot belang gehecht aan de werking in Genève. Dat was niet alleen wegens de concrete hervormingen en de vooruitgang inzake sociale wetgeving. De IAO was ook belangrijk voor de internationale erkenning en de status van het IVV. Hier praatte men op niveau van gelijkheid met werkgevers en regeringen, iets wat voor de meeste confederaties op nationaal gebied nog ondenkbaar was. Bovendien was de IAO voor het IVV de toegang tot de grote internationale conferenties die onder de auspiciën van de Volkenbond werden georganiseerd. De mandaten in deze conferenties en hun commissies werden door de leiding van het IVV zeer gegeerd. Dat was niet minder het geval voor de mandaten binnen de IAO en zelfs een van de voornaamste redenen voor de uitsluiting van de concurrerende Internationaal Christelijk Vakverbond.

---

⁶⁰⁰ *The activities of the International Federation of Trade Unions, 1933-1935. Congres London 1936* (Paris, IFTU, 1937), p. 461

⁶⁰¹ idem, p. 435

⁶⁰² Anthony Alcock, *The International Labour Organization*, o.c., p. 83

⁶⁰³ *The activities of the International Federation of Trade Unions, 1936-1938. Zürich Congress 1939* (Paris, IFTU, [1939]), p. 68

Niettemin was de relatie tussen het IVV en de IAO moeilijk en gecompliceerd. Het IVV was immers niet rechtstreeks in de IAO vertegenwoordigd, maar wel via de werknemersgroep. Dit betekende dat de directe relaties tussen beide verliepen via informele en doorgaans persoonlijke kanalen. Dit lukte zolang er een goede persoonlijke vertrouwensband bestond tussen de leiding van beide instanties, maar toen die band wegviel, viel ook een groot deel van het informele circuit weg. Toch wist het IVV de controle over de werknemersgroep te behouden en daarmee ook zijn status als meest representatieve vakbondsinternationale.

Voor het IVV werd de IAO daarmee ook een machtsargument, dat kon worden ingeroepen tegenover niet aangesloten nationale centrales, maar ook tegenover de IBS, die ook geen toegang tot de inner circle van het machtscentrum in Genève kregen. De IVV-top waakte er zorgvuldig over dat de leiding en de controle over de werknemersgroep in zijn eigen handen bleef.

Genève biedt ook het bewijs dat het IVV geen antwoord had voor de massa's in de koloniale landen. Het enige wat men te bieden had was een spiegel van zichzelf : vrije verenigingen met vrije collectieve onderhandelingen. Het universele karakter van het « Labour Charter » leidde er in de praktijk toe dat de toepassing beperkt bleef tot de economisch meest ontwikkelde landen. Uiteindelijk vervielen door een nieuwe oorlogsdreiging en een nieuwe wapenwedloop echter ook de kansen voor verdere sociale ontwikkeling in de industriële landen.

Seeking for problems

De vrouwenwerking van het IVV.

« *In the past, women have been excluded from membership, denied access to decision-making positions, and some trade unions have acted to reinforce rather than challenge women's inequality in the paid workforce* » (Jennifer Curtin)⁶⁰⁴.

De discussie die zich binnen de internationale vrouwenbeweging voltrok over de vraag of vrouwen in het kader van hun arbeidsactiviteit in de eerste plaats naar gelijkheid dan wel naar bijzondere bescherming moesten streven, vond ook een, beperkte, weerklank binnen het Internationaal Vakverbond.

Toen tijdens de Eerste Wereldoorlog op de conferenties van Leeds, Bern en na de oorlog opnieuw in Bern de basis werd gelegd voor het eisenprogramma van de internationale vakbeweging, waren vrouwen nauwelijks in de discussie betrokken. In Groot-Brittannië was dit debat er wel en in een memorandum van Britse vakbonds- en labourvrouwen⁶⁰⁵ werd de klemtoon gelegd op de gelijke behandeling. In het programma van Bern vroeg de nieuwe internationale vakbeweging echter vooral de bescherming van de vrouwenarbeid. Opvallend is bovendien dat kinder- en vrouwenarbeid bijna steeds in één adem werden genoemd. De Duitse rapporteur Wilhelm Jansson pleitte in Bern, na een verbod op arbeid voor kinderen jonger dan 15 jaar, voor bescherming van het vrouwenwerk : « It will further be necessary to demand protection of female labourers. There are certain feminist tendencies claiming that female labourers should be treated in the same way as men. This is nothing but a claim of unlimited protection for the exploiting of woman. She must be employed differently, being weaker than man and moreover being exposed to certain disturbances in labour in consequence of her nature . For the sake of the future development of mankind it is of vital importance that woman shall be protected after confinement, the flower of the nation resting in the graves. »⁶⁰⁶ Dit laatste was een verwijzing naar de slachting die de oorlog onder de mannelijke bevolking had aangericht. Ook de tussenkomst van Margaret Bondfield⁶⁰⁷ van het

⁶⁰⁴ Jennifer Curtin, *Women and Trade Unions. A Comparative perspective*, (Brookfield, etc, Ashgate, 1999), p. 1.

⁶⁰⁵ Bob Reinalda en Natascha Verhaaren, *Vrouwenbeweging en Internationale Organisaties, 1868-1986. Een vergeten hoofdstuk uit de geschiedenis van de internationale betrekkingen*, (Nijmegen, De Knipe:Ariadne, 1989), p. 60

⁶⁰⁶ *Report of the International Conference of Trade Unions, Bern, 5-9 february 1919*, o.c., p. 10

⁶⁰⁷ Margaret Bondfield (1873-1953) : Brits vakbondsverantwoordelijke en socialistische politica. Bondfield kwam op jonge leeftijd in Londen in contact met politieke activisten zoals het echtpaar Webb en Bernard Shaw. Vanuit een sterke religieuze overtuiging werd ze een radicale socialiste. Ze werd bestuurslid en secretaris van de vakbond van de 'Shop Assistants' en werkte mee aan een onderzoek van de Women's Industrial Council over de werkomstandigheden van winkelbedienden. In 1899 was ze de enige vrouwelijke afgevaardigde op het TUC-congres. Ze engageerde zich ook in de politiek en werd secretaris van de Women's Labour League. Daarnaast was ze eveneens actief in de Women's Co-operative Guild waarmee ze campagnes voerde voor het minimumloon. Tijdens de oorlog was ze samen met Arthur Henderson een van de voorstanders van een vrede door overleg en de Conferentie van Stockholm. Na de oorlog nam ze onder andere deel aan de eerste IAO-conferentie in Washington. In 1924 werd ze door de Britse regering afgevaardigd in het Governing Body van de IAO. Ze was eveneens een van de delegatieleden die A.A.Purcell in 1924 begeleidde bij zijn bezoek aan de Sovjet-Unie. In 1923 was ze lid geworden van het Britse Lagerhuis, trad tot het kabinet MacDonald toe als

TUC (de enige officiële vrouwelijke afgevaardigde op dit congres), ademde nog de sfeer van de oorlog. Bondfield vroeg dat alleenstaande vrouwen niet zouden verplicht worden tot fabrieksarbeid, maar indien nodig, een staatspensioen zouden genieten « in order to be in a position to remain at home and look after their children »⁶⁰⁸. Hoewel ze het niet met zoveel woorden zei, had ze het hier waarschijnlijk vooral over de honderdduizenden soldatenweduwen.

De Franse vakbeweging beklemtoonde meer de gelijkheid van loon, een eis die gedurende de volgende decennia telkens opnieuw zou opduiken. Léon Jouhaux vond de discussie over de bescherming van de arbeidster « the most delicate question to be discussed by men »⁶⁰⁹. Bescherming mocht vrouwen niet benadelen : « It should not impede economic labour of women, but only then be applied when mere female labour is practically insufficient and their health may be injured. Under all circumstances, however, equal wages for equal work should be warranted. »⁶¹⁰

Uiteindelijk bevat het programma van Bern de volgende paragraaf :

« Working-hours for female labourers shall not exceed 4 hours on Saturdays, when their worktime shall terminate at noon. Whenever the nature of the work requires exceptions to this rule a corresponding resttime shall be allowed on weekdays. Nightwork of female labourers shall be prohibited. Employers shall be prohibited to give out work to female labourers to be done at home after working-hours. Employment of women in particularly unhealthy trades, where injuries to health cannot be fought, as well as in mines for underground work, shall be generally prohibited. Before and after confinement in total during of 10 weeks, of which at least 6 after confinement, woman shall not be employed for wage-paid labour. All states shall undertake to introduce maternity-insurance with a minimum indemnification equivalent to the legal sickpay. For equal work equal wages shall be paid to women as to men. »⁶¹¹. In essentie zou dit de stelling van de internationale vakbeweging blijven : bescherming binnen het kader van de sociale wetgeving, maar gelijkheid inzake loon.

Tijdens het stichtingscongres van Amsterdam, waar geen vrouwen aan deelnamen, werd vastgesteld dat deze principes slechts ten dele terug te vinden waren in het eindrapport van de Labour Commission en het Labour Charter van de Vredesconferentie. Wel werd gelijk loon voor gelijk werk opgenomen, maar de overige punten waren verwezen naar de conferentie van Washington⁶¹². Daar werd inderdaad een stap in de richting van het IVV gezet met conventies inzake het verbod op nachtwerk voor vrouwen en betreffende het moederschapverlof.

---

onderminister van Arbeid, maar verloor haar zetel in 1924. Met uitzondering van haar korte periode in de regering bleef ze actief binnen de vakbeweging. Tot 1938 was ze chief women's officer van de National Union of General and Municipal Workers en in 1925 werd ze lid van de General Council van het TUC. In 1926 heroverde ze haar zetel in het parlement en ze werd in 1929 minister van Arbeid in het minderheidskabinet van MacDonald. Ze was daarmee de eerste vrouwelijke minister in Groot-Brittannië. Tijdens deze jaren van stijgende werkloosheid werd ze echter enorm onpopulair en ze verloor opnieuw haar zetel. Ze slaagde er ook niet meer in om een zetel in de General Council van het TUC te veroveren, waardoor zowel haar politieke als haar vakbondsloopbaan eindigden in mineur. Zie ook haar autobiografie : Margaret Grace Bondfield, *A life's work*, (Londen, [1948])

⁶⁰⁸ *Report of the International Conference of Trade Unions, Bern, o.c.*, p.19

⁶⁰⁹ *idem*, p. 11

⁶¹⁰ *idem*, p. 11

⁶¹¹ *idem*, p. 22

⁶¹² *Compte rendu du Congrès Syndical International, Amsterdam.*

Een Internationaal Vrouwen Vakverbond ?

Tijdens de volgende jaren stond het 'vrouwenvraagstuk' geregeld op de agenda van de internationale vakbondsbijskomsten. Het punt van debat was of de vrouwen binnen de internationale vakbeweging zich al dan niet apart moesten organiseren.

Eigenlijk stond het IVV voor een voldongen feit, want in Washington was in 1919 het Congress of Working Women opgericht, dat zich in 1921 herdoopte tot International Federation of Working Women (IFWW)⁶¹³. De leiding van het IVV bekeek deze evolutie met wantrouwen, omdat dit initiatief los stond van Amsterdam en dus ook aan zijn controle dreigde te ontsnappen. Toen de International Federation of Working Women een congres organiseerde in Genève in oktober 1921, was het IVV dan ook zeer prominent aanwezig. Het was duidelijk de bedoeling om de zaak onder controle te krijgen en het IVV slaagde daar grotendeels in. De conferentie besliste om de « International Federation of Working Women » een permanent karakter te geven. Voorzitster werd de Amerikaanse Mrs. Raymond Robins en secretaris Marion Phillips⁶¹⁴ van het Standing Joint Committee of Women's Industrial Organizations in Groot-Brittannië. De zetel werd verplaatst van de VS naar Londen⁶¹⁵. De Britten zagen het sexe-probleem niet als een apart gegeven : « labour holds that divergent interests in the economic struggle have as little to do with the sexes as with nation and race ». De federatie besloot zich daarom op organisatorisch vlak af te stemmen op het IVV en ook politiek sloot het congres - met zijn roep tot « war against war » - aan bij het programma van Amsterdam. Daarmee was de International Federation of Working Women haar autonomie kwijt. De IFWW « had practically become a constituent section of the IFTU »⁶¹⁶. De federatie zou bestaan uit nationale centrales die vrouwen als lid hadden en zelf bij het IVV waren aangesloten. In ruil ontvingen ze ondersteuning en het IVV beloofde een vrouwenwerking te ontwikkelen.

Op het eerste reguliere IVV-congres in Rome waren wel vrouwen aanwezig. De Franse CGT had twee vrouwelijke afgevaardigden (Jeanne Bouvier⁶¹⁷ en Jeanne Chevenard⁶¹⁸), de Duitse

⁶¹³ Christine Collette and Bob Reinalda, "ITF and women during the Inter-War Period", in Bob Reinalda (ed.) : *The International Transportworkers Federation 1914-1945. The Edo Fimmen Era* (Amsterdam, 1997), p. 128.

⁶¹⁴ Marion Philips (1881-1932) : geboren in Australië waar ze een universitaire opleiding in filosofie en geschiedenis genoot. Ze emigreerde in 1904 naar Londen, waar ze ging studeren aan de London School of Economics onder de leiding van Beatrice Webb. Ze werd lid van de Fabian Society en de Independent Labour Party in 1907. Ze was als actief feministe lid van de Women's Labour League, waar ze in 1912 Margaret Bondfield als secretaris opvolgde. Was mee verantwoordelijk voor de omvorming van de League naar de Women's Section van Labour. Philips ontwikkelde ook een sterke internationale activiteit en was een van de initiatiefneemsters van de International Federation of Working Women, waarvan ze de internationale secretaris werd. In 1929 werd ze lid van het Britse Lagerhuis, maar werd twee jaar later ernstig ziek en overleed in januari 1932.

⁶¹⁵ The International Congress of Working Women, Genève, 17-25 oktober 1921, (Amsterdam, IFTU, 1922), p.4

⁶¹⁶ *Report of the International Trade Union Congress, Rome, ...*, o.c., p. 45

⁶¹⁷ Jeanne Bouvier (1865-1964) : Frans vakbondsactiviste. Hemdenmaakster en vanaf 1919 actief in de Kledingbond. Was van 1921 tot 1922 secretaris van de Bourse du Travail van Parijs.

⁶¹⁸ Jeanne Chevenard (1876-1944) : Frans vakbondsverantwoordelijke. Borduurster van beroep en actief binnen de CGT vanaf 1913. Van oorsprong syndicaliste maakte ze in 1921 de stap naar de reformistische strekking van Léon Jouhaux. Ze werd een van de belangrijkste verantwoordelijken van de Kledingbond en genoot binnen de CGT erkenning als specialiste inzake de 'vrouwenproblematiek'. Chevenard was een overtuigde anti-communiste en steunde trouw de strekking Jouhaux. Onder het Vichy-regime werd ze evenwel benoemd in het gemeentebestuur van Lyon en ze geraakte betrokken in de collaboratie. Ze werd op 29 juni 1944 geëxecuteerd door het verzet.

ADGB één (Gertrud Hanna), net als de TUC (Julia Varley⁶¹⁹), de Italiaanse CGL (Laura Casartelli Cabrini) en de IBS van de Landarbeiders (Argentina Altobelli⁶²⁰). Daarnaast woonde ook Marion Philips het congres bij als de secretaris van de International Federation of Working Women. De discussie of vrouwen zich afzonderlijk moesten organiseren, zorgde echter ook voor onderlinge verdeeldheid tussen de vrouwelijke afgevaardigden. Gertrud Hanna verzette zich tegen een « special Women's International ». Ze stelde Duitsland als voorbeeld waar vrouwen lid van hun vakbond waren « with the same rights, and, of course, the same obligations as men ». De ADGB kon daarom niet akkoord gaan met een situatie waarbij « each sex would adopt resolutions seperately ». Hanna was er tegen dat de International Federation of Working Women het voornemen had « of taking action solely from the woman's standpoint. This view is extremely naive and will speedily show itself to be impracticable ». Zij kreeg op het congres steun van o.a. de Italiaanse vakbeweging en van de International Federation of Textile Workers. Tom Shaw, de secretaris van de Textielinternationale, noemde het in stand houden van een afzonderlijke internationale voor de vrouwen zelfs reactionair « because it would tend to make for a sex devision by which workers in the same industry would be parting from each other and forming separate sections ».

In zijn reactie noemde Oudegeest dat een mooie theorie, maar « if we want to educate women as trade unionists the work must be done by women. ». Hij werd hierin gesteund door de Franse Jeanne Chevenard, die het Duitse bezwaar trachtte op te vangen door te wijzen op de structurele relatie tussen IVV en de IFWW. Ze wou die band nog verstevigen door de coöptatie van een vrouwelijk lid in het Uitvoerend Bureau « who shall be specially appointed to deal with questions concerning women and children ». Het bestaansrecht van de IFWW werd eveneens verdedigd door haar secretaris Marion Philips : « we want the International Federation of Working Women to serve the need of the organized workers and not a special sex interest. ». De IFWW moest volgens haar blijven bestaan « because we believe we can help to bring women into mixed organizations of men and women ». De 'vrouweninternationale' moest dus de brug zijn die arbeidsters naar hun vakbonden zou leiden. De slotresolutie stelde dat « non-organized working women constitute a menace to the working conditions of the entire working class ». Het IVV wou dan ook in eerste instantie de loonconcurrentie vanwege de niet-georganiseerde vrouwen wegwerken door hen de weg te tonen naar de vakbeweging. Betreffende het bestaansrecht van de International Federation of Working Women en de vraag of dit een nuttig instrument kon zijn, was er op het congres duidelijk verdeeldheid. De eindresolutie omzeilde de kwestie door ze te verwijzen naar het volgende congres.

---

⁶¹⁹ Julia Varley (1871-1952) : Brits feministe en vakbondsverantwoordelijke. Varley kwam in de vakbeweging als activiste van de sufragette-beweging. In 1909 werd haar gevraagd om in Birmingham de organisatie van de vrouwen binnen de vakbeweging op zich te nemen. In 1912 werd ze functionaris van de Workers' Union, die de grote massa ongeschoolden wou organiseren. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was er een nijpend tekort aan arbeidskrachten, waardoor de munitiefabrieken massaal beroep gingen doen op ongeschoolde vrouwen. De groei van de Workers' Union was spectaculair en de organisatie werd een belangrijke machtsfactor binnen het TUC. Varley werd in 1921 lid van de General Council van het TUC en werd voorzitter van de TUC Women's Group. Als dusdanig nam ze deel aan verschillende internationale bijeenkomsten van zowel het IVV als de IAO. Bij de fusie van de Workers' Union met de TGWU werd Varley chief women's officer van deze machtige bond. Ze ging op pensioen in maart 1936.

⁶²⁰ Argentina Altobelli (1866 - 1942) : Italiaans vakbondsactiviste, was rond de eeuwwisseling in de streek van Bologna actief als organisatrice van landarbeidsters en vrouwen. Vanaf 1906 werd ze secretaris van de landarbeidersbond, een functie die ze bijna 20 jaar zou behouden. Binnen de Italiaanse socialistische beweging was ze verder actief in het Nationaal Vrouwencomité. Ze hoorde tot de reformistische tendens binnen het Italiaanse socialisme. Tijdens de fascistische dictatuur verdween ze van het publieke toneel en kwam ze aan de kost als bibliotheekbediende.

De IFWW trachtte nadien bestaansrecht te verwerven door beter zijn doelstellingen te definiëren. Drie opdrachten werden onderscheiden : de promotie van de vakbeweging bij vrouwen, de ontwikkeling van een internationaal beleid ten gunste van de noden van vrouwen en kinderen, en de vertegenwoordiging van de arbeidsters in organisaties die zich bezighouden met « the welfare of the working class »⁶²¹. Alhoewel het IFWW voor zichzelf een complementaire rol zag, waren de nationale centrales niet te overtuigen van de noodzaak van een afzonderlijke vrouweninternationale en ze boycotten zelfs het derde congres van de IFWW van augustus 1923 in Wenen. Het kwam op dit congres tot een botsing met de Amerikaanse afgevaardigden, die - mede door de afwijzende houding van het IVV – opnieuw de volledige onafhankelijkheid eisten. De Amerikaanse voorzitter Robins nam ontslag en werd vervangen door de Belgische Hélène Burniaux⁶²². Het congres gaf ook aan het bestuur de opdracht om onderhandelingen met het IVV aan te knopen over de mogelijke benoeming van een vrouwelijke IVV-secretaris, de oprichting van een Working's Women Committee dat eens per jaar moest samenkomen en de organisatie om de twee jaar van een Working Women's Congress.

In tegenstelling tot de meerderheid van de continentale bonden stond het TUC wel positief tegenover een afzonderlijke vrouwenwerking, hoewel dit voor hen niet betekende dat er een afzonderlijke internationale moest zijn. De Women Worker's Group van het TUC sprak zich - in de voorbereiding van het IVV-congres van 1924 in Wenen - uit voor een nieuwe benadering : « as it is always the women who form the greater part of the cheapest labour in the industrial world it is from them that the greatest danger comes and we are convinced that the Trade Union movement must give more attention to these lower ranks and build from the bottom rather than from the top ». De TUC-vrouwen stelden vast dat de arbeidsters er minder in slaagden om hun leven in eigen handen te nemen « and we are convinced that they never will do so until their problems are given a special place in the workers' organization »⁶²³.

De kwestie kwam aan bod op het Management Committee van november 1923, midden in de politieke, structurele en financiële crisis van het IVV, waarbij de helft van het personeel was ontslagen. De druk vanuit de nationale centrales om de IFWW te onbinden, werd hierdoor ongetwijfeld nog versterkt. Ook het voorstel voor een speciaal fonds bleef bij de nationale centrales op verzet stuiten, hetgeen tot uiting kwam in de nagenoeg algemene weigering (met uitzondering van Denemarken en Zweden) om voor de instandhouding van het IFWW een bijzondere financiële inspanning te doen⁶²⁴. Johannes Sassenbach ondervond dan ook geen tegenkanting toen hij voorstelde « to induce the present existing Working Women's International to dissolve itself and to transfer its function to the International Federation of Trade Unions »⁶²⁵. De IFWW had wel oren naar de vraag van het IVV. Het was duidelijk dat het onmogelijk werken zou zijn zonder de steun van de nationale centrales en daarom was een

⁶²¹ *Report ont the Activities of the International Federation of Trade Unions, 1922 and 1924*, o.c., p. 115

⁶²² Hélène Burniaux (1889-1950) : Belgisch vakbondsactiviste. Onderwijzeres en lid van de Brusselse Onderwijsvakbond vanaf 1911. In 1919 behoorde ze tot de delegatie van de Belgische Syndicale Kommissie voor de Conferentie van Washington. Ze nam, in de marge van deze conferentie, deel aan de stichting van de IFWW. In België was ze actief binnen het Comité National d'Action Féminine, een gezamenlijk initiatief van de vier takken van de Belgische socialistische beweging. Namens het IVV nam ze deel aan het werk van de Commission de la Protection de la Jeunesse van de Volkenbond. Haar werk voor de vakbeweging heeft ze steeds gecombineerd met een voltijdse betrekking als inspectrice in het onderwijs.

⁶²³ TUC, women workers group, Note on the position with regard to the International Federation of Working Women (MRC, TUC-archives 292c/915/3)

⁶²⁴ *Report ont the Activities of the International Federation of Trade Unions, 1922 and 1924*, o.c., p. 262

⁶²⁵ IFTU, Management Committee, minutes, 8 november 1923 (MRC, TUC-archives 292/915/10)

incorporatie van de Arbeidstersinternationale in het IVV een mogelijke oplossing, op voorwaarde dat het IVV dan een afzonderlijke werking voor vrouwen ging ontplooiën. Deze werking moest volgens het IFWW bestaan uit een apart vrouwendepartement met een eigen vrouwelijke secretaris, een vrouwencomité en een tweejaarlijks congres voor arbeidersvrouwen. Het IVV-Bureau ging hier gedeeltelijk op in. In de aanloop van het IVV-congres van Wenen van 1924 werd een « International Committee of Trade Union Women » opgericht⁶²⁶, dat voortaan het IVV-Bureau zou adviseren. Van een vrouwelijke vertegenwoordiging in het Uitvoerend Bureau of een apart departement kon voorlopig echter geen sprake zijn.

Op het IVV-congres van Wenen waren negen vrouwen aanwezig op een totaal van 122 participanten. De IFWW was voor de laatste maal officieel vertegenwoordigd door zijn voorzitter Hélène Burniaux en penningmeester Edith Macdonald. In zijn nieuw sociaal programma bevestigde het IVV inzake de arbeid van vrouwen bijna woordelijk de tekst van 1919 uit Bern. Enkel de duur van het moederschapsverlof werd van 10 naar 12 weken gebracht. Het gebrek aan nieuwe ideeën is een bewijs te meer voor de geringe aandacht voor specifieke vrouweneisen binnen de mannenwereld die de internationale vakbeweging was.

Ook de marginale manier waarop de vakbondsvrouwen, na de ontmanteling van het IFWW, binnen het IVV werden behandeld, wijst hier op. Een eerste conferentie onder de nieuwe regeling vond plaats in Parijs in 1927 en werd bijgewoond door 52 vrouwelijke afgevaardigden uit 13 landen⁶²⁷. Het zou de belangrijkste en in ieder geval de meest omvangrijke conferentie van vakbondsvrouwen worden die het IVV ooit zou organiseren. De klemtoon lag opnieuw meer op de eis tot bescherming dan op gelijkheid. De nieuwe formulering « the protection of the woman as a worker » en « the protection of the worker as a woman » bood echter geen nieuwe ideeën. Het was een herbevestiging van het bijzonder statuut dat al in Bern was geformuleerd: verbod op nachtarbeid voor vrouwen, verbod van vrouwenwerk in bepaalde gevaarlijke of onveilige industrieën en bescherming van de vrouw voor en na de bevalling⁶²⁸. De vakbondsvrouwen verwierpen daarom de standpunten van « gewissen bürgerlichen Frauenvereine », en hun eis voor « völlige Gleichberechtung ». Deze gelijkberechtiging werd afgewezen omdat ze gericht was « gegen die Interessen der arbeitenden Frauen ». « Auch wir fühlen uns den männlichen Arbeitern gleichwertig, sind jedoch der Meinung, dass die besondere Stellung der Arbeiterinnen einen besonderen Schutz erfordert »⁶²⁹. De Deense en in iets mindere mate de Zweedse vakbondsvrouwen spraken zich echter wel uit tegen bijzondere beschermingsmaatregelen, omdat « die Arbeiterin dadurch von der Arbeitsstätte verdrängt wird », maar dit waren geïsoleerde stemmen.

Hoewel niet bij naam genoemd, kante de conferentie van IVV-vrouwen zich hiermee tegen de Open Door Council⁶³⁰, die in 1926 was ontstaan en zich verzette tegen de beschermende wetgeving voor vrouwen: « legislation and regulations dealing with conditions and hours,

⁶²⁶ Leden waren: Hélène Burniaux (België), Jeanne Chevenard (Frankrijk), Henriette Crone (Denemarken), Gertrud Hanna (Duitsland) en Mary Quaile (Groot-Brittannië), deze laatste werd einde 1926 vervangen door Julia Varley.

⁶²⁷ *Congress Stockholm 1930. The activities of the International Federation of Trade Unions, 1927-1930*, o.c., p. 105-108

⁶²⁸ Internationale Gewerkschaftliche Arbeiterinnenconferenz, Paris, 29-30 juli 1927, p.40

⁶²⁹ idem

⁶³⁰ Over de Open Door Movement en de internationale vrouwenbeweging, zie: Deborah Stienstra, *Women's Movements and International Organizations*, (New York, St. Martin's Press, 1994). Dit werk heeft echter geen aandacht voor de International Federation of Working Women, noch voor de conferenties voor vakbondsvrouwen van het IVV.

payment, entry and training, shall be based upon the nature of the work, and not upon the sex of the worker »⁶³¹. Deze beweging die vanuit Engeland was gestart, kende een grote belangstelling en wist in 1929 in Berlijn een eerste International Open Door Council te organiseren. Daarna zou ze in Genève een bureau openen, dat zich onder andere een betere vertegenwoordiging van vrouwen in de IAO tot doel stelde, hetgeen het IVV met zijn exclusiviteitsclaim in zijn relaties met de IAO niet waardeerde. De vakbondsvrouwen hadden met de feministische beweging gemeen dat ze eveneens opkwamen voor gelijk loon voor gelijk werk. Ze waren het er echter niet mee eens dat een wettelijke bescherming van vrouwenwerk de oorzaak zou zijn van dit lager loon.

Na het congres van 1927 verslaptte de aandacht van de vrouwenwerking binnen het IVV zeer sterk. Door de ontbinding van de IFWW waren de vrouwen binnen de internationale vakbeweging ook het instrument kwijt waarmee ze zelfstandig initiatieven konden nemen. In 1928 vond er niet eens een vergadering van het vrouwencomité plaats, omdat « no very urgent question needed attention »⁶³². Pas in 1929 vergaderde het comité en richtte zijn aandacht op het probleem van de buitenhuis werkende gehuwde vrouw. In principe zegden de IVV-vrouwen, kan het niet dat getrouwde vrouwen verplicht worden « by financial necessity to work in addition to their husbands ». De vakbeweging weigerde echter in de aanval te gaan tegen « wage work of married women ». Het IVV erkende het recht van iedereen, man of vrouw, tot zelfontplooiing en wou er niet zomaar van uitgaan dat « a married woman is in a better economic position than another woman ».

Op het congres van Stockholm in 1930 was de afzonderlijke organisatie van de vrouwelijke vakbondsleden niet meer aan de orde. Het IVV bleef een mannenbastion met slechts 8 vrouwelijke afgevaardigden op 189 congresgangers⁶³³. In Stockholm trachtte het IVV zijn tien jaar oude sociale programma grondig te vernieuwen. In dit nieuwe programma met meer oog voor een sluitend stelsel van sociale zekerheid, werd voor de vrouwelijke werknemers een moederschapsverzekering ingevoerd. Verder lag de klemtoon echter opnieuw op « the protection of children, young persons and women (for instance, the prohibition of nightwork for women and children, and the prohibition of the employment of young persons and women in unhealthy occupations) »⁶³⁴.

Naarmate de economische situatie degradeerde en de werkloosheid steeg, kwam de betaalde arbeid voor vrouwen opnieuw onder druk en moest nu opnieuw het recht op arbeid van de vrouw worden verdedigd. Ook binnen de vakbeweging waren velen de mening toegedaan dat de toenemende beroepsactiviteit van vrouwen de werkloosheid onder de mannen deed stijgen. Vooral getrouwde vrouwen kwamen opnieuw onder vuur. Het IVV bevestigde echter zijn standpunt : het principiële recht van vrouwen op arbeid en de noodzaak van speciale bescherming voor arbeidsters. Het International Committee of Trade Union Women kwam in 1931 samen in Lausanne, omdat op de IAO-agenda van dat jaar het nachtwerk voor vrouwen stond. Tegen de wil in van de werknemersgroep had de Governing Body van de IAO een revisie van de conventie van Washington betreffende het nachtwerk voor vrouwen op de

⁶³¹ The Open Door Movement and The Protection of Women Workers, London, the Labour Party, 1930, p. 4.

⁶³² *Congres Stockholm 1930...o.c.*, p. 107

⁶³³ Volgens zeer onvolledige cijfers die in de jaarboeken werden gepubliceerd bleef het aantal vrouwelijke IVV-leden ongeveer stabiel. In 1924 zou het IVV, 13,7 % vrouwelijke leden geteld hebben en in 1931, 13,4 %. Vele nationale beroepsbonden maakten echter geen onderscheid naar geslacht, zodat mag worden verondersteld dat deze cijfers te laag liggen.

⁶³⁴ *idem*, p. 314.

agenda geplaatst. De opvatting van verschillende regeringen dat dit verbod enkel gold voor handenarbeid werd echter niet gevolgd door het internationaal gerechtshof van Den Haag en dus bleef het van kracht.

De internationale activiteit van de IVV-vrouwen bleef intussen op een laag pitje en er was nauwelijks nog sprake van enige autonomie. Een vraag van het Committee of International Women's Organizations for Peace and Disarmement, of het Women's Committee van het IVV aan hun werk mocht participeren werd door het uitvoerend bestuur van het IVV afgewezen. Pas in 1933 had het IVV opnieuw specifiek aandacht voor de vrouwen. Op 28 en 29 juli 1933 kwam voor het eerst sinds 1927 een conferentie van vakbondsvrouwen samen in Brussel. Het congres werd bijgewoond door 21 afgevaardigden uit 8 landen⁶³⁵. In haar rapport stelde de Franse Jeanne Chevenard dat door de toenemende rationalisatie en het gebrek aan mannelijke arbeidskrachten ingevolge de oorlog, er aanvankelijk een toenemende vraag naar vrouwenarbeid was geweest, dit «has not been consciously willed by anyone, nor is it desired», want de vrouw «is thus brought up against her destiny». Nu, tijdens de economische crisis gaan er in alle landen stemmen op om getrouwde vrouwen het recht op arbeid te ontnemen. Daarom moet de internationale vakbeweging duidelijk stellen dat «the liberty of work is for all», «we must realise the equality of man and woman in the economic sphere. Equal pay for equal work, and a decent livelihood for all. Thus, while there is still time, avoid the sex struggle which the present crisis threatens to call forth»⁶³⁶. Ze deed dan de oproep dat het IVV speciale aandacht zou hebben voor de arbeid van vrouwen en «the special protection of women's work by law and international convention».

Tijdens deze conferentie rees opnieuw de vraag hoe men zich moest verhouden tot de «Open Door Movement», die ijverde voor volledige gelijke rechten voor mannen en vrouwen. Het IVV-bestuur had al in 1931 laten weten dat het de eisen van de Open Door Movement te radicaal vond. In dit forum van vakbondsvrouwen waren de meningen echter verdeeld. Sommigen wezen op het burgerlijke karakter van de Open Door Movement, terwijl anderen voor een stuk megingen in de redenering dat bijzondere bescherming de vrouw een concurrentiehandicap gaf op de arbeidsmarkt. Vooral voor de Deense afgevaardigden lag dit moeilijk. In Denemarken was het nachtwerk voor vrouwen niet verboden en de Deense vakbondsvrouwen argumenteerden dat indien dit wel het geval zou zijn de best betaalde banen naar mannen zouden gaan. Uiteindelijk werd een resolutie gestemd, waarin de vakbondsvrouwen zich duidelijk afzetten tegen de Open Door Movement, door de oude vraag naar bescherming van vrouwenarbeid uitdrukkelijk te bevestigen. Enkel de Deense delegatie stemde tegen.

Na deze conferentie duurde het drie jaar voor de vakbondsvrouwen opnieuw samen kwamen en ook het Womens ' Committee vergaderde niet tussen 1933 en 1936. Op de vraag een vrouw tot lid van het Uitvoerend Bestuur te benoemen, werd evenmin ingegaan. Het was in die tussentijd opnieuw de agenda van de IAO die het IVV tot enige actie aanspoorde. De christelijke vakbondsinternationale voerde namelijk een vrij omvangrijke campagne tegen loonarbeid voor getrouwde vrouwen en moeders, hetgeen het IVV in Genève succesvol kon blokkeren.

Op 7 juli vond dan in Londen, in de marge van het IVV-congres, een nieuwe conferentie van Trade Union Women plaats. Op de agenda stond de 40-urige werkweek, het recht van vrouwen op arbeid en de wettelijke status en nationaliteit van vrouwen. Negen nationale

⁶³⁵ België, Denemarken, Frankrijk, Groot-Brittannië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Tsjechoslowakije.

⁶³⁶ *Brussel Congres 1933...*, o.c., p. 291

centrales hadden officiële afgevaardigden gestuurd⁶³⁷ en in totaal namen dertig vrouwen aan de conferentie deel. Opmerkelijk was een delegatie uit de Verenigde Staten, die een « visitors »-statuut had, omdat de AFL geen lid van het IVV was. Opnieuw verzette het IVV zich tegen de aanvallen op het recht van vrouwen op loonarbeid en ging het in de tegenaanval door een campagne te lanceren voor gelijk loon voor gelijk werk.

In 1938 kwam het Uitvoerend Bestuur dan tot het besluit dat de huidige methode van vergaderen met het comité en de geregelde conferenties van vakbondsvrouwen niet langer gewenst was. Voor het IVV-bestuur was er blijkbaar geen vrouwenproblematiek en waren de bijeenkomsten dus overbodig, of ze zouden neerkomen op « seeking for problems to be discussed in order to justify the holdings of such conferences »⁶³⁸. Daarom besliste het uitvoerend bestuur in januari 1938 dat het 'Womens Committee' nog uitsluitend via correspondentie zou werken, en dat samenkomsten of congressen nog enkel zouden doorgaan wanneer er zich specifieke problemen stelden. En die waren er blijkbaar niet meer.

Besluit

De houding van het IVV inzake betaalde arbeid van vrouwen stond bol van ambiguïteit. Enerzijds werd erkend dat elke vrouw - indien ze dit wenste - betaalde arbeid moest kunnen verrichten, maar anderzijds vond men dit eigenlijk niet zo wenselijk. Fundamenteel overheerste namelijk de overtuiging dat betaalde arbeid inging tegen de 'natuurlijke lotsbestemming' van de vrouw als moeder. Maar, die vrouwelijke werkkrachten waren er nu eenmaal en ze waren bovendien, door hun lagere lonen, potentieel gevaarlijk voor de loonstandaard in de industrieën waarin ze tewerkgesteld waren. Die concurrentie minimaliseren en dus de loonarbeid van vrouwen duurder maken, was ongetwijfeld een basisoptie voor de vakbeweging. Deze optie was echter ook aantrekkelijk voor de vrouwelijke vakbondsleden, die - marginale uitzonderingen buiten beschouwing gelaten - vragende partij waren en bleven voor bescherming van de 'vrouw als arbeidster' en de 'arbeidster als vrouw'.

De vraag of vrouwelijke vakbondsleden ook het recht hadden om zich afzonderlijk te verenigen werd negatief beantwoord. Dat er gedurende een aantal jaren toch een afzonderlijke vakbondsinternationale voor vrouwen heeft bestaan, was niet dankzij, maar ondanks het IVV. Het initiatief, dat los van het IVV was ontstaan, werd onder controle genomen om het daarna te laten doodbloeden. Toch gingen ook binnen het IVV stemmen op voor een specifieke vrouwenwerking. Op de vraag vanwege de vakbondsvrouwen naar een afzonderlijk departement en een vertegenwoordiging in secretariaat en Uitvoerend Bestuur werd evenwel niet ingegaan. Uiteindelijk ontbraken hiertoe zowel de wil als de middelen.

Het principiële uitgangspunt van de vakbeweging was gender-neutraal. Vakbonden stonden open voor zowel mannen als vrouwen. Vrouwen moesten dus gewoon lid worden van hun vakbond en zouden dan dezelfde rechten hebben als hun mannelijke collega's. Klasse en klasse-solidariteit primeerden. Maar de solidariteit tussen ongeschoolde, half-geschoolde en geschoolde arbeiders resulteerde niet automatisch in gender-solidariteit.

Het IVV lanceerde, na de formulering van het basisprogramma van Bern in 1919, gedurende de hele tussenoorlogse periode nauwelijks nog nieuwe eisen voor de werkende vrouw. De actie van de internationale vakbeweging was defensief en dan nog moest de impuls van

⁶³⁷ Denemarken, Frankrijk, Groot-Brittannië, Luxemburg, Nederland, Tsjechoslowakije, Noorwegen, Spanje en Zweden.

⁶³⁸ *The activities.....1936-1938*, o.c., p. 67.

buitenaf komen. Pogingen om het verbod op nachtwerk voor vrouwen af te schaffen en het recht van vrouwen op arbeid te beknotten, leidden tot geslaagde tegenbewegingen.

Het IVV bekeek andere organisaties uit de vrouwenbeweging net zo vijandig als ze elke organisatie bekeek die niet tot de gevestigde structuren van de internationale sociaal-democratie behoorde. Contacten van het vrouwencomité met organisaties uit de internationale vrouwenbeweging werden ontmoedigd of gewoon verboden. Hiertegen kwam weinig of geen weerwerk vanwege de vrouwen in het IVV, dat een mannenbastion was en bleef. Enkel de Franse Jeanne Chevenart en de Duitse Gertrud Hanna werden in de loop der jaren vaste delegatieleden van hun respectieve nationale centrales, hoewel het waarschijnlijk is dat ze hun positie eerder te danken hadden aan een confirmatieve dan een oppositionele houding.

Isolationisme of leiderschap

De American Federation of Labor en het Internationaal Vakverbond.

“ Within the field of international organizations, the behavior of the American labor movement ranks as the most puzzling, the most argumentative, and perhaps the most peculiar ” (Michael Kerper)⁶³⁹.

Hoewel de American Federation of Labor (AFL) voor 1945 slechts gedurende een korte periode formeel lid is geweest van het Internationaal Vakverbond (1911-1919 en 1937-1945), heeft ze toch een bijzonder belangrijke rol gespeeld en zijn de opvattingen en ambities van de AFL in meer dan één geval bepalend geweest voor de ontwikkeling van de gehele internationale vakbeweging⁶⁴⁰.

Kenmerkend voor dit Amerikaanse engagement is de rechtlijnigheid en consistentie. Van bij de aanvang waren er drie uitgangspunten die men nooit - onder welke druk ook - zou verlaten : de absolute onaantastbaarheid van de eigen autonomie, het afwijzen van elke ondergeschiktheid aan politiek, ideologie of overheid, en de kosten-baten analyse. Bovendien was de buitenlandse politiek van de AFL in handen van een zeer kleine machtskring, die - wegens de desinteresse van het top- en middenkader - vrij autonoom de koers kon bepalen, op voorwaarde dat de kosten binnen de perken bleven.

De AFL nam voor het eerst deel aan een conferentie van de internationale vakbeweging in 1909. Samuel Gompers woonde toen in Parijs het congres van het IS bij en speelde er meteen een belangrijke rol met zijn voorstel de internationale vakbeweging een meer permanente structuur te geven. Hij wilde het Internationaal Secretariaat omvormen tot een internationale federatie van nationale vakbonden, zonder afbreuk te doen aan de autonomie van de aangesloten bonden. De voornaamste opdracht was gericht tegen de internationale “Blacklegging”, stakingsbreking door de import van vreemde arbeidskrachten. Daarnaast hoorde ook het promoten van sociale wetten volgens Gompers tot de opdracht van de internationale vakbeweging.

In 1911, het jaar van de formele aansluiting van de AFL, werd de kwestie verder besproken, wat uiteindelijk in 1913 uitmondde in de omvorming van het IS tot Internationaal Vakverbond (IVV), zonder dat hiermee ook het programma van Gompers werd aanvaard. Samuel Gompers had echter wel duidelijk gemaakt dat hij met zijn AFL een vooraanstaande rol wou spelen binnen het IVV. Hij was blijkbaar van mening dat hij zijn Europese collega's kon overtuigen van de doelmatigheid van zijn Amerikaans model, door hen te laten kennismaken met het voor hen onbekende en nauwelijks bereikbare Amerika. Op twee jaar tijd lanceerde hij twee voorstellen voor congressen in de VS: in 1912 stelde hij voor het congres van 1915 in San Francisco te houden “à l'occasion de l'exposition universelle de

⁶³⁹ Michael Kerper, *The International Ideology of U.S. Labor, 1941-1975*, (University of Gothenburg, 1976), p. 7

⁶⁴⁰ Zie in dit verband ook J. P. Windmuller, *American Labor and the International Labor Movement 1940 to 1953*, (New York, Cornell, 1954)

Panama”⁶⁴¹ en in 1913 stelde hij voor om het jaar daarop een conferentie in Chicago te houden. Beide initiatieven gingen wegens de oorlog niet door, maar ze bewijzen de vaste wil van Gompers om een vooraanstaande rol te spelen op het internationale vlak.

Welke was de reden van Gompers om zich met de AFL op het internationale pad te wagen, omringd door de door hem verafschuwde radicale socialisten en syndicalisten? Daarover zijn al diverse stellingen naar voren gebracht: Volgens Gary Bush sloot de AFL bij het IVV aan omdat ook haar rivaal de Industrial Workers of the World (IWW) geïnteresseerd was in lidmaatschap⁶⁴². Deze concurrent van de AFL was in 1905 opgericht en had in tegenstelling tot de AFL een radicaal en revolutionair programma, dat nauwer aansloot bij de Europese arbeidersbeweging dan dat van de AFL. Het lidmaatschap van het IVV zou dus voor de AFL een tactische zet geweest zijn tegen een nationaal tegenstrever. Het was een motief, maar er was meer, want de AFL was meteen zeer actief en vol ambitie.

Gompers en met hem de AFL geloofde in sterke nationale arbeidersbewegingen, die totaal onafhankelijk waren van politieke stromingen, zowel nationaal als internationaal. Het is daarom niet verwonderlijk dat zijn rapportering over de eerste internationale vakbondsconferentie die hij in 1909 had bijgewoond in het teken stond van “the fear of even the remotest possibility of domination by an organization controlled by politically oriented trade unionists”⁶⁴³. Toch gaf hij in zijn conclusie het advies om aan te sluiten. Volgens Windmuller deed hij dit omdat “he did believe sincerely in the brotherhood of workers all over the world. He did believe that the principles of the AFL were valid ones and of potential value to all those trade unions who were floundering in the uncertainties of scientific socialism”⁶⁴⁴.

In Gompers concept paste internationalisme, omdat hij geloofde in zijn eigen model dat hij wilde uitdragen en omdat de toepassing van dit model in andere landen de positie van de vakbeweging in de VS en de VS in het algemeen zou kunnen versterken. We mogen ook niet vergeten dat de ideologische gelijkschakeling op reformistische basis in Europa op dat moment nog in volle gang was en dat de Britse arbeidersbeweging nog niet duidelijk in een bepaald kamp was onder te brengen. En de Britten en Amerikanen stonden in geregeld contact met elkaar.

Misschien was er ook een zuiver persoonlijk element. Samuel Gompers was de arme Hollands-joodse sigarenmaker die het had gemaakt in de VS en terug kwam naar Europa als hoofd van een machtige en vooral ook rijke federatie.

De Eerste Wereldoorlog⁶⁴⁵

Tijdens de eerste jaren van de oorlog hield de AFL vast aan haar historisch pacifisme⁶⁴⁶. Aanvankelijk wierp Gompers zich op als verbindingman tussen de verschillende kampen. Hij

⁶⁴¹ *Neuvième Rapport International sur le Mouvement Syndical, 1911* (Berlijn, IS, 1912), p.224.

⁶⁴² Gary Busch, *The Political role of International trades unions*, (New York, St. Martin's Press, 1983), p. 33

⁶⁴³ J.P. Windmuller, *American labor and the international labor movement*, o.c., p. 6

⁶⁴⁴ idem, p. 7

⁶⁴⁵ Zie hierover: Simeon Larson, *Labor and Foreign Policy. Gompers, the AFL and the First World War, 1914-1918*, (Cranbury, Associated University Presses, 1975)

⁶⁴⁶ Philip Taft, *The AFL in the time of Gompers*, (New York, Harper, 1957), p. 427

onderhield een intensieve briefwisseling met de voornaamste Europese vakbondsleiders, ook met de Duitser Carl Legien. Reeds vrij vroeg tijdens de oorlog stelde hij voor om tegelijk met de vredesconferentie bij het einde van de oorlog in dezelfde stad ook een internationale arbeidsconferentie te organiseren, in de hoop dat de vakbeweging een bijdrage zou kunnen bieden aan een “universele vrede”. Op een conferentie van geallieerde vakbonden van juli 1916 in Leeds, werd dit voorstel echter weggelachen als “ridiculous”⁶⁴⁷. Hierop lanceerde Gompers een nieuw idee. De officiële delegaties van de deelnemende landen zouden ook afgevaardigden van hun respectieve arbeidersbewegingen moeten opnemen⁶⁴⁸. Het feit dat de VS op dat moment buiten de oorlog stonden, bracht echter met zich mee dat hij met zijn voorstellen weinig gehoor vond. Gompers deed letterlijk en figuurlijk niet mee, maar bleef met ambitie en overtuiging een internationale rol opeisen voor zichzelf en zijn organisatie. Toen de leiding van de nationale centrales van de beide oorlogsvoerende kampen de discussie uitvocht betreffende het verplaatsen van de zetel, bood hij zelfs aan om de zetel naar de VS te verleggen, een aanbod waarop eveneens niemand wenste in te gaan.

Nadat de VS in de oorlog traden verliet de AFL haar pacifistisch standpunt om het voortouw te nemen in de verdediging van het engagement van de arbeidersbeweging ten gunste van de oorlog. De Amerikaanse vakbeweging ging actief samenwerken met de Wilson-administratie en kreeg in ruil toegang tot de “inner circles of government”⁶⁴⁹. Gompers was ervan overtuigd dat deze samenwerking de beste manier was om de maatschappelijke macht en de invloed van “labor” zo snel mogelijk te versterken. Daarnaast was er het niet te onderschatten voordeel dat hij nu in staat was om eens en voorgoed af te rekenen met zijn binnenlandse rivalen, de socialistische fractie binnen de AFL en de IWW, “Gompers effectively used the war hysteria to brand them as traitors to their country and agents of the Kaiser”⁶⁵⁰.

De contacten tussen Gompers en Legien werden volledig afgebroken in april 1917⁶⁵¹. De AFL werd meteen daarop een actieve partner in het geallieerde kamp en Gompers lanceerde een aantal belangrijke voorstellen, waarmee de overige bonden nu wel degelijk rekening gingen houden. Indien President Wilson de ambitie had om van de VS na de oorlog de leidende mogendheid te maken van een nieuwe wereldorde, dan had Samuel Gompers dezelfde ambitie met de AFL voor wat de wereld van de arbeid betrof. In de wereld die Wilson voor ogen had was geen plaats voor oorlog, maar ook niet voor revolutie. Het was een wereldorde waarin vrede het essentiële kader creëerde voor de onbelemmerde ontwikkeling van de handel en de vrije circulatie van personen en ideeën. Dit paste precies in de rol die Gompers voor de vakbeweging zag als integrerende maatschappelijke kracht van klassenverzoening en sociale vrede, met als doel een groeiende participatie vanwege de arbeiders in de verwachte groei van de welvaart. Dit bood de ideale basis voor een vergaande samenwerking tussen de AFL en de Wilson-administratie, hetgeen door de AFL werd verantwoord als een partnership, gezien de gemeenschappelijke doelstelling, en zeker niet als een ondergeschiktheid van de vakbeweging aan de regering.

Het hoge prestige van de VS, dat afstraalde op de AFL, creëerde vanaf 1917 de voorwaarden, waaronder de AFL haar leidinggevende ambitie op het internationale domein met meer gezag kon ontwikkelen. Twee elementen waren belangrijk in de strategie van Gompers.

⁶⁴⁷ Samuel Gompers aan Havelock Wilson, 2 Augustus 1916 (Samuel Gompers Papers)

⁶⁴⁸ TUC archives, Minutes Parliamentary Committee, 20 december 1916 (MRC – Mss 292/20/4)

⁶⁴⁹ Simeon Larson, *Labor and Foreign Policy*, o.c., p. 28.

⁶⁵⁰ idem, p. 29.

⁶⁵¹ Samuel Gompers aan Carl Legien, 4 april 1917 (Samuel Gompers Papers)

Hij herhaalde, en ditmaal met succes, zijn voorstel om in de komende vredesbesprekingen een belangrijke rol voor de arbeid voor te behouden. Zowel het idee dat een internationale arbeidsconferentie zou moeten plaatsvinden op hetzelfde moment en dezelfde plaats als de officiële vredesconferentie als zijn voorstel om afgevaardigden van de representatieve organisaties op te nemen in de regeringsdelegaties vonden algemene ingang. De AFL had hiermee trouwens ook een ambitie op het thuisfront, want Gompers zocht erkenning in ruil voor de medewerking van de AFL aan de oorlogsinspanningen en zocht een officieel mandaat in de Amerikaanse delegatie.

Daarnaast ging hij zich actief inlaten met de verschillende initiatieven tot organiseren van een internationale arbeidersconferentie. De AFL had trouwens zelf de ambitie om een initiatief te nemen voor de wederoprichting van het Internationaal Vakverbond. Hiermee wou men vermijden dat een nieuwe vakbondsinternationale door politieke partijen of programma's zou worden gedomineerd.

Samuel Gompers werd nu één van de leidende persoonlijkheden van de arbeidersbeweging in het geallieerde kamp. Hij speelde in de loop van 1917 en 1918 diverse malen gastheer voor vakbondsdelegaties van het TUC, de GFTU en de CGT⁶⁵², hetgeen hem telkens de gelegenheid gaf zijn ondubbelzinnige steun aan Amerika's oorlogsdoeleinden te beklemtonen. "The defeat of the Prussian Military Government would give the workmen of Germany an opportunity to establish a democratic government"⁶⁵³, stelde hij tegenover een TUC-delegatie.

Een internationale arbeidersconferentie waaraan ook vertegenwoordigers van de onmogendheden zouden deelnemen, noemde hij in 1918 "prejudicial to a desirable and lasting peace"⁶⁵⁴ en hij pleitte voor "The Internationalism of the allied democracies fighting Kaiserdom"⁶⁵⁵.

De Amerikaanse vakbeweging zou zich van dan af dus zonder schroom inzetten om de intern verscheurde Europese organisaties in het 'pro-war'-kamp te krijgen. In het voorjaar van 1918 vertrok een eerste AFL-delegatie naar Europa. Gompers nam er niet aan deel. Delegatieleider P. Frey van de Amerikaanse Metaalarbeiders omschreef zijn opdracht als "influencing English and French leaders to adopt the American position /.../to continue the war until German arms were no longer effective"⁶⁵⁶. De delegatie ontmoette Arthur Henderson en een delegatie van de Franse socialisten onder leiding van Albert Thomas, maar de missie kon bezwaarlijk een succes genoemd worden en vergrootte de kloof tussen het oude en het nieuwe continent.

In het najaar van 1918 leidde Gompers dan zelf een tweede delegatie, die een nieuwe poging ging wagen. Gompers werd in Europa ontvangen met de allures van een staatsman. Hij werd vereerd met officiële banketten door de Britse regering, dineerde met de Italiaanse koning Victor Emmanuel, werd in Frankrijk ontvangen door premier Clemenceau en bezocht het front met de Belgische Koning Albert. Tussen 17 en 19 september 1918 nam hij in Londen

⁶⁵² Over zijn relatie met de CGT, zie : M. Fine, "Syndicalisme et Réformisme : Samuel Gompers et le mouvement ouvrier français (1918-1919), in *Le Mouvement Social*, (68), 1969, pp. 3-35.

⁶⁵³ TUC, Parliamentary Committee, minutes, 29 april 1918 (TUC-Archives, MRC – 292/20/4)

⁶⁵⁴ Samuel Gompers aan W.A. Appleton, 9 januari 1918 (Samuel Gompers Papers)

⁶⁵⁵ *New York Times Magazine*, 24 maart 1918.

⁶⁵⁶ John P. Frey Reminiscens, COHC (Butler Library, Colombia University)

deel aan een “Inter-Allied Labour and Socialist Conference”⁶⁵⁷. Het was een conferentie die gezamenlijk door het TUC en de Labour-Party werd georganiseerd en waaraan zowel vakbonden als socialistische partijen deelnamen, hetgeen de AFL niet zinde maar ook niet kon beletten. Centraal discussiepunt op deze conferentie was de vraag of er al dan niet een algemene conferentie van organisaties van de geallieerde en centrale machten moest komen voor het einde van de vijandigheden. Gompers bleef bij zijn radicale afwijzing, maar kon zijn Europese collega’s niet helemaal overtuigen. De kwestie werd opengelaten en het viermanschap Henderson-Vandervelde-Thomas en Gompers kreeg het mandaat om een conferentie samen te roepen op dezelfde tijd en plaats als de komende vredesconferentie.

Tweede discussiepunt in Londen was het bepalen van de oorlogsdoeleinden en dat werd wel een succes voor de AFL. Meer dan Gompers genoot de Amerikaanse president Wilson bij de leiders van de Europese arbeidersbeweging respect en prestige. Zijn 14-puntenprogramma dat hij in januari 1918 had gelanceerd, was een verademing wegens van zijn anti-imperialistische uitgangspunten. De conferentie nam het Wilson-programma over en regelde hiermee in feite ook de discussie over de “vrede door vergelijk”, want het programma van Wilson impliceerde immers een voorafgaande militaire nederlaag van Duitsland.

Het resultaat van Gompers’ optreden in Europa was dus een verzwakking van de voorstanders van een vrede door vergelijk. De Amerikaanse ambassade in Londen was dan ook bijzonder opgetogen : “it gave backbone and encouragement to the pro-war socialists and labor elements which are prepared to back their respective Governments in insisting upon complete victory over militarism”⁶⁵⁸. De AFL was zelf ook overtuigd van het succes : “The Mission believes that it succeeded in accomplishing definite results toward the winning of the war by exposing the sinister fallacies of the pacifists and peace-by-negotiationists, by strengthening the hands of those who were courageously supporting their governments and their armies”⁶⁵⁹.

De Amerikaans-Europese verstandhouding zou echter wankel blijken en eens terug in de VS nam Samuel Gompers nieuwe stappen waaruit bleek dat het de AFL menens was met haar vooraanstaande rol. In een poging om Europese initiatieven met een te sterke politieke inslag de pas af te snijden, liet Samuel Gompers op 29 oktober 1918 aan Jan Oudegeest van het IVV-verbindingsbureau in Amsterdam weten dat hij van de AFL de opdracht had gekregen om een International Labour Conference samen te roepen “to consider and help in the Peace Discussions and to establish a new International Trade Union Federation”⁶⁶⁰. En in januari 1919 ging hij persoonlijk zijn plannen voorleggen aan het Parliamentary Committee van het TUC. Het TUC, dat van plan was om zijn internationale rol op te nemen, verwelkomde “the invitation of the American Federation of Labor to take part in the formation of an International Trade Union Movement” en besliste een gezamenlijk comité op te richten dat de opdracht kreeg om “time, place and composition of the International Trade Union Conference” vast te leggen⁶⁶¹. Het bleef tot op het laatste moment de intentie van Gompers om deze conferentie samen met de vredesconferentie te laten plaatsvinden.

⁶⁵⁷ In februari was er al een eerste conferentie geweest waaraan de AFL niet had kunnen deelnemen omdat de uitnodiging haar te laat had bereikt.

⁶⁵⁸ Rapport van W.H. Buckler, VS ambassade Londen (Samuel Gompers Papers)

⁶⁵⁹ *Report of Proceedings of the Thirtieth-Ninth annual convention of the American Federation of Labor*, (Washington, The Law reporter printing company, 1919), p. 263.

⁶⁶⁰ Samuel Gompers aan Jan Oudegeest, 29 oktober 1918 (Samuel Gompers Papers)

⁶⁶¹ TUC, Parliamentary Committee, minutes, 20 januari 1919 (MRC, TUC-archives 292/20/4)

Gompers' grote plannen gingen echter niet door, want er kwam verzet van een aantal regeringen, waaronder de Franse. "the American Federation of Labor will be humiliated and made the laughing stock of the world", bekleog Gompers zich tegenover president Wilson. Bovendien dreigde men volgens hem op die manier de weg vrij te maken voor "the Italian, British, French and our own so-called radicals"⁶⁶². Het kwam tot overleg op het hoogste niveau tussen de regeringsleiders van de geallieerde landen die tot de conclusie kwamen dat het niet wenselijk was om ten tijde van de Vredesconferentie in Parijs "German or Russian Bolsheviki" tot de stad toe te laten⁶⁶³. Gompers trachtte nog te lobbyen bij de Franse ambassade in de VS, maar pas toen Parijs bij zijn standpunt bleef, zag hij ervan af om uitnodigingen voor deze conferentie te versturen⁶⁶⁴.

Arthur Henderson werd er echter intussen van op de hoogte gebracht dat er geen bezwaar was tegen een conferentie simultaan met de vredesconferentie, maar dan niet in Parijs⁶⁶⁵. Hierop startte Henderson gesprekken met vertegenwoordigers van de arbeidersbeweging uit de verschillende kampen met het oog op de organisatie van een algemene conferentie. Hij maakte hierbij formeel gebruik van het mandaat dat hij in september had gekregen en vroeg ook aan Gompers de uitnodiging mee te ondertekenen, hetgeen deze echter weigerde. De truc die Henderson gebruikte, was vrij simpel: hijzelf nodigde de organisaties uit het geallieerde kamp uit, terwijl Huysmans en Branting de organisaties uit de neutrale en as-landen inviteerden. Het was bij wijze van spreken een "blind date".

Dit resulteerde dan uiteindelijk in de conferentie van Bern van februari 1919, waaraan de AFL niet zou deelnemen: "we declare the Berne conference to be irregular in conception and we can conceive of no good which would result from our attendance."⁶⁶⁶ De AFL had hiervoor twee redenen: de deelname van organisaties uit de as-landen voordat de vrede formeel was afgekondigd en de aanwezigheid van politieke groepen. Naast de AFL waren in Bern enkel de Belgische Syndicale Kommissie afwezig, omdat ze de Duitse vakbeweging schuldige medeplichtigheid verweet aan de misdaden die de Duitsers in België hadden gepleegd, én de Britse GFTU, die door Henderson niet was uitgenodigd en dan maar besliste niet naar Bern te gaan "because of its political environment"⁶⁶⁷. Het was een symptoom van de groeiende rivaliteit tussen de GFTU, die tot dan de internationale vertegenwoordiging van de Britse vakbeweging op zich had genomen en het TUC, een nieuwe speler op het internationale domein, en veel omvangrijker dan de GFTU.

Op hetzelfde moment dat in Bern, in afwezigheid van de Amerikanen, socialistische partijen en vakbonden uit de verschillende kampen elkaar voor het eerst sinds de oorlog weer zagen,

⁶⁶² Samuel Gompers aan Woodrow Wilson, 21 december 1918 (Samuel Gompers Papers)

⁶⁶³ Nota van Samuel Gompers over een gesprek met De Billy van de Franse ambassade, 30 december 1918 (Samuel Gompers Papers)

⁶⁶⁴ Telegram van de ambassade van Washington aan het ministerie van Buitenlandse Zaken, 2 januari 1919 (Archives du Ministère des Affaires Étrangères, France, Y Internationale 395). Over Gompers schrijven sommigen dat hij een zeer beperkte kennis had van internationale zaken en van de Europese vakbeweging. Een van de elementen die hierbij worden aangehaald is het feit dat hij klaarblijkelijk het onderscheid niet kon maken tussen IAO en IVV, vermits hij verklaarde dat hij naar Parijs ging voor de wederoprichting van de vakbondsinternationale. Uit zijn correspondentie blijkt echter dat hijzelf zeer goed wist waar het om ging, maar dat hij tegenover het AFL-bestuur in een moeilijke positie kwam nadat zijn idee van een gelijktijdige conferentie door de geallieerde regeringen was verworpen. De oprichting van de IAO als een internationale organisatie van de arbeid, was in die zin een welkom alternatief.

⁶⁶⁵ Laughlin, Amerikaanse Ambassade Londen aan Secretary of State, 9 december 1918 (NARA - RG 59 555 E 1/52)

⁶⁶⁶ Nota betreffende de "position of American Labor", s.d. (NARA, RG 59)

⁶⁶⁷ GFTU, Annual Report, 1918, p. 8 (GFTU-Archives)

vond dus in Versailles de vredesconferentie plaats. Samuel Gompers die obstinaat bleef weigeren om te confereren op een andere plaats dan waar de vredesconferentie werd gehouden, speelde een opmerkelijke rol op de eigenlijke vredesconferentie. Hoewel hij verwacht had deel te kunnen uitmaken van de Amerikaanse delegatie, wat niet lukte, kreeg hij van president Wilson als troostprijs het voorzitterschap van de “Commission on International Labor Legislation”.

De besluiten van deze commissie voorzagen in de organisatie van een International Labour Conference en de oprichting van een Internationaal Arbeidsbureau, onder de auspiciën van de Volkenbond. Daarnaast werd ook een “Labor Charter” aangenomen, dat op één essentieel punt afweek van de eisenbundel van de Europese socialisten : er was geen spoor van een supranationale wetgevende bevoegdheid. Het was Samuel Gompers zelf die elke onderwerping van de nationale souvereiniteit aan een internationaal wetgevend orgaan vurig bekampte en uiteindelijk, tot grote ontgoocheling van o.a. de Franse socialist Léon Jouhaux, zijn zin kreeg.

Voor de AFL en voor Gompers persoonlijk was het succesvol afronden van zijn voorzitterschap van deze commissie in april 1919 een ware triomf. Hij was er ook in geslaagd om de eerste International Labour Conference in Washington te laten plaatsvinden en niets leek hem in zijn ambitie te kunnen hinderen om de leiding te nemen van de internationale vakbeweging. Voor de AFL was het Labor Charter een “glorious advance in Labor’s triumphant struggle for the new concept and a better understanding between man and man and nation and nation”⁶⁶⁸. Bij zijn terugkeer in de VS werd hij triomfantelijk ontvangen, met zeer lovende commentaren in de nationale pers : “American labor, under the sagacious guidance of Samuel Gompers (who has risen to the heights of great statesmanship) has won the respect and the good will of its own country and of the allied nations by his patriotism”, schreef *The Washington Post* op 25 mei 1919.

De triomf was echter van korte duur. Bij zijn Europese collega’s had zijn optreden heel wat minder lof geoogst. Voor hen was Versailles eerder een restauratiebeweging dan de basis voor een grondige vernieuwing. Bovendien was tijdens de conferentie van Bern de basis gelegd voor een hernieuwde samenwerking en er was een aanvang gemaakt met de daadwerkelijke wederoprichting van het IVV door het mandaat dat aan Oudegeest, Fimmen en Jouhaux was gegeven. Tussen de politieke groepen bleven de verschillen nog groot, maar de verschillende nationale vakbewegingen hadden een voldoende programmatische eenheid om opnieuw structureel te gaan samenwerken. Bovendien was er de IAO en de komende conferentie van Washington waarop de internationale vakbeweging haar programma moest verdedigen. Er kwam dus een dynamiek op gang, die de AFL niet zou kunnen stoppen. Door zijn afwezigheid in Bern had Gompers zichzelf buitenspel gezet, hoewel hij dit nog niet beseftte, want hij trachtte het TUC te overtuigen om de wederoprichting van de vakbondsinternationale te laten samenvallen met de komende conferentie van Washington⁶⁶⁹.

Dit neemt niet weg dat de pogingen van diverse kanten om een nieuwe internationale op te richten “had complicated and in some respect embittered the situation which had to be dealt with at Amsterdam”⁶⁷⁰. Er was de rivaliteit tussen GFTU en TUC, de spanning tussen Belgen

⁶⁶⁸ Report of the American Federation of Labor Delegation of the Peace Conference, (mei 1919), p.12 (Samuel Gompers Papers)

⁶⁶⁹ TUC, Parliamentary Committee, minutes, 11 juni 1919 (MRC, TUC-archives 292/20/4)

⁶⁷⁰ Rapport van W.A. Appleton ten behoeve van de Amerikaanse ambassade te Londen (NARA, RG 59 555 E 1/29)

en Duitsers, de combine tussen de AFL en het TUC en de onvrede op het oude continent wegens van de eigengereide politiek van Gompers.

Jan Oudegeest slaagde erin een wig te drijven tussen TUC en AFL. Hij bemiddelde tussen de GFTU en het TUC⁶⁷¹, wat tot het compromis leidde dat er een gezamenlijke Britse delegatie zou komen. Na een nieuw contact tussen de Britse (Thomas, Mallalieu, Appleton), Franse (Jouhaux, Dumoulin) en Nederlandse (Oudegeest en Fimmen) delegaties⁶⁷² ging het TUC in op de uitnodiging van Amsterdam. Gompers was hier niet gelukkig mee, maar het TUC liet hem weten dat de organisatie van een conferentie in Amsterdam niet belette dat er ook in oktober in Washington een kon plaatsvinden⁶⁷³. Ook GFTU-voorzitter Appleton liet aan Gompers weten dat "we are acting together and desire your co-operation", waarop de AFL-conventie unaniem besloot om de uitnodiging voor Amsterdam te aanvaarden⁶⁷⁴. Tenslotte zou het om een zuivere vakbondsconferentie gaan, waaraan geen politieke partijen zouden deelnemen, en nu de oorlog voorbij was waren er ook geen bezwaren meer om met niet-geallieerde landen te werken. De bezwaren die de AFL tegen Bern had ingebracht waren dus verdwenen.

In Amsterdam kwam Gompers in een omgeving die hem op zijn minst wantrouwde. Zijn optreden tijdens de vredesconferentie en zijn koppig weigeren om deel te nemen aan Bern ontlokten Edo Fimmen de uitspraak dat "Mr. Gompers particularly has deserved the disapproval and is very much to blame for his attitude towards his comrades of the old International"⁶⁷⁵. Tijdens de conferentie zou Gompers het bijzonder moeilijk krijgen. Het kwam tot een zeer hoog oplopend persoonlijk incident met de Duitser Carl Legien, die hij toeriep de man te zijn "die in den oorlog de vertegenwoordiger was van het kaiserisme en het hier nog is"⁶⁷⁶. Hij was daarmee de enige die nog regelrechte oorlogstaal sprak.

Samuel Gompers zou in Amsterdam de kelk tot de bodem ledigen, want niet alleen werd het door hem verguisde programma van Bern bevestigd, maar bij het einde van het congres werden nog een aantal resoluties aanvaard met een sterk radicaal-socialistische inslag, o.m. betreffende de socialisatie van de productiemiddelen. Toch was de conclusie van Gompers niet helemaal negatief en hij sprak op het einde van het congres verzoenende taal. Hij verzekerde het nieuwe IVV van zijn wil "to help to the fullest of our ability". Er was slechts één grote maar ... "one thing must be reserved to us and that is the right of our own national expression and action". Indien dit verzekerd werd, dan zou er waarschijnlijk geen probleem zijn "in securing the affiliation of the American Federation of Labor"⁶⁷⁷.

Na alle inspanningen van de laatste jaren om een leidende rol te kunnen spelen in de ontwikkeling van een nieuwe internationale vakbeweging, moest de AFL in Amsterdam vaststellen dat ze zo goed als geïsoleerd stond. De oude vrees om gedomineerd te worden door Europese organisaties die schatplichtig waren aan politieke partijen stak opnieuw de kop op. De AFL vreesde immers dat het IVV de autonomie van de nationale centrales niet zou respecteren en hen een politiek programma zou opdringen. Daarnaast waren er de financiële verplichtingen die verbonden waren aan een eventueel lidmaatschap. In Amsterdam was dit

⁶⁷¹ TUC, Parliamentary Committee, minutes, 12 maart 1919 (MRC, Mss 292/20/4)

⁶⁷² GFTU, Annual Report, 1918, p 8 (GFTU-archives)

⁶⁷³ TUC, Parliamentary Committee, minutes, 11 juni 1919 (MRC, Mss 292/20/4)

⁶⁷⁴ AFL, Report of Proceedings, 1919, p. 419.

⁶⁷⁵ Het Volk, 18 juli 1919

⁶⁷⁶ Het Volk, 4 augustus 1919

⁶⁷⁷ AFL, Report of Proceedings, 1920, p. 155

blijkbaar nog niet zo duidelijk geweest, maar toen men zich eens terug thuis aan het rekenen zette, bleek dit om een bijzonder zware factuur te gaan.

Dit viel samen met een snel kerend klimaat in de VS. De ziekte van de president, een scherpe economische crisis en zware stakingen trokken de aandacht weg van het internationale terrein. Het oude isolationisme stak opnieuw de kop op en de VS keerde zich in zichzelf. De nieuwe internationale instellingen, zoals de Volkenbond en de IAO, moesten het doen zonder Amerikaans lidmaatschap. Deze radicale ommekeer in de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten leidde tot een simultane verandering in de buitenlandse politiek van de Amerikaanse vakbeweging. Bovendien was met het niet-toetreden tot de IAO ook een belangrijke reden voor de AFL weggevallen om zich verder met internationale vakbondsangelegenheden in te laten. De AFL kreeg op het thuisfront zware problemen en werd geconfronteerd met een aantal scherpe industriële conflicten, die ze niet tot een goed einde kon voeren. De Amerikaanse vakbeweging moest ondervinden dat de voorkeursbehandeling van tijdens de oorlog wegviel van zodra de noodtoestand werd opgeheven. Het gezamenlijke Amerikaanse bedrijfsleven zou zich inspannen “to destroy whatever gains labor had made during the war”⁶⁷⁸. Het kostte de AFL niet alleen invloed, maar ook massa’s leden en dus veel geld. De integratiepolitiek van Gompers had tot een catastrofe geleid, de internationale problemen verdwenen naar de achtergrond en ook binnen de AFL haalde het isolationisme de bovenhand.

Nog een laatste maal zou Gompers voor het IVV in het geweer komen, naar aanleiding van de organisatie van de eerste Internationale Arbeidsconferentie in het najaar van 1919 in Washington. De eis van Amsterdam dat ook Duitse en Oostenrijkse delegaties aan het congres zouden kunnen deelnemen, werd door de AFL bij de Amerikaanse regering met succes verdedigd⁶⁷⁹. Gompers zou ook nog gastheer zijn voor de bijeenkomst van het Management Committee van het IVV van 29 oktober in Washington. De AFL-delegatie had de opdracht gekregen om te proberen het lidgeld met 50 % naar beneden te krijgen, hetgeen evenwel niet lukte. Het IVV-secretariaat wou geen afwijking op de regel dat enkel een statutair congres dit soort beslissingen kon nemen. Ook in de volgende maanden zou de AFL een lidmaatschap niet uitsluiten, maar stelde als voorwaarde dat het haar financieel mogelijk werd gemaakt en dat de autonomie van de diverse nationale confederaties op geen enkele manier in het gedrang kon worden gebracht. Uit de correspondentie die het IVV-secretariaat hierna voerde met de AFL, kwam evenwel geen oplossing, integendeel. Het IVV-secretariaat startte met het uitgeven van geregelde persberichten en manifesten, waaronder “Down with the Reaction ! Up for Socialism” uit 1920. Dit manifest legde de klemtoon op de nieuwe, politieke doelstellingen van het IVV tegen oorlog en voor socialisme. Het kwam na het congres van 1920 in Londen, dat een oproep lanceerde aan “the laborers in the world” om hun aandacht te concentreren op één doel “the socialisation of the means of production”⁶⁸⁰. Zowel de resoluties van Londen als de erop volgende manifesten waren gesteld in een taal die voor de AFL totaal onaanvaardbaar was. Toch sloot de AFL-conventie van Montreal van 1920 een aansluiting nog niet uit en gaf een mandaat aan de Executive Council om in deze materie te beslissen. Hierop volgde een correspondentie tussen de AFL en Amsterdam, die evenmin tot een oplossing leidde, waarna Samuel Gompers op 5 maart 1921 aan Jan Oudegeest liet weten dat ““The Executive Council of the American Federation of Labor finds it impossible to

⁶⁷⁸ Simeon Larson, *Labor and Foreign Policy*, o.c., p. 161.

⁶⁷⁹ Samuel Gompers aan William Phillips, assistant Secretary of State, 8 September 1919 (NARA, RG 59/5555^E1/29)

⁶⁸⁰ Samuel Gompers aan Jan Oudegeest, 5 maart 1921 (MRC, TUC-archives 292/915.8/4)

continue affiliation with the International Federation of Trade Unions”⁶⁸¹. Amsterdam dat volop in zijn strijd zat met de communisten wou zijn prijskaartje niet verlagen voor de in ogen van velen “gele” AFL.

Dit was het feitelijke einde van de relatie tussen de AFL van Gompers en de Internationale van Amsterdam. Het was evenwel niet het einde van Gompers internationaal engagement. Onmiddellijk voorafgaand aan de wederoprichting van het IVV in Amsterdam was in New York, onder de impuls van de AFL op 7 juli 1919, de Pan American Federation of Labor opgericht⁶⁸². Er waren 25 afgevaardigden van organisaties uit de VS, Mexico, Guatemala, El Salvador, Honduras, Peru, Ecuador, de Dominicaanse Republiek, Costa Rica, Chili en Argentinië. Gompers werd tot voorzitter verkozen. Van bij het begin zag Gompers de PAFL als een vehikel om op vakbondsgebied de “Monroe Doctrine” te implementeren. Net zoals de regering van de VS de Latijns-Amerikaanse regeringen beschermde tegen vreemde interventie, beschermde de AFL de integriteit van de Latijns-Amerikaanse vakbeweging, of zoals Gompers het schreef: “the Pan American Federation of Labor doctrine that the rights of the wage-earners to freedom, justice, and democracy must be safeguarded at all hazards and secured against infringement of any kind from any source”⁶⁸³. Toen na de Eerste Wereldoorlog de Verenigde Staten zich van Europa isoleerden en het revolutionaire gevaar tot Europa beperkt bleef, kon ook de AFL het zich permitteren om haar banden met de internationale vakbeweging te verbreken. Om zich tegen ongewenste invloeden te beschermen volstond het voor de AFL om de ontwikkelingen in Latijns-Amerika onder controle te houden. De PAFL zou echter een zieltogend bestaan leiden en nooit onder de schaduw van de AFL uitkomen. Naast Latijns-Amerika kon ook Canada rekenen op de interesse van de AFL. Vele AFL-bonden waren trouwens “International Unions”, hetgeen betekende dat er zowel Amerikaanse als Canadese organisaties lid van waren. De autoriteit van de AFL strekte zich daarmee uit tot de economische en politieke ‘invloedssfeer’ van de Verenigde Staten.

Een World Federation of Trade Unions – American Style.

Met de formele weigering in 1921 om tot het IVV toe te treden, begon een lange periode van afwezigheid van de AFL in de internationale vakbeweging. Dit betekende echter niet dat de AFL zich volledig in de VS opsloot. Naast de zeer intense banden met Canada en de wat moeizame relatie met de beweging uit Latijns-Amerika, bouwde de AFL een reeks bilaterale contacten uit. In Europa zou het TUC de belangrijkste partner blijven. Samuel Gompers zou trouwens tot aan zijn dood in 1924 met het TUC corresponderen. Zijn opvolger, William Green, was echter niet zo bekend in de Europese vakbeweging en internationale aangelegenheden bleken hem ook niet te interesseren. Bovendien “he was not an innovator in AFL foreign – or, for that matter, domestic – policy making”⁶⁸⁴. Het was Matthew Woll, van de International Photo-Engravers Union of North America (IPEU), die verantwoordelijk werd voor de internationale zaken, maar ook hij nam tussen 1925 en 1933 nauwelijks enig initiatief. In 1929 lanceerde hij wel een eigenaardig idee, dat in de Europese pers veel aandacht kreeg. Hij pleitte namelijk voor een “World Trade Union International”. In een edito van het

⁶⁸¹ AFL, Report of Proceedings, 1921, p. 80

⁶⁸² Harvey A. Levenstein, *Labor Organizations in the United States and Mexico. A history of Their Relations, Contributions in American History*, 13_ (Westport, 1971), p. 90

⁶⁸³ Samuel Gompers, “Labor’s Menace in Mexico”, p. 404.

⁶⁸⁴ Roy Godson, *American Labor and European Politics. The AFL as a Transnational Force*, (New York, Crane, Russak & Co, 1976), p. 44.

magazine van zijn vakbondscentrale, “The American Photo-Engraver” van juni 1929, lanceerde hij een oproep voor “the formation of a World Federation of Trade Unions”⁶⁸⁵. Woll ging ervan uit dat de ideologische en politieke meningsverschillen tussen de AFL en de Europese vakbeweging grotendeels verdwenen waren. De AFL erkende dat zowel het Britse TUC als de Duitse ADGB, de twee hoekstenen van het IVV, “are now pursuing policies more identical with those of our own unions”⁶⁸⁶. Dus openden zich nieuwe mogelijkheden voor samenwerking. Woll dacht daarbij niet echt aan een nieuwe internationale, maar eerder aan een opdeling van invloedssferen tussen het IVV en de PAFL. De autoriteit van het IVV zou zich volgens Woll moeten beperken tot “the labor movements of the old world” en de Pan-American Federation of Labor zou bevoegd worden “over the labor movement of the New World, - North, Central and South America”. Woll stelde voor dat beide internationales elkaars bevoegdheid zouden erkennen en op voet van gelijkheid zouden samenwerken. “If such an agreement can be reached, we shall free the whole American hemisphere of European influence”.

Het is tekenend voor de gretigheid waarmee het IVV naar de overkant van de oceaan lonkte dat deze verklaringen van Woll aanvankelijk door de nieuwe IVV-voorzitter Walter Citrine met enthousiasme werden ontvangen als toenaderingspogingen : “it can be regarded as a very definite indication that the American Trade Union Movement is desirous of establishing close collaboration with the I.F.T.U.”⁶⁸⁷, en hij werd hierin bijgetreden door zowel Mertens als Jouhaux.

De illusie duurde echter niet lang, want het AFL-congres van 1929 besloot zich niet opnieuw te wagen aan “entangling alliances”⁶⁸⁸. De AFL zou voortaan alle toenaderingspogingen van het IVV afwijzen. Het duurde evenwel een tijd voor men dit in Europa doorhad. Samen met de IAO trachtte het IVV nog gedurende twee jaar het pad te effenen. Albert Thomas schakelde zijn vertegenwoordigers in de VS hiervoor in en sprak met Schevenels een tactiek af. « The great difficulty is in making the start » was het advies van één van de IAO medewerkers in de VS, die de raad gaf om de bedreigende opkomst van het fascisme te gebruiken om een dramatische oproep naar de AFL te richten. Het IVV besprak dit, maar was van mening dat niet het fascisme maar wel de economische wereldcrisis het uitgangspunt van een initiatief moest worden. Daarom wou men de AFL over de brug krijgen via de organisatie van een wereldeconomische conferentie in Parijs⁶⁸⁹, maar toen de AFL weigerde om hieraan te participeren, concludeerde Thomas dat « toute l’affaire est perdue »⁶⁹⁰.

Defending freedom and democracy

Het IVV had allicht beter de raad van de adviseurs van Thomas gevolgd, want het zou inderdaad de machtsovername van Hitler zijn die in 1933 leidde tot toenemende Amerikaanse interesse voor Europa. Het IVV was, na het verlies van Duitsland, bedreigd in zijn bestaan en stond onder een toenemende interne druk om eenheid te zoeken met de communistische

⁶⁸⁵ Knipsels uit *The American Photo-Engraver* (ILO, Albert Thomas papers CAT 5-31-3)

⁶⁸⁶ Matthew Woll, Edito, *The American Photo-engraver*, juni 1929, p. 638.

⁶⁸⁷ Verklaring van Citrine in *The Daily Herald*, juni 1929 (ILO, Albert Thomas papers CAT 5-31-3)

⁶⁸⁸ AFL, Report of proceedings, 1934, pp.573-574.

⁶⁸⁹ Walter Schevenels aan Albert Thomas, 16 november 1931 (ILO, Albert Thomas Papers CAT 5-0-8)

⁶⁹⁰ Albert Thomas aan Walter Schevenels, 4 maart 1932 (ILO, Albert Thomas Papers CAT 5-31-3)

vakbeweging. De AFL van haar kant zag in de opkomst van het Nazisme en de vervolging van de vrije vakbeweging een bedreiging van de vrede⁶⁹¹. Hierdoor werden de voorwaarden geschapen voor een nieuw contact, dat in eerste instantie zou verlopen via het TUC, de organisatie waarmee de AFL gedurende haar hele periode van isolatie vriendschappelijke contacten was blijven onderhouden.

In 1934 werd Walter Citrine door AFL-voorzitter William Green uitgenodigd naar de VS⁶⁹², waar hij een warm onthaal kreeg op de conventie in San Francisco. Samen met Citrine reisde ook IAO-directeur Harold Butler naar de VS. Volgens de Nazi-inlichtingendienst zou Butler persoonlijk de aansluiting van de AFL bij het IVV gaan bepleiten bij president Roosevelt⁶⁹³. Waarschijnlijker is dat Butler de voorwaarden voor de aansluiting van de VS bij de IAO was gaan bespreken, want het was precies in 1934 dat de VS lid werden van de IAO. Dit lidmaatschap zou wel een nieuw element zijn in de discussie betreffende de aansluiting van de AFL bij het IVV. De AFL ging deelnemen aan de werknemersgroep en stuurde in 1935 de internationalistisch ingestelde David Dubinsky naar Genève. Dubinsky was de leider van de invloedrijke, militante en rijke International Ladies Garment Workers' Union (ILGWU). In tegenstelling tot een aansluiting bij het IVV, vormde de deelname aan de activiteiten van de IAO voor de AFL geen probleem, omdat dit geen ideologische implicaties had. Deelname aan de IAO zonder lid te zijn van het IVV was echter voor de AFL een handicap en de conventie van 1935 gaf dan ook, onder impuls van Dubinsky, aan voorzitter Green de opdracht om onderhandelingen te beginnen.⁶⁹⁴

Green nam op 20 december 1935 schriftelijk contact met Walter Schevenels en stelde drie voorwaarden : garantie voor de autonomie, garantie dat geen namen van officials zouden verbonden worden met documenten waarvoor ze geen persoonlijke toestemming hadden gegeven en de hoogte van het lidgeld. In een reactie gaf Schevenels op elk punt toe. Volgens hem waren de incidenten die de AFL indertijd deden afhaken een gevolg van “the state of intense excitement in which the European Trade Union Movement had then to fight for its existence”⁶⁹⁵. De kwestie van de autonomie kon geen discussiepunt zijn, want “The principle of the complete autonomy for National Centres, and the absolute respect for their individual traditions, policies, and forms of activity, form the basis of our International Movement”. Op het gebied van de lidgelden ten slotte was men voor een niet-Europese organisatie bereid een aanpassing van het lidgeld te bekijken. De AFL bleef echter stug en “After considerable discussion it was decided that we do not deem it an opportune time to affiliate with the International Federation of Trade Unions”⁶⁹⁶. Een beslissing die echter niet aan het IVV werd meegedeeld.

Het Congress of Industrial Organizations (CIO).

⁶⁹¹ Philip Taft, *The AFL from the death of Gompers to the Merger*, (New York, Harper, 1959), p. 235.

⁶⁹² Voor Walter Citrine was dit zijn tweede reis naar de Verenigde Staten. In 1930 had hij tijdens een privé-reis, die hem door het TUC was aangeboden, een informele ontmoeting met de opvolger van Samuel Gompers, William Green: “he seems a nice, pleasant chap, but I didn't think him a very brilliant or striking personality” (Walter Citrine, *Diaries, BLPES, Walter Citrine Papers* 1.12). Een van de tegenstanders van Green in de Amerikaanse vakbeweging, John Lewis, was minder diplomatiek : “I have done a lot of exploring of Bill's mind and I give you my word, there's nothing there” . Geciteerd door J. Goulden, o.c., p. 71.

⁶⁹³ RSHA, ongedateerde en ongetekende nota (BAP, RSHA P.St.3/387)

⁶⁹⁴ AFL, Report of proceedings, 1935, pp. 717-718.

⁶⁹⁵ Walter Schevenels aan William Green, 22 januari 1936 (MRC, TUC-archives 292/715.8)

⁶⁹⁶ AFL, Executive Council, minutes, 5 – 20 mei 1936 (GMMA, AFL-CIO archives)

1935 was voor de AFL een heel bijzonder crisisjaar. De dominantie van de niet-industriële bonden binnen de AFL werd betwist door een aantal massaorganisaties. Onder leiding van de flamboyante John L. Lewis⁶⁹⁷ trokken de United Mine Workers uit de AFL en stichtten het Congress of Industrial Organizations, dat aanvankelijk de intentie had om onder de paraplu van de AFL te blijven werken. De ILGWU van Dubinsky was één van de medeoprichters van het CIO, maar bleef tegelijk ook binnen de AFL. Dubinsky wilde van het CIO eigenlijk een instrument maken dat de AFL zou redden, want indien het CIO er niet in zou slagen de industriearbeiders te organiseren, dan vreesde Dubinsky dat de communisten dit zouden doen⁶⁹⁸. Het conflict escaleerde echter en het CIO, gesteund door een aantal even spectaculaire als succesvolle stakingen, bouwde een eigen structuur uit, parallel en rivaliserend met die van de AFL. Tegen maart 1937 had het CIO een volledig eigen organisatie uitgebouwd, die uiteindelijk in november 1938 op een eerste CIO-conventie werd gelegitimeerd⁶⁹⁹.

Het activisme van het CIO was een ideaal terrein voor de opkomende communistische beweging in de VS. John L. Lewis⁷⁰⁰ maakte zich daar weinig zorgen over en gebruikte zelfs actief communistische activisten in diverse industriële conflicten en bij de opbouw van zijn organisatie. Communisten waren in zijn optiek nuttig, zolang hij ze onder controle kon houden, of zoals hij het zelf uitdrukte: “Who gets the bird? The dog or the hunter?”⁷⁰¹. Dubinsky was hierover wel ongerust en zag met stijgende wrevel de groeiende communistische aanwezigheid in het CIO en weigerde te kiezen tussen AFL en CIO. Dubinsky en met hem zijn ILGWU die binnen de Amerikaanse vakbeweging al als een “outsider insider”⁷⁰² werd beschouwd, werden nu echte “outsiders”. De ILGWU zou tussen 1938 en 1940 van geen van beide confederaties lid zijn. Het gevolg was uiteraard dat Dubinsky hierdoor zijn uitvoerende mandaten in zowel de AFL als CIO moest opgeven.

Het escalerende conflict met het CIO bleek de AFL een zweeps slag te hebben gegeven en Walter Citrine en Walter Schevenels werden uitgenodigd voor de Executive Council van oktober 1936. Green verzweeg tijdens deze gesprekken dat zijn bestuur in mei had beslist om niet aan te sluiten. Hij loog zelfs expliciet door te stellen dat er op het bestuur van mei zelfs niet over het IVV was gepraat, omdat de interne problemen met het CIO alle aandacht vroegen: “The meeting we held in May was devoted to consideration of that one subject”⁷⁰³. Citrine nam daarna het woord voor een lang pleidooi, waarin hij wees op het gevaar van communisme en fascisme. Tegenover degenen binnen de AFL die nog steeds hun twijfels

⁶⁹⁷ Op de AFL-conventie van 1935 in Atlantic City trakteerde hij, bij wijze van bezegeling van zijn breuk met de AFL, zijn opponent William “Big Bill” Hutcherson op enkele rake vuistslagen, een bokskampioen waardig. Het incident verhoogde alleen maar zijn reputatie als straatvechter bij de leden van zijn bond, die niet altijd even geïnteresseerd waren in de juridische en vakbondstechnische aspecten van het conflict met de AFL, maar des te meer in de sportieve. (Robert H. Zieger, *The CIO, 1935-1955*, Chapel Hill, 1995, The University of North Carolina Press, p. 23)

⁶⁹⁸ Robert H. Zieger, *The CIO*, o.c., p. 26

⁶⁹⁹ Robert H. Zieger, *The CIO*, o.c., p. 90.

⁷⁰⁰ John L. Lewis (1880 – 1969) : Amerikaans vakbondsleider. Als voorzitter van de United Mine Workers of America (UMWA) van 1920 tot 1960, speelde hij zowel in de wereld van de arbeid als in de politiek een eersteplansrol. Lewis lag aan de basis van de splitsing van de Amerikaanse vakbeweging in de jaren dertig, met de oprichting van het Congress of Industrial Organizations. Hij was echter een rusteloze ruziemaker en een autocratisch leider en kwam al snel in conflict met de leiding van het CIO.

⁷⁰¹ Geciteerd in Ted Morgan, *A Covert Life. Jay Lovestone, Communist, Anti-Communist, and Spymaster*, (New York, Random House, 1999), p. 114.

⁷⁰² Gus Tyler, *Look for the Union Label. A History of the International Ladies' Garment Workers' Union*, (Armonk NY, M.E. Sharpe, 1995), p. 231

⁷⁰³ AFL, Executive Council, minutes, 8-21 oktober 1936 (GMMA, AFL-CIO archives)

hadden over het IVV stelde hij duidelijk dat “there is no “united front” movement in any of the countries other than France and Spain, and the International Federation of Trade Unions is opposed to it”⁷⁰⁴. Citrine beklemtoonde tenslotte dat het IVV bereid was om “to meet every objection which the Executive Council felt stood in the way of the American Federation of Labor becoming members of the International Federation”⁷⁰⁵.

De AFL kon echter niet tot een besluit komen en stelde haar beslissing eerst uit tot het bestuur van november, waar de kwestie echter opnieuw werd verdaagd. Pas op 10 mei 1937, toen duidelijk was dat de breuk met het CIO niet te lijmen zou zijn, arriveerde de officiële aanvraag tot lidmaatschap bij het IVV. De uiteindelijke beslissing om aan te sluiten kwam er dus - nog duidelijker dan in 1909 - onder de druk van een interne rivaal. Opnieuw was deze rivaal in menig opzicht meer verwant met de Europese vakbeweging dan de AFL. Het CIO kreeg evenwel de kans niet om zijn internationale contacten uit te bouwen. De binnenlandse rivaliteit tussen beide federaties zou zich echter ten dele op het internationale forum manifesteren, temeer omdat het CIO een vrij grote politieke steun genoot in het kamp van de Democratische Partij.

Dit laatste werd de AFL op een pijnlijke manier duidelijk gemaakt toen Matthew Woll in juni 1937 naar de jaarvergadering van de IAO reisde met de bedoeling om William Green als Amerikaans werknemersafgevaardigde in het Governing Body van de IAO te laten verkiezen. Hij kreeg hiervoor de tegenkandidatuur van John L. Lewis, die de steun bleek te genieten van het Amerikaanse Labor Department. Uiteindelijk werden noch Green, noch Lewis verkozen, maar Robert Watt, de secretaris van de “Massachusetts State Federation of Labor”. Dit was een kaakslag voor de AFL, die bovendien had moeten ondervinden hoe de Amerikaanse overheid mee met het CIO complotteerde tegen de AFL. Achteraf loste de AFL de zaak op haar eigen manier op. Robert Watt kreeg een “offer he could’nt resist” en werd voor \$75 per week in dienst genomen door de AFL als haar permanente vertegenwoordiger bij de IAO in Genève⁷⁰⁶, wat hij tot zijn dood in 1947 zou blijven.

Tijdens de discussie in Genève was het ook duidelijk geworden dat het CIO op de sympathie kon rekenen van een aantal Europese vakbonden. Corneel Mertens en Léon Jouhaux, beiden ondervoorzitter van het IVV, steunden openlijk het CIO. Dit had tot gevolg dat de oorspronkelijke planning om de aansluiting van de AFL te bevestigen op een Uitvoerend Bureau van het IVV in Genève moest worden opgegeven, omdat Citrine er niet kon aanwezig zijn en gevreesd werd dat de kandidatuur van de AFL zou worden afgewezen. De aansluiting werd daarom doorgeschoven naar het Uitvoerend Bestuur van augustus 1937 in Warschau. Naast Corneel Mertens (BVV-België) en Léon Jouhaux (CGT-Frankrijk) verzetten zich ook sommige IBS tegen een aansluiting van de AFL, omdat een aantal beroepsinternationales (Mijnwerkers, Kleding ...) leden telden die bij het CIO aangesloten waren. David Dubinsky van de ILGWU kon de International Clothingworkers Federation er echter van overtuigen dat enkel de AFL lid kon worden van het IVV⁷⁰⁷. Toch dreigde het debat, dat niet minder dan vier uur duurde, voor de AFL negatief uit te vallen. Woll gaf misleidende informatie over de aard van het conflict met het CIO en beweerde dat “the CIO had carefully avoided taking any step which might warrant the belief that they were seeking to become a body distinct from the A.F.

---

⁷⁰⁴ idem

⁷⁰⁵ idem

⁷⁰⁶ AFL, Executive Council AFL, minutes, 21 augustus – 2 september 1936 (GMMA, AFL-CIO archives)

⁷⁰⁷ Voor Dubinsky was en bleef het CIO een commissie die binnen de AFL moest opereren. Toen duidelijk werd dat dit niet mogelijk was keerde hij het CIO de rug toe. Zie ook Philip Taft, *The A.F.ofL. from the Death of Gompers to the Merger*, (New York, Harper, New York, 1959), p. 236.

of L.”⁷⁰⁸. Het TUC moest er uiteindelijk zelfs mee dreigen zich te zullen terugtrekken uit het IVV indien de AFL werd afgewezen, waarop de AFL uiteindelijk als IVV-lid werd aanvaard. Tegelijk lanceerde het IVV een verklaring waarin het opriep tot eenheid binnen de Amerikaanse vakbeweging⁷⁰⁹.

De Amerikanen speelden, ondanks de geografische handicap, meteen opnieuw een belangrijke rol. William Green werd vice-voorzitter, maar zou niet actief aan het werk deelnemen, dat werd een opdracht voor Matthew Woll. In de praktijk zou het echter vooral de IAO-afgevaardigde Robert Watt zijn die, vermits hij een groot deel van zijn tijd in Europa doorbracht, de zaakwaarnemer van de AFL bij het IVV werd. De AFL gebruikte meteen ook haar gewicht om het IVV richting te geven. Toen op de Algemene Raad van het IVV, tussen 17 en 21 mei 1938 in Oslo, moest worden beslist over een mogelijk lidmaatschap van de Sovjet-vakbeweging, stelde Woll dat niet enkel het fascisme maar ook het communisme een bedreiging vormde voor de wereldvrede : “the A.F. of L. could not differentiate between Fascism and Communism” en hij dreigde om de AFL onmiddellijk opnieuw uit het IVV terug te trekken indien op de voorwaarden van de Sovjets werd ingegaan.⁷¹⁰ Deze houding versterkte de positie van het TUC en voorzitter Citrine, die in nauw overleg met de AFL, het akkoord dat een IVV-delegatie in Moskou had gesloten zou kelderden.

De Labor Chest : Amerikaans geld voor Europa

De relatie tussen de Amerikaanse en de internationale vakbeweging is complexer dan het verhaal van de verhouding AFL-IVV. Naast de AFL waren meerdere organisaties en personen actief op het internationale terrein. Dit had ten dele te maken met de politieke positie van sommige organisaties, maar ook met de persoonlijke achtergrond van vele betrokken figuren. Migranten uit Europa bekleedden topposities in de Amerikaanse vakbeweging. Een van de belangrijkste en internationaal meest geëngageerde leiders was de ILGWU-voorzitter van Pools-joodse afkomst David Dubinsky. Dubinsky zou van bij de aanvang van de vervolging van joden en socialisten in Europa omvangrijke fondsen van zijn vakbond ter beschikking stellen voor zowel de opvang van vluchtelingen als de strijd tegen extreemrechts.

In 1934 was Dubinsky lid geworden van de Executive Council van de AFL, waarin de ILGWU tot dan niet vertegenwoordigd was. Matthew Woll beklemtoonde de speciale betekenis van deze verkiezing : “It means the recognition of the race he sprang from and a notice to Hitler that we in America recognize no racial distinctions or restrictions in the labor movement”⁷¹¹. Met Dubinsky had het IVV een belangrijke bondgenoot binnen het hoogste bestuursorgaan van de AFL en bovendien was het een belangrijk signaal dat de AFL uit zijn isolationistisch cocon aan het breken was.

De International Ladies' Garment Workers' Union van David Dubinsky bekleedde binnen de Amerikaanse vakbeweging een bijzondere plaats. Deze vakbond met veel Italiaanse en joodse

⁷⁰⁸ TUC, intern rapport betreffende Algemene Raad Warschau, 30 juni – 3 juli 1937 (MRC, TUC-archives 292/915.3/2)

⁷⁰⁹ idem

⁷¹⁰ idem

⁷¹¹ Geciteerd door Gus Tyler, *Look for the Union Label...*, o.c. p. 250. Dubinsky was er zich echter wel van bewust dat hij binnen de AFL een buitenbeentje was en niet het volle vertrouwen van de top genoot. Redenen waren zowel zijn socialistische overtuiging als zijn etnische afkomst. (Roy Godson, o.c., p. 43)

immigranten als lid was meer dan anderen in de VS internationaal gericht. Dit had zowel te maken met de afkomst van het gros van de leden als met een traditionele socialistische en anarchistische inspiratie bij leiding en activisten sinds de beginjaren van de bond⁷¹². Die internationale interesse uitte zich onder andere door het lidmaatschap van de International Clothingworkers Federation, waardoor de ILGWU goed geïntroduceerd was in de Europese vakbeweging en ook een indirecte band had met het IVV. De opkomst van het fascisme in Europa, de onderdrukking van de vrije vakbeweging en het anti-semitisme in Duitsland, was voor deze naar Amerikaanse normen activistische organisatie de aanleiding om zich op een actieve manier te gaan mengen op het internationale toneel. De ILGWU had daarbij een drievoudig doel : de verdediging van de vrije vakbeweging, de strijd tegen het fascisme, maar ook “to make American labor an effective part of the world labor movement”⁷¹³.

Een van de eerste initiatieven van Dubinsky in het AFL-bestuur ging richting IVV. Op zijn aandringen richtte voorzitter Green een uitnodiging aan Citrine “to adress the convention in regard to persecutions of the labor movement in the various countries in Europe”⁷¹⁴. Gelijktijdig ontving Citrine van B. Charney Vladeck⁷¹⁵ van de “Jewish Forward” in New York een uitnodiging voor een reeks spreekbeurten in de grote Amerikaanse steden⁷¹⁶. Vladeck was ook de drijvende kracht achter het in 1933 opgerichte Jewish Labor Committee, dat de vertegenwoordiger was van de joodse werknemers in de Amerikaanse arbeidersbeweging, en zich onder andere de verdediging van de in Europa vervolgte Joden tot doel had gesteld. En ook Martin Plettl, de naar Amerika gevluchte voorzitter van de International Clothingworkers Federation drukte Citrine op het hart dat “Your visit to the USA would be a help to start our campaign against Fascism in this country too”⁷¹⁷. Achter al deze initiatieven zat dezelfde man, David Dubinsky, die in “Sir- yes, Sir – Walter Citrine” iemand vond die de sociale status en de woordenschat bezat om zijn wantrouwe collega’s in de AFL ervan te overtuigen om het internationale terrein te betreden in de strijd tegen het fascisme.

Citrine werd bij zijn aankomst in New York opgewacht door Dubinsky, die hem op de lange treinrit naar San Francisco, samen met Vladeck zou begeleiden. Het is tijdens die treinrit dat het idee geboren werd om een soort fonds in het leven te roepen dat de internationale arbeidersbeweging zou moeten steunen in de strijd tegen het fascisme. Ook de naam werd tijdens die rit bedacht : “Labor Chest for Aid of the Oppressed People of Europe”⁷¹⁸. De aanwezigheid van Citrine was essentieel in de pogingen om deze Chest op te richten, want hij moest de conservatieve AFL-top ervan overtuigen dat het communisme en het fascisme even bedreigend waren. De toespraak van Citrine op de conventie moest het doen, en deed het ook - “his King’s English added class to content”⁷¹⁹ - en het voorstel van de ILGWU voor de oprichting van de “Labor Chest” werd met een grote meerderheid goedgekeurd.

⁷¹² Gus Tyler, *Look for the Union Label...*, o.c., p. 245.

⁷¹³ Gus Tyler, *Look for the Union Label ...* o.c., p. 249

⁷¹⁴ AFL, Executive Council, minutes, 6-17 augustus 1934 (GMMA, AFL-CIO archives)

⁷¹⁵ Baruch Charney Vladeck (1886-1983) : geboren in Minsk en geëmigreerd naar de Verenigde Staten in 1908. In Amerika werd hij journalist en correspondent voor verschillende joodse publicaties. Vladeck was een vooraanstaande figuur in de socialistische partij van New York en vervulde verschillende mandaten in de lokale politiek. In 1934 stichtte hij het Jewish Labor Committee (JLC) waarin een groep joodse leiders uit de Amerikaanse vakbeweging samenwerkten in hun strijd tegen het fascisme. Het JLC financierde de ondergrondse strijd van de Europese arbeidersbeweging tegen het fascisme en ving joodse vluchtelingen op in de Verenigde Staten.

⁷¹⁶ IFTU-Files (MRC, TUC-archives 292/973/45)

⁷¹⁷ IFTU-Files (MRC, TUC-archives 292/973/45)

⁷¹⁸ David Dubinsky, *A Life with Labor*, (New York, Simon and Schuster, 1977), p. 247.

⁷¹⁹ Gus Tyler, *Look for the Union Label...*, o.c., p 253

Het doel van de Chest was dubbel: enerzijds hulp aan de slachtoffers van de totalitaire regimes in Europa en anderzijds propaganda tegen het mogelijke opduiken van extreemrechts in de VS. De Chest had een eigen informatie- en publiciteitsdienst en werkte ook als een drukkingsgroep. In 1936 ijverde de Chest voor de boycot door de VS van evenementen in Duitsland en verzorgde propaganda tegen de Olympische Spelen van Berlijn en voor deelname aan de Arbeidersolympiade van Barcelona. Met de oprichting van deze Chest zette de AFL een belangrijke stap. De Amerikaanse vakbeweging ging zich rechtstreeks mengen in Europa met de bedoeling om politieke regimes die de vrije vakbeweging onderdrukten te destabiliseren. De Chest werd evenwel buiten de normale structuur van de AFL gehouden en, behalve inzake de financiën, was er weinig of geen controle op haar activiteiten vanwege het AFL-bestuur.

De Chest had de bedoeling doorheen de hele VS een netwerk van lokale comités op te richten. De “Central Bodies” of regionale afdelingen van de AFL werden aangespoord om in de verschillende steden de leiding te nemen van een plaatselijk initiatief. Het was dan de bedoeling dat deze comités activiteiten zouden organiseren en dat de opbrengst daarvan in de nationale kas zou worden gestort. Deze methode had slechts een beperkt succes. Sommige lokale AFL-groepen weigerden elke medewerking en waar er wel medewerking was, waren de financiële resultaten aan de magere kant⁷²⁰. Een tweede steunpijler waren de grote “international unions” van de AFL. Ook daar weigerden verschillende bonden bij de Chest aan te sluiten, terwijl andere eerder symbolische bedragen stortten.

De Chest zou tijdens de twee volle werkjaren dat ze actief was in totaal ongeveer \$ 100.000 inzamelen⁷²¹. Daarvan werd bijna \$ 40.000 doorgestort naar het IVV (\$ 21.750 in 1935 en \$ 17.500 in 1936). Het IVV zou deze middelen zowel gebruiken voor de financiering van zijn ondergronds werk in Duitsland en Oostenrijk als voor materiële hulp aan de Spaanse republiek. Naast het IVV ondersteunde de Chest ook de Italiaanse anti-fascistische migranten. In 1935 werd in totaal \$ 11.553 gestort op het “Modigliani Fund”.

Uit een overzicht van de inkomsten van 1934 tot 1937 blijkt dat de Chest in financieel opzicht uiteindelijk vooral steunde op vakbonden uit de kledingsector, die in 1934 goed waren voor \$ 27.100 op een totaal van \$ 39.332,27 uit in vakbondskringen ingezamelde gelden en in 1935 samen voor \$ 10.000 op een totaal van \$ 16.411 zorgden. Enkel de mijnwerkers in 1935 met \$ 5000 en de transportbonden in 1936 met \$ 3000 steunden de Chest ook op een substantiële manier. Daarnaast verkreeg de Chest ook inkomsten uit propagandatoernees van verschillende personaliteiten, onder wie Walter Citrine, Guiseppe Modigliani⁷²² en Julius Deutsch⁷²³. Na een aanvankelijk succes daalde de steun van de vakbonden aan de Chest in zijn tweede

⁷²⁰ Labor Chest Memorandum van William E. Walling, 27 mei 1936 (Kheel Center, David Dubinsky Papers, 5780/2, Box 77)

⁷²¹ Rekeningen Labor Chest, 1934-1936 (Kheel Center, David Dubinsky Papers, 5780/2, Box 77)

⁷²² Guiseppe Emanuele Modigliani (1872-1947) : Italiaans socialistisch politicus. Leider van de Italiaanse socialistische partij na de Eerste Wereldoorlog. Moest Italië ontvluchten omwille van de toenemende fascistische terreur en vestigde zich in Parijs, dat het ballingsoord werd van democratisch Italië. Modigliani werd een boegbeeld van het Italiaanse antifascisme en maakte verschillende propagandatournees door Noord- en Zuid-Amerika. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verbleef hij in Zwitserland. In oktober 1944 keerde hij terug naar Italië om de leiding te nemen van de wederopgerichte socialistische partij.

⁷²³ Julius Deutsch (1884-1964) : Oostenrijks socialistisch politicus en leider van de volksmilities. Militair specialist van de Oostenrijkse sociaal-democraten en volkvertegenwoordiger (1920-1934). Vluchtte in 1934 naar Tsjechoslowakije. Tussen 1936 en 1939 was hij generaal in het Spaans republikeinse leger. In 1939 vestigde hij zich in Frankrijk om korte tijd later uit te wijken naar de Verenigde Staten. In 1946 keerde hij terug naar Wenen om zijn politieke loopbaan verder te zetten, wat echter niet lukte.

werkingsjaar aanzienlijk. Het jaar werd goedge maakt met een reusachtige happening in de Madison Square Garden, waaraan onder andere Albert Einstein en de New Yorkse burgemeester LaGuardia deelnamen en die ruim \$ 17.000 netto opbracht.

Tijdens de zomer van 1936 werden de contacten tussen de Chest en de Europese vakbeweging verder aangehaald. De Executive Director van de Chest, William E. Walling, kwam voor twee maanden naar Europa waar hij de IAO-conferentie bijwoonde en een gast was op het IVV-congres in Londen. Hij zou in Amsterdam ook een conferentie van de Duitse ondergrondse beweging bijwonen, maar werd plots ernstig ziek en overleed op 12 september. De dood van Walling zou de uitbouw van de Labor Chest breken. Daarnaast hadden ook de interne conflicten binnen de Amerikaanse vakbeweging een weerslag op de inkomsten en de werking⁷²⁴. Twee van de topmensen van het CIO, Sidney Hillman⁷²⁵, van de Amalgamated Clothing Workers of America en John L. Lewis, van de United Mine Workers of Amerika, maakten deel uit van het bestuur van de Chest. Nadat Lewis de bruggen met de AFL had opgeblazen besliste het Uitvoerend Bestuur van de Chest op zijn vergadering van 29 januari 1937 om de organisatie op te heffen. “the decision to close down our activities was suddenly arrived at and without any previous indication”, schreef Chest-directeur en opvolger van Walling, dr. A. Lipschitz. Waarschijnlijk was dit besluit enkel toe te schrijven aan het feit dat de AFL top, Woll en Green, op geen enkele manier nog in contact wenste te staan met het CIO en het feit dat de ILGWU van Dubinsky eveneens deel uitmaakte van het CIO.

Deze discussie speelde zich af, precies op het moment van de toetreding van de AFL tot het IVV. “Die Unterstützungsfrage für europäische Zwecke ist daher sehr delikat geworden”⁷²⁶, schreef Martin Plettl, die erop wees dat alle meer internationalistisch ingestelde organisaties lid waren van het CIO. De voor het IVV vitale financiële ondersteuning van het ondergrondse werk viel grotendeels weg door de keuze voor de AFL. Op 2 september 1937 liet Dubinsky aan Schevenels weten dat “we no longer have large funds at our disposal”⁷²⁷.

Dit betekende echter niet het einde van Dubinsky’s engagement. Het initiatief werd verder gezet door de ILGWU zelf en via het JLC, maar op een duidelijk kleinere schaal en minder gestructureerd. Het IVV bleef voor het JLC “one of its agencies for the distribution of relief in Europe”⁷²⁸. De drijvende krachten achter het JLC waren immers dezelfde als die achter de Labor Chest, met name de kledingbonden met een in meerderheid joodse en Italiaanse achterban. Daarnaast was het JLC echter ook een massaorganisatie met ruim 500.000 leden. Het JLC werd hiermee ook een belangrijke politieke factor en één van de hoekstenen van de New Deal politiek van President Roosevelt. Het JLC was echter niet gebonden aan de AFL en werkte samen met CIO-bonden en neutrale organisaties. Na de stopzetting van de Labor Chest was de AFL als dusdanig niet langer actief in de internationale hulpverlening.

⁷²⁴ Annual Report of The Labor Chest For The Relief And Liberation of Workers in Europe, 9 november 1936 (Kheel Center, David Dubinsky Papers, 5780/2, Box 77)

⁷²⁵ Sidney Hillman (1887 – 1946) : Amerikaans vakbondsleider, afkomstig van Kaunas in Lithouwen, waar hij geboren werd als Simcha Hillman. Werd in het Tsaristische Rusland vervolgd omwille van zijn links activisme en emigreerde in 1907 over Engeland naar de Verenigde Staten, waar hij kleermaker werd. Engageerde zich eerst in Chicago en daarna in New York in de Amalgamated Clothing Workers of America, waarvan hij de voorzitter werd. In 1935 was hij samen met John L. Lewis een van de stichters van het CIO. Hillman had goede politieke contacten in de Democratische Partij en werd een persoonlijk adviseur van President Roosevelt. Hij steunde samen met het CIO de stichting van het Wereldvakverbond, waarvan hij ondervoorzitter werd.

⁷²⁶ Martin Plettl aan Fritz Tarnow, 22 september 1937 (AsdD, Martin Plettl Papers 1/MPA000019)

⁷²⁷ David Dubinsky aan Walter Schevenels, 2 september 1937 (Kheel-Center, Dubinsky Papers 5780/2)

⁷²⁸ Memorandum submitted to the British Labor Party and British Labor Congress by National Executive Committee Jewish Labor Committee, New York, Juli 1941 (Kheel Center, David Dubinsky Papers 5780/2, box 50)

Dit veranderde in 1938⁷²⁹ met de oprichting van de Labor League for Human Rights, die de functie van de Labor Chest, de strijd van het AFL tegen totalitarisme, zou voortzetten. De volledige naam van deze organisatie, die voor het eerst voor het voetlicht trad tijdens de AFL-conventie van oktober 1939 was “The League for Human Rights Freedom and Democracy Sponsored by organized labor for the preservation and extension of democracy as the American way of life”⁷³⁰. Het was niet alleen de naam, maar meteen ook het programma. In bijna alle opzichten was deze Labor League de verderzetting van de Labor Chest, uitgezonderd dat het CIO er niet bij betrokken was. Beide initiatieven waren identiek in doel, methode en structuur. Het bestuur was opnieuw in handen van een afzonderlijke stichting, die bestond uit de AFL-top, zonder dat de AFL als dusdanig er de controle over had. Gedurende de eerste jaren van zijn bestaan zou de League zich in hoofdzaak toeleggen op zijn nationale en propagandistische opdracht, met de uitgave van patriottische literatuur zoals “As Americans”. Net zoals de Chest trachtte de League plaatselijke afdelingen op te richten, die als inzamelpunten zouden dienen bij de nationale campagnes.

In het bestuur van de League vinden we het driemanschap terug dat tijdens de volgende jaren de buitenlandse politiek van de AFL in handen zou hebben : Matthew Woll, David Dubinsky en ... George Meany⁷³¹, de latere voorzitter van de AFL. Het was eveneens in het kader van deze League dat de naam opdook van de man die de spil werd van de nationale en internationale strijd van de AFL tegen het communisme : Jay Lovestone⁷³², die werd aangesteld tot uitvoerend secretaris. Maar voorlopig zouden ze al hun krachten concentreren op de strijd tegen het fascisme. Ze namen zich voor om te vechten tegen “The Hitlers, the Lavals and Goerings to the death”⁷³³, maar beseften dat de middelen van de AFL hiervoor ontoereikend waren. Vandaar dat Lovestone zich onmiddellijk tot de Amerikaanse overheid zou wenden met de vraag voor “technical arrangements to facilitate ou work”⁷³⁴. Het was de

⁷²⁹ Sommige auteurs, zoals Max Danish situeren het ontstaan van de League in 1940 en in het kader van de oorlogshulp. (Max Danish, *The World of David Dubinsky*, o.c., p. 163)

⁷³⁰ Nota betreffende de Labor League for Human Rights, 18 november 1940 (Kheel Center, David Dubinsky Papers 5780/2, box 78)

⁷³¹ George Meany (1894-1980) : Amerikaans vakbondsleider van Ierse afkomst. Loodgieter van opleiding. Meany trad in 1922 in betaalde dienst van zijn ‘local’ in New York. Hij leerde er Dubinsky kennen die Jay Lovestone bij hem introduceerde. In 1934 werd hij voorzitter van de de New York State Federation of Labor en in 1939 secretaris-schatbewaarder van de AFL. Na het overlijden van William Green in 1952 werd hij voorzitter van de AFL en na de fusie van 1955 van de AFL-CIO.

⁷³² Jay Lovestone (1898 – 1990) : Amerikaans communist en anti-communist. Geboren in Litauwen en op negenjarige leeftijd naar de Verenigde Staten geëmigreerd. Hij stichtte de Amerikaanse communistische partij, de Workers’ Party. Als secretaris van deze partij bracht hij regelmatig bezoeken aan Moskou en werd er een medestander van Bocharin. Tijdens het congres van de Komintern van 1928 ging hij openlijk in de aanval tegen Lozovskij. In 1929 ging hij een persoonlijke confrontatie met Stalin aan. Bij zijn terugkeer in de VS werd hij uit de partij gezet, maar stichtte zijn eigen Communist Party (Opposition). Intussen was hij ook actief geworden in de Amerikaanse vakbeweging waar hij de drijvende kracht was achter een aantal succesvolle stakingen van zijn ‘Local 22’ in New York. De executie van Bocharin in 1938 had een dramatische impact op de politieke positie van Lovestone. Hij werd niet alleen anti-Stalinist maar zelfs een fervent anti-communist, die zich de verwijdering van de communisten uit de Amerikaanse arbeidersbeweging ten doel ging stellen. Dit gevecht, dat grotendeels verborgen bleef voor het publiek maakte van Lovestone de vertrouweling van de anti-communistische leiding van de AFL. David Dubinsky nam hem onder zijn vleugels en maakte hem secretaris van de Labor League for Human Rights en in 1944 van het Free Trade Union Committee (FTUC). Na de Tweede Wereldoorlog werd het FTUC een van de belangrijkste instrumenten waarmee de Amerikaanse vakbeweging, in samenwerking met de Amerikaanse geheime diensten, het communisme zou bestrijden. Over Lovestone, zie : Ted Morgan, *A Covert Life : Jay Lovestone, communist, anti-communist and spymaster*, (New York, Random House, 1999).

⁷³³ Jay Lovestone aan Ernesto Cuneo, 24 juni 1940 (Roosevelt Library, Ernesto Cuneo Papers).

⁷³⁴ Idem.

start van een samenwerking die Jay Lovestone de gelegenheid zou geven om zijn technieken van infiltraties en intriges op wereldschaal toe te passen.

Besluit

De relatie tussen de Amerikaanse AFL en de internationale vakbeweging werd tot aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog gekenmerkt door een mengeling van wantrouwen en bewondering. De Amerikaanse vakbondsleiding werd door de Europese gewantrouwd, zowel omwille van haar methodes als wegens de ideologische afstand. Het Amerikaanse welvaartsmodel was voor velen daarentegen aantrekkelijk en Amerikaanse organisaties waren om financiële redenen meer dan geëerde partners.

De AFL had weinig interesse voor wat zich op andere continenten afspeelde en wilde vooral “vreemde” invloeden weren. Dit leidde tot een politiek die vanuit Europees standpunt kan omschreven worden als isolationisme, maar dat eigenlijk niet was. Het was de controle over de eigen markt en het onmiddellijke hinterland, de rest van Noord-Amerika en Zuid-Amerika.

De AFL streefde naar een monopolie binnen de VS en bevocht elke concurrent op leven en dood. Het verhinderen van een mogelijke legitimatie van een concurrerende organisatie door middel van het afsnijden van internationale contacten was voor de AFL twee maal een argument om zelf internationaal actief te worden.

Perioden van sterk internationaal engagement van de Amerikaanse regering gaan ook gepaard met een toenemende drang naar internationaal leiderschap en verantwoordelijkheid van de AFL. Zowel bij de verdediging van het Wilson-programma tijdens de Eerste Wereldoorlog als bij de internationalisering van de New Deal politiek ten tijde van Roosevelt ondersteunde de AFL de internationale ambities van haar regering.

De verdediging van wat de AFL zag als de Amerikaanse manier van leven, tegen fascisme en communisme was vanaf het midden van de jaren dertig de aanleiding voor het ontwikkelen van een politiek van directe interventie buiten de VS. Hoewel het financiële engagement van de AFL als confederatie zeer beperkt bleef, ontwikkelde de AFL een instrument om middelen naar bevriende Europese organisaties en personen te sturen. Deze middelen werden ingezet voor het destabiliseren van regimes die bedreigend waren voor het Amerikaanse model. Maar de nood in Europa was hoog en de mogelijkheden van de AFL waren beperkt.

Een vrije vakbeweging in een wereld zonder vrijheid

Het IVV tegen fascisme en nazisme

« *Even those who were embittered by the spectacle, one that had the air of a Roman holiday, were impressed* » (Abraham Plotkin)⁷³⁵

Hoewel het fascisme kort na de Eerste Wereldoorlog de kop opstak, heeft het een tijd geduurd vooraleer de internationale vakbeweging het fenomeen helder kon analyseren en in staat was een onderscheid te maken tussen conservatieve, maar democratische regimes en rechts-autoritaire. In de vroege jaren twintig werden beide onder één noemer geplaatst : de Reactie. Voor Edo Fimmen was die Reactie bedreigend voor de pas verworven vrede en vermits de strijd tegen de oorlog door het IVV was uitgeroepen tot haar prioritaire missie, domineerde ook de strijd tegen de reactie in belangrijke mate de werking van Amsterdam.

Reeds op het oprichtingscongres was het voor de Amsterdammers duidelijk dat de vrede broos was. De geallieerde landen, onder aanvoering van Frankrijk, voerden immers op dat moment een militaire interventie uit die gericht was tegen het nieuwe regime in Rusland. Voor het IVV kon dit leiden tot een nieuwe oorlog en dus werd er gereageerd, samen met de ITF van Fimmen die een boycot afkondigde van de wapentransporten naar Polen⁷³⁶. Deze boycot, die verschillende maanden duurde en waaraan Poolse, Duitse en Belgische dokwerkers deelnamen, was de start van een gedreven anti-oorlogsbeweging die de IVV-acties zou domineren tot de bezetting van het Ruhr-gebied in januari 1923.

In deze periode werd het IVV voor het eerst ook geconfronteerd met een rechtse dictatuur, het Horthy-regime in Hongarije. De machtsgreep van Horthy was eveneens één van de naschokken van de Eerste Wereldoorlog. De conservatieve admiraal slaagde erin de zgn. ‘Radenrepubliek’ van Bela Kun omver te werpen en in maart 1920 de macht te grijpen. Onmiddellijk daarna startten de vervolgingen van onder andere de sociaal-democratische partij en vakbeweging. Het IVV-bureau van Amsterdam had in 1919, bij de voorbereiding van de wederoprichting, een geregeld en goed contact met de Hongaarse vakbeweging. Er was zelfs een Hongaarse vakbondsdelegatie aanwezig op de conferentie van februari 1919 in Bern. Het IVV was dan ook vrij goed geïnformeerd over de toestand in Hongarije.

Daarop besliste het IVV-bureau van 5-6 maart 1920 te dreigen met een boycot in het geval het Hongaarse regime de vervolgingen en executies zou verderzetten. Hoewel deze dreiging enig effect had⁷³⁷ en het regime enigszins versoepelde, werd, vooral onder druk van Edo Fimmen, voor het eerst een internationale boycot van een regime door de internationale vakbeweging georganiseerd. Op 11 juni bracht het IVV de dreiging in praktijk en lanceerde een

⁷³⁵ Abraham Plotkin over 1 mei 1933 in Duitsland in *The Last day of the German Labour Movement*, (niet uitgegeven manuscript, p. 12)

⁷³⁶ Bob Reinalda, ‘The boycott of munitions transports to Poland, July-August 1920 and its aftermath’, in : Bob Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945. The Fimmen Era*, Amsterdam, IISG, 1997, p. 164-166.

⁷³⁷ Máté Molnár, ‘The International Trade Unions’ boycott against the ‘White Terror’ of the Horthy regime in Hungary, 20 June – 8 August 1920, and the contra-boycott’, in : Bob Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945. The Fimmen Era*, Amsterdam, IISG, 1997, p. 156

internationale oproep tot boycot van Hongarije. Het IVV, op dat moment volop in zijn activistische periode, werkte opnieuw samen met de ITF in een internationale boycot-actie, tussen 20 juni en 9 augustus 1920. Het bleek onmiddellijk hoe moeilijk een dergelijke actie te organiseren was. Amsterdam kon de nationale centrales immers niet dwingen om aan de boycot deel te nemen, maar enkel uitnodigen. Bovendien bleek het secretariaat opnieuw radicaler dan de nationale centrales, want de uiteindelijke oproep tot boycot werd volgens de Britse voorzitter Appleton zonder medeweten van hemzelf en de rest van het bureau door de Amsterdamse secretarissen verspreid⁷³⁸.

Hoewel de officiële verslagen jubel en succes verkondigden, bleef de actie in de praktijk beperkt tot twee landen, Oostenrijk en Tsjechoslowakije; de bureaus van Hongarije. Enkel in Oostenrijk was er sprake van een bijna sluitend net. Hongarije kondigde echter een tegenboycot tegen Oostenrijk af, met ernstige gevolgen voor de al precaire voedselsituatie van het land. Het IVV nam op 28 en 30 juni op uitnodiging van de Oostenrijkse regering deel aan onderhandelingen die echter niet tot een resultaat leidden. Intussen was men ook in Amsterdam op zoek naar een uitweg en een eervol einde van dit conflict. Met uitzondering van de direct betrokken landen was de respons van de nationale centrales immers bijzonder mak. Deze ervaring was een teken aan de wand. Nationale centrales zouden moeilijk te bewegen zijn tot dergelijke algemene acties indien ze er niet zelf een onmiddellijk belang bij hadden. Bovendien was de boycot niet succesvol, omdat de Hongaarse economie niet dermate onder druk werd gezet dat het regime genoodzaakt was tot politieke toegevingen⁷³⁹. Het bleek ook een gevaarlijk wapen, want het veroorzaakte voor de Oostenrijkse economie een ernstig tekort aan energie en bij de bevolking dreigde hongersnood. De Oostenrijkse kanselier vroeg Edo Fimmen om de boycot op te heffen, wat hij, na consultatie van de Oostenrijkse vakbeweging, deed op 6 augustus.

Binnen het IVV hadden sommigen dan ook kritiek op de manier waarop de boycot georganiseerd was. Volgens Tarnow van de ADGB was het “most essential to organise our international movements better in order that they may be effective – more effective than the boycott of Hungary”, die volgens hem het prestige van het IVV had aangetast⁷⁴⁰. Edo Fimmen betwistte dit evenwel. Voor hem was de actie gedeeltelijk succesvol en vooral betekenisvol geweest, omdat “for the first time in the history of the world, the international working class ventured to take international action against a government”⁷⁴¹. Hij kreeg echter ook tegenkanting binnen zijn uitvoerend bestuur. De Britse voorzitter Appleton beweerde dat Amsterdam in juni de boycot had afgekondigd, zonder dat hierover concrete afspraken waren gemaakt⁷⁴². Bij de overige leden van het bureau was er vooral sprake van onverschilligheid. Fimmen had hiervoor een goede verklaring: “The great mistake was that none of the National Trade Union Federations, except perhaps the Austrian Federation, ever believed that the boycott would be actually proclaimed”⁷⁴³.

Niettemin was het een nieuw hoogtepunt voor de jonge internationale vakbeweging. Na de erkenning door de grote mogendheden in het kader van de conferentie van Washington, praatte de beweging nu op voet van gelijkheid met regeringen. Het beeld dat de Internationale

⁷³⁸ GFTU, Twenty-second Annual Report, 1920 (GFTU, GFTU-archives)

⁷³⁹ Máté Molnár, *The International Trade Unions' boycott against the 'White Terror' ...*, o.c., p. 162

⁷⁴⁰ *Report of the International Trades Union Congress... Rome*, o.c., p. 17

⁷⁴¹ idem, p. 25

⁷⁴² GFTU, Twenty-second Annual Report, (GFTU, GFTU-archives)

⁷⁴³ *Report of the International Trades Union Congress... Rome*, o.c., p. 25

van Amsterdam een machtig apparaat was dat een miljoenenmassa kon inzetten voor de verwezenlijking van zijn politiek werd door deze acties bevestigd.

Italië

De reactie van het IVV op de politieke doorbraak van het Italiaanse fascisme stond in scherp contrast met het optreden tegen Hongarije. Hoewel Amsterdam schriftelijke protesten formuleerde, werd een actie niet overwogen.

Binnen het IVV heerste onduidelijkheid over de precieze positie van de Italiaanse vakbeweging, waarmee de contacten steeds moeizaam waren verlopen. De CGL was afwezig geweest bij de wederoprichting van het IVV, twijfelde lang tussen lidmaatschap van Amsterdam of Moskou en bevond zich bij de links-radicalen minderheid binnen Amsterdam. De organisatie van het eerste regulier IVV-congres in 1922 in Rome moet gezien worden als een poging om de relatie te stabiliseren, maar kort nadien lanceerde Mussolini zijn offensief en begon hij aan de geleidelijke afbraak van de democratie.

Toch bleef CGL-leider D'Aragona een figuur met aanzien in Amsterdam. Hij was erin geslaagd om zijn vakbondsfederatie weg te trekken uit Moskou en bleef het IVV trouw. D'Aragona speelde ook een belangrijke rol in Genève, als werknemersafgevaardigde in de 'Governing Body', maar precies daar liep het fout. Albert Thomas was aanvankelijk van mening dat het mogelijk moest zijn om het Italiaanse fascisme van binnen uit te wijzigen, zodat de Italiaanse wetgeving zich zou afstemmen op de richtlijnen van de IAO⁷⁴⁴. Hij maakte het onderscheid tussen zijn politieke afkeer van het fascisme en zijn opdracht om te zorgen voor de sociale rechten van de Italiaanse arbeiders. Hij maakte ook het onderscheid tussen wat volgens hem de reactie van een politiek leider en van een vakbondsfunctionaris moest zijn. Van deze laatste kon volgens hem worden verwacht dat hij zo lang mogelijk op post zou blijven. Tussen 1924 en 1928 bleef er ook binnen het IVV echter de grootste twijfel over de vraag op welke manier op de Italiaanse situatie moest worden gereageerd. Verder dan verbaal protest kwam het niet, omdat onzeker was in welke mate een vrije vakbeweging kon functioneren onder een fascistisch regime. Naarmate de repressie in Italië echter toenam en duidelijk werd dat die marge er uiteindelijk niet zou zijn, veranderde de houding van het IVV naar een volledige morele en na een korte aarzeling ook een financiële ondersteuning van de anti-fascistische krachten.

Ook Thomas was intussen tot andere inzichten gekomen en stelde in het voorjaar van 1926 aan Oudegeest voor om een boycot tegen Italië te organiseren, maar die weigerde « dans les circonstances actuelles, le Bureau de la F.S.I. ne serait guère disposé à collaborer à l'exécution d'un tel plan, étant donné que l'exécutif de la Centrale syndicale Italienne nous a expressément priés de ne pas mettre de semblables plans en pratique, parce que cela porterait préjudice au mouvement italien sans qu'il en reçoive aucune espèce de profit. J'ajoute que la F.S.I. n'a jamais l'habitude de vouloir faire le bonheur des gens, sans que ceux-ci y acquiescent »⁷⁴⁵

Die Italiaanse vakbeweging verloor echter zijn laatste levenskracht en capituleerde uiteindelijk voor het fascisme door zich in 1927 te ontbinden. Intussen hadden uit Italië

⁷⁴⁴ Anthony Alcock, *The International Labour Organization*, o.c. , p. 72

⁷⁴⁵ Jan Oudegeest aan Albert Thomas, 26 februari 1926 (IAO, Albert Thomas Papers CAT 5-0-7)

gevluchte socialisten in Parijs een bureau in ballingschap gesticht, dat door het IVV en de SAI gezamenlijk werd gefinancierd. Toen de CGL-functionaris Bruno Buozzi, na een bezoek aan de IAO, niet naar zijn land terugkeerde en eveneens in Parijs in ballingschap ging, werd hij binnen het verbindingsbureau verantwoordelijk voor vakbondsangelegenheden, terwijl Guisepppe Modigliani verantwoordelijk was voor de politieke vleugel. De actie van dit bureau was vooral van propagandistische aard. Meer ingrijpende maatregelen, zoals consumentenboycot of transportstaking werden niet overwogen. In 1927 kwam vanuit dit centrum de vraag naar een uitbreiding van de financiële steun voor de publicatie van een Italiaans verzetsblad, maar het IVV weigerde het project te steunen⁷⁴⁶.

In 1928 groeide binnen het IVV intengendeel zelfs de vraag of het wel verantwoord was om de financiële ondersteuning van het Parijse bureau verder te zetten. Het Uitvoerend Bestuur van het IVV wou de steun schrappen : « so long as that Fascist régime continued, it seemed to be absurd to suggest that independent trade union work could be continued »⁷⁴⁷. Op aandringen van Adler en Modigliani van de SAI, die argumenteerden dat dit een morele overwinning voor het fascisme zou zijn, werd beslist om ter plaatse een onderzoek in te stellen naar de impact van het Parijse bureau. Voorzitter Citrine en secretaris Sassenbach werden op missie naar Italië gestuurd om uit te zoeken welke de invloed van de gevluchte Italiaanse vakbondsleiding werkelijk was. Ze hadden daarbij verschillende gesprekken, onder andere met de ‘collaborerende’ Rigola en met de directeur van het IAO-bureau in Rome. De missie kwam tot de conclusie dat het fascistische regime stabiel leek en dat er geen revolutionaire beweging vanuit de arbeidersklasse te verwachten was. Op de vraag wat het IVV kon doen om een « gradual change within fascismo » op gang te brengen, was het antwoord dat dit een intern proces zou zijn, dat van buitenaf nauwelijks te beïnvloeden was⁷⁴⁸.

Op aandringen van de SAI zette het IVV zijn financiële bijdrage aan het Italiaanse bureau in Parijs wel verder. Dit centrum kon ook een beroep doen op individuele sponsoring, vooral van uitgeweken Italianen. Het stelde hen onder andere in staat om toch te starten met hun publicaties. « Battaglie Sindacali » was gericht op Italië zelf en in Parijs werd dan « l’Operaio Italiano » uitgegeven, met nieuws uit Italië. Het Italiaanse bureau in Parijs had ook een buitenpost in Lugano en wist vooral contacten uit te bouwen in Noord-Italië⁷⁴⁹, met Milaan als centrum. In 1931 had het centrum zich ook aangesloten bij « Giustizia é Libertà », een koepel van anti-fascistische organisaties, die in 1929 in Frankrijk was opgericht.

Naast het IVV-bureau waren in Italië ook enkele IBS actief, waarvan de ITF het belangrijkste netwerk wist uit te bouwen⁷⁵⁰, wat door Bruno Buozzi werd bekritiseerd op de Algemene Raad van 1931 in Madrid. Volgens hem was het niet wenselijk om in Italië te werken via de beroepsgroepen en hij vroeg dat alles via het Italiaanse centrum in Parijs zou verlopen⁷⁵¹, dat bezig was met « forming nuclei in Italy and keeping up close relations with them »⁷⁵², hoewel hij moest toegeven dat « they could not look for any very brilliant successes ».

De bijdrage van het IVV aan de strijd tegen fascistisch Italië bleef hoe dan ook beperkt en bedreog in 1931, 250 gulden per maand. Nadat in Duitsland Hitler aan de macht was

⁷⁴⁶ LSI-IFTU meeting, short report, 26 february 1927 (MRC, TUC-archives 292/913.2/2)

⁷⁴⁷ Walter Citrine, Diaries, visit to Italy, 1928 (BLPES, Citrine Papers dossier 1.5)

⁷⁴⁸ idem

⁷⁴⁹ IFTU, Co-ordination committee, nota, s.d. (MRC, TUC-archives 292/915.62/1)

⁷⁵⁰ Stefano Maggi, Relations with Transport workers’ organizations in Italy and the fight against fascism, in: Bob Reinalda (eds.), *The International Transportworkers Federation ... o.c.*, pp. 167-173.

⁷⁵¹ IFTU, General Council Madrid, minutes, 27-29 april 1931 (MRC, TUC-archives, 292/915.3/1)

⁷⁵² idem

gekomen, werd het werk in Italië nog meer naar de achtergrond geschoven. Toen in november 1935 het IVV een nieuwe stand van zaken opmaakte, was men dan ook wat Italië betrof, het somberst van al. Voor een keer waren ze het roerend eens : « Fimmen : The trouble was that we had no money /../ Citrine said we had no money. The appeal in Great Britain for the International Solidarity Fund had realised only £ 16/.../ Shaw said they had no money whatever/.../ »⁷⁵³. Als gevolg hiervan zou het ondergrondse werk zich nagenoeg volledig op Duitsland en Oostenrijk concentreren en werden geen nieuwe initiatieven tegen fascistisch Italië meer genomen. De Italiaanse vluchtelingen voelden zich in de steek gelaten : « we Italians are regarded by now as chronically ill, if not a sort of sick people ...already burried. The Germans and the Austrians, on the other end, are in the acute stage of their illness »⁷⁵⁴.

Gelukkig voor de Italiaanse verzetsbeweging kon ze vanaf 1935 een nieuwe bron aanboren. De machtsovername van Hitler had het anti-fascisme in de Verenigde Staten een sterke impuls gegeven, wat leidde tot inzamelingen voor wie in Duitsland werd vervolgd, dus voornamelijk voor joden, die sterk stonden in de Amerikaanse vakbeweging. Ook de Italianen stonden echter sterk en konden, in het verlengde van de acties tegen het nazisme, nu met meer succes de strijd tegen Mussolini op het voorplan brengen. Guiseppe Modigliani werd in 1935 voor een inzamelingstoernee naar de VS uitgenodigd en slaagde erin om niet minder dan \$10.000 op te halen. Geld dat ter beschikking werd gesteld van de SAI , die daarmee tot 1940 de Italiaanse vluchtelingen kon helpen⁷⁵⁵. Daarnaast kregen ook vooraanstaande persoonlijkheden van het Italiaanse anti-fascisme directe financiële steun. Dit verliep via Pietro Nenni⁷⁵⁶ die vanwege Luigi Antonini⁷⁵⁷ van de ILGWU maandelijks \$ 100 ontving en daarmee een tiental Italiaanse vakbondsleiders in ballingschap onderhield⁷⁵⁸.

Duitsland

⁷⁵³ IFTU, Co-ordination Committee, minutes, 29 november 1935 (MRC, TUC-archives 292/915.6/2)

⁷⁵⁴ G. Modigliani aan Luigi Antonini (ILGWU), 26 juni 1936 (Kheel Center, David Dubinsky Papers 5780/2, Box 8)

⁷⁵⁵ ILGWU, General Executive Board, minutes, 16 november 1939 (Kheel-center, ILGWU, David Dubinsky Papers)

⁷⁵⁶ Pietro Nenni (1891 – 1980) : Italiaans socialistisch politicus. Zoon van een landbouwer en journalist van beroep. Sloot zich in 1920 aan bij de Italiaanse socialistische partij (PSI). Als fervent anti-fascist werd hij in 1925 gearresteerd na de publicatie van een boekje over de moord op Matteotti. Het jaar nadien vluchtte hij naar Parijs en werd er actief in het Italiaanse anti-fascistische milieu. Tijdens de Spaanse burgeroorlog was hij medestichter en politiek commissaris van de Brigade Garibaldi. In 1940 werd hij gearresteerd door het Franse Vichy-regime en aan de Gestapo overgedragen. Die bracht hem in 1943 naar Italië waar hij gevangen gezet werd op het eiland Ponza. Nadat hij in augustus 1943 was vrijgelaten werd hij verkozen tot algemeen secretaris van de PSI. Na de oorlog kende de politieke loopbaan van Nenni een hoge vlucht. Hij was vice-premier en minister van Buitenlandse Zaken in meerdere regeringen. Hij beëindigde zijn loopbaan op hoge leeftijd als voorzitter van de Italiaanse senaat.

⁷⁵⁷ Luigi Antonini (1883 – 1968) : Amerikaans vakbondsverantwoordelijke, zoon van een Italiaans onderwijzer. Emigreerde in 1908 naar de Verenigde Staten, waar hij aanvankelijk werkte als sigarenmaker en later in de kledingindustrie terechtkwam. In 1913 sloot hij zich aan bij de ILGWU, waar hij verantwoordelijk werd voor de organisatie van de Italianen. In 1922 was hij een van de medeoprichters van de Anti-Fascisti. Hij steunde samen met David Dubinsky de ondergrondse strijd tegen nazisme en fascisme. Evenals Dubinsky was ook hij een overtuigd anti-communist. Na de Tweede Wereldoorlog was hij betrokken bij de wederoprichting van de Italiaanse vakbeweging en werkte samen met de Amerikaanse inlichtingendiensten bij het bestrijden van het communisme. Gedurende heel die tijd was hij onder Dubinsky de eerste vice-voorzitter van de ILGWU, een functie die hij hield tot zijn pensionering in 1968. Zie ook : F. Romero, *The United States and the European Trade Union Movement, 1944-1951*, (Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1992)

⁷⁵⁸ Briefwisseling tussen Nenni en Antonini (Kheel Center, David Dubinsky Papers, 5780/2, box 8)

Hoewel de snelheid van de ontwikkelingen in Duitsland het IVV zou verrassen, was er in 1930, op het moment dat moest beslist worden over de plaats van het nieuwe IVV-hoofdkwartier, bezorgdheid dat Berlijn, gezien de toenemende dreiging van het nazisme, misschien niet de best mogelijke lokatie was. Peter Grassmann van de ADGB stelde het IVV-congres evenwel gerust en beweerde dat de Duitse vakbeweging klaar stond om weerstand te bieden aan de reactie. Bovendien, beweerde Grassmann, was nagenoeg het hele politiekorps van het land sociaal-democratisch⁷⁵⁹. Ook de Britten zagen in de Duitse interne situatie geen reden om het machtscompromis dat met de ADGB was gesloten en waarbij de zetel naar Berlijn zou komen in ruil voor het Britse voorzitterschap, in vraag te stellen⁷⁶⁰. Tegen dit blok kon niemand op en van 1 juli 1931 af zou Berlijn het hoofdkwartier worden van het IVV.

In Berlijn heeft het IVV nauwelijks een rustig moment gekend. Van bij het opstarten van de activiteiten waren er beperkingen voor zowel financiële verrichtingen, communicatie als transport naar het buitenland. Nauwelijks een jaar na de verhuizing kwam de eerste duidelijke waarschuwing dat het IVV in Berlijn gevaar liep. Het was P. Krier van de Commission Syndicale du Luxembourg, die voorzitter Citrine erop wees dat het IVV er goed aan zou doen om zijn voorzorgen te nemen door de belangrijkste documenten in veiligheid te brengen in Bern of Amsterdam⁷⁶¹. Citrine antwoordde echter dat het volgens hem niet zo ver zou komen. Toch zou de strijd tegen fascisme en dictatuur voortaan op de agenda van elke IVV-bijeenkomst staan. Die strijd werd door het IVV op twee terreinen gevoerd. Enerzijds wou men de voedingsbodemp van rechts wegnemen door maatregelen te nemen tegen de economische crisis en haar gevolgen. Hier werkte het IVV nauw samen met de SAI en was de IAO in Genève het terrein bij uitstek om in het offensief te gaan voor sociale hervormingen. Anderzijds was er de politieke strijd tegen het fascisme en die had verschillende facetten. Er was de vraag hoe de internationale arbeidersbeweging moest reageren op deze agressieve regimes, die de vredesverdragen aan hun laars laptten en daarmee de vrede en stabiliteit in gevaar brachten. Er was de vraag of in die strijd bondgenootschappen moesten worden gesloten en in welke richting, of er met andere woorden opnieuw aan eenheid met de communisten kon worden gedacht. Ten slotte was er het probleem wat te doen binnen die landen met een dictatoriaal regime. Tot dan was binnen de internationale vakbeweging de overtuiging dominant dat het niet mogelijk was om van buitenaf een vrije vakbeweging in het leven te roepen of te houden en dat men geen acties mocht ondernemen tegen de wil van de centrale van het betrokken land. Italië had echter geleerd dat een te grote afzijdigheid ook gevaarlijk was.

Het leek in Duitsland inderdaad dezelfde weg op te gaan. De ADGB was een machtige organisatie en wimpelde steevast bezorgde vragen af⁷⁶². Men had de zaak onder controle en had vertrouwen in het stevig apparaat, of zoals Th. Leipart het formuleerde : « Organisation – nicht Demonstration : das ist die Parole der Stunde »⁷⁶³.

Intussen volgden de ontwikkelingen in Duitsland elkaar echter op zonder dat er ogenschijnlijk een reactie kwam van de internationale vakbeweging. Citrine had aan Schevenels immers de opdracht gegeven om niets te ondernemen zonder consultatie van Leipart⁷⁶⁴ en de ADGB wou

⁷⁵⁹ *Congres Stockholm 1930...*, o.c., p. 309

⁷⁶⁰ TUC, General Council, minutes, 20-26 september 1928 (MRC, TUC-archives 292/915.3/1)

⁷⁶¹ P. Krier aan Walter Citrine, 26 juni 1932, (MRC, TUC-archives 292/915/6)

⁷⁶² Manfred Schmidt, "Die Haltung der ADGB-Führung zur faschistischen Bewegung, 1932/1933", *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, 21, (1979), pp. 583-592.

⁷⁶³ Theodor Leipart in de *Gewerkschafts-Zeitung*, 4.2.1933

⁷⁶⁴ IFTU-files, 26 juni 1932 (MRC, TUC-archives 292/915/6)

niet dat het IVV wat dan ook deed. Edo Fimmen kloeg als ITF-secretaris op 31 januari 1933 de inactiviteit van het IVV aan : « In spite of all disillusion I still hope that the IFTU will take some action »⁷⁶⁵. De ITF drong al sinds augustus 1932 bij het IVV aan op een vergadering over de Duitse situatie zodat men zich kon beraden over mogelijke acties. Telkens weer werd door Schevenels om formele of om praktische redenen een ontmoeting uitgesteld. In februari 1933 was het dan eindelijk zo ver en het Uitvoerend Bestuur van het IVV vergaderde in crisis in Berlijn. De vraag was wat de internationale vakbeweging kon doen om het nazisme te stoppen. Er werd de Duitse vakbonden financiële steun toegezegd, maar een voorstel van de ITF om te starten met de voorbereiding van een algemene staking met het doel de invoer van goederen in Duitsland te beletten, werd afgewezen. De Duitse afgevaardigden verzetten zich hiertegen met het argument dat dit tot een burgeroorlog zou kunnen leiden⁷⁶⁶. Léon Jouhaux stelde dan voor dat het verdrag van Versailles zou worden ingeroepen tegen de Duitse herbewapening, maar ook daar wilde Th. Leipart niet van weten. Op de vraag van voorzitter Citrine wat er dan wel moest gebeuren, was zijn reactie er een van wanhoop en vertwijfeling : « he looked down with the weary air of a man who realised the gravity of the situation but could see no solution to a terrible problem »⁷⁶⁷. Uiteindelijk kon het IVV enkel beslissen om zo snel mogelijk een Algemene Raad samen te roepen.

Het IVV leerde zijn lessen uit het verleden. Het voorbeeld van Italië werd tijdens het Uitvoerend Bestuur van maart 1933 naar boven gehaald om te wijzen op de gevaren die aan de ADGB-strategie verbonden waren. Th. Leipart had namelijk geweigerd om aan deze vergadering deel te nemen, ondanks aandringen van Walter Schevenels, en had ook geweigerd om een vervanger te sturen⁷⁶⁸. De ADGB leefde in de overtuiging dat ze zou kunnen blijven bestaan indien de banden met het buitenland en met de socialistische partij werden doorgeknipt. Walter Schevenels vroeg zich openlijk af of het IVV het lot van miljoenen Duitse vakbondsleden in handen kon laten van de huidige ADGB-leiding en ook Citrine koesterde niet de minste illusie dat een vrije vakbeweging onder een nazi-dictatuur mogelijk zou zijn, maar besloot wel om voorlopig de zetel in Duitsland te houden⁷⁶⁹.

Op het Uitvoerend Bestuur en de Algemene Raad van april in Zürich was duidelijk dat het IVV zo snel mogelijk zijn biezen moest pakken in Berlijn. De gebouwen werden bewaakt, correspondentie en telefoon gecontroleerd, en de rekeningen, waarvan het meeste geld was weggehaald, waren geblokkeerd. Opnieuw was er geen vertegenwoordiging van de ADGB, die zelfs had gevraagd dat het IVV geen openlijk standpunt tegen het nazisme zou innemen⁷⁷⁰. Volgens algemeen secretaris Walter Schevenels was de absolute afkeer van het IVV om zich te mengen in de aangelegenheden van een ander land niet houdbaar in dit soort situaties. Had het IVV het Italiaanse fascisme niet beschouwd als een intern probleem, dan was het misschien nooit zover gekomen⁷⁷¹ en dus negeerde het IVV het Duitse verzoek. De houding van de ADGB stuitte trouwens op een algemeen onbegrip⁷⁷². Op de vraag met welke middelen men moest reageren kon niet eenstemmig worden geantwoord. Voor de onmiddellijke situatie in Duitsland leek een boycot voor de hand te liggen. Een Zwitsers

⁷⁶⁵ Edo Fimmen aan Walter Schevenels, 31 januari 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.2/7)

⁷⁶⁶ Walter Citrine, diaries (BLPES, Walter Citrine Papers 1.14)

⁷⁶⁷ idem

⁷⁶⁸ idem

⁷⁶⁹ idem

⁷⁷⁰ Anonieme nota van de S.D. (BAP, P. St.3/387). Deze nota wordt bevestigd door het interne rapport van de TUC-delegatie aan het International Committee (MRC, TUC-archives 292/915.3/6)

⁷⁷¹ IFTU, Uitvoerend Bestuur, minutes, 8-11 april 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.3/6)

⁷⁷² TUC, intern rapport aan het International Committee betreffende Algemene Raad van 8-11 april 1933 te Zürich (MRC, TUC-archives 292/915.3/6)

voorstel om over te gaan tot een algemene boycot haalde echter geen meerderheid en dus kwamen er geen concrete maatregelen. Het IVV beperkte zich tot een algemene oproep aan « all lovers of Freedom » om in actie te komen tegen het fascisme en zijn gevaren « by voice, by pen, by organization, by education and by any appropriate economic and political action »⁷⁷³.

Het IVV had op dat moment voor zichzelf echter al uitgemaakt dat er geen sprake van kon zijn om in Duitsland een open verzet van de vakbeweging tegen de regering te organiseren⁷⁷⁴. En op het bestuur van mei 1933 was het IVV het er ook over eens dat de actie tegen de overname van de Duitse vrije vakbeweging door de nazi's zich niet tot een protest kon beperken. Opnieuw was een boycot het meest voor de hand liggende actiemiddel, maar vooral het TUC bleef terughoudend⁷⁷⁵. Op het congres van Brussel van juli 1933, dus nadat de ADGB door de nazi's was ontbonden, werd het voorstel tot boycot van Duitse goederen wel aanvaard. Uiteindelijk zou de boycot slechts in enkele landen worden georganiseerd. Vooral de Britten bleven er zich tegen verzetten. Intussen had algemeen secretaris Schevenels vanuit zijn nieuw hoofdkwartier in Parijs wel opnieuw contacten gelegd in Duitsland. Hij berichtte hier voor het eerst over op het Uitvoerend Bestuur van het IVV van 7 en 8 juli 1933. Walter Schevenels had gesprekken gevoerd met de verantwoordelijken van de organisaties uit Danzig en het Saargebied en met « leaders of the former free trade unions » van Duitsland. Samen hadden ze een organisatorisch schema uitgewerkt voor een ondergrondse organisatie. Het Uitvoerend Bestuur van juli besprak de nota en gaf groen licht voor de opbouw van een ondergrondse vakbeweging in Duitsland.

Het IVV en het illegale vakbondswerk in Duitsland⁷⁷⁶

Nadat de nazi's de vrije vakbeweging in Duitsland buiten de wet hadden gesteld, haar bezittingen geconfisceerd en haar leiders gearresteerd, viel de beweging als los zand uit elkaar. Een deel van de functionarissen kon vluchten naar het buitenland en trachtte onderling een zeker contact te onderhouden. In Duitsland zelf zouden het vooral jonge militanten, soms functionarissen van lagere rang zijn die na de eerste klap de scherven trachtten samen te rapen in een poging een nieuwe structuur op te bouwen. Zeer snel zou het echter zowel binnen de kring van de vluchtelingen als in Duitsland zelf tot zware meningsverschillen komen, die zowel over het verleden als over de toekomst gingen. De oude vakbondsleiding had elke morele autoriteit verloren gezien de passiviteit waarmee op het nazisme was gereageerd. Er was ook opperste verdeeldheid over de vraag wie voortaan het recht had om namens de « vrije » Duitse vakbeweging te spreken, over de vraag hoe een illegale beweging moest worden opgebouwd gecentraliseerd of juist niet, over de vraag in welke mate het illegale vakbondswerk en het illegale politieke werk van elkaar moesten worden gescheiden, over de vraag of er al dan niet strategische allianties konden worden gesloten met communistische groepen, over de vraag of ondergronds werk moest worden georganiseerd uitsluitend via de industriële lijn, of dat er integendeel een beroepsoverstijgende samenwerking moest zijn. De

⁷⁷³ TUC, Rapport aan International Committee betreffende Algemene Raad van 8-11 april 1933 te Zürich (MRC, TUC-archives 292/915.3/6)

⁷⁷⁴ TUC, intern rapport aan het International Committee, april 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.3/6)

⁷⁷⁵ TUC, International Committee, minutes, 23 mei 1933 (MRC, TUC-archives 292/901/3)

⁷⁷⁶ Over de ondergrondse vakbeweging in Duitsland, zie : Willy Buschak, *Arbeit im Kleinsten Zirkel. Gewerkschaften im Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, (Hamburg, Ergebnisse Verlag, 1993), Klaus Mammach, *Widerstand 1933-1939*, (Berlin, Akademie-Verlag, 1984), pp. 137-139. Gerhard Beier, *Die Illegale Reichsleitung der Gewerkschaften, 1933-1945* (Köln, Bund, 1981)

meningen waren dermate grondig verdeeld en de onderlinge machtsstrijd was zo heftig dat het ook vandaag nog moeilijk is om - gedeeltelijk ook wegens het geheime karakter van het werk - precies te weten hoe de ontwikkeling is verlopen⁷⁷⁷.

De eerste vraag is of - nadat het IVV-bestuur in juli 1933 had beslist om ondergronds te gaan in Duitsland - Walter Schevenels effectief is geslaagd in zijn voornemen om een ondergrondse beweging uit te bouwen.

Schevenels legde in juli 1933 aan zijn bestuur een schema voor volgens hetwelke hij de ondergrondse beweging wou organiseren. In dit schema was Duitsland verdeeld in 13 districten. In elk van deze districten zouden 3 voltijds betaalde propagandisten worden aangesteld die elk volkomen onafhankelijk van elkaar zouden werken. Ze kregen de opdracht om een kern van 10 à 12 activisten rond zich te verzamelen, die op hun beurt de contacten moesten leggen met de militanten in de fabrieken. De kosten van deze structuur, die door Schevenels geschat werden op 45.000 mark voor de eerste zes maanden, zouden gezamenlijk gedragen worden door het IVV en de IBS, waarvan werd verwacht dat ze 20.000 mark zouden bijdragen. Het was de verwachting dat de organisatie na zes maanden voldoende zelfstandigheid zou hebben om een beperkt lidgeld te vragen en zichzelf financieel in stand te houden. De opdracht van deze illegale organisatie was niet sabotage, maar wel « the pursuance of propaganda for trade union principles in Germany »⁷⁷⁸.

De nota van Schevenels was natuurlijk theoretisch en levert op zich niet het bewijs dat het IVV op dat moment in Duitsland actief een structuur aan het uitbouwen was, of dat het IVV vanuit Duitsland was gecontacteerd door degenen die zich op dat moment aan het organiseren waren en een externe financieringsbron zochten. De nota levert echter wel het definitieve bewijs dat het IVV in de zomer van 1933 al besliste om in Duitsland ondergronds te gaan werken, hetgeen historici van de illegale vakbeweging soms tegenspreken⁷⁷⁹.

In zijn nota beweerde Schevenels dat dit schema was uitgewerkt in « concert with leaders of the former free trade unions »⁷⁸⁰, maar hij noemde geen namen. Om zijn structuur in te vullen had hij minstens 39 full-time propagandisten nodig. In Duitsland was met de arrestatie van de quasi volledige top van de vakbeweging de structuur echter in een klap weggefallen. Wat restte waren talloze lokale en interregionale contacten, vaak vanuit bedrijfs- of beroepsbasis, waarbij vooral bedienden, metaalarbeiders en transportarbeiders actief waren. Voor het IVV waren deze contacten natuurlijk onwerkbaar en Schevenels had het dan ook moeilijk om

⁷⁷⁷ Deze discussie kreeg zijn verlengde in de, nochtans beperkte, literatuur over het Duitse vakbondsverzet, waarin vooral de auteurs Beier en Buschak sterk uiteenlopende stellingen verdedigen.

⁷⁷⁸ IFTU, Position of Free Trade Union Movement in Germany, Danzig, and the Saar Territory, juli 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁷⁷⁹ Zie D. Nelles, *Widerstand und Solidarität. Die Gewerkschaft der Seeleute, Binnenschiffer und Hafenarbeiter und die Internationale Transportarbeiter-Föderation (ITF) im Widerstand gegen das Nationalsozialismus*, (niet uitgegeven dissertatie, Universität Gesamthochschule, Kassel, 2000). Het feit dat ADGB-functionaris Hermann Schlimme na 1945 beweerde dat hij samen met Walter Maschke en in opdracht van Walter Schevenels al in 1933 een illegale "Reichsleitung der Gewerkschaften" had opgericht, had volgens deze auteur een zuiver legitimistische reden, "Denn damals dachte man im IGB noch nicht an illegale Arbeit gegen NS-Deutschland". Ook W. Buschak schrijft dat het IVV pas later actief werd: "Es gab noch keinen Versuch, übergreifende, den Widerstand unterstützende Strukturen aufzubauen, weder im Exil, weder auf seiten des IGB, noch in Deutschland selbst." (W. Buschak, *Arbeit im Kleinsten Zirkel*, o.c. p. 171)

⁷⁸⁰ IFTU, Position of Free Trade Union Movement in Germany, Danzig, and the Saar Territory, juli 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

vanuit het buitenland de nodige persoonlijke contacten te leggen, hij had nood aan een centraal aanspreekpunt.

Walter Schevenels, die twee jaar in Berlijn had gewoond en de Duitse vakbeweging goed kende, stond in contact met een groep Berlijnse militanten, die zich stilaan aan het organiseren waren. Voor het IVV was dit het gedroomde scenario, want een gecentraliseerde beweging die opereerde vanuit Berlijn, was vanuit Parijs makkelijker te leiden dan een netwerk van losse contacten. Deze centrale leiding werd vooral bemand door nieuwe en jonge mensen, die geen banden hadden met de oude bondsleiding. Hoe zijn systeem in elkaar zat, legde Schevenels uit in een brief aan Walter Citrine van 13 juli 1934: « I have /.../ kept in continual personal touch with a number of comrades there, mostly younger leaders from the Trade Union Movement, such as Maschke⁷⁸¹, Timm⁷⁸², Schliestedt⁷⁸³, Urich⁷⁸⁴, Brandes⁷⁸⁵ (Berlin), Ella Schneider, Albin Karl (Hannover), August Hein (Hamburg), Gustav Schufer (Munich), Lorenz Hagen and Léonhard Burger (Nürnberg) »⁷⁸⁶, deze mensen werden geregeld bezocht door drie koeriers, die het contact verzorgden met het IVV in Parijs. De leiding van de beweging was in handen van een centraal comité van « six or seven persons » in Berlijn, dat werkte op vier terreinen : « Trade Union propaganda, economic and financial situation, contacts in the provinces and contacts in the factory ». Alle uitwisseling van gegevens gebeurde mondeling. Schevenels gaf toe dat de organisatie van dit werk aanvankelijk niet wou vlotten, maar beweerde dat de verbeterde samenwerking met een aantal IBS (kleding, voeding, bedienden) « in conjunction with an increasing anti-Nazi spirit among the great mass of the people, has produced much better results »⁷⁸⁷.

Ook deze brief is een authentiek document dat tegen degenen die het tegendeel beweren bewijst dat het IVV goed op de hoogte was van wat zich in Berlijn afspeelde⁷⁸⁸. Het levert ook een bewijs dat er op zijn minst een poging werd ondernomen om een « algemene leiding » te vormen, of dat er een beperkte groep was die zich als dusdanig voorstelde.

We kunnen deze brief en de beweringen van Schevenels ook confronteren met diverse nota's die tussen mei 1935 en 1938 binnen de ITF geschreven zijn door Hans Jahn onder zijn schuilnaam Kramer. Jahn was reeds in de vroege jaren '30 betrokken bij de voorbereiding binnen de ITF van de ondergrondse strijd tegen het nazisme, maar moest vrij snel vluchten, waarna hij zich vestigde in Amsterdam. Volgens zijn eigen schrijven maakte hij zelf ook deel uit van de rijksleiding in de beginperiode van het vakbondsverzet⁷⁸⁹. Volgens het verhaal van

⁷⁸¹ Walter Maschke (metaalbewerdersbond)

⁷⁸² R. Timm (houtarbeidersbond)

⁷⁸³ Heinrich Schliestedt (metaalbewerdersbond)

⁷⁸⁴ Max Urich (metaalbewerdersbond)

⁷⁸⁵ Alwin Brandes (metaalbewerdersbond)

⁷⁸⁶ Walter Schevenels aan Walter Citrine, 13 juli 1934 (MRC, TUC-archives 292/943/1)

⁷⁸⁷ Het is opvallend dat in de opsomming van Schevenels een centrale figuur ontbreekt, namelijk H. Schlimme, voormalig ADGB-secretaris van Berlijn. Schlimme was een van de belangrijkste figuren uit het vroege verzet en maakte deel uit van de rijksleiding.

⁷⁸⁸ D. Nelles beweert dat Walter Schevenels in 1934 "über die illegale Arbeit nicht informiert war" (Nelles, *Widerstand und Solidarität*, o.c.)

⁷⁸⁹ Nota' van Kramer (Hans Jahn) (BAP, RSHA Pst3). In deze nota's behandelde Hans Jahn de ontwikkeling van het vakbondsverzet in Duitsland vanuit de vraag welke de rol kon zijn van een buitenlands bureau bij de toekomstige wederopbouw van een vrije Duitse vakbeweging. De nota's zijn in de eerste plaats een scherpe aanval op IVV-man H. Schliestedt : "Was sich heute als solche im Ausland ausgibt ist Personenkult ohne sachlichen Rückhalt im Reich". Jahn gebruikte alle mogelijke argumenten die zijn stelling kracht bijzetten. We gebruiken deze nota's dan ook onder het grootste voorbehoud. Kramers' verhaal over de eerste pogingen tot verzet bevat minstens in de chronologie een aantal aantoonbare fouten, die allicht functioneel waren in zijn opzet

Jahn trachtten na de ontbinding van de ADGB overgebleven niet-gearresteerde functionarissen tijdens de zomer van 1933 met elkaar in contact te komen. Op 5 oktober had een eerste min of meer formeel overleg plaats « im Kaffee Josty am Postdamer Platz in Berlin », waaraan « die Kollegen 1 und 2, 3, 4, 5 und 6 »⁷⁹⁰, deelnamen. Binnen deze groep was er onzekerheid over de vraag welke de juiste methode zou zijn : centralisatie of decentralisatie. « Die Streitfrage blieb offen, es wurde lediglich beschlossen, jeden Mittwoch erneut zusammen zu kommen »⁷⁹¹. Op die manier kwam er in de praktijk een zekere rijksleiding tot stand. Deze Reichsleitung bestond uit : H. Schlimme en W. Maschke (beiden ADGB Berlijn), H. Schliestedt en A. Bührig (Metaalarbeidersbond), H. Jahn, F. Apitzsch (Spoorwegarbeiders) en R. Timm (Houtarbeiders)⁷⁹². Binnen deze groep werd dan een zekere taakverdeling afgesproken, waarbij men trachtte contacten te leggen zowel met de oude ADGB-leiding als met de voormalige gewestelijke secretarissen en diverse industriële groepen. Dit werk waarvan de kosten ten dele door Walter Schevenels werden vergoed⁷⁹³, had een zeker succes, doordat de contacten konden worden uitgebreid. De groep kreeg echter zeer snel te maken met infiltraties en verraad. Zo werd Maschke na een rondreis gearresteerd, waarmee de nazi's de kern van het illegale vakbondswerk een zware slag toedienden. Hierop vluchtte Schliestedt naar Tsjechoslowakije en werden de samenkomsten van de Reichsleitung « spärlicher und problematischer »⁷⁹⁴. « Die Formen der Konspiration waren primitiv » voegde Jahn er nog aan toe.

Wanneer we het verslag van Jahn vergelijken met de brief van Schevenels, dan blijkt dus op zijn minst dat Schevenels wel degelijk goed geïnformeerd was en de namen kende van degenen die betrokken waren bij de opbouw van de zogenaamde Rijksleiding. We moeten dus concluderen dat het IVV in het najaar van 1933 en begin 1934 inderdaad mee de basis aan het leggen was van een gecentraliseerde structuur voor het vakbondsverzet in Duitsland.

In augustus 1934 meldde Schevenels aan zijn Algemene Raad dat het IVV erin geslaagd was om Duitsland te verdelen in 13 districten, volgens zijn oorspronkelijk plan. Waar hij echter niet over sprak, was de onenigheid die er op dat moment bestond tussen de militanten in Duitsland. Naast de kwestie of er moest worden gewerkt vanuit een gecentraliseerde structuur en onder een centrale leiding, kwam ook de vraag of er strategische allianties konden worden gesloten. Het was geen onbelangrijke discussie, gezien het aanbod vanuit communistische hoek voor een « Volksfront ». Het IVV was volkomen tegen samenwerking met communisten, maar in de illegaliteit was de scheidingslijn vaak niet zo makkelijk te trekken en er waren groepen zoals « Neu Beginnen » en de Internationaler Sozialistischer Kampfbund, de « ISK », die moeilijk in een kamp waren onder te brengen.

---

te bewijzen dat enkel de IBS in de praktijk enig illegaal werk verrichtten, maar die er ook kunnen op wijzen dat hij niet de rol heeft gespeeld die hij zich toedicht. Wel belangrijk zijn de namen die hij noemt van zowat iedereen die in de eerste periode actief was. In zijn nota zelf zijn alle namen vervangen door nummers, maar als bijlage geeft hij een verklarende lijst van 36 namen. Eens te meer is dit een voorbeeld van het amateurisme waarmee de internationale vakbeweging de illegale strijd met het naziregime voerde want de nota van Kramer werd samen met de namenlijst door de Duitse spion die op het ITF-secretariaat in Amsterdam actief was aan de Duitse inlichtingendienst, het Reichssicherheitshauptamt bezorgd.

⁷⁹⁰ Volgens de lijst van Jahn waren dit : Schlimme, Maschke, Jahn, Apitzsch, Timm en Ronné (een koerier uit Parijs, dus van het IVV)

⁷⁹¹ Niet gedateerde nota van Kramer aan het IVV-congres, (1936) (BAP, RSHA Pst3)

⁷⁹² In een tweede versie voegde Jahn daar ook nog Rudolph (secretaris Gesamtverband) aan toe en sprak hij niet meer van Ronné.

⁷⁹³ Volgens Jahn gaf hij 400 Mark voor reiskosten.

⁷⁹⁴ Het verhaal van Jahn gaat dan verder over het feit dat Schliestedt nooit van iemand het mandaat had gekregen om zichzelf tot vertegenwoordiger van de Duitse vakbeweging in het buitenland uit te roepen.

« Neu beginnen» was een politieke verzetsgroep, opgericht door Walter Loewenheim⁷⁹⁵, die werkte onder het pseudoniem Miles⁷⁹⁶. Miles beweerde zelfs dat Schevenels hem « quasi mit der Vertretung » van het IVV in Duitsland had belast⁷⁹⁷, maar dit kan niet worden bevestigd⁷⁹⁸. De ISK werd geleid door Willy Eichler⁷⁹⁹ en zou zeer nauw met de ITF en Edo Fimmen gaan samenwerken. Het IVV wees al deze contacten echter af en ging meer de nadruk leggen op de specificiteit van het ondergrondse vakbondswerk.

De coördinatie

In de Engelse badplaats Weymouth hield het IVV tussen 28 en 29 augustus 1934 zijn jaarlijkse Algemene Raad, met de organisatie van de illegale vakbeweging als centraal gespreksonderwerp. Hier werd beslist om een coördinatiecomité op te richten, waarin het IVV en de IBS hun ondergronds werk op elkaar zouden afstemmen. Het comité kreeg evenwel ook de opdracht om een oplossing te zoeken voor structurele relaties tussen IVV en de IBS. Gezien de historiek van dit dossier dat bijzonder geladen was en geregeld aanleiding gaf tot rechtstreekse confrontaties tussen IVV en de ITF, lijkt het onbegrijpelijk waarom deze beide kwesties werden gekoppeld. Er was natuurlijk een groot raakpunt en meteen het grootste probleem in beide dossiers, de financiële kwestie.

Het verlies van de Duitse vakbeweging⁸⁰⁰ betekende voor het IVV dat het boekjaar 1933 werd afgesloten met een tekort van 7.000 pond⁸⁰¹, waardoor er nauwelijks ruimte overbleef voor de nieuwe en zware financiële engagements die aan het ondergrondse werk verbonden waren. Bovendien stond ook het International Solidarity Fund onder zware druk. Frankrijk alleen

⁷⁹⁵ Walter Loewenheim (1896-1977) : Duits anti-fascist, lid van de Communistische Partij van 1919 tot 1927, waarna hij toetrad tot de Trotskistische Linke Opposition der KPD. Medestichter in 1933 van de ondergrondse Neu Beginnen groep. Vluchtte in 1935 eerst naar Praag en daarna naar Groot-Brittannië.

⁷⁹⁶ Deze organisatie wordt vaak ook de Miles-gruppe genoemd.

⁷⁹⁷ Over Neu Beginnen, zie : Bernd Stöver, *Berichte über die Lage in Deutschland : die Lagemeldungen der Gruppe Neu Beginnen aus dem Dritten Reich, 1933-1936*, Archive für Sozialgeschichte; Beiheft 17 (Bonn, Dietz, 1996) , Walter Loewenheim, *Geschichte der Org (Neu Beginnen) 1929-1935. Eine Zeitgenössische Analyse*, hg. Von Jan Foitzik, (Berlin, Hentrich, 1995), Udo Vorholt, *Die Sowjetunion im Urteil des sozialdemokratischen Exils 1933 bis 1945 : eine Studie des Exilpartei Vorstandes der SPD, des Internationalen Sozialistischen Kampfbundes, der Sozialistischen Arbeiterpartei und der Gruppe Neu Beginnen*, (Bern, Peter Lang, 1991) , Ursula Langkau-Alex, *Paris-Madrid-Moskau : Revolution, Krieg und Konterrevolution im Spiegel der Exilpublizistik von Neu Beginnen*, (Bern, Peter Lang, 1990)

⁷⁹⁸ Toen Walter Schevenels een verantwoording moest geven aan zijn Amerikaanse geldschietters over de manier waarop de fondsen van de Labor Chest waren aangewend, beweerde hij \$ 500 te hebben toegekend aan “the German political group known as Miles” (Walter Schevenels aan B.C. Vladeck, 4 april 1935, Kheel Center, David Dubinsky Papers, 5780/2, Box 8)

⁷⁹⁹ Willi Eichler (1896 – 1971) : Duits anti-fascist, stichter van de Internationalen Jugend-Bundes en lid van de Internationaler Sozialistischer Kampfbund (ISK). Emigreerde in november 1933 naar Frankrijk van waaruit hij een ondergronds ISK in Duitsland wou uitbouwen. Groot voorstander van de eenheidspolitiek en het Volksfront. Werd in april 1938 uit Frankrijk gewezen en vestigde zich tijdelijk in Luxemburg. Slaagde erin te ontkomen naar Londen van waar hij zijn werk in de ISK kon voortzetten. Evolueerde in de richting van de sociaal-democratie en in 1945 sloot de ISK zich bij de SPD aan. Na de oorlog bekleedde hij topfuncties in de SPD en werd één van de auteurs van het Programma van Godesberg. Eichler vertegenwoordigde de SPD in de Socialistische Internationale en vervulde in opdracht van de Friedrich Ebert Stiftung talrijke missies in Japan, India en Zuid-Amerika.

⁸⁰⁰ Het verlies van de Oostenrijkse vakbeweging stelde op financieel gebied minder een probleem omdat de Oostenrijkers over belangrijke buitenlandse tegoeden beschikte, die onder meer gebruikt werden als lidgeld voor het IVV.

⁸⁰¹ TUC, International Committee, minutes, 27 maart 1934 (MRC, TUC-archives 292/901/3)

telde meer dan een miljoen vluchtelingen en in sommige vakbonden klonken stemmen om deze terug te sturen⁸⁰².

Het voorstel om het werk te coördineren was dus op zich niet onzinnig, ook al omdat een aantal IBS bijzonder goede contacten had in Duitsland. Naast de ITF was dit vooral de Internationale Bedienden Bond en zijn internationale secretaris Wim Spiekman,⁸⁰³ die zijn zetel had in Amsterdam, net als de ITF. Hun voornaamste man in Duitsland was Hans Gottfurcht, die erin slaagde om tot juli 1938 in Duitsland actief te blijven. Gottfurcht was een functionaris van de Bediendenvakbond in Berlijn, die in 1933 verantwoordelijk werd voor de ondergrondse activiteiten van deze groep. Hij organiseerde een netwerk over heel Duitsland en maakte veelvuldige reizen naar Nederland, België, Frankrijk, Denemarken en Groot-Brittannië. Begin 1937 werd hij gedurende een korte periode aangehouden en in juli zag hij zich verplicht zijn land te verlaten en vertrok naar Londen, waar hij tijdens de oorlog de leiding op zich zou nemen van de Duitse vakbeweging in ballingschap. Verder werd in het coördinatiecomité ook nog samengewerkt met de IBS van de Kleding van Teun van der Heeg, met de Fabrieksarbeidersinternationale van Klaas de Jonge, beiden eveneens met zetel in Amsterdam had en met de Textielarbeidersinternationale van Tom Shaw.

Met dit comité trachtte het IVV-leiding dus twee vliegen in een klap te slaan. Enerzijds zou men op zijn minst een gedeelte van de financiële lasten die aan het werk in Duitsland verbonden waren kunnen afschuiven op de IBS maar anderzijds zou men er wel de leiding en controle over houden. Het comité zou immers werken zoals dat binnen de internationale vakbeweging gebruikelijk was : de IBS zouden zich enkel bekommeren om het werk op hun specifieke terrein, terwijl het IVV de diverse initiatieven zou coördineren en de algemene leiding had.

Het comité vergaderde voor het eerst op 3 oktober 1934 in Amsterdam, en onmiddellijk bleek er een zekere rivaliteit tussen het IVV en een aantal IBS. Fimmen en van der Heeg merkten op, nadat Schevenels zijn plan uit de doeken had gedaan, dat « their two Trade Secretariats had many more contact in Germany than the IFTU could have »⁸⁰⁴. Daarop ging Schevenels akkoord om in Amsterdam een aantal bijeenkomsten van de IBS met in Duitsland werkende activisten mee te maken en hij stelde voor om samen een actieplan op te stellen, met onder meer de oprichting van « a central body which would have to acquire the necessary authority among German workers ». Daarnaast zouden er afdelingen opgericht worden in de vijftien belangrijkste industriesteden van Duitsland. Het IVV zou voor het eerste werkjaar van dit centraal orgaan 50.000 ffr vrijmaken en vroeg een gelijkaardig bedrag aan alle IBS samen, die daarmee akkoord gingen.

Het was dit plan dat Schevenels ging verdedigen tijdens een bezoek aan de ondergrondse Duitse vakbeweging in november 1934. Hij had daarbij contacten met Walter Maschke en met diverse functionarissen van de gewezen ADGB⁸⁰⁵. Volgens een berichtgeving aan de nazi-inlichtingendienst over deze contacten verschilde Schevenels met de oude functionarissen van mening over de vraag of de nieuwe beweging al dan niet volledig met

⁸⁰² TUC, intern rapport betreffende Executive Committee van 13-16 november 1934 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁸⁰³ W.G. Spiekman (1899 – x) : Nederlands vakbondsfunctionaris en journalist, adjunct van Roel Stenhuis als secretaris van de Internationale Federatie van Fabrieksarbeidersbonden. In december 1923 trad hij in dienst van het Internationaal Verbond van Handels- en Kantoorbedienden en Technici. In maart 1934 werd hij algemeen secretaris van deze IBS, een functie die hij hield tot zijn pensionering in 1958.

⁸⁰⁴ Report on the Activities of the Coordination Committee, 26 februari 1935 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁸⁰⁵ Bericht over reis Schevenels (BAP, P ST3/249)

nieuwe en jonge elementen moest worden opgebouwd en of er samenwerking kon zijn met de Miles-Gruppe. Daarna zou Schevenels nog verschillende malen naar Berlijn reizen en hij had onder andere op 25 februari 1935 nog een gesprek met Schlimme⁸⁰⁶. Nog voor de zomer van 1935 werd echter het grootste deel van de Berlijnse groep gearresteerd : Maschke, Oltersdorf en Uhrich, terwijl Schliestedt en Jahn al hadden moeten vluchten. Later werden ook nog Schlimme en Thierfelder gearresteerd. Daarmee was de coördinatie van het illegale werk in Duitsland zelf afgebroken en het IVV was zijn centraal aanspreekpunt binnen Duitsland kwijt. Door de arrestaties en de vlucht van een aantal verantwoordelijken was de embryonale beweging feitelijk onthoofd, een klap waarvan ze zich niet zou herstellen.

Een tweede klap was de groeiende onenigheid tussen de IBS en het IVV betreffende de coördinatie van het ondergrondse werk. Schevenels beschuldigde de IBS met zetel in Nederland en vooral de ITF ervan zich niet aan hun afspraken te houden : « these latter were continuing to act /../ in a way scarcely compatible with the idea of cooperation »⁸⁰⁷. De reden voor de opwinding was dat de IBS met zetel in Nederland zelf conferenties organiseerden zonder medeweten van het IVV. Daarmee overtraden ze volgens het Uitvoerend Bestuur van het IVV hun bevoegdheden, want enkel het IVV kon algemene conferenties samenroepen. De IBS kwamen volgens Schevenels ook de financiële afspraken niet na. Volgens hem waren ‘sommige’ IBS « animated ...by the need of action » waardoor ze hun bevoegdheden gingen overschrijden en hij eiste dat « the principle of respective competences should be properly observed »⁸⁰⁸.

Op de vergadering van 27 maart 1935 van het coördinatiecomité stelde Edo Fimmen evenwel dat « he was prepared to do all possible to bring about that co-ordination »⁸⁰⁹. Het was volgens hem het moment om een algemene stand van zaken op te maken en hij stelde voor om een algemene conferentie te organiseren waaraan zowel de medewerkers van de IBS als van het IVV zouden deelnemen. Ondanks de bedenkingen van Schevenels, die wees op de gevaren die aan een dergelijke conferentie verbonden waren⁸¹⁰, werd het voorstel van Fimmen aanvaard en de algemene secretaris kreeg de opdracht een conferentie voor te bereiden. Uit de agenda van deze conferentie bleek opnieuw in welke richting het IVV de organisatie van het illegale werk wilde forceren, namelijk een maximale centralisatie : « the creation for each industry of a network of representatives with central direction ; the formation of district committees in each important industrial centre ; a Central Committee for the whole of Germany ; a German Trade Union Bureau abroad »⁸¹¹. De fundamentele meningsverschillen bleven echter bestaan, want « Certain members remarked that all these plans of action and centralisation were competely fantastic and that is was necessary to start from the foundation »⁸¹². De algemene conferentie zou echter nooit plaatsvinden. Een geplande ontmoeting in Whitsuntide moest worden afgelast, omdat net ervoor een aantal Duitse medewerkers, die aan de conferentie zouden deelnemen, gearresteerd werden. Tijdens het coördinatiecomité van 4 juli werd overlegd hoe in de gegeven omstandigheden het werk verder kon worden georganiseerd. Het was duidelijk dat binnen Duitsland werken enorme risico's met zich meebracht en het was ook bijzonder duur, want alles moest mondeling en

⁸⁰⁶ Nota Hans Jahn van 1.5.1935 (BAP, P St3)

⁸⁰⁷ IFTU, General Council, Kopenhagen, 20 mei 1935 (MRC, TUC-archives 292/915.62/1)

⁸⁰⁸ idem

⁸⁰⁹ IFTU, Co-ordination Committee, minutes, 27 maart 1935 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁸¹⁰ IFTU, samenvattend verslag van Co-ordination Committee, 27 maart 1935 (MRC, TUC-archives 292/915.62/1)

⁸¹¹ IFTU, samenvattend verslag van Co-ordination Committee, 27 maart 1935 (MRC, TUC-archives 292/915.62/1)

⁸¹² idem

persoonlijk gebeuren. Samenwerking met andere groepen, zoals politieke partijen en verzetsgroepen, bleek ook gevaarlijk en werd ook om politieke redenen niet door het IVV gewenst, hoewel de ITF daar dus anders over dacht. Voor Citrine was de analyse duidelijk : « it became quite clear that we were circumscribed in our work in Germany by the lack of funds available, by the political difficulties which stood in the way, and by the close scrutiny which was being kept on the underground movement by the German Secret Police, the Gestapo »⁸¹³. Het comité besliste dan om voorlopig geen conferentie buiten Duitsland te organiseren, gezien de gevaren die eraan verbonden waren.

En dan, plots, vond drie weken later in Reichenberg⁸¹⁴ wel een conferentie plaats, in aanwezigheid van o.a. Walter Schevenels, maar zonder de IBS.

De GEADE

Vermits het voor het IVV niet mogelijk bleek om een structuur binnen Duitsland zelf in stand te houden, en het eveneens onmogelijk was om alles vanuit Parijs te controleren, ontwikkelde er zich medio 1935 een nieuw plan. Naast de centrale leiding in Duitsland, moest er een centrum komen buiten Duitsland, dat als verbindingsbureau zou dienst doen en dat de buitenlandse vertegenwoordiging zou zijn van de illegale Duitse vakbeweging.

De man die dit bureau voor het IVV zou gaan leiden was Heinrich Schliestedt⁸¹⁵, één van de medewerkers van de Berlijnse groep met wie Schevenels in contact stond. De activiteiten van Schliestedt in Berlijn waren al zeer snel verraden door een infiltrant, waardoor hij in oktober 1934 moest vluchten naar Komotau, waar hij zou opereren onder de schuilnaam Fritz Heinrich⁸¹⁶. Voor Schevenels was Schliestedt de gedroomde partner in zijn ambitie naar centralisering en controle van het ondergrondse werk in Duitsland. Schliestedt van zijn kant wou zijn activiteiten laten erkennen en financieren door het IVV, zodat hij zijn aanspraken op de vertegenwoordiging van de Duitse vakbeweging in het buitenland met meer autoriteit kon ondersteunen.

Het was dan op initiatief van Schliestedt dat op 26-27 juli 1935 in Reichenberg in Tschechoslowakije een conferentie werd georganiseerd van de ondergrondse vakbeweging. Aan deze conferentie namen deel : een aantal niet bij naam genoemde militanten (vier afgevaardigden uit Duitsland, een fabrieksarbeider, een glasarbeider, een porseleinarbeider,) Cäsar Thierfelder (kleding), Karl Polenske en S. Aufhäuser (bedienden), drie vertegenwoordigers van de Sudentenduitse vakbeweging, Walter Schevenels en Heinrich Schliestedt⁸¹⁷.

---

⁸¹³ TUC, intern rapport van Walter Citrine, betreffende het Co-ordination Committee van 4 juli 1935 (MRC, TUC-archives 292.915.62/1)

⁸¹⁴ Het Tsjechische Liberec, dicht tegen de Duitse grens.

⁸¹⁵ Heinrich Schliestedt (1883-1938) : functionaris van de Duitse metaalbewerdersbond, werd na mei 1933 onmiddellijk actief in de ondergrondse Duitse vakbeweging. Na zijn vlucht trachtte hij vanuit Tsjechië een Duitse vakbeweging in ballingschap, de Geade, op te bouwen. Verloor het leven in een vliegtuigongeluk na deelname aan een Geade-congres in augustus 1938 in Mühlhausen.

⁸¹⁶ Gerhard Beier, *Die Illegale Reichsleitung...* o.c., p. 42

⁸¹⁷ Anonieme en niet gedateerde nota betreffende conferentie te Reichenberg, 27-28 juli 1935 (AdsD, Martin Plettl 1/MPAA000035) Zie ook : W. Buschak, *Arbeit im Kleinsten Zirkel*, o.c., pp. 176-178.

In Reichenberg werd dan de GEADE (Gewerkschaftliche Auslandsvertretung Deutschlands)⁸¹⁸ opgericht, die vooral tot doel had een band te smeden tussen alle actieve groepen in Duitsland die door het IVV en de IBS werden erkend. De opdracht van de GEADE bestond zowel uit het verzamelen van informatie over de ontwikkelingen binnen Duitsland als de coördinatie van het ondergrondse werk in Duitsland. Er zou samengewerkt worden met zowel de IBS als het IVV. Van de IBS werd verwacht « to communicate to the GEADE all measures taken in connection with their work in Germany, to appoint their confidential intermediaries, and to transmit to the GEADE the reports from Germany and the propaganda material meant for distribution in Germany and finally, to inform the GEADE in time of the preparations for any action for and in Germany », terwijl de GEADE de opdracht kreeg om permanent aan het IVV te rapporteren. Het IVV zegde toe de GEADE te financieren⁸¹⁹. De afzonderlijke beroepsinitiatieven zouden door de IBS te betalen zijn, de GEADE door het IVV en de Reichsleitung in Duitsland door beide samen. Het IVV zegde een maandelijkse toelage van 1000 mark toe, waarmee Schliestedt kon beginnen werken⁸²⁰.

In Reichenberg werd ook gesproken over de strategie voor de toekomst. Het tijdstip is belangrijk. Kort na de arrestatie van een gedeelte van de Rijksleiding was de vraag hoe de beweging zich hiervan kon herstellen. Een eerste discussiepunt was of het vakbondsverzet moest samenwerken met andere groepen. Het ging hier vooral over de groep Neu Beginnen. Het IVV was tegen samenwerking met groepen van een andere strekking en werd op deze conferentie door niemand tegengesproken. Dus werd als richtlijn aanvaard dat er in het ondergrondse vakbondswerk geen samenwerking zou zijn met andere organisaties. De Duitse deelnemers drongen erop aan dat « endlich einmal mit dem Durcheinander Schluss gemacht werden müsse »⁸²¹. Ze legden ook de vinger op de wonde en wezen er op dat de talrijke arrestaties bewezen dat « unkontrollierbare Elemente sich eingeschlichen haben ». In plaats van het einde te zijn van de onenigheid was Reichenbach echter het einde van de samenwerking. De besluiten van Reichenberg werden bijzonder slecht ontvangen binnen de groep IBS die met het IVV samenwerkte in het coördinatiecomité en door de contacten van deze IBS zowel in Duitsland als daarbuiten.

In Tsjechië was echter ook het hoofdkwartier van de Duitse socialistische partij in ballingschap, de Sopade. Hoewel het IVV er steeds op gedrukt heeft dat het ondergrondse vakbondswerk los moest worden gezien van het politieke werk, was er een zeer enge samenhang tussen beide, want echt vakbondswerk was in Duitsland niet mogelijk en ook het politieke verzet bediende zich van de werkvloer als contact- en communicatiekanaal. Al het ondergrondse werk had dan ook een in essentie politiek karakter en de pogingen van het IVV om een strikt onderscheid te maken, moeten dan ook gezien worden als het afweren van mogelijke enteringspogingen door politieke groepen, links van de Sopade.

⁸¹⁸ In de literatuur wordt doorgaans de afkorting ADG gebruikt, hoewel IVV-documenten van die tijd GEADE gebruiken. De naam ADG (Auslandvertretungen der Deutschen Gewerkschaften) kwam in voege na de dood van Schliestedt in 1938.

⁸¹⁹ Guiding Principles for a Foreign Representation of the German Trade Union Movement (MRC, TUC-archives 292.915.62/1)

⁸²⁰ In Reichenberg was door Schliestedt 3000 Mark gevraagd, maar het uitvoerend bestuur ging hier niet op in en verlaagde de toelage tot 1000 Mark. (Walter Schevenels aan Teun van der Heeg, 6 november 1935, AsdD ITF-archieff Mapped 15). Volgens W. Buschak was Schevenels aanvankelijk wel degelijk akkoord gegaan met een toelage van 3000 Mark voor de werking in Duitsland en 300 Mark voor het buitenlandse bureau. Hij zou dit engagement echter niet nagekomen zijn: "Das Geld kam weder pünktlich, noch regelmässig, und auch nicht in der versprochenen Höhe. Vom Juli 1935 bis zum Oktober 1936 wurden nur 11.317 RM gezahlt, was einem monatlichen Durchschnitt von knapp 700 RM entspricht" (W. Buschak, *Arbeit ...*, o.c., p. 189)

⁸²¹ Anonieme en niet gedateerde nota betreffende conferentie te Reichenberg, 27-28 juli 1935 (AdsD, Martin Plettl 1/MPAA000035)

In Reichenberg had Schevenels op diverse terreinen geprobeerd het laken naar zich toe te trekken. In de discussie over gecentraliseerd of gedecentraliseerd werken was gekozen voor de centralisatie, de vraag of er al dan niet allianties met niet-vakbondsgroepen werden gesloten was negatief beantwoord, de vertrouwensmensen van het IVV kregen het vertegenwoordigingsrecht van de Duitse vakbeweging in het buitenland, zonder dat iemand daar inspraak in had gehad, en de IBS werden ingeschakeld in de financiering van een plan waarbij ze niets te zeggen hadden en dat was goedgekeurd op een conferentie waarop ze niet eens aanwezig waren. Dus kwam er ruzie over de strategie en om het geld, terwijl naarmate de arrestaties toenamen ook het onderlinge wantrouwen groeide wegens het verraad.

De strategie

De IBS en zeker de ITF waren niet van plan om dit zomaar te laten gebeuren. Een eerste twistpunt was het stopzetten van elke mogelijke relatie met de Miles-groep. Na de conferentie stuurde IVV-medewerker Gerhard Kreyszig⁸²² een rondschriven naar de IBS, met de mededeling dat er geen samenwerking meer mocht zijn met Miles : « the Miles Group is an oppositional organization recruiting its members in all parties and social circles, for this reason it could not be recognised as a group suitable for trade union work »⁸²³. Fimmen en de ITF gingen hier niet alleen niet mee akkoord, maar brachten de Miles-groep ook op de hoogte. Het feit dat dit soort vertrouwelijke informatie naar derden werd gelekt, was voor Schevenels « a very grave breach of confidence »⁸²⁴.

Ook de andere kant sprak van een vertrouwensbreuk. Fimmen en Spiekman waren er van overtuigd dat Schevenels en Schliestedt hen bewust niet hadden ingelicht over Reichenberg. Volgens Fimmen wilden de IBS in het coördinatiecomité dit soort zaken te bespreken, maar, kloeg hij tegenover Léon Jouhaux : « On dirait que Schevenels n' a pas d'autre but que de rendre toute collaboration impossible »⁸²⁵. Fimmen maakte er ook tegen derden geen geheim van dat « ein heftiger konkurrenzkampf zwischen Edi Fimmen und Schliestedt »⁸²⁶ was uitgebroken en kapittelde in zijn contacten met andere verzetsgroepen zowel methode als strategie van het IVV. Schliestedt « legt das grösste Gewicht darauf, mit den zentralen Stellen, also Prager Vorstand⁸²⁷, dem Sekretariat der SAJ und mit Chevenels vom IGB die

⁸²² Gerhard Kreyszig (1899- 1982) : Duits vakbondsfunctionaris en sociaal-democratisch politicus. Na een universitaire opleiding in de Politieke Wetenschappen werd hij medewerker van de studiedienst van de Duitse bediendencentrale. Bij de oprichting van de economische studiedienst van het IVV in 1931 werd hij aangesteld als economisch adviseur. Verhuisde samen met het IVV van Berlijn naar Parijs en werd in Frankrijk ook actief in het Internationaal Solidariteitsfonds, dat de Duitse vluchtelingen financieel moest bijstaan. Werkte mee met de Geade en de Sopade. Kreyszig stond bijzonder kritisch tegenover de IVV-politiek inzake Duitsland en nam na de dood van Schliestedt zelf een initiatief met de publicatie, tussen augustus 1938 en juli 1939, van de omzendbrieven "Deutsche Gewerkschafter im Exil", die echter slechts een zeer marginaal belang hadden. Tijdens de oorlog verbleef hij in Londen, waar hij zich kritisch tegenover het IVV bleef opstellen. Na de oorlog was hij een tijdje actief als journalist. Daarna begon hij een politieke loopbaan als lid van de Duitse Bundestag (1951-1965) en het Europees Parlement (1963-1965).

⁸²³ G. Kreyszig aan the Interational Trade Secretariats, 9 augustus, 1935 (MRC, TUC-archives, 292.915.62/1)

⁸²⁴ IFTU, Co-ordination Committee, minutes, 29 november 1935 (MRC, TUC-archives, 292.915.2/3) Fimmen bood op deze vergadering zijn verontschuldiging aan. Hij had hen op de hoogte gebracht opdat ze zich zouden kunnen verdedigen tegen wat tegen hen werd ingebracht.

⁸²⁵ Edo Fimmen aan Léon Jouhaux, 12 augustus 1935 (AsdD, ITF-archieff mappe 15)

⁸²⁶ Anoniem verslag van een gesprek van Fimmen met het communistisch verzet, Parijs, 9 augustus 1935 (Institut für Maxismus-Leninismus beim ZK der SED, Kommunistische Partei Deutschlands Zentralkomitee, I 6/10/68)

⁸²⁷ hiermee wordt de Sopade bedoeld.

bestehenden Beziehungen aufrecht zu erhalten. »⁸²⁸, verklaarde hij tegenover een contactpersoon van het communistische verzet, maar de ITF had zich voorgenomen zich « noch mehr als bisher nur auf die Verstärkung der deutschen Arbeit in seiner Berufsgruppe zu konzentrieren »⁸²⁹. Meer dan ooit verwierp de ITF dus de centralisatiepolitiek van het IVV. En aan Willy Eichler van de ISK, schreef hij : « Mit dem IGB stehen wir bezüglich der Arbeit in Deutschland in schärfstem Konflikt auf Grund neuerer Schweinereien die der Generalsekretär dieser organisation sich den Berufssekretariaten gegenüber erlaubt hat »⁸³⁰.

Fimmen ging in de aanval en eiste een nieuwe samenkomst van het coördinatiecomité. Deze vergadering vond plaats op 29 november 1935. De ITF bracht er kritiek uit op het GEADE-plan, omdat hiermee het centrum van de operaties buiten Duitsland kwam te liggen. Bovendien was de conferentie achter de rug van de overige leden van het comité georganiseerd en dus, stelde Fimmen dat « the I.T.S. could not recognise any decisions come to at the conference »⁸³¹. Uiteindelijk werd het GEADE-plan, met tegenstemmen van Shaw en Fimmen, aanvaard voor een proefperiode van zes maanden. Maar met enthousiasme was het niet. Volgens Citrine was er « no real alternative /.../ We should try it as an experiment »⁸³². En daarmee kwam H. Schliestedt, als dé vertegenwoordiger van de Duitse vakbeweging, aan het hoofd van het ondergrondse werk van het IVV. « Leider hat der I.G.B. diesen Vertretungsanspruch des Nicht-Beauftragten anerkannt », schreef later Walter Auerbach⁸³³, want zowel Schliestedt als zijn GEADE waren in hoge mate omstreden buiten de enge kring van het IVV. Het gevolg was dat de GEADE nooit in staat is geweest zijn pretenties waar te maken.

Ook de relaties tussen de beroepsinternationales en het IVV werden er niet beter op. Binnen het coördinatiecomité, dat in kringen van Duitse vluchtelingen het « Komplikations-Kommittee »⁸³⁴ werd genoemd, ging de discussie nu over de financiering van de GEADE. De IBS vertikten het om over de brug te komen, zolang er geen verantwoording kwam over ...« Die aus Amerika erhaltenen Gelder un deren verwendung ».⁸³⁵

Het geld

⁸²⁸ Anoniem verslag van een gesprek van Fimmen met het communistisch verzet, Parijs, 9 augustus 1935 (Institut für Maxismus-Leninismus beim ZK der SED, Kommunistische Partei Deutschlands Zentralkomitee, I 6/10/68)

⁸²⁹ idem

⁸³⁰ [Edo Fimmen] aan Willy Eichler, 12 september 1935 (AdsD, ISK-archief, Box 28)

⁸³¹ IFTU, Co-ordination Committee, minutes, 29 november 1935 (MRC, TUC-archives, 292.915.2/3)

⁸³² idem

⁸³³ Walter Auerbach aan Josef Belina, 7 mei 1940 (AdsD, Walter Auerbach, mappe 18). Walter Auerbach (1905 – 1975) : Duits vakbondsactivist en sociaal democratisch politicus. Auerbach was actief in de Berlijnse vakbond van het openbaar vervoer. Na een korte gevangenschap vluchtte hij uit Duitsland en kwam terecht op de zetel van de ITF in Amsterdam. Hij werd een van de verbindingspersonen van de ITF met de ondergrondse Duitse vakbeweging. Heftig tegenstander van de oude ADGB en van de Geade. Bracht de oorlog door in Londen, waar hij meewerkte aan de anti-nazi propaganda van de Britse overheid. Keerde in 1946 naar Duitsland terug waar hij een nieuwe loopbaan startte in het ministerie van Arbeid. Was tussen 1957 en 1969 regionaal minister van Arbeid in Nedersaksen en werd daarna, tot aan zijn pensionering in 1971, federaal staatssecretaris voor Arbeid en Sociale Aangelegenheden.

⁸³⁴ Frits Kummer aan Martin Plettl, 6 september, (AsdD, Martin Plettl 1/MPAA0000)

⁸³⁵ EDO Fimmen aan IGB, 29 oktober 1935 (AsdD, ITF-archief, mappe 15)

In 1933 werd het Matteottifonds omgevormd tot het « International Solidarity Fund », dat gezamenlijk door het IVV en de SAI werd beheerd en dat de opdracht kreeg om de slachtoffers van fascistische regimes te helpen, zowel de politieke als de vakbondsactivisten.

Na het verlies van de Duitse vakbeweging waren er nauwelijks middelen voorhanden voor de organisatie van een ondergrondse beweging. De onmogelijke financiële toestand stond in scherp contrast met de leidersambities van het IVV. Hoe erg het gesteld was onmiddellijk na de gedwongen verhuis naar Parijs, bewijst een correspondentie tussen C. Balleng, de secretaris van de International Federation of Engineers and Stokers, en Walter Schevenels. Op 21 oktober 1934 meldde hij « Es besteht für mich die Möglichkeit mich einige Wochen in Deutschland aufhalten zu können, um illegale Arbeiten zu leisten »⁸³⁶. Balleng beklagte er zich vervolgens over dat hijzelf noch zijn IBS over de nodige middelen beschikte. Hij vroeg aan Schevenels « einen Teil meiner Kosten zu übernehmen ». Schevenels moest hem echter teleurstellen : « Für eine Aktion, wie Du sie vorschlägst, sind leider absolut keine Mittel – oder noch keine Mittel – vorhanden »⁸³⁷ en hij voegde er aan toe : « Wir hoffen immer noch, von Amerika Geld für diese Zwecke zu bekommen, aber über diese Hoffnungen sind wir seit der Sitzung in Weymouth nicht hinausgekommen. Hoffentlich bringt Citrine konkretere Hilfe als die schönen Telegramme von unseren amerikanischen Freunden »⁸³⁸

Tijdens de eerste jaren van het illegale werk was er dus nauwelijks geld beschikbaar binnen het IVV, maar toen kwam er op financieel gebied een dubbele meevaller : Uncle Sam haalde de portefeuille boven en de Oostenrijkse vakbonden maakten hun uit het land gesmokkelde fondsen over aan het IVV.

In 1934 was de relatie tussen het IVV en de American Federation of Labor (AFL) zich stilaan aan het herstellen. De gebeurtenissen in Duitsland hadden een enorme weerklank in de VS, niet in het minst bij de joodse gemeenschap, die traditioneel vrij sterk stond in de Amerikaanse arbeidersbeweging. In augustus 1934 werd Walter Citrine door AFL-voorzitter William Green uitgenodigd om in oktober naar de AFL-conventie in San Francisco te komen, om er te spreken over « the destructive attack made upon the bona fide German union movement and the Jewish people »⁸³⁹. Op deze conventie werd, onder impuls van David Dubinsky en B. Charney Vladeck, de « Chest for the Liberation of the Workers of Europe » opgericht, die het ondergrondse werk van het IVV zou helpen financieren. De eerste schijf van \$ 5.000 werd al op 27 november 1934⁸⁴⁰ gestort.

Deze Amerikaanse gelden werden door het IVV geheim gehouden voor de IBS, maar alles lekte uit bij het bezoek van Vladeck aan Europa, begin september 1935, wat de stemming van Fimmen tegenover Schevenels niet verbeterde « Keines der in Amsterdam sitzenden Berufssekretariate wusste etwas von den amerikanischen Geldern, trotz verschiedener Besprechungen mit dem Sekretariat der IGB ! »⁸⁴¹ De ITF ontdekte het bestaan van deze

⁸³⁶ C. Balleng aan W. Schevenels, 21 oktober 1934 (BAP, PSt3/386)

⁸³⁷ Walter Schevenels aan C. Balleng, 25 oktober 1934 (BAP, Pst3/386)

⁸³⁸ Deze briefwisseling viel in de handen van het RSHA. Volgens een schrijven van T. Van der Heeg aan Martin Plettl van juni 1936 werd Balleng er trouwens van verdacht om in dienst van de Gestapo te zijn getreden (AsdD, Gewerkschaft GTB, Box 3) Dit kan echter niet de reden zijn van de weigering van Schevenels om Balleng te financieren. Hij werd in oktober 1934 door Schevenels duidelijk niet verdacht, gezien de vertrouwelijke informatie die hij betreffende een mogelijke Amerikaanse financiering in dit schrijven prijs gaf.

⁸³⁹ William Green aan Walter Citrine, 31 augustus 1934 (MRC, TUC-archives 292/973/45)

⁸⁴⁰ Rondschriften van William Green, 11 juni 1935 (GMMA, AFL-CIO depot of legislation)

⁸⁴¹ Edo Fimmen aan Walter Schevenels, 23 september 1935 (AdsD, ITF-archieff mappe 15)

Amerikaanse connectie dus op hetzelfde moment dat men ook had vernomen dat er in Reichenberg, eveneens zonder hun medeweten, een conferentie was georganiseerd.

Fimmen trachtte hierop in eerste instantie ook voor de ITF Amerikaanse ondersteuning te bekomen, maar hij werd afgewezen, en dat vond hij niet eerlijk : « I must say that we hardly think it fair that all the money should go to one organization, while others – to put it mildly – are doing all the work »⁸⁴².

De onenigheid binnen de internationale vakbeweging werd dus ook door de geldschieters in de VS snel ontdekt. De Amerikanen werden van alle kanten benaderd om geld, waarbij de ene groep de andere verdacht trachtte te maken. Martin Plettl, de uit Duitsland gevluchte voorzitter van de Kledingsinternationale, zag in welke gevaren daaraan verbonden waren. De Amerikanen zijn zeer realistisch ingesteld, schreef hij op 26 augustus 1936 aan Gerhard Kreyszig, maar ze willen wel iets zien in ruil voor hun geld, en het is hier natuurlijk ook bekend « wie drüben neben – und durcheinander und teilweise gegeneinander gearbeitet wird », en hij toonde zich bezorgd dat « wenn dieser chaotische Zustand nicht bald behoben werden kann, dass dann ihre Hilfsbereitschaft auf den Nullpunkt sinken wird. »⁸⁴³.

Er was echter niet alleen dit Amerikaanse geld, waarover het IVV trouwens weigerde verantwoording af te leggen. Fimmen maakte ook problemen over de manier waarop het uit Oostenrijk afkomstige geld werd beheerd. Reeds op de Algemene Raad van Weymouth, waar het coördinatiecomité was opgericht, was bekend geraakt dat de Oostenrijkse vakbonden erin geslaagd waren een belangrijk deel van hun middelen in veiligheid te brengen in het buitenland. Een deel van dit geld stond op rekeningen van een aantal IBS, waaronder de ITF en een ander deel was onder gedeeld beheer van het IVV en een aantal Oostenrijkse verantwoordelijken⁸⁴⁴. De ITF ging er aanvankelijk mee akkoord om onder bepaalde voorwaarden een gedeelte van deze middelen aan te wenden voor de algemene werking⁸⁴⁵ en mee te werken aan een Oostenrijks fonds dat door het IVV zou worden opgericht. Maar toen in september 1935 uitlekte dat het IVV zijn Amerikaanse bronnen geheim had gehouden veranderde de situatie. Het kwam tot een nieuw en zwaar conflict waarbij Fimmen en de ITF Schevenels van zwendel beschuldigden. Volgens hen had hij het Amerikaanse geld « in unerlaubter Weise für andere Zwecke gebraucht »⁸⁴⁶ en ze eisten een kasverslag van de middelen die de ITF tot dan toe aan Schevenels ter beschikking gesteld had, wat deze laatste eerst weigerde te leveren⁸⁴⁷ en uiteindelijk toch deed, zonder dat hij hiermee de ITF wist te overtuigen⁸⁴⁸.

Middenin de chaos en de ineenstorting van de Europese democratieën rolde de leiding van de internationale vakbeweging vechtend over de straat en slaagde er niet in om ook maar het begin van een tegenmacht te ontwikkelen. Op het coördinatiecomité van november 1935 stelde Tom Shaw van de Textielarbeidersinternationale meteen voor het comité dan maar te ontbinden want « the results with regard to underground work were negligible »⁸⁴⁹, maar de overige leden van het comité waren van mening dat men ondanks alles verder moest werken.

⁸⁴² Edo Fimmen aan B. Charney Vladeck, 23 mei 1936 (MRC, ITF-archives 159/3/C/375)

⁸⁴³ Martin Plettl aan Gerhard Kreyszig, 26 augustus 1936 (AdsD, Martin Plettl 1/MPAA000035)

⁸⁴⁴ TUC, International Committee, minutes, augustus 1934 (MRC, TUC-archives 292/901/4)

⁸⁴⁵ Zie correspondentie Edo Fimmen (AdsD, ITF-archieff, mappe 13)

⁸⁴⁶ Walter Schevenels aan ITF, 20 november 1935 (AdsD, ITF-archieff, mappe 15)

⁸⁴⁷ Bericht van König aan Fimmen (AdsD, ITF-archieff, mappe 15)

⁸⁴⁸ Walter Schevenels aan Edo Fimmen, 3 december 1935 (AdsD, ITF-archieff mappe 16)

⁸⁴⁹ TUC, interne nota betreffende de vergadering van het coördinatiecomité van 29 november 1935 (MRC, TUC-archives 292.915.62/1)

Het verraad

Internationale organisaties zoals het IVV hebben steeds kunnen rekenen op de actieve interesse van de Staatsveiligheid van de verschillende landen waarin ze actief waren. Toen het IVV zijn zetel in Amsterdam had, liet de Nederlandse Centrale Inlichtingen Dienst (C.I.D.) zich geregeld informeren over zowel de activiteiten van de internationale vakbeweging als de diverse buitenlandse delegaties die in Amsterdam te gast waren⁸⁵⁰. Verder fungeerden ambassades vaak als bewaker van wat gezien werd als de belangen van het betrokken land en de activiteiten van eigen burgers, die actief waren op het internationale terrein. Het Franse ministerie van buitenlandse zaken volgde bijvoorbeeld vrij nauwkeurig de gangen van Léon Jouhaux in het IVV, dat in de ogen van de Franse diplomatie een pro-Duitse en dus anti-Franse organisatie was⁸⁵¹. De rapporten van deze agenten zijn dan ook vaak weinig deskundig, weinig kritisch en bevestigen doorgaans de bestaande vooroordelen.

Nadat de Duitse vakbeweging echter buiten de wet gesteld was en de internationale vakbeweging startte met de uitbouw van een ondergrondse organisatie, kreeg men te kampen met een vijand van een ander kaliber, met name de nazi veiligheids- en inlichtingendienst, het Reichssicherheitshauptamt (RSHA), het « wichtigste Instrument des nationalsozialistischen Terrorregimes »⁸⁵². Het RSHA was ingedeeld in afdelingen, zgn. Amte, waarvan Amt IV bevoegd was voor de « Gegner-Erforschung und –Bekämpfung ». Zowel binnen als buiten Duitsland zou deze dienst de tegenstanders van het nazisme actief gaan ‘bewaken’ door middel van zowel observatie als infiltratie. Het RSHA had een net van duizenden zgn. V-leute, of Vertrauensleute. Onder druk, of vrijwillig, gingen mensen werken voor het RSHA, sommigen daarvan waren in betaalde dienst. De kans is groot dat het soms ging om Duitse vluchtelingen die in meer dan beroorde omstandigheden en ontgoocheld over wat ze moeten gezien hebben als een gebrek als solidariteit, voor mol gingen spelen⁸⁵³. Anderen deden het om in Duitsland aan vervolging te ontsnappen.

Hoewel een groot gedeelte van de RSHA-archieven verloren ging⁸⁵⁴ en veel in code gebeurde, waardoor het niet mogelijk is om een volledig overzicht te geven van de infiltraties, kan men zich aan de hand van de beschikbare documenten wel een beeld vormen van de impact ervan op de ondergrondse werking van de internationale vakbeweging, en die was niet min. Het RSHA was van bij de aanvang van het illegale werk op de hoogte van nagenoeg alle namen en alle initiatieven. Nog voor de ontbinding van de Duitse vakbeweging was het IVV al geïnfiltrerd. Het oudste spionagerapport is een anoniem intern verslag van het Uitvoerend Bestuur van het IVV van 8 april 1933 te Zürich. Op dat moment was de Duitse vakbeweging nog niet buiten de wet gesteld en het IVV besprak op die vergadering de houding van de ADGB. Vermits in Zürich geen vertegenwoordiger van de ADGB aanwezig was, moet de

⁸⁵⁰ Zie archief Centrale Inlichtingendienst op het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. Het archief van de CID werd op het moment dat ik het consulteerde door het ING geïnventariseerd met het oog op een digitale bronnenuitgave. Het CID-archief is echter slechts zeer gedeeltelijk bewaard. De rapporten betreffende het IVV zijn van een zeer ongelijke kwaliteit en bevatten weinig echt vertrouwelijke informatie. Vaak zijn het gewoon samenvattingen van persartikelen. Op basis van deze verslagen mag men daarom concluderen dat de CID zich heeft beperkt tot een oppervlakkige observatie van het IVV.

⁸⁵¹ Zie Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France, série Y Internationale

⁸⁵² *Inventar archivalischer Quellen des NS-Staates. Die Überlieferung von Behörden und Einrichtungen des Reichs, der Länder und der NSDAP*, Teil 1, p. 121.

⁸⁵³ Walter Weyrauch, *Gestapo V-Leute*, (Frankfurt, Klostermann, 1989)

⁸⁵⁴ BAP Potsdam PSt.3 en BA Koblenz R 58.

spion of een lid van het Uitvoerend Bestuur, of een (vrij hoge) IVV-functionaris geweest zijn of iemand die toegang had tot de notulen.

In december 1935 deelde de Duitse ambassade in Brussel mee dat ze in contact stond met een vertrouwensman, die over goede contacten binnen het IVV beschikte en bruikbare informatie wist te verschaffen « über den Internationalen Gewerkschaftsbund und gewerkschaftliche Fragen », hij kreeg een vergoeding van 50 mark per maand⁸⁵⁵. De Brusselse ambassade wilde dit geld echter recupereren en via het Auswärtige Amt ging de Gestapo op 31 januari 1936 akkoord om de betaling over te nemen, waarbij ze zich een gesprek met de man voornam : « zur besseren Dirigierung der Arbeiten des Vertrauensmannes »⁸⁵⁶.

De nazi's werkten echter ook via de beroepsinternationales. In april 1934 ontdekte Edo Fimmen een spion in zijn zeer nabije omgeving. Het was een voormalige medewerker van de Duitse Transportarbeidersbond, die in het secretariaat te Amsterdam werkte en er het volledige vertrouwen genoot⁸⁵⁷.

Die spionagerapporten waren evenwel niet altijd betrouwbaar. Het RSHA tekende op basis ervan een organigram van het ondergrondse vakbondsverzet, dat een beeld gaf van een sterk gestructureerde en rond het IVV gecentraliseerde beweging⁸⁵⁸. Dit was een beeld dat ook het IVV voor zichzelf wel zag zitten, maar het stemde niet overeen met de realiteit. Hoe gevaarlijker de tegenstander, hoe interessanter de spion voor zijn inlichtingendienst. De Gestapo, als streng hiërarchisch gestructureerde organisatie, hechtte graag geloof aan dit beeld en « schuf sich einen Gegner nach irem Bilde »⁸⁵⁹.

Twee informanten boden echter zeer betrouwbare informatie. De ene was actief in Nederland en werkte onder de codenaam WOI, de andere in Brussel onder codenaam WOII. Beiden waren zeer goed geïntroduceerd in de kringen van de internationale vakbeweging. Vooral WOI, die vanuit Amsterdam opereerde, maar contacten had over het hele land, wist zeer nauwkeurige informatie te verschaffen⁸⁶⁰. Hij werkte via zijn echtgenote, die bediende was op het ITF-hoofdkantoor en via minstens één ander contactpersoon, een typiste van N. Kramer, de secretaris van de Algemene Nederlandse Mijnwerkersbond. Kramer was sterk geïnteresseerd in en betrokken bij het illegale werk en bezocht persoonlijk zijn ondergrondse contacten in het Ruhrgebied. Via zijn medewerkster en WOI werden zijn reisplannen en de namen van zijn contacten overgemaakt aan het RSHA⁸⁶¹. De Gestapo controleerde deze berichten en wist een aantal van Kramers' contacten te identificeren⁸⁶². WOI wist in 1938 ook verslag te geven van bijeenkomsten in de burelen van de ITF betreffende de ondergrondse beweging en van de activiteiten van de GEADE.

WOII werkte waarschijnlijk zelf in het Maison du Peuple in Brussel. Sommige van zijn rapporten zijn geschreven op de rugzijde van het briefpapier van het bureau van de Belgische socialistische partij, de BWP. Hij maakte voor het RSHA o a. een volledige plattegrond van het Brusselse Volkshuis, die in juni 1940 van pas zou komen bij het doorzoeken van de

⁸⁵⁵ Nota van Gestapo, Berlijn, 31 januari 1936 (BAP, RSHA PSt. 3/451)

⁸⁵⁶ Idem

⁸⁵⁷ Briefwisseling Edo Fimmen (AsdD, ITF-archieff mappe 13)

⁸⁵⁸ BAP, RSHA, PSt 3

⁸⁵⁹ Willy Buschak, *Arbeit im kleinsten zirkel*, p. 209.

⁸⁶⁰ V-bericht van WOI, 28 maart 1938 (BAP, RSHA, Pst. 3/451)

⁸⁶¹ idem

⁸⁶² A. Neugebauer uit Duisburg en H. Meuser uit Krefeld. (BAP, RSHA, Pst.3/451)

burelen. Hij berichtte niet alleen over het IVV, maar ook over het bestuur van de Sopade, die een bureel had op de vijfde verdieping van het Brusselse Volkshuis⁸⁶³.

Verder was er Ge 1, die goed geïntroduceerd was bij de Sopade en de GEADE. Hij had in de loop van 1937 verschillende ontmoetingen met Schliestedt, die hem vertelde dat hij verantwoordelijk was voor het Duitse vakbondswerk van het IVV, maar « Bezahlt wird er vom Internationalen Metallarbeiterverband Bern »⁸⁶⁴. De V-man kon ter plaatse vaststellen « dass Schliestedt tatsächlich gute Verbindungen nach dem Reichsgebiet unterhält »⁸⁶⁵, verbindingen die kort nadien met de arrestatie van Schlimme werden opgerold.

S8 leverde eveneens vanuit Nederland berichten over het illegale werk en was goed geïntroduceerd in de SAI⁸⁶⁶.

Naast deze infiltranten maakten de nazi's ook gebruik van arrestanten, die onder druk werden gezet om een bepaalde missie uit te voeren. In september 1936 werd Bruno Feller, een verspreider van illegale druksels door de Gestapo van Dresden gearresteerd. Uit het verslag van zijn ondervraging blijkt dat hij goed op de hoogte was van plaatsen en personen, maar minder van de meest recente ontwikkelingen. Hij probeerde de Gestapo wijs te maken dat er onderhandelingen aan de gang waren tussen het IVV en de Profintern, met het oog op de eenmaking van het verzet in Duitsland. Hij bood zijn onderhoorders ook aan om met hen verder samen te werken « um die Bildung der jetzt im Aufbau begriffenen neuen Gewerkschaftsorganisationen gleich im Anfang zur Kenntnis zu Bringen »⁸⁶⁷. Het is niet bekend of Feller inderdaad geëngageerd werd. Tijdens zijn verhoor had hij echter wel de namen genoemd van drie voormalige functionarissen van de « Gastwirtsgehilfen », de bond van horecapersoneel van Berlijn⁸⁶⁸, aan wie hij illegale literatuur had bezorgd, maar die hem hadden laten weten dat ze hiermee niets te maken wilden hebben. Toch zag de Gestapo uitgerekend in hen ideale recruten. Enerzijds hadden ze een strafbaar feit gepleegd, door de illegale literatuur niet aan de politie over te maken en anderzijds was het nu duidelijk dat ze meer belang hechtten aan « Ihre Existenz und ihre Familie », dan aan de vakbeweging. Ze konden dus makkelijk onder druk gezet worden en de Gestapo nam zich voor om minstens één naar Amsterdam te sturen, waar hij in contact moest komen met de verantwoordelijken van de ondergrondse vakbeweging⁸⁶⁹. Het is me echter niet bekend of die missie inderdaad heeft plaatsgevonden.

De internationale vakbeweging is zich te laat bewust geworden van het gevaar. Toen dat bewustzijn er wel kwam, was er al veel kwaad geschied en had de Gestapo al de belangrijkste verzetskernen kunnen uitschakelen. De internationale vakbeweging was dan ook absoluut niet bekend met de methoden van inlichtingendiensten en gebruikte zelf bij het eigen ondergrondse werk technieken die nog het best als amateuristisch kunnen omschreven worden. Een schrijnend voorbeeld hiervan zijn de nota's van Hans Jahn van de ITF over de ontwikkeling van de ondergrondse beweging, die, waarschijnlijk door toedoen van WOI, in handen van de nazi's vielen.

⁸⁶³ V-bericht van WO II, [1938], (BAP, RSHA, Pst. 3/451)

⁸⁶⁴ Bericht betreffende Internationaler Metallarbeiterverband, Komotau, CSR, 26 april 1937 (BAP, PSt 3/212)

⁸⁶⁵ idem

⁸⁶⁶ BA Koblenz, R58

⁸⁶⁷ Verhoor van Bruno Feller, door Gestapo Dresden, 17 september 1936 (BAP, PSt 3/212)

⁸⁶⁸ Gustav Seller (voormalig secretaris), Johannes Altermann (voormalig hoofdkassier) en Spenner (voormalige juridisch adviseur)

⁸⁶⁹ Verhoor van Bruno Feller, door Gestapo Dresden, 17 september 1936 (BAP, PSt 3/212)

Martin Plettl, de voorzitter van de Kledingsinternationale, kloeg tegenover zijn secretaris Van der Heeg dit gebrek aan voorzichtigheid aan : « Die Gestapo weiss doch ganz genau, dass unsere illegale Arbeit von unseren Internationalen Sekretariaten unterstützt wird. Und Ihr müsst Euch klar darüber sein, das nicht nur Euere Reisen, sonder auch Euer täglich Tun beobachtet wird. Wir leben in Kriegszeiten. Ich weiss das will eine teil unserer Freunde immer noch nicht glauben »⁸⁷⁰.

De GEADE tussen 1936 en 1940 : het gevecht om erkenning.

Het IVV heeft gedurende ruim twee jaar geprobeerd om binnen Duitsland een ondergrondse structuur uit te bouwen, maar dit mislukte compleet. Een nieuwe poging om zich aan de leiding van de ondergrondse vakbeweging te zetten via de GEADE was eveneens tot mislukken gedoemd nadat de ITF, de organisatie met de meeste contacten in Duitsland, weigerde zich te integreren. Het IVV bleef echter proberen om een algemeen beeld van de situatie te krijgen en organiseerde in het voorjaar van 1936 een samenkomst van alle illegale groepen. De conferentie zou doorgaan op 29 mei in Amsterdam, maar werd op initiatief van het IVV uitgesteld, omdat voorzitter Citrine gealarmeerd was dat de geheimhouding niet kon gegarandeerd worden. Uiteindelijk werd de vergadering gehouden, met een beperktere groep deelnemers in Egmond aan Zee⁸⁷¹. Het was opnieuw Martin Plettl, die zich bij Teun van der Heeg bekloeg over de loslippigheid van sommigen : « Wie ist es möglich, dass solche Sitzungen an die Nazis verpfiffen werden ? Ich kann das nicht verstehen. Ich habe natürlich keinerlei Anhaltspunkte, aber ich kann nicht Fimmens Gutgläubigkeit vergessen, der alle Schwätzer aus der Internationale /.../ ins Vertrauen zog. »⁸⁷².

In Egmond waren 22 aanwezigen, die vooral een hele reeks getuigenissen brachten uit diverse delen van het land en uit diverse industrieën. Centrale vraag was opnieuw of het werk in Duitsland moest gecoördineerd worden door het « National Committee », waarmee de « Reichsleitung » werd bedoeld. Schliestedt was van mening van wel : « Contact was necessary not only between the I.F.T.U. and the I.T.S. but in Germany also », maar « it seemed to him that the I.T.F. does not want to co-ordinate the work in Germany »⁸⁷³. Fimmen sprak dit niet tegen : « it was true that the Transportworkers had isolated themselves as much as possible ». Volgens de ITF was samenwerking namelijk gevaarlijk : « they had paid for co-operation with other groups by several comrades being arrested. He did not see any real advantage between the contact with other groups »⁸⁷⁴. Dit was volgens Fimmen trouwens ook de manier waarop het werk binnen de ITF zelf was georganiseerd, want ook de verschillende beroepsgroepen in de transportsector hadden met elkaar geen contact⁸⁷⁵. De ITF had zijn werk gedecentraliseerd en zag dus niet in waarom ze nu in een gecentraliseerde structuur zouden stappen. Buiten Duitsland was dit echter een andere zaak en daarom wilde men wel met de GEADE samenwerken. De ITF stond echter geïsoleerd binnen de groep van beroepsinternationales⁸⁷⁶ en Fimmen werd dan ook door Citrine onder druk gezet om zijn

⁸⁷⁰ Martin Plettl aan Teun van der Heeg, 3 juni 1936 (AsdD, GTB-archiv, Box 3)

⁸⁷¹ Cäsar Thierfelder aan Martin Plettl, 1 juli 1936 (AsdD, Martin Plettl, 1/MPAA000035)

⁸⁷² Martin Plettl aan Teun van der Heeg, 3 juni 1936 (AsdD, GTB, Box 3)

⁸⁷³ IFTU, Co-ordination Committee, minutes, 29-30 mei, 1936 (MRC, TUC-archives, 292.915.2/3)

⁸⁷⁴ IFTU, Co-ordination Committee, minutes, 29-30 mei, 1936 (MRC, TUC-archives, 292.915.2/3)

⁸⁷⁵ Zie : Dieter Nelles "ITF resistance against Nazism and Fascism in Germany and Spain", in : Bob Reinalda, *The International Transportworkers Federation...o.c.*, pp. 174-198.

⁸⁷⁶ Zie ook briefwisseling T. van der Heeg en Martin Plettl, (AsdD, GTB, Box 3)

positie te herbekijken. Hij stemde hierin uiteindelijk toe : « he would reconsider his position and consult his people »⁸⁷⁷.

Fimmen bleef echter ontevreden met de gang van zaken en contacteerde een week later Citrine, met de vraag om een persoonlijk onderhoud, vermits « all the meetings of the Coordinating Committee we have had so far, including that of last week, have been in my opinion very unsatisfactory, as we never seem to get down to the rock bottom »⁸⁷⁸. Schevenels bleef vrij optimistisch : « It would be an exaggeration to pretend that there is in Germany a complete clandestine Trade Union organization, but there are nevertheless a number of propaganda centres up and down the country and in the different trades, which are united in an executive committee in Berlin, which is in its turn in permanent contact with its representatives abroad (the GEADE) »⁸⁷⁹. Het is echter de vraag of deze beschrijving niet dichter bij de dromen van Schevenels stond dan bij de realiteit. Want die zogenaamde algemene leiding van de beweging in Berlijn, de Reichsleitung, lijkt inderdaad eerder een fantoom. Verschillende auteurs, zoals W. Buschak, hebben zelfs hun vragen of er ooit zo iets heeft bestaan als een Reichsleitung en indien ze bestaan heeft, of het meer was dan een 'koffiekrans'. De documenten van het IVV bewijzen dat er een zekere leiding in Berlijn was in de eerste fase, tot midden 1935, en dat het daarna de intentie was van het IVV om een verbindingsbureau te ontwikkelen, de GEADE, dat in rechtstreeks contact zou staan met de Reichsleitung in Berlijn. Het is het IVV gelukt om de GEADE op te richten en te laten werken als buitenlandse vertegenwoordiger van de Duitse vakbeweging, maar er is geen bewijs dat in Duitsland zelf na midden 1935 iets bestaan heeft als een algemene « Reichsleitung », die ook als dusdanig functioneerde en in staat was de hele ondergrondse vakbeweging te coördineren. Wel zijn er sporen van individuele contacten, die Schliestedt vanuit Praag kon onderhouden met vroegere bekenden. De belangrijkste daarvan was Herman Schlimme, die al in oktober 1933 tot de kleine krans van weerstanders had behoord, die een poging hadden ondernomen om een algemene leiding te organiseren. Op 20 januari 1937 volgde echter een nieuwe arrestatiegolf, waarbij o.a. Herman Schlimme werd opgepakt⁸⁸⁰. Hoewel Wilhelm Leuschner⁸⁸¹ zijn taak in Duitsland trachtte over te nemen, betekende dit zowat het einde van de rechtstreekse contacten tussen Berlijn en de GEADE, waarna het maanden duurde voor het IVV zicht kreeg op de situatie. H. Brandler van de Illegale Deutsche Gewerkschaftsgruppen in Parijs, schreef op 18 april 1937 aan Dubinsky dat bij de arrestaties van begin 1937 de ondergrondse Duitse vakbeweging zijn « wichtigsten leitenden Funktionaire verloren »⁸⁸² had.

Dit betekende meteen het einde van de pogingen om de ondergrondse beweging onder algemene leiding van het IVV te krijgen. Het model Fimmen had het gehaald en op de Algemene Raad van het IVV van juli 1937 in Warshau werd het Co-ordination Committee opgeheven. Wat moet er nu gebeuren, vroeg onder meer Martin Plettl zich vanuit zijn

⁸⁷⁷ IFTU, Co-ordination Committee, minutes, 29-30 mei, 1936 (MRC, TUC-archives, 292.915.2/3)

⁸⁷⁸ Edo Fimmen aan Walter Citrine, 3 juni 1936 (MRC, TUC-archives 292.915.62/1)

⁸⁷⁹ Situation of the Trade Union Movement in het Countries of Fascist Dictatorship, nota van Walter Schevenels, 8 december 1936 (MRC, TUC-archives 292.915.2/3)

⁸⁸⁰ G. Beier, *Die Illegale Reichsleitung...*, o.c. p. 106

⁸⁸¹ Leuschner zou actief blijven tot augustus 1944. Hij werd gearresteerd nadat bleek dat hem een belangrijke rol was toebedeeld in het nieuwe regime dat de samenwerders die op 20 juli 1944 een bomaanslag op Hitler pleegden, wilden installeren. Hij werd op 8 september ter dood veroordeeld en op 29 september opgehangen.

⁸⁸² H. Brandler aan David Dubinsky (Kheel, ILGWU, David Dubinsky Papers). De groep van Brandler stond in concurrentie met het IVV en werd er door hen van verdacht een communistische mantelorganisatie te zijn. Ze werden evenwel, ondanks ongunstig advies vanwege het IVV, door de ILGWU van Dubinsky financieel ondersteund.

ballingsoord af : « Nich eine Sible ist zu hören, was der IGB. in der Deutschen Frage zu tun gedenkt »⁸⁸³.

Het werd echter nog erger, want ook in Tsjechoslowakije werd de GEADE nu bedreigd. Volgens een V-bericht van WOI beraadden op 23 en 24 maart 1938 vertegenwoordigers van het IVV en de IBS zich met Heinrich Schliestedt in de lokalen van de ITF over de vraag of het bureau uit Tsjechoslowakije moest worden weggehaald⁸⁸⁴. Men besloot om voorlopig te blijven verder werken, maar indien de toestand nog moeilijker werd zou de zetel worden verlegd naar Zwitserland⁸⁸⁵. Het moet een van de laatste optredens geweest zijn van Schliestedt, die op 13 augustus 1938 verongelukte bij een vliegtuigongeval. Enkele maanden later werd zijn vriendin Margarete Traeder in Praag door een Einsatzkommando gearresteerd⁸⁸⁶. Schliestedt werd opgevolgd door Fritz Tarnow, van de Internationale Houtbewerkersbond, die echter vanuit Kopenhagen opereerde en daardoor moeilijke verbindingen had met Parijs.

Met het verdwijnen van Schliestedt verdween binnen het IVV ook de ambitie om in Duitsland een actieve weerstandsbeweging op te bouwen. Wat restte waren de contacten tussen de geëmigreerde vakbondsactivisten in de diverse centra : Brussel, Amsterdam, Parijs, Kopenhagen en Londen. In deze Duitse gemeenschap in het buitenland begon een bitsige strijd tussen verschillende personen en organisaties die aanspraken maakten op het vertegenwoordigingsrecht van de Duitse arbeidersbeweging. Het IVV bestendigde echter de erkenning van de GEADE tijdens het Uitvoerend Bestuur van 12 januari 1940⁸⁸⁷. H. Schliestedt werd als voorzitter nu ook officieel opgevolgd door Tarnow, terwijl Hans Gottfurcht de vertegenwoordiging in Londen werd toevertrouwd.

Oostenrijk

In Oostenrijk was het tot de aanhechting iets makkelijker werken voor het IVV dan in Duitsland. Op een buitengewone Algemene Raad van 6 en 7 oktober 1933 in Wenen had het IVV aan de Oostenrijkse vakbeweging toegezegd om diplomatieke druk uit te oefenen op de verschillende regeringen en financiële, morele en materiële hulp beloofd bij een eventuele algemene staking⁸⁸⁸. In het voorjaar van 1934 waren er plannen voor een staatsgreep om de democratie in Oostenrijk te herstellen, hetgeen mislukte. Volgens Walter Schevenels was dit omdat de Duits nationalistische tendens binnen de Oostenrijkse arbeidersbeweging te sterk stond⁸⁸⁹. Ook een algemene staking tegen de regering van Dolfuss werd door het leger onderdrukt en tegen 30 april 1934 werd Oostenrijk een autoritaire corporatieve staat.

Toen de Oostenrijkse vakbeweging ondergronds ging, had het IVV de ambitie om ook hier het illegale werk te gaan coördineren. In april 1934 werd onder leiding van het IVV de

⁸⁸³ Martin Plettl aan F. Tarnow, 22 september 1937 (Kheel-center, ILGWU, David Dubinsky Papers)

⁸⁸⁴ Aan de vergadering namen deel : H. Schliestedt, W. Schevenels, C. Mertens, E. Fimmen, R. Tayerlé, E. Kupers, J.W. Van Achterberg (hout- en bouwarbeiders), K. de Jonge (fabriekswerkers), T. van der Heeg (kleding), W. Spiekman (bedienden), E. Edwards (mijnwerkers), C. Ilg (metaal), J. Schiefferstein (voeding), N. Kramer (Nederlandse mijnwerkers) V-bericht van WOI, 28 maart 1938 (BAP, RSHA Pst.3/451)

⁸⁸⁵ Geheime Staatspolizei, IIA4 aan IIA2, [1938], (BAP, RSHA Pst 3)

⁸⁸⁶ Nota van de het RSHA over de illegale vakbeweging, 1939 (BAP, RSHA Pst3/451)

⁸⁸⁷ Bericht der Dienststelle Paris, IVA, 9 augustus 1940 (BAP, Pst 3/173)

⁸⁸⁸ IFTU, General Council, extract minutes, 6-7 oktober 1933 (MRC, TUC-archives 292/915.3/1)

⁸⁸⁹ Walter Schevenels, *Forty-Five Years International Federation of Trade Unions*, (Brussel, IFTU Board of Trustees, 1956), p. 216

« Central Commission for the reconstruction of the free trade unions in Austria » opgericht⁸⁹⁰. Dit comité telde zeven leden. Volgens Schevenels ging iedereen akkoord met « the quickest possible organization of the free Trade Unionists in an underground body ». De problemen in Oostenrijk kwamen bovenop de zware inspanningen die het IVV in Duitsland leverde. Gelukkig waren de Oostenrijkers erin geslaagd om een aanzienlijke som geld in veiligheid te brengen. Volgens inlichtingen van het RSHA zou het om een bedrag van 7.500.000 Schilling zijn gegaan⁸⁹¹. Voor de IFTU was dit Oostenrijkse geld een geschenk uit de hemel. Op het Uitvoerend Bestuur van maart 1934 werd beslist om de helft van het geld te gebruiken voor het ondergrondse werk⁸⁹², terwijl een ander deel werd gereserveerd voor de reconstructie van de vrije vakbeweging.

Het illegale vakbondswerk was aanvankelijk zeer succesvol in Oostenrijk. Er was een eigen pers en men slaagde er zelfs in om demonstraties te organiseren. De werking kon gedeeltelijk zelf worden gefinancierd door het innen van eigen bijdragen. Oostenrijk was ook het eerste land waar in de illegaliteit een eenheidsfront tot stand kwam.

Het Oostenrijkse werk werd voor het IVV gecoördineerd door de voormalige algemene secretaris van de Oostenrijkse vakbeweging, Johann Schorsch⁸⁹³, die ook lid was van het Uitvoerend Bestuur van het IVV. Na zijn vlucht uit Oostenrijk verbleef hij aanvankelijk in Zwitserland, maar waarschijnlijk op verzoek van het IVV verhuisde hij naar Praag. Schorsch, die ook lid was van het coördinatiecomité, was een sterk voorstander van het volksfront in de strijd tegen het nazisme. Volgens hem « ist nur eine einheitliche Gewerkschaftsbewegung fähig, den betrieblichen Kampf zu führen »⁸⁹⁴. Schorsch wist het IVV ervan te overtuigen zijn principieel afwijzende houding te herzien. In april 1935 werden Schevenels en van der Heeg op missie naar Oostenrijk gestuurd om de mogelijkheden van een samenwerking tussen de twee leidende structuren van de ondergrondse Oostenrijkse vakbeweging, de communistische en de sociaal-democratische te onderzoeken. Het IVV was bereid om een fusie met de communisten te overwegen, maar enkel op voorwaarde dat deze niet het overwicht zouden krijgen. De communisten moesten hun partij-activiteiten opschorten en « carry on their Trade Union work exclusively from the free Trade Union point of view and under the direct leadership of the IFTU ». Bovendien wilde men de garantie dat « reliable social Democratic free Trade Unionists have the leadership, both quantitatively and qualitatively, absolutely in hand »⁸⁹⁵. De missie van Schevenels en van der Heeg kwam tot de conclusie dat de voorwaarden inderdaad vervuld schenen en de Algemene Raad van Kopenhagen zette het licht op groen⁸⁹⁶. Einde 1936 was de fusie van de Oostenrijkse socialistische en communisische illegale vakbeweging rond. Het centraal comité bestond van dan af uit negen leden, van wie zeven van de strekking Amsterdam. De ondergrondse vakbeweging kon volgens Schevenels rekenen op minstens 30 à 35.000 leden⁸⁹⁷. In het voorjaar van 1937

⁸⁹⁰ IFTU, report on events in Austria, 1934 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁸⁹¹ idem

⁸⁹² TUC, intern rapport betreffende Executive Committee van 13-16 november 1934 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁸⁹³ Johann Schorsch (1874-1952) : metaalarbeider, secretaris van de Oostenrijkse metaalbewerdersbond (1909-1914) en na de oorlog algemeen secretaris van eerst de Gewerkschaftskommission (1919-1927) en na diens hervorming van de Bund der Freien Gewerkschaften Österreichs. Keerde na de Anschluss naar Oostenrijk terug, waar hij werd aangehouden en nadien wegens ziekte vrijgelaten.

⁸⁹⁴ Josef Hindels, *Österreichs Gewerkschaften im Widerstand, 1934-1945*, (Wien, Europaverlag, 1976), p. 74

⁸⁹⁵ Results of an investigation regarding underground trade union work in Austria, mei 1935 (MRC, TUC-archives 292/915.62/1)

⁸⁹⁶ IFTU, General Council, minutes, 21-24 mei 1935 (MRC, TUC-archives 292/915.3/8)

⁸⁹⁷ IFTU, Report on events in Austria, 1934 (MRC, 292/915.2/3)

kwamen er uit Wenen echter onrustwekkende geruchten over arrestaties, waarbij zelfs de top van de beweging zou getroffen zijn. Om een precieze stand van zaken op te maken stuurde het coördinatiecomité van februari 1937 Walter Schevenels opnieuw op missie naar Wenen⁸⁹⁸. Hij vernam er dat vier leden van het centraal comité in januari waren gearresteerd⁸⁹⁹, samen met een aantal activisten van beroepscentrales (Metaalarbeiders, Trambeamten, Kleding, Textiel en de Bank- en Verzekeringsbedienden). Deze arrestatiegolf kwam op hetzelfde moment dat het IVV door kringen die in nauw contact stonden met de Oostenrijkse regering was benaderd met een voorstel. De voormalige vrije vakbeweging werd een zekere rol aangeboden in de nieuwe regeringsgetrouwe vakbeweging en sommige voormalige functionarissen kregen de kans « of being freely elected by the workers to an office in the existing government United Trade Union »⁹⁰⁰. In afspraak met de leiding van de Oostenrijkse beweging werd besloten hier voorlopig niet op in te gaan en te wachten tot de Oostenrijkse regering het IVV direct of indirect zou benaderen, hetgeen echter niet zou gebeuren.

Na de Anschluss in maart 1938 kwam er nog een gezamenlijk protest van IVV en SAI, maar daar bleef het bij. Een voorstel van Léon Jouhaux om een algemene boycot van alle fascistische landen te organiseren, werd als onhaalbaar afgewezen. Zowel het IVV als de SAI waren trouwens op dat moment sterk betrokken bij een nieuwe strijd, die ditmaal ook een rechtstreekse militaire dreiging inhield voor de nog resterende Europese democratische landen.

Spanje

Onmiddellijk na het uitbreken van de opstand in juli 1936 kwam het Uitvoerend Bestuur van het IVV samen met het bureau van de SAI. Alle aangesloten confederaties en partijen werd gevraagd om zowel financiële steun te geven als diplomatieke druk op respectieve regeringen te zetten, zodat de Spaanse regering “may be permitted to obtain the necessary means for its own defence”⁹⁰¹. De Europese regeringen volgden echter een Frans voorstel tot non-interventie, dat ook door Duitsland en Italië werd ondertekend.

In augustus vertrok een delegatie van de SAI en IVV naar Spanje, bestaande uit de Belg Louis de Brouckère en de Italiaan Pietro Nenni. Een maand later volgde een tweede delegatie, bestaande uit Georg Stolz (adjunct algemeen secretaris IVV), Jean Delvigne (lid Uitvoerend Bestuur SAI) en John Price (secretariaat SAI). De delegatie onderzocht ter plaatse de noden en kwam met het voorstel om in het kader van het Matteotti-fonds een “Spanish committee of the International Solidarity Fund” op te richten⁹⁰². Het was de opdracht van dat comité om de hulp aan de Spaanse bevolking (kleding, voedsel, medicijnen) te helpen organiseren en zelfs te distribueren. Het comité werd mee bestuurd door de Spaanse vakbeweging en de Spaanse socialistische partij, terwijl de secretaris van de Belgische Werklieden Partij, Jean Delvigne, de permanente vertegenwoordiger in Spanje werd. Een van de belangrijkste realisaties van dit comité was het internationaal militair hospitaal van Onteniente, met een capaciteit van 880

⁸⁹⁸ IFTU, Co-ordination Committee, minutes, 19 february 1937 (MRC, 292/915.62/1)

⁸⁹⁹ In zijn nota schreef hij “the other four are at liberty”, hetgeen dus zou betekenen dat dit comité uit 8 leden bestond, daar waar altijd sprake was van negen.

⁹⁰⁰ Nota van Walter Schevenels betreffende zijn bezoek aan Wenen van 27 februari tot 3 maart 1937 (MRC, TUC-archives, 292.915.2/3)

⁹⁰¹ Report of the secretariat of the LSI, 1.1.1936 - 31.12.1936 (IISG, archief SAI, 485/62-70)

⁹⁰² Report of Delegation to Spain, September 10th to 21st 1936 (IISG, archief SAI, 479/31-36)

bedden. Tussen augustus 1936 en december 1938 zou voor een totaal van ongeveer 50.000.000 Franse Fr⁹⁰³ aan humanitaire hulp door middel van het IVV zijn verspreid.

De contacten met de Spaanse vakbeweging Unión General de Trabajadores (UGT), de socialistische partij en de regering leerden de delegatie dat de hulpacties welkom waren, maar dat er meer behoefte was aan militaire bijstand. De Spaanse regering bleek ontgoocheld, niet alleen in de houding van de regeringen, maar evenzeer in de bevriende arbeidersbewegingen die “might have exerted more pressure upon their respective governments”⁹⁰⁴. Op vraag van de UGT riep het IVV een Algemene Raad samen op 28 september 1936 in Parijs. De algemene secretaris van de UGT, Pascual Thomas, maakte duidelijk dat “solidarity, economic support, medical supplies, foodstuffs, etc, were not enough. What they wanted were arms.”⁹⁰⁵ Thomas bewees dat zowel de Italiaanse als de Duitse regeringen de non-interventie overeenkomst hadden geschonden en vroeg dat de beide internationales hun politiek zouden herzien. Uit de reactie op zijn tussenkomst bleek dat het Britse TUC, bij monde van George Hicks, zeer weigerachtig stond tegen het opgeven van de non-interventie-politiek. De Franse CGT van Léon Jouhaux daarentegen was ondubbelzinnig tegen een verderzetting van de neutraliteit.

Naarmate duidelijker werd welke de consequenties van de non-interventiepolitiek voor de Spaanse regering waren, groeide de druk op de internationales om hun visie bij te stellen. Een nieuwe gemeenschappelijke vergadering van SAI en IVV, op 26 oktober 1936, riep ten slotte de regeringen van Frankrijk en Groot-Brittannië op om de Spaanse regering toe te laten zich in alle vrijheid te bevoorraden. Deze oproep werd in maart en juni 1937 herhaald en uitgebreid naar alle lidstaten van de Volkenbond.

Op het TUC-congres van 1936 verdedigde Walter Citrine de non-interventiepolitiek als de weliswaar onpopulaire, maar enig mogelijke houding: “Peace must have its realists as well as war”, betoogde hij. Ook Labour sprak zich op het congres van Edingburgh met overgrote meerderheid uit voor de handhaving van de non-interventie⁹⁰⁶. Deze houding werd in belangrijke mate ingegeven door de schrik van het driemandschap Citrine-Dalton-Bevin voor de ondermaatse uitrusting van het Britse leger. Men wou wel toestaan dat Spanje zich bewapende op voorwaarde dat dit niet met Britse wapens gebeurde, of tenminste niet met wapens die het Britse leger kon gebruiken. Labour was er namelijk van overtuigd dat een snelle herbewapening nodig zou zijn om Groot-Brittannië voldoende militaire kracht te geven om een oorlog met nazi-Duitsland te overleven⁹⁰⁷.

Voor ITF secretaris Fimmen was dit niet de manier waarop de internationale vakbeweging zich moest gedragen: « it was just as if they were representing their own government »⁹⁰⁸. Opnieuw was de ITF meer gericht op actie dan het IVV. Dit leidde dit keer echter ook tot een conflict binnen de ITF, waarbij Bevin er zelfs mee dreigde zijn TGWU uit de ITF terug te trekken.

⁹⁰³ Walter Schevenels aan Knud Jensen, Samvirkende Fagforbund i Danmark, 14.12.1938 (ABA, 578/8) Het geld werd besteed aan voeding, geneesmiddelen, transportmiddelen en kleding.

⁹⁰⁴ IFTU, General Council, uittreksel notulen, 28 september 1936 (MRC, TUC-archives MSS 292/915.2/3)

⁹⁰⁵ idem

⁹⁰⁶ Jacques Droz, *Histoire de l'antifascisme en europe, 1923-1939*, (Paris, La Découverte, 1985), p. 220.

⁹⁰⁷ John F. Naylor, *Labour's International Policy. The Labour Party in the 1930s*, (London, Weidenfeld and Nicolson, 1969), p. 145.

⁹⁰⁸ T. Buchanan, *The Spanish Civil War and the British Labour Movement*, (Cambridge, University Press, 1991), p. 81

Tussen 14 en 16 maart 1938 kwam een gezamenlijke vergadering van het IVV en de SAI samen in Parijs om zich te beraden over de internationale toestand. Spanje stond hoog op de agenda, maar de vergadering moest zich ook buigen over het lot van Oostenrijk, Abessinië en Tsjechoslowakije. Er kwam opnieuw niets concreet uit de bus. In een resolutie werden de aangesloten organisaties opgeroepen om de noninterventie politiek te doen stoppen en om steun te verlenen aan de Britse en Franse regeringen in hun strijd tegen de Italiaanse en Duitse agressie. Daarnaast werd gevraagd om de solidariteitscampagne te versterken en werd eveneens opgeroepen tot een consumentenboycot van Spanje⁹⁰⁹. Beide oproepen leidden evenwel niet tot acties.

Dit is waarschijnlijk de reden dat op een volgende gemeenschappelijke vergadering, op 14 april, Julius Deutsch persoonlijk aanwezig was. Deutsch vroeg “aeroplanes, anticraft guns, artillery of big calibre. This must come to Spain quickly and must come regularly”⁹¹⁰. Hij kreeg geen hoop. Zowel van Britse als Franse zijde werd gewezen op de onmogelijkheid om op zijn vraag in te gaan. De Engelsen Citrine en Hicks betoogden dat de conservatieve Chamberlain-regering niet van plan was de non-interventie-politiek op te geven en de Fransen Max Dormoy en Bracke stelden, in afwezigheid van Léon Jouhaux, dat de Franse regering zonder Britse steun niets kon ondernemen. Zowel Britten als Fransen zagen bovendien in dat niet op de vraag van Spanje kon worden ingegaan zonder de eigen defensiecapaciteit in gevaar te brengen.

Naarmate de toestand in Spanje in de loop van 1938 verslechterde, groeide ook de terughoudendheid binnen het IVV om zich te engageren in wat een verloren zaak leek. Het enige dat men nog kon doen was oproepen tot solidariteit, de materiële hulp verder zetten en pleiten tegen de non-interventiepolitiek. De conclusie van Rodriguez Vega op de Algemene Raad van november 1938 in Parijs was dan ook dat “the action of the International had been on the weak side as far as concerned Fascist aggression”⁹¹¹, waarop de Nederlander Evert Kupers repliceerde dat het het IVV niet ontbrak aan de wil, maar wel aan de macht om meer te doen.

Besluit

Het behoud van de vrede en de « oorlog aan de oorlog » hoorde tot de kern van de opdracht van de nieuwe internationale vakbeweging, onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog. Tijdens de eerste jaren, in een instabiel Europa en een radicaliserende arbeidersbeweging, heeft de IVV-leiding getracht om in de praktijk actie te ondernemen tegen alles en iedereen die de vrede bedreigde. De respons en de medewerking van de IVV-leden, de nationale vakbondscentrales, was evenwel miniem. Nationale belangen primeerden op het internationale ideaal en de autonomie van nationale centrales was onaantastbaar. Industriële actie voor een politiek doel was bijzonder moeilijk te organiseren. Na het mislukte avontuur in Hongarije en de zware interne problemen tijdens de Ruhr-crisis, hield het IVV zich ver van daadwerkelijke anti-oorlogsactie.

Nationale centrales die bedreigd werden door fascisme en nazisme hadden eerder de neiging om hun internationale contacten te offeren voor het zoeken van een nationale consensus. Dit

⁹⁰⁹ IFTU/LSI conference, Paris 15-16 March 1938, notulen (MRC, TUC-archives MSS 292/915.2)

⁹¹⁰ IFTU/LSI conference, Paris, 14 april 1938, notulen (MRC, TUC-archives MSS 292/915.2)

⁹¹¹ IFTU, General Council, summarised report, 9-10 november 1938 (MRC, TUC-archives MSS 292/915.2/3)

mislukte echter zowel in Italië als in Duitsland. Het kwaadaardige karakter van het fascisme werd pas goed duidelijk na de moord op Matteotti, maar de international vakbeweging aarzelde om in actie te komen.

In Duitsland was het IVV bereid om zich te engageren in een ondergrondse strijd. Dit mislukte omwille van de centralistische structuur, de politieke geslotenheid en het organisatorisch onvermogen. Bovendien ontbraken de middelen. Opnieuw werd de aard van de tegenstander onderschat. Infiltratie en verraad hinderden elk initiatief van bij de start.

Tegen het moment dat in Spanje de republiek onder vuur kwam, was het Vredesverdrag aan flarden geschoten. Het TUC besepte dat een oorlog onvermijdelijk werd en zette alles op de verdediging van het eigen land, overtuigd de sterkhouder te zijn van de democratie en de rechtsstaat.

Voorbij het Internationaal Vakverbond

De weg naar het Wereldvakverbond

« *Long live the King, Churchill, Stalin, and Roosevelt* »⁹¹²

Gescheiden kampen

Op de conferentie met de IBS, die het IVV-congres van 1939 in Zürich vooraf ging, vroeg de ITF dringende maatregelen in het kader van de oorlog die dreigde uit te breken en een betere coördinatie van het ondergrondse werk. De bespreking kende weinig resultaten, want « the other representatives, including those of the I.F.T.U., did not seem to consider the situation so threatening »⁹¹³.

Dit betekent niet dat er in deze uitzonderlijke tijden geen uitzonderlijke maatregelen werden genomen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was de internationale vakbeweging in kampen uiteengevallen, die een afspiegeling waren van de posities en de allianties van de diverse naties. Bij de start van de Tweede Wereldoorlog voltrok zich een vergelijkbare scheiding, zij het dat het nu enkel ging om een neutraal en geallieerd kamp, omdat in Duitsland en bij zijn bondgenoten geen sprake was van een vrije vakbeweging. Er kwam dus binnen het IVV een groep van « neutrale landen », bestaande uit België, Nederland en de Scandinavische landen en een geallieerde groep, met Frankrijk en Groot-Brittannië. Deze opdeling was niet het gevolg van een conflict, maar van een afspraak tussen de verschillende nationale centrales, die de politiek van hun onderscheiden regeringen zo efficiënt mogelijk wilden steunen. Toen de neutrale « Oslo-landen », na de eerste conferentie van 8 en 9 november 1939 in Brussel, op eigen gezag een tweede samenriepen voor 17 maart 1940 te Amsterdam, waarschuwde Léon Jouhaux dat het niet mocht komen tot « a split in the International into two parallel groups, of the belligerent and neutral countries »⁹¹⁴. Hij eiste ook dat alles in ieder geval onder de vleugels van het IVV zou gebeuren.

Het Britse TUC was, net als de regering van dat land, het meest bedrijvig in het versterken van zijn bilaterale relaties. De eerste en meest evidente bondgenoot was de Franse CGT, die in een vergelijkbare positie zat. Beide confederaties zaten op één lijn wat betreft hun medewerking aan een productieslag als voorbereiding op de komende oorlog. Het TUC had op zijn congres van Bridlington beslist dat de strijd tegen Hitler moest worden verdergezet en de CGT werkte met de Franse regering samen « for the complete collaboration on the production of arms »⁹¹⁵. Volgens Léon Jouhaux waren er wel enkele pacifisten in de Franse

⁹¹² Uitspraak van een anoniem Brits spoorwegaarbeider in de *Railway Review* van 5 september 1941. Geciteerd door Victor Silverman, « Popular Bases of the International Labor Movement in the United States and Britain, 1939-1949 », *International Review of Social History*, 38 (1993), p. 314.

⁹¹³ *The War, The ITF and the Future*, memorandum van Max Zwalf, ITF, januari 1942 (AdsD, ITF-archief Mappe 53)

⁹¹⁴ IFTU, Executive Committee, summarised minutes, 14-15 maart 1940 (MRC, TUC-archives 292/915.2/3)

⁹¹⁵ TUC, International Committee, minutes, 13-14 oktober 1939 (MRC, TUC-archives 292/901/5)

vakbeweging, « but they dit not exert any real influence »⁹¹⁶. TUC en CGT beslisten in oktober 1939 om een Anglo-French Trade Union Committee op te richten, met het doel een tegengewicht te bieden voor de Duitse propaganda en overleg te plegen over kwesties « on which it would be wise to compare experiences between the two movements »⁹¹⁷. Het ging hierbij vooral over de effecten van de oorlog op de werknemers, zoals de pensioenrechten en vergoedingen van gemobiliseerde soldaten. Het comité zou tussen november 1939 en april 1940 vijf maal vergaderen, en werd na de Duitse inval van juni op inactief gezet.

Bij de prognostiek over het verloop van de komende oorlog baseerde men zich in grote lijnen op het verloop van de vorige. Neutrale landen hoopten gespaard te worden en in Frankrijk leefde de mening dat slechts een deel van het land in gevaar was. Dit was blijkbaar ook de mening van algemeen-secretaris Walter Schevenels, want hij wou personeel en archieven in veiligheid brengen in Savigny-le-Temple, een klein dorp zo'n 25 km. buiten Parijs en in Sables-d'Olonne, aan de Atlantische kust. Iedereen werd echter verrast door de snelle opmars van het Duitse leger. Schevenels, die van plan was om bij de Franse regering en de CGT te blijven, werd echter niet verwittigd toen deze Parijs verlieten en moest twee dagen later op eigen houtje vluchten⁹¹⁸. Hij vertrok naar het niet-bezette deel van Frankrijk⁹¹⁹ waar hij opnieuw met de CGT in contact kwam en er de ontwikkelingen volgde van een verdeelde Franse vakbeweging, die aarzelde om haar houding te bepalen ten opzichte van het nieuwe regime van Maarschalk Pétain, dat op 17 juni aan de macht was gekomen⁹²⁰. Schevenels probeerde naar Engeland te ontkomen en slaagde er op 6 juli in het TUC telegrafisch te verwittigen dat hij vast zat in Frankrijk. Walter Citrine schakelde daarop zowel de Britse als de Amerikaanse overheid in om Schevenels uit Frankrijk te halen. Adjunct algemeen-secretaris G. Stolz was er intussen wel in geslaagd Londen te bereiken en nam onmiddellijk contact met het TUC. Verder slaagde een beperkt aantal functionarissen en leidende figuren van nationale confederaties, nationale beroepsbonden en IBS er in Londen⁹²¹ te bereiken, waar ze zich onder de hoede stelden van het TUC, die het als zijn opdracht zag « to unite the scattered remnants of trades unionism in Europe and to keep alive the ideals of freedom and democracy »⁹²².

Die verzamelde resten omvatten afgevaardigden van de nationale centrales van Frankrijk, België, Nederland, Luxemburg, Duitsland, Oostenrijk, Noorwegen, Polen, en Tsjechoslowakije. Het IVV zou met deze groepen samenwerken en dus voortaan handelen als vertegenwoordiger van de bewegingen in bezet gebied. Daarnaast waren er in Londen veel vluchtelingen die een band hadden met een IBS. Formeel waren er van de 24 in 1940 bestaande organisaties slechts vier in Londen op een reguliere manier vertegenwoordigd : de drie IBS met zetel in Engeland (textiel, mijnwerkers, schoenmakers-lederbewerders,) en de ITF, die als enige de overtocht had gemaakt. De andere bevonden zich in bezet gebied, of in

⁹¹⁶ idem

⁹¹⁷ idem

⁹¹⁸ TUC, International Committee, minutes, 5 december 1940 (MRC, TUC-archives 292/915/8)

⁹¹⁹ Volgens het memorandum van Max Zwalf verbleef Schevenels in Vichy. Zelf geeft Schevenels verschillende versies. Tegenover het International Committee van het TUC beweerde hij via Limoges naar Bordeaux te zijn gegaan. In zijn boek over de geschiedenis van het IVV schrijft hij dat hij contacten zocht met de vele vluchtelingen in Frankrijk en daarom veel rondreisde in niet-bezet gebied waardoor hij o.a. ook in Vichy kwam.

⁹²⁰ Zie : J.P. Le Crom, *Syndicats nous voilà : Vichy et le corporatisme*, (Paris, Ed. de l'Atelier, 1995), J.L. Robert (ed.), *Syndicalisme sous Vichy*, (Paris, Ed. Ouvrières, 1992)

⁹²¹ Jaap Oldenbroek van de ITF had er tijdens een vergadering op 29 april 1940 in Amsterdam op aangedrongen dat alle IBS met zetel in Nederland hun zetel naar Engeland zouden overplaatsen. Zie briefwisseling van Oldenbroek en Wim Spiekman naar aanleiding van de pensionering van deze laatste (IISG, Archief FIET, nr. 12)

⁹²² Walter Citrine, *Two Careers*, (London, Hutchinson, 1967), p. 53

Zwitserland, waarmee geen communicatie mogelijk was. Zij werden voor zover dit mogelijk was vertegenwoordigd door de Britse of in Engeland verblijvende verantwoordelijken. Ten slotte nam het IVV de vertegenwoordiging op zich van de 13 normaal functionerende confederaties in niet-bezet gebied⁹²³, hoewel de communicatie zeer moeilijk zou verlopen.

Op 15 juli maakte het nieuwe Management Committee van de ITF⁹²⁴ als eerste een stand van zaken op en kwam tot de conclusie dat de gehele internationale vakbeweging zowat in elkaar was gestuikt en dat de ITF nog de enige actieve organisatie was. Daarom wou de ITF nu overwegen om zijn structuren en diensten ter beschikking te stellen van andere groepen dan transportarbeiders. De ITF, die van mening was dat haar activiteiten beter in een breder kader kon worden opgenomen⁹²⁵, zag zichzelf als de kern van de internationale vakbeweging en wou zelf een groot deel van de lasten dragen voor het heractiveren van het IVV. De Transportarbeidersinternationale had een duidelijk beeld van welke de opdrachten van een IVV in oorlogstijd zouden moeten zijn. Enerzijds was dit propaganda en versterking van de vakbeweging door geografische uitbreiding, anderzijds moest de internationale vakbeweging de leiding nemen van de strijd tegen het fascisme en er moest gewerkt worden aan oorlogs- en vredesdoelstellingen. De Beroepsinternationales moesten worden gereactiveerd en het IVV was de aangewezen organisatie om de rechten van de vreemde arbeiders in Engeland te verdedigen. Het structurele debat was voor de ITF in dit stadium niet prioritair⁹²⁶, de ITF wou snel een actieve vakbondsinternationale en was ongeduldig om in actie te komen.

Snelheid was echter niet de eerste bekommernis van IVV-voorzitter Citrine. Een Amerikaans waarnemer had ooit over Citrine opgemerkt dat : « The welfare of the British labor movement is uppermost in his mind, and explains actions or lack of action which are not always clear to others »⁹²⁷. Op een moment van niet aflatende luchtaanvallen en een dreigende invasie was de verdediging van het land de eerste prioriteit. Oorlogen worden echter gevoerd door regeringen en hun legers, niet door vakbonden. De vakbeweging kon voor zichzelf een rol zoeken op het nationale terrein door de oorlogsproductie te stimuleren en te waken over een zekere standaard aan sociale rechten en welvaart. Op het internationale terrein kon de vakbeweging de politiek van de Britse regering ondersteunen door de bestaande allianties te versterken of nieuwe mogelijk te maken. In beide gevallen was er geen duidelijke opdracht voor het IVV en dus had het IVV geen prioriteit.

Op 29 augustus 1940 kwamen de in Londen aanwezige vertegenwoordigers van nationale centrales en IBS voor het eerst samen in een informeel overleg, « for the purpose of considering methods of continuing international activities in present circumstances »⁹²⁸. Welke deze methodes waren, kon door hen niet vrij worden bepaald. Het IVV was voor al zijn activiteiten afhankelijk van derden, van het TUC, maar ook van de Britse overheid, die

⁹²³ American Federation of Labor, Trades and Labour Congress of Canada, Confederación de Trabajadores de Mexico, Confederación General del Trabajo de la Republica Argentina, New Zealand Federation of Labour, Palestine Federation of Labour, British Trades Union Congress, Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon, South African National Joint Committee (bestaande uit de Trades and Labour Council uit Johannesburg en de Cape Federation of Labour Unions), Landsorganisationen i Sverige, Chinese Association of Labour, Union Syndicale Suisse, Indian Federation of Trade Unions

⁹²⁴ Het dagelijks beheer was in de ITF in handen van een Management Committee dat, naast het secretariaat, voornamelijk bestond uit afgevaardigden van verenigingen uit het land waar zich de zetel bevond. Nadat de ITF in 1939 van Nederland naar Engeland was verhuisd, waren dit dus Britten.

⁹²⁵ ITF, Management Committee, minutes, 15 juli 1940 (MRC, ITF-archives, 159.1.4.12-18)

⁹²⁶ ITF, Management Committee, minutes, 29 augustus 1940 (MRC, ITF-archives 159.1.4.14)

⁹²⁷ Biografische nota betreffende Walter Citrine van Lawrence Levin, OSS, 27 maart 1945 (NARA, RG 226 E 110, B 49, F 498)

⁹²⁸ TUC, International Committee, minutes, 27 augustus 1940 (MRC, TUC-archives 292/901/5)

bijvoorbeeld de vrije correspondentie met de centrales in niet-bezet gebied verbod. Voorzitter Citrine's voornaamste punt op deze vergadering was dat het Britse plan voor de incorporatie van de IBS in het IVV nu zonder meer moest worden uitgevoerd. Een subcomité, bestaande uit vertegenwoordigers van de IBS⁹²⁹, Citrine en Stolz, kreeg de opdracht een plan uit te werken⁹³⁰, dat moest tegemoetkomen aan de wens van het TUC⁹³¹.

Het zou echter tot januari 1941 duren voor op een bijzondere zitting van het Uitvoerend Bestuur de krijtlijnen werden getrokken voor de oorlogswerking van het IVV. Aan deze zitting, die plaatsvond in de VS, konden slechts drie leden deelnemen: Walter Citrine, William Green en Walter Schevenels. Gezamenlijk beslisten ze dat het IVV de in Londen aanwezige geëmigreerde arbeiders zou trachten te organiseren, niet alleen op basis van hun beroep, maar ook naar nationaliteit, met het oog op hun latere inschakeling bij de wederopbouw van de vakbeweging in hun land⁹³². Verder werd beslist dat het IVV in Londen zou blijven en dat de nog functionerende nationale centrales, die samen zo'n 12 miljoen leden vertegenwoordigden, hun lidgeld volledig moesten betalen⁹³³.

De traagheid van het IVV leidde tot nieuwe spanningen met de ITF, die sneller wou gaan en actiever wou zijn dan het IVV blijkbaar kon of mocht. De ITF vroeg zichzelf af of ze niet opnieuw zelf een initiatief moest nemen voor de coördinatie van de internationale vakbondskrachten: « we are extremely dissatisfied with the inaction of the IFTU and we wonder if we should approach the other ITS with a similar proposal as we have made to the IFTU »⁹³⁴. Opnieuw zag het er naar uit dat de ITF zich op het brede terrein zou begeven en opnieuw zou dit tot spanningen leiden, temeer omdat het IVV intussen wel werkte aan de oplossing van een oud dossier, de structurele incorporatie van de beroepsinternationales in het IVV. Precies het dossier dat voor de ITF geen prioriteit had. Het IVV ging uiteindelijk echter gedeeltelijk in op de samenwerkingsvoorstellen van de ITF. Er kwam een gezamenlijk tijdschrift, een informatiedienst ten behoeve van de IBS en er werd een nieuw orgaan opgericht, dat de leiding van de internationale vakbeweging in handen zou nemen en waarin de IBS zouden vertegenwoordigd zijn.⁹³⁵

Dit werd de Emergency International Trade Union Council, die zou bestaan uit alle beschikbare leden van het Uitvoerend Bestuur, één afgevaardigde per nationale centrale voor Groot-Brittannië, Canada, Argentinië, Palestina, Zweden en Mexico en afgevaardigden van de conferentie van de IBS⁹³⁶. De Emergency Council kreeg twee opdrachten, die hoofdzakelijk bestonden uit studiewerk: het sociaal en economisch eisenprogramma en de heropbouw van de internationale vakbeweging. Voor beide werd een subcomité opgericht. Hieruit bleek opnieuw het verschil in karakter tussen de actiegerichte ITF en het IVV. Citrine was op dit moment echter al een stap verder en voor hem kwam het er op aan om niets te doen dat de ontwikkeling van een nieuwe naoorlogse internationale zou hinderen. Studieopdrachten waren onschuldig en op structureel vlak werd het terrein geëffend.

⁹²⁹ J. Oldenbroek (ITF), R. Coppock (hout- en bouwarbeiders), J. Hallsworth (bedienden), L. Evans (Metaal), J. Stott (Textiel)

⁹³⁰ IFTU, Reports of the joint IFTU-ITS meetings, 1940-1941 (IISG, IFTU-archief nr. 207)

⁹³¹ Naast dit sub-comité dat de structurele problematiek moest behandelen, kwam er een tweede dat het sociaal en economisch programma van de naoorlogse vakbeweging moest voorbereiden.

⁹³² IFTU, Executive Committee, minutes, 30-31 januari 1941 (MRC, TUC-archives 292/915/8)

⁹³³ Walter Citrine, diaries, tour of America (BLPES, Walter Citrine papers 1/30)

⁹³⁴ ITF, Management Committee, minutes, 8 februari 1941 (MRC, ITF-archives 159.1.4.16)

⁹³⁵ IFTU-ITS subcommittee, minutes, 10 juni 1941 (IISG, IFTU-archief nr 207)

⁹³⁶ Rondschrijven Walter Schevenels, 26 augustus 1941 (IISG, IFTU-archief nr 207)

Op 8 mei 1941 vergaderde het subcomité I een eerste maal over de hervormingsvoorstellen. Er lag een nota op tafel van Walter Schevenels, die zijn oude integratie-plan opnieuw had opgediept. Dit leidde tot ongenoegen bij een aantal IBS, die stelden dat dergelijke verregaande beslissingen niet konden genomen worden in dat soort uitzonderlijke omstandigheden, waarin overleg met groepen in andere landen onmogelijk was. Citrine drong echter aan en stelde dat « vested interests » de plannen in het verleden hadden gesaboteerd. Maar nu zijn er geen nationale centrales meer, stelde hij, en dus kunnen er ook geen beroepsinternationales meer zijn⁹³⁷. Volgens Citrine waren het enkel Groot-Brittannië en de Verenigde Staten die de lasten droegen van de internationale en dus hadden zij het recht om de nieuwe organisatie naar eigen inzichten te structureren. Opnieuw kwam zijn ‘all-english’ gevoel boven, toen hij stelde dat sommige landen hun plicht niet hadden gedaan, terwijl de Britten en de landen van de Commonwealth dat wel deden. De bestaande activiteiten moesten worden gecentraliseerd en welk orgaan er ook werd opgericht, het kon geen tijdelijk statuut krijgen, want « that is waiting until the war is over and starting again on the old basis ». Citrine gaf toe dat ze formeel geen bevoegdheid hadden om dergelijke hervormingen door te voeren, maar was van mening dat « they must show some capacity for leadership »⁹³⁸.

Het duurde uiteindelijk tot de International Trade Union Conference van 23 juli 1942 vooraleer de Emergency Trade Union Council officieel kon worden geïnstalleerd. De samenstelling was zoals Citrine ze had voorgesteld, zij het dat er een extra afgevaardigde voor de VS aan werd toegevoegd⁹³⁹. Een voorstel om ook de afgevaardigden van de nationale groepen in ballingschap op te nemen werd afgewezen, maar ze kregen wel een adviserende stem⁹⁴⁰. Revolutionair, naar IVV-normen, was de opname van zeven afgevaardigden van de IBS. Citrine moest deze keuze verdedigen, want er waren in Londen wel meer dan zeven IBS aanwezig. Volgens de IVV-voorzitter zouden de beslissingen die nu werden genomen inzake de structuren wel eens de oorlog kunnen overleven en moest worden vermeden dat de IBS het IVV onder controle zouden krijgen⁹⁴¹. Daarom werd het aantal mandaten beperkt tot zeven⁹⁴², zodat de IBS voor het eerst structureel deel gingen uitmaken van het IVV, maar wel duidelijk in een minderheidspositie. Het TUC zette hier een stap in de richting van de integrale vakbondsinternationale. Nu nog nieuwe partners zoeken.

Van bij de start van de Emergency Council was er overeenstemming over de noodzaak de deuren van het oude IVV open te stellen : « The general feeling is that we should aim at the widest possible international unity »⁹⁴³. Op dat moment werd in eerste instantie gedacht aan uitbreiding met de christelijke vakbonden, « no political or religious tests would be made a condition for affiliation »⁹⁴⁴. Wat de Sovjetbonden betrof, waren de meningen verdeeld, men zou eerst nagaan wat « the real attitude » van de Sovjets was betreffende de internationale vakbondseenheid⁹⁴⁵. Toch was duidelijk dat een nieuw IVV niet alleen een organische

⁹³⁷ IFTU-ITS subcommittee, minutes, 27 mei 1941 (IISG, IFTU-archief nr 207)

⁹³⁸ idem

⁹³⁹ IFTU, International Trade Union Conference, summarised minutes, 23 juli 1942 (IISG, IFTU-archief nr 207)

⁹⁴⁰ IFTU-conferentie, Zusammengefasstes Protokoll, 19 maart 1942 (IISG, IFTU-archief nr 207)

⁹⁴¹ IFTU, International Trade Union Conference, summarised minutes, 23 juli 1942 (IISG, IFTU-archief nr 207)

⁹⁴² De volgende IBS zetelden in de raad : International Transportworkers Federation, International Federation of Textileworkers' Associations, International Metalworkers' Federation, Miners' International Federation, International Boot&Shoe Operatives & Leather Workers' Federation, International Federation of Building & Woodworkers, International Clothingworkers' Federation.

⁹⁴³ IFTU, Study Committee for the Post-War Reconstruction of the International Trade Union Movement, summarised conclusions, 2 november 1942. (MRC, TUC-archives 292c/918.½)

⁹⁴⁴ idem

⁹⁴⁵ IFTU, Committee I, summarised minutes, 3 december 1942 (MRC, TUC-archives 292c/918.½)

structuur zou hebben, maar ook het breedst mogelijke geografische draagvlak. En in februari 1942 had Walter Schevenels het zelfs al over de toekomstige « world trade union federation », waarvan het concept in de komende maanden verder vorm zou krijgen⁹⁴⁶.

Tot begin 1943 ontplooidde de Emergency Council weinig activiteit, maar met het keren van de oorlogskansen kwam ook het perspectief op de overwinning. Intern ging het werk aan de nieuwe structuur verder, hoewel de omvorming van het IVV moeizaam verliep en op oude tegenkantingen bleef botsen. In april 1943 gaf de Emergency International Trade Union Council aan het subcomité de duidelijke instructie dat de « World Federation » moest worden gezien als « a central body for the Trade Union Movement », en dat er een « single affiliation fee » zou komen. De IBS zouden dus hun financiële autonomie verliezen, hoewel niet werd uitgesloten dat sommige IBS, « whose activities are so extensive that they cannot cover their expenses with the general rate », bijkomende lidgelden mochten vragen aan hun organisaties⁹⁴⁷.

Het « project for a world federation of trade unions » werd door de IVV-leiding voorgesteld op de samenkomst van de Emergency International Trade Union Council van 23 september 1943. Nauwelijks enkele weken voordien had het TUC op haar congres van Southport beslist om zelf een wereldvakbondsconferentie samen te roepen. Voorzitter Citrine gaf toe dat deze werkwijze eigenaardig was, maar beweerde geen tegenstrijdigheid te zien. Beide initiatieven liepen volgens hem parallel : « If the world conference can be made a succes no doubt the scheme for the World Federation, carefully prepared by the IFTU, will then provide the desirable constructive basis for it »⁹⁴⁸. Dit schema was echter in bepalende mate door de TUC-zienswijze geïnspireerd. Nieuwe formules werden geïntroduceerd als antwoord op de onvrede van het TUC met een aantal aspecten van het IVV uit het verleden of als tactische zet naar de toekomst. Het Europees centralisme bijvoorbeeld, dat de Britten zo had gestoord, zou ook structureel worden aangepakt. De toekomstige internationale vakbeweging zou « continental or regional sub-federations » oprichten, die ook buiten Europa een meer permanente aanwezigheid moesten garanderen. De nieuwe internationale vakbeweging zou ook pluralistisch worden in de zin dat meer dan één nationale centrale per land zou worden toegelaten, « if a real World Federation was wanted it must be tried to get all the outsiders inside » en « the differences between the Russians and the Americans are to be bridged as well as those with the Christian Unions »⁹⁴⁹. Daarmee werd ook de politiek-ideologische drempel verlaten, die het IVV zijn gesloten karakter had gegeven. Een politiek-neutrale internationale vakbeweging was voor het TUC de enige manier om ondanks de grote ideologische tegenstellingen samen te werken in één structuur. De politieke aanhorigheid mocht geen criterium meer zijn, « organizations must be looked at on their merits from the trade union point of view ». Verder zouden de IBS worden geïncorporeerd en omgevormd tot International Trade Departments⁹⁵⁰.

⁹⁴⁶ TUC, interne nota aan het International Committee, februari 1942 (MRC, TUC-archives 292/915.5/8)

⁹⁴⁷ TUC, intern rapport betreffende Emergency International Trade Union Council, 19 april 1943 (MRC, TUC-archives 292/915.8)

⁹⁴⁸ IFTU, Emergency International Trade Union Council, summarised minutes, 23 september 1943 (MRC, TUC-archives 292/915.8)

⁹⁴⁹ TUC, intern rapport betreffende Emergency International Trade Union Council, 19 april 1943 (MRC, TUC-archives 292/915.8)

⁹⁵⁰ IFTU, Emergency International Trade Union Council, summarised minutes, 23 september 1943 (MRC, TUC-archives 292/915.8)

Het was opnieuw de ITF die hiertegen het scherpst reageerde. De nieuwe algemene secretaris, Jaap Oldenbroek⁹⁵¹ sprak dezelfde taal als zijn voorganger Fimmen en verweet het IVV dat het « always regarded itself as the exclusive policy-making head of the movement, refusing the I.T.S. any opportunity to participate in the international decisions »⁹⁵². Citrine van zijn kant verweet de ITF dat « they had not been and were not content with the functions and prerogatives of a purely transportworkers federation ». Oldenbroek bleef er echter bij dat de ITF « would not be able to adopt the scheme in its present form. »⁹⁵³. Het kwam niet tot een oplossing en Schevenels en Citrine dreven hun zin door en begonnen te werken aan een nieuw wereldvakverbond. Tegen het voorjaar van 1944 was het ontwerp rond, zonder dat er aan de verzuchtingen van de ITF tegemoetgekomen was.

De IVV-vakbondsgroepen in ballingschap

Reeds voor het uitbreken van de oorlog hadden diverse vakbondsgroepen in ballingschap zich georganiseerd onder de koepel van het IVV. De oudste groep was de Italiaanse, gevolgd door de Duitse, de Oostenrijkse en de Tsjechische groepen. Na de invasies van Noorwegen, Polen, Nederland, België en Frankrijk, werd Groot-Brittannië het toevluchtsoord van vluchtelingen uit deze landen.

Er rees een probleem rond de vraag wie deze in Engeland verblijvende vakbonden in ballingschap precies vertegenwoordigden. In principe konden zij enkel aanspraak maken op de vertegenwoordiging van hun leden die eveneens in Engeland verbleven en waren ze in vakbondstermen dus minuscule organisaties. Het TUC, dat tijdens de Eerste Wereldoorlog tegenstander was geweest van afzonderlijke nationale groepen en slechts node aan Belgische metaalarbeiders had toegestaan zich op basis van afkomst te organiseren⁹⁵⁴, aarzelde ook nu om af te wijken van zijn traditioneel organisatiepatroon. Met de Britse beroepsbonden en het TUC werd daarop een compromis bereikt dat alle in Groot-Brittannië actieve vreemde arbeidskrachten in principe bij hun Britse beroepsbond moesten aansluiten, maar dat ze daarnaast ook naar nationaliteit zouden worden georganiseerd⁹⁵⁵. Van echte vakorganisaties was echter geen sprake « The functions of the National Trade Union Groups are of a social, educational and provident character »⁹⁵⁶. Een belangrijke overweging om migranten te organiseren op basis van hun nationaliteit was de voorbereiding van de naoorlogse wederopbouw van de vakbeweging in de diverse bezette landen : « At the end of the war

---

⁹⁵¹ Jacobus Hendrik Oldenbroek (1897 – 1970) : Internationaal vakbondsfunctionaris. Werd als klerk lid van de Nederlandse bediendenbond die geleid werd door Edo Fimmen. Toen Fimmen secretaris werd van het IVV bezorgde hij Oldenbroek er een administratieve functie. In 1921 maakte hij de overstap naar de ITF waar hij zijn nauwe samenwerking met Edo Fimmen verder zette. Na de dood van Nathans in 1938 werd hij adjunct algemeen secretaris. In 1939 volgde hij de ITF naar Engeland waar hij geleidelijk het werk van de zieke Fimmen overnam. Bij diens dood in 1943 werd hij dienstdoend algemeen secretaris. Tijdens de oorlog speelde hij met de ITF een actieve rol en werkte nauw samen met de Amerikaanse geheime dienst, de OSS. In 1946 werd hij officieel algemeen secretaris van de ITF en in 1949 werd Oldenbroek de eerste algemene secretaris van het IVVV. In 1960 nam hij ontslag ingevolge een conflict met de Amerikaanse vakbeweging.

⁹⁵² idem

⁹⁵³ idem

⁹⁵⁴ Geert Van Goethem, “Tussen front en fabriek : de Centrale der Belgische Metaalbewerkers in Engeland tijdens de Eerste Wereldoorlog”, in *Roodgloeiend. Bijdragen tot de geschiedenis van de Centrale der Metaalbewerkers van België*, (Gent, Amsab, 1990), pp. 217 – 239.

⁹⁵⁵ IFTU, Report on activities 1940-1941 (MRC, TUC-archives 292/915.8)

⁹⁵⁶ Nota van de Amerikaanse Ambassade in Londen, 8 oktober 1942 (National Archives RG 59, Great Britain 841.00B/201)

persons organised in these groups will be in a position to form the nuclei of an independent Trade Union Movement in their respective countries »⁹⁵⁷. Het was dus zaak om te werken met betrouwbare elementen en communisten buiten te houden. Het IVV deed dit door bijvoorbeeld geen lid te aanvaarden zonder peterschap van twee bekende sociaal-democraten⁹⁵⁸.

Uiteindelijk zouden er « Foreign National Trade Union Groups » komen van Belgische, Franse, Tsjechische, Duitse, Oostenrijkse, Poolse, Noorse⁹⁵⁹ en Spaanse vluchtelingen. Het grootste centrum was het Belgische met in 1941 ongeveer 1.500 leden, een ledental dat tegen 1944 steeg tot 4.000⁹⁶⁰. De overige groepen hadden aanvankelijk slechts enkele tientallen leden, en tegen het einde van de oorlog groepeerden ze alle samen eveneens ongeveer 4000 leden.

Politiek gezien was het Duitse centrum echter het belangrijkste. De aanwezigheid van Duitse vluchtelingen in Engeland stelde specifieke problemen, niet in het minst door de spionagepsychose die er heerste. In Londen hadden de Duitse immigranten, zelfs de anti-nazi activisten, het dan ook bijzonder moeilijk⁹⁶¹. Ook de Duitsers die zich onvoorwaardelijk engageerden in het ondergrondse werk tegen Hitler leden onder dit klimaat van algemeen wantrouwen. Toen Hans Gottfurcht in Londen aan zijn organisatie wou beginnen en hierover een gesprek vroeg met Citrine, liet deze via zijn secretaris, en tot grote verontwaardiging van Gottfurcht liet weten dat : « Sir(!) Walter Citrine ...will be fully engaged for some time ahead »⁹⁶².

De strijd onder de Duitse immigranten rond het vertegenwoordigingsrecht van de Duitse vrije vakbeweging, die reeds voor de oorlog zo scherp was gevoerd, werd ook tijdens de Londense ballingschap voort gezet. Twee namen stonden centraal : Walter Auerbach voor de ITF en Hans Gottfurcht voor de Britse afdeling van de ADG⁹⁶³. De relaties tussen beiden waren een afspiegeling van de onderlinge relaties van hun onderscheiden organisaties de ITF en het IVV.

De discussie over de vraag of er behoefte was aan een overkoepelende Duitse organisatie in ballingschap, herhaalde zich bij de aanvang van de oorlog. De ITF en zijn medewerker Auerbach waren tegen, terwijl Hans Gottfurcht alles in het werk stelde om een dergelijke koepel mogelijk te maken en te laten erkennen door het IVV. Tegen Gottfurchts 'Londener Vertretung der Freien Arbeiter', richtte Auerbach met de steun van Oldenbroek de 'Gewerkschaftliche Freiheitsbund gegen das Hakenkreuz' op, als rivaliserende en eveneens vrij algemene organisatie. Auerbach stelde aan Gottfurcht voor om samen te werken « Auf Grundlage der Gleichberechtigung ». Indien daar niet op werd ingegaan « dann sehen wir uns

⁹⁵⁷ IFTU, Report on activities, 1940-1941 (MRC, TUC-archives 292/915/8)

⁹⁵⁸ Nota van de Amerikaanse Ambassade in Londen, 8 oktober 1942 (National Archives RG 59, Great Britain 841.00B/201)

⁹⁵⁹ De Noorse centrale was een buitenbeentje in dit kader. De Noorse vloot was namelijk voor een groot deel kunnen vluchten en er verbleven vele duizenden Noorse zeelui in Groot-Brittannië. De Noorse vakbeweging in ballingschap kon op die manier haar statuut als regulier IVV-lid behouden.

⁹⁶⁰ IFTU, Report on activities, 1943-1944 (MRC, TUC-archives 292/915/8)

⁹⁶¹ A. Glee, *Exile Politics during the Second War : the German Social Democrats in Britain*, (Oxford, Univ. Press, 1982)

⁹⁶² Hans Gottfurcht aan Walter Auerbach, 2 november 1939 (AdsD, Walter Auerbach, Mappe 22)

⁹⁶³ Na de dood van Schliestedt in 1938 werd de naam GEADE vervangen door ADG (Auslandvertretung der Deutschen Gewerkschaften). De representativiteit van deze organisatie was echter een punt van discussie binnen de Duitse migrantengemeenschappen. Al snel werd de ADG daarom verplicht om zijn naam te wijzigen in het meer bescheiden 'Londener Vertretung der Freien Arbeiter'.

gezwungen, selbständig vorzugehen. Ich sehe durchaus ein, dass wir in solchen Fällen nicht nur die Transportarbeiter, sondern auch andere Arbeiter erreichen werden, ja, uns sogar an diese wenden müssen »⁹⁶⁴. De reden voor deze harde taal was de ontgoocheling door de mislukking van het ondergrondse werk tegen Hitler en « Die unqualifizierbare Praxis des sich A.D.G. nennenden Vereins, die jahrelang die Deutschlandarbeit behinderte »⁹⁶⁵.

Na het uitbreken van de oorlog op het Westelijke front, werden vele Duitse vluchtelingen in Groot-Brittannië, onder wie Hans Gottfurcht, in een kamp geïnterneerd. Auerbach, zelf niet geïnterneerd, deed in de tussentijd vergeefse pogingen om zijn organisatie te laten erkennen door het IVV. Na de vrijlating van Gottfurcht werd het dispuut opgelost tijdens een bijeenkomst op 12 februari 1941 waarop het terrein werd verdeeld volgens het oude IVV-recept : de Freedom League zou de beroepsorganisaties vertegenwoordigen, « der Repräsentanten illegaler Deutscher freigewerkschaftlicher Betriebsorganisationen », terwijl het IVV een interprofessionele koepel zou erkennen⁹⁶⁶. Dit werd dan de Landesgruppe Deutscher Gewerkschafter in Gross-Britannien, die door het IVV werd opgericht naar analogie van de andere nationale organisaties. Hans Gottfurcht werd de leider van deze groep en bleef tot ontgoocheling van Auerbach het rechtstreekse aanspreekpunt van het IVV.

De verhouding tussen het IVV en zijn Duitse leden verkilde echter sterk nadat het IVV op 11 december 1942 een publiek protest tegen de jodenvervolging in Duitsland lanceerde, waarin het zijn « horror and revulsion at this abominable crime upon the defenceless Jewish people » uitsprak. Het IVV voegde eraan toe dat het tot dan niet had kunnen geloven dat voormalige Duitse vakbondsmensen, dit ook passief konden laten gebeuren. « But time is passing and there have been no signs of German workers muting up any active resistance and it is becoming more and more difficult to maintain our attitude. Without such evidence of resistance to these outrages it will be impossible for the civilised world, including organised labour, to acquit them of responsibility for these horrible crimes »⁹⁶⁷.

Deze woorden vielen bijzonder slecht bij de Duitse vakbondsgroep in Londen, die erop wees dat de arbeiders in Duitsland evengoed slachtoffers waren van het nazi-regime. De Duitse vluchtelingen drukten hun verbondenheid uit « mit unseren von der Hitler-Diktatur unterdruekten Genossen in Deutschland »⁹⁶⁸. De oorlog begon in Groot-Brittannië zeer zwaar te wegen en de neiging om het hele Duitse volk als schuldige te gaan beschouwen vond ook zijn weerklank in de internationale vakbeweging⁹⁶⁹.

“If Britain dies, who else will live ?”⁹⁷⁰

⁹⁶⁴ J. Oldenbroek aan H. Gottfurcht, 15 april 1940 (AdsD, Hans Gottfurcht, Box 2)

⁹⁶⁵ Walter Auerbach aan Hans Gottfurcht, 6 februari 1940 (AdsD, Walter Auerbach, Mappe 15)

⁹⁶⁶ Notulen van vergadering Duitse vakbondsvluchtelingen in Engeland, 12 februari 1941 (AdsD, Walter Auerbach, Mappe 23)

⁹⁶⁷ IFTU, Uitvoerend Bestuur van 11 december 1942 (AdsD, Hans Gottfurcht, Box 21)

⁹⁶⁸ Resolutie van het Trade Union Center for German Workers, 20 december 1942 (AdsD, Hans Gottfurcht, Box 21)

⁹⁶⁹ Het zogenaamde Vansittartisme. Genoemd naar de Britse diplomaat Lord Vansittard, die geen onderscheid maakte tussen het Duitse volk en zijn leiders. Volgens de doctrine van Vansittard hadden de opeenvolgende militaire agressies van Duitsland al sinds de tijd van de Frans-Duitse oorlog van 1870 de volledige steun van de Duitse bevolking. Hij pleitte daarom voor de permanente demilitarisering van Duitsland. Uit de IVV-resolutie blijkt Het IVV en het TUC tot grote ontgoocheling van de Duitse vluchtelingen hierin een eind in meeding.

⁹⁷⁰ Jack Carney aan Jay Lovestone, 5 december 1940, geciteerd door Ted Morgan, *A Covert Life...*, o.c. , p. 136.

De internationale vakbeweging was tijdens de Tweede Wereldoorlog nog meer verbonden met haar voedstervader, het TUC, dan ervoor. Die TUC was echter, net als de rest van het land, betrokken in een existentieel conflict en vocht in eerste instantie samen met de andere Britse krachten voor de redding van de natie en haar instellingen. De vraag bij het begin van de oorlog was niet zozeer of, maar eerder hoelang Groot-Brittannië alleen weerstand zou kunnen bieden tegen Duitsland. De Britten zochten dan ook hulp waar het kon, en het TUC stelde zijn internationale contacten in het kader van dit streven. De eerste en meest evidente partner voor Engeland waren de Verenigde Staten, en dus besliste het TUC om Walter Citrine naar de AFL-conventie van november 1940 in New Orleans te sturen⁹⁷¹.

Het TUC diende voorzichtig te handelen en alles moest gebeuren in overleg met de Britse regering. Het uitsturen van een vakbondsdelegatie naar de VS werd door de regering niet afgeraden, maar het TUC diende dit zelf te betalen « so that the deputation could honestly say that they were proceeding on a mission of their own »⁹⁷². Volgens de Britse ambassade in Washington werden de Engelsen in de VS immers gewantrouwd, omdat ze ervan verdacht werden de Amerikanen te willen betrekken in de oorlog⁹⁷³. Ook binnen de Amerikaanse arbeidersbeweging bestond er een sterke anti-oorlogstendens, met op kop de communisten, die campagne voerden onder het motto « The Yanks Aren't Coming »⁹⁷⁴.

Walter Citrine was echter geen onbekende in de VS en allicht was hij een van de weinigen die een AFL-conventie zo rechtstreeks om Amerikaanse steun kon vragen. Hij hield een sterk pleidooi voor de Amerikaanse herbewapening en schetste de steun van de Britse arbeidersbeweging aan de oorlogsinspanningen. Hoelang het land weerstand zou kunnen bieden zou immers afhangen van « our capacity to hit back »⁹⁷⁵. Daarom drong hij aan op materiële hulp vanuit de VS, met als dramatisch hoogtepunt van zijn redevoering : « we want planes, planes, and more planes »⁹⁷⁶. Door niet onmiddellijk aan te dringen op een militaire participatie van de Amerikanen, maar vooral hulp te vragen, sloot hij nauw aan bij het pleidooi van degenen binnen de Amerikaanse vakbeweging die wilden dat de VS de Britten hielpen. Onder hen ook Jay Lovestone : « I have in mind giving planes and technical assistance »⁹⁷⁷.

Citrines woorden wogen, want het was duidelijk dat via Citrine ook de Britse regering aan het woord was. President Roosevelt vroeg de Secretary of Labor, Jane Perkins, expliciet om een kopie van Citrine's speech, die zelfs werd besproken op de kabinetsraad van 29 november⁹⁷⁸. Na de AFL-conventie startte Citrine een rondreis door het land en had later ook nog een bespreking met Roosevelt, waarvan de inhoud niet bekend is⁹⁷⁹. De trip van Citrine naar de VS was een succes. Hij was er zelf van overtuigd dat hij erin gelukt was de Amerikaanse publieke opinie te sterken in « the desire to render every possible material aid towards the defeat of Nazism and Fascism »⁹⁸⁰. Er waren ook onmiddellijk concrete resultaten want op 6

⁹⁷¹ TUC, rapport aan het International Committee, 23 juli 1940 (MRC, TUC-archives 292/910/2)

⁹⁷² Briefwisseling tussen Ben Tillet en de Britse regering (PRO, Prem 1/433)

⁹⁷³ Briefwisseling tussen Ben Tillet en de Britse regering (PRO, Prem 1/433)

⁹⁷⁴ Ted Morgan, *A Covert Life...*, o.c., p.133

⁹⁷⁵ Walter Citrine, *My American Diary*, (Londen, G. Routledge & Sons, [1941]), p. 351

⁹⁷⁶ Walter Citrine, *My American Diary*, o.c., p. 348

⁹⁷⁷ Ted Morgan, *A Covert Life...*, o.c., p 134.

⁹⁷⁸ Jane Perkins aan F.D. Roosevelt, 30 november 1940 (Franklin Roosevelt Library, office files)

⁹⁷⁹ In zijn dagboeken geeft Citrine geen bijzonderheden over het gesprek met de president en ook de president zelf hield geen verslagen bij van wat in zijn bureel werd gezegd.

⁹⁸⁰ AFL, Executive Council, minutes, januari 1941 (GMMA, AFL-CIO archives)

januari 1941 werd, in aanwezigheid van Citrine, het « American Labor Committee to Aid British Labor » opgericht. Dit comité, dat een onderdeel was van de Labor League for Human Rights, stelde zich tot doel om via contributies bij AFL bonden hulpgoederen aan te kopen, die dan via het TUC zouden worden verdeeld⁹⁸¹.

Het Anglo-Sovjet Trade Union Committee

De inval in de Sovjet-Unie van juni 1941 verlichtte de druk van de Duitsers op Groot-Brittannië. Op de Britse publieke opinie⁹⁸², die een Duitse invasie nu minder moest vrezen, had dit volgens Walter Citrine als effect dat de voorheen sceptische houding tegenover de militaire mogelijkheden van Rusland « transformed themselves into a high state of almost unreasoning admiration »⁹⁸³. Het gevolg was dat in Groot-Brittannië allerhande publieke steunmanifestaties voor de Sovjet-Unie ontstonden. De Britse vakbeweging werd zelfs door de Britse regering aangemaand om zich aan te sluiten bij deze publieke steunbetuigingen en « the thesis of Anglo-Russian cooperation within the terms of the Prime Minister's broadcast. »⁹⁸⁴. Het TUC, dat aanvankelijk afwijzend stond, voelde echter ook de druk van de eigen achterban⁹⁸⁵ en zocht een manier om hieraan te voldoen. Conform de TUC-traditie was dit het aanknopen van een bilateraal contact, dat werd geformaliseerd in een comité. Walter Citrine richtte zich daarop tot « the highest possible source » om er zich van te verzekeren dat « the Government would cordially approve the step he had in mind »⁹⁸⁶. Hij verkreeg de goedkeuring en daarom besliste de General Council van het TUC op 28 augustus 1941 om een gebaar van goede wil te maken richting Sovjet-Unie en hen het voorstel te doen een Anglo-Sovjet Trade Union Committee op te richten⁹⁸⁷. Ook de oprichting van dit comité kaderde dus in de ondersteuning van de oorlogsinspanningen van het land en moest gezien worden als een uiting van de « wide appreciation of the magnificent fight being put up by our Russian allies »⁹⁸⁸. Het TUC was echter de ervaringen van het vorige comité van 1926-1927 niet vergeten en stelde dat « there was to be no interference by either party in the internal trade union affairs of the other »⁹⁸⁹.

In december 1941 reisde een TUC-delegatie dan onder leiding van Walter Citrine naar het belegerde Moskou. Het transport werd verzorgd door de Britse regering, die onder andere een oorlogsschip ter beschikking stelde⁹⁹⁰. In Moskou ontmoette Citrine, naast een delegatie van de Russische vakbonden eveneens minister van Buitenlandse Zaken Vjatsjeslav Molotov. De

⁹⁸¹ American Labor Committee to Aid British Labor, registratieaanvraag, 6 januari 1941 (NARA, RG 220, President's War Relief Control Board, box 8)

⁹⁸² Zie hierover : Victor Silverman, 'Popular Bases of the International Labor Movement in the United States and Britain, 1939-1949', *International Review of Social History*, (38), 1968, pp. 301-320.

⁹⁸³ AFL, Executive Council, minutes, 13-22 mei 1942 (GMMA, AFL-CIO archives)

⁹⁸⁴ Vraag van Duff Cooper, Britse ministerie van Informatie aan Walter Citrine, geciteerd in P. Weiler, *British Labour and the Cold War*, (Stanford, University Press, 1988), p. 55.

⁹⁸⁵ Toen de Britse regering bekendmaakte dat de totale productie van de Britse wapenindustrie van de laatste week van september 1941 naar Rusland zou worden gestuurd, was dit genoeg om de tanende productiecijfers in één klap met 20 % te verhogen (Victor Silverman, o.c. , p. 314.)

⁹⁸⁶ AFL, Executive Council, minutes, 13-22 mei 1942 (GMMA, AFL-CIO archives)

⁹⁸⁷ TUC, General Council, minutes, 28 augustus 1941 (MRC, TUC-archives 292/20/7)

⁹⁸⁸ Nation Council of Labour aan Clement Attlee, 11 september 1941 (Bodleian Library, MS Clement Attlee, fol. 70)

⁹⁸⁹ Walter Citrine, verslag van bezoek aan Rusland, 1941 (BLPES, Walter Citrine Papers, 1.32)

⁹⁹⁰ War Cabinet, minutes, 2 oktober 1941 (PRO, Foreign Office/371/29640)

TUC-delegatie moest echter vluchten uit Moskou. Samen met de Sovjet-regering trokken ze naar Kuibysjev, waar Citrine een lang onderhoud had met Molotov. Molotov drong er bij Citrine op aan dat de Britten de Sovjet-Unie militair te hulp zouden komen, door het zenden van troepen of door het openen van een tweede front. Citrine « undertook to communicate to Mr. Churchill a detailed account of the interview »⁹⁹¹. In Kuibysjev werd ook formeel een akkoord gesloten over de oprichting van het Anglo-Sovjet Committee, dat onmiddellijk een afspraak maakte voor een eerste vergadering enkele weken later in Londen.

In deze fase van de oorlog stelde Citrine zich dus op als een rechtstreekse gezant van de Britse regering, een niet-officieel diplomaat, van wie zijn gesprekspartner echter wist dat hij rechtstreeks toegang had tot het kabinet. In de komende maanden zou Walter Citrine naar eigen zeggen trouwens de voetmat van Whitehall (Foreign Office), zowat versleten hebben⁹⁹². Hij onderhield een goede persoonlijke relatie met eerste minister Churchill, hetgeen hem echter in de ogen van een aantal opposenten in eigen kring nog meer verdacht maakte dan hij al was sinds zijn verheffing in de adelstand. Vooral met minister van Arbeid, Ernest Bevin, werd de relatie slecht. Bevin was niet alleen minister maar ook topman van de Transport and General Workers Union en de ITF. De persoonlijke rivaliteit tussen Bevin en Citrine zou dan ook een element van belang worden in de moeilijke relatie tussen IVV en ITF.

Toen de Russische delegatie op 29 december in Londen aankwam, was ze vergezeld van de Britse minister van Buitenlandse Zaken Anthony Eden en de Sovjet-ambassadeur in Engeland, Ivan Maiskii. Ook het programma en de verdere ontvangst van de Russische vakbondsdelegatie was een regeringszaak. Er kwam een rondreis door het land, die de Russische delegatie in talloze fabrieken bracht en die een hoogtepunt kende in Albert Hall in de aanwezigheid van 5.000 TUC-afgevaardigden.

Het TUC zag voor dit Anglo-Sovjet committee drie opdrachten : het uitwisselen van informatie, waarmee misverstanden moesten worden voorkomen, het versterken van de invloed op hun respectieve regeringen over de manier waarop de oorlog moest worden gevoerd en de voorbereiding van de naoorlog⁹⁹³. Eigenlijk was hét belangrijkste doel het helpen doorbreken van het internationale isolement van de Sovjet-Unie om te vermijden dat de Russen een afzonderlijke vrede met Duitsland zouden sluiten. De keuze om met de Russische communisten samen te werken, limiteerde echter de vrijheid van spreken van het TUC. Citrine, die na vorige bezoeken zeer negatieve verslagen had gepubliceerd zowel over de economische als de politieke realiteit in de Sovjet-Unie⁹⁹⁴, werd nu plots, na zijn bezoek van 1941, lyrisch over het « industrieel mirakel », dat hij er had kunnen bewonderen⁹⁹⁵. Bovendien werd de Sovjet-vakbeweging nu een volwaardige partner van de Britten, die zich niet zouden kunnen verzetten tegen een eventueel lidmaatschap van het IVV, hoewel dit in de gegeven omstandigheden niet aan de orde was.

Het Anglo-American Committee

⁹⁹¹ TUC, intern rapport van W. Citrine betreffende zijn bezoek aan Rusland (MRC, TUC-archives 292c/918.1/1)

⁹⁹² Walter Citrine, *Two Careers*, o.c., 117

⁹⁹³ idem, p. 118

⁹⁹⁴ Walter Citrine, *I Searched for Truth in Russia*, (London, Routledge, 1936)

⁹⁹⁵ Peter Weiler, *British Labour and the Cold War*, o.c., p. 58

Toen na Pearl Harbour op 7 december 1941 ook de VS in de oorlog traden, opende dit nieuwe mogelijkheden voor de internationale activiteiten van het TUC. Voor het TUC, dat zijn relaties afstemde op de oorlogsallianties, betekende dit dat het Anglo-Sovjet committee moest worden uitgebreid met partners uit de VS. De Sovjet-delegatie, die op dat moment in Engeland verbleef, was het daarmee eens. Walter Citrine speelde zelfs met de idee om nog verder te gaan en het comité uit te breiden met de vakorganisaties van alle geallieerde landen, zonder dat dit echter mocht uitmonden in « a rival IFTU »⁹⁹⁶.

De vraag rees echter met welke partner in Amerika moest worden samengewerkt. De vakbeweging in de VS was ondanks de oorlog sterk verdeeld. AFL en CIO bleven zich onverzoenbaar opstellen, en daarnaast waren er nog een aantal niet onbelangrijke onafhankelijke bonden, waarvan de Brotherhood of Railwayworkers de grootste was. Het TUC was van mening dat, gezien de historische banden, elke eventuele samenwerking met organisaties uit de VS via de AFL moest lopen. De Sovjet-delegatie kante zich niet tegen een mogelijke samenwerking met de haar vijandige AFL, integendeel « Shvernik said that the participation of the AFL in the work of the committee would be of great political significance »⁹⁹⁷. Beide waren het er ook over eens dat ook het CIO bij het initiatief moest betrokken worden. Het TUC wou hierin echter zeer voorzichtig handelen en niet de indruk wekken om partij te kiezen in het intern Amerikaanse conflict. Doel van de operatie was het gewicht van de vakbeweging op het internationale forum te versterken : « we intend that the voice of the Trade Unions shall be heard in the formation of any peace treaty or in any post war reconstruction »⁹⁹⁸, want « we are not going to be treated by any government as a sort of poor relative, to be kicked in the background except when it suited the government to call us into the foregrounds »⁹⁹⁹.

Dit was het eigenlijke beginpunt van de nieuwe wereldomvattende structuur. Meteen zouden echter ook de problemen opduiken die een koude oorlog aankondigden en die de gewenste eenheid onmogelijk zouden maken. De AFL was zich goed bewust van het belang van wat er nu stond te gebeuren en besprak de te volgen strategie op haar Executive Council van mei 1942. Voor het eerst sinds 1934 domineerde een internationaal onderwerp de agenda van de AFL.

De AFL had het immers niet zo begrepen op samenwerking met de Russen. Haar reactie op het voorstel van Citrine voor de oprichting van een Anglo-American-Sovjet committee was voorzichtig, maar toch zeer standvastig. Volgens de AFL bestond er in Rusland gewoonweg geen autonome vakbeweging en ze verwezen hierbij naar de uitspraken die Citrine hierover in een recent verleden had gedaan. Het samenwerkingsverband dat het TUC hen voorstelde impliceerde dus in feite een samenwerking met de Communistische Partij, hetgeen voor de AFL simpelweg ondenkbaar was.

Dit was niet alleen de reactie van de onwrikbare conservatieven maar ook van oude bondgenoten in de strijd tegen het fascisme, zoals David Dubinsky, die evenwel ook even overtuigde anti-communisten waren. Wat de Britten wilden was volgens de AFL-top gevaarlijk, want het zou « certainly strengthen the Communists »¹⁰⁰⁰. Ook Robert Watt, de

⁹⁹⁶ Walter Citrine, *Visit to America*, diary (BLPES, Walter Citrine Papers 1/33-35)

⁹⁹⁷ Walter Citrine, *Two Careers*, o.c., p. 118

⁹⁹⁸ Walter Citrine, *Visit to Russia*, diary (BLPES, Walter Citrine papers, 4.10)

⁹⁹⁹ Tafelrede van Walter Citrine in het Capitol Hill Hotel, New York, 26 december 1941 (Kheel center, David Dubinsky Papers, 57802 box 78 ff "d)

¹⁰⁰⁰ Walter Citrine, *visit to America* (BLPES, Walter Citrine papers 1/33-35)

AFL-vertegenwoordiger in Europa was van dezelfde mening : « if the AFL subscribed to this kind of machinery, the A.F. of L. would be in a position whereby they would have to at least consider favorably the affiliation of the Sovjet Trade Union movement not only with the IFTU but with the ILO »¹⁰⁰¹.

Voor Citrine en het TUC was het echter, gezien de ontwikkelingen van de oorlog, « the common sense thing to carry this association a step further »¹⁰⁰² en hij trachtte de AFL er van te overtuigen dat een dergelijk samenwerkingsverband een belangrijk instrument zou zijn « in developing succesfully the prosecution of the war »¹⁰⁰³. De Britten konden rekenen op het begrip van AFL-voorzitter Green : « their situation is desperate and this is a question of supporting a nation associated with them in this fight against a tremendous power »¹⁰⁰⁴. Dit impliceerde echter niet dat de AFL op het voorstel kon ingaan : « we could not explain to our people how and why we would join with Sovjet Russia ». Ze wilden echter ook niet « brutally NO » zeggen en daarom werd een tussenformule voorgesteld : er zou een Anglo-American Trade Union Committee opgericht worden, naast het Anglo-Sovjet comité, waardoor het TUC dus als een soort van go-between dienst zou doen tussen Amerikanen en Sovjets. Van een rechtstreekse samenwerking met de Russen kon voor de AFL geen sprake zijn. Voorzitter Green voegde eraan toe : « we have not said the door is closed, we have said nothing that is bitter or that might give offense »¹⁰⁰⁵.

Hoewel Citrine niet onverdeeld gelukkig was met het antwoord van de AFL, diende er zich toch een perspectief aan voor een oplossing, maar dan moest de AFL ermee akkoord gaan dat ook de andere Amerikaanse bonden tot het comité konden toetreden. Dit was echter een interne Amerikaanse aangelegenheid en de AFL had aan het TUC duidelijk laten verstaan dat « it would create a feeling of apprehension » indien het TUC officieel met het CIO contact zou nemen¹⁰⁰⁶. Er kwam echter geen formele weigering van de AFL, integendeel, in hun persmededeling lieten ze een opening naar de andere « bona fide » Amerikaanse vakbonden¹⁰⁰⁷. Ook informeel werd Citrine te verstaan gegeven dat de AFL het CIO niet zou uitsluiten van het comité.

De AFL had met haar voorzichtig antwoord Citrine op het verkeerde been gezet. Haar houding was allicht ingegeven door het feit dat ze zeer goed besepte dan haar Britse bondgenoot zich in een moeilijke positie bevond en dat zijn opdracht veel breder was dan die van een vakbondsman: « Citrine's proposal has received the approval of the British Prime Minister/.../it was with this understanding that Mr. Citrine made the trip to Russia and the Russians came to Great Britain for a conference, and then in accordance with the understanding reached, Mr. Citrine came to the United States with the full knowledge and approval of the Prime Minister of Great Britain »¹⁰⁰⁸. Ook in zijn privégesprekken had Citrine dit te verstaan gegeven « Citrine had a very charming smile. He told us quite plainly that it was government policy »¹⁰⁰⁹. De AFL-leiding besepte dus zeer goed dat Citrine naar de VS kwam als niet officieel-vertegenwoordiger van de Britse regering, met een duidelijk missie,

¹⁰⁰¹ AFL, Executive Council, minutes, 13-22 mei 1942 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰⁰² idem

¹⁰⁰³ idem

¹⁰⁰⁴ idem

¹⁰⁰⁵ idem

¹⁰⁰⁶ Walter Citrine, visit tot America (BLPES, Walter Citrine papers 1/33-35)

¹⁰⁰⁷ Walter Citrine, diaries (BLPES, Walter Citrine papers 4.10)

¹⁰⁰⁸ AFL, Executive Council, minutes, 13-22 mei 1942 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰⁰⁹ David Dubinsky, *A Life With Labor*, o.c., p. 246.

die functioneel was in de oorlogsstrategie van de Britten¹⁰¹⁰. Een totale afwijzing was dus niet op zijn plaats.

Ook in de VS had Citrine toegang tot de hoogste kringen. Zijn pleidooi voor samenwerking met de Sovjets vond gehoor bij de Amerikaanse regering en president Roosevelt. Citrine ging zijn plannen met Roosevelt bespreken. Die verklaarde er zich voorstander van en gaf zelfs de suggestie om het comité uit te breiden met de Chinese vakbeweging¹⁰¹¹. Naar vakbondsnormen was dit een hilarisch voorstel, maar militair-strategisch dacht Roosevelt natuurlijk in andere termen. Hoe dan ook er kwam verder niets van en ook de president ondernam geen actie, want hij wilde zich in het wespennest die de relatie AFL – CIO was niet openlijk mengen.

Citrine zat er echter middenin en besefte het te laat. De bom barstte nadat het voorstel om het Anglo-American Trade Union Committee uit te breiden met vertegenwoordigers van de andere Amerikaanse bonden binnen het AFL-bestuur geen meerderheid haalde. Ondanks een pleidooi van William Green dat dit comité zich niet zou bezighouden met vakbondszaken, maar enkel tot doel had « of doing something to further the war effort »¹⁰¹², verwierp een meerderheid van zijn bestuur het voorstel. Het TUC kwam nu van alle kanten onder druk : de Sovjets waren « very deeply aggrieved »¹⁰¹³ en het CIO en de Brotherhood of Railwayworkers beschuldigden het TUC van « a very unbrotherly act »¹⁰¹⁴. Dit maakte ook de Britse regering ongerust, want « the CIO, whose membership is drawn largely from the vital war industries, is more important to our cause than that of the A.F.L. »¹⁰¹⁵. Bovendien kwam het Britse initiatief op een moment dat de Amerikaanse regering trachtte te bemiddelen tussen CIO en AFL, en nu stonden beiden opnieuw met getrokken messen tegenover elkaar, tot ongerustheid van onder meer de president die op de steun van de vakbeweging rekende voor zijn herverkiezing. Het optreden van Citrine had een lawine veroorzaakt, en hij moest erkennen dat « the resentment felt by the CIO was becoming a factor of wider importance than had ever been envisaged by me »¹⁰¹⁶.

De situatie verbeterde niet toen in de pers uitlekte dat het Anglo-American Committee nog in 1942 voor het eerst zou samenkomen. Zowel het TUC als de AFL hadden elk al een delegatie van vijf afgevaardigden aangewezen. Omdat in november verkiezingen plaatsvonden in de VS en de verslaggeving over deze bijeenkomst de publieke opinie sterk zou kunnen beroeren, was het Britse Foreign Office dan ook van mening dat « it is extremely desirable that the meeting should not take place until the Elections are over »¹⁰¹⁷. President Roosevelt was het daarmee eens en liet zijn adviseur voor Labor-zaken, Isidor Lubin contact opnemen met de Britse ambassadeur in de VS, Lord Halifax, om een uitstel te bepleiten. Hij ging zelfs verder en nam contact op met voorzitter Green van de AFL : « The White House called me and asked me to agree to postpone that meeting until a later date, that it would best serve the war effort, that it might interfere to some extent at least if we held it then »¹⁰¹⁸. En dus werd de vergadering uitgesteld. De Britse en de Amerikaanse regering en de diplomatieke korpsen van

¹⁰¹⁰ AFL, Executive Council, minutes, 13-22 mei 1942 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰¹¹ Walter Citrine, visit tot America (BLPES, Walter Citrine papers 1/33-35)

¹⁰¹² AFL, Executive Council, minutes, 4-13 augustus 1942 1942 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰¹³ AFL, Executive Council, minutes, 18-27 januari 1943 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰¹⁴ CIO, Executive, minutes, november 1942 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰¹⁵ Rapport van Prof. Tawney, Brits Labour attaché in Washington, augustus 1942 (PRO, Foreign Office FO/371/30700)

¹⁰¹⁶ AFL, Executive Council, minutes, 18-27 januari 1943 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰¹⁷ Nota van C.R. Attlee, augustus 1942 (PRO, Foreign Office FO/371/30.700)

¹⁰¹⁸ AFL, Executive Council, minutes, 18-27 januari 1943 (GMMA, AFL-CIO archives)

beide landen zouden zich in de daaropvolgende maanden intensief inlaten met de onderlinge relaties van de Britse en Amerikaanse vakbonden.

« Ils ont envoyé Sir Walter au diable »¹⁰¹⁹

De eerste vergadering van het Anglo-American Trade Union Committee vond uiteindelijk plaats in januari 1943 in Miami. Tegen dan was de sfeer tussen TUC en AFL reeds sterk verkild. Van de voorzichtige en begrijpende houding van de AFL was niets meer over en de TUC-delegatie toonde zich geërgerd wegens de stugge en afwijzende reacties die de AFL tijdens de voorbije maanden had laten zien. Bovendien had Citrine persoonlijk in dit avontuur schade geleden, ook in zijn relatie tot de Britse regering en de eerste minister, hetgeen evenmin een goed vertrekpunt was voor een rustig overleg. De vergadering, waar beide partijen een eigen versie gaven van de gebeurtenissen, leidde inderdaad niet tot resultaten. De AFL bleef op zijn standpunt : geen contacten met de Russen en geen uitbreiding van het comité met andere Amerikaanse bonden¹⁰²⁰. Het CIO was trouwens volgens de AFL een afgescheurde organisatie die niet de representativiteit had waarop het zich beriep.

Dit laatste thema koos Citrine als een van zijn belangrijkste onderwerpen tijdens het onderhoud dat de TUC-delegatie op 13 februari 1943 in Washington had met de leiding van het CIO. Het bracht Phil. Murray¹⁰²¹ in een dermate staat van opwinding dat hij, na zijn Brits gehoor uitgebreid te hebben onderhouden over de ledentallen van de CIO-bonden en het belang van het CIO voor de oorlogsindustrie, ronduit zegde dat hij het moe was « of being kicked around like a Trade Union waif in this field of international labor collaboration/.../ Both you and they [AFL] in the field of international labor collaboration can do just as you damn well please »¹⁰²². Dit was echter slechts een uiting van frustratie en op 3 juni lanceerde het CIO een oproep tot internationale vakbondseenheid tussen « the organized workers of America, including the AFL and Railroad Brotherhoods, and the trade Unions of the United Nations, including the Latin American Nations »¹⁰²³.

Citrine kwam bitter en ontgoocheld terug naar Engeland¹⁰²⁴, ten prooi aan zijn vijanden binnen de vakbeweging en de regering. De Britse diplomatie had Citrine met stijgende

¹⁰¹⁹ Nota van een gesprek tussen Jef Rens, Belgisch IAO-functionaris en vertrouweling van de OSS, met Arthur Goldberg van de OSS, over het onderhoud van het TUC met het CIO (SOMA, PR5-830/217)

¹⁰²⁰ idem

¹⁰²¹ Philip Murray (1886 – 1952) : Amerikaans vakbondsverantwoordelijke, zoon van een Schots mijnwerker. Emigreerde in 1902 naar de Verenigde Staten, waar hij in de mijnen van Pennsylvania begon te werken. Wordt actief in de mijnwerkersbond vanaf 1904 en regionaal voorzitter van de United Mine Workers of America (UMWA) vanaf 1916. Vanaf 1919 was hij nationaal ondervoorzitter van de UMWA. Was een van de medeoprichters van het CIO, waar hij John L. Lewis als voorzitter opvolgde in 1940. Murray behoorde tot de conservatieve tendens van het CIO en was anti-communist.

¹⁰²² Conference between British Trade Union Delegation and Congress of Industrial Organization, Friday, february 13th, 1943, Washington D.C., steonografisch verslag (PRO, FO 371/34153)

¹⁰²³ CIO-resolutie (AsdD, ITF-archieff, Mapped 53)

¹⁰²⁴ Walter Citrine, *Two Careers*, o.c., p. 152.

Na de terugkomst van Citrine meldde de Britse Ambassade in Washington dat hij een aantal “very jaundiced comments on the American scene”, had gedaan. Zo zou hij aan Lord Tyrell gezegd hebben dat Roosevelt “will not be the next Democratic candidate for the Presidency” en dat “The best elements in American public life are to be found in the Republican party”. Door C. Peake van de Britse ambassade in de VS werd hiervan een nota gemaakt, die op 12 maart 1943 aan het Foreign Office werd overgemaakt. Het is onduidelijk of Peake bij dit bewuste gesprek aanwezig was (PRO- FO 371/34154). Peter Weiler gebruikt deze uitspraken in *zijn British labour and the Cold war* (p. 60) om te beweren dat de “Rigid and somewhat narrow-minded” Citrine, “neither

wanhoop bezig gezien. Hij gedroeg zich volgens hen als « Ferdinand the Bull in a china shop »¹⁰²⁵ en zij bestookten Whitehall met verslagen van zijn ongelukkig optreden in de VS. Ernest Bevin « was preparing to take strong action vis-à-vis Sir W. Citrine »¹⁰²⁶.

Het TUC had zich vastgereden in zijn streven om de oorlogsallianties van Groot-Brittannië van een vakbondsflank te voorzien. Het anti-communisme van de AFL dulde geen compromissen. De oorlog mocht niet gebruikt worden als « an excuse for letting organizations that were an instrument of a dictatorial government take on the aspect of legitimate trade unions »¹⁰²⁷. Een eventuele samenwerking met vakbonden uit de Sovjet-Unie zou bovendien ook aan hun binnenlandse vijand een grotere legitimiteit zou geven. Door zijn ideologische kruistocht tegen het communisme voort te zetten hoopte de AFL een eventuele wederopleving van het communisme in AFL-bonden onmogelijk te maken¹⁰²⁸. Daarnaast wou de AFL ook de binnenlandse concurrentie de pas afsnijden naar het internationale terrein. Dit was trouwens, nauwelijks vier jaar voordien, dé reden geweest waarom de AFL opnieuw aansluiting had gezocht bij de internationale vakbeweging. Het TUC moest echter verder op de ingeslagen weg en kwam tussen twee vuren : enerzijds de Sovjet vakbeweging en het CIO die objectieve bondgenoten werden in hun streven naar internationale erkenning en anderzijds de AFL die zich opwierp als de onvoorwaardelijke verdediger van de traditionele waarden van de vrije vakbeweging.

De Wereldconferentie

In het voorjaar van 1943 werd het plots bijzonder druk op het internationale vakbondsfront. Net zoals tijdens de vorige wereldoorlog trachtten de verschillende spelers op het terrein hun positie te versterken en hun greep op de gebeurtenissen te maximaliseren.

Het TUC begon nu ernstig na te denken over een mogelijke reconstructie van het IVV. De Emergency International Trade Union Council werd hier evenwel nagenoeg volledig buiten gehouden. De nieuwe kern, het Anglo-Sovjet Committee voldeed echter, gezien de houding van de AFL, niet als mogelijke vertrekbasis voor een nieuw initiatief. In juni 1943 kwam het Anglo-Sovjet comité samen in Moskou, waar opnieuw de noodzaak van een uitbreiding van de samenwerking beklemtoond werd. Volgens het TUC moest deze uitbreiding worden behandeld «on the basis of the IFTU proposals for the formation of a World Trade Union Federation »¹⁰²⁹. Tijdens een volgende bijeenkomst van het comité in het kader van de TUC-

---

understood nor sympathized with progressive trends in the United States”. Dit lijkt een wat verregaande conclusie uit deze nota die moet gelezen worden in het kader van het conflict dat sinds 1942 aan de gang was tussen Citrine enerzijds en Bevin, het Foreign Office en de Britse ambassade in Washington, anderzijds. In hetzelfde gesprek zou Citrine trouwens ook verklaard hebben dat “the Embassy and its labour councillors are impossible and inefficient”. De ambassade was bijzonder ongelukkig omdat Citrine de raadgevingen van Halifax en van labour attaché Prof. Tawney in de wind had geslagen en zijn eigen weg was gegaan. Tawney en Halifax waren immers van mening dat het Britse belang het best gediend was door een samenwerking met het CIO. Omdat deze nota is geschreven op het dieptepunt van het conflict tussen Citrine en de ambassade, lijkt het me weinig waarschijnlijk dat ze een correcte neerslag is van de uitspraken van Citrine en eerder een poging om hem met gelijke munt te betalen door hem te discrediteren in zijn eigen land.

¹⁰²⁵ R.J. Cruikshank, director American Division van het Ministry of Information aan Nevile Butler, Foreign Office, 2 maart 1943 (PRO, F.O. 371/34153)

¹⁰²⁶ Nota van N. Butler, Foreign Office, 17 maart 1943 (PRO, Foreign Office FO/371/34154)

¹⁰²⁷ David Dubinsky, *A Life With Labor*, p. 245.

¹⁰²⁸ Michael Kerper, *The International Ideology of U.S. Labor, 1941-1975*, o.c., p 15

¹⁰²⁹ TUC, International Committee, minutes, 11 augustus 1943 (MRC, TUC-archives 292/902/5)

conferentie van 1943 in Southport, bespraken de afgevaardigden een voorstel om de samenwerking uit te breiden met de vakbonden uit Noord- en Zuid-Amerika en met « the trade unions of those countries whose peoples are fighting on the side of the Anglo-Sovjet-American coalition for their liberation from the Hitlerite yoke »¹⁰³⁰. Dit voorstel was bijna identiek aan de oproep van het CIO enkele maanden voordien. De General Council van het TUC vreesde dat de AFL op die manier niet te overtuigen zou zijn. Er zat voor het TUC niets anders op dan zelf een initiatief te nemen.

In Southport nam het TUC dan, in aanwezigheid, maar zonder raadpleging van afgevaardigden van de AFL en de Sovjet-vakbeweging, de principiële beslissing om zelf een wereldconferentie samen te roepen. Het was de bedoeling om een overleg op wereldvlak te organiseren met het oog op de steun aan de oorlogsinspanningen, de vertegenwoordiging op een vredesconferentie, de problemen van wederopbouw en de reconstructie van de internationale vakbeweging. Hoewel de Britten deze conferentie zagen als een ontmoeting van « representatives of United Nations workers »¹⁰³¹, waarmee ze de geallieerden bedoelden, zonder de uitgesproken bedoeling om een nieuwe wereldomvattende organisatie op te richten, was dit in de praktijk toch de definitieve stap die in 1945 zou leiden naar het Wereldvakverbond. Het TUC wou met deze bijeenkomst kennelijk vermijden dat de Britse economie tijdens de te verwachten naoorlogse chaos in een zware crisis zou terechtkomen. De Britten vreesden dat een te scherpe internationale competitie onvermijdelijk een negatieve weerslag zou hebben op de relatief hoge levensstandaard van de Britse werknemers en waren daarom vragende partij voor een sterke internationale autoriteit die de overgang naar een vredeseconomie zou moeten begeleiden.

De wereldconferentie moest plaatsvinden in Londen tussen 5 en 10 juni 1944. Alle vakbonden van de geallieerde landen zouden kunnen deelnemen, samen met het IVV en de in Engeland erkende IBS, terwijl de vakbonden van neutrale landen enkel over het laatste punt, de wederopbouw, mee zouden kunnen beraadslagen¹⁰³². Naar IVV-normen was dit een ongewone handelswijze omdat de uitnodigingen niet werden beperkt tot één confederatie per land. In landen waar er verschillende nationale centrales waren dienden allen een uitnodiging te ontvangen. Het TUC trachtte hiermee de gevaarlijke Amerikaanse klip te omzeilen, maar beseftte dat « the mere fact of sending an invitation to some of them may lead to others declining to attend. This, however, is a risk which must be taken »¹⁰³³. De Sovjet-partner was met het initiatief niet echt gelukkig en wou dat de uitnodigingen mee door hen en door de Amerikaanse CIO ondertekend werden¹⁰³⁴. Het TUC was echter vastbesloten het initiatief in handen te houden om op die manier de ontwikkelingen te kunnen sturen. Het was echter een vlucht vooruit. De ongelukkige actie van Citrine in de VS had het CIO in het Sovjet-kamp gedreven en de relatie met de AFL was slechter dan ooit. Bovendien riskeerden ze nu ook moeilijkheden met zowel de Sovjets als het CIO over de precieze doelstellingen van deze conferentie. Een wereldconferentie was immers niet hetzelfde als een nieuw wereldvakverbond, en daarover schonk het TUC alsnog geen klare wijn. Met name het CIO, dat na de catastrofale ontmoeting van juni het TUC was blijven wantrouwen, vond dit bijzonder verdacht en vreesde dat na de conferentie het oude IVV gewoon opnieuw zou

¹⁰³⁰ TUC, Declaration considered by the third meeting of the Anglo-Sovjet Trade Union Committee regarding the work of the British and Sovjet Trade Unions in fulfilling the agreement made between them, Southport, 1943 (MRC, TUC-archives 292c/918.1/1)

¹⁰³¹ David Shaw aan G. Pratt, 8 mei 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 306, F 190)

¹⁰³² TUC, International Committee, minutes, 19 oktober 1943 (MRC, TUC-archives 292/901/5)

¹⁰³³ idem

¹⁰³⁴ TUC, International Committee, minutes, 17 februari 1944 (MRC, TUC-archives 292/901/5)

worden opgestart, mét de AFL en zonder hen. Het TUC had met deze conferentie dus vooral economische doelstellingen, terwijl het CIO en de Russen definitief internationale erkenning wilden in een nieuwe organisatie.

Het CIO wist blijkbaar niet dat binnen de AFL het wantrouwen tegenover het TUC minstens even groot was. Ook de AFL was het immers met de handelswijze van het TUC grondig oneens. Vooreerst betwistte ze het recht van het TUC om dergelijke conferentie samen te roepen, dit was volgens hen een bevoegdheid van het IVV. Daarnaast was voor de AFL niet de internationale vakbeweging het juiste forum om een aantal van deze thema's te behandelen, maar wel de IAO. De bijeenroeping van een IAO-conferentie voor april 1944 in de VS, dus net voor de wereldconferentie in Londen zou moeten plaatsvinden, beschouwde de AFL dan ook als een overwinning « in so far as the efforts of Left Wing groups to switch determination of post-war labor programmes to a so-called « World » conference of labor were checkmated »¹⁰³⁵. Ook het TUC beseftte dat indien de IAO-conferentie plaatsvond de wereldconferentie alleen al om zuiver praktische redenen niet zou kunnen doorgaan, hetgeen een bevestiging was van het vermoeden « that certain quarters feared the holding of a World Trade Union Conference »¹⁰³⁶.

Uiteindelijk zou de vakbondsconferentie uitgesteld worden, gezien de oorlogsontwikkelingen en het begin van de bevrijding. Dat was althans de officiële verklaring. Het was echter ook duidelijk dat het TUC-initiatief in vele landen niet werd geapprecieerd, omdat rivaliserende organisaties waren uitgenodigd, waardoor de oude IVV-leden zich gepasseerd voelden. Bovendien vreesden sommigen een communistische dominantie. Volgens VS ambassadeur en voormalig IAO-directeur J. Winant in Londen was er dan ook « Hence relief felt here at postponement »¹⁰³⁷.

Tussen 20 april en 12 mei 1944 vond in Philadelphia echter wel de IAO-conferentie plaats. Het resultaat van deze conferentie was een verklaring over de « aims and purposes », beter bekend als het Charter van Philadelphia. Het was in grote lijnen een bevestiging van de algemene uitgangspunten met betrekking tot de rol en rechten van de georganiseerde arbeid, zoals ze in Versailles al waren geformuleerd. Philadelphia was echter ook de eerste ontmoeting op wereldschaal van regeringsverantwoordelijken en afgevaardigden van de wereld van de arbeid sinds drie jaar. Omdat de oorlog zijn einde naderde en het duidelijk was wie de winnaars zouden zijn, was Philadelphia dan ook het toneel van zeer druk en informeel overleg. Robert Watt, de AFL-vertegenwoordiger bij de IAO had een gesprek met Ernest Bevin over de internationale situatie, dat blijkbaar een zeer vertrouwelijk karakter had, want het AFL-bestuur van mei 1944 behandelde het « off the record ». De terechte conclusie van voorzitter Green was wel dat « it would seem that Sir Walter and Mr. Bevin are growing apart »¹⁰³⁸. De AFL richtte daarop haar aandacht op het IVV en trachtte druk uit te oefenen om de oude structuur in stand te houden. Voor de AFL bleef het IVV “the labor organization truly representative of the free and democratic trade union movement of the world”¹⁰³⁹. De idee van een algemene arbeidsconferentie werd niet afgewezen, maar de AFL bleef erbij dat sommige landen geen delegatie van representatieve vrije vakverenigingen konden sturen,

¹⁰³⁵ AFL-Weekly, 28 december 1943.

¹⁰³⁶ TUC, General Council, minutes, 22 december 1943 (MRC, TUC-archives 292/20/27)

¹⁰³⁷ Telegram van VS ambassadeur Winant in Londen aan Secretary of State (NARA, RG 59 800.5043)

¹⁰³⁸ AFL, Executive Council, minutes, 1-9 mei 1944 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰³⁹ AFL, Executive Council, minutes, 17-27 januari 1944 (GMMA, AFL-CIO archives)

omdat “no free and democratic union movement now exists in those countries”. Ook de aanwezigheid van “warring and discordant elements” was voor de AFL uit den boze¹⁰⁴⁰.

Het Wereldvakverbond

Toen in september 1944 het Anglo-Sovjet Trade Union Committee opnieuw samenkwam in Londen, was de bevrijding in volle gang, en het einde van de oorlog in zicht. In deze omstandigheden drong een nieuw initiatief zich op, maar ditmaal had het TUC niet langer het alleenrecht. De Russische vakbeweging en de Amerikaanse CIO drongen zich op als mede-organisatoren van een wereldcongres van de Arbeid. Beiden hadden hun eigen agenda en wilden de conferentie doen uitmonden in een nieuwe wereldomvattende organisatie. Het CIO bleef echter ongerust en vreesde dat de conferentie « merely a meeting of labor representatives » zou zijn¹⁰⁴¹. Het oude IVV bestond immers nog en dus ook de regel dat slechts één confederatie per land lid kon zijn van de vakbondsinternationale. Daarom nam het CIO zich voor om van bij de start van de conferentie aan te dringen op « the creation of a new World Labor Organization in which we might be accorded representation »¹⁰⁴². Want het CIO wou nu beslist scoren : « nobody ever lived who made a hit in a game unless they went to bat, and that is what we have to do here, go to bat »¹⁰⁴³. Ze waren echter niet alleen, want ook de AFL nam zich voor haar huid duur te verkopen : « Walter Citrine nous a lourdement trompés. L’A.F.of L. ne se déclare pas toutefois vaincue. Citrine et le C.I.O. ont demandé la lutte. Eh bien, ils l’auront ! »¹⁰⁴⁴.

De inzet van het gevecht was duidelijk : de controle over de internationale vakbeweging. Het TUC, dat zowel voor als tijdens de oorlog de touwtjes stevig in handen had, wedde op twee paarden en belandde tussen twee vuren. De Britten raakten echter ook intern verdeeld. De linkse vleugel steunde openlijk het CIO, terwijl de gematigde leiding aarzelde om de banden met de AFL door te knippen. De radicale houding van de AFL had echter een contra-productief effect. Op het TUC-congres van september 1944 bracht George Meany een speech die geschreven was door Jay Lovestone¹⁰⁴⁵. Hij kapittelde de Russische vakbeweging als « a government-controlled, government-fostered, and government-dominated labor front that denies to the workers the basic human freedoms »¹⁰⁴⁶. Hij werd echter door de congresgangers op een ongemeen scherp protest onthaald. En toen het congres de tweekoppige TUC-delegatie verkoos die de komende AFL-conventie zou bijwonen gaf het een duidelijk signaal : de ene afgevaardigde was een communist en de andere een gekende CIO-sympatisant¹⁰⁴⁷. Dit maakte de TUC-leiding opnieuw duidelijk dat haar basis een samenwerking met de Sovjet-bonden sterk genegen was¹⁰⁴⁸ en de rechtervleugel van het TUC « just went along to avoid dissension »¹⁰⁴⁹.

¹⁰⁴⁰ AFL, Executive Council, minutes, 17-27 januari 1944 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰⁴¹ CIO, Executive, minutes, november 1944 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰⁴² idem

¹⁰⁴³ Afgevaardigde Bittner op CIO executive van november 1944 (GMMA, AFL-CIO archives)

¹⁰⁴⁴ Nota van Jef Rens, Belgisch functionaris van de IAO, van onderhoud met Robert Watt, AFL afgevaardigde bij de IAO, Washington, december 1944 (SOMA, Jef Rens PR5-830/217)

¹⁰⁴⁵ Ted Morgan, *A Covert Life*, o.c., p. 152

¹⁰⁴⁶ idem, p 152

¹⁰⁴⁷ Nota van Lawrence Levin aan George Pratt, OSS, 5 januari 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 305, F 184)

¹⁰⁴⁸ Peter Weiler, *British Labour and the Cold War*, o.c., p. 66

¹⁰⁴⁹ Nota van Lawrence Levin aan George Pratt, OSS 5 januari 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 305, F 184)

Na het TUC-congres begon een periode van onzekerheid. De situatie was dan ook complex. Het IVV bestond nog en diende zijn normale activiteit, nu de oorlog bijna voorbij was, te hernemen. Op 1 en 2 februari 1945 zou in Londen voor het eerst sinds het uitbreken van de oorlog een reguliere Algemene Raad plaatsvinden. Zo lang er geen duidelijkheid was over de vraag hoe een nieuwe structuur er zou uitzien en wie er de controle over zou hebben, had het TUC geen zin om het IVV op te doeken

Anderzijds waren intussen ook de uitnodigingen verstuurd voor een wereldconferentie die in februari 1945, onmiddellijk na de Algemene Raad van het IVV, moest plaatsvinden in Londen. Opnieuw had het TUC hiermee hoofdzakelijk politiek-economische bedoelingen en opnieuw zagen CIO en Russen dit als de start van een nieuwe structuur. Het oude IVV, met zijn politiek van de gesloten deur, was voor het CIO een obstakel op de weg naar internationale erkenning. Voor de Sovjet-bonden was de oude vijandschap een smet die rustte op de « Amsterdam International ». Ook vooraanstaande Britse politici, zoals minister van Buitenlandse Zaken, Anthony Eden zagen dit in : « in view of past events the Soviet Government would prefer not to return to the existing bodies but, as a matter of self-respect, to resume their connection with these international activities as a founder member of a reconstituted organization »¹⁰⁵⁰. Walter Schevenels bevestigde dit tijdens een onderhoud met zijn landgenoot Jef Rens, in december 1944 in Washington. Volgens Schevenels verliepen de voorbereidingen van de wereldconferentie niet goed : « Les délégués Russes ont nettement manifesté leur intention d'en finir avec la F.S.I. et de remplacer celle-ci par une organisation mondiale nouvelle »¹⁰⁵¹. Het CIO was volgens Schevenels onervaren en speelde het spel van de Russen mee.

Tijdens de Algemene Raad van februari kreeg de IVV-leiding het bijzonder moeilijk. De ITF maakte bij monde van Jaap Oldenbroek opnieuw duidelijk dat ze het voorgestelde reorganisatieschema niet kon aanvaarden. Maar ook bij sommige nationale centrales was een nieuw geluid te horen. De Franse CGT, voor de oorlog een trouw IVV-lid, zat nu in het kamp van de Russen. Dit was al duidelijk geworden tijdens het eerste contact van Citrine en Schevenels op 30 september 1944 met de nieuwe Franse CGT. De gezamenlijke TUC-IVV delegatie werd in Parijs bijzonder koel ontvangen en getraakteerd op een regen van beschuldigingen. De communist Benoit Frachon¹⁰⁵² stelde onomwonden dat « the IFTU must be considered as dead »¹⁰⁵³ en de verzetsman Louis Saillant¹⁰⁵⁴ verweet hen dat de CGT tijdens de oorlog had moeten werken « without the moral support of the IFTU »¹⁰⁵⁵. Ook in Londen herhaalde de CGT dat « The IFTU had become obsolete and by-passed by events. /.../it is the IFTU's duty to disappear in order to give way for a new and a bigger

¹⁰⁵⁰ Telegram van VS ambassadeur Winant over een onderhoud met Foreign Office Minister A. Eden, 7 april 1944 (Roosevelt Library, Map Room File)

¹⁰⁵¹ Nota van een gesprek tussen Jef Rens, Belgisch vakbondsman en IAO-functionaris met Walter Schevenels, Washington, 19 december 1944 (SOMA, Jef Rens PR5-830/247)

¹⁰⁵² Benoit Frachon (1893–1975) : Frans vakbondsverantwoordelijke. Metaalarbeider en vanaf 1931 secretaris van de communistische CGTU en van de unitaire CGT vanaf 1936. Werd in 1939 uit de CGT gezet voor zijn steun aan het Duits-Sovjet niet aanvalsact. Tijdens de oorlog was hij een van de leiders van het communistisch verzet en lid van het Centraal Comité van de Franse Communistische Partij.

¹⁰⁵³ Report on IFTU delegation to the French Confederation of Labour, 29 september – 2 oktober 1944 (MRC, TUC-archives 292c/944/3)

¹⁰⁵⁴ Louis Saillant (1910–1974) : Frans verzetsheld en vakbondsfunctionaris, meubelmaker van opleiding. Was tijdens de oorlog algemeen secretaris van de klandestiene CGT en, na de bevrijding, van de CGT. Werd in 1945 de eerste algemene secretaris van het Wereldvakverbond en bleef dit tot 1968.

¹⁰⁵⁵ Report on IFTU delegation to the French Confederation of Labour, 29 september – 2 oktober 1944 (MRC, TUC-archives 292c/944/3)

organization »¹⁰⁵⁶. Een heel ander geluid kwam van AFL-afgevaardigde Robert Watt, die het IVV feliciteerde : « The IFTU had done a damn good job under damn difficult circumstances »¹⁰⁵⁷. Watt bevestigde echter ook dat de AFL weigerde deel te nemen aan de Wereldconferentie omdat ze niet door het IVV was samengeroepen en verklaarde in de richting van het TUC dat de AFL het zou betreuren « if somebody should prefer new found friends to the old established ones »¹⁰⁵⁸.

De weigering van de AFL om deel te nemen aan de wereldconferentie was voor het TUC dan ook « a practical blow to the TUC as well as a sentimental one »¹⁰⁵⁹. De machtsbalans dreigde nu immers te worden verstoord door de Sovjet-bonden met hun 27 miljoen leden, maar het was niet het moment om te talmen want de vredesconferenties kwamen eraan en het TUC vreesde dat « Labor representation at the peace conference will depend on each government, unless there is a strong international labor body which can make a demand on the United Nations »¹⁰⁶⁰. Op die manier startte een week na de Algemene Raad van het IVV, op 6 februari 1945, in Londen de eerste World Trade Union Conference (WTUC), met « a suspicious Russia against a skeptical TUC »¹⁰⁶¹, en een CIO die volledig nieuw was en van wie men dus niet wist of ze zouden meespelen met het « give and take game »¹⁰⁶².

Het TUC ondervond dat de krachtsverhoudingen zich aan het wijzigen waren en dat oude bondgenoten in de nieuwe wereldorde niet noodzakelijk bondgenoten bleven. Daarom wilden de Britten niet dat op deze conferentie zou gestemd worden. Het moest een consultatieve bijeenkomst worden, waarin enkel door middel van consensus kon gewerkt worden¹⁰⁶³. De Britten kregen echter tegenwind van de communistische meerderheid van Mexicanen, Fransen en Russen en van het CIO. De Russen gingen echter akkoord met een getrappt stelsysteem, waardoor hun numerieke overmacht sterk werd gereduceerd. Zowel voor hen als voor het CIO was dit hun eerste echte internationale optreden en ze hadden er veel voor over om hun isolement definitief te doorbreken. Sydney Hillman van het CIO stelde kort en goed voor om onmiddellijk over te gaan tot « The creation of a new world labor organization, subject to ratification at the earliest possible date by the national trade union centers represented »¹⁰⁶⁴. Dit voorstel kreeg « the loudest applause of all during the entire conference » en werd op gejuich ontvangen door Fransen, Mexicanen, Russen en Amerikanen. Walter Schevenels van zijn kant benadrukte dat « The IFTU feels that it is the best and most efficient organization labor has set up so far, but will retire if something better is offered ». Belangrijke psychologische factor was de aankondiging, tijdens de conferentie, dat Churchill, Roosevelt en Stalin in Yalta een overeenkomst hadden gesloten. Dit akkoord tussen de « Big Three » had een algemeen «enthusiasm for unity»¹⁰⁶⁵ tot gevolg, dat door de Russen werd aangegrepen om het nieuwe wereldvakverbond voor te stellen « as a popular

¹⁰⁵⁶ IFTU, General Council, minutes, 1 – 2 februari 1945 (TUC-archives, 292/915.3/3)

¹⁰⁵⁷ idem

¹⁰⁵⁸ idem

¹⁰⁵⁹ Nota van Lawrence Levin, OSS aan George Pratt, OSS, 29 december 1944 (NARA, RG 226, E. 110, B 49 f 498)

¹⁰⁶⁰ idem

¹⁰⁶¹ Verslag van een gesprek tussen Jef Rens, IAO en Lawrence Levin, OSS, 13 januari 1945 (NARA, RG 226, E 110, B 49, F 498)

¹⁰⁶² idem

¹⁰⁶³ Nota van Lawrence Levin, OSS, aan George Pratt, OSS, 10 februari 1945 (NARA, RG 226, E 110, B 49, F 498)

¹⁰⁶⁴ Dit en volgende citaten : nota van Lawrence Levin, OSS, aan George Pratt, OSS, s.d. (NARA, RG 226, E 110, B 49, F 498)

¹⁰⁶⁵ Frederico Romero, *The United States ...*, o.c., p. 19

base, among the working people of the world, for carrying out the decisions of Yalta»¹⁰⁶⁶. In deze sfeer en gezien de ogenschijnlijke Russische inschikkelijkheid in de discussie over de stemverhoudingen aanvaardde ook het TUC om mee te werken aan de voorbereiding van een wereldvakverbond. De conferentie bracht ook verzoening tussen het TUC en het CIO. Sydney Hillman kwam tot de conclusie dat « Citrine is working as hard to make a succes of the new organization as anyone else »¹⁰⁶⁷. Er kwam een Constitution Committee met 41 leden, dat de opdracht kreeg de basis voor de nieuwe organisatie vast te leggen. Dit comité zou haar belangrijkste werk uitbesteden aan een administratief subcomité dat in de eerste helft van 1945 intensief zou vergaderen. Het werk verliep vlot en het Administratief Comité besliste om een nieuwe wereldconferentie samen te roepen van 25 september tot 9 oktober 1945 in Parijs, dat tevens het stichtingscongres van de World Federation of Trade Unions (WFTU) zou zijn.

Daarmee was het lot van het IVV bezegeld. Een nieuwe Algemene Raad op 3 en 4 september in Londen, besliste dat de nationale centrales van het IVV die deelnamen aan het komende congres in Parijs het mandaat kregen om het IVV te ontbinden indien werd overgegaan tot de oprichting van een Wereldvakverbond¹⁰⁶⁸. Uiteindelijk zou het IVV pas formeel ontbonden worden op een laatste Algemene Raad op 14 december 1945¹⁰⁶⁹. Intussen was Walter Citrine verkozen tot voorzitter van het nieuwe Wereldvakverbond. Het TUC moest echter toelaten dat de directie naar de communisten ging. De Franse verzetsheld Louis Saillant werd algemeen-secretaris, terwijl Walter Schevenels tevreden moest zijn met de functie van adjunct.

Eenheid als utopie.

Op het moment dat het IVV formeel ophield te bestaan waren de wittebroodsweken van het Wereldvakverbond al voorbij. Wat een 'all-inclusive international' had moeten worden, zonder een politieke agenda en met de breedst mogelijke samenstelling, werd een politiek conflictforum tussen Oost en West. Zeer belangrijke spelers op het internationale terrein, zoals de AFL en de ITF, weigerden zich aan te sluiten. Volgens Walter Citrine was de voornaamste doelstelling van een wereldvakbeweging : het verhogen van de levensstandaard van de arbeiders, het verlagen van de werkduur en zorgen voor een grotere arbeiderscontrole. Politiek noch religie mochten hierin een rol spelen. Reeds tijdens de oprichtingsconferentie in oktober 1945 bleek dat dit een illusie was. Bovendien trachtten de communisten hun numerieke meerderheid¹⁰⁷⁰ te verzilveren door het binnen het IVV heilige principe van volledige autonomie van de nationale centrales te vervangen door een bindende besluitvorming.¹⁰⁷¹

Een tweede probleem dat er al jaren zat aan te komen en dat de nieuwe organisatie erfde van zijn voorganger, was de positie van de IBS. De communistische organisaties en het CIO hechtten weinig belang aan de IBS, die echter niet zomaar van plan waren om zich als

¹⁰⁶⁶ David Shaw aan George Pratt, 8 mei 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 306, F 190)

¹⁰⁶⁷ Nota van Lawrence Levin, OSS, aan George Pratt, OSS, s.d. (NARA, RG 226, E 110, B 49, F 498)

¹⁰⁶⁸ ITFU, General Council, minutes, 3-4 september 1945 (TUC-archives, 292/915.3/3)

¹⁰⁶⁹ IFTU, General Council, minutes, 14 december 1945 (TUC-archives, 292/915.3/3)

¹⁰⁷⁰ Volgens Walter Schevenels en Walter Citrine waren 14 van de 21 leden van het Uitvoerend Bestuur van het Wereldvakverbond communist of afhankelijk van de Sovjet-Unie (Nota van OSS-Labor Division Paris, 10 oktober 1945), (NARA, RG 226 E 190, B 306, F 189)

¹⁰⁷¹ TUC, intern rapport, 27 maart 1945 (TUC-archives, 292/901/6)

ondergeschikte structuren te laten inlijven in een grote mastodont. De ITF nam zich voor « to remain outside of the proposed organization, unless his demand for independent secretariats was granted »¹⁰⁷². Hoewel het TUC in de oprichtingsfase van het Wereldvakverbond van mening bleef dat een poging moest ondernomen worden om de heroprichting van de IBS aan te wenden « towards bringing them within the scope of one world-wide organization »¹⁰⁷³, kwam er nu bij de Britten meer begrip voor de eisen van de IBS. Het TUC verdedigde de IBS tegen de communistische vleugel die zich tijdens de voorbereidende gesprekken niet bereid toonde om de beroepsinternationales stemrecht te geven. Men wilde de IBS als departementen totaal onder de controle van de bestuursorganen van het Wereldvakverbond brengen. In het zoeken naar een machtsbalans werden de beroepsinternationales echter plots belangrijke factoren en hoewel de idee voor een 'all-inclusive' organisatie standhield, ging het TUC nu toch pleiten voor stemrecht voor alle 24 IBS¹⁰⁷⁴. De ITF bleef echter zeer wantrouwig, geloofde niet in de nieuwe structuur en trachtte verdragings technieken gebruiken : « the labyrinth of 'democratic' delays is the Bevin 'secret weapon' »¹⁰⁷⁵.

Een derde probleem was en bleef de AFL, die op het thuisfront haar positie had versterkt, na de dood van Roosevelt, die zich vooral door CIO-getrouwen had laten omringen. Robert Watt en William Green van de AFL slaagden erin te beletten dat het WTUC aan de oprichtingsconferentie van de UNO van mei 1945 in San Francisco zou deelnemen. Op een bijeenkomst van AFL-kaderleden in San Francisco op 9 mei 1945 liet Green een staaltje van zijn logica horen : « a. The WTUC is dominated by the Russians b. The Russians are communists, c. Its delegates to the UNICO would be communists, d. Therefore, UNICO would be controlled by the communists »¹⁰⁷⁶. Green beklemtoonde ten opzichte van zijn verbaasde gehoor dat hij nog steeds geloofde in het IVV, « he attacked Sir Walter Citrine as a traitor » en beweerde dat de AFL het IVV verder zou blijven steunen en « that all of its weight would be thrown into rebuilding that organization »¹⁰⁷⁷. Zijn woorden werden op een mengeling van verbazing en ongeloof onthaald. Het AFL-kader was echter weinig geïnteresseerd in zowel het IVV als het Wereldvakverbond. Ze noemden Watt en Green « a couple of phonies »¹⁰⁷⁸, « they say both men are simply gaga »¹⁰⁷⁹. Niemand was echter bereid om over deze kwestie de degenen met Green te kruisen en dus liet men hem begaan.

Intussen was het kwaad echter wel geschied. Degenen die tijdens de oorlog gesproken hadden « in very pompous terms about 'Labor's place at the peace table' »¹⁰⁸⁰, moesten nu vaststellen dat « Labor has no seat at all ». « Instead of fighting for that seat ././ the AF of L is actually fighting in San Francisco to deny any seat ». Het gevolg was dat de vertegenwoordigers van de arbeid dezelfde behandeling kregen als de « Rotary, Kiwanis and « do-good » organizations ».

¹⁰⁷² David Shaw, OSS aan George Pratt, OSS, 15 mei 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 306 , F 190)

¹⁰⁷³ TUC, intern rapport betreffende het Administratief Comité van de World Trade Union Conferende, april-mei 1945 (TUC-archives, 292/901/6)

¹⁰⁷⁴ Verslag van gesprek tussen Louis Stark, CIO en Lawrence Levin, OSS, 20 januari 1945 (NARA, RG 226, E 110, B 49, F 498)

¹⁰⁷⁵ David Shaw, OSS aan G. Pratt, OSS, 15 mei 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 306 , F 190)

¹⁰⁷⁶ nota van F.L.Ryan, OSS, 9 mei 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 306 , F 190)

¹⁰⁷⁷ idem

¹⁰⁷⁸ idem

¹⁰⁷⁹ nota van colonel Blankenhorn, OSS, 10 mei 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 306 , F 190)

¹⁰⁸⁰ Dit citaat en volgende : David Shaw OSS, aan George Pratt, OSS, 3 mei 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 306, F 190)

De strategie van de AFL-leiding was dus duidelijk : « Attempting to discredit the World Labor Congress and labeling it as a revival of the « Red International of Trade Unions ». Dit werd een van de opdrachten van het beruchte Free Trade Union Committee (FTUC), dat gesticht werd als een onderdeel van de Labor League for Human Rights. De AFL zette met de FTUC een traditie verder, ook in methode : « It is raising a large sum of money, reputedly two million dollars, to donate to Trade Unions in liberated countries for the purpose of « combatting communism »¹⁰⁸¹.

De conclusie was dan ook dat vertegenwoordigers van 60 miljoen vakbondsleden in Londen dan wel een oproep voor eenheid op wereldschaal hadden gelanceerd, maar dat « Instead of obeying the call, however, organized labor appears to be preparing for a fight »¹⁰⁸².

Besluit.

Voor de internationale vakbeweging begon en eindigde de oorlog in chaos en verwarring. Bij het begin van de oorlog verzamelden de resten van de voormalige nationale centrales van het IVV en van een aantal IBS zich in het Verenigd Koninkrijk. Haar traditie getrouw wou de ITF met de internationale vakbeweging een actieve anti-oorlogscampagne starten. Maar het IVV had geen bewegingsvrijheid en diende zich te schikken naar de prioriteiten van het TUC. De Britten concentreerden al hun krachten op de verdediging van hun land door een volledige medewerking aan de productieslag. De internationale contacten van het TUC stonden in functie van het versterken van de militaire positie van Groot-Brittannië.

Bij het keren van de oorlogskansen rees de vraag welke vorm de internationale vakbeweging in de toekomst zou aannemen. Het Britse TUC wou vooral een krachtige stem in de komende vredesonderhandelingen en de nieuwe internationale instellingen. Voor het TUC betekende dit een internationale vakbeweging die zich zou enten op de nieuwe wereldorde, het bondgenootschap van de 'Grote Drie' : Amerika, Groot-Brittannië en de Sovjet-Unie. De Russische vakbeweging en het Amerikaanse CIO zagen hierin een kans op de lang verhoopte internationale erkenning. De Amerikaanse AFL was echter niet bereid om hieraan mee te werken. In het mislukken van de samenwerking van de geallieerde vakbewegingen tijdens de oorlog kondigde zich de mislukking van het Wereldvakverbond aan.

Het IVV zelf werd een speelbal in handen van de grote nationale centrales. De Britten hielden de structuur tijdens de oorlog in stand. Een noodbestuur met alle beschikbare krachten, ook de IBS, werkte aan enkele rapporten en hervormingen. De meest concrete voorstellen betroffen het inpassen van de beroepsinternationales in een algemene internationale, een oude droom van het TUC. Hieraan wilde de ITF echter niet meewerken. Het was meteen een tweede potentiële splijtzwam voor het Wereldvakverbond.

Toen het Wereldvakverbond werd opgericht bleven twee zeer belangrijke actoren afwezig. De AFL omwille van de politieke samenwerking met de communisten en de ITF omwille van de centralistische nieuwe structuur.

¹⁰⁸¹ Nota van David Shaw, OSS aan George Pratt, OSS (NARA, RG 226, E 190, B 305, F 184)

¹⁰⁸² David Shaw, OSS aan George Pratt, OSS, 15 mei 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 306, F 190)

In de nieuwe wereldorde was geen plaats voor drie, maar voor twee grootmachten. Het Britse TUC zou snel ondervinden dat het wereldvakverbond de tweespalt tussen de 'vrije' en de communistische wereld niet kon overleven. De afwezigen zouden 'gelijk' krijgen.

Under Cover

De geheime diensten van de internationale vakbeweging

« *There is probably no area of concern, outside of military intelligence, which is more vital to the security of a nation than the activities within and through the international trades union movements. Importantly, the very obscurity in which this international union interchange takes place makes it more attractive to governments* » (Gary K. Busch)¹⁰⁸³.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben organisaties en figuren uit de internationale en nationale vakbewegingen op een systematische manier samengewerkt met geheime en inlichtingendiensten van de geallieerde landen. De Amerikaanse, Britse en in mindere mate de Franse inlichtingendiensten recruteerden medewerkers uit de arbeidersbeweging om hen in te zetten voor propaganda, informatiewinning en de opleiding van agenten. De psychologische objectieven van deze samenwerking waren echter minstens zo belangrijk als de militaire. De oorlog was namelijk in belangrijke mate ook een productieslag. Daarom werd geprobeerd om Duitse arbeiders te demotiveren door hen te confronteren met de verslechterende leef- en werkomstandigheden. Arbeiders in bezet gebied werden aangemoedigd in hun haat tegen de bezetter om de productie te hinderen. De arbeidersbeweging en meer bepaald de vakbeweging was het enige kanaal dat rechtstreeks tot op de werkvloer doordrong. Die vakbeweging had trouwens, ondanks het wegvallen van haar structuren, een internationale reflex behouden en wist via een los verband van netwerken de informatiecorridors tot stand te brengen die voor de inlichtingendiensten zo belangrijk waren.

Informatie was inderdaad de basis voor elke ondergrondse actie en vaak ook de belangrijkste doelstelling. De geheime diensten van de geallieerde landen hadden het grote voordeel dat ze konden beschikken over gevluchte landgenoten die contact hielden met bezet gebied. Op het moment dat Amerika echter in de oorlog kwam en ook een autonome geheime dienst installeerde, stelde zich het probleem dat de Amerikanen volslagen onbekend waren met het terrein, maar ook met de mensen. De Amerikanen, die meer dan anderen het belang en het potentieel erkenden van de arbeidersbeweging deden o.a. een beroep op de Duitse immigrante Toni Sender¹⁰⁸⁴, die zeer goed bekend was in de internationale arbeidersbeweging. Sender was voormalig Duits volksvertegenwoordiger, vluchtte na de machtsovername van Hitler en werd nadien journaliste. Als actieve anti-fasciste en één van de weinige vrouwen van de internationale sociaal-democratie genoot ze een hoge morele autoriteit. Haar Labor Research Bureau, dat door de Amerikaanse geheime dienst werd gefinancierd, maar er officieel geen

¹⁰⁸³ G. Busch, *The Political Role of International Labor*, o.c., p. 4.

¹⁰⁸⁴ Toni Sender (1888 – 1964) : Duitse socialistische politica, handelsbediende, tussen 1924 en 1933 volksvertegenwoordiger voor de Duitse SPD. Sender ontkwam aan een door de Nazis geplande arrestatie door op 5 maart 1933 te vluchten. Ze vestigde zich in Antwerpen en werd medewerkster van de socialistische krant Volksgazet. In 1934 emigreerde ze naar de Verenigde Staten, van waaruit ze contacten bleef onderhouden met de Europese arbeidersbeweging. Tijdens de oorlog leidde ze in opdracht van de Amerikaanse geheime dienst, het Office of Strategic Services, het Labor Research bureau. Na de oorlog trad ze in dienst van de United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA). Zie : Anette Hild-Berg, *Toni Sender (1888-1964): ein Leben im Namen der Freiheit und der Sozialen Gerechtigkeit*, (Köln, Bund, 1994)

enkele band mee had, zou gedurende een tweetal jaar met talloze lijvige nota's en rapporten de Amerikanen voorzien van de basiskennis waar ze zo'n behoefte aan hadden.

De organisaties en figuren uit de internationale vakbeweging hebben zonder veel aarzelen en vaak zelfs met enthousiasme hun medewerking aan de geheime diensten verleend. De enige leidende persoonlijkheid die zich er kritisch en zelfs negatief over uitliet was IVV-voorzitter Walter Citrine. Jaap Oldenbroek van de ITF kreeg van hem het verwijt samen te werken met « a secret service organization with the intention of carrying on subversive activities against the Germans »¹⁰⁸⁵. Dit was echter een geïsoleerd incident dat allicht meer te maken had met de rivaliteit tussen IVV en ITF¹⁰⁸⁶.

Dat het IVV op zich niet afwijzend stond tegenover samenwerking met geheime diensten blijkt uit het feit dat men bij het begin van de oorlog een beroep had gedaan op de Britse regering en haar geheime diensten voor een evacuatie van een aantal continentale vakbondsleiders.

Mr. Buvot

Tijdens het Uitvoerend Bestuur van 30 januari 1941 besliste het IVV onder andere om vakbondsleiders die gevaar liepen in Frankrijk te evacueren naar Groot-Brittannië. De eerste op het lijstje was L.J., waarmee waarschijnlijk Léon Jouhaux werd bedoeld. Samen met hem zouden een groep Duitse vluchtelingen (12 met hun gezin) en leiders van de Belgische socialistische beweging (9, met hun gezin een totaal van 21) naar Engeland worden geholpen¹⁰⁸⁷. Voor het IVV was het belangrijk om vooraanstaande leiders van de continentale vakbeweging naar Londen te halen. Het belang daarvan werd ook ingezien door de geheime diensten van zowel de Britten als de diverse regeringen in ballingschap. Dit was een eerste stap in een min of meer gestructureerde samenwerking waarbij inlichtingendiensten gebruik gingen maken van de contacten en kennis van in Londen verblijvende vakbondsverantwoordelijken. De eerste opdracht was echter hen naar Londen krijgen.

De operatie die het IVV voor ogen had, mislukte ten dele, hoewel onder anderen de Belgen Arthur Wauters¹⁰⁸⁸ en Joseph Bondas¹⁰⁸⁹ erin slaagden de overtocht te maken. Léon Jouhaux

¹⁰⁸⁵ J. Oldenbroek aan Robert Watt, 6 maart 1944 (MRC, Paul Tofahrn 238/IT/3/79)

¹⁰⁸⁶ In februari 1944 kwam het tot een zwaar incident tussen Oldenbroek en Citrine. Citrine had er lucht van gekregen dat de ITF was uitgenodigd om deel te nemen aan een onderzoekscommissie in het bevrijde deel van Italië. Citrine was precies op dat moment aan het onderhandelen met de Britse overheid over een soortgelijke missie met vertegenwoordigers van het TUC en het IVV. Uiteindelijk zouden er twee delegaties gaan.

¹⁰⁸⁷ Executive Committee, handgeschreven verslag, 30-31 januari 1941 (IISG, IFTU-archief nr 207)

¹⁰⁸⁸ Arthur Wauters (1890 – 1960) : Belgisch socialistische politicus, economist en hoogleraar aan de Université Libre de Bruxelles. Directeur van het socialistische dagblad *Le Peuple*, senator en volksvertegenwoordiger tussen 1932 en 1944. Diverse malen minister tussen 1937 en 1946. Nadien begon hij een diplomatieke loopbaan als ambassadeur in Warschau en Moskou.

¹⁰⁸⁹ Joseph Bondas (1881 – 1957) : Belgisch vakbondsleider, metaalarbeider, medestichter in 1905 van de eerste metaalarbeidersbond van Seraing. Na de Eerste Wereldoorlog werd hij provinciaal secretaris van de Luikse metaalbewerders, terwijl hij tevens deeltijds nationaal secretaris was van de Belgische Syndicale Commissie. Hij volgde Corneel Mertens op als algemeen-secretaris nadat die in januari 1940 op pensioen was gegaan. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog vluchtte hij, samen met de overige Belgische vakbondsverantwoordelijken naar Frankrijk. In augustus 1940 keerde hij naar België terug om er het verzet te helpen organiseren. In juni 1942 vluchtte hij, op verzoek van het Centre Syndical Belge in Londen, via Frankrijk en Portugal naar Groot-Brittannië. Hij werd er benoemd tot onder-staatssecretaris voor Vluchtelingen, Arbeid en

was echter een zeer belangrijke figuur zowel voor het IVV als voor de Franse en Britse autoriteiten in Londen. Jouhaux werd echter niet gered en opnieuw was de internationale vakbeweging het slachtoffer van dubbelspel en verraad.

Léon Jouhaux leefde ondergedoken in het niet-bezette deel van Frankrijk. Hij werd gezocht door het collaborerende Vichy-regime, dat in oktober 1940 een arrestatiebevel had uitgevaardigd¹⁰⁹⁰. Jouhaux had een vals Tsjechisch paspoort op naam van Bedrich Woves en leefde als ‘Mr. Buvot’ op diverse onderduikadressen. Vanuit zijn schuilplaats trachtte hij een rol te spelen in de ondergrondse Franse vakbeweging, door te pleiten voor eenheid tussen socialisten en communisten en voor verzet tegen « la politique de collaboration et à la Charte du Travail »¹⁰⁹¹. Dit verzet nam zeer concrete vormen aan. Enerzijds werd gepleit voor « la lutte revendicative [et] le sabotage » en anderzijds voor « la création d’un second front ». Jouhaux zag hier nog een rol voor het IVV : « une forte pression va être exercée sur les dirigeants de la Fédération Syndicale Internationale (F.S.I.) afin de les amener à leur tour à exiger des Gouvernements anglo-américains d’une aide immédiate, à l’ U.R.S.S. notamment, par la création d’un second front ». Deze illegale CGT werd voor het Vichy-regime en de Duitse bezetters een geduchte tegenstander. De Franse autoriteiten hadden al in oktober 1942 het bericht ontvangen dat de financiering van het verzet « sera assuré en grande partie par la Fédération Syndicale Internationale », hetgeen fout was, maar men was er zich ook van bewust « que les fonds ne manqueront pas car Londres et Washington seront là pour un coup », een voorspelling die wel raak was.

Jouhaux was daarmee even interessant voor Londen als gevaarlijk voor Vichy. In juni 1941 ontdekten de geheime diensten van Vichy dat de Britse geheime dienst contacten aan het leggen was om Jouhaux naar Londen te brengen : « au mois de juin 1941, T.R. a informé le Commandement que l’I.S. recherchait à tout prix Léon Jouhaux, pour en faire un speaker de propagande socialiste »¹⁰⁹². Dit activeerde de Fransen, die nu intensief naar Jouhaux gingen zoeken en daartoe dubbelagenten inschakelden. Vanuit Lissabon werd in november 1941 aangedrongen op de snelle overkomst van Jouhaux : « TOUT est préparé du côté de ses amis de Lisbonne et de Londres pour le recevoir et pour le faire partir, ainsi que Madame, par le premier avion qui partira d’ici, à Londres »¹⁰⁹³. En inderdaad werden papieren klaargemaakt die Jouhaux de gelegenheid moesten geven om te ontsnappen, maar hij werd verraden : « Le S.R. Interallié, par l’intermédiaire de deux agents doubles de T.R., vient de communiquer les papiers établis par lui pour Léon Jouhaux, et destinés à permettre son départ pour le Portugal »¹⁰⁹⁴. Deze papieren werden bezorgd aan een dubbelagent, die Jouhaux op zijn vlucht moest begeleiden en daardoor ook zijn geheime verblijfplaats ontdekte¹⁰⁹⁵.

Sociale Voorzorg. In april 1945 werd hij op het stichtingscongres van het Algemeen Belgische Vakverbond (ABVV) benoemd tot nationaal secretaris, een functie die hij behield tot zijn pensioen in 1946.

¹⁰⁹⁰ Nota van de Sureté Nationale, 1 april 1941 (Archives Nationale, F7/15972/3)

¹⁰⁹¹ Dit citaat en volgende : dossier Léon Jouhaux (Préfecture de la Ville de Paris)

¹⁰⁹² Nota over Jouhaux, 22 oktober 1942 (Service Historique de l’Armée de Terre, EMA/2° Bureau/SCR carton 923, dossier 7.2.175)

¹⁰⁹³ “Albert” aan “Sigrist”, 3 november 1941 (Service Historique de l’Armée de Terre, EMA/2° Bureau/SCR, carton 923, dossier 7.2.175)

¹⁰⁹⁴ Compte rendu sur l’affaire Léon Jouhaux (Service Historique de l’Armée de Terre, EMA/2° Bureau/SCR, carton 923, dossier 7.2.175)

¹⁰⁹⁵ Compte rendu sur l’affaire Léon Jouhaux (Service Historique de l’Armée de Terre, EMA/2° Bureau/SCR, Carton 923, dossier 7.2.75) Volgens een brief van Albert Guigui aan Paul Vignaux, beiden actief in het CGT-verzet, werd de vlucht van Jouhaux mee voorbereid door ‘Robert’ (René Bertholet) vanuit Zwitserland en zou hijzelf, Albert Guigui, Jouhaux hebben moeten begeleiden : “Robert nous aida à préparer le départ de notre ami Léon. Je devais l’accompagner. Les choses trainèrent, et tu sais ce qui arriva à Léon”. (Albert Guigui aan Paul Vignaux, 25 juni 1943, NARA, OSS, RG 226,E190,B249,F720). Paul Vignaux (1904-1987) was in 1941 naar de

Toen hij op 25 december 1942 in Marseilles op het punt stond te vertrekken, werd Léon Jouhaux opgepakt door de autoriteiten van Vichy. Hij kreeg aanvankelijk huisarrest, maar werd daarna uitgeleverd aan de Gestapo, die hem in april 1943 naar Duitsland deporteerde. Hij werd bevrijd door een vooruitgeschoven eenheid van de geallieerden en keerde pas in mei 1945 naar Parijs terug, zodat hij geen rol meer heeft gespeeld noch tijdens de oorlog, noch in de ontwikkelingen die leidden tot de vorming van het Wereldvakverbond.

Wat met Jouhaux mislukte, lukte echter met anderen wel. Het was vooral de nieuwe Britse geheime dienst, de Special Operations Executive (SOE), die een bijzondere belangstelling toonde voor figuren uit kringen van de vakbeweging en de socialistische partijen. Die SOE¹⁰⁹⁶ was trouwens in belangrijke mate een Labour-bolwerk. Groot-Brittannië had een labyrint aan inlichtingendiensten. De grootste dienst was het Directorate of Military Intelligence, dat de controle had over vijf departementen MI 1 tot MI 5. Daarnaast had het War Office Department een klein inlichtingenbureau, het bureau (R)¹⁰⁹⁷. Verder bestond er de Secret Intelligence Service (SIS/MI 6) en had ook het Foreign Office een geheim departement, het zogenaamde Electra House (EH). De verhouding tussen deze diensten was concurrentieel, ook al omdat ze elkaar soms overlaptten¹⁰⁹⁸. In juli 1940 werd dan de SOE (Special Operations Executive) gesticht, als een fusie tussen de SIS afdeling D(estruction), het Military Intelligence (R) en Electra House. De nieuwe dienst stond onder de politieke verantwoordelijkheid van de Labour-politicus en geestesgenoot van Bevin en Citrine, Hugh Dalton¹⁰⁹⁹. De SOE zou zich zowel bezig houden met anti-nazi propaganda als met directe verzetsactiviteiten. De opdracht was breed : « co-ordinate all action by way of subversion and sabotage against the enemy overseas »¹¹⁰⁰. De vertrouwensman binnen de internationale vakbeweging was John Price¹¹⁰¹ van de TGWU, een bekende figuur, zowel binnen een aantal IBS, het IVV als de SAI.

Toen de Britse SOE de mogelijkheden onderzocht voor acties in bezet België, was het besluit dat « For active and effective collaboration with us the most promising point is certainly the big Trades Unions »¹¹⁰². Ze recruteerden daarom o.a. Arthur Wauters, voormalig socialistisch minister in België, die op 1 december 1940 in betaalde dienst trad van de SOE¹¹⁰³. Hij werd een liaison tussen de Britse geheime diensten en de in België verblijvende vakbondsactivisten. Zijn opdracht werd als volgt omschreven : « We suggest that your friends in the Trades Unions of Belgium could help in the following ways :

a. Passive resistance, including « insaisissable » sabotage

VS gevlucht met een introductiebrief van Léon Jouhaux. Vignaux was lid van de Christelijke CFTC (Confédération Française des Travailleurs Chrétiens) en vanaf 1940 actief in het vakbondsverzet. Over Vignaux, zie : Paul Vignaux, *Un Intellectuel Syndicaliste*, (Paris, Syros/Alternatives, 1988) Over Rene Bertholet, zie : Philippe Adant, *Widerstand und Wagemut. Rene Bertholet. Eine Biographie*, (Frankfurt, dipa-Verlag, 1996)
¹⁰⁹⁶ over de SOE : David Stafford, *Britain and European resistance, 1940-1945*, (London, Macmillan, 1980)
¹⁰⁹⁷ wordt ook soms MIR genoemd.

¹⁰⁹⁸ *The Secret Service, 1908-1945. The Official History*, (Kew, PRO,1999)

¹⁰⁹⁹ Ben Pimlott, *Hugh Dalton*, o.c., p. 317

¹¹⁰⁰ Geciteerd in Ben Pimlott, *Hugh Dalton*, o.c. p. 318.

¹¹⁰¹ John Price (1901 – x) : Brits vakbondsfunctionaris, studeerde economische en politieke wetenschappen aan het Ruskin College in Oxford. Werd na zijn studies medewerker van de SAI. Ernest Bevin benoemde hem nadien tot hoofd van het onderzoeks- en vormingsdepartement van de TGWU. In 1943 werd hij lid van de IAO-staf in Londen. Na de oorlog werd hij verantwoordelijk voor het nieuwe Industrial Committees departement van de IAO. Tussen 1959 en 1962 was hij speciaal assistent van de algemeen directeur van de IAO.

¹¹⁰² Nota van G. Vansittart aan Brigadier Van Cutsem (PRO, SOE HS/6/254)

¹¹⁰³ Arthur Wauters ontving hiervoor een loon van £ 520 per jaar. Geld dat gedeeltelijk werd gebruikt voor de financiering van het verzet in België. Hij bleef in dienst van de SOE tot 28 februari 1945. (PRO, SOE HS/6/257)

- b. Spreading of rumours
- c. Clandestine publications
- d. Formation of hiding places for men and for stores
- e. Where possible, sabotage, providing that it will not entail retribution on innocent heads
- f. The preparation of strikes »¹¹⁰⁴.

Uiteindelijk zou het werk van Wauters er vooral uit bestaan dat hij de SOE aan contacten in België hielp, een medewerking die door de SOE gunstig werd geëvalueerd, want : « he has got us into touch with the Socialists and Trades Unionists, who are strongly recommended by Price's contacts »¹¹⁰⁵. Die contacten waren de relaties van Price binnen de SAI en de internationale vakbeweging.

Vakbondsleiders en verantwoordelijken uit de arbeidersbeweging in het algemeen waren dus interessant voor de inlichtingendiensten. Na een eerste fase van ontmoediging en een algemeen gevoel dat de oorlog verloren was, herstelde het moreel van de bevolking zich langzaam en groeide de sympathie voor de geallieerden. Aanvankelijk was het er de geheime diensten van de geallieerden om te doen dit gevoel te versterken en daarvoor was de arbeidersbeweging en de vakbeweging in het bijzonder een interessant instrument, gezien de grote massa mensen die ze kon aanspreken.

Welke de voordelen waren voor de vakbeweging is minder duidelijk. Sigrid Koch-Baumgarten betoogt dat deze samenwerking een beleids optie was van de leidende functionarissen die « einen formell vereinbarten Tausch im gegenseitigen Interesse von Gewerkschaften und Staat anstrebten »¹¹⁰⁶. Hun gemeenschappelijke interesse in de nederlaag van de asmogendheden was vanzelfsprekend, maar de vakbeweging hoopte ook op een aantal tegenprestaties. In die zin was de samenwerking met de geheime diensten de logische verlenging van de ondersteuning van de diverse regeringen en de inschakeling van de vakbeweging in de oorlogsinspanningen. Ook daar was er sprake van een ruil, die voor de belangrijkste geallieerde vakorganisaties belangrijke voordelen bood.

Voor de Britse geheime diensten was er echter nog een motief : de interne staatsveiligheid en de controle van de buitenlanders in het Verenigd Koninkrijk via hun organisaties. Dit blijkt onder andere uit de samenwerking tussen de ITF en de SOE. De ITF was de enige vakbondsstructuur waarmee de SOE een echt samenwerkingsverband opzette. De samenwerking tussen ITF en de Britse en Franse geheime diensten ging al terug tot voor de oorlog¹¹⁰⁷. Voor de ITF was dit belangrijk, omdat ze hierdoor in contact kon blijven met Zweden en de Zweedse voorzitter Charles Lindley¹¹⁰⁸. Gedurende drie jaar liep de communicatie tussen de Londense en Zweedse ITF-bureaus via de SOE. Uit de documenten blijkt echter dat de Britse geheime diensten eigenlijk weinig gebruik maakten van de mogelijkheden die de ITF bood en na de oorlog schreven ze zelfs dat al deze contacten

¹¹⁰⁴ SOE aan Arthur Wauters, 9 januari 1941 (PRO, SOE HS/6/254)

¹¹⁰⁵ SOE, interne nota over Arthur Wauters, 31 juli 1942 (PRO, SOE HS/6/254)

¹¹⁰⁶ Sigrid Koch-Baumgarten, "Spionage Für Mitbestimmung. Die Kooperation der Internationalen Transportarbeiterföderation mit alliierten secret services im Zweiten Weltkrieg als korporatistisches Tauscharrangement", *Internationale Wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, 33 (1997), p. 363.

¹¹⁰⁷ D. Nelles, "Ungleiche Partner. Die Zusammenarbeit der Internationalen Transportarbeiter-Föderation (ITF) mit den westalliierten Nachrichtendiensten, 1938-1945". *Internationale Wissenschaftliche Korrespondenz*, 30, (1994), nr. 4, pp. 534-560.

¹¹⁰⁸ Charles Gustaf Lindley (1865 – 1957) : Zweeds vakbondsverantwoordelijke en socialistisch politicus. Voorzitter van de ITF van 1933 tot 1946 en volksvertegenwoordiger van 1907 tot 1937.

concreet weinig hadden opgeleverd¹¹⁰⁹. Waarschijnlijk wou de SOE vooral de controle houden op deze personen en hun activiteiten, want ze speelden dan wel postbode voor de ITF, maar het was wel een postbode die de brieven las en kopieerde.

Dit zou ook de paniek van de SOE kunnen verklaren toen de Amerikaanse geheime dienst, het Office of Strategic Services, naar Londen kwam met de bedoeling een « Labor Desk » te installeren.

Fighting like cats

Bij het begin van de oorlog was President Roosevelt overtuigd van de noodzaak van een inlichtingendienst die zowel op het nationale als internationale terrein actief moest zijn. Hij richtte daartoe in 1941 de COI (Coordinator of Information) op, onder de leiding van William Donovan, een advocaat uit New York. In juni 1942 werd de COI omgevormd tot OSS, het Office of Strategic Services¹¹¹⁰. Het was de rechtstreekse voorloper van de CIA. Eén van de topmedewerkers van Donovan was Heber Blankenhorn, een specialist in psychologische oorlogsvoering, die tijdens de Eerste Wereldoorlog verantwoordelijk was voor de Amerikaanse « paper war ». Hij had ideeën die door de legertop met argwaan werden ontvangen. Blankenhorn was immers overtuigd van de noodzaak « to make use of the international underground (labor) organizations for military purposes, and preparation of assistance for guerillas »¹¹¹¹. Traditionele militairen wantrouwden die « rode » vakbonden, maar bij het OSS en zijn leider Donovan vonden de ideeën van Blankenhorn een vruchtbare bodem. Het OSS besloot een « Labor Division » op te richten, die vanaf juli 1942 operationeel werd¹¹¹². De Labor Desk werd een van de afdelingen van de SI (Secret Intelligence)¹¹¹³ en diende zich in eerste instantie te concentreren op het centrale probleem van de Amerikaanse inlichtingendiensten : « obtaining information from inside enemy territory and communicating it to points outside enemy control »¹¹¹⁴. Eén van de beste bronnen voor deze informatiewinning waren diegenen in bezet gebied, die sympathie hadden voor de geallieerden, en daarom waren « labor, socialist and left groups » een logisch vertrekpunt : « if the workers could be reached through their trade-union and political organizations an unparalleled source of information could be obtained – information of the kind usually overlooked or disregarded in the normal operations of secret intelligence services »¹¹¹⁵. En gezien het internationale karakter van die wereld van de arbeid werd de Labor Desk ook anders georganiseerd dan de andere Desks, die doorgaans een geografische omschrijving hadden. Voor de Labor Desk was de omschrijving functioneel en internationaal : « labor in its economic and political aspects ». Ook de scheiding tussen informatiewinning en operationele activiteiten zou voor de Labor Desk minder gelden dan voor de andere OSS-afdelingen.

¹¹⁰⁹ SOE operations in Western Europe (PRO, HS.6)

¹¹¹⁰ Over de geschiedenis van het OSS, zie : Fabrizio Calvi, *OSS. La guerre secrète en France.1942-1945*, (Paris, Hachette, 1990)

¹¹¹¹ Nota van Heber Blankenhorn, s.d. (NARA, RG 226 E 190 B 306)

¹¹¹² Nota van Georges Pratt, 23 maart 1944 (NARA, RG 226, E 110, B 44, F 447)

¹¹¹³ Fabrizio Calvi, *OSS...*, o.c., p. 37. Naast de afdeling SI waren binnen het OSS nog twee afdelingen, de X-2 (contra-spionage) en de SO (Special Operations)

¹¹¹⁴ Nota van Georges Pratt, 23 maart 1944 (NARA, RG 226, E 110, B 44, F 447)

¹¹¹⁵ idem.

De zoektocht naar een geschikte directeur voor een dergelijke labor-branch leidde naar Arthur Goldberg¹¹¹⁶, een advocaat, die ook een top-adviseur was van het CIO. Zijn opdracht luidde : « gather intelligence, evaluate it, and sponsor underground resistance movements in those countries under Axis domination »¹¹¹⁷. Goldberg werd hoofd van de Labor Desk en later Special Assistent van Donovan. Als dusdanig rapporteerde hij direct aan de grote baas, een procedure die ongewoon was binnen het OSS en wijst op het belang van de Labor Desk¹¹¹⁸. Goldberg deed bij de uitbouw van zijn staf een beroep op voormalige medewerkers van Blankenhorn; Georges Pratt, David C. Shaw en Gerhard Van Arkel, mensen met een goede kennis van de wereld van de arbeid. Hij maakte ook kennis met diverse sleutelfiguren uit de Amerikaanse vakbeweging, onder wie Jay Lovestone, die van pas zouden komen als introductie bij de contacten die hij wilde leggen in Europese vakbondskringen.

In september 1942 kwam Arthur Goldberg naar Engeland om het terrein te verkennen. Hij was in het bezit van een hele lijst van namen en contacten en van aanbevelingsbrieven van R. Burge, de directeur van het IAO-bureau in Londen¹¹¹⁹. Bij degenen die hij volgens Burge moest spreken, zaten veel mensen die verantwoordelijkheid droegen binnen het IVV : Walter Schevenels (algemeen secretaris), G. Stolz (adjunct algemeen secretaris), M. Hindahl (Noorse vice-voorzitter). Daarnaast waren er de leiders van de buitenlandse groepen¹¹²⁰ : Gottfurcht (Duitsland), Rens (België), Svetanics (Oostenrijk) en één verantwoordelijke van een beroepsinternationale : J. Oldenbroek (ITF).¹¹²¹ Goldberg had ook niet minder dan 32 introductiebrieven van Jay Lovestone in zijn bezit¹¹²².

De intrede van het OSS in Londen was uiteraard bij de SOE niet onopgemerkt gebleven. De Britten waren zelfs zeer nauwkeurig geïnformeerd over Goldberg's activiteiten en waren er niet mee gediend : « it seems to us that the dangers of letting Goldberg make these contacts and discuss matters of underground work in Europe are enormous as various groups will undoubtedly leap at the opportunity and start playing us off against the Americans »¹¹²³. Ze konden echter niet beletten dat Goldberg zijn werk deed, en dat hij door velen met open armen werd ontvangen. In november onderschepte de Britse censuur een brief van IVV-secretaris Walter Schevenels aan Toni Sender. Schevenels schreef haar dat « we have established with Mr. Goldberg and his office a basis for a permanent co-operation »¹¹²⁴. Het bracht de SOE tot wanhoop : « we fought like cats to prevent this happening »¹¹²⁵.

Het was echter gebeurd en Goldberg wist aan zijn oversten te melden dat « I find there are two principal sources of contact. Viz. the International Federation of Trade Unions and the

¹¹¹⁶ Arthur Goldberg (1908 – 1990) : Amerikaans jurist en adviseur van het CIO. Tijdens de oorlog leidde hij de Labor Desk van het OSS. Na de oorlog keerde hij terug naar zijn juristenpraktijk en zijn adviseursfuncties binnen de Amerikaanse vakbeweging. In 1961 startte Goldberg een politieke loopbaan toen president Kennedy hem tot minister van Arbeid benoemde. In 1962 werd hij lid van het Amerikaanse hooggerechtshof. Hij nam ontslag als opperrechter om VS-ambassadeur bij de Verenigde Naties te worden van 1965 tot 1968. In 1970 eindigde zijn loopbaan met een mislukte poging om gouverneur te worden van de staat New York.

¹¹¹⁷ David L. Stebenne, *Arthur J. Goldberg, New Deal Liberal*, (Oxford University Press, 1996), p. 31

¹¹¹⁸ idem, p. 32

¹¹¹⁹ A. Goldberg aan G. Pratt, 24 september 1942 (NARA, OSS RG 226,E190,B307,F222)

¹¹²⁰ De Fransen waren hier nog niet bij. Na de mislukte vlucht van Léon Jouhaux duurde het tot maart 1943 vooraleer de Franse CGT een vertegenwoordiger in Londen had. Dit werd Albert Guigui, die eerst contact opnam met John Price en daarna ook actief met het OSS ging meewerken.

¹¹²¹ R. Burge aan Arthur Goldberg, 23 september 1942 (NARA, OSS RG 226, E190, B307,F222)

¹¹²² Arthur Goldberg aan Jay Lovestone, 4 september 1942 (Hoover, Lovestone Papers Box 702)

¹¹²³ SOE, nota van X aan M/Pol., 7 oktober 1942 (PRO, SOE HS/6/703)

¹¹²⁴ SOE, nota van X aan MX, 17 november 1942 (PRO, SOE H6/6/703)

¹¹²⁵ idem

International Transportworkers Federation », die « have indicated a general willingness to cooperate with us »¹¹²⁶. Hoewel Goldberg Walter Citrine tot zijn kennissenkring kon rekenen¹¹²⁷, is het niet duidelijk in hoeverre Citrine op de hoogte was van de precieze aard van Goldberg's opdracht. Het is evenmin duidelijk of Schevenels op eigen initiatief of op instructie van Citrine handelde.

Het gunstige onthaal van het OSS in Londen liet de Britse geheime diensten geen keuze. Er zat niets anders op dan een samenwerkingsverband met de Amerikanen op te zetten, om op die manier controle te houden over de activiteiten van het OSS. Een eerste contact werd midden oktober gelegd. Goldberg ging ermee akkoord om samen te werken en verklaarde dat hij niet van plan was « to go sailing on his own boat »¹¹²⁸. « G. was particularly anxious to know how the Americans could help workers on the Continent and how the British and American Unions could assist ». Goldberg had ook een interessant voorstel op zak. Hij kon er voor zorgen dat er officiële Amerikaanse fondsen voor dit werk werden vrijgemaakt en maakte zich sterk « that he could arrange A.F.L. and C.I.O. cover for this »¹¹²⁹. Het OSS had immers de vrije hand en gaf in de regel geen verantwoording, noch over de besteding van zijn middelen, noch over zijn acties, zelfs niet tegenover de eigen Amerikaanse regering¹¹³⁰.

Toch bleven de relaties met de Britse geheime diensten vrij moeilijk en soms concurrentieel. Met de SIS waren er geen contacten, maar met de SOE kwam het in de praktijk snel tot een samenwerking. De Britten hadden geen al te hoge dunk van de Amerikanen. De minachting was echter wederzijds, want de Labor Desk noemde de opvattingen van de SOE « rudimentary at best »¹¹³¹. De strikte scheiding die inlichtingendiensten toepasten tussen de informatiewinning (SI) en het operationale werk (SO), werd door de Labor Desk verlaten voor een geïntegreerde benadering, hetgeen volgens de Amerikanen kon worden verantwoord gezien het bijzondere karakter van de relaties met personen en organisaties uit de arbeidersbeweging : « a single approach to a labor group or organization has been found in practice to be unquestionably the most effective and efficient »¹¹³².

An American desk in London

De Londense Labor Desk werd operationeel na het vertrek van Arthur Goldberg in november 1942. Hij werd geleid door Georges Pratt, een voormalig medewerker van de Amerikaanse National Labor Relations Board, die geregeld aan Goldberg rapporteerde. In een van zijn eerste rapporten van januari 1943 meldde hij dat hij in overleg was met « Mayfair¹¹³³, ITF and IFTU »¹¹³⁴. Al snel richtte hij echter zijn aandacht op de vertegenwoordigers van de diverse nationale centrales in Londen. Zijn aandacht ging in eerste instantie naar de bezette landen en hij bouwde goede persoonlijke contacten op met de vertegenwoordigers van de diverse

¹¹²⁶ Arthur Goldberg aan George Bowden, 24 september 1942 (NARA, OSS RG266,E190,B318,F400)

¹¹²⁷ David L. Stebenne, *Arthur J. Goldberg...*, o.c., p. 42

¹¹²⁸ SOE, nota van AD/X aan C.D., 15 oktober 1942 (PRO, SOE HS/6/703)

¹¹²⁹ idem

¹¹³⁰ David L. Stebenne, *Arthur J. Goldberg...*, o.c., p. 37

¹¹³¹ Georges Pratt aan David Bruce, 23 maart 1943 (NARA, RG 226, E 110, B 44, F 447) Zie ook het Dagboek van Kolonel David Bruce : *OSS against the Reich*, (Kent, Kent University Press, 1991)

¹¹³² Georges Pratt aan David Bruce, 23 maart 1943 (NARA, RG 226, E 110, B 44, F 447)

¹¹³³ Mij onbekend. Mogelijk een verwijzing naar de Amerikaanse ambassade in Londen. Deze was gelegen aan Grosvenor Square in de wijk Mayfair.

¹¹³⁴ Georges Pratt aan Arthur Goldberg, 2 januari 1943 (NARA, OSS RG 226, E190,B307,F208)

nationale organisaties. Het IVV werd daardoor voor het OSS een omweg, temeer omdat er grote meningsverschillen bestonden tussen de verschillende nationaliteiten over het verloop van de oorlog. « It is difficult to reconcile the T.U.C. of Poland and the T.U.C. of Czecho-Slovakia when Benes is playing one game and Sikorski another and the various individuals in England are more or less dependent on their respective governments for support »¹¹³⁵. Bovendien werd Walter Schevenels gewantrouwd, « there is more than a suspicion of Vichy about him »¹¹³⁶. Lidmaatschap van het IVV bleef voor de Amerikanen echter een belangrijke garantie, het werd een label waarmee zowel personen als organisaties het vertrouwen konden winnen. Het IVV zelf zou echter als organisatie niet betrokken worden bij de ondergrondse activiteiten van de Amerikanen. Enkel adjunct-secretaris Stolz genoot het volle vertrouwen van het OSS. Na de oorlog zou hij zich trouwens in de VS vestigen en in dienst treden van de AFL. De houding van het OSS tegenover het IVV staat in schril contrast met de structurele manier waarop met de ITF werd samengewerkt¹¹³⁷.

De opdracht van het OSS in Londen werd door het hoofd van de Amerikaanse troepen in Europa, Generaal Jacob Devers omschreven als : « counter-espionage in the zone of Allied armies or territory occupied by them. Controle of action of double agents who will be passed through enemy lines mainly to obtain technical information and conduct psychological warfare activities, recruitment, organization and training of sabotage, guerrilla and resistance groups and units in conjunction with similar British groups »¹¹³⁸

De Labor Desk organiseerde zijn activiteiten overeenkomstig deze opdracht. De Desk begon met twee medewerkers en het was aanvankelijk de bedoeling om de staf te laten groeien tot zes voltijdse medewerkers¹¹³⁹. Tegen het moment van de bevrijding was het werk van de Labor Desk echter in die omvang toegenomen dat de staf was uitgegroeid tot 18 leden. Dit personeel werd zorgvuldig geselecteerd, zowel op zijn talenkennis als zijn vertrouwdeheid met de arbeidersbeweging. De Amerikanen waren er zich immers goed van bewust dat hun relatie met organisaties en figuren uit de arbeidersbeweging een andere was dan die met hun 'normale' agenten in betaalde dienst : « in dealing with labor organizations we recognize that we are not dealing with agents in any ordinary sense, but with allies, with organizations that have as much at stake as we, and whose services cannot be compensated by the payment of money but only by the creation of conditions under which they will be able to live again »¹¹⁴⁰. Hun eerste werk was het verzamelen van informatie, omdat ze vaak slecht ingelicht waren over de interne keuzen van de diverse Europese arbeidersbewegingen. Het European Labor Research bureau van Toni Sender vervulde op dit gebied al een nuttige rol. Sender was echter ook gehandicapt omdat ze in de VS verstoken was van directe informatie en dus aangewezen op de medewerking van derden. Bovendien verliep de correspondentie met Londen moeilijk en was er censuur en controle door de staatsveiligheid.

De permanente installatie van Pratt in Londen had dan ook een direct gunstig effect op de informatiewinning. In een eerste periode die volgens Pratt zelf liep van september 1942 tot

¹¹³⁵ Georges Pratt aan W.H. Shepardson, 23 juni 1943 (NARA, OSS, RG 226, E 190, B 250, F736)

¹¹³⁶ idem. De beschuldiging dat Schevenels zou geaardeld hebben toen hij bij het begin van de oorlog moest kiezen tussen twee tendensen binnen de CGT waarvan de ene naar samenwerking met het Vichy-regime streefde en de andere dit radicaal afwees, werd ook na de oorlog door de CGT-leiding geuit, maar heftig ontkend door Schevenels zelf.

¹¹³⁷ Zie Bob Reinalda, "ITF co-operation with American Intelligence 1942-1944", in : Bob Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation...*, o.c., pp. 224-238.

¹¹³⁸ Nota van Generaal Devers, 25 augustus 1943 (NARA, OSS RG 226, E190,B220,F249)

¹¹³⁹ Arthur Goldberg aan Georges Pratt, 26 mei 1943 (NARA, OSS RG 226, E 190, B 308, F 238)

¹¹⁴⁰ Georges Pratt aan David Bruce, 23 maart 1944 (NARA, OSS RG 226, E 110, B 44, F 447)

september 1943 stond dit informatieaspect trouwens centraal. De Labor Desk bouwde contacten uit met « labor circles ». Daarnaast was er de actieve ondersteuning van de illegale CGT die maandelijks \$ 25.000 in goud ontving¹¹⁴¹. Deze ondersteuning was aanvankelijk een Brits-Amerikaanse zaak, maar vanaf maart 1943 participeerde ook de Franse overheid¹¹⁴².

Vanaf september 1943 kwam de operationele fase met het accent op de opleiding en het droppen van agenten. Een centrale figuur voor de opleiding van agenten die naar Duitsland zouden gestuurd worden werd Hans Gottfurcht, de voorzitter van de Duitse vakbondsgroep, de Londener Vertretung der Freien Arbeiter. Hij correspondeerde sinds november 1942 met Toni Sender, maar voelde zich beperkt in zijn mogelijkheden, omdat hij - zeker als Duitser - bang was om de « censorship regulations » te overtreden¹¹⁴³. Zodra de Labor Desk in Londen was geïnstalleerd, verliep het contact tussen Gottfurcht en het OSS direct. Het OSS was bijzonder geïnteresseerd in de medewerking van Gottfurcht, omdat hij voor hen essentieel was bij de informatiegaring. Soms was de gevraagde informatie ogenschijnlijk vrij banaal en had ze te maken met de geschiedenis en de ideologie van de Duitse vakbeweging, de organisaties, de structuren, de leidende personen. Het was belangrijk dat de agenten een brede kennis hadden van het milieu waarin ze moesten opereren : « Everyone entrusted with the task to get into touch with Labour or Trade Union people must be acquainted with a number of subjects »¹¹⁴⁴. Men trainde immers agenten die in contact moesten komen met mensen uit de vakbeweging en hun vertrouwen moesten zien te winnen. Daarom gaf Gottfurcht in opdracht van het OSS in juni 1944 een serie lessen over « Sozialpolitik und Gewerkschaftsbewegung in Deutschland ». Zijn gehoor bestond uit door het OSS geselecteerde soldaten en een vijftal burgers¹¹⁴⁵.

Deze agenten werden ook opgeleid tot saboteurs. Vanuit Londen concentreerde het OSS zich voornamelijk op Duitsland, België en Frankrijk. Voor Duitsland werden krijgsgevangenen opgeleid, die politiek betrouwbaar waren : « Hitler was very accomodating. When he had a Social Democrat, he stamped his soldier's book 'not politically reliable' »¹¹⁴⁶. Nadat deze krijgsgevangenen ook nog door Erich Ollenhauer¹¹⁴⁷ van de Sopade waren gecontroleerd, kwamen ze in het opleidingscentrum van het OSS. Hetzelfde gebeurde met Belgische dokwerkers, die de opdracht kregen de havens aan het kanaal vrij te houden bij een geallieerde landing¹¹⁴⁸.

De Labor Desk boekte opmerkelijke resultaten in Londen en won nog aan belang na de landing. Het Amerikaanse leger had nu meer dan ooit behoefte aan een eigen onafhankelijke

---

¹¹⁴¹ idem

¹¹⁴² Georges Pratt aan David Bruce, 23 maart 1944 (NARA, OSS RG 226, E 110, B 44, F 447). In een brief van 23 maart 1944 aan Vignaux, sprak Albert Guigui in dit verband over "US trade union funds", waarvan Sydney Hillmann (CIO) en Matthew Woll (AFL) de voorzitters waren. Deze comités steunden de vraag van het Franse verzet via een "accord tripartite franco-aglo-américain conclu ici en mars" (NARA, RG 226 E 190 B 249 F 720)

¹¹⁴³ Hans Gottfurcht aan Toni Sender, 16 maart 1943 (DGB-Archiv in AdsD, Hans Gottfurcht, Box 37)

¹¹⁴⁴ Nota van Hans Gottfurcht, 27.10.1943 (DGB-archiv in AdsD, Hans Gottfurcht, Box 37)

¹¹⁴⁵ Correspondentie en nota's van Gottfurcht (DGB-archiv in AdsD, Hans Gottfurcht, Box 37)

¹¹⁴⁶ Correspondentie en nota's van Gottfurcht (DGB-archiv in AdsD, Hans Gottfurcht, Box 37)

¹¹⁴⁷ Erich Ollenhauer (1901-1963) : Duits sociaal-democratisch politicus. Voorzitter van de Sozialistischen Arbeiterjugend (1920-1928), secretaris van de Sozialistischen Jugend-Internationale (1921-1946) en lid van het hoofdbestuur van de SPD vanaf 1933. Vluchtte met de SPD naar Praag, waar hij medestichter was van de Sopade. Tijdens de oorlog verbleef hij in Londen waar hij de versplinterde Duitse socialistische beweging probeerde te doen samenwerken. Na de oorlog keerde hij terug naar Duitsland, waar hij opnieuw tot de top van de SPD ging behoren. Hij werd parlamentslid (1949-1963) en in 1952 partijvoorzitter. Kort voor zijn dood in 1963 werd hij nog voorzitter van de Socialistische Internationale.

¹¹⁴⁸ David L. Stebenne, *Arthur J. Goldberg...*, o.c., p. 38

inlichtingendienst en Goldberg bood zijn diensten aan : « the Labor Desk can play an important role in providing a nucleus for such a service at an earlier moment than may be realized »¹¹⁴⁹. De Labor Desk had tegen de landing negen getrainde agenten onmiddellijk inzetbaar. Vijf van hen waren volledig tweetalig en konden zich zowel voor Fransman als Duitser laten doorgaan. Nogmaals 9 agenten zouden hun opleiding binnen de maand afronden. Van de 18 agenten waren er 10 van Amerikaanse nationaliteit¹¹⁵⁰. Het was de ambitie van de Labor Desk om een ondergrondse informatiesnelweg op te bouwen die diep in Duitsland moest binnendringen. Daartoe was de connectie tussen Franse en Duitse medewerkers essentieel. Opnieuw werd het belang beklemtoond van vakbonden en hun internationale instelling : « as far as is known the only way to reach Germans from France is through labor organizations which have a history of relations transcending national interests in certain respects. »¹¹⁵¹

Een voorbeeld van dergelijke geheime projecten was de Mission Varlin, die tot doel had om agenten in Frankrijk te contacteren en te financieren. Varlin was een samenwerking tussen de Britse, Amerikaanse en Franse geheime diensten en de CGT-vertegenwoordiger in Londen, Albert Guigui¹¹⁵². Twee Franse ‘studenten’, ‘Alex’ en ‘Maurice’ werden gedropt in Frankrijk, « to act as organizers of workers who might be sent to Germany »¹¹⁵³. Zij zouden dan moeten instaan voor informatiekanalen die vanuit Duitsland naar Londen moesten lopen. Daarnaast was het de bedoeling « to have workers sent to Germany trained in sabotage »¹¹⁵⁴. De missie startte einde 1943 en vanaf 31 januari 1944 waren beide agenten « in the field ». Op 24 februari kwam het bericht dat een van beiden was omgekomen¹¹⁵⁵. Daarop werden bijkomende agenten gedropt en het doel van de missie werd na de landing ook beperkt tot het contact tussen de oprukkende troepen en de CGT-verzetskernen in het nog niet bevrijde gebied. Het leger won echter sneller terrein dan de Labor Desk agenten konden opschuiven en bij de bevrijding van Parijs werden ze ingehaald, hetgeen het einde van het project was. Dit was ook het lot van diverse andere missies in de rest van Frankrijk en het westen van Duitsland¹¹⁵⁶.

Naarmate de bevrijding vorderde, concentreerde de Labor Desk zich op de infiltratie van Duitsland. Ook hier bewees de goede samenwerking met de Duitse vluchtelingen in Londen zijn diensten. Het OSS was trouwens minder kieskeurig dan het IVV en zette projecten op met de voorheen door het IVV zo gewantrouwde Duitse weerstandsgroepen, de ISK en Neu Beginnen. Met de ISK werd het « Marguerita Project » uitgewerkt dat bestond in het zenden van vier agenten naar Duitsland, via Zwitserland. Een soortgelijk project werd met Neu Beginnen gestart¹¹⁵⁷. Een heel bijzonder project ten slotte was het ‘Ruppert Project’, dat een

¹¹⁴⁹ OSS-nota, 10 juni 1944 (NARA, RG 226, E 190, B 235, F 481)

¹¹⁵⁰ OSS-nota, 10 juni 1944 (NARA, RG 226, E 190, B 235, F 481)

¹¹⁵¹ OSS-nota, 10 juni 1944 (NARA, RG 226, E 190, B 235, F 481)

¹¹⁵² Albert Guigui (1903 – 1982) : Frans vakbondsmilitant en metaalarbeider. Weigerde verschillende malen een betaalde functie in de vakbeweging. Guigui was vanaf het begin van de oorlog actief in het Franse vakbondsverzet. Hij ging tijdens de oorlog in opdracht van het confederaal bestuur van de clandestiene CGT naar Londen om er de CGT te vertegenwoordigen bij Generaal De Gaulle. Was lid van de delegatie van de CGT op de IAO-conferentie van Philadelphia van 20 april tot 12 mei 1944. Na de oorlog werd hij ambtenaar bij de IAO in Genève.

¹¹⁵³ Mission Varlin, Labor Project 3, december 1943 (NARA, OSS RG 226, E190,B274,F1049)

¹¹⁵⁴ idem

¹¹⁵⁵ Nota van Albert Guigui over Varlin, sd (PRO, SOE HS/6/399)

¹¹⁵⁶ Carl Devoe aan Whitney Sheperdson, 25 april 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 276, F 1093)

¹¹⁵⁷ Monthly Report Labor Division SI, 31 augustus 1944 (NARA, RG 226, E 190, B 306, F 190)

agent via Straatsburg naar Berlijn bracht met de opdracht de Duitse Sicherheitsdienst te infiltreren « to procure military and strategic information »¹¹⁵⁸.

Na de landing was Arthur Goldberg naar Europa gekomen en hij volgde de bevrijding in het spoor van de eerste troepen om in alle steden via zijn CGT-contacten een maximum aan informatie te verzamelen¹¹⁵⁹. Door de snelle opmars van de geallieerde legers was hij echter spoedig door zijn contacten heen en, overtuigd dat de oorlog weldra zou afgelopen zijn, stelde hij in juli 1944 aan Donovan voor om de Labor Desk te ontbinden. Goldberg argumenteerde dat het actieterrein zich zou verplaatsen naar Azië en daar kon de Labor Desk niet van nut zijn, omdat « They had no labor unions [there] »¹¹⁶⁰. Goldberg vertrok daarop definitief terug naar Washington, maar de Labor Desk bleef actief in Parijs, omdat het einde van de oorlog dan toch niet zo nabij was. Na een korte en intensieve operationele fase won de informatiewinning immers opnieuw aan belang. De OSS-agenten volgden van zeer dichtbij de ontwikkelingen binnen de internationale vakbeweging en de evolutie naar een wereldvakverbond. Zeer snel bleek ook dat, nu het nazisme was uitgeschakeld zich voor de Amerikaanse inlichtingendienst een nieuwe tegenstander aanbood, het communisme. Het nieuwe Wereldvakverbond werd dan ook nauwlettend in de gaten gehouden, temeer omdat volgens informatie van Schevenels, niet minder dat 14 van de 21 leden van het Executive Committee van de WFTU communisten zouden zijn « or dependent upon the USSR »¹¹⁶¹. De overgrote meerderheid van de vakbondsverantwoordelijken die actief waren binnen het Wereldvakverbond hadden echter geen enkele band met het OSS. De Amerikanen waren er zich dan ook terdege van bewust dat het « OSS is a ‘sinister’ organization in the minds of many people » en dat « Sidney Hillman might raise hell if he found out OSS was ‘spying’ on labor »¹¹⁶². De oorlog was gewonnen en dus was het gemeenschappelijke doel weggevallen. De relatie van vakbondsfunctionarissen met een geheime dienst veranderde van karakter en werd meer dan ooit geheim.

De Amerikaanse financiering van de ondergrondse activiteiten en de hulpfondsen van AFL en CIO.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft de Amerikaanse vakbeweging haar maatschappelijke en politieke macht en invloed gevoelig weten te vergroten. De grote vakbondsconfederaties werden betrokken bij overheidsagentschappen zoals de « National War Labor Board »¹¹⁶³ en – in ruil voor de toezegging tijdens de oorlog niet te staken - werden alle nieuw aangeworven arbeidskrachten automatisch na twee maanden betalend lid van de vakbonden. Omdat de werkgelegenheid tot ongekende hoogten steeg, zagen AFL en CIO samen hun ledenaanghang groeien van 10 miljoen tot 14,5 miljoen¹¹⁶⁴.

¹¹⁵⁸ Carl Devoe aan Whitney Sheperdson, 25 april 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 276, F 1093)

¹¹⁵⁹ David L. Stebenne, *Arthur J. Goldberg...*, o.c., p. 42

¹¹⁶⁰ Interview van Arthur Goldberg met David L. Stebenne, geciteerd in David L. Stebenne, *Arthur J. Goldberg...*, o.c., p. 42

¹¹⁶¹ Geheime nota van Labor Division Paris, 10 oktober 1945 (NARA, RG 226 E 190 B 306 F 189)

¹¹⁶² Nota van Boris Klosson, OSS-Londen aan Lt. Ruggles, 8 december 1944 (NARA, RG 226, E 190, B 306, F 189)

¹¹⁶³ Robert H. Zieger, *The CIO, 1935-1955*, (University of North Carolina Press), 1995.

¹¹⁶⁴ Frederico Romero, *The United States and the European Trade Union Movement, 1944-1951*, (University of North Carolina Press, 1992), p.7.

De traditioneel geringe aandacht voor internationale aangelegenheden binnen de AFL veranderde tijdens de oorlog niet wezenlijk, maar binnen de AFL-leiding kwam er wel een zekere taakverdeling waardoor het internationale departement in handen kwam van de ambitieuze George Meany, de latere AFL-voorzitter en op dat moment de rijzende ster. Voorzitter Green trachtte Meany in zijn steile ambities te remmen door hem de buitenlandse politiek toe te wijzen, wat hém niet, maar Meany wél interesseerde, hoewel deze er aanvankelijk niets van afwist. Meany, van Iers-katholieke afkomst, was in de AFL opgeklommen dankzij de steun van zijn eigen bouwvakkersbond en van David Dubinsky. Deze laatste kon via Meany zijn invloed op de buitenlandse politiek van de AFL versterken. Dus, Meany « turned to international affairs »¹¹⁶⁵ en maakte van het International Department van de AFL een soort parallel State Department dat zich één doel voor ogen nam : de steun aan de vrije, niet-communistische vakbeweging in de hele wereld. Tegen 1943 was de internationale politiek van de AFL daarmee in handen van Dubinsky, Meany en Woll. De eerste twee waren overtuigde internationalisten en alle drie waren ze fervente anti-communisten. Hun uitvoerende arm werd Jay Lovestone : eveneens anti-communist én internationalist.

Lovestone stond op dat moment voor een nieuwe fase in zijn leven en werd door zijn vriend David Dubinsky geholpen. Hij kreeg de verantwoordelijkheid over de « Labor Division » van het Committee to Defend America by Aiding the Allies¹¹⁶⁶. Vanuit deze positie kwam Lovestone in contact met vertegenwoordigers van de ondergrondse vakbeweging. Hij kwam tot de overtuiging dat « What mattered now was to ensure the survival of the trade unions in Europe and England »¹¹⁶⁷ en Lovestone kreeg de mogelijkheid om daartoe bij te dragen via de fondsen waarover hij kon beschikken en die hij doorsluisde naar de ondergrondse Europese vakbonden.

Het precieze traject dat deze gelden volgde is vandaag nog altijd moeilijk te achterhalen, omdat veel gebeurde in de geheime sfeer. Vast staat dat het OSS de Amerikaanse vakbonden als « cover » heeft gebruikt voor de ondersteuning van de ondergrondse vakbeweging en dat vanaf 1943 een maandelijkse toelage ging naar de illegale CGT. Hierbij waren ook de speciale fondsen betrokken die zowel de AFL als het CIO hadden opgericht¹¹⁶⁸. De AFL had zijn Labor League for Human Rights, Freedom and Democracy, die net als de AFL zelf zowel anti-communistisch als anti-fascistisch was en van bij de aanvang van de oorlog ijverde voor steun aan de « British and European Workers in their fight against the dictators ». Die hulp was in eerste instantie humanitair. Bij het bezoek van Citrine in 1941 richtte de League een « American labor committee to aid British labor » op, dat zich zou bezig houden met het verzamelen van « funds, clothing, medicaments, manufactured good, which would be administrated by British labor »¹¹⁶⁹. Na de Amerikaanse intrede in de oorlog werd dit comité vervangen door de « United Nations Relief », een organisatie die, als onderdeel van de Labor League for Human Rights, hulp zou verstrekken aan alle geallieerde landen. Het CIO had bij het begin van de oorlog een vergelijkbare structuur in het leven geroepen met het « National CIO Community Services Committee ».

¹¹⁶⁵ Georges Morris, *CIA and American Labor. The subversion of the AFL-CIO foreign policy*, (New York, International Publishers, 1967), p. 73.

¹¹⁶⁶ Ted Morgan, *A Covert Life..., o.c.*, p. 137

¹¹⁶⁷ idem, p. 136

¹¹⁶⁸ Albert Guigui aan Paul Vignaux, 25 juni 1943 (NARA, RG 226, E 190, B 249, F 720)

¹¹⁶⁹ idem

Voor de inzameling van hun gelden deden deze fondsen een beroep op de vakbondsleden en het brede publiek. Daartoe werden publieke oproepen gelanceerd en grootse publiciteitscampagnes opgezet, waarin werd gegoocheld met miljoenen dollars. Matthew Woll van de Labor League schreef in 1943 dat de arbeidersbeweging drie legers had : de dienstplichtigen in het leger, de arbeiders in de fabriek en « there is also a third army. It is an army that gives. /.../it fights with its contributions, with its dollars »¹¹⁷⁰. In haar persberichten liet de AFL uitschijnen dat die steun massaal was en dat er gigantische bedragen werden opgehaald. Persmedelingen spraken van bedragen tussen de 15 en 20 miljoen dollar, enkel voor 1942. De realiteit was waarschijnlijk anders. Het door de Labor League opgerichte « American Labor Committee to aid British Labor » was actief van april 1941 tot december 1942. Het lanceerde een publieke oproep en verspreidde onder de AFL-bonden steunkaarten voor een totaal van \$ 1.728.000. Hiervan werden er slechts voor een waarde van \$ 44.353 verkocht. De overige kaarten werden ofwel vernietigd, teruggestuurd of gingen verloren¹¹⁷¹. Ook voor het OSS was het geen geheim dat de grote inzamelacties van zowel CIO als AFL weinig succesvol waren. Arthur Goldberg noemde hun mededelingen over de steunverlening aan de ondergrondse arbeidersbeweging « a great deal of paper talk for publicity purposes », want « the amount which is forthcoming from this source is not substantial »¹¹⁷². En toch was de ondersteuning wèl substantieel. Waar kwam dat geld dan vandaan ?

From Dollars to deeds

De Labor Desk beschikte over ruime budgetten, dat had Goldberg aan de SOE al laten verstaan. Het is niet helemaal duidelijk van waar dit geld precies kwam, een deel kwam ongetwijfeld uit de algemene begroting van het OSS en moest niet worden verantwoord, maar bij verschillende gelegenheden heeft het OSS geprobeerd om middelen die publiek gekend waren aan te wenden voor zijn ondergrondse activiteiten. Daarom had het OSS soms een « cover » nodig. De hulpcomités van AFL en CIO leenden zich daartoe, zowel voor de ondersteuning van de illegale CGT als voor andere gelegenheden. Eén hiervan was de algemene ondersteuning van het ondergrondse vakbondsverzet in bezet Europa via het « National War Fund ».

De hulpfondsen van AFL en CIO traden in 1943 toe tot het « National War Fund », waarna ze hun eigen inzamelacties stopzetten. Het « National War Fund » was een private organisatie met fundraising als primaire taak, die de opdracht had om de vele verspreide initiatieven te overkoepelen en coördineren. Het fonds werkte onafhankelijk van de overheid, maar stond wel onder de controle van de « President's War Relief Control Board », die ook besliste welke organisaties toegang kregen tot het Fund en dus een beroep konden doen op de middelen. Uiteindelijk werden 23 « agencies » toegelaten. Dit waren fondsen die zich bezig hielden met hulp aan specifieke groepen (kinderen, zeelui..) of landen. Daarnaast waren er 10 nationale hulporganisaties, NGO's zoals de YMCA en ten slotte de twee vakbondsorganisaties het National CIO Community Services Committee en de Labor League for Human Rights – United Nations Relief van de AFL. Het National War Fund startte in 1943 met een lening van \$ 17,5 miljoen verspreid over 76 Amerikaanse banken¹¹⁷³ en kon

¹¹⁷⁰ National War Fund, Bulletin Nr. 2, 24 juni 1943 (NARA, RG 220, Box 121)

¹¹⁷¹ American Labor Committee to aid British Labor, Report on examination (NARA, RG 220, Box 8)

¹¹⁷² Arthur Goldberg aan Georges Pratt, 26 mei 1943 (NARA, RG 226, E 190, B 308, F 238)

¹¹⁷³ Harold J. Seymour, *Design for Giving. The story of the National War Fund, inc. 1943-1947*, (New York, Harper, s.d.), p. 27.

daardoor onmiddellijk beginnen werken. Al de erkende organisaties konden projecten indienen, die door een budgetcomité en het nationaal bestuur moesten worden aanvaard. Tijdens de drie jaar dat het fonds actief was, werden dossiers goedgekeurd voor een totaal van \$ 343.249.564. Hiervan werd \$ 10.105.500 besteed aan de projecten die door AFL en CIO werden gesponsord¹¹⁷⁴: « these projects involved relief supplies, public health programs, homes for crippled children, youth hostels, subsidies for hospitals and sanitariums, and a considerable volume of cash relief for members of the underground in occupied countries »¹¹⁷⁵.

Officieel had het National War Fund uitsluitend de bedoeling om humanitaire en medische hulp te bieden en werden de middelen niet ingezet voor directe oorlogs- of politieke doeleinden. Ook aan dit verhaal is er echter een niet-officiële kant. In 1944 trachtten AFL en CIO een aanzienlijke som vrij te krijgen voor wat genoemd werd « Refugee Relief behind the Axis lines »¹¹⁷⁶. In de voorstelling van de projecten werd duidelijk dat dit impliceerde « to enable organized labor to conduct an underground sabotage movement in occupied Europe »¹¹⁷⁷. Het bestuur van het War Fund was hier heftig tegen en de nationale voorzitter Mr. Aldrich was van mening dat « the National War Fund could not within its certificate of incorporation undertake to include a project of this nature »¹¹⁷⁸. De reden hiervoor was dat in de omschrijving van de projecten te duidelijke verwijzingen zaten naar de politiek-militaire doelstellingen en het OSS. Na een gesprek met Arthur Goldberg werd beslist dat « specific references to O.S.S. wherever they occur in the statement presented to the Board should be eliminated and the ‘appropriate government agency’ substituted therefore. »¹¹⁷⁹ Op die manier werden de projecten aanvaardbaar voor het National War Fund, terwijl onder de dekmantel van « cash relief » geld beschikbaar kwam voor de partners van de Labor Desk. Arthur Goldberg pleitte er dan voor dat de specifieke aanwending van de voor hulp bedoelde gelden “a matter of agreement between the Committees and their distributing agents or beneficiaries only” zou zijn¹¹⁸⁰. Met andere woorden het “National War Fund” moest er zich verder niet meer mee moeien.

Voor het werkjaar 1944 kregen de “labor programs for occupied countries” van het National War Fund een budget van \$ 950.000 toegewezen¹¹⁸¹. Het ging om de volgende landen en bedragen : Tsjechoslowakije (\$ 150.000), Noorwegen (\$ 200.000), België (\$ 90.000), Frankrijk (\$ 200.000), Nederland (\$ 90.000), Luxemburg (\$ 20.000) en Polen (\$ 200.000).

Het IVV heeft tevergeefs geprobeerd om de Amerikanen er van te overtuigen dat het een coördinerende rol moest spelen in de verdeling en het beheer van deze middelen. In een nota van maart 1944 pleitte Walter Schevenels voor « an imperative need for co-ordination »¹¹⁸²: « some central body should be entitled to give advice or determine if possible whereto the

¹¹⁷⁴ Harold J. Seymour, *Design for Giving...*, o.c., p. 90

¹¹⁷⁵ idem, p. 90

¹¹⁷⁶ National War Fund, Budget Committee Meeting, condensed minutes, 15 juli 1943 (NARA, RG 220, Box 123)

¹¹⁷⁷ R. Loosley, Executive Vice-President National War Fund aan Homer S. Fox, Executive Secretary, President's War Relief Control Board, 18 mei 1943 (NARA, RG 220, Box 123)

¹¹⁷⁸ National War Fund, Budget Committee, 15 juli 1943 (NARA, RG 220, Box 123)

¹¹⁷⁹ H.S. Fox, memorandum of telephone conversation (NARA, RG 220, Box 123)

¹¹⁸⁰ H.S. Fox, memorandum of telephone conversation, 14 juli 1943 (NARA, RG 220, Box 123)

¹¹⁸¹ Intern Memorandum on “Status of Relief Programs for Occupied Countries”, 29 juni 1944 (Kheel Center, David Dubinsky Papers 5780/2, ff 3b)

¹¹⁸² IFTU, International Relief Action For the European Trade Union Reconstruction (Kheel Center, David Dubinsky Papers 5780/2, Box 47)

available funds and technical help is to be directed. We do not think that anybody would contest the fact that a committee set up under the auspices of the I.F.T.U. would be the best qualified body for such co-ordination work »¹¹⁸³. De Amerikanen wantrouwden Schevenels echter en lieten het IVV links liggen.

Dit betekent niet dat de Amerikanen dit geld blind uitdeelden, of enkel hun eigen onmiddellijk belang in ogenschouw namen. Ze erkenden niet enkel de mogelijkheden van de ondergrondse vakbeweging vanuit militair perspectief, maar ook hun toekomstpotentieel « As stabilizing factors in postwar reorganization »¹¹⁸⁴. Dit was een politieke doelstelling en de Amerikaanse overheid besefte zeer goed dat het de meest succesvolle organisaties zouden zijn die de sterkste aanspraken zouden maken op het leiderschap van de naoorlogse vakbeweging. Daarom werden de middelen enkel gestuurd naar in hun ogen bonafide organisaties : « We blocked funds to the Czech Communist organizations ; we stopped about \$ 100.000 being sent to them by the National War fund »¹¹⁸⁵. Het lidmaatschap van het IVV was voor deze organisaties een van de beste garanties die ze konden bieden

Het geld dat aan de projecten van het National War Fund werd toegekend ging naar de ondergrondse bewegingen via vertegenwoordigers van de betreffende “bonafide” vakbewegingen in het buitenland. Voor Tsjechoslowakije waren dit F. Nemeč (Spoorwegaarbeiders -ITF) en J. Becko (Mijnwerkers - International Coal Mine Workers Federation), voor Noorwegen Lars Evensen en Martin Tranmial (Norwegian Federation of Labour – IVV), voor Frankrijk Albert Guigui (CGT-IVV) en de CFTC, voor Polen Jan Stanczyk (Mijnwerkers Polen en Internationale Mijnwerkers Federatie), Jan Kwapinsky (Polish Trade Union Congres – IVV), voor de Benelux landen Antoine Krier (International Metalworkers Federation – IVV) en Hubert Clement (Luxembourg Federation of Trade Unions – IVV). Al deze personen hadden één zaak gemeen, ze genoten het vertrouwen van het OSS.

Het feit dat het OSS deze geldstromen controleerde bracht het natuurlijk in een sterke positie. Dit blijkt onder andere uit de manier waarop het OSS in 1943 profiteerde van het feit dat haar diensten nodig waren om geld over te maken aan de ondergrondse Poolse vakbeweging : « If our facilities are going to be used to help transfer funds, then I think we will be in a position to insist that we receive a flow of information from this source »¹¹⁸⁶.

Het OSS was echter ook niet oppermachtig. Het gebruik van bepaalde projecten en ‘agencies’ als ‘cover’ had ook nadelen. Er moest dan namelijk rekening worden gehouden met de inhoudelijke omschrijving van die projecten en dat kon op het einde van de oorlog wel eens fout lopen.

De zaak van de “Dutch, Belgian and Luxembourg Labor Relief Funds”

---

¹¹⁸³ idem

¹¹⁸⁴ Ambassadeur Winants aan Secretary of State Perkins, 22 oktober 1943 (NARA, RG 59 Great Brittan 865.01)

¹¹⁸⁵ David Dubinsky, *A Life with Labor...*, o.c., p. 245.

¹¹⁸⁶ Arthur Goldberg aan Georges Pratt, 3 april 1943 (NARA, RG 226, E 190, B 308, F 238)

De spelers in deze zaak waren : voor de VS : Allen Dulles¹¹⁸⁷, G. Van Arkel en T. Wilson voor het OSS, Het State Department en de Amerikaanse ambassade in Bern met de vertegenwoordiger van de War Refugee Board, Ros McClelland, Antoine Krier en Pierre Clement als trustees, J. Oldenbroek (ITF – Nederlandse vakbeweging), Jef Rens (BVV – Belgische vakbeweging) en Pierre Krier (Luxemburgse vakbeweging).

Het verhaal begon in de zomer van 1944, toen het National War Fund de projecten van de AFL en CIO relief committees voor hulp aan de vakbeweging in de bezette gebieden goedkeurde. Het VS Treasury Department gaf hierop een licentie, waarmee het geld naar het buitenland kon worden gebracht. Voor de Beneluxlanden werd in eerste instantie een bedrag van \$ 200.000 vrijgemaakt, nadien verhoogd tot \$ 265.000. Het geld kon voor drie doeleinden worden gebruikt : hulp aan ondergedokenen, hulp aan gevangenen vakbondsleden en hulp aan de families van gevangenen en geëxecuteerden¹¹⁸⁸. Het beheer van de middelen werd opgedragen aan het door het Amerikaanse National War Fund erkende ‘agentschap’ van de betrokken landen : de “Friends of Belgium inc.”, de “Friends of Luxemburg inc”, en het “Queen Wilhelmina Fund”.

Het toewijzen van de fondsen werd voorafgegaan door lobbywerk van Jef Rens, Pierre Krier en Jacobus Oldenbroek¹¹⁸⁹, drie vertrouwelingen van het OSS én van de Amerikaanse vakbeweging. Het was van bij de aanvang duidelijk dat het geld bestemd was voor militaire doeleinden, hulp aan de ondergrondse vakbeweging, en dat het humanitaire aspect slechts een dekmantel was. Het geld dat door het National War Fund werd vrijgemaakt kwam terecht in Bern waar het onder de controle kwam van het plaatselijk kantoor van het OSS, dat onder leiding stond van Allen Dulles.

De Luxemburgers Pierre Clement en Antione Krier, broer van Pierre, en net als Clement Luxemburgs vakbondsfunctionaris werden benoemd tot ‘Trustees’. Het was hun opdracht om te zorgen dat het geld uiteindelijk terecht kwam waar het hoorde. Clement en Antoine Krier bevonden zich op dat moment eveneens in Bern en zouden met de vertegenwoordiger van de War Relief Board in Zwitserland, Ross McClelland, de zaak afhandelen. McClelland nam kennis van het dossier en opende op naam van de drie verschillende agentschappen een rekening bij de Banque Nationale Suisse, waarop in diverse schijven tussen juli en december 1944 het overeengekomen bedrag van \$ 275.000 werd gestort, waarvan \$ 165.000 voor de Nederlandse vakbeweging, \$ 90.000 voor de Belgische en \$ 20.000 voor de Luxemburgse.

Onmiddellijk na de bevrijding vertrokken Clement en Krier echter naar Luxemburg, hetgeen de afhandeling van deze zaak ernstig bemoeilijkte. Ross McClelland was een nauwgezette maar zeer voorzichtige bureaucraat, die zich strikt hield aan de voorwaarden van de oorspronkelijke licentie. Intussen was de situatie in Luxemburg en België echter wel drastisch veranderd. Beide landen waren bevrijd en dus was het niet mogelijk om dit geld vrij te maken, aangezien het was voorzien voor hulp aan mensen in bezet, vijandig gebied

Het gevolg was dat toen tegen eind oktober 1944 al \$ 115.000 op de bankrekening van de Amerikaanse ambassade in Bern geblokkeerd stond, Van Arkel van OSS-Bern concludeerde

¹¹⁸⁷ Allen Welsh Dulles (1893-1969) : Amerikaans diplomaat. Hoofd van het OSS in Bern. In 1953 werd hij hoofd van de CIA. Moest ontslag nemen na de mislukte invasie van Cuba in 1961.

¹¹⁸⁸ Matthew Woll, voorzitter Labor League for Human Rights en Irving Abramson, voorzitter National CIO War Relief Committee aan Pierre Krier, 26 juli 1944 (Roosevelt Library, WRB, Box 61)

¹¹⁸⁹ Brief van J.H. Oldenbroek, ITF, aan T. Wilson, OSS London, 21 December 1944 (Roosevelt Library, WRB, Box 61)

“that the money never did reach its intended object and that therefore it should be returned to the donors”¹¹⁹⁰. Het geld werd echter niet teruggegeven, integendeel, de stortingen door het National War Fund gingen gewoon door.

Kort na de reactie van Van Arkel startten de initiatieven om het geld ter bestemming te krijgen. De eerste die in actie schoot was J. Oldenbroek. Vermits Nederland nog ten dele bezet was belette in principe niets de uitbetaling van de gelden. Op 26 oktober liet het State Department aan McClelland weten dat de “War Refugee Board and interested groups here have just received information that Oldenbruck (sic), having discussed this project with labor groups /.../had arranged for the transfer of \$ 90.000 to Holland through the Dutch Government, with the understanding that Government would be reimbursed by the Queen Wilhelmina Fund”¹¹⁹¹. Volgens Oldenbroek was dit geld door hem een tijd geleden ter beschikking gesteld van J.A.W. Burger¹¹⁹², socialistisch minister zonder portefeuille in de Nederlandse regering, die volgens hem in nauw contact stond met de ondergrondse beweging in Nederland. Hierop kreeg de ambassade van Bern de opdracht om \$ 90.000 ter beschikking te stellen van de afgevaardigde van de Nederlandse regering. Omdat McClelland van mening was dat de verklaring van Oldenbroek niet sluitend was, besloot hij dit echter niet te doen¹¹⁹³. Het duurde uiteindelijk tot 19 januari 1945 vooraleer McClelland van de WRB de formele opdracht kreeg om de voor Nederland bestemde gelden die intussen waren opgelopen tot \$ 165.000 over te maken aan de “Dutch minister at Bern”. De Nederlandse regering zou de garantie hebben gegeven dat “\$ 90.000 has been made available to labor groups in Holland and that local currency equivalent of \$ 75.000 will be made available to labor groups in Holland as soon as the transfer of \$ 165.000 to the dutch Minister in Bern has taken place”¹¹⁹⁴. Op 26 januari werd het bedrag overgemaakt aan Bosch de Rosenthal, van de Nederlandse ambassade in Zwitserland, hetgeen deze op 19 februari schriftelijk bevestigde¹¹⁹⁵.

De Luxemburgse en Belgische fondsen waren echter nog moeilijker ter bestemming te krijgen. Op 20 november 1944 ontving Jean Gallion, de schatbewaarder van de Fédération Luxembourgeoise des Ouvriers Mineurs et Métallurgistes, een klein bedrag van 2.000 Zwitserse Fr. Intussen werden alle mogelijke argumenten gezocht om het geld in niet-bezet Luxemburg te kunnen gebruiken. Het was Ross McClelland zelf die dan op een bepaald moment suggereerde om het Rode Kruis in te schakelen, waarop het State Department op 17 maart liet weten akkoord te zijn “to remit to ICRC for relief of Luxembourg deportees 60.000 Swiss francs from balance of 83.000 francs held by you for labor-sponsored projects”¹¹⁹⁶. Hierdoor dreigden deze fondsen voor de Luxemburgse vakbeweging verloren te gaan. Krier en Clement kwamen hierop in actie en slaagden erin op 26 april een eerste schijf van 5.000

¹¹⁹⁰ Memo van OSS Bern, G.P. Van Arkel aan Mr Thomas Wilson, 30 oktober 1944 (Roosevelt Library, War Refugee Board Records, Box 61)

¹¹⁹¹ State Department aan R. McClelland, 26 oktober 1944 (Roosevelt Library, War Refugee Board Records, Box 61)

¹¹⁹² Jacob Burger (1904 – 1986) : Nederlands advocaat en sociaal-democratisch politicus. Minister zonder portefeuille van augustus 1943 tot mei 1944, minister van Binnenlandse Zaken van mei 1944 tot begin 1945. Fractie leider van de PVDA van 1951 tot 1962. Tussen 1963 en 1970 lid van de Eerste Kamer. Eindigde zijn loopbaan als lid van de Raad van State.

¹¹⁹³ Telegram van Huddle aan McClelland, 1 december 1944 (Roosevelt Library, WRB, Box 61)

¹¹⁹⁴ Telegram van Stettinius, State Department aan McClelland, 19 januari 1945. (Roosevelt Library, WRB Box 61)

¹¹⁹⁵ Bosch de Rosenthal aan McClelland, Bern 19 februari 1945 (Roosevelt Library, War Refugee Board Records, Box 61)

¹¹⁹⁶ Telegram van Acheson, State Department aan McClelland, 17 maart 1945 (Roosevelt Library, WRB Box 61)

Zw. Fr. vrij te krijgen¹¹⁹⁷. Na een onderhoud met McClelland stelde Krier een verklaring op waarin hij bevestigde dat de Luxemburgse vakbeweging sinds april “sur une très large échelle”¹¹⁹⁸ steun verleende aan de in de licentie omschreven doelgroepen, zij het dan niet in een bezet maar wel in een bevrijd Luxemburg. Hierop spande McClelland zich in om het geld van het Rode Kruis te recupereren, waarin hij grotendeels slaagde, omdat ook het Rode Kruis er niet in geslaagd was om aan de oorspronkelijke opdracht te voldoen en slechts 4.455 Zw. Fr had uitgegeven. McClelland vroeg daarom aan William O’Dwyer, de Executive Director van de WRB de toestemming om de oorspronkelijke licentie in die zin te amenderen, dat ook hulp in Luxemburg toegelaten was. De WRB kon hiermee instemmen en op 29 juni 1945 kwam dan de opdracht om het resterende saldo van de Friends of Luxembourg inc., 72.889, 45 Sw. Fr., over te maken aan Jules Elter, de Luxemburgse consul in Bern¹¹⁹⁹, die het geld op zijn beurt in opdracht van Clement en Krier aan Conrad Ilg, van de International Metaalarbeiders Federatie, bezorgde¹²⁰⁰.

Intussen zocht men ook wie het voor België bestemde geld in ontvangst kon nemen¹²⁰¹. Op 19 november 1944 kreeg McClelland het bericht dat twee leiders van de Belgische arbeidersbeweging, Louis Major en Hubert Lapaille, verklaard hadden dat ze “in anticipation of aid /.../borrowed funds in Belgium to aid families of men deported to Germany and persons hiding or escaping from the Germans”¹²⁰² (een bewering waaruit blijkt dat ze de voorwaarden van de Amerikaanse licentie kenden). McClelland kreeg hierop de opdracht om het equivalent van \$ 90.000 over te maken “to the Belgian Legation in Switzzeland for transfer to Mr. Major in repayment of part of the amount Lapaille and he borrowed in Belgium.”¹²⁰³. Op 16 december 1944 liet de Belgische zaakgelastigde, De Caritat, aan Roswell L. McClelland, van de Amerikaanse legatie in Bern, weten dat hij een bedrag van 384.005, 10 Fr. Suisse had ontvangen, of het equivalent van de \$ 90.000, min douanekosten. De Caritat had hiertoe de opdracht gekregen van de Belgische Minister van Binnenlandse zaken¹²⁰⁴. Op 14 juni 1945 tekende Louis Major ten slotte het ontvangstbewijs voor 3.909.172 Belgische fr.¹²⁰⁵. Daarmee waren de drie fondsen leeg.

In deze scharnierperiode op het einde van de oorlog en het begin van de wederopbouw reageerden de Amerikaanse autoriteiten dus niet bepaald soepel. De bezetting was voorbij en het geld was in principe niet meer nodig om de oorlog te winnen. Het militaire motief viel dus weg. De wederopbouw van « bonafide » organisaties kwam nu op het voorplan en er was zware druk nodig om deze fondsen een dergelijke nieuwe en politieke functie te geven. Zowel in het Witte Huis, het State Department als de Belgische en Nederlandse regeringen waren krachten aanwezig die sterk genoeg waren om die omschakeling door te drukken.

Het Free Trade Union Committee

¹¹⁹⁷ Ontvangstbewijs getekend door Antoine Krier, Bern, 26 april 1945 (Roosevelt Library, WRB Box 61)

¹¹⁹⁸ A. Krier aan R. McClelland, 26 april 1945 (Roosevelt Library, WRB Box 61)

¹¹⁹⁹ Telegram van State Department aan McClelland, 29 juni 1945 (Roosevelt Library, WRB Box 61)

¹²⁰⁰ P. Clement en A. Krier aan Roswell D. McClelland, 19 juli 1945 (Roosevelt Library, WRB, Box 61)

¹²⁰¹ Zie hierover ook de correspondentie van Jef Rens (SOMA, Jef Rens PR5-830/380)

¹²⁰² Telegram van Stettinius, State Department, aan R. McClelland, 18 november 1944 (Roosevelt Library, WRB Box 61)

¹²⁰³ idem

¹²⁰⁴ Telegram van R. McClelland aan WRB, 16 december 1944 (Roosevelt Library, WRB, Box 61)

¹²⁰⁵ Ontvangstbewijs getekend door Louis Major, Brussel 14 juni 1945 (Roosevelt Library, WRB Box 61)

Hoewel de AFL geen rechtstreekse controle had over de middelen die via het OSS naar Europa werden gesluisd, werd het geld dus wel aangewend voor de reconstructie van vakbonden die naar de normen van de AFL « vrij » waren, in die zin dat ze vrije onderhandelingen konden voeren met werkgevers en dat ze niet onderworpen waren aan regeringen of politieke partijen. Dit fundamenteel uitgangspunt van het AFL-denken kwam onmiddellijk na de oorlog nog meer op de voorgrond : « labor organized in free trade unions /.../will be fundamental for the safeguarding of human rights in the postwar world »¹²⁰⁶. Na de uitschakeling van het fascisme betekende dit nu meer dan ooit de strijd tegen het communisme, zowel tegen de communistische regimes als tegen communistische invloed in de vakbeweging eender waar ter wereld¹²⁰⁷. Overeenkomstig haar traditie zou er geen overheid en geen organisatie zijn die de AFL hiervan kon afbrengen. Bovendien zouden deze woorden ook gevolgd worden door actie op het terrein, en hiervoor viel de AFL terug op de methode die ze ontwikkeld had sinds ze in 1934 met de Labor Chest een actieve inmengingspolitiek in Europa was gaan voeren. Personen die men had leren kennen in het kader van het IVV en in wiens anti-communisme men kon vertrouwen wou het AFL opnieuw aan de macht brengen in hun wederopgebouwde organisaties¹²⁰⁸.

Dit werd een van de voornaamste opdrachten van het beruchte Free Trade Union Committee dat door de AFL op haar conventie van 1944 werd opgericht met als opdracht het organiseren van hulp door de Amerikaanse vakbeweging voor de reconstructie van « free and democratic trade unions in Europe, Asia and Central and Latin America »¹²⁰⁹. Op het moment dat het IVV virtueel dood was en de AFL zichzelf buiten spel had gezet bij de vorming van een nieuw Wereldvakverbond, moest het FTUC de internationale connecties van de AFL, die voortaan via een hele reeks bilaterale betrekkingen zouden lopen, in stand houden.¹²¹⁰ De AFL vroeg de aangesloten bonden om een fonds van één miljoen dollar in te zamelen, maar haalde uiteindelijk slechts een fractie van dit bedrag binnen¹²¹¹. Op drie jaar tijd werd slechts \$ 170.000 verzameld, waarvan de helft dan nog van de ILGWU kwam¹²¹². Dit heeft het FTUC niet belet om sommen uit te delen die hiervan een veelvoud waren en dit tot minstens 1958. Het FTUC was dus « highly dependent on CIA finance while providing the agency valuable cover »¹²¹³.

Het Free Trade Union Committee werd opgericht als een agentschap van de Labor League for Human Rights en was daarmee ook organisatorisch een voortzetting van de actieve buitenlandse politiek van de AFL zoals die vanaf 1934, sinds de « Labor Chest », werd gevoerd. De leiding bleef in handen van het trio Dubinsky-Meany-Woll, met Lovestone als executive secretary en met Green in een symbolisch ere-voorzitterschap. Het FTUC was - net zoals de Chest en zijn opvolgers - officieel een onderdeel van de AFL, maar diende geen rekenschap te geven aan de AFL-structuren. Naar buiten uit was het FTUC enkel de uitgever van het Free Trade Union News, maar, zoals Anthony Carew het stelt : “its operational side was shrouded in secrecy”¹²¹⁴.

¹²⁰⁶ AFL, *Postwar Program*, p. 6. Geciteerd door F. Romero, *The United States...*, o.c., p. 13

¹²⁰⁷ J. C. Goulden, *Meany*, (New York, Atheneum, 1972), p. 123.

¹²⁰⁸ F. Romero, *The United States...*, o.c. p. 14.

¹²⁰⁹ Roy Godson, “The AFL foreign policy making process from the end of world war II to the merger”, in : *Labour History*, 16 (1975), nr. 3, p. 327.

¹²¹⁰ Michael Kerper, *The International Ideology of US-Labor*, o.c., p. 21

¹²¹¹ idem, p. 21

¹²¹² Roy Godson, *The AFL foreign policy...*, o.c. p. 331

¹²¹³ Anthony Carew, “The American Labor Movement in Fizzland : The Free Trade Union Committee and the CIA” *Labour History*, 39 (1998), pp. 25-42.

¹²¹⁴ Idem, p. 25

Besluit

Vakbonden hebben tijdens de oorlog samengewerkt met regeringen. De samenwerking met geheime diensten was hiervan de logische consequentie. Voor een vrije vakbeweging die sterk op haar onafhankelijkheid stond was dit evenwel geen vanzelfsprekende ontwikkeling, want wie stuurde wie eigenlijk? Een algemeen geldend antwoord is er niet. Vakbonden waren geïnteresseerd in samenwerking met overheden, zowel om toegang te krijgen tot informatie als tot de besluitvorming. Anderzijds waren overheden vaak geïnteresseerd in vakbonden als de uitvoerende armen van hun politiek en als communicatiekanaal naar de miljoenen leden. In die zin ging het dus om een ruiloperatie, maar ook om een constante wisselwerking. Een voorbeeld van die wisselwerking is de inwisselbaarheid van functies. Vakbondsfiguren uit de tweede of derde rij (Goldberg, Stolz, Rens, Price...), gingen functies opnemen in overheidsagentschappen om vaak na een kort of langer verblijf terug te keren naar de vakbeweging.

Het verhaal van de Amerikaanse geheime dienst, het OSS, is echter van een andere orde. Waar de SOE op een beperkte schaal beroep deed op verantwoordelijken uit de arbeidersbeweging, maakte het OSS er een echt systeem van. Wat opvalt is de gretigheid waarmee vakbondsfunctionarissen op het Amerikaanse aanbod zijn ingegaan. De oorlogsomstandigheden verklaren natuurlijk veel, maar toch niet alles. Het financiële aspect is onmiskenbaar ook al omwille van de hoogte van de bedragen. Bovendien was er naast de militaire ook een verdoken maar niet minder reële politieke dimensie aan deze samenwerking. Op het einde van de oorlog viel het militaire aspect zelfs weg.

De samenwerking die dan startte vindt zijn oorsprong bij de Labor Chest in 1934. Na de openlijke en zelf gefinancierde bijdrage aan de strijd tegen het fascisme, eerst in de Labor Chest en daarna in de Labor League for Human Rights, begon de Amerikaanse vakbeweging tijdens de oorlog in overleg met de overheid met de financiering van humanitaire hulpverleningsprojecten. Het ging hier niet meer om eigen middelen van de vakbonden. Vanaf 1943, toen Labor een belangrijk element werd in de Amerikaanse oorlogsinspanningen startten, met medeweten en goedkeuring van de Amerikaanse vakbonden, de pogingen om een gedeelte van deze middelen in te zetten voor de hulp aan verzetsorganisaties. Na de bevrijding duurde het slechts enkele maanden om hiervoor een nieuwe bestemming te vinden, namelijk de financiële ondersteuning van de "bonafide" vakbeweging bij haar wederopbouw en haar strijd tegen het communisme.

Conclusies

“Is there any reality in anything here and if so, what is real ?” (col. Blankenhorn, OSS)¹²¹⁵

Wie de verwezenlijkingen van het IVV tot 1945 confronteert met de ambities die bij de start in 1919 werden geformuleerd, is waarschijnlijk geneigd om te concluderen dat de geschiedenis van de internationale vrije vakbeweging er een was van grote woorden en kleine daden. Wie zich blind staart op deze weinig spectaculaire geschiedenis en oordeelt op basis van niet plaatsgevonden internationale industriële actie en mobilisatie concludeert met David Calhoun dat « pursuing the history of international trade unions is like chronicling the peregrinations of a soap-bubble: however attractive its shiny, shimmery surface, there is nothing there of substance at all, and it will never get anywhere in any event »¹²¹⁶.

Indien dit zo zou zijn, dan kan men zich afvragen hoe het mogelijk is dat alle strekkingen binnen de vakbeweging, niet alleen de sociaal-democratische, zo veel energie en geld hebben gestoken in het ontwikkelen van internationale samenwerkingsverbanden. Het internationale niveau is door de vakbewegingen in stand gehouden in de moeilijkste en extreemste omstandigheden. Internationalisme vervulde dus blijkbaar een behoefte en was functioneel voor de ambities van de participerende organisaties en personen. De manier waarop het IVV zich heeft georganiseerd, de allianties, de actie of het gebrek aan actie, geeft ons dus inzicht in wat vakbonden en hun leidingen belangrijk vonden.

Het gewone vakbondslid is in dit verhaal nauwelijks aanwezig¹²¹⁷. In het beste geval kan men veronderstellen dat door middel van een getrapte besluitvorming de standpunten die nationale leiders op het internationale niveau innamen ook gedragen werden door hun achterban. De geschiedenis van het IVV is die van een bovenbouw van nationale en internationale functionarissen en beleidsverantwoordelijken.

In die zin sloot het IVV naadloos aan bij zijn voorganger het Internationaal Secretariaat van Nationale Secretariaten (IS). Hoewel zijn oprichters vooral oog hadden voor het nieuwe, erfde het IVV een aantal grondkenmerken van het oude Internationaal Secretariaat.

Eén van die kenmerken van het vakbondsinternationalisme was en bleef de dominante positie van de nationale structuren. De keuze dat de nationaliteit en niet het beroep de basis van een internationale vakbeweging zou zijn was gemaakt bij de oprichting van het Internationaal Secretariaat in 1901 en werd in 1919 door niemand ter discussie gesteld. Industriële organisaties bleven buiten de besluitvorming en de algemene leiding was in handen van de internationale koepel van nationale centrales, die geen ruimte liet aan anderen. De keuze om de internationale op te bouwen vanuit het nationale in plaats van het industriële niveau was bepalend voor het karakter van de organisatie. Dat de internationale vakbeweging er niet in geslaagd is om internationale industriële acties te ondernemen vindt hier zijn verklaring. Nationale centrales hebben immers een bij uitstek politieke en representatieve opdracht. Een internationale bestaande uit IBS had allicht, zoals Edo Fimmen het had gezien,

¹²¹⁵ Colonel Blankenhorn, OSS, aan David Shaw, OSS, 10 mei 1945 (NARA, RG 226, E 190, B 306, f 190)

¹²¹⁶ David Calhoun, *The TUC and the Russians*, o.c., p. 407.

¹²¹⁷ Over internationalisme in de Britse en Amerikaanse publieke opinie, zie : V. Silverman, *Imagining Internationalism in American and British Labor, 1939-1949*, (Urbana, University of Illinois Press, 2000)

een meer actie-gerichte internationale vakbeweging kunnen uitbouwen. Maar de IBS hebben dit niet gedaan, enkel de nationale centrales waren bereid of in staat om de zware financiële verplichtingen die het in stand houden van internationale structuren met zich meebracht op te brengen.

De keuze dat slechts één nationale centrale per land werd toegelaten was een tweede basisprincipe dat het IVV van zijn voorganger erfde. Dit versterkte het gesloten karakter van het IVV, dat ook geen samenwerking zocht met andere vakbondsinternationales. Integendeel, het IVV eiste voor zichzelf het alleenrecht op voor de internationale representatie van de vakbeweging. Het IVV zocht dus de controle over verwante nevenstructuren en een monopolie op het eigen terrein. Het gevolg was een onafgebroken reeks conflicten die ten dele de slagkracht van de internationale vakbeweging in zijn geheel hebben aangetast. Voor organisaties die geen toegang kregen werd het IVV een vijand, wat ondermeer heeft belet dat het zich na de Tweede Wereldoorlog kon omvormen tot wereldvakverbond

Het Internationaal vakverbond was, net als zijn voorganger, ook geografisch beperkt en had grote moeite om terrein te veroveren buiten de geïndustrialiseerde landen van West-Europa. Tegenover de bewegingen uit de koloniale landen had men geen aanbod, terwijl de afstand tot de grootste niet-Europese vakbeweging, de Amerikaanse, slechts werd gedicht toen alle Europese democratieën zich in een existentiële crisis bevonden. Met uitzondering van het Britse TUC hebben de Europese vakbonden deze beperking niet als problematisch ervaren. Slechts nadat door het wegvallen van de Duitse vakbeweging de financiering van de internationale in gevaar kwam werd gerichte prospectie ondernomen. Het wereldbeeld van de meerderheid van de Europese vakbondsleiders was Euro-centrisch, zowel in zijn geografische als filosofische betekenis. Binnen de Britse vakbeweging lag dit anders. De Britse vakbondsverantwoordelijken zagen zichzelf als een deel van een grote internationale engelstalige gemeenschap en hebben zich intens ingezet om het IVV te versterken met de vakbeweging van de industriële grootmacht die de Verenigde Staten toen al was.

Het gesloten karakter van het IVV was ook een gevolg van het politiek-institutionele kader waarin internationale vakbonden werden opgericht rond de eeuwwisseling. Het Internationaal Secretariaat was in belangrijke mate de vakbondsafdeling van de Tweede Internationale, een bij uitstek politiek orgaan. En hoewel het IVV zich, in tegenstelling tot zijn voorganger, autonoom zou opstellen en niet hiërarchisch onder de politieke internationale opereerde, was er wel een duidelijke gemeenschappelijke politiek-ideologische band.

Het IVV maakte zich op organisatorisch vlak bewust los van de politieke internationale, maar nam zelf wel onmiddellijk een sterk politiek gekleurd programma aan. Tijdens de eerste jaren na de wederoprichting lag in de externe werking zelfs de klemtoon op de politieke doelstellingen : vrede, socialisatie, strijd tegen de Reactie ... Na de woelige beginjaren zouden de zuiver politieke programmapunten in de schaduw komen van het economische en sociale programma dat in belangrijke mate van zijn ideologische dimensie werd ontdaan. De toenemende internationale instabiliteit en de existentiële bedreiging vanwege het nazisme plaatsten de politieke actie opnieuw bovenaan de agenda. Het IVV werd echter geconfronteerd met zijn eigen onmacht, die in het verlengde lag van het failliet van de internationale publieke instellingen

Nieuw was een zekere ideologische gelijkschakeling; er werd gestreefd naar eenheid van tactiek, doelstelling en methode. De vooroorlogse scherpe tegenstellingen tussen het Duitse reformistische en het Franse syndicalistische model die de geschiedenis van het Internationaal

Secretariaat hadden gedomineerd, werden opgelost. Reformisme werd de norm, maar in de methode zouden syndicalistische concepten zoals de algemene staking geregeld opnieuw opduiken. Dit politieke programma, met een radicale fraseologie maar een gematigde praktijk, bezat de ambiguïteit van de sociaal-democratie van dat moment. Het kon intern de tegenstellingen tussen radicale en gematigde tendensen onder controle houden, maar reduceerde de recruteringsmogelijkheden zowel aan de linker- als aan de rechterzijde.

Ook de interactie tussen regeringen en vakbonden was een nieuw element. Reeds tijdens de Eerste Wereldoorlog traden socialistische partijen toe tot diverse regeringen en steunden vakbonden de oorlogsinspanningen van hun land, ongeacht het kamp waartoe ze behoorden. Na de oorlog zou de verstregeling tussen politiek en vakbeweging nog in sterke mate toenemen. Uit de biografieën van de nationale vakbondsverantwoordelijken die binnen het IVV vooraanstaande functies innamen blijkt dat de combinatie van een politieke en een vakbondslapbaan eerder regel dan uitzondering was. Zelfs degenen die geen politiek mandaat hadden, bekleedden namens hun organisaties functies in de economische en sociale overlegorganen die binnen vele landen tijdens het Interbellum werden opgericht. In crisismomenten deden regeringen een beroep op de internationale status van nationale vakbondsleiders voor het ontwikkelen van een parallelle diplomatie. De vakbeweging werd op die manier een regimebevestigende factor. Op hun internationale ontmoetingen gedroegen deze nationale vakbonds- en politieke verantwoordelijken zich dan ook in belangrijke mate als vertegenwoordigers van een land en een regering.

Bij het afwegen van constanten en vernieuwing blijken de structureel-institutionele elementen het minst aan verandering onderhevig. Organisatiepatronen die het IVV van zijn voorganger het IS erfde overleefden alle economische en politieke stormen. Dit bevestigt de analyse van James Scoville dat “the initial structure of the labor movement exercises an impact on the future course of its evolution”¹²¹⁸. Het is de klassieke institutionele inertie. De dynamiek op inhoudelijk gebied contrasteert hiermee. Het IVV heeft zich aangepast aan de zich snel en soms dramatisch wijzigende politieke en economische omstandigheden : radicaal in het potentieel revolutionair klimaat van de onmiddellijke na-oorlog, gematigd en pragmatisch tijdens de economische groeiperiode van de late jaren twintig, terugplooiend op het nationale niveau tijdens de economische en politieke stormen van de jaren dertig.

Waarom internationaal ?

De internationale activiteiten van vakbonden zijn tijdens het interbellum sterk gegroeid, zowel in omvang als intensiteit. Nationale centrales wisselden delegaties uit en woonden elkaars congressen bij, hetzelfde gebeurde bij grote beroepscentrales. Vakbonden speelden ook hun rol bij de grote internationale conferenties van de Volkenbond en de IAO. We maken in deze jaren ook de ontwikkeling mee van een internationale professionalisering. Zowel bij de algemene vakbondsinternationales, de nationale centrales, verschillende beroepsinternationales als de grote nationale beroepscentrales gingen topmedewerkers zich geheel of gedeeltelijk toeleggen op het internationale terrein. De vakbeweging speelde met dit alles in op de toenemende internationalisering van het politieke en economische leven.

---

¹²¹⁸ James Scoville, “Some Determinants of the Structure of Labor Movements”, in: Adolf Sturmthal en James Scoville (eds), *The International Labor Movement in Transition*, (Urbana, University of Illinois Press, 1973), p. 74.

Op de vraag waarom nationale vakbonden zoveel middelen en energie gestoken hebben in het ontwikkelen van internationale activiteiten is geen eenduidig antwoord mogelijk. Men kan het internationalisme van vakbonden niet zomaar verklaren vanuit de basisopdracht die ze als sociale organisatie hebben. J. Harrod : « Social organizations come into existence to perform primary functions in society which relate to the specific welfare and needs of the membership »¹²¹⁹. Een vakbond kan men dus definiëren als een organisatie van werknemers die handelt in het belang (lonen, sociale verzekering, veiligheid ...) van zijn leden¹²²⁰. Maar welk belang hebben leden erbij dat hun vakbond samenwerkt met andere vakbonden in het buitenland ? Diverse auteurs hebben hierover sterk uiteenlopende inzichten gepubliceerd. Voor G. K. Busch is één van de moeilijkheden hierbij dat de nationale en internationale activiteiten van vakbonden nauwelijks te vergelijken zijn : « Since there are, with some minor exceptions, no international negotiated collective agreements it is difficult to perceive just why, how and with whom trades unions interact on an international basis »¹²²¹.

Toch heeft John Logue geprobeerd om een theorie te formuleren. Zijn algemene stelling is dat : “trade unions will undertake international activities when such actions are perceived to be the most rational means to achieve members’ goals”¹²²². Een vakbond zal dus volgens Logue pas internationaal actief worden indien hetgeen hij voor zijn leden wil bereiken niet op het nationale niveau kan worden gerealiseerd. Maar welk was het belang van het modale Amerikaanse vakbondslid bij de pogingen van Gompers om in 1919 de leiding te nemen van de internationale vakbeweging ? En was de situatie dan in zulke mate veranderd dat het Amerikaanse vakbondslid vanaf 1920 geen belang meer had bij internationale activiteit van de AFL ? Welk belang had het Duitse vakbondslid erbij dat de ADGB in 1933 zijn internationale banden doorknipte ? En hadden de leden van het CIO dan wél en die van de AFL geen belang bij lidmaatschap van het Wereldvakverbond ?

Het is duidelijk dat de ‘waarom-vraag’ niet te beantwoorden is in de vorm van een of andere wetmatigheid. We moeten ons dus concentreren op de impulsen die vakbonden ertoe aanzetten om het internationale terrein te betreden en die kunnen zowel een externe als een interne oorsprong hebben. Samengevat onderscheidt men in de literatuur drie clusters van positieve impulsen : economische, functionele en politieke.

De economische factor gaat het verst terug in de tijd. De oprichting van de Eerste Internationale, die een verzameling was van politieke en syndicale groepen, werd in 1863 vooraf gegaan door een oproep “To the workmen of France from the working men of England”¹²²³, waarin gepleit werd voor samenwerking tegen de internationale loonconcurrentie. Het was de bedoeling “to bring up the wages of the ill-paid, to as near a level as possible with that of those who are better remunerated”¹²²⁴. Het is een klassiek voorbeeld van de positieve manier waarop arbeiders buitenlandse loonconcurrentie trachten uit te schakelen, namelijk door hun eigen, betere en dus duurere arbeidsvoorwaarden, te exporteren.

¹²¹⁹ J. Harrod, *Trade Union Foreign Policy. A Study of British and American Trade Union Activities in Jamaica*, (New York, Doubleday & Company, 1972), p. 37

¹²²⁰ De klassieke definitie van Sydney en Beatrice Webb : “A Trade Union, as we understand the term, is a continuous association of wage-earners for the purpose of maintaining or improving the conditions of their working lives” (S. & B. Webb, *The History of Trade Unions*, (London, Longmans, 1920)

¹²²¹ G. K. Busch, *The Political Role of International Trade Unions*, (New York, St. Martin’s Press, 1983), p. 1

¹²²² John Logue, *Towards A Theory of Trade Union Internationalism*, (Göteborg University, 1980), p. 56.

¹²²³ Originele tekst in : David Rjazanov “Zur Geschichte der Ersten Internationale”, *Marx-Engels-Archiv*, Vol 1. (Frankfurt am Main, s.d.), pp; 119-202.

¹²²⁴ idem

De ontwikkeling van een transnationale arbeidsmarkt en een transnationale handel heeft dus aan de nog jonge vakbeweging van de industriële landen impulsen gegeven om internationaal samen te werken. De import van goedkopere arbeid of van producten die het resultaat waren van goedkopere arbeid ondermijnden de economische positie van de arbeiders die onder betere voorwaarden werkten. Het zijn twee economische factoren die tot vandaag vakbonden aanzetten tot internationale activiteit.

Marcel van der Linden wijst erop dat nog een derde economische factor vakbonden kan bewegen tot internationale activiteit en dat is de ontwikkeling van transnationaal kapitaal¹²²⁵. Naarmate er zich internationale concerns en multinationals gaan ontwikkelen groeit het belang van de werknemers van dergelijke internationale bedrijven om samenwerking te zoeken.

Deze drie economische factoren zijn vooral van belang bij de ontwikkeling van de grensoverschrijdende samenwerking van beroepsbonden en verklaren ten dele waarom de oudste internationale vakbondsstructuren precies de IBS zijn. Toch waren ook de algemene internationales gevoelig voor de gevolgen van een groeiende economische internationalisering. Zo was het verhinderen van de zgn. “Blacklegging” of stakingsbreking door de import van buitenlandse arbeidskrachten een belangrijk aandachtspunt binnen het IS voor de Eerste Wereldoorlog. Terwijl het IVV de 8-urige werkdag in alle landen tegelijk wou invoeren om loonconcurrentie te vermijden.

Verschillende auteurs wijzen op een tweede categorie redenen, die van functionele aard zijn. Sommigen zien zelfs uitsluitend dergelijke factoren. John Windmuller onderscheidt drie vormen van praktisch-functioneel nut van de internationale vakbeweging¹²²⁶ voor haar aangeslotenen : ‘servicing function’ (dienstverlening), ‘missionary function’ (propageren van de vakbeweging in gebieden waar ze niet bestaat of zwak is) en ‘representational function’ (de vertolking van algemene vakbondsstandpunten tegenover intergouvernementele instellingen om op die manier inspraak te verkrijgen bij algemene pakten en onderhandelingen).

Ook Georg Herrmann wijst op de praktische kanten van wat hij een pragmatisch internationalisme noemt en onderscheidt de internationale activiteiten volgens drie types : “Erstens : Die Vermittlung von Kenntnissen und Informationen über den Stand der Sozial- und Wirtschaftspolitik und der politischen Errungenschaften der Arbeiterbewegung. Zweitens : die Hilfeleistung für kleinere Verbände bei ihrer Afbauarbeit oder bei Arbeitskämpfen. Drittens : Die Ausarbeitung eines gemeinsamen sozialen und politischen Reformprogramms für ihren Berufsweig.”¹²²⁷

Het zijn analyses die zeer nauw aansluiten bij wat het IVV zichzelf tot doel stelde en die ook in belangrijke mate de dagelijkse werking hebben bepaald. Wanneer men de praktijk van het IVV hieraan toetst dan blijkt dat deze functies zeker niet op eenzelfde niveau stonden. Hulp bij stakingen en hulp bij de opbouw of instandhouding van zwakke organisaties was

¹²²⁵ Marcel van der Linden, “Conclusion” in : A. Carew et al. *The International Confederation of Free Trade Unions...* o.c., p. 523.

¹²²⁶ John Windmuller, “International Trade Union Organizations : Structure, Functions, Limitations”, in : Solomon Barkin et al. (eds), *International Labor*, (New York, Harper & Row, 1967), pp. 81-105.

¹²²⁷ Georg Herrmann, *Die Geschichte des Internationalen Bergarbeiterverbandes, 1890-1939*, (Frankfurt am Main, Campus, 1994)

marginaal. Informatie- en kennisuitwisseling was een van de centrale dagelijkse taken en kreeg zowel gestalte in de talloze publicaties als bij het voorbereidende studiewerk voor congressen en in de voorbereiding van de jaarlijkse IAO-conferenties. De representatieve functie was echter nog belangrijker. Via het IVV konden nationale centrales niet alleen participeren in het werk van de IAO, wier werknemersgroep men zelfs domineerde, maar ook deelnemen aan alle grote internationale conferenties die in het kader van de Volkenbond werden gehouden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was het perspectief op de oprichting van een internationale arbeidsorganisatie een van de voornaamste redenen geweest om het IVV zo snel weer op te starten en tijdens de Tweede Wereldoorlog zou de ambitie om inspraak te verwerven bij internationale verdragen en bij de nieuwe internationale organen zelfs een van de belangrijkste motieven worden om een Wereldvakverbond op te richten.

Bij mijn weten wijzen geen auteurs op de *legitimerende* functie van de internationale vakbeweging. Ook dat was een functioneel argument. Lidmaatschap van het IVV impliceerde dat een vakbond deel werd van een brede internationale vrije vakbeweging, die in ruime mate erkenning genoot binnen de internationale gemeenschap van die tijd. Dit betekende onder meer dat voor bij het IVV aangesloten organisaties de toegang tot de IAO veel makkelijker was dan voor niet-leden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het voor de vakbondsgroepen in ballingschap zeer belangrijk om door het IVV te worden erkend als de wetmatige vertegenwoordiger van voormalige nationale centrales. Binnen de groep gevluchte Duitse vakbondsactivisten ontstond zelfs een bitse strijd om die erkenning. Ook voor de Amerikaanse hulporganisaties en voor de geheime diensten was lidmaatschap van het IVV een soort certificaat van vertrouwen.

Tenslotte zijn er de politieke factoren. We moeten hier een onderscheid maken tussen de politiek-ideologische factoren en de nationaal-politieke.

Edo Fimmen wees in 1924 al op de scherpe ideologische breuklijnen binnen de internationale vakbeweging. Het IVV vertegenwoordigde, samen met de IBS, de reformistische en sociaal-democratische tendens. De voorloper van het IVV, het IS, was tot stand gekomen onder de vleugels van de Tweede Internationale en ook na de oorlog was voor iedereen duidelijk dat het IVV de vakbondsarm was van de internationale sociaal-democratie. Het organisatieprincipe was een van de kerngedachten van de sociaal-democratie en behoefde geen specifieke motivering. Voor elke sociaal-democratische nationale vakbondscentrale was lidmaatschap van het IVV dan ook een vanzelfsprekendheid.

De geschiedenis van het IS bewijst evenwel dat politiek-ideologische verbondenheid nog iets anders is dan een politiek programma en politieke doelstellingen. Het IVV had een duidelijk politiek geladen programma, dat bijzonder ambitieus was. John Logue wijst erop dat de internationale politieke ambities, de strijd tegen de Reactie en het voorkomen van nieuwe oorlogen, kort na het einde van de Eerste Wereldoorlog buiten het bereik lagen van de individuele nationale centrales. In zijn theoretisch model vindt hij hierin een voor deze organisaties gegronde reden om internationaal te gaan samenwerken. Volgens Logue viel deze reden weg na het mislukken van de pogingen om de Ruhr-bezetting door middel van algemene stakingen te beletten.

Hoewel Logue het bij het rechte einde heeft wanneer hij beweert dat de inactiviteit tegenover de Ruhr-bezetting een gevolg was van “the identification of the national trade union movements with their respective governments”, betekende dit, wat het IVV-betreft, niet dat haar internationale politieke activiteit hiermee stopte. De sociaal-democratische vakbonden

hebben in het kader van het IVV samengewerkt in politieke acties tegen het fascisme, tegen de herbewapening en voor het respect van de vredesverdragen, tegen het nazisme in Duitsland en Oostenrijk, en voor de ondersteuning van de Spaanse republiek. Al deze acties lagen buiten het bereik van individuele nationale confederaties. Het feit dat er weinig successen werden geboekt betekent niet dat het IVV daarom voor de nationale centrales niet functioneel was. Zowel voor de praktische organisatie en het beheer als wegens het propagandistisch effect dat uitging van de grote internationale solidariteits- en protestcampagnes was een internationale structuur onontbeerlijk.

Ook gevoelens van solidariteit en cultureel-ideologische elementen van de internationale sociaal-democratie speelden een stimulerende rol. De internationale vakbeweging was zichtbaar en herkenbaar. De lidboekjes hadden een vakje voor een internationale zegel, voor de anti-oorlogsactie, het internationaal solidariteitsfonds, voor “Spanje’s kinderen”. De affiches die Käthe Kollwitz¹²²⁸ voor het vredescongres van Den Haag ontwierp sierden de vakbondslokalen. Ze maakten deel uit van de identiteit van de massabeweging die de sociaal-democratie was. Samen met de liederen, de teksten en het 1-mei feest, creëerden ze een internationalistisch gevoel en leidden allicht ook tot een zekere mythetvorming. Ook John Logue erkent het bestaan van “an international working class identity” als een van de “independent forces for internationalism”¹²²⁹.

Naast ideologische, dreven ook motieven van nationaal-politieke aard de nationale vakbonden naar het internationale terrein. Jeffrey Harrod wijst er op dat vakbonden zich gingen inlaten met de buitenlandse politiek van hun eigen land om hun macht op het thuisfront te houden of doen toenemen. Volgens Harrod kan internationale activiteit een aantrekkelijke manier zijn voor vakbonden “of acquiring status within the nation policy-making elite and perhaps within the public at large”¹²³⁰.

Het is een motief geweest dat gold voor zowat alle bij het IVV aangesloten nationale confederaties. De interesse waarmee regeringen de internationale activiteit van hun respectieve vakbonden volgden wijst er ook op dat de politieke leiding van een land niet neutraal stond tegenover deze activiteiten. De internationale vakbeweging oefende met haar miljoenen leden een zeer grote aantrekkingskracht uit op de regeringen van de democratische landen. Naast de theoretische mobilisatiekracht had dit te maken met de invloed op de eigen publieke opinie maar ook met de mogelijke beïnvloeding van buitenlandse politieke opinies. Gary Busch concludeert dat : “The international trade-union movement has been, and continues to be, a vital tool of governments in the shaping of the political destinies of foreign political parties and states and is an important part of most national foreign policy systems”¹²³¹.

Het nationaal politieke-motief heeft dus twee zijden : de positie van de vakbeweging in haar eigen, nationale, omgeving en de aantrekkelijkheid van nationale vakbewegingen als instrument voor de realisatie van de buitenlandse politiek van regeringen.

¹²²⁸ Käthe Kollwitz (1867-1945) : Duits grafica, schilderes en beeldhouwster, met grote belangstelling voor de sociale- en oorlogsellende. Had een nauwe band met de sociaal-democratie, de vrouwenbeweging en anti-oorlogsorganisaties voor wie ze geregeld opdrachten uitvoerde.

¹²²⁹ J. Logue, *Toward a Theory...*, o.c., p. 35

¹²³⁰ idem, p. 35.

¹²³¹ G. Busch, *The Political Role of International Trade Unions*, o.c., p. 4.

De geschiedenis van het IVV staat vol voorbeelden die deze aspecten van de nationaal-politieke en diplomatiek-politieke aard illustreren. Vooral in momenten van nationale crisis, zoals een oorlog, hebben nationale vakbonden vaak gehandeld vanuit zelfverdediging en het zelfbehoud van de natie, “The idea that for self-preservation purposes unions must assist in the exercise of state foreign policy receives the strongest promotion in times of national crisis”¹²³². Tegelijk hebben vakbonden van deze perioden van crisis gebruik kunnen maken om hun invloed uit te breiden. Want het ging, zeker vanwege de vakbeweging, ook om een ruiloperatie : functies in nationale overleg- en controleorganen en mandaten op internationale conferenties en binnen internationale organisaties.

Naast deze positieve hebben ook negatieve factoren geleid tot internationale activiteit. We wezen er al op dat het internationale werk uitsluitend voorbehouden is aan een elite van hoge vakbondsfunctionarissen. Volgens John Logue zal zo’n elite het internationale niveau aanwenden om zichzelf te voorzien van privileges - “conference travel, an interesting life, and some sense of importance”¹²³³, waarbij het niet relevant is of de leden er al dan niet beter van worden. Logue noemt dit een “parasitic elite internationalism”¹²³⁴. Ook J. Harrod wijst er op dat de behoeften van een leidende elite op zich een stimulans kan zijn voor internationale activiteit. Vakbondsleiders zelf wijzen op “the personal pleasure they acquired from expenses-paid trips abroad; especially as, until recently, such activities would be outside of the normal scope of their lives”¹²³⁵. Wanneer we naar de praktijk binnen het IVV kijken, dan kan inderdaad niet worden ontkend dat dit element een rol heeft gespeeld. De dagboeken die voorzitter Walter Citrine bijhield hebben soms meer het karakter van een toeristisch prentenboek. Toen Jan Oudegeest in 1927 ontslag had moeten nemen drukte hij er zijn spijt over uit dat hij nu niet langer in staat zou zijn om geregeld Genève te bezoeken¹²³⁶. Later probeerde hij omwille van die geregelde reizen naar Genève een mandaat te krijgen bij een van de werkgroepen van de Volkenbond. En in 1935 verwoorde Valentin Hartig, algemeen secretaris van de IBS der openbare diensten, zijn ontgoocheling omwille van de naar zijn mening te geringe steun aan Duitsland als volgt: “ Ach diese Internationalen. Ihn ganzer Wert besteht doch nur in dem Glauben der einfachen Leute, die weit von den internationalen Getriebe sind, an das magische Wort “Internationale”. In wirklichkeit sind, besonders die Berufsinternationalen doch nichts anderes als sehr kostspielige Reiseinstitutionen fuer die obersten Funktionare der Bewegung”¹²³⁷.

Een tweede ‘negatieve’ factor vloeide rechtstreeks voort uit de gesloten structuur van het IVV. In landen waar meerdere nationale centrales bestonden kon de ene de andere internationaal isoleren door zelf aan te sluiten bij het IVV. Dit was minder het geval op het Europese continent waar de ideologische drempel dit soort praktijken belette, maar buiten Europa en bij minder politiek gebonden organisaties heeft dit wel degelijk gespeeld. Het duidelijkste voorbeeld was de AFL, die in 1937 slechts lid werd om het CIO de pas af te snijden.

¹²³² J. Harrod, *Trade Union Foreign Policy*, o.c., p. 47

¹²³³ J. Logue, *Toward a Theory*, o.c., p. 28

¹²³⁴ idem, p. 29

¹²³⁵ J. Harrod, *Trade Union Foreign Policy*, o.c., p. 53

¹²³⁶ Correspondentie tussen Jan Oudegeest en Albert Thomas (ILO, Albert Thomas Papers CAT 5-0-7)

¹²³⁷ Valentin Hartig aan Martin Plettl, 28 augustus 1935 (DGB-archief in AdsD, Martin Plettl 1/MPAA000015)

Indien we de periode tussen de stichting van het IS (1901) en de oprichting van het Wereldvakverbond (1945) in ogenschouw nemen, dan moeten we vaststellen dat zich in die halve eeuw, naast de initiële economische impulsen een hele reeks van factoren hebben ontwikkeld die vakbonden in de richting van internationale activiteit hebben gedreven. Deze evolutie verliep niet rechtlijnig maar volgde een conjuncturele cyclus op het ritme van de economische en politieke crises. We moeten de ontwikkeling van de internationale samenwerking van nationale vakbondscentrales dan ook in die context plaatsen.

Wie al deze factoren op een rijtje zet moet wel concluderen dat de strikt functionele verklaring van John Logue op zijn minst verruimd moet worden. Denis Macshane deed al een poging : “unions engaged in international activity not only to promote or attain members’ goals, but defensively to protect what they saw as the interests of the nations whence they came”¹²³⁸. Die dubbele rationaliteit vat echter evenmin de complexe realiteit. Deze theorieën focussen te veel op endogene factoren en miskennen daarom een breed palet van exogene impulsen. Internationalisering van politiek en economie is namelijk een bij uitstek dynamisch gegeven. De wereld waarin het IVV opereerde was er een van toenemende interdependentie tussen nationale economieën en staten, een wereld die belang had bij het ontwikkelen van internationale normen, maar waarin nationale tegenstellingen tussen vooral koloniale mogendheden de toon zetten en extremistisch nationalisme uiteindelijk tot een nieuwe wereldoorlog leidde. De ontwikkeling van internationale inter-gouvernementele relaties binnen het kader van de nieuwe internationale instellingen en conferenties leidde niet noodzakelijk tot meer internationale samenwerking en kon ook de vrede niet redden. Maar deze internationale instellingen creëerden wel een nieuw kader waarin het overleg over internationale normen en standaarden tot stand kon komen. Het is in dit complexe en interactieve geheel van een groeiend inter-nationalisme¹²³⁹ dat het IVV voor de nationale vakbondscentrales niet alleen nuttig, maar zelfs noodzakelijk was.

---

¹²³⁸ Denis MacShane, *International Labour and the Origins of the Cold War*, o.c., p. 11.

¹²³⁹ De term werd gelanceerd door Kevin Callahan : “Inter-Nationalism in Stuttgart in 1907 : French and German Socialist Nationalism and the Political Culture of an International Congress”, *International Review of Social History*, (45), april 2000, pp. 51-87.

Bijlage 1 : Ledentallen 1913 - 1945¹²⁴⁰

1913	7.394.461
1919	17.740.000
1920	22.701.103
1921	21.991.615
1922	18.185.531
1923	15.321.692
1924	12.925.962
1925	13.366.387
1926	12.839.174
1927	13.144.225
1928	13.516.369
1929	13.730.326
1930	13.719.119
1931	13.719.119
1932	13.694.658
1933	8.452.207
1934	8.211.421
1935	9.078.261
1936	13.064.765
1937	19.425.568
1938	18.160.195
1939	14.638.000
1940	11.090.000
1941	13.311.340
1942	15.081.026
1943	16.292.325
1944	21.838.115
1945	24.751.800

---

¹²⁴⁰ Op basis van de cijfers van de nationale centrales. Deze cijfers dienden als basis voor de berekening van de jaarlijkse lidgelden en de stemverhouding op de congressen. Ze wijken dan ook waarschijnlijk af van de werkelijke situatie.

Bijlage 2 : Aangesloten organisaties¹²⁴¹

Argentinië	Union Sindical Argentina (1919 – 1921), Confederación Obrera Argentina (1927), Confederación General del Trabajo (1930 – 1945)
België	Syndikale Commissie ¹²⁴² (1913 - 1945)
Bulgarije	Confédération des syndicats Bulgares (1921 – 1933)
Canada	Trades and Labor Congress of Canada (1920 – 1945)
China	Association Chinoise du Travail (1939 – 1945)
Danzig	Allgemeiner Arbeiterverband der Freien Stadt Dantzig (1933 – 1936)
Denemarken	De Samvirkede Fagverbund i Danmark (1913)
Duitsland	Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund ¹²⁴³ (1913 – 1933)
Estland	Eestimaa Töölisühingute Kesклиit (1927 – 1939)
Finland	Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto (1913 – 1918, 1930 - 1945)
Frankrijk	Confédération Général du Travail (1913 - 1945)
Griekenland	Confédération Générale du Travail de Grèce (1921, 1928 – 1934)
Groot-Brittannië	General Federation of Trade Unions (1913 – 1920) Trades Union Congres (1920 – 1945)
Hongarije	Ungarländischer Gewerkschaftsrat (1913 – 1939)
Indië	National Trades Union Federation, Servants of India Society's Home (1934 – 1945)
Italië	Confederazione Generale del Lavoro (1902 – 1924)
Joegoslavië	Ujedinjeni Radnicki Sindikalni Savez Jugoslavije (1919 – 1939)
Letland	Latvijas Arobidiedribu Centralbiroj (1921 – 1933)

¹²⁴¹ De namen van de organisaties komen uit de congres- en activiteitsverslagen. Deze bevatten talloze spellingsfouten en afwijkende benamingen voor identieke organisaties. Het was bovendien binnen het IVV gebruikelijk dat nationale centrales die jarenlang hun lidgeld niet betaalden en waarmee geen contact meer was, toch nog gedurende jaren in de ledenlijst werden opgenomen. Deze lijst is daarom louter indicatief.

¹²⁴² Wijzigde in 1937 zijn naam in Belgisch Vakverbond (BVV)

¹²⁴³ Tot 1919 Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands.

Litouwen	Lietuvos Darbininku ir Tarnoutoju Profosiini Sajungu (1926 – 1927)
Luxemburg	Commission Syndicale du Luxembourg (1919 – 1945)
Memel	Gewerkschaftsbund des Memelgebietes (1923 – 1937)
Mexico	Confederación de Trabajadores (1936 – 1945)
Nederland	Nederlands Verbond van Vakverenigingen (1913 – 1945)
Nederlands Indië	Persatoaen Vakbonden Pegawai Negeri (1931 – 1939)
Nieuw Zeeland	New Zealand Federation of Labour (1938 – 1945)
Noorwegen	Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon (1913 – 1921, 1936 – 1945)
Oostenrijk	Gewerkschaftskommission Oesterreichs (1913 – 1945)
Palestina	General Federation of Jewish Labour in Eretz Israël (1923 – 1945)
Peru	Centro Internacional Obrero de Solidaridad Latino-Americana (1920 – 1921)
Polen	Zwiazek Stowarzyszen Zawodowych W Polsce (1919 – 1945)
Roemenië	Confederatia Generală a Muncii din România (1913 – 1918, 1923 – 1938)
Spanje	Union General de Trabajadores (1913 – 1945)
Tsjechoslowakije	Odborové Sdružení Czechoslovenské (1919 – 1938), Deutscher Gewerkschaftsbund (1919 – 1938)
Verenigde Staten	American Federation of Labor (1913 – 1919, 1937 – 1945)
Zuid-Afrika	Transvaal Workers' Union (1913 – 1914), Industrial and Commercial Workers' Union of Africa (1927 – 1933)
Zuidwest Afrika	Arbeiterverband für. Südwestafrika (1929 – 1939)
Zwitserland	Union Syndicale Suisse (1913 – 1945)

Acroniemen

ABA	Arbejderbevaegelsens Bibliotek og Arkiv
ADG	Auslandvertretung der Deutschen Gewerkschaften
ADGB	Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund
AdsD	Archiv der Sozialen Demokratie
AFL	American Federation of Labor
ARJAC	Anglo-Russian Joint Advisory Council
AUCCTU	All Union Central Council of Trade Unions
BAP	Bundesarchiv Abteilungen Potsdam
BLPES	British Library of Political and Economic Science
BVV	Belgisch Vakverbond
BWP	Belgische Werklieden Partij
CFTC	Confédération Française des Travailleurs Chrétiens
CGL	Confederazione Generale del Lavoro
CGT	Confédération Générale du Travail
CGTU	Confédération Générale du Travail Unifié
CID	Centrale Inlichtingen Dienst
CIO	Congress of Industrial Organizations
CNT	Confederación Nacional del Trabajo
COI	Coordinator of Information
Daf	Deutsche Arbeitsfront
FIET	Fédération Internationale des Employés et des Techniciens
FSI	Fédération Syndicale Internationale
FTUC	Free Trade Union Committee
GEADE	Gewerkschaftliche Auslandsvertretung Deutschlands
Gestapo	Geheime Staatspolizei
GFTU	General Federation of Trade Unions
GMMA	George Meany Memorial Archives
GTB	Gewerkschaft Textil-Bekleidung
IAO	Internationale Arbeids Organisatie
IBS	Internationale Beroepssecretariaten
ICV	Internationaal Christelijk Vakverbond
IFTU	International Federation of Trade Unions
IFWW	International Federation of Working Women
IGB	Internationale Gewerkschaftsbund
IISG	Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
ILGWU	International Ladies Garment Workers Union
ILO	International Labour Organization
IMF	International Metal Workers Federation
ING	Instituut voor Nederlandse Geschiedenis
ISK	Internationaler Sozialistischer Kampfbund
IS[NTUC]	International Secretariat of National Trade Union Centres
ITF	International Transportworkers' Federation
ITUM	International Trade Union Movement
IUF	International Union of Food and Allied Workers

IVV	Internationaal Vakverbond
IVVV	Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen
IWW	Industrial Workers of the World
JLC	Jewish Labor Committee
LSI	Labour and Socialist International
MIF	Miners International Federation
MRC	Modern Records Centre
NARA	National Archives and Records Administration
NAS	Nationaal Arbeids-Secretariaat
NVV	Nederlands[ch] Verbond van Vakvere[e]nigingen
OSS	Office of Strategic Services
PAFL	Pan-American Federation of Labor
PRO	Public Record Office
Profintern	Krasnyj Internacional Profsojuzov
PTTI	Postal, Telegraph and Telephone International
RILU	Red International of Labour Unions
RSHA	Reichssicherheitshauptamt
RVI	Rode Vakbondsinternationale
SAI	Socialistische Arbeiders Internationale
SDAP	Sociaal-Democratische Arbeiders Partij
SIS	Secret Intelligence Service
SOE	Special Operations Executive
SOMA	Studiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij
SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands
TGWU	Transport and General Workers Union
TUC	Trades Union Congress
UAW	United Automobile Workers
UGT	Unión General de Trabajadores
UMWA	United Mine Workers of America
UNO	United Nations Organization
WFTU	World Federation of Trade Unions
WTUC	World Trade Union Conference

Bibliografie

1. Archieven

Modern Records Centre (MRC), University of Warwick Library, Coventry, Verenigd Koninkrijk

MSS 126 (Transport and General Workers Union)
 MSS 159 (International Transportworkers' Federation)
 MSS 238 (Paul Tofahrn)
 MSS 292 (Trades Union Congress)

Churchill College, Cambridge, Verenigd Koninkrijk

Ernest Bevin Papers

Bodleian Library, Oxford, Verenigd Koninkrijk

Clement Attlee Papers

University of North London, London, Verenigd Koninkrijk

Marjorie Nicholson Papers

British Library of Political and Economic Science (BLPES), London, Verenigd Koninkrijk

Walter Citrine Papers

General Federation of Trade Unions (GFTU), London, Verenigd Koninkrijk

GFTU-archives

Public Record Office (PRO), Kew, Verenigd Koninkrijk

Prem1 (Prime Minister)
 FO (Foreign Office)
 SOE H6 (Special Operations Executive, operations in Western Europe)

CGT, Montreuil, Frankrijk

CGT-Section Internationale

Préfecture de la Ville de Paris, Paris, Frankrijk

Dossier Léon Jouhaux

Ministère des Affaires Etrangères, Paris, Frankrijk

Série Y - Internationale

Service Historique de l'Armée de terre, Vincennes, Frankrijk

2° Bureau

Archives Nationale, Paris, Frankrijk

Série F7 (Police Générale)

Albert Thomas

International Labour Organization (ILO), Genève, Zwitserland

Albert Thomas Papers

Harold Butler Papers

John G. Winant Papers

Archiv der sozialen Demokratie, (AdsD), Frierich-Ebert-Stiftung, Bonn, Duitsland

Internationale Transportarbeiter Föderation

Internationale Metallgewerkschaftsbund

Internationale Grafische Föderation

Internationale Socialistische Kampfbund

Gewerkschaft Textil-Bekleidung

Walter Auerbach

Hans Gottfurcht

Martin Plettl

Bundesarchiv, Koblenz, Duitsland

R 58 (Reichssicherheitshauptamt)

Bundesarchiv Abteilungen Potsdam

Pst. 3 (Reichssicherheitshauptamt – amt IV : Gegner-erforschung und Bekämpfung)

Arbejderbevaegelsens Bibliotek og Arkiv (aba), Kopenhagen, Denemarken

De Samvirkende Fagforbund

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Amsterdam, Nederland

International Federation of Trade Unions (IFTU)

Socialistische Arbeiders Internationale (SAI)

Jewish Labor Committee (JLC)

Fédération Internationale des Employés et des Techniciens (FIET)

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (ING), Den Haag, Nederland

Centrale Inlichtingen Dienst (CID)

Amsab – Instituut voor Sociale Geschiedenis, Antwerpen, BelgiëLouis Major
Hendrik de Man***Studiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (Soma), Brussel, België***

Jef Rens

National Archives and Records Administration (NARA), College Park (MD), Verenigde StatenRG 59 State Department
RG 220 National War Fund
RG 226 Office of Strategic Services (OSS)***George Meany Memorial Archives (GMMA), Silver Spring (MD), Verenigde Staten***AFL-CIO archives
Samuel Gompers Papers
William Green Papers***Franklin D. Roosevelt Library, Hyde Park (NY), Verenigde Staten***President's Official Files
President's Personal Files
Map Room Files
War Refugee Board Records
John Winant Papers
Isidor Lubin Papers
Harry Hopkins Papers***Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Stanford University, Palo Alto (CA), Verenigde Staten***Walter Schevenels Papers
Jay Lovestone Papers***M.P. Catherwood Library, Kheel Center, Cornell University, Ithaca (NY), Verenigde Staten***David Dubinsky Papers
Abraham Plotkin Papers
International Ladies Garment Workers Union (ILGWU)

2. Publicaties van het IVV.

Periodieken

The International Trade Union Movement / Le Mouvement Syndical International / Die Internationale Gewerkschaftsbewegung, (1920-1939).

Trade Union World, (1943-1945).

Press Reports of the International Federation of Trade Unions, Communiqués de presse de la Fédération Syndicale Internationale, Presseberichte des Internationalen Gewerkschaftsbundes, (1922-1935).

Congresverslagen, activiteitenrapporten, jaarboeken

Protokoll der internationalen Gewerkschafts-Konferenz vom 1. Bis 4. Oktober 1917 im Volkshaus in Bern, (Bern, Unionsdruckerei, 1917).

Report for the Years 1913 to 1919 [of the] International Federation of Trade Unions, (Berlin, Legien, 1919).

Report of the International Conference of Trade Unions, held from the 5th until the 9th of february 1919 in the Maison du Peuple at Berne, (s.l.,s.d.)

Report of the Proceedings of the international trade union congress, held in Concertgebouw, Amsterdam, July 28th-August 2nd, 1919, together with Report of the preliminary conference, held on Juli 25 th, 26 th and 29 th 1919, (Amsterdam, IFTU, 1921), *The International Trade Union Movement*, Supplement II.

Report of the special international trades union congress, held in [...] London, November 22nd to 27th, 1920, (London, Co-operatieve printing society, 1921), *The International Trade Union Movement*, Supplement IV.

First report on the activities of the International Federation of Trade Unions (July 1919 – December 1921), submitted to the ordinary congress. Rome, April 1922, (Amsterdam, IFTU, 1922), *The International Trade Union Movement*, Supplement V.

Report of the International Trades Union Congress, held at Rome, 1922, (London, Foulger, s.d.), *The International Trade Union Movement*, Supplement X.

Report of the international peace congress, held at The Hague under the auspices of the International Federation of Trade Unions. December 10-15, 1922, (Amsterdam, IFTU, s.d.).

Report on the activities of the International Federation of Trade Unions during the years 1922 and 1923. Submitted to the Third Ordinary Congress Vienna, June 1924, (Amsterdam, IFTU, s.d.).

Report on activities during the years 1924, 1925 and 1926. Submitted to the fourth ordinary congress, Paris, August 1927, (Amsterdam, IFTU, 1927).

Report of proceedings at the fourth ordinary congress of the International Federation of Trade Unions. Held at [...] Paris, from August 1st to 6th 1927. Together with Reports of the conferences of the international trade secretariats, and the International Trade Union Women, (Amsterdam, IFTU, 1927).

Congress Stockholm 1930. The activities of the International Federation of Trade Unions 1927-1930. [Submitted to the Fifth Ordinary Congress Stockholm, July, 1930. Reports of affiliated National Centres and of International Trade Secretariats], (Amsterdam, IFTU, 1931).

Brussels Congress 1933. Report on activities of the International Federation of Trade Unions 1930-1932 [Submitted to the Sixth Ordinary Congress, Brussels, July 1933. Reports of the Affiliated National Centres and the International Trade Secretariats], (Berlin, IFTU, 1933).

The activities of the International Federation of Trade Unions, 1933-1935. Congress London 1936, (Paris, IFTU, 1937).

The activities of the International Federation of Trade Unions, 1936-1938, I. Zürich Congress 1939, (Paris, IFTU, [1939]).

International Federation of Trade Unions. Report on activities, 1944. Meeting of the general council of the IFTU, Summary of proceedings, (London, Victoria House Printing, 1945).

Yearbook of the International Federation of Trade Unions, *Annuaire de la Fédération Syndicale Internationale*, *Jahrbuch des Internationalen Gewerkschaftsbundes*, (1922-1938).

3. Niet gepubliceerde teksten.

O. Becu, *Van Zeeman tot syndicalist*, (Amsab, Antwerpen).

S. Koch-Baumgarten, *Edo Fimmen, Eisenfaust im Seidenhandschuh. Eine Politische Biographie*. (IISG, Amsterdam).

D. Nelles, *Widerstand und Solidarität. Die Gewerkschaft der Seeleute, Binnenschiffer und Hafendarbeiter und die Internationale Transportarbeiter-Föderation (ITF) im Widerstand gegen das Nationalsozialismus*, (niet uitgegeven dissertatie, Universität Gesamthochschule, Kassel, 2000)

A. Plotkin, *The last days of the German Labour Movement*, (Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn).

R. Tosstorff, "*Moskau oder Amsterdam, 1921-1937*", (Habitationsschrift, Universität Mainz, 1999)

4. Boeken en artikels

W. Abendroth, *Sozialgeschichte der europäischen Arbeiterbewegung* (Frankfurt, Suhrkamp, 1965).

Ph. Adant, *Widerstand und Wagemut. René Bertholet. Eine Biographie*, (Frankfurt, dipa-Verlag, 1996).

G. Adibekov, *Die Rote Gewerkschaftsinternationale* (Berlin, Tribune, 1973).

G. Adibekov, « The Central Committee of the Russian Communist Party and the Creation of the World Federation of Trade Unions (WFTU) », *The International Newsletter of Historical Studies on Comintern, Communism and Stalinism*, Nr. 9-13 (1997-98), pp. 259-262.

D. Albers, *Der Weg der Arbeiterbewegung nach 1917* (Frankfurt, Campus, 1985)

A. Alcock, *History of the International Labour Organisation* (London, Macmillan, 1971).

V.L.Allen, « The reorganisation of the TUC, 1918-1927 », *British Journal of Sociology*, 1 (1960), pp. 24-43.

G. Andrews, *Shoulder to Shoulder ? The American Federation of Labor, The United States, and the Mexican Revolution, 1910-1924*, (Berkeley, University of California Press, 1991).

L. Atherton, *SOE in Eastern Europe, an introduction to the newly released records of the SOE*, (London, Public Record Office, 1995).

J. Auger, *Syndicalisme des autres, syndicats d'Europe : les internationales syndicales*, (Paris, ed. Ouvrières, 1980).

J. Barros, *Office without power. Secretary-General Sir Eric Drummond, 1919-1933*, (Oxford, Clarendon Press, 1979)

S. Basdes, « Walter Citrine and the British Caribbean Workers Movement during the Moyne Commission Hearing, 1938-1939 », in : Blanca Silvestrini (ed.), *Politics, Society and Culture in the Caribbean*, (San Juan, University of Puerto Rico, 1983).

G. Beier, *Die Illegale Reichsleitung der Gewerkschaften, 1933-1945*, (Köln, Bund Verlag, 1981)

- A. Bergounioux, *Force Ouvrière*, (Paris, Seuil, 1975)
- A. Bergounioux, « L'évolution doctrinale du Socialisme Français dans l'entre-deux-guerres », *Annali Feltrinelli*, 23 (1983-1984), pp. 1157-1179.
- G. Bernard en D. Tintant, *Léon Jouhaux, dans le mouvement syndical Français*, (Paris, Presses universitaires de France, 1979).
- G. Bossuat, *La France, l'aide Américaine et la construction européenne*, (Paris, Comité pour l'histoire économique et financière de la France, 1992).
- R. Bothereau, *Histoire du syndicalisme Français*, (Paris, PUF, 1945).
- G. Bourdé, *La Défaite du Front Populaire*, (Paris, Maspero, 1977).
- G. Braunthal, *Socialist Labor and Politics in Weimar Germany. The General Federation of German Trade Unions*, (Hamden, Archon, 1978).
- J. Braunthal, *History of The International. 1914-1963*, (Hannover, Nelson, 1963).
- Ch. Brinson, *The Strange case of Dora Fabian and Mathilde Wurm. A Study of German political exiles in London during the 1930's*, (Berne, Peter Lang, 1997).
- H. Brown, *The rise of British Trade Unionism, 1825-1914*, (London, Longman, 1979).
- H. Brown, *The origins of trade union power*, (Oxford, Clarendon, 1983).
- D. Bruce, *The OSS against the Reich*, (Kent, State University Press, 1991).
- T. Buchanan, « The politics of Internationalism : the Amalgamated Engineering Union and the Spanish Civil War », *Bulletin of the society for the study of Labour History*, 53, 3, (1988), pp. 47-55.
- T. Buchanan, *The Spanish Civil War and the British Labour Movement*, (Cambridge, University Press, 1991).
- S. Buchman, "Clara Zetkins Kampf gegen den Faschismus in der internationalen proletarischen Solidaritätsbewegung 1921-1933", *Zur Frauenpolitik des faschistischen deutschen Imperialismus 1933 bis 1945*, (Leipzig, 1983),
- H. Buiter, *Le Mouvement Syndical International*, (Brussel, CISL, 1970).
- A. Bullock, *The Life and Times of Ernest Bevin, Vol I, 1881-1940, Vol II, 1940-1945*, (London, W. Heinemann, 1960).
- G. Busch, *The Political Role of International Trade Unions*, (New York, St. Martin's Press, 1983).

- W. Buschak, « Der Internationale Gewerkschaftsbund (IGB) und die Koloniale Frage in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen », *Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung*, 20, (1984), pp. 19-32.
- W. Buschak, « Internationaler Gewerkschaftsbund, Rote Gewerkschaftsinternationale und die Gewerkschaftsbewegung in Kolonien und halbkolonialen Ländern », in : *Gewerkschaften im 20. Jahrhundert im Vergleich*, (Bochum, Institut zur Geschichte der Arbeiterbewegung, 1985), pp. 34-55.
- W. Buschak, *Arbeit im kleinsten Zirkel, Gewerkschaften im Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, (Hamburg, Ergebnisse Verlag, 1993).
- W. Buschak, « Edo Fimmen and Willi Eichler – A political friendship », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 203-208.
- M. Buschman, *Tussen revolutie en modernisme: geschiedenis van het Nationaal Arbeids-Secretariaat in Nederland, 1893-1907*, (Den Haag, Amrit, 1993).
- H. Butler, *Confident Morning*, (London, Faber and Faber, s.d.).
- D. Calhoun, *The United Front : The TUC and the Russians, 1923-1928*, (Cambridge, University Press, 1976).
- K. Callahan, « Inter-Nationalism in Stuttgart in 1907 : French and German Socialist Nationalism and the Political Culture of an International Congress », *International Review of Social History*, 45 (2000), pp. 51-87.
- A. Carew, « The Schism within the World Federation of Trade Unions : Government and Trade Union Diplomacy », *International Review of Social History*, 29 (1984), pp. 297-335.
- A. Carew, *Labour under the Marshall plan*, (Manchester, University Press, 1987)
- A. Carew, « The American Labor Movement in Fizzland : The Free Trade Union Movement and the CIA », *Labor History*, 39 (1998), pp. 25-42.
- A. Carew, « The Trades Union Congress in the International Labour Movement », in : Alan Campbell et al (eds), *The British Trade Unions and Industrial Politics : The Post War Compromise*, vol. I (Aldershot, Ashgate, 2000).
- A. Carew, « A False Dawn : The World Federation of Trade Unions », in : A. Carew, M. Dreyfus, G. Van Goethem, R. Gumbrell-McCormick, Marcel van der Linden (ed.), *The International Confederation of Free Trade Unions*, (Bern, Peter Lang, 2000), pp. 165 – 184.
- A. Carew, M. Dreyfus, G. Van Goethem, R. Gumbrell-McCormick, Marcel van der Linden (ed.), *The International Confederation of Free Trade Unions*, (Bern, Peter Lang, 2000)
- K. Carl en Br. Köbele (eds), *Auf der Suche nach Solidarität : Eine Geschichte der Internationalen Bau- und Holzarbeiterbewegung*, (Köln, Bund Verlag, 1993).

- N. Caulfield, « Wobblies and Mexican workers in Mining and Petroleum, 1905-1924 », *International Review of Social History*, 40 (1995), pp. 51-75.
- J. Charles, « Les débuts de l'Internationale Syndicale Rouge et le mouvement ouvrier français (1920-1923) », *Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez*, nr. 25-26 (1978), pp. 161-199 en nr. 28 (1978), pp. 125-164.
- W. Citrine, *I Searched for the Truth in Russia*, (London, G. Routledge & Sons, 1936).
- W. Citrine, *My American Diary*, (London, G. Routledge & Sons, [1941]).
- W. Citrine, *Men and Work : an autobiography*, (London, Hutchinson, 1964).
- W. Citrine, *Two Careers*, (London, Hutchinson, 1967).
- H. A. Clegg, *A History of British Trade Unions since 1889. Vol II, 1911-1933, Vol III 1934-1951*, (Oxford, Clarendon, 1964-1998).
- C. Collette, « Ernest Bevin and Edo Fimmen : some sidelights on the relationship between British trade unions and international organisations », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 91-93.
- C. Collette, « ITF and women during the inter-war period », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 126-129.
- F. Cordova, *Le Origini dei Sindacati Fascisti*, (Roma, G. Laterza & Figli, 1974).
- J. Costello, *Mask of Treachery*, (London, Collins, 1988).
- G. Courty, « *Hic et Nunc* : la ressource internationale dans le secteur des transports (1885-1935), in : G. Devin (ed.), *Syndicalisme : Dimensions Internationales*, (La Garenne-, Colombes, Erasme, 1990), pp. 53-65.
- R.W. Cox, « Labor and Transnational Relations », *International Organization*, 25 (1971), pp. 554-584.
- R. W. Cox, « labor and Hegonomy », *International Organization*, 31 (1977), pp. 385-424.
- R.W. Cox, « Labor and Hegonomy », *International Organization*, 34 (1980), pp. 159-176.
- J. P. Le Crom, *Syndicats nous voilà : Vichy et le corporatisme*, (Paris, Ed. de l'Atelier, 1995).
- J. Curtin, *Women and Trade Unions. A comparative perspective*, (Brookfield, Ashgate, 1999).
- L.A. Dale, *The International Landworkers' Federation*, (Washington DC, US Department of Labor, 1957).
- M. Danish, *The World of David Dubinsky*, (Cleveland, World Publishing Co., 1957).

J. Davidson, *Special Operations Europe : Scenes from the anti-Nazi War*, (London, Grafton, 1987).

D. Davies, « The Politics of the TUC's Colonial Policy », *Political Quarterly*, 35 (1965), pp. 23-34.

H. Davis, « American Labor and Imperialism Prior to World War I », *Science and Society*, 27 (1963), pp. 70-76.

H. Davis, *Nationalism & Socialism. Marxist and labor theories of nationalism to 1917*, (New York, Monthly Review Press, 1967).

M. Debouzy, « Le mouvement syndical américain : une 'politique de puissance' ? », *Syndicalisme : Dimensions Internationales*, (La Garenne Colombes, Erasme, 1990), pp. 333-358.

G. Debunne, *Vakbonden en Europa. Verleden en Toekomst*, (Leuven, Kritak, 1987).

J.M. Demaldent, « L'internationalisme syndical, avant les Internationales syndicales », in : G. Devin (ed.), *Syndicalisme : Dimensions Internationales*, (La Garenne-Colombes, Erasme, 1990), pp. 297-311.

F. Deppe (et.al.), *Geschichte der Deutsche Gewerkschaftsbewegung*, (Köln, Pahl-Rugenstein, 1981)

G. Devin (ed.), *Syndicalisme : Dimensions Internationales*, (La Garonne – Colombes, ed. Erasme, 1990).

Jan Dhondt (ed.), *Geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in België*, (Antwerpen, Ontwikkeling, s.d.).

Ph. Dewitte, « La CGT et les syndicats d'Afrique occidentale française, 1845-1957 », *Le Mouvement Social*, 117 (1981), pp. 3-32.

Ph. Dewitte, « Reponse à Paul Delanoue », *Le Mouvement Social*, 122 (1983), pp. 117-121.

M. T. Di Paola, « Diplomazia sindacale : La missione del Trades Union Congress in Italia nel 1944 », *Italia contemporanea*, 45 (1993), pp. 277-303.

W.A. Douglas en R.S. Godson, « Labor and Hegemony : a critique », *International Organization*, 34 (1980), pp. 149-158.

M. Dreyfus, « 1924-1927 : un moment privilégié de l'histoire de l'Internationale syndicale rouge », in : M. Narinsky en J. Rohan (eds.), *Centre and Periphery : The History of the Comintern in the Light of New Documents*, (Amsterdam, IISG, 1996), pp. 89-101.

M. Dreyfus, « The Emergence of an International Trade Union Organization (1902-1919) », in : A. Carew, M. Dreyfus, G. Van Goethem, R. Gumbrell-McCormick, Marcel van der

- Linden (ed.), *The International Confederation of Free Trade Unions*, (Bern, Peter Lang, 2000), pp. 25 – 71.
- J. Droz, *Socialisme et syndicalisme de 1914 à 1939*, (Paris, Centre de Documentation Universitaire, 1972).
- J. Droz, *Histoire de l'antifascisme en europe, 1923-1939*, (Paris, La Découverte, 1985).
- D. Dubinsky, *A Life With Labor*, (New York, Simon & Schuster, 1977).
- M. Dubofsky en W. Van Tyne, *Labor Leaders in America*, (Urbana, University of Illinois Press, 1987).
- R. Duhamel, *Aux Quatre coins du monde*, (Paris, Ed. Sociales, 1981).
- C. Eisenberg, « Working Class Politics and the Cold War : American Intervention in the German Labour Movement, 1945-1949 », *Diplomatic History*, 7 (1983), pp. 283-306.
- H. Esters en H. Pelger, *Gewerkschaften in Widerstand*, (Hannover, Verlag für Literatur und Zeitgeschehen, 1967).
- F. Farell, « Australian Labour and the Profinter », *International Review of Social History*, 24 (1979), pp. 34-54.
- W. Ferner, *Das Deuxième Bureau der Französischer Armee*, (Frankfurt am Main, P. Lang, 1982).
- R. Filipelli, *American Labor and Postwar Italy, 1943-1953. A study of cold war politics*, (Stanford, University Press, 1989)
- R. Filipelli, « Luigi Antonini, the Italian American Labor Council and Cold-War politics in Italy, 1943-1949 », *Labor History*, 33 (winter 1992), pp. 102-125.
- E. Fimmen, *The IFTU, its development and aims*, (Amsterdam, IFTU, 1922).
- E. Fimmen, *Labour's alternative. The United States of Europe or Europe Limited*, (London, The Labour Publishing Company, 1924).
- M. Fine, « Syndicalisme et réformisme : Samuel Gompers et le mouvement ouvrier français (1918-1919) », *Le Mouvement Social*, Nr. 68 (1969), pp. 3-35.
- W. Foster, *Outline History of the World Trade Union Movement*, (New York, International Publishers, 1956).
- N. O. Franzén, *Hjalmar Branting och hans tid : en biografi*, (s.l., Bonniers, 1985).
- S. Fraser, « The 'New Unionism' and the 'New Economic Policy' », in ; J.E. Cronin en C. Sirianni (eds.), *Work, Community, and Power : The Experience of Labor in Europe and America, 1900-1925*, (Philadelphia, Temple University Press, 1983), pp. 173-196.

F.J. Furtwangler, *Die Gewerkschaften : ihre Geschichte und internationale Auswirkung*, (Hamburg, Rowohlt, 1956).

J. Gaddis, *The Long Peace : Inquiries into the origins of the Cold War*, (Oxford, University Press, 1989).

P. Garban en J. Schmid, *Le syndicalisme Suisse : Histoire politique de l'Union syndicale, 1880-1980*, (Lausanne, Ed. d'en bas, 1980).

A. Glees, *Exile Politics during the second World War*, (Oxford, Clarendon, 1982).

A. Glees, *The secrets of the Service : British Intelligence and Communist Subversion, 1939-1951*, (London, Jonathan Cape, 1987).

R. Godson, « The AFL Foreign Policy Making Process from the End of World War II to the Merger », *Labor History*, 16 (1975), pp. 325-337.

R. Godson, *American Labor and European politics. The AFL as a transnational force*, (New York, Crane, 1976).

G. Van Goethem, « Tussen Front en Fabriek : de Centrale der Belgische Metaalbewerkers in Engeland tijdens de Eerste Wereldoorlog », in : *Roodgloeiend. Bijdragen tot de geschiedenis van de Centrale der Metaalbewerkers van België*, (Gent, Amsab, 1990), pp. 217-239.

G. Van Goethem, « The ITF and the struggle between the professional and interprofessional structures within the International Federation of Trade Unions 1919-1949 », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 106-116.

G. Van Goethem, « Conflicting Interests : The International Federation of Trade Unions (1919-1945) », in : A. Carew, M. Dreyfus, G. Van Goethem, R. Gumbrell-McCormick, Marcel van der Linden (ed.), *The International Confederation of Free Trade Unions*, (Bern, Peter Lang, 2000), pp. 73 – 163.

S. Gompers, *Seventy Years of life and labor, an autobiography*, (Nex York, Dutton, 1948).

G. Gorodetsky, *The Precarious Truce, Anglo-soviet relations, 1924-1927*, (Cambridge, University Press, 1977).

H. Gottfurcht, *Die Internationale Gewerkschaftsbewegung im Weltgeschehen*, (Köln, Bund Verlag, 1966).

J.C. Goulden, *Meany*, (New York, Atheneum, 1972)

B. Gruppo, « La création du Conseil International des Syndicats (Moscou, juillet 1920) », *Communisme : Revue d'Etudes Pluridisciplinaires*, I (1982), pp. 5-45.

B. Gruppo, « La Federazione Sindicale internazionale e l'Europeismo fra le due guerre mondiali », *Socialismo Storia*, 2 (1988), pp. 211-225.

- D. Günther, *Gewerkschaften in Exil : die landesgruppe deutscher gewerkschaftern in Schweden von 1938-1945*, (Marburg, Verlag Arbeiterbewegung und Gesellschaftswissenschaft, 1982).
- [J.L. Harmon], *The International Union of Food and Drink Worker's Association : An International Labor Study*, (Washington DC, Bureau of International Labor Affairs, 1959).
- [J.L. Harmon], *The Public Services' International : An International Labor Study*, (Washington DC, Bureau of International Labor Affairs, 1962).
- G. Harmsen, "Jan Oudegeest", *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland*, Deel 7, (Amsterdam, IISG, 1998).
- J. Harrod, *Trade Union Foreign Policy : A Study of British and American Union Activities*, (Garden City, NY, Doubleday, 1972).
- G. Haupt « Socialisme et syndicalisme : les rapports entre partis et syndicats au plan international : une mutation ? », in : G. Haupt en M. Rebérioux, *Jaurès et la classe Ouvrière*, (Paris, Les Editions Ouvrières, 1981), pp. 29-66.
- L. Heerma van Voss, « The International Federation of Trade Unions and the attempt to maintain the eight-hour working day (1919-1929) », in : F. van Holthoon en M. van der Linden (eds.), *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940*, (Leiden, Brill, 1988), vol. II, pp. 518-542).
- I. Hermes, *Gegen Imperialismus und Krieg : Gewerkschaften und II. Internationale, 1889-1914*, (Köln, Pahl Rugenstein, 1979).
- K.G. Herrmann, « Der britische Bergarbeiterkampf 1926 und die internationale Gewerkschaftsbewegung : Schwierigkeiten eines 'kämpferischen' Internationalismus », in : Frits van Holthoon en Marcel van der Linden (eds.), *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940*, (Leiden, Brill, 1988), vol. II, pp. 489-517.
- K.G. Herrmann, *Die Geschichte des Internationalen Bergarbeiterverbandes, 1890-1939*, (Frankfurt am Main en New York, Campus, 1994).
- A. Hild-Berg, *Toni Sender (1888-1964) : ein leben im Namen der Freiheit und der Sozialen Gerechtigkeit*, (Köln, Bund, 1994).
- E. J. Hobsbawn, « Working Class Internationalism », in : F. van Holthoon en M. van der Linden (eds), *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940*, (Leiden, Brill, 1988), vol. I, pp. 1-16.
- J. Howorth, "French Workers and German Workers : The Impossibility of Internationalism, 1900-1914", *European History Quaterly*, 15 (1985), pp. 71-97.
- J. Hunin, *Het enfant terrible Camille Huysmans, 1871-1968*, (Amsterdam, Meulenhof, 1999).
- J. Julliard, « La CGT devant la guerre (1900-1914) », *Le Mouvement Social*, nr. 49 (1964), pp. 47-62.

I. Katznelson, "The 'Bourgeois' Dimension : A provocation About Institutions, Politics, and the Futur of Labor History", *International Labor and Working-Class History*, 46, (1994), pp. 7-32.

W. Kendall, *The Labour movement in Europe*, (London, Allen Lane, 1975).

M. Kerper, *The International Ideology of US-Labor, 1941-1975*, (Göteborg, University of Gothenburg, 1976).

T. Knock, *To end All wars. Woodrow Wilson and the quest for a new world order*, (Oxford, University Press, 1992).

S. Koch-Baumgarten, « Spionage Für Mitbestimmung. Die Kooperation der Internationalen Transportarbeiterföderation mit alliierten secret services im Zweiten Weltkrieg als korporatistisches Tauscharrangement », *Internationale Wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, 33 (1997), pp. 361-390.

S. Koch-Baumgarten, « Edo Fimmen – Iron fist in a silken glove. A biographical sketch », in : Bob Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation. 1914-1945. The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, IISG, 1997), pp. 52-67.

S. Koch-Baumgarten, *Zwischen Integration und Autonomie : Der Konflikt zwischen Internationalen Berufssekretariaten und dem Weltgewerkschaftsbund Verlag und den Neuaufbau einer internationalen Gewerkschaftsbewegung, 1945 bis 1949, Eine Quellenedition*, (Köln, Bund Verlag, 1991).

S. Koch-Baumgarten, *Gewerkschaftsinternationalismus und die Herausforderung der Globalisierung : Das Beispiel der Internationalen Transportarbeiterföderation (ITF)*, (Frankfurt am Main en New York, Campus, 1999).

A. Kriegel, *Les Internationales Ouvrières*, (Paris, Presses Universitaire de France, 1964).

J. Kuhles, « Der Haager Friedenskongress von 1922 – seine Ergebnisse und Folgen », *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, nr. 2 (1978), pp. 236-247.

A. Lacroix-Riz, *La CGT de la Libération à la scission de 1944-1947*, (Paris, Ed. Sociales, 1983).

A. Lacroix-Riz, *Le Choix de Marianne. Les relations franco-américaines de la libération aux débuts du Plan Marshall, 1944-1948*, (Paris, Ed. Sociales, 1985).

A. Lacroix-Riz, « Autour d'Irving Brown : l'AFL, le Free Trade Union Committee, le Département d'Etat et la scission syndicale Française, 1944-1947 », *Le Mouvement Social*, 190 (1990), pp. 79-118.

H. Lademachter, J. Hess, H. J. Langeveld en H. Reitsma, « Der Weltgewerkschaftsbewegung im Spannungsfeld der Ost-West-Konflikts : Zur Gründung, Tätigkeit und Spaltung der Gewerkschaftsinternationale », *Archiv für Sozialgeschichte*, 23 (1978), pp. 119-215.

H. Lademacher, *Die Gewerkschaften im Ost-West Konflikt. Die Politik der AFL im Europa der nachkriegszeit*, (Melsungen, Verlag Kasseler Forschungen zur Zeitgeschichte, 1982), pp. 13-76.

H. Lademacher, « Die Spaltung des Weltgewerkschaftsbundes als Folge des beginnenden Ost-West-Konflikts », in : Othmar Nikola Haberl en L. Niethammer (eds.), *Der Marshall-Plan und die europäische Linke*, (Frankfurt am Main, EVA, 1986), pp. 501-534.

T. Landelius, *Workers, Employers and Governments : A Comparative Study of Delegations and Groups at the International Labour Conference, 1919-1964*, (Stockholm, Norstedt & Soner, 1965).

U. Langkau-Alex, *Paris-Madrid-Moskau : Revolution, Krieg und Konterrevolution im Spiegel der Exilpublizistik von Neu Beginnen*, (Bern, Peter Lang, 1990).

S. Larson, *Labor and Foreign Policy : Gompers, the AFL, and the First World War, 1914-1918*, (Cranbury, Associated University Presses, 1975).

M. Launay, *Le Syndicalisme en Europe*, (Paris, imp. Nationale, 1990).

K. Laybourn, *The General Strike of 1926*, (Manchester, University Press, 1993).

D. C. Lazorchick, *Miners' International Federation*, (Washington, DC, US Bureau of International Labor Affairs, 1962).

D.J. Leab en Ph. Mason, *Labor History archives in the United States*, (Detroit, Wayne State University Press, 1993).

G. Lefranc, *Les expériences syndicales internationales des origines à nos jours*, (Paris, Montaigne, 1952).

S. H. Leich en W. Kruse, *Internationalismus und nationale Interessenvertretung. Zur geschichte der internationalen Gewerkschaftsbewegung*, (Köln, Bund Verlag, 1991).

S. Lens, « Labor Lieutenants of the Cold War », *New Politics*, 7, 3 (zomer 1968), pp. 47-57.

H.A. Levenstein, « The AFL and Mexican Immigration in the 1920s : An Experiment in Labor Diplomacy », *Hispanic American Historical Review*, 48 (1968), pp. 206-219.

H. A. Levenstein, *Labor Organizations in the United States and Mexico*, (Westport, Greenwood, 1971).

H.A. Levenstein, *Communism, anti-communism and the CIO*, (Westport, Greenwood, 1981).

S. Lieberman, *Labour Movements and Labour Thought, Spain, France, Germany and the United States*, (New York, Praeger, 1986).

M. van der Linden, « The Rise and Fall of the First International : An Interpretation », in : F. van Holthoorn en M. van der Linden (eds), *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940*, (Leiden, Brill, 1988), vol. I, pp. 323-335.

- M. van der Linden, « Pourquoi le déclin de la Première Internationale était-il inéluctable ? », *Cahiers d'histoire*, nr 37 (1989), pp. 125-133.
- M. van der Linden, *Het naderende einde van de vaderlandse geschiedenis en de toekomstige studie der sociale bewegingen*, (Amsterdam, 1999).
- M. van der Linden, « Conclusion : The Past and Future of International Trade Unionism », in : A. Carew, M. Dreyfus, G. Van Goethem, R. Gumbrell-McCormick, Marcel van der Linden (ed.), *The International Confederation of Free Trade Unions*, (Bern, Peter Lang, 2000), pp. 519 – 540.
- W. Loewenheim, *Geschichte der Org (Neu Beginnen) 1929-1935*, heruitgegeven door J. Foitzik, (Berlin, Hentrich, 1995).
- J. Logue, *Toward a Theory of Trade Union Internationalism*, (Göteborg, University of Ghoteburg, 1980).
- L.L. Lorwin, *Labor and Internationalism*, (New York, Macmillan, 1929).
- L. L. Lorwin, *The International Labor Movement. History, policies, outlook*, (New York, Harper, 1953).
- J. Lust, E. Marechal, W. Steenhaut en M. Vermote, *Een zoektocht naar archieven : Van NISG naar AMSAB*, (Gent, 1997).
- K. Mcdermott, *The Czech Red Unions, 1918-1929*, (New York, Columbia University Press, 1988).
- D. L. McKee, « Samuel Gompers, the A.F. of L., and Imperialism, 1895-1900 », *The Historian*, 21 (1959), pp. 197-199.
- D. Macshane, « Réflexions sur l'histoire de la Fédération Internationale des Ouvriers de la Métallurgie », in : G. Devin (ed.), *Syndicalisme : Dimensions Internationales*, (La Garenne-Colombes, Erasme, 1990), 267-296.
- D. Macshane, *International Labour and the origins of the Cold War*, (Oxford, University Press, 1992).
- S. Maggi, « Relations with transport workers' organisations in Italy and the fight against fascism », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 167-172.
- A. Maiello, « Le cas italien : les particularités de la CGIL », in : G. Devin (ed.), *Syndicalisme : Dimensions Internationales*, (La Garenne-Colombes, Erasme, 1990), pp. 405-420.
- K. Mammach, *Widerstand 1933-1939*, (Berlin, Akademie-Verlag, 1984).

L. Mauvais, « L'Internationale Syndicale Rouge », *Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez*, nr. 13 (1969), pp. 78-85.

J.F. Michel, « Corporatisme et internationalisme chez les mineurs Européens avant 1914 », in : F. van Holthoon en M. van der Linden (eds.), *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940*, (Leiden, Brill, 1988), vol. II, pp. 440-458.

J.F. Michel, « La scission de la FSM », *Le Mouvement Social*, nr. 117 (1981), pp. 33-52.

J.F. Michel, *La Création de la FSM*, (Paris, 1983).

S. Mielke, *Internationales Gewerkschaftshandbuch*, (Opladen, Leske und Budrich, 1983).

G. Migliardi, « L'Internazionale dei sindacati rossi Profintern », *Annali Istituto Giangiacomo Feltrinelli*, 9 (1967), pp. 345-347.

S. Milner, « The International Labour Movement and the Limits of Internationalism : The International Secretariat of National Trade Union Centres. 1901-1913 », *International Review of Social History*, 33 (1988), pp. 1-24.

S. Milner, *The Dilemmas of Internationalism, French Syndicalism and the International Labour Movement, 1900-1914*, (Oxford, Berg, 1990).

K. Misgeld, *Trade Union Neutrality ? The Swedish Trade Union Confederation (LO) and the Trade Union International at the Beginning of the Cold War*, (Amsterdam, IISH Research Papers, 1998).

M. Molnár, « The international trade unions' boycott against the 'white terror' of the Horthy regime in Hungary, 20 June – 8 August 1920, and the contra-boycott », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 155-163.

Ted Morgan, *A Covert Life. Jay Lovestone : Communist, Anti-Communist, and Spymaster*, (New York, Random House, 1999).

G. Morris, *CIA and American Labor. The subversion of the AFL-CIO's Foreign Policy*, (New York, International Publishers, 1967).

J. Moses, « The Concept of Economic Democracy within the German Socialist Trade Unions During the Weimar Republic : the Emergence of an Alternative Route to Socialism », *Labour History*, nr. 34 (1978), pp. 45-57.

J. Moses, *Trade Unionism in Germany from Bismarck to Hitler*, (Totowa, Barnes and Noble, 1982).

J. Moses, *Trade Union Theory from Marx to Walesa*, (New York, Berg, 1990).

R. Mouriaux, *La CGT*, (Paris, Seuil, 1982).

- R. Mouriaux, « La Fédération syndicale mondiale (FSM) de 1945 à 1990 », in : G. Devin (ed.), *Syndicalisme : Dimensions Internationales*, (La Garenne-Colombes, Erasme, 1990), pp . 101-122.
- R. Mouriaux, *Le Syndicalisme dans le monde*, (Paris, Presses Universitaires de France, 1993).
- J. F. Naylor, *Labour's International Policy. The Labour Party in the 1930s*, (London, Weidenfeld and Nicholson, 1969).
- D. Nelles, « Ungleiche Partner : Die Zusammenarbeit der Internationales Transportarbeiter-Föderation (ITF) mit den Westlichen Nachrichtendiensten 1938-1945 », *Internationale Wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, 30 (1994), pp. 534-560.
- D. Nelles, « ITF resistance against nazism and fascism in Germany and Spain », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 174-198.
- D. Nelles, « Herman Knüfken : Über den Widerstand der Internationalen Transportarbeiter Föderation gegen den Nationalsozialismus und Vorschläge zum Wiederaufbau der Gewerkschaften in Deutschland », *1999*, 7, 3 (1992), pp. 64-87.
- M. Nicholson, *The TUC Overseas : The Roots of Policy*, (London, Allen and Unwin, 1986).
- S. Nyström en P. Rütters, *History of the IUF (The international Union of Food and Allied Workers Associations)*, (Bonn, Friedrich-Ebert-Stiftung, 1989).
- E. Oberländer, « Die Moskauer Verhandlungen zwischen IGB und Sowjetgewerkschaften, november 1937 », *International Review of Social History*, 25 (1980), pp. 350-394.
- E. Oberländer, « Internationaler Gewerkschaftsbund (IGB) und Sowjetgewerkschaften 1937/38 », *International Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung*, 16 (1982).
- F. Opel, *75 Years of the Iron International, 1893-1968*, (Geneva, IMF, 1968).
- N. E. Pasachoff, *Frances Perkins : Champion of the New Deal* (Oxford, Oxford University Press, 1999)
- P. Pasture, *Histoire dus syndicalisme chrétien international : la difficile recherche d'une troisième voie*, (Paris, L'Harmattan, 1999).
- J.E. Persico, *Piercing the Reich. The Penetration of Nazi-Germany by OSS agents during WWII*, (London, Sphere, 1980).
- J.E. Persico, *Sabotage & Subversion. Stories from the files of the SOE and OSS*, (London, Arms & Armour, 1996).
- L. Peterson, « Internationalism and the British Coal Miners Strike of 1926 : the Solidarity Campaign of the KPD among Ruhr Coal Miners », in : F. van Holthoon en M. van der Linden

(eds.), *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940*, (Leiden, Brill, 1988), vol. II, pp. 459-488.

S. Pfeiffer, *Gewerkschaften und Kalter Krieg 1945 bis 1949 : Die Interzonenkonferenzen der deutschen Gewerkschaftsbünde, die Entwicklung des Weltgewerkschaftsbund Verlages und der Ost-West-Konflikt*, (Köln, Bund Verlag, 1980).

B. Pimlott, *Hugh Dalton*, (London, Cape, 1985).

S. Pisani, *The CIA and the Marshall plan*, (Lawrence, University press of Kansas, 1991).

H. Portelle (ed.), *L'Internationale Socialiste*, (Paris, Editions Ouvrières, 1983).

J. Price, *The International Labour Movement*, (London, Oxford University Press, 1945).

J. Price, *ILO:50 years on*, (London, Fabian Society, 1969).

A. Prochaska, *History of the General Federation of Trade Unions, 1899-1980*, (London, George Allen & Unwin, 1982).

R. Radosh, *American Labor and United States Foreign Policy*, (New York, Random House, 1969).

R. Radosh, « American Labor and the Root Commission to Russia », *Studies on the Left*, 3, 1 (1962-1963), pp. 34-47.

B. Rathbun, *The Point Man. Irving Brown and the Deadly Post-1945 Struggle for Europe and Africa*, (Montreux, Minerva Press, 1996).

M. Rebérioux, « Naissance du Secrétariat typographique international », in : G. Devin (ed.), *Syndicalisme : Dimensions Internationales*, (La Garenne-Colombes, Erasme, 1990), pp. 37-52.

J. Redford, « Samuel Gompers and the Carribean : The AFL, Cuba, and Puerto Rico, 1898-1906 », *Labor's Heritage*, 6, 4 (1995), pp. 4-25.

B. Reinalda en N. Verhaaren, *Vrouwenbeweging en Internationale Organisaties 1868-1986. Een vergeten hoofdstuk uit de geschiedenis van de internationale betrekkingen*, (De Knipe, Ariadne, 1989).

B. Reinalda, « The ITF in the context of international trade unionism », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 11-24.

B. Reinalda, « Interruption of internationalism : the ITF during world war one and its new start in 1919 », B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 47 – 51.

- B. Reinalda, « The ITF and the non-European world », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 126-129.
- B. Reinalda, « Succes and failure : ITF's sectional activities in the context of the International Labour Organisation », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997) ; pp. 130-151.
- B. Reinalda, « The boycott of munitions transports to Poland, July-August 1920, and its aftermath », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 155-163.
- B. Reinalda, « The ITF as international trade union body during world war two », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 217-223.
- B. Reinalda, « ITF co-operation with American intelligence 1942-1944 », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 224-238.
- B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997).
- J.L. Robert (ed.), *Syndicalisme sous Vichy*, (Paris, Ed. Ouvrières, 1992).
- B. Roberts, *The American Labour Split and Allied Unity*, (London, Lawrence & Wishart, 1943).
- F. Romero, *The United States and the European Trade Union Movement, 1944-1951*, (Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1992).
- K.H. Roth, « Searching for lost archives. The role of the Deutsche Arbeitsfront in the Pillage of West European Trade Union Archives », *International Review of Social History*, 34 (1989), pp. 272-286.
- V. Rothwell, *Britain and the Cold War, 1941-1947*, (London, Jonathan Cape, 1982).
- M. Ruck, *Die Freien Gewerkschaften im Ruhrkampf 1923*, (Köln, Bund Verlag, 1986).
- S. Russin (ed.), *Democracy Under Fire : Memoirs of a European Socialist : Adolf Sturmthal*, (Durham, Duke University Press, 1989).
- P. Rütters, *Chancen internationaler Gewerkschaftspolitik . Struktur und Einfluss der internationalen Union der Lebens- und Genussmittelarbeiter-gewerkschaften*, (Köln, Bund Verlag, 1989).
- P. Rütters, « Histoire et développement des secrétariats professionnels internationaux (SPI) », in : G. Devin (ed.), *Syndicalisme : Dimensions Internationales*, (La Garenne-Colombes, Erasme, 1990), pp. 251-267.

- P. Rütters, *Der Internationale Bergarbeiterverband 1890 bis 1993 : Entwicklung und Politik*, (Köln, Bund Verlag, 1995).
- J. Sagnes (ed.), *Histoire du syndicalisme dans le monde des origines à nos jours*, (Toulouse, Privat, 1994).
- J. Sassenbach, *Twenty-five Years International Federation of Trade Unions*, (Amsterdam, IFTU, 1926).
- J. Sassenbach, *Erinnerungen*, (Berlin, Trafo, 1999).
- O. Scheugenpflug, *Johannes Sassenbach. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen und internationalen Arbeiterbewegung nach Aufzeichnungen Sassenbachs*, (Hannover, Norddeutsche verlagunstalt, Goebel).
- W. Schevenels, *Forty-Five Years International Federation of Trade Unions*, (Brussel, IFTU Board of Trustees, 1956).
- A.P. Schmid, « Die aussenpolitische Rolle der Gewerkschaften (AFL-CIO) der Vereinigten Staaten », *Zeitgeschichte*, 3 (1975-1976), pp. 8-14.
- M. Schmidt, “Die Haltung der ADGB-Führung zur faschistischen Bewegung, 1932/1933”, *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, 21, (1979), 583-592.
- M. Schneider, « Tolerierung – Opposition – Auflösung. Die Stellung des Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbundes zu den Regierungen Brüning bis Hitler », in : W. Luthardt (ed.), *Sozialdemokratische Arbeiterbewegung und Weimarer Republik. Materialien zur gesellschaftlichen Entwicklung, 1927-1933*, (Frankfurt, Suhrkamp, 1978), pp. 150 - 167
- D. Schneider (ed.), *Anfänge : Die Internationale der Arbeiter öffentlicher Betriebe, 1907-1914*, (Stuttgart, Courier, 1982).
- M. Schneider, *A brief History of the German Trade Unions*, (Bonn, Dietz, 1991).
- M. Scheider, *Unterm Hakenkreuz : Arbeiter und Arbeiterbewegung 1933 bis 1939*, (Bonn, Dietz, 1999).
- H. Schnorbach, *Lehrer im Internationalen Gewerkschaftsbund*, (Weinheim en München, Juventa Verlag, 1989).
- G. Schulz, *Geheimdienste und Widerstandsbewegungen im Zweiter Weltkrieg*, (Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1982).
- J. Scoville, « Some Determinants of the Structure of Labor Movements », in : A. Sturmthal en J. Scoville (eds.), *The International Labor Movement in Transition*, (Urbana, University of Illinois Press, 1973).
- H. J. Seymour, *Design for Giving. The story of the National War Fund, inc. 1943-1947*, (New York, Harper, s.d.).

- R. Sigel, *Die Geschichte der Zweiten Internationale, 1918-1923*, (Frankfurt/Main, Campus, 1986).
- V. Silverman, « Popular Bases of the International Labor Movement in the United States and Britain, 1939-1949 », *International Review of Social History*, 38 (1993), pp. 301-320.
- V. Silverman, *Imagining Internationalism in American and British Labor, 1939-1949*, (Urbana en Chicago, University of Illinois Press, 2000).
- H. Simon, *Die Internationale Transportarbeiter-Föderation : Möglichkeiten und Grenzen internationaler Gewerkschaftsarbeit vor dem ersten Weltkrieg*, (Essen, Klartext Verlag, 1993).
- B. Sims, *Workers of the world undermined. American labor's role in U.S. foreign policy*, (Boston Mass, South End Press, 1992)
- H. Skrzypczak, « Stabilisierung, Krise, Diktatur : hätten die Gewerkschaften die Weimarer Republik retten können ? », in : H.O. Vetter (ed.), *Aus der Geschichte lernen die Zukunft gestalten*, (Köln, Bund, 1980), pp. 139-190.
- R. H. Smith, *OSS. The secret history of America's first central intelligence agency*, (Berkeley Ca, University of California Press, 1972).
- B. Smith, *The Shadow Warriors. OSS and the origins of the CIA*, (London, Deutsch, 1983).
- S. Snow, *The Pan-American Federation of Labor*, (Durham NC, Duke University Press, 1964).
- D. Stafford, *Britain and European Resistance, 1940-1945*, (London, Macmillan, 1980).
- D. L. Stebenne, *Arthur J. Goldberg. New Deal Liberal*, (Oxford, University Press, 1996).
- R. Steininger, « England und die deutsche Gewerkschaftsbewegung 1945/46 », *Archiv für Sozialgeschichte*, 18 (1978), pp. 41-118.
- B. Stöver, « Berichte über die Lage in Deutschland : die Lagemeldungen der Gruppe Neu Beginnen aus dem Dritten Reich, 1933-1936 », *Archiv für Sozialgeschichte. Beiheft 17*, (Bonn, Dietz, 1996).
- A. Sturmthal en J. Scoville (eds.), *The International Labor Movement in Transition*, (Urbana, University of illinois Press, 1973).
- G. Swain, « Was the Profintern Really Necessary ? », *European History Quaterly*, 17 (1987), pp. 57-77.
- Ph. Taft, *The A.F. of L. from the death of Gompers to the Merger*, (New York, Harper, 1959).
- Ph. Taft, *Defending Freedom : American Labor and Foreign Affairs*, (Los Angeles, Nash, 1973).

- D. Tartakowski, « La réunification de 1936 », in : P. Cours-Salies en R. Mouriaux (eds.), *L'Unité Syndicale en France. Impasses et chemins (1895-1995)*, (Paris, Syllepse, 1995), pp. 79-87.
- K. Tenfelde (et al.), *Geschichte der deutschen Gewerkschaften von den Anfängen bis 1945*, (Köln, Bund Verlag, 1987).
- W. Thorpe, « Syndicalist Internationalism before World War II », in : F. van Holthoon en M. van der Linden (eds.), *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940*, (Leiden, Brill, 1988), pp. 237-260.
- W. Thorpe, *The Wokers Themselves. Revolutionary Syndicalism and International Labour, 1913-1923*, (Dordrecht, Kluwer, 1989).
- Carola Tischler “Vom Helfer zum Verräter ? : Reaktionen der Internationalen Rote Hilfe auf die Massenverhaftungen deutscher Emigranten in der Sowjetunion 1936 bis 1938”, Hermann Weber (ed.), *Kommunisten verfolgen Kommunisten*, (Berlin, 1993), pp. 292-302.
- R. Tosstorff, « Unity between ‘Amsterdam’ and ‘Moscow’ ? Edo Fimmen’s relationship to the communist trade union movement », in : B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945 : The Edo Fimmen Era*, (Amsterdam, Stichting beheer IISG, 1997), pp. 94-105.
- C.W. Toth, « The Pan American Federation of Labor : Its Political Nature », *Western Political Quaterly*, 18 (1965), pp. 237-260.
- C.W. Toth, « Samuel Gompers, Communism and the Pan American Federation of Labor », *The Americas*, 23 (1966-1967), pp. 273-278.
- C.W. Toth, « Bulwark for Freedom : Samuel Gompers’ Pan American Federation of Labor », *Revista/Review Interamericana*, 9 (1979), pp. 455-491.
- G. Tyler, *Look for the Union Label. A History of the International Ladies’ Garment Workers’ Union*, (Armonk NY, M.E. Sharpe, 1995).
- U. Vorholt, *Die Sowjetunion im Urteil des sozialdemokratischen Exils 1933 bis 1945 : eine Studie des Exilpartei Vorstandes der SPD, des Internationalen Sozialistischen Kapfbundes, der Sozialistischen Arbeiterpartei und der Gruppe Neu Beginnen*, (Bern, Peter Lang, 1991).
- P. Weiler, « The United States, International Labor, and the Cold War : The Breakup of the World Federation of Trade Unions », *Diplomatic History*, 5 (1981), pp. 1-22.
- P. Weiler, *British Labour and the Cold War*, (Stanford, University Press, 1988).
- P. Weiler, *Ernest Bevin*, (Manchester, Manchester University Press, 1993).
- W. Westergard-Thorpe, « Towards a Syndicalist International : The 1913 London Congress », *International Review of Social History*, 23 (1978), pp. 33-78.

W. Westergard-Thorpe, « Syndicalist Internationalism and Moscow, 1919-1923 : The Breach », *Canadian Journal of History*, 14 (1979), pp. 199-234.

W. Westergard-Thorpe (ed.), « The Provisional Agenda of the internationalist Syndicalist Congress, London 1913 », *International Review of Social History*, 36 (1981), pp. 92-103.

W. Weyrauch, *Gestapo V-Leute*, (Frankfurt am Main, Klostermann, 1989).

C.B. Williams, « Development of Relations Between Canadian and American National Trade Union Centres, 1886-1925 », *Relations Industrielles/Industrial Relations*, 20 (1965), pp. 340-371.

J.G. Winant, *A Letter from Grosvenor Square. An account of a stewardship*, (London, Hodder&Stoughton, 1947).

J.P. Windmuller, *American Labor and the International Labor Movement 1940 to 1953*, (New York, Cornell, 1954).

J. P. Windmuller, «International Trade Union Organizations : Structure, Functions, Limitations », in : S. Barkin et al. (eds.), *International Labor*, (New York, Harper & Row, 1967), pp. 81-105.

A. Wörner, « Die Rolle des IGB während der Solidaritätsbewegung 'Hände weg von Sowjetrussland' in den Jahren 1919/1920 », *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, 21 (1979), pp. 573-582.

B.M. Zabarko, « Die internationale Solidarität mit dem Bergarbeiterstreik 1926 in Grossbritannien », *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung* 28 (1986), pp. 630-634.

R. H. Zieger, *The CIO, 1935-1955*, (Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1995).

M. Zwalf, « De internationale vakbeweging in de spiegel der conjunctuur », in : *Strijdenskracht door Wetensmacht : Opstellen aangeboden aan S. de Wolff ter gelegenheid van zijn 60^e verjaardag* (Amsterdam, De Arbeiderspers, 1938), pp. 200-217.